నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

అనుదీపనీపాఠ

౧. చిత్తసఙ్గహఅనుదీపనా

అనన్తఞ్ఞాణం నత్వాన, లోకాలోకకరం జినం;

కరిస్సామి పరమత్థ-దీపనియా నుదీపనిం.

[తత్థ, లోకాలోకకరన్తి దససహస్సిలోకధాతుయం చతుస్సచ్చధమ్మదేసనాలోకకారకం. పరమత్థదీపనీతి ఏత్థ అత్థో దువిధో పధానత్థోచ పరియాయత్థోచ. తత్థ పధానత్థో పరమత్థోనామ, పధానత్థోతిచ పదవాక్యానం ముఖ్యత్థో ఉజుకత్థో. పరియాయత్థోపి కోచి, యుత్తరూపో అత్థో పరమత్థో యేవ. పరమత్థందీపేతిపకాసేతీతిపరమత్థదీపనీ]. తంపర మత్థదీపనింకరోన్తోఆచరియో పఠమంతావ బుద్ధస్సభగవతో పణామంకరోతి "ఉదయాయస్సా"తిఆదినా.

తత్థ "ఉదయా"తి ఉదయతోఉగ్గమనతో. "యస్సా"తి యస్స సబ్బఞ్ఞుబుద్ధమహాసూరస్స. "ఏకస్సా"తి అదుతీయస్స, అసది సస్సవా . "సద్ధమ్మరంసిజాలినో"తి ఏత్థసద్ధమ్మోతిసత్థుసా సనధమ్మోవుచ్చతి. తత్థచ చతురాసీతిసహస్సధమ్మక్ఖన్ధసఙ్ఖాతో దేసనాసద్ధమ్మో ఇధాధిప్పేతో. సద్ధమ్మసఙ్ఖాతంరంసిజాలంఅస్స అత్థీతి సద్ధమ్మరంసిజాలీ. తస్ససద్ధమ్మరంసిజాలినో. "పబుజ్ఝింసూ"తి వికసింసు, చతుస్సచ్చఞ్ఞాణవికాసంతఞ్ఞాణసమ్ఫుల్లం పాపుణింసు. "జనమ్బుజా"తి జనసఙ్ఖాతాఅమ్బుజా. తత్థజనానామ ఇధబోధనేయ్యసత్తా అధిప్పేతా, యేసబ్బఞ్ఞుదేసనం సుత్వా చతుస్సచ్చ ధమ్మం బుజ్ఝిస్సన్తి. అమ్బుజాతిపదుమా. "జాతిక్ఖేత్తేమహాసరేతి" జాతిక్ఖేత్త సఙ్ఖాతే జనమ్బుజమహాసరే. తత్థ జాతిక్ఖేత్తం నామదససహస్స చక్కవాళం, యం ఏకం బుద్ధక్ఖేత్తన్తి వుచ్చతి. యత్థ చ మహాబోధిసత్తానం బుద్ధభావత్థాయ పఠమమహాభినీహారకాలాదీసు ఏకప్పహారేనపథవికమ్పనాదీనిపవత్తన్తి. యత్థచవసన్తాదేవబ్రహ్మానో బుద్ధపరిసాహోన్తి. జాతిక్ఖేత్తేమహాసరేయస్స ఏకస్స సద్ధమ్మరంసిజాలినో మహాసూరస్స ఉదయా తస్మిం జాతిక్ఖేత్తే మహాసరే జనమ్బుజాపబుజ్ఝింసూతియోజనా.

"తం మహాసూర"న్తి సబ్బఞ్ఞుబుద్ధమహాసూరియమణ్డలం. జనమ్బుజ సన్తానేసుపవత్తం మహన్తం మోహతమంనూదతి అపనేతి, సద్ధమ్మరంసిజాలం విస్సజ్జన్తో అన్తరధాపేతీతి మహామోహతమోనుదో. తం "మహామోహతమోనుదం".

ఏవం బుద్ధస్సపణామం కత్వా అత్తనా ఇచ్ఛితం పణామప్పయోజనం పరిణామేన్తో "సఞ్జాత"న్తిఆదిమాహ. "సోమహాసూరోమయ్హం హదయే సఞ్జాతం తమోఖన్ధం పనూదత"న్తియోజనా. తత్థ "సఞ్జాత"న్తి సుట్ఠుజాతం, అనమతగ్గేసంసారే దళ్హం పవత్తన్తి అత్థో. "తమోఖన్ధ"న్తి మహామోహతమోఖన్ధం. సబ్బకిలేసతమోఖన్ధం వా. అన్తరాయకరాని ఉపపీళకోపఘాతకకమ్మానిపి తమోఖన్ధే సఙ్గహితాని ఏవ. తథా రోగాదయో అన్తరాయ ధమ్మాపి తమోజాతికాఏవతమోతమపరాయనోతిఆదీసు. "పనూదత"న్తి పనూదతు, అపనేతు, అన్తరధాపేతు.

ఏవం సప్పయోజనం పణామం కత్వా ఇదాని సనిదానం గన్థప్పటిఞ్ఞం కరోన్తో “పోరాణకేహీ”తిఆదిమాహ. తత్థ నిదానం నామ గన్థప్పటిఞ్ఞాయ ఆసన్నకారణం. కతథంపనతన్తి, సారత్థాభిమానీనం యాచనఞ్చసఙ్గహస్సవిపులత్థతా చ.

తత్థ ద్వీహి గాథాహి సకారణం యాచనం దస్సేతి. పున ద్వీహి గాథాహి సఉపమంవిపులత్థతందస్సేతి. “తస్మా”తిఆదినా గన్థప్పకార గన్థగుణేహి సహగన్థప్పటిఞ్ఞం దస్సేతి. తత్థ ఆదిగాథాయం “అభిధమ్మత్థసఙ్గహే పోరాణకేహి విఞ్ఞూహి వణ్ణితా బహూవణ్ణనా ఇధలోకమ్హిదిస్సన్తీ”తి యోజనా. “వణ్ణనా”తి పోరాణటీకాయో వుచ్చన్తి. ఏవఞ్చసతి కస్మా అభినవం వణ్ణనం యాచన్తీతి. “యే సారత్థాభిమానినో, తే తాహిబహూహి పోరాణవణ్ణనాహితుట్ఠిం నవిన్దన్తి. తస్మా తం యాచన్తీ”తియోజనా. ఏతేన అప్పసారత్థా ఏవ తాపోరాణవణ్ణనాయోతిపి దీపేతియేవ. తత్థ “తుట్ఠి”న్తి సన్తుట్ఠిం. నవిన్దన్తినపటిలభన్తి. “యే”తియేజనా.

సారత్థమేవ అభిమానేన్తి, విసేసేన నన్దన్తిసీలేనాతి సారత్థాభిమానినో. తేనవిన్దన్తీతిపురిమేనసమ్బన్ధో. పున “తే”తి తాహి తుట్ఠిం అవిన్దన్తా తేజనా. “మ”న్తి అత్తానం నిద్దిసతి. “సఙ్గమ్మా”తి సమాగన్త్వా. యస్మా పరమత్థస్సదీపనం యాచన్తి, తస్మా ఇమిస్సాటీకాయ “పరమత్థదీపనీ”తి నామంపి సిద్ధంహోతి. “మహణ్ణవే”తి మహాసముద్దే. “రతనానీ”తి సువణ్ణరజతాదీని రతనాని. “ఉద్ధరిత్వా”తి ఉద్ధం ఆహరిత్వా. “యథిచ్ఛకంపీ”తియథిచ్ఛితంపి. యత్తకం ఇచ్ఛన్తి, తత్తకంపీతి అధిప్పాయో. “దజ్జేయ్యు”న్తి దదేయ్యుం. కామం దదన్తూతి అత్థో. ఏయ్యాదివచనానం అనుమతి అత్థేపవత్తనతో. “నవత్తబ్బావఊనతా”తి మహణ్ణవేరతనానం ఊనతాహానితా నవత్తబ్బావ. కస్మా, అపరిమాణ రతనాధిట్ఠానత్తా మహాసముద్దస్స. యతో సో సాగరోతి వుచ్చతి, సానంధనరతనానం గేహగబ్భసదిసత్తాసాగరోతి హిస్స అత్థో.

“తథేవేత్థా”తి ఏతస్మిం అభిధమ్మత్థ సఙ్గహేతథేవ. “విపులత్థా”తి మహన్తా అత్థా. “రతనూపమా”తి మహణ్ణవే రతనసదిసా. “సతక్ఖత్తుంపీ”తి అనేకసతవారంపి. “వణ్ణేయ్యు”న్తి కామంవణ్ణేన్తు. “పరియాదిన్నా”తి పరితో అనవసేసతో ఆదిన్నా గహితా. పరిక్ఖీణాతి వుత్తం హోతి. “నహేస్సరే”తి నహేస్సన్తి నభవిస్సన్తి. “తస్మా”తి యస్మాచ యాచన్తి, యస్మాచ పరియాదిన్నానహేస్సన్తి, తస్మా. “తాసువణ్ణనాసూ”తి తాసు పోరాణటీకాసు. “వణ్ణన”న్తి అభినవవణ్ణనం, అభినవటీకంకరిస్సన్తి సమ్బన్ధో. కీదిసంవణ్ణనం కరిస్సతీతి ఆహ “నానాసారత్థ సమ్పుణ్ణ”న్తిఆది. తత్థ “ఉత్తానపదబ్యఞ్జన”న్తి ఉత్తానపదఞ్చ ఉత్తానవాక్యఞ్చ. “నాతిసఙ్ఖేపవిత్థార”న్తి నాతిసఙ్ఖేపంనాతివిత్థారఞ్చ. మన్దా బుద్ధి యేసం తే మన్దబుద్ధినో. “మన్దా”తి ముదుకా. “బుద్ధీ”తి ఞాణం. మన్దబుద్ధినో సోతుజనే పబోధేతి వికాసేతి, ఞాణ వికాసంపాపేతీతి మన్దబుద్ధిప్పబోధనా. “కరిస్స”న్తి కరిస్సామి. “త”న్తి తంవణ్ణనం. “పరమత్థేసుపాటవత్థినోసుణన్తూ”తి యోజనా. పటునోభావోపాటవం. పటునోతి బ్యత్తస్సపణ్డితస్స. పాటవేన అత్థో యేసం తే పాటవత్థినో. ఇతిసద్దో పరిసమాపనజోతకో. సో హి గన్థారబ్భవిధానస్స ఇధపరిసమాపనం పరినిట్ఠానం ఞాపేతుం గన్థారబ్భవాక్యస్సపరియన్తే యోజితో. అవయవ వాక్యానం పియోజీయతియేవ. ఏసనయోసబ్బత్థ.

గన్థారబ్భగాథావణ్ణనానిట్ఠితా.

౧. ఏవం గన్థారబ్భవిధానం కత్వా ఇదాని ఆదిగాథాయ సమ్బన్ధం దస్సేన్తో “అభిధమ్మత్థసఙ్గహ”న్తిఆదిమాహ. సమ్బన్ధన్తి కారణప్ఫలసంయోగం. తత్థ గాథాపవత్తనం కారణం నామ. పఞ్చపిణ్డత్థ దస్సనం ఫలం నామ. కారణప్ఫలసంయోగో సమ్బన్ధోనామ. “సప్పయోజనే”తి ఫలప్పయోజనసహితే. గన్థేన అభిధాతబ్బో కథేతబ్బోతి

గన్థాభిధేయ్యో. నిపతస్స కమ్మం నిపచ్చం. నిపచ్చ కిరియా, నిపచ్చాకారో, నిపచ్చకారస్సకరణన్తి సమాసో. “సా”తి రతనత్తయవన్దనా. దస్సితాతిసమ్బన్ధో. “అభిహితా”తి కథితా. పకాసితాతి వుత్తం హోతి. “పధానత్థభూతా”తి అధిప్పేతత్థభూతాతి అధిప్పాయో. దువిధోహి అత్థోవచనత్థో చ అభిధానత్థోచ. తత్థ గచ్ఛతీతి గతో, పురిసోతి వుత్తేగచ్ఛతి పదేన వుత్తో యోకోచి గచ్ఛన్తో వచనత్థోనామ. పురిసోతి పదేనదస్సితో పధానత్థో అధిప్పేతత్థో అభిధేయ్యత్థో నామాతి. “అభిధమ్మత్థా”తి.

తత్థ వుత్తాభిధమ్మత్థా, చతుధా పరమత్థతో;
చిత్తం చేతసికం రూపం, నిబ్బానమితి సబ్బథా. తి

ఏవం వుత్తా అభిధమ్మత్థా. ఏవం వుత్తత్తాయేవచ తేచత్తారో అభిధమ్మత్థా ఏవ ఇధపధానత్థభూతాతి చ, - పధానత్థాఏవ ఇధగన్థాభిధేయ్య భావేన అధిప్పేతాతి చవిఞ్ఞాయతీతి అధిప్పాయో.

కేచిపనవదేయ్యుం, తేఅభిధమ్మత్థా సఙ్గహప్పకరణం పత్తా విసుం సఙ్గహత్థానామభవేయ్యుం, నఅభిధమ్మత్థా నామ. ఇధ చ సఙ్గహత్థా ఏవ అభిధేయ్యభావేన అధిప్పేతాతి వుత్తం అభిధేయ్యో అభిధమ్మత్థ సఙ్గహప్పదేనాతి. వుచ్చతే. తేఅభిధమ్మత్థా సఙ్గహప్పకరణం పత్తాపి అభిధమ్మత్థా ఏవనామ హోన్తి, న విసుం సఙ్గహత్థానామ. తత్థ వుత్తాభిధమ్మత్థాతిహి వుత్తం, నతువుత్తం తత్థ వుత్తాసఙ్గహత్థాతి. ఏవఞ్చసతి సఙ్గహితభావమత్తం విసిట్ఠం హోతి. తదేవ ఇధ అభిధేయ్యో నామ సియాతి వుత్తం “సఙ్గహితభావోపి అభిధేయ్యో యేవా”తిఆది. తత్థ “సఙ్గహితభావో”తిచిత్తసఙ్గహో, చేతసికసఙ్గహోతిఆదినా సఙ్గహణకిరియా. సా సఙ్గహితేహి ధమ్మేహి అఞ్ఞా నహోతి. తేస్వేవధమ్మేసుసఙ్గయ్హతీతి వుత్తం “సఙ్గహితభావోపి అభిధేయ్యో యేవా”తి. కిఞ్చాపితేహి అఞ్ఞానహోతి, తే స్వేవ సఙ్గయ్హతి. సాపన గన్థస్సపధానత్థో నహోతి. ఇధ చ పధానత్థోవ అధిప్పేతోతి వుత్తం “తంనసున్దర”న్తి. కస్మా నసున్దరన్తి ఆహ “నహిసో”తిఆదిం. ఏత్థచహిసద్దో ఇమస్స వాక్యస్సహేతువాక్యభావం జోతేతి. ఏసనయోపరత్థపి. “ఇతోపట్ఠాయ చా”తిఆది గన్థ గరుదోసవివజ్జనం. తత్థ “ఇమస్ససఙ్గహస్సా”తి ఇమస్సఅభిధమ్మత్థసఙ్గహస్స. “దుతీయా”తిదుతీయాటీకా. “ద్వేపీ”తి ద్వేపిటీకాయో. “విసుద్ధిమగ్గేమహాటీకా”తి ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన కతాపరమత్థమఞ్జూసానామటీకా. సా బ్రమ్మరట్ఠే తిరియపబ్బతవాసినా థేరేనకతం చూళటీకం ఉపాదాయ మహాటీకాతి పాకటా. తంసన్ధాయేతం వుత్తం.

గన్థప్పకారోచ పకారవన్తేహి ధమ్మేహి సహేవసిజ్ఝతి, వినా నసిజ్ఝతీతి అధిప్పాయేన “సోఅభిధమ్మత్థపదేనా”తి వుత్తం. కామఞ్చ సో తేహి సహేవసిజ్ఝతి, వినానసిజ్ఝతి. అభిధమ్మత్థపదం పన సఙ్గహణకిరియాపకారంన వదతీతి వుత్తం “తం నసున్దర”న్తి. దువిధం నామం అన్వత్థనామం రుళినామన్తి. తత్థ, అత్థానుగతం నామం అన్వత్థనామం, యథా సుఖితస్సజనస్స సుఖోతినామం. అత్థరహితం ఆరోపితం నామం రుళినామం, యథా దుక్ఖితస్సజనస్స సుఖోతి నామం. ఇధ పన అన్వత్థనా మన్తిదస్సేతుం “అత్థానుగతా”తిఆది వుత్తం. తత్థ “అత్థానుగతా”తి సకత్థానుగతా. సద్దప్పవత్తినిమిత్తానుగతాతి వుత్తం హోతి. “గన్థసమఞ్ఞా”తి గన్థసమ్ముతి. గన్థస్సనామన్తి వుత్తం హోతి. సఙ్గహగన్థోనామ పాళియంతత్థ తత్థ విప్పకిణ్ణేధమ్మే ఏకత్థ సభాగరాసికరణవసేన పవత్తో గన్థో. తం ఉగ్గణ్హన్తో అప్పకేన గన్థేనబహుకేధమ్మేసుఖేనజానాతి. “తదుగ్గహపరిపుచ్ఛాదివసేనా”తి తస్సఉగ్గహోచ పరిపుచ్ఛాచాతి ద్వన్దో. ఆదిసద్దేన ధారణాదీని సఙ్గణ్హాతి. తత్థ పాఠస్సవాచుగ్గతకరణం ఉగ్గహోనామ. ఉగ్గహి తస్సపాఠస్స అత్థగ్గహణం పరిపుచ్ఛానామ. “అనాయాసతో”తి నిద్దుక్ఖేన. “లద్ధబ్బంఫలానుఫల”న్తి సమ్బన్ధో. సరూపతో అవబుజ్ఝనం సరూపావబోధో. ఆదిసద్దేన

లక్ఖణావబోధో రసావ బోధేతీఆదిం సఙ్గణ్హాతి. అనుపాదాపరినిబ్బానం అన్తో పరియోసానం యస్సాతి అనుపాదాపరినిబ్బానన్తం. తత్థ "అనుపాదాపరినిబ్బాన"న్తి తణ్హాదిట్ఠీహి ఖన్ధేసు అనుపాదాయపరినిబ్బానం. అనుపాదిసేస పరినిబ్బానన్తి వుత్తం హోతి. "ఫలానుఫల"న్తి ఫలఞ్చేవ అనుఫలఞ్చ. తత్థ "ఫల"న్తి మూలప్ఫలం. "అనుఫల"న్తి పరమ్పరప్ఫలం. పయోజేతీతి "పయోజనం". పయోజేతీతి నియోజేతి. కిం నియోజేతి. ఫలత్థికంజనం. కత్థ నియోజేతి. ఫలనిబ్బత్తకేకమ్మే. కిమత్థాయ నియోజేతి. తస్సకమ్మస్స కరణత్థాయాతి. ఫలానుభవనత్థాయ తత్థతత్థ ఫలానుభవనకిచ్చేసు పయుజ్జీయతీతి పయోజనన్తి పివదన్తి. "సామత్థియతో"తి వచనసామత్థియతో. కిం వచనసామత్థియన్తి. కారణవచనం ఫలంపిదీపేతి. ఫలవచనం కారణంపిదీపేతి. యథాతం అసుకస్మిం రట్ఠే సమ్మాదేవో వుట్ఠోతి వుత్తే తం రట్ఠంసు భిక్ఖన్తి విఞ్ఞాయతి. అసుకరట్ఠం సుభిక్ఖన్తివుత్తే తస్మిం రట్ఠే సమ్మాదేవో వుట్ఠోతి విఞ్ఞాయతీతి. పయోజనం పన అభిధమ్మత్థ సద్దేన దస్సేతబ్బం నత్థి, సఙ్గహవచనసామత్థియేనేవ సిద్ధం హోతీతి అధిప్పాయేన "సఙ్గహసద్దేనా"తి వుత్తం. సామత్థియదస్సనే పన సుట్ఠు పరిపుణ్ణవచనం ఇచ్ఛితబ్బం హోతి. ఇతరథా అనిట్ఠత్థప్పసఙ్గోపి సియాతి ఇమమత్థం దస్సేతుం "తం న సున్దర"న్తి వత్వా "నహీ"తిఆదినా హేతువాక్యేన తదత్థం సాధేతి.

౨. ఏవం సప్పయోజనే పఞ్చపిణ్డత్థేతి ఏత్థ పఞ్చపిణ్డత్థే దస్సేత్వా ఇదాని తేసంపఞ్చన్నం పిణ్డత్థానం విసుంవిసుం పఞ్చప్పయోజనాని దస్సేన్తో "తత్థా"తిఆదిమాహ. "తత్థా"తి తేసుపఞ్చసు పిణ్డత్థేసు. నసఙ్ఖ్యాతబ్బన్తి అసఙ్ఖ్యేయ్యం. సఙ్ఖాతుంఅసక్కుణేయ్యన్తి అత్థో. నపమేతబ్బన్తి అప్పమేయ్యం. పమేతుం అసక్కుణేయ్యన్తి అత్థో. ఏవం కిచ్చపచ్చయానం కత్థచి సక్కత్థ దీపనం హోతి. సకవచనం పాళివచనేన సాధేతుం "యథాహా"తి పుచ్ఛిత్వా పాళిగాథం ఆహరి. తత్థ "యథాహా"తి కథం ఆహ ఇచ్చేవత్థో. అనన్తరే వుత్తస్స అత్థస్స సాధకం వచనం కథం పాళియం ఆహ, కథం అట్ఠకథాయం ఆహ, కథం టీకాయం ఆహాతి ఏవం యథారహం అత్థో వేదితబ్బో. "తేతాదిసేనిబ్బుతే అకుతోభయే పూజయతో"తి యోజనా. తత్థ "తే"తి బుద్ధ బుద్ధ సావకే. "తాదిసే"తి తథా రూపేసీ లక్ఖన్దాదిగుణ సమ్పన్నే. "నిబ్బుతే"తి కిలేస నిబ్బానేన నిబ్బుతే. నత్థి కుతోచి హేతుతో భయం యేసం తే అకుతో భయా. అనాగామి ఖీణాసవా. "భయ"న్తి చిత్తుత్రాసభయం. "పూజయతో"తి పూజేన్తస్స. "తం పయోజన"న్తితస్సారతనత్తయ వన్దనాయ పయోజనం. "సఙ్గహకారా"తి బుద్ధఘోసత్థేరాదయో పచ్ఛిమ అట్ఠకథాకారా వుచ్చన్తి. తేహి పోరాణట్ఠకథాసు తత్థ తత్థ విప్పకిణ్ణేపకిణ్ణకవినిచ్ఛయేయుత్తట్ఠానేసు సఙ్గహేత్వా అభినవ అట్ఠకథాయో కరోన్తి. తస్మా సబ్బాఅభినవఅట్ఠకథాయో సఙ్గహా నామ హోన్తి. తే చ ఆచరియా సఙ్గహకారా నామ. తేన వుత్తం "సఙ్గహకారాతి బుద్ధఘోస. పే.... వుచ్చన్తీ"తి. తే అన్తరాయ నీవారణమేవ ఇచ్ఛన్తీతి కథం విఞ్ఞాయతీతి చే. తేసం వచనేన విఞ్ఞాయతీతి దస్సేతుం సఙ్గహకార గాథం ఆహరి. "రతనత్తయేకతస్స ఏతస్సనిపచ్చకారస్స ఆనుభావేన అన్తరాయే అసేసతోసోసేత్వాతి యోజనా. "హీ"తి ఞాపకహేతు జోతకో. "వుత్త"న్తి అట్ఠసాలినియం వుత్తం.

౩. "కథఞ్చహోతీ"తి సమ్బన్ధో. ఇతి అయం పుచ్ఛా. "వుచ్చతే"తి విసజ్జనా కథీయతే. "హీ"తివిత్థారజోతకో. "వన్దనా కిరియాభినిప్ఫాదకో పుఞ్ఞప్పవాహో"తి సమ్బన్ధో. "అనేక...పే.... వారే"తి అచ్చన్త సంయోగత్థే ఉపయోగ వచనం. "పుఞ్ఞాభిసన్దో"తి పుఞ్ఞాభిసోతో, పుఞ్ఞప్పవాహోతి తస్సేవ వేవచనం. "సో చ పుఞ్ఞాతిస్సయో హోతీ"తి సమ్బన్ధో. కస్మా సో పుఞ్ఞా తిస్సయో హోతీతి. ఖేత్త సమ్పత్తియా చ అజ్ఝాసయ సమ్పత్తియా చ హోతీతి దస్సేతుం "అనుత్తరేసూ"తిఆదిమాహ. సంవడ్ఢిత్థాతి సంవడ్ఢితో. పుఞ్ఞాభిసన్దో. సంవడ్ఢితస్సభావో సంవడ్ఢితత్తం. సుగన్ధేహివియ సుపరిసుద్ధంవత్థం పరిభావీయిత్థాతి పరిభావితో. పుఞ్ఞాభిసన్దోయేవ. పరిభావితస్స భావో పరిభావితత్తం. ఉభయత్థాపి హేతు అత్థే నిస్సక్కవచనం. "మహాజుతికో"తి మహాతేజో. "మహప్ఫలో"తి మూలప్ఫలేన మహప్ఫలో. "మహానిసంసో"తి ఆనిసంసప్ఫలేన మహానిసంసో.

ఆనిసంసప్ఫలన్తి చ పరమ్పరా ఫలం వుచ్చతి. అఞ్ఞం పుఞ్ఞం అతిక్కమన్తో సయతి పవత్తతీతి అతిస్సయో. పుఞ్ఞఞ్చ తం అతిస్సయోచాతి పుఞ్ఞాతిస్సయో. అతిస్సయపుఞ్ఞం, అధిక పుఞ్ఞన్తి అత్థో. "సో అనుబలం దేతి, ఓకాసలాభం కరోతీ"తి సమ్బన్ధో. కథఞ్చ అనుబలం దేతి, కథఞ్చ ఓకాసలాభం కరోతీతి ఆహ "సయం పయోగ సమ్పత్తిభావేరత్వా"తిఆదిం. తత్థ పయోగసమ్పత్తినామ అతీత పుఞ్ఞకమ్మానం బలవతరం ఉపత్థమ్భకకమ్మం హోతి. "బహిద్ధా"తి బహిద్ధసన్తానతో. "విపత్తిపచ్చయే సమ్పత్తిపచ్చయే"తి యోజేతబ్బం. తత్థ, విపత్తిపచ్చయానామ-రాజతోవా చోరతోవా-తిఆదినా ఆగతా దుక్ఖుప్పత్తిపచ్చయా. సమ్పత్తిపచ్చయానామ కాయచిత్తానం సప్పాయ పచ్చయా. చత్తారో పచ్చయా చ ఉపట్ఠాకకులాని చ ఆరక్ఖ దేవతాదయో చ సుఖుప్పత్తి పచ్చయా. తేహి పచ్చయేహి పామోజ్జ బహు లస్స థేరస్స సన్తానే రత్తిదివం పీతిపస్సద్ధిసుఖసమాధీనం పవత్తియా అజ్ఝత్తభూతా ఉతుచిత్తాహారా చ అతి పణీతా హోన్తి. తేహి సముట్ఠితా సరీరట్ఠకధాతుయో చ అతిపణీతా ఏవ హుత్వా ఉపబ్రూహన్తి. తత్థ సరీరట్ఠకధాతుయో నామ పథవి ఆదయో వాతపిత్తసేమ్హాదయోచ. "అనుబలందేతీ"తిఅభినవంథామబలం పవత్తేతి. "పుఞ్ఞన్తరస్సా"తి పవత్తివిపాకజనకస్స బహువిధస్స పుఞ్ఞ కమ్మస్స. "అథా"తి తస్మిం కాలేతి అత్థో. "బలవబలవన్తియో హుత్వా"తి పకతి బలతో అతిబలవన్తియో హుత్వా. "తస్మిం థేరసన్తానే"తి సమ్బన్ధో. "ఇట్ఠప్ఫలఘనపూరితే"తి ఇట్ఠప్ఫలభూతానం రూపసన్తతీనం ఘనేన పూరితే. "ఓకాసో నామ నత్థీ"తి పతిట్ఠానోకాసో నామ నత్థి. "ఇతీ"తి తస్మా. "దూరతో అపనీతానేవ హోన్తీ"తి సమ్బన్ధో. ఇట్ఠప్ఫలసన్తానం విబాధన్తి నీవారేన్తీతి ఇట్ఠప్ఫలసన్తానవిబాధకాని ఉపపీళకూపఘాతకకమ్మాని. అనిట్ఠప్ఫల సన్తాన జనకాని, అకుసల జనక కమ్మాని, అపుఞ్ఞ కమ్మానీతి తానితివిధాని అకుసలకమ్మాని దూరతో అపనీతానేవ హోన్తి, తేసం విపాకస్స అనోకాసకరణేనాతి అధిప్పాయో. తేనాహ "నహీ"తిఆదిం. "తతో"తి తస్మా అపుఞ్ఞ కమ్మానం దూరతో అపనీతత్తా. అభివాదేతబ్బానం మాతాపితు సమణబ్రాహ్మణాదీనం అభివాదనకమ్మేగరుంకరణం అభివాదన సీలం నామ. తం అస్స అత్థీతి అభివాదనసీలీ. గుణవుద్ధవయవుద్ధే అపచేతి అత్తానం నీచవుత్తి కరణేన పూజేతీసీలేనాతి వుద్ధాపచాయీ. ఉభయత్థాపిసమ్పదాన వచనం. ఏవన్తిఆదిని గమన వచనం. నిగమన్తి చ నిట్ఠఙ్గమనం. తస్మాతిఆది లద్ధగుణ వచనం. లద్ధగుణోతి చ తంతంపసఙ్గ విసోధనం పరిపుణ్ణం కత్వా లద్ధోవిసుద్ధో అత్థో వుచ్చతి. తథా వచన సామత్థియేన లద్ధో అత్థన్తరోపి అయమిధ అధిప్పేతో. "నకేవలఞ్చ థేరస్సేవ అనన్తరాయేన పరిసమాపనత్థం హోతీ"తి యోజనా. "సోతూనఞ్చగహణ కిచ్చ సమ్పజ్జనత్థ"న్తిసమ్బన్ధో. సుణన్తీతి సోతారో. తేసం. "గణ్హన్తాన"న్తి ఉగ్గణ్హన్తానం. "వన్దనాసిద్ధియా"తిర తనత్తయేవన్దనా పుఞ్ఞస్ససిద్ధితో. జవనవినిచ్ఛయే యస్మా అన్తరాయ నీవారణంనామ దిట్ఠధమ్మే ఇచ్ఛితబ్బం ఫలం హోతి. దిట్ఠ ధమ్మో చ పథమ జవనస్స విపాకక్ఖేత్తం. తస్మా ఉపత్థమ్భన కిచ్చం పత్వాపి పథమ జవన చేతనా ఏవ ఇధపరియత్తాతి అధిప్పాయేన "దిట్ఠధమ్మవేదనీయభూతా"తి వుత్తం. సా పన పథమ జవన చేతనా ఉపత్థమ్భన కిచ్చం పత్వాపి సబ్బదుబ్బలా ఏవసియా. కస్మా, అలద్ధాసేవనత్తా. సేస చేతనాయో ఏవ బలవతియో సియుం. కస్మా, లద్ధా సేవనత్తాతి దట్ఠబ్బం. "సత్తజవనపక్ఖే అధిప్పేతత్తా ఉపలద్ధబ్బత్తా తం నసున్దర"న్తి సమ్బన్ధో. "ఇతీ"తి వాక్యపరిసమాపనం. "యథా అప్పమత్తకం హోతి. ఏవమేవం అప్పమత్తకం హోతీ"తి యోజేతబ్బం. "తథాహీ"తి తతో ఏవాతి అత్థో. పట్ఠానేపి=కబళీకారోఆహారో ఇమస్సకాయస్స ఆహార పచ్చయేనపచ్చయో=తివిభత్తో. ఇతరథా 'కబళీకారో ఆహారో ఆహారసముట్ఠానానం రూపానం ఆహారపచ్చయేన పచ్చయో'తి విభత్తో సియాతి. "అధునావా"తి ఇమస్మిం భవే ఏవ. ఏవం వన్దనాయపయోజనం దీపేత్వా ఇదాని సేసానం పిణ్డత్థానం పయోజనం దీపేతుం "యస్మాపనా"తిఆది వుత్తం. తత్థ, "ఆదితోవిదితేసతీ"తిఆదిమ్హి-భాసిస్సం అభిధమ్మత్థ సఙ్గహ-న్తి పదం సుత్వా విఞ్ఞాతేసతి, "ఉస్సాహోజాయతి". ఇమం

ఉగ్గహేత్వా సుదుల్లభే అభిధమ్మత్థే చ అనాయాసేన జానిస్సామ, తమ్మూలకస్స చ అనుపాదా పరినిబ్బానన్తస్స పయోజనస్సభాగినో భవిస్సామాతి చిత్తుప్పాద సమ్భవతోతి అధిప్పాయో.

పిణ్డత్థానుదీపనా నిట్ఠితా.

౪. పదత్థే. "బుజ్ఝీ"తి అఞ్ఞాసి. "ఏత్థా"తి ఏతస్మిం పదే. చ సద్దో వాక్యారమ్భ జోతకో. వాక్యా రమ్భోతి చ మూలవాక్యే యం యం వత్తబ్బం అవుత్తం, తస్స తస్స కథనత్థాయ అనువాక్యస్స ఆరమ్భో. బుజ్ఝనకిరియావుచ్చతిఞాణం. కథంపనఅవిపరీతత్థే పవత్తో సమ్మాసద్దో అసేస బ్యాపనం దీపేతీతి పుచ్ఛాయ పురిమత్థమే వబ్యతిరేకతో చ అన్వయతో చ పున విత్థారేన్తో "తథాహీ"తిఆదిమాహ. తత్థ, "తథాహీ"తి తస్స వచనస్స అయం విత్థారోతి జోతేతి. "అవిపరీత"న్తి కిరియావిసేసన పదమేతం. "అత్తనో విసయే ఏవా"తి అత్తనో ఞాణవిసయే ఏవ తేసం విసయోచాతి సమ్బన్ధో. యస్మా ఏకోపి ధమ్మో కాలదేససన్తానాదిభేదేన అనన్త భేదో హోతి. తస్మా పదేసఞాణికా పచ్చేకబుద్ధాదయో ఏకధమ్మంపి సబ్బాకారతో జానితుం న సక్కోన్తి. తేనాహ "తేహీ"తిఆదిం. తత్థ "సబ్బాకారతో"తి సభావతో, హేతుతో, పచ్చయతో, ఫలతో, నిస్సన్దతో, కాలతో, దేసతోతిఆదినా ఆకారేన. "యత్థా"తి యస్మిం అవిసయేధమ్మే. "తే విపరీతం బుజ్ఝేయ్యుం, నో అవిసయో నామధమ్మోనత్థీ"తియోజనా. తం విత్థారేన్తో "తేహీ"తిఆదిమాహ. తత్థ, "తియద్ధగతే"తి తీసుకాలేసు గతే పవత్తే. "అద్ధాముత్తకే"తి కాలత్తయవిముత్తకే. "హత్థమణికేవియా"తి హత్థ తలే ఠపితమణిరతనానివియ. "సబ్బే ధమ్మా"తిఆది పాళిసాధకం. తత్థ, "ఆపాత"న్తి అభిముఖం పతనం. ఆబాధన్తిపి పాఠో, ఓత్థరిత్వా ఉపట్ఠానన్తి అత్థో. "సబ్బఞ్ఞుమహాభవఙ్గ"న్తి సబ్బేసంసబ్బఞ్ఞుబుద్ధానం పచ్ఛిమభవే పటిసన్ధితో పట్ఠాయ పవత్తం అట్ఠసు మహావిపాకేసు పఠమమహావిపాకం భవఙ్గ చిత్తం. "తత్థా"తి తస్మిం మహాభవఙ్గే. "నిచ్చకాలం ఉపట్ఠహన్తీ"తి సబ్బకాలం ఉపట్ఠానాకార పత్తా హుత్వా తిట్ఠన్తి. కస్మా, కస్సచి ఆవరణస్స అభావతో. ఇదంపిహి ఏకం ఉపట్ఠానం నామాతి. "ఆవజ్జనాయా"తి మనోద్వారావజ్జన చిత్తేన. ధమ్మా మహన్తా. భవఙ్గం పరిత్తకం. తస్మా పరిత్తకం భవఙ్గం ఏకక్ఖణే మహన్తానం ధమ్మానం నపహోతీతి చోదకస్స అధిప్పాయో. "నచోదేతబ్బమేత"న్తి ఏతం ఠానం నచోదేతబ్బం. "పరముక్కంసపత్తాన"న్తి ఏత్థ "ఉక్కంసో"తి అచ్చుగ్గమో అచ్చుత్తరో. పరమో ఉక్కంసో పరముక్కంసోతివిగ్గహో.

ఏవం సమ్మాసద్దస్స అత్థం విచారేత్వా ఇదాని సంసద్దస్స అత్థం విచారేన్తో "సంసద్దోపనా"తిఆదిమాహ. తత్థ, "ఉపసగ్గో"తి ఉపసగ్గపదం. "పటివేధధమ్మేసూ"తి పటిచ్చసముప్పాదాదీనం పటివిజ్ఝనఞ్ఞాణేసు. నత్థి ఆచరియో ఏతస్సాతి అనాచరియో. సమాసన్తే కకారేన సహ అనాచరియకో. అనాచరియకస్స భావో అనాచరియకతా. తం అనాచరియకతం. తతీయా రుప్పసమాపత్తి నామ ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనజ్ఝానం. తం భగవా ఆళారస్స సన్తికే ఉగ్గణ్హాతి. చతుత్థారుప్పసమాపత్తి నామ నేవసఞ్ఞా నాసఞ్ఞాయతనజ్ఝానం. తం ఉదకస్ససన్తికే ఉగ్గణ్హాతీతి వుత్తం "ఆళారుదకమూలికా"తి. "అనలఙ్కరిత్వా"తి ఆవజ్జనసమాపజ్జనాదివసేన అనలఙ్కరిత్వా. అనాసేవిత్వాతి వుత్తం హోతి. "ఛడ్డితత్తా"తి ఏతాసమాపత్తియోనాలం బోధాయ, అథ ఖో యావదేవ తతీయ చతుత్థారుప్పభవప్పటిలాభాయ సంవత్తన్తీతి ఏవం ఆదీనవం దిస్వా ఛడ్డితత్తా. "బుజ్ఝనకిరియాయా"తి పటివేధఞ్ఞాణస్స. "కుతో పటివేధధమ్మా"తి తా కుతో పటివేధధమ్మా హోన్తి. పటివేధధమ్మా ఏవ చ బుద్ధభావాయపదట్ఠానాహోన్తీతి అధిప్పాయో.

పాళియం. "పుబ్బే అననుస్సుతేసుధమ్మేసూ"తి ఇమస్మిం భవే ఇతో పుబ్బే కస్సచిసన్తికే అననుస్సుతే సుచతుస్సచ్చ ధమ్మేసు. "అభిసమ్బుజ్ఝీ"తిపదే అభిసమ్బోధిసఙ్ఖాతం అరహత్తమగ్గఞ్ఞాణం వుత్తం. తదేవ ఞాణం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స

పదట్ఠానం హోతి. తప్పచ్చయా తదనన్తరా ఏవసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం పాతుబ్భవతీతి వుత్తం “తత్థ చ సబ్బఞ్ఞుతం పాపుణాతీ”తి. “తదనన్తరా”తి చ అరహత్త మగ్గవీథియాచ చతున్నం పచ్చవేక్ఖన వారానఞ్చ అనన్తరే కాలేతి అత్థో. “నిమిత్తత్థే”తి నిమిత్త హేత్వత్థే. “భుమ్మ”న్తి అట్ఠకథాసుఆగతం సత్తమీవిభత్తియానామం. తాసు హి పచ్చత్తవచనం, ఉపయోగవచనం, కరణ వచనం, సమ్పదాన వచనం, నిస్సక్కవచనం, సామివచనం, సుమ్మవచనన్తి ఏవం అనుక్కమేన సత్తన్నం విభత్తీనం నామాని ఆగతానీతి.

“దసబలఞ్ఞాణేసూ”తి ఠానాఠాన కోసల్లఞ్ఞాణాదీసు దస ఞాణబలేసు. “వసిభావ”న్తి ఏత్థ అత్తనో వసం వత్తేతుం సమత్థతా సఙ్ఖాతోసత్తి విసేసో వసోనామ. వసో ఏతస్స అత్థీతి వసీ-వసిగణేహీతిఆదీసువియ. వసినో భావో వసిభావో. తం వసిభావన్తి అత్థో. తేనాహ “వసిభావ”న్తి ఇస్సరభావన్తి. కత్థచి పన “వసీ”తి ఇత్థిలిఙ్గపదంపి దిస్సతి=తత్రిమా పఞ్చవసియో ఆవజ్జనవసీసమాపజ్జనవసీ=తిఆదీసు.

సమ్మాసమ్బుద్ధపద.

౨. అతులపదే . అనేకేహిగుణపదేహి పవత్తితావన్దనా “అనేకగుణపదవిసయానామ”. “ఇతికిందుతీయేనా”తి ఇతి తస్మా దుతీయేన అతులపదేన కిం పయోజనం అత్థీతి అత్థో. “నన సమత్థా”తి నసమత్థా న హోతీతి యోజనా. సమత్థా ఏవాతి అధిప్పాయో. “మత్తకారినో”తి పమాణకారినో. “థేరో చ తేసం అఞ్ఞతరో”, తస్మా మత్తం న కరోతి, దుతీయం అతుల పదం ఆహరీతి అధిప్పాయో. “అపిచా”తి కిఞ్చి వత్తబ్బం అత్థీతి అత్థో. “నకేవలం వన్దనాయ అన్తరాయనివారణమేవ ఇచ్ఛి తబ్బం హోతీ”తి యోజనా. “వన్దనాయా”తి వన్దనాహేతు. నోపి పఞ్ఞాపాటవాది అత్థో. “గన్థపారిసుద్ధియా”తి గన్థదోసానామ పదదోస వాక్యదోస అత్థదోసాదయో అత్థి. తేహి దోసేహి ఇమస్స గన్థస్స పారిసుద్ధియా. కథం పన వన్దనాయ పఞ్ఞాపాటవాది అత్థోసమ్భవతీతి వుత్తం “అనుస్సతిట్ఠానేసూ”తిఆది. అనుస్సతిట్ఠానాని నామ బుద్ధ ధమ్మ సఙ్ఘసీలాదీని. చిత్తసమాధానం ఆవహతీతి చిత్తసమాధానావహో. “తిక్ఖాసూరాహుత్వావహతీ”తి గమ్భీరేసు అత్థ బ్యఞ్జన పదేసు అమన్దా విస్సట్ఠా హుత్వా వహతి. “తదత్థాయపీ”తి పఞ్ఞాపాటవాది అత్థాయపి. గుణనామపదానం గుణత్థోనామవిగ్గహా వాక్యేసు పాకటో, సిద్ధపదేసు అపాకటో. తస్మా తాని విగ్గహత్థం అజానన్తానం సన్తికే నామ మత్తాని సమ్పజ్జన్తీతి వుత్తం “యథావుత్త వచనత్థయోగేపి… పేం… పవత్తత్తా”తి. “సభావనిరుత్తిం జానన్తాన”న్తి మాగధ భాసం జానన్తానం. మాగధభాసాహి మూలభాసాతి చ అరియభాసాతి చ మాగధభాసాతి చ పాళిభాసాతి చ ధమ్మనిరుత్తీతి చ సభావనిరుత్తీతి చ వుచ్చతి. “భావత్థసుఞ్ఞ”న్తి ఏత్థ గుణనామానం గుణత్థో భావత్థో నామ. సో ఏవసకత్థోతి చ వచనత్థోతి చ విగ్గహత్థోతి చ వుచ్చతి. కిరియనామాదీసూపి ఏసేవనయో. “సత్థూ”తి సత్థునో. “సమఞ్ఞామత్త”న్తి నామసఞ్ఞామత్తం భవితుం నారహతి. తథాహి అనాథపిణ్డికోసేట్ఠి రాజగహం అనుపత్తో బుద్ధో లోకే ఉప్పన్నోతి సుత్వా ఉదానం ఉదానేసి=ఘోసోపి ఖో ఏసోదుల్లభో లోకస్మిం యదిదం బుద్ధో=తి. తస్మా బుద్ధోతి నామంపి లోకే మహన్తం సుదుల్లభంగుణపదం హోతి. సమ్మాసమ్బుద్ధ నామేవత్తబ్బమేవనత్థీతి. “సభావనిరుత్తిం అజానన్తానం పన పదసహస్సం వుచ్చమానంపీ”తి తిట్ఠతు ఏకం అతులపదం, పదసహస్సంపి వుచ్చమానం సత్థుసమఞ్ఞామత్తమేవ సమ్పజ్జతి. తాదిసాహి జనా ఇదం లోకే మహన్తం గుణపదన్తిపి నజానన్తి. భావత్థం కింజానిస్సన్తి.

“అతులో”తి అఞ్ఞేన నో అసదిసోతి వా, అఞ్ఞో వాతేన సదిసోతస్సనత్థీతివా, - ద్విధాపిఅత్థోలబ్భతి. సాధకగాథాయం “పటిపుగ్గలో”తి యుగగ్గాహీపుగ్గలో. కిఞ్చాపి మక్ఖలి పూరణాదయో విసుంవిసుం - అహం సబ్బఞ్ఞూ సబ్బదస్సావీ - తిచ,

అహం సమ్మాసమ్బుద్ధో-తిచ పటిజానన్తా యుగగ్గాహినో హుత్వా విచరన్తి. ధమ్మతో పన సినేరు పబ్బత రాజస్స సన్తికే సక్ఖర కథలానివియసమ్పజ్జన్తీతి. "అనచ్ఛరియ"న్తి నతావ అచ్ఛరితబ్బం హోతీతి అత్థో. "బుద్ధభూతస్సా"తి బుద్ధభావం భూతస్సపత్తస్స. "యం బుద్ధ భూతస్స అతులత్తం, ఏతం అనచ్ఛరియ"న్తి యోజనా. యది చేతం అనచ్ఛరియం హోతి, కతమం పన తావ అచ్ఛరియం భవతీతి ఆహ "సమ్పతిజాతస్సా"తిఆదిం. తత్థ "సమ్పతిజాతస్సా"తి అజ్జేవజాతస్సపి అస్స భగవతో. కథం అతులతా పఞ్ఞాయతీతి ఆహ "తదాహీ"తిఆదిం. "ఏకఙ్గణానీ"తి ఏకతలాని. తదాహి బోధిసత్తస్సపుఞ్ఞానుభావేన అతిమహన్తో ఓభాసో పాతుబ్భవతి. = ఉళారో ఓభాసో పాతురహోసి అతిక్కమ్మదేవానం దేవానుభావ=న్తిహి వుత్తం. తేన ఓభాసేన ఫరితా సబ్బే పథవి పబ్బతాదయో జాతిఫలికక్ఖన్ధావియ సుప్పసన్నా హోన్తి. దససహస్స చక్కవాళాని ఏకతలం హుత్వా పఞ్ఞాయన్తి. తేన వుత్తం "అనేకాని చక్కవాళసహస్సాని ఏకఙ్గణాని అహేసు"న్తి. "పరమాయ పూజాయా"తి థుతిమఙ్గలవచనపూజాయ. "లోకస్సా"తి సబ్బ సత్తలోకతో. ఏవం అచ్ఛమ్భి వాచం నిచ్ఛారేసి ధమ్మతాయ సఞ్చోదితత్తాతి అధిప్పాయో. తత్థ "అచ్ఛమ్భివాచ"న్తి విసారదవాచం. ఆసభిం వాచన్తిపి పాఠో. ఉత్తమవాచన్తి అత్థో. "నిచ్ఛారేసీ"తి ఉదాహరతి. ఇదమ్పి అనచ్ఛరియం, అఞ్ఞం పితతో అచ్ఛరియతరం అత్థీతి దస్సేతుం "యదాపనా"తిఆది ఆరద్ధం. పారమితా గుణేహి తేన సదిసో కోచినత్థేవ ఠపేత్వా అఞ్ఞే చ మహాబోధి సత్తేతి అధిప్పాయో . "అస్సా"తి తేన సదిసస్స. "నత్థిభావో దీపేతబ్బో"తి సమ్బన్ధో. "దీపేతబ్బో"తి బుద్ధవంసపాళితో ఆహరిత్వా దీపేతబ్బో. "కుతోసావకబోధిసత్తానం సతసహస్సం సక్ఖిస్సతీ"తి యోజనా. పారమియో పకారేనవిచినన్తి ఏతేనాతి పారమిపవిచయో. ఞాణం. తంపనఞాణం మహాబోధిసత్తానం ఏవ ఉప్పన్నం నహోతి. పచ్చేకబోధిసత్త సావకబోధిసత్తానంపి ఉప్పన్నమేవ. తదేవ చ సబ్బేసంపి బోధిసత్తానం నియతబ్యాకరణప్పటిలాభే పధానకారణన్తి దస్సేతుం "సావకబోధిసత్తాపీ"తిఆది వుత్తం. తత్థ బోధివుచ్చతివిమోక్ఖఞ్ఞాణం. అరియమగ్గస్సేతం నామం. బోధిమ్హిసజన్తి లగ్గన్తీతి బోధిసత్తా. "లగ్గన్తీ"తి తప్పటిలాభత్థాయ నియత చిత్తా హోన్తీతి అత్థో. బోధి అత్థాయ పటిపన్నా సత్తా బోధిసత్తాతిపి యుజ్జతి. బుద్ధ సుఞ్ఞేపిలోకే కమ్మస్సకతాఞాణే ఠత్వా వట్టదుక్ఖతో మోక్ఖధమ్మపరియేసినో సత్తాతి వుత్తం హోతి. "సమ్భార ధమ్మే"తి దసవిధే పారమి ధమ్మే. వట్టం అనుసరన్తి అనుగచ్ఛన్తీతి వట్టానుసారినో. పథవియం పంసుచుణ్ణాని వియ పకతియా వపుథుభూతాజనాతి పుథుజ్జనా. మహన్తాపుథుజ్జనాతి మహాపుథుజ్జనా. వట్టానుసారినో చ తే మహాపుథుజ్జనాచాతి సమాసో. తేసం భావోతి విగ్గహో. అయం భావోయేవ తేసం భూమీతి చ వుచ్చతి. అత్థతో పన మోక్ఖధమ్మనిరపేక్ఖతా ఏవ. అచ్ఛన్దికతాతిపి వుచ్చతి. "ఓక్కన్తా"తి పవిట్ఠా. తయోనియతా, బోధిసత్తనియతో చ చూళసోతాపన్ననియతో చ అరియ సోతాపన్ననియతో చ. తత్థ బోధిసత్తనియతో బోధిసమ్భారబలేన సిద్ధో. చూళసోతాపన్న నియతో పచ్చయాకారానుబోధఞ్ఞాణబలేన. అరియసోతాపన్న నియతో సోతాపత్తి మగ్గఞ్ఞాణ బలేన. తేసు బోధిసత్తనియతో ఇధ అధిప్పేతోతి వుత్తం "ఏకేన పరియాయేనా"తిఆది. వత్తబ్బమేవనత్థితేసం ద్విన్నం బోధిసత్తానం పారమి పవిచయఞ్ఞాణ సమ్పత్తియా వినా నియతబ్యాకరణ లాభా సఙ్ఖాయ ఏవ అభావతోతి అధిప్పాయో.

పదసిద్ధివిచారేయం వుత్తం విభావనియం=తులాయసమితోతుల్యో. తుల్యో ఏవ తులోయకార లోపవసేనా=తి. తంసన్ధాయ "య కారస్సవావసేనా"తి వుత్తం. యఞ్చవుత్తం తత్థేవ=అథవాసమీతత్థే అకారపచ్చయవసేన తులాయసమీతోతులో=తి. తం సన్ధాయ "అకారస్సవావసేనా"తి వుత్తం. తత్థ "తులాయా"తి లోకే ధారణతులాసదిసాయ పఞ్ఞాయాతి అత్థో. "సమీతో"తి సమం కతో. నహి తులసద్దో భవితుం నయుత్తో. యుత్తో ఏవాతి అధిప్పాయో. కథం విఞ్ఞాయతీతి ఆహ "తులయితు"న్తిఆదిం. తత్థహి "తులయితుం అసక్కుణేయ్యో"తివచనేన తస్సకమ్మసాధనత్తందస్సేతి. "కమ్మసాధనేసేవా"తి పుబ్బే-తులయితబ్బో అఞ్ఞేన సహ పమితబ్బోతి తులోతి ఏవం ఇధవుత్తేన కమ్మ సాధన

వచనత్థేనేవ. “తదత్థసిద్ధితో”తి తస్స విభావనియం వుత్తస్స దువిధస్స అత్థస్స సిద్ధితో. “తతో”తి తులసద్దతో. చిన్తాయ కిం పయోజనం అత్థి. నత్థియేవాతి అధిప్పాయో. వదతి సీలేనాతి వత్తా. వాదీ పుగ్గలో. వత్తునో ఇచ్ఛావత్తిచ్ఛా. వత్తుం ఇచ్ఛావత్తిచ్ఛాతిపివదన్తి. వత్తిచ్ఛం అనుగతో సమ్ముతి సఙ్కేతవోహార సిద్ధత్తాతి సమాసో. “ఏత”న్తి ఏతం ద్విధాసిద్ధవచనం. “చే”తి చేవదేయ్య. “నా”తి నయుత్తం. “యథాసుత”న్తి తుల ఇతి సుతం. “యుత్త”న్తి యథాసుత నియామేనేవ యుత్తం వజ్జేత్వా. “అస్సుతస్సా”తి ధారణతులాపరియాయస్స ఇత్థిలిఙ్గతులాసద్దస్స. తతోయేవయకార యుత్తస్సతుల్యసద్దస్స చ అస్సుతస్స. ఇత్థిలిఙ్గేసతి, తతోపి ఏకో అకారోతి కత్వా సమీతత్థే దుతీయో తద్ధిత అకారోపి అస్సుతోయేవనామహోతి. “పరికప్పనాయా”తి పరికప్పేత్వా కథనాయ. పయోజనాభావతో న యుత్తన్తిసమ్బన్ధో. అతులపదం.

౬. ఏవం ద్విన్నం పదానం పదత్థ సంవణ్ణనం కత్వా ఇదాని తేసంయేవ అత్థుద్ధారసంవణ్ణనం కరోన్తో “ఇమేహి పనా”తిఆదిమాహ. తత్థ “సమ్పదా”తి సమ్పత్తియో. “బోధిసమ్భారసమ్భరణం నామ” సమతింస పారమీనం పరిపూరణం. “మహావజిరఞ్ఞాణ”న్తి భగవతో ఆసవక్ఖయఞ్ఞాణమ్పి వుచ్చతి. తస్స పుబ్బభాగే బుద్ధభావత్థాయ అనుపదధమ్మవిపస్సనావసేన ఛత్తింస కోటి సతసహస్స సఙ్ఖానం దేవసికం వళఞ్జనకప్పలసమాపత్తీనం పుబ్బభాగ విపస్సనాఞాణమ్పి మహావజిరఞ్ఞాణన్తి వుచ్చతి. సబ్బమ్పేతం మహాటీకాయం వుత్తం. “మహాబోధియా”తి సబ్బఞ్ఞు బుద్ధానం అభిసమ్బోధి సఙ్ఖాతస్స అగ్గమగ్గఞ్ఞాణస్స. పహియ్యన్తి పహాతబ్బా ధమ్మా ఏతేనాతి పహానం. పజహన్తి పహాతబ్బేధమ్మేఏతేనాతివా పహానన్తి కత్వా తం అగ్గమగ్గఞ్ఞాణమ్పితం విపస్సనాఞాణమ్పి పహానన్తి వుచ్చతీతి ఇమినా అధిప్పాయేన “పహానసమ్పదాయం వా సా సఙ్గహితా”తి వుత్తం. పఞ్చసీలాని. పాణాతిపాతస్స పహానంసీలం, వేరమణిసీలం, చేతసికంసీలం, సంవరోసీలం, అవీతిక్కమోసీలన్తిఆదీసువియ ఏత్థహి పహానసీలం నామ యథా వుత్తేన అత్థేన వేరమణిసీలమేవాతి యుజ్జతి. పహానం నామ కోచిధమ్మో నహోతీతి అధిప్పాయే పన సతిపహాన సీసేన పహానసాధకం తదేవఞాణద్వయం ఉపచారేనపహానన్తి గహేతబ్బం. ఇతరథా పహానసమ్పదా నామ అసారా అఫలాతి ఆపజ్జేయ్యాతి. పచ్చేకబుద్ధ బుద్ధసావకా కిలేసే పజహన్తాపి వాసనాయ సహ అప్పజహనతో చిత్త సన్తానే మోహవాసనాయ విజ్జమానత్తా సబ్బఞ్ఞు భావం నగచ్ఛన్తి. తస్మా యథాతేసం కిలేసప్పహానం పహానసమ్పదా నామ నహోతి. నతథాసబ్బఞ్ఞుబుద్ధానన్తి ఆహ “సహవాసనాయా”తిఆదిం. విభావనియంఞాణసమ్పదా పథమం వుత్తా. తతో పహాన సమ్పదా. టీకాయం పన పహానసమ్పదా పథమం వుత్తా. తతో అధిగమ సమ్పదానామ వుత్తా. తతో ఞాణసమ్పదా. పహానసమ్పదాయఞ్చ అగ్గమగ్గఞ్ఞాణం దస్సితం. అధిగమ సమ్పదాతి చ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణప్పటిలాభో వుత్తో. ఞాణసమ్పదాయమ్పన తేహి ద్వీహి ఞాణేహి అవసేసానిదసబలఞ్ఞాణాదీనిసబ్బఞ్ఞాణానిదస్సితాని. ఇధపి టీకానయమేవ సమ్భావేన్తో “పహానసమ్పదాయేవపనా”తిఆదిమాహ. “సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణప్పదట్ఠాన”న్తి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్సపదట్ఠానం, ఆసన్న కారణం. “న హి మగ్గఞ్ఞాణతో అఞ్ఞా పహానసమ్పదానామ అత్థి”. పరమత్థతో నత్థీతి అధిప్పాయో. ఇదఞ్చ విసుద్ధిమగ్గే=పహానన్తి కోచి ధమ్మోనామ నత్థి అఞ్ఞత్ర వుత్తప్పకారానం పాణాతిపాతాదీనం అనుప్పాదమత్తతో=తి ఆగతత్తా వుత్తం. పహాయకధమ్మసమాదానేన పన పహాతబ్బ ధమ్మానం అనుప్పాదో నామ ఏకోపణీత ధమ్మోహోతి. ఏకం సన్తి పదం హోతి. తథాహి వుత్తం పటిసమ్భిదా మగ్గే=ఉప్పాదో భయం , అనుప్పాదో ఖేమన్తి సన్తిపదే ఞాణం. పవత్తి భయం, అప్పవత్తి ఖేమన్తి సన్తిపదేఞాణ=న్తి. తదఙ్గప్పహానం పనతదఙ్గఅనుప్పాదో నామ. విక్ఖమ్భనప్పహానం విక్ఖమ్భన అనుప్పాదో నామ. సముచ్ఛేదప్పహానం సముచ్ఛేద అనుప్పాదో నామాతి వత్తబ్బం. ఇధ పన అనుప్పాద సమ్పాపకం విపస్సనా ఞాణఞ్చ మగ్గఞ్ఞాణఞ్చ ఉపచారేన పహానన్తి అధిప్పేతం. కస్మా, ఉపరిఞాణ సమ్పదాదీనం పచ్చయత్తాతి దట్ఠబ్బం. “సమ్పదాసఙ్కరో”తి సమ్పదాసమ్భేదో, సమ్పదాసమ్మిస్సో. “ఞాయాగత”న్తి యుత్తితో ఆగతం. “సీలాదిగుణేహీ”తి సీల

సమాధి పఞ్ఞా విముత్తి విముత్తిఞ్ఞాణదస్సన గుణేహి. "ఇద్ధిధమ్మేహీ"తి ఇద్ధివిధాభిఞ్ఞాదీహి ఇద్ధిగుణేహి. "లక్ఖణానుబ్యఞ్జనప్పటిమణ్డితస్సా"తి ద్వత్తింస మహాపురిసలక్ఖణేహి చ అసీతి ఖుద్దకలక్ఖణేహి చ పటిమణ్డితస్స. "ఆసయో"తి చిత్త సన్తానే అధిసయితో ఇచ్ఛావిసేసో. "అజ్ఝాసయస్సా"తి అలోభజ్ఝాసయాదికస్సఅజ్ఝాసయస్స. "ఉళారతా"తి పణీతతా. "హితజ్ఝాసయతా"తిహితకామతా. అపరిపాక గతిన్ద్రియానం సత్తానం ఇన్ద్రియపరిపాకకాలాగమనఞ్చ ఏత్థ వత్తబ్బం. "అభిఞ్ఞాతాన"న్తి అతిపాకటానం. "ద్వేపహానసమ్పదా"తి ద్వేపహాన సమ్పదా ఞాణసమ్పదా. సమ్మాసమ్బుద్ధపదే. "సామం సచ్చాని అభిసమ్బుజ్ఝీ"తి ఏత్థ అభిసమ్బోధిసఙ్ఖాతం అగ్గమగ్గఞ్ఞాణం గహితం. తఞ్చ పహానకిచ్చప్పధానం హోతి. "తత్థ చ సబ్బఞ్ఞుతం పత్తో"తి ఏత్థ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం. "బలేసు చ వసిభావ"న్తి ఏత్థ దసబలఞ్ఞాణాని గహితాని. తేన వుత్తం "ద్వే... పే.... సమ్మాసమ్బుద్ధపదేనవిభావితా"తి.

సమ్పదానిట్ఠితా.

౭. ససద్ధమ్మగణుత్తమపదే. యథా=ససఙ్ఘంలోకనాయకం నమస్సిస్సం=తి ఏత్థసహసద్దస్స సమవాయత్థత్తా అహంలోకనాయకఞ్చ సఙ్ఘఞ్చ నమస్సిస్సన్తి ఏవం సమవాయత్థో విఞ్ఞాయతి. తథా ఇధపి సమ్మాసమ్బుద్ధఞ్చసద్ధమ్మఞ్చ గణుత్తమఞ్చ అభివాదియామీతి ఏవం కిరియాసమవాయత్థో సహసద్దేన దీపితోతి దస్సేతుం "దూరతోహం...పే.... ఏవమిదం దట్ఠబ్బ"న్తి వుత్తం. "ఇద"న్తి ససద్ధమ్మగణుత్తమపదం. ఏత్థ చ"సమవాయో"తి ద్విన్నం తిణ్ణం బహూనం వా అత్థానం ఏకస్మిం దబ్బేవా గుణేవాకిరియాయవాసమం అవేచ్చ అయనంపవత్తనం సమవాయో. పచ్ఛానుతాప పచ్ఛానుమోదనాదితానేసు=అహం పుబ్బేదానం నదదిస్సం, సీలం నరక్ఖిస్సం. - అనేకజాతి సంసారం సన్ధావిస్స=న్తిఆదినా అతీతేపికాలే అనాగతవచనం పయుజ్జతీతి ఆహ "నమస్సిస్స"న్తి నమస్సింతి. "గుణీభూతాన"న్తి సమాసపదే విసేసనభూతానం, అప్పధానభూతానన్తి అత్థో. అబ్భూత తబ్భావేచాయం ఈకారో. యథా, కాకో సేతీ భవతి, బకో కణ్హీభవతీతి. ఏత్థ చ "సేతీ భవతీ"తి అసేతపుబ్బో సేతోభవతి. "కణ్హీభవతీ"తి అకణ్హపుబ్బో కణ్హోభవతీతి అత్థో. తథా ఇధపి. బుద్ధం ధమ్మఞ్చ సఙ్ఘఞ్చవన్దిత్వా-తిఆదీసు విసుంవిసుం పధానత్తా అగుణభూతాపి ధమ్మసఙ్ఘా ఇధసమాసపదే అఞ్ఞపదత్థస్సగుణభూతాహోన్తి. అయం అబ్భూతతబ్భావత్థో నామ. "అభివాదితభావో"తి వుత్తే తపచ్చయస్స బహులం అతీతకాలవిసయత్తా పుబ్బేగన్ధారమ్భకాలే ధమ్మ సఙ్ఘానంపి థేరస్స వన్దనాసిద్ధి దస్సితా హోతి. "అభివాదేతబ్బ భావో"తి వుత్తేపన తబ్బపచ్చయస్సకాలసామఞ్ఞవిసయత్తాన తథా దస్సితా హోతి. దానం దాతబ్బం, సీలం రక్ఖితబ్బన్తిఆదీసు వియ ధమ్మసఙ్ఘానామసబ్బకాలంపి అభివాదేతబ్బాతి. ఏవం ధమ్మసఙ్ఘానం సబ్బకాలంపి అభివాదనారహగుణో ఏవ దస్సితోతి ఇమమత్థం దస్సేతుం "తత్థా"తిఆది వుత్తం. తత్థ, "అభివాదన"న్తి ఇదం కిరియాసమవాయదస్సనతో వుత్తం. కాలవిసేసం పన నదీపేతియేవ. "అత్తనో నిదస్సనేనా"తి సపుత్తదారో ఆగతోతి అత్తనా నీహరిత్వా దస్సితేన పయోగేన. సోహి పయోగో కిరియా సమవాయస్సేవ. నగుణసమవాయస్సాతి. ఏత్థ చ థేరస్స వన్దనావచనే థేరో ఇమేహి యేవపదేహి రతనత్తయంతీహిద్వారే హివన్దతీతి గహేత్వా "అభివాదియా"తి ఏత్థ అభివాదియాధీతి చ అత్థం నీహరన్తి. అప్పధాన కిరియాపదే పన తదత్థ నీహరణం అసమ్భావేన్తో "అపిచా"తిఆదిమాహ. తత్థ "అపిచా"తి కిఞ్చి వత్తబ్బం అత్థీతి అత్థజోతనే అయం నిపాతసముదయో. "గన్థప్పటిఞ్ఞాయా"తి గన్థప్పటిఞ్ఞావచనేన. "సహఘటేత్వా"తి ఏకతో సమ్బన్ధిత్వా.

వచనత్థే . సధనో పురిసో, ధనవాపురిసో-తి ఆదయో సమాసతద్ధితసద్దా యేభుయ్యేన అతిస్సయత్థ దీపకా హోన్తి. నహి అప్పకేన ధనేన తథా వోహరన్తి. తస్మా ఇధాపి తథా రూపం అతిస్సయత్థం దస్సేతుం "అత్తనానిమ్మితేన...పే....

సరణభూతేనా”తి వుత్తం. తత్థ, “అత్తనానిమ్మితేనా”తి అత్తనా ఉప్పాదితేన. “నహీ”తిఆదినా తదత్థమేవ బ్యతిరేకతో వివరతి. తత్థ, “పరనిమ్మితేనా”తి బుద్ధనిమ్మితేనాతి అధిప్పాయో. “తథా థోమన”న్తి ససద్ధమ్మ గణుత్తమన్తి థోమనం. “ఇదంపీ”తి దుతీయత్థ సమ్పిణ్డనే అయంపికారో. నకేవలం పురిమపదద్వయమేవ సత్థు అసాధారణగుణపదం హోతి. అథ ఖో ఇదంపి పదం సత్థు పచ్చేకబుద్ధాదీహి అసాధారణ పదమేవహోతీతి యోజనా.

ధమ్మవచనత్థే. “ధారేతీ”తి వహతి. గాథాయం “రక్ఖతీ”తి అపాయాదిదుక్ఖతోరక్ఖతి. “యేస”న్తి కిలేసానం. “ఇమస్మిం అత్థే”తి కిలేససముచ్ఛిన్దనసఙ్ఖాతే ధారణత్థే. “నిబ్బానఞ్చనిప్పరియాయతో ధమ్మో నామా”తి కస్మా వుత్తం, నను నిస్సరణప్పహానమేవ నిబ్బానస్స కిచ్చం, ఇదఞ్చ సముచ్ఛేదప్పహానన్తి చోదనం పరిహరన్తో “అరియమగ్గాహీ”తిఆదిమాహ. “నిబ్బానేన సహేవ హుత్వా”తి ఆరమ్మణాధిపతిభూతం ఆరమ్మణూ పనిస్సయభూతఞ్చ నిబ్బానం అత్తనో పతిట్ఠం కత్వాతి అధిప్పాయో. అపిచ, సముచ్ఛేదోతి చ నిస్సరణన్తి చ అత్థతో సమానగతికం హోతి. తస్మా నిస్సరణంపి ముఖ్యధారణ మేవాతి దట్ఠబ్బం. నిస్సరణమేవవా పధానధారణన్తి పియుజ్జతియేవ. “ధారణూపాయోయేవహోతి”. నముఖ్యధారణం. కస్మా, సముచ్ఛేద కిచ్చాభావతో. “ఏతేపఞ్చ పరియాయధమ్మాయేవ”. కస్మా, నిబ్బానస్సవియమగ్గానం సముచ్ఛేద కిచ్చే అసహాయత్తాతి. ఏత్థ చ “సామఞ్ఞప్ఫలానీ”తి సమణస్స భావో సామఞ్ఞం. అరియమగ్గస్సేతం నామం. సామఞ్ఞస్సఫలం సామఞ్ఞప్ఫలం. దుతీయవికప్పే అకిచ్చ పచ్చయభూతాపి కేచికితకపచ్చయా కమ్మత్థేగతా కిచ్చపచ్చయానంపి అత్థం దీపేతి. యథా, దిట్ఠం, సుతం, ముతం, విఞ్ఞాతన్తి వుత్తం “ధారణారహా”తి. “యథా వుత్త ధమ్మా యేవా”తి పఞ్చముఖ్యధమ్మా, పఞ్చపరియాయధమ్మాయేవ. “కేచీ”తి చత్తారో మగ్గా. పున “కేచీ”తి నిబ్బానమేవ. బహువచన నోతేపతితత్తా ఏత్థ బహువచనం రుళం. పున “కేచీ”తి చత్తారో సామఞ్ఞప్ఫల ధమ్మా. “కేచీ”తి పరియత్తి ధమ్మో. ఏత్థాపి బహువచనం నోతపతితమేవ. “ధారేన్త”న్తి ధారేన్తం పుగ్గలం. తతీయ వికప్పే “అపతమానం వహన్తీ”తి అపతమానం కత్వా వహన్తి. చతుత్థ వికప్పే “ఏత్థా”తి ఏతస్మిం ధమ్మే. ధమ్మోవదీపం ఏతేసన్తి ధమ్మదీపా. ధమ్మోవ పటిసరణం ఏతేసన్తి ధమ్మప్పటిసరణా. ధమ్మదీపా భిక్ఖవే భవథ ధమ్మప్పటిసరణా, అనఞ్ఞప్పటిసరణా తిహి వుత్తం. లద్ధా పతిట్ఠా ఏతేసన్తి లద్ధప్పతిట్ఠా. యుజ్జతియేవ. ధమ్మదీపపాఠానులోమత్తాతి అధిప్పాయో. ధమ్మవిచారణాయం, చోదకోపటిపత్తి ధమ్మం దసవిధ ధమ్మతో అఞ్ఞంమఞ్ఞమానో “కస్మా”తిఆదినా చోదేతి. సో పన పటిపత్తి ధమ్మో తతో అఞ్ఞోన హోతి, తత్థేవ అన్తోగధోతి దస్సేన్తో “సోపనా”తిఆదిమాహ. “మగ్గస్స పుబ్బభాగప్పటిపదా హోతీ”తి యథా అమ్బరుక్ఖో అమ్బపుప్ఫఅమ్బప్ఫలస్స పతిట్ఠా భావేన పుబ్బభాగ నిస్సయో హోతి. కస్మా, ఇతోయేవతస్స పుప్ఫప్ఫలస్స జాతత్తా ఏత్థేవసం వడ్ఢితత్తా చ. తథా పటిపత్తి ధమ్మోపి అరియమగ్గప్ఫలస్సపతిట్ఠాభావేన పుబ్బభాగూపనిస్సయప్పటిపదాహోతి. కస్మా, ఇతోయేవ తస్సజాతత్తా ఏత్థేవసం వడ్ఢితత్తా చ. వుత్తఞ్హేతం మహావగ్గ సంయుత్తే. సేయ్యథాపి భిక్ఖవే యేకేచి మేబీజగామభూతగామావుడ్ఢిం విరుళిం వేపుల్లం ఆపజ్జన్తి. సబ్బేతే పథవిం నిస్సాయ పథవిం పతిట్ఠాయ. ఏవమేవ ఖో భిక్ఖవే భిక్ఖుసీలం నిస్సాయ సీలేపతిట్ఠాయ అరియం అట్ఠఙ్గికం మగ్గం భావేన్తో వుడ్ఢిం విరుళ్హిం వేపుల్లం పాపుణాతి ధమ్మేసూతి. “పుబ్బచేతనావియదానే”తి యథా తివిధం పుఞ్ఞం, దానమయం పుఞ్ఞం సీలమయం పుఞ్ఞం భావనామయం పుఞ్ఞన్తి వుత్తే దానవత్థు పరియేసనతో పట్ఠాయ దానం ఆరబ్భపవత్తా సబ్బా పుబ్బభాగ చేతనా దానవచనే సఙ్గహితా దానన్త్వేవ సఙ్ఖ్యంగతా. ఏవం సో పటిపత్తి ధమ్మో అరియ మగ్గవచనే ఏవసఙ్గహితో, అరియమగ్గో త్వేవ సఙ్ఖ్యం గతోతి వుత్తం హోతి.

ఇమస్మిం ధమ్మసంసన్దనే అపరమ్పి వత్తబ్బం వదన్తో “అపిచా”తిఆదిమాహ. తత్థ “యదగ్గేనా”తి యేనకారణకోట్ఠాసేన ధారణూపాయోతిఆదినా కారణభాగేనాతి అత్థో. వన్దనం అరహ తీతి వన్దనేయ్యో. తస్మిం వన్దనేయ్యే. “పుథుజ్జనకల్యాణకో”తి

ఏత్థ తివిధో కల్యాణకో వినయకల్యాణకో సుత్తన్తకల్యాణకో అభిధమ్మకల్యాణకోతి. తత్థ వినయే పఞ్ఞత్తాయ కల్యాణప్పటిపత్తియా సమన్నాగతో భిక్ఖు వినయకల్యాణకో నామ. సో ఇధ భిక్ఖు పాతిమోక్ఖ సంవరసంవుతో విహరతి ఆచార గోచర సమ్పన్నో, అణుమత్తేసు వజ్జేసు భయదస్సావీ సమాదాయ సిక్ఖతి సిక్ఖాపదేసూతి ఏత్థ వేదితబ్బో. తత్థ వినయే పఞ్ఞత్తాకల్యాణప్పటిపత్తిదువిధా, ఆది బ్రహ్మచరియకసీలం అభిసమచారికసీలన్తి. తత్థ, ఉభతోవిభఙ్గపరియాపన్నం సీలం ఆదిబ్రహ్మచరియకం నామ. ఖన్ధకపరియాపన్నం సీలం అభిసమచారికం నామ.

సుత్తన్తేసు వుత్తాయ కల్యాణప్పటిపత్తియా సమన్నాగతో గహట్ఠో వా పబ్బజితో వా సుత్తన్త కల్యాణకో నామ. సో చతూహి భిక్ఖవే ధమ్మేహి సమన్నాగతో అరియసావకో సబ్బం దుగ్గతిభయం సమతిక్కన్తో హోతి. కతమేహి చతూహి. ఇధ భిక్ఖవే అరియసావకో బుద్ధే అవేచ్చప్పసాదేన సమన్నాగతో హోతి ఇతి పిసో భగవా...పే.... సత్థాదేవమనుస్సానం, బుద్ధో, భగవాతి. ధమ్మే అవేచ్చప్పసాదేన సమన్నాగతో హోతి స్వాక్ఖాతో భగవతా ధమ్మో...పే.... పచ్చత్తం వేదితబ్బో విఞ్ఞూహీతి. సఙ్ఘే అవేచ్చప్పసాదేన సమన్నాగతో హోతి సుప్పటిపన్నో భగవతో సావకసఙ్ఘో...పే.... అనుత్తరం పుఞ్ఞక్ఖేత్తం లోకస్సాతి. అరియకన్తేహి సీలేహి సమన్నాగతో హోతీతి ఏత్థ వేదితబ్బో. తత్థ బుద్ధే అవేచ్చప్పసాదో నామ అరహం, సమ్మాసమ్బుద్ధో, తిఆదికానం గుణపదానం అత్థ జాననఞ్ఞాణేన యుత్తో పసాదో. అరియేహికామీయన్తి ఇచ్ఛీయన్తీతి అరియకన్తాని. సుపరిసుద్ధస్స ఆజీవట్ఠమకసీలస్సేతం నామం. చత్తారిమాని భిక్ఖవే సోతాపత్తియఙ్గాని. కతమాని చత్తారి. సప్పురిససంసేవో, సద్ధమ్మస్సవనం, యోనిసో మనసికారో, ధమ్మాను ధమ్మప్పటిపత్తీతిఆదీని బహూని సుత్తన్తాని ఇధ వత్తబ్బాని.

అభిధమ్మే వా సుత్తన్తేసు వా వుత్తాయ కల్యాణప్పటిపత్తియా సమన్నాగతోగహట్ఠో వా పబ్బజితో వా అభిధమ్మకల్యాణకో నామ. సో ఇధ సుతవా అరియసావకో అరియానం దస్సావీ అరియ ధమ్మస్సకోవిదో అరియధమ్మేసు వినీతో. సో రూపం అత్తతో న సమనుపస్సతీతి ఏత్థ వేదితబ్బో. తత్థ, "సుతవా"తి ఏత్థ ఖన్ధా, యతన, ధాతు, పటిచ్చసముప్పాద, సతిపట్ఠానా, దీసు ఉగ్గహ పరిపుచ్ఛా వినిచ్ఛయఞ్ఞాణ సమన్నాగతో గహట్ఠో వా పబ్బజితో వా సుత వా నామాతి అట్ఠకథాసు వుత్తో. సో ఏవ పుథుజ్జన కల్యాణకోతి చ వుచ్చతి.

దువే పుథుజ్జనా వుత్తా, బుద్ధేనాదిచ్చబన్ధునా;
అన్ధో పుథుజ్జనో ఏకో, కల్యాణేకో పుథుజ్జనో. తి

చ వుత్తం. అఙ్గుత్తరే పన చతుక్కనిపాతే కతమో పుగ్గలో అప్పస్సుతో సుతేన ఉపపన్నో హోతి. ఇధేకచ్చో ధమ్మం సుణాతి ఏకాయపి చాతుప్పదికాయ గాథాయ అత్థ మఞ్ఞాయ ధమ్మ మఞ్ఞాయ ధమ్మా ను ధమ్మప్పటిపన్నో హోతి. అయం అప్పస్సుతోసుతేన ఉపపన్నోతి వుత్తం. సుతవాతి చ సుతేన ఉపపన్నోతి చ అత్థతో ఏకన్తి. పుథుజ్జన కల్యాణకో సఙ్ఘే సేక్ఖేసుసఙ్గహితో. వుత్తంహేతం పరివారే కే సిక్ఖన్తీతి. పుథుజ్జన కల్యాణకేన సద్ధిం సత్త అరియపుగ్గలా సిక్ఖన్తి. అరహా ఖీణాసవో సిక్ఖితసిక్ఖోతి. దక్ఖిణ విభఙ్గసుత్త అట్ఠకథాయం పన. తి సరణ సరణం గతో ఉపాసకోపి సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియాయ పటిపన్నే సఙ్గహితోతి వుత్తం. తత్థ, సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియాయ పటిపన్నోనామ సోతాపత్తి మగ్గట్ఠో అరియపుగ్గలో. "సోహిసఙ్గహితో"తి సమ్బన్ధో. "ఏత్తావతా పటిక్ఖిత్తం హోతీ"తి సమ్బన్ధో. "సఙ్ఘే అసఙ్గహితో"తి సఙ్ఘంసరణం గచ్ఛామీతి చ, సుప్పటిపన్నో భగవతో సావకసఙ్ఘోతి చ, ఏవరూపేసు ఠానేసు ఆగతే సఙ్ఘ వచనే అసఙ్గహితో. "న హితం సరణం గచ్ఛన్తస్ససరణగమనం సమ్పజ్జతీ"తి ఇదం సఙ్ఘంసరణం గచ్ఛామీతి ఏత్థ సఙ్ఘ వచనేతస్సపుగ్గలస్స అసఙ్గహిత

భావసాధనత్థం వుత్తం. తేనాహ "తం పటిక్ఖిత్తం హోతీ"తి. సచే పన సబ్బం భగవతో సావకసఙ్ఘం అనుద్దిస్సతమేవ పుగ్గలం సఙ్ఘంసరణం గచ్ఛేయ్య ఆయస్మన్తం సరణం గచ్ఛామీతి. సరణ గమనం న సమ్పజ్జతియేవ. అథ సబ్బం భగవతో సావకసఙ్ఘం ఉద్దిస్స తస్స సన్తికే సరణం గచ్ఛేయ్య సఙ్ఘం సరణం గచ్ఛామీతి. సమ్పజ్జతియేవ . ఇదఞ్చ దహరకాలే సబ్బప్పథమం సరణగమనం సన్ధాయ వుత్తం. ఇదఞ్హి సరణ గమనం నామ సకిం గహేత్వా రతనత్తయే సద్ధం అజహన్తస్స యావజీవంపి న భిజ్జతి. పునప్పునం గహణ కిచ్చం నత్థి. పునప్పునం గణ్హన్తేపి దోసోనత్థి. పునప్పునం పుఞ్ఞం వడ్ఢతి. సబ్బప్పథమం గహణకాలే చ అఞ్ఞేన దిన్నత్తా లద్ధం నహోతి. అత్తనోవచీ భేదేన లద్ధం హోతి. తస్మా అఞ్ఞస్స సన్తికే అగ్గహేత్వా సయమేవ వచీభేదం గణ్హన్తస్స గహట్ఠస్స సరణ గమనం సమ్పజ్జతియేవ. తథా సబ్బాని గహట్ఠసీలానీతి. సామణేర సరణ గమనమ్పన భిక్ఖునాదిన్నమేవ లబ్భతి. తఞ్చ ఖో ఉభిన్నంపితానకరణ సమ్పత్తియా సతి ఏవాతి దట్ఠబ్బం. "వో"తి తుమ్హాకం. యోధమ్మో చ దేసితో యోవినయోచపఞ్ఞత్తో. "మమచ్చయేనా"తి మమాతిక్కమేన. మయి పరినిబ్బుతేతి వుత్తం హోతి. సత్థా భవిస్సతీతి పాఠసేసో. "సంవణ్ణితో"తి సుట్ఠుతరంవణ్ణితో థోమితో. "కల్యాణప్పటిపత్తియం ఠితోపీ"తి తీసుకల్యాణప్పటిపత్తీసు అఞ్ఞతరప్పటిపత్తియం ఠితోపి. "అట్ఠితోపీ"తి సబ్బప్పటిపత్తిబాహిరో దుస్సీలోపాపధమ్మోతి అధిప్పాయో. విసేసతో పన వినయప్పటిపత్తి ఏవ ఇధ పరియత్తాతి దట్ఠబ్బా. "సో"తి సోదుస్సీలో పాపధమ్మో. అత్తనోపి సరణం నహోతి. అవస్సం అపాయగామీయేవ సో హోతీతి అధిప్పాయో. "కుతో సరణం భవిస్సతీ"తి యోజనా. "అనేకేసు సుత్తసహస్సేసూ"తి వినయేపి బహూని గరహసుత్తపదాని దిస్సన్తి సుత్తన్తేసుపి. విసేసతో పన అగ్గిక్ఖన్ధోపమసుత్తాదీసు.

సద్ధమ్మవచనత్థే. కిలేసేసమేన్తి వూపసమేన్తీతి సన్తోతి వచనత్థం సన్ధాయ "సమితకిలేసాన"న్తి వుత్తం. సన్త సద్దో పన పసత్థేచ, పూజితేచ, సప్పురిసేచ, పణ్డితేచ, దిస్సతీతి ఇమం అభిధానత్థం సన్ధాయ "పసత్థాన"న్తిఆదివుత్తం. "సచ్చోవా ధమ్మో సద్ధమ్మో"తి యోజనా. ఏతేన సభావతో అత్థిసంవిజ్జతీతి సన్తోతి దస్సేతి. "సో"తి అఞ్ఞతిత్థియ ధమ్మో. "ధారేన్తస్సా"తి సవనుగ్గహధారణప్పటిపజ్జనాదివసేన ధారేన్తస్స. అహితోయేవ సమ్పజ్జతి, యేభుయ్యేన దుగ్గతి విపాకత్తాతి అధిప్పాయో. "అయం పనా"తి సత్థు సద్ధమ్మో పన. "తథా ధారేన్తస్సా"తి అయం మే హితోతి ధారేన్తస్స హితోయేవసమ్పజ్జతి, సుగతి నిబ్బాన సమ్పాపకత్తాతి అధిప్పాయో.

"సమానదిట్ఠిసీలాన"న్తి సమానదిట్ఠికానం సమానసీలానఞ్చ. ఏతేన సమానదిట్ఠిసీలా జనా గణీయన్తి ఏత్థాతి గణో. సంహనీయన్తి ఏకతోకరీయన్తి ఏత్థాతి సఙ్ఘోతి ఇమమత్థం దీపేతి. సహ ఏకతో ధమ్మం చరన్తీతి సహధమ్మికా. ఏకస్స సత్థునో ధమ్మ వినయే పబ్బజితా. తేసం సహధమ్మికానం. భగవతో సావకసఙ్ఘో ఉత్తమగణో నామ. యే కేచి లోకే సఙ్ఘావా గణావా. తథాగతస్స సావకసఙ్ఘో తేసం అగ్గమక్ఖాయతీతి హి వుత్తం. సోయేవ ఇధ గణుత్తమోతి వుచ్చతి విసేసన పర నిపాత వసేనాతి అధిప్పాయో. ఉత్తమసద్దస్స గుణనామత్తా "గుణమ్హియేవ పవత్తతీ"తి వుత్తం. "తేనా"తి ఉత్తమ సద్దేన. "గణోతి సఙ్ఘోయేవ వుచ్చతి" సఙ్ఘసద్దస్సపి సమూహట్ఠే నిరుళ్హత్తా, "సో వినయకమ్మేసు పసిద్ధో"తి పఞ్చసఙ్ఘా చతువగ్గసఙ్ఘో, పఞ్చవగ్గసఙ్ఘో, దసవగ్గసఙ్ఘో, వీసతివగ్గసఙ్ఘో, అతిరేకవీసతివగ్గసఙ్ఘో, చతువగ్గకరణీయం కమ్మం, పఞ్చవగ్గకరణీయం కమ్మన్తిఆదినా పసిద్ధో పాకటో. దక్ఖిణా వుచ్చతి కమ్మఞ్చ కమ్మఫలఞ్చ సద్దహిత్వా ఆయతిం విపాకప్ఫలప్పటి లాభత్థాయ దిన్నం దానకమ్మం దక్ఖన్తి వడ్ఢన్తి సత్తా ఏతాయాతి కత్వా. తందక్ఖిణం పటిగ్గణ్హితుం అరహతీతి దక్ఖిణేయ్యో. "అరహతీ"తి చ అనుత్తర పుఞ్ఞక్ఖేత్త విసేసత్తాదాయకేన ఇచ్ఛిత పత్థితస్స ఆయతిం ఫలస్స సుట్ఠుసమ్పాదనవసేన దాయకస్స చ అవిరాధనతో అసఙ్ఖ్యేయ్యాప్పమేయ్యవడ్ఢి ఆవహనతో చ పటిగ్గణ్హితుం అరహతి. ఏవరూపంహిదానం నామ ఉళారదానం హోతి. తం యేసుదుస్సీలేసుదియ్యతి. తేసం ఖేత్త దుట్ఠత్తా దాయకేన ఇచ్ఛితపత్థితం ఫలం న సమ్పాదేతి. నిప్ఫలం వా

హోతి. అప్పప్ఫలం వా. ఏవంసతి, తే దాయకఞ్చ విరాధేన్తి నామ. పుఞ్ఞప్ఫలాని చ వినాసేన్తి నామ. సయఞ్చ తందానం పటిగ్గహణతో వా పరిభోగతో వా సద్ధాదేయ్యం వినిపాతనతో వా దుగ్గతి భాగినో హోన్తి. తస్మాతే ఏవరూపం దానం పటిగ్గణ్హితుం నారహన్తీతి. "ఉపసమ్పదాకమ్మం సమ్ముతి నామా"తి ఏకేన పరియాయేన సమ్ముతి కమ్మం నామ. తఞ్హి కామంతేర ససుసమ్ముతి కమ్మేసునాగతం. ఞత్తి చతుత్థ కమ్మవాచా సఙ్ఖాతాయ పన సఙ్ఘసమ్ముతియా సిద్ధత్తా తేన పరియాయేన సమ్ముతి కమ్మన్తి వుచ్చతీతి. "ఉపసమ్పన్న భూమిం పత్వా"తి ఉపసమ్పన్న భూమి సఙ్ఖాతం ఉపరిఠానన్తరం పత్వా. తథా హి వుత్తం వినయే భిక్ఖు విభఙ్గే. ఞత్తి చతుత్థేన కమ్మేన అకుప్పేన ఠానారహేనాతి. తత్థ, "ఠానారహేనా"తి ఉపసమ్పన్న భూమిసఙ్ఖాతం ఠానన్తరం పాపేతుం అరహేనాతి అత్థో. "ఉపసమ్పన్న భూమీ"తి చ ఉపసమ్పన్న సీలం వుచ్చతి. "వినయకమ్మేసు పసిద్ధో"తి. సుణాతుమేభన్తే సఙ్ఘో తిఆదీసు పాకటో. అపిచ "సమ్ముతి సఙ్ఘో"తి, దేవసఙ్ఘాసమాగతాతిఆదీసు వియ బహూనం సమూహనట్ఠేన లోకసమ్ముతియా సిద్ధోసఙ్ఘో సమ్ముతి సఙ్ఘోతిపి యుజ్జతి. "అరియపుగ్గలసమూహో"తి పుథుజ్జనకల్యాణకో భిక్ఖు పుబ్బే వుత్తనయేన సోతాపత్తి మగ్గట్ఠే సఙ్గహితోతి, తేన సహ అట్ఠవిధో అరియ పుగ్గలసమూహో. "సమ్ముతి సఙ్ఘే అన్తోగధోయేవా"తి ఏతేన దక్ఖిణేయ్యసఙ్ఘో నామ విసుం నవత్తబ్బో. తస్మిఞ్చ నవత్తబ్బే సతి, సమ్ముతి సఙ్ఘోతిపి వత్తబ్బ కిచ్చం నత్థి. భగవతో సావకసఙ్ఘో త్వేవ వత్తబ్బం హోతీతి దస్సేతి. సచ్చమేతం. ఇధ పన సఙ్ఘవచనేన ఆగతట్ఠానస్స దువిధత్తా సఙ్ఘస్స దువిధతా వుత్తా. తత్థ సమ్ముతి సఙ్ఘస్స ఆగతట్ఠానం వినయకమ్మేసూతి వుత్తమేవ. ఇదాని అరియసఙ్ఘస్స ఆగతట్ఠానం దస్సేన్తో "తథాపీ"తిఆదిమాహ. తత్థ సరణ గమన...పే.... అనుస్సతిట్ఠానేసు ఉపసమ్పన్న భూతో భిక్ఖుసఙ్ఘోవ గహేతబ్బో. దక్ఖిణావిసుద్ధిట్ఠానే పన పుగ్గలికదానేసు చతూహి సోతాపత్తియఙ్గేహి సమన్నాగతో ఉపాసకోపి సామణేరోపి యుజ్జతి. సఙ్ఘిక దానేసు పన భిక్ఖుసఙ్ఘోవ. "తథా తథా సంవణ్ణేత్వా"తి ఆహునేయ్యో, పాహునేయ్యో, దక్ఖిణేయ్యో, అఞ్జలీకరణీయ్యో, అనుత్తరం పుఞ్ఞక్ఖేత్తం లోకస్సా, తిఆదినాసుట్ఠు థోమేత్వా. సో దక్ఖిణేయ్య సఙ్ఘో. "పుథుజ్జన సఙ్ఘో"తి ఇదం అరియ సఙ్ఘేన వినాకేవలం పుథుజ్జనసఙ్ఘం సన్ధాయ వుత్తం. ఏత్థ చ సఙ్ఘ వచనేన సఙ్ఘ పరియాపన్నో ఏకోపి భిక్ఖు గహేతబ్బో. సో సచే పుథుజ్జనో హోతి, అనుత్తరం పుఞ్ఞక్ఖేత్తం నహోతి. యది అరియ పుగ్గలో హోతి, అనుత్తరం పుఞ్ఞక్ఖేత్తం హోతి.

దక్ఖిణవిభఙ్గసుత్తే సఙ్ఘికదానే భవిస్సన్తి ఖో పనానన్ద గోత్రభునో కాసావకణ్ఠా దుస్సీలా పాపధమ్మా. తేసంపి సఙ్ఘం ఉద్దిస్స దానం దస్సన్తి. తదాపానన్ద సఙ్ఘగతం దక్ఖిణం అసఙ్ఖ్యేయ్యం అప్పమేయ్యన్తి వదామీతి వుత్తత్తా సఙ్ఘికట్ఠానం పత్వా కోచి భిక్ఖు దక్ఖిణేయ్య సఙ్ఘే అసఙ్గహితోతి నత్థీతి దట్ఠబ్బో.

ఖేత్తం దూసేన్తీతి ఖేత్తదుట్ఠాని. తిణాని. ఖేత్తదుట్ఠా కిలేసా. వుత్తఞ్హిధమ్మపదే.

తిణదోసాని ఖేత్తాని, రాగదోసా అయంపజా;
తస్మాహి వీతరాగేసు, దిన్నం హోతి మహప్ఫలం.

తిణదోసాని ఖేత్తాని, దోసదోసా అయంపజా;
తస్మాహి వీతదోసేసు, దిన్నం హోతి మహప్ఫలం.
తిణదోసాని ఖేత్తాని, మోహదోసా అయంపజా;
తస్మాహి వీతమోహేసు, దిన్నం హోతి మహప్ఫలన్తి.

ఇధ పన సాతిస్సయతో ఖేత్తదుట్ఠే కిలేసే దస్సేతుం “సక్కాయదిట్ఠివిచికిచ్ఛానుసయాన”న్తి వుత్తం. “సబ్భావా”తి సన్తస్స విజ్జమానస్సభావో సబ్భావోతివిగ్గహో. “అస్సా”తి పుథుజ్జన సఙ్ఘస్స. “సద్ధమ్మపదే వుత్తనయేనా”తి అపిచయదగ్గేనాతి వుత్తనయేన.

ససద్ధమ్మగణుత్తమపదత్థానుదీపనీ నిట్ఠితా.

౮. “అభివాదియా”తి సుఖీహోహిసప్పురిసాతి ఏవం అభివదాపేత్వా. అభివాదనఞ్చ నామ వన్దనామేవాతి వుత్తం “వన్దిత్వా”తి. వన్దన్తోహి వన్దనేయ్యే వుద్ధే తథా వదాపేతి నామ. తథా వదనఞ్చ వన్దనేయ్యానంవుద్ధానం వత్తం. “పచ్చుపట్ఠాపేత్వా”తి పటిముఖం ఉపట్ఠాపేత్వా. “తివిధా”తి ద్వార భేదేన తివిధా. “వన్దనేయ్యాన”న్తి బుద్ధాదీనం. “నిపజ్జన్తో”తి నిపతన్తో. “అవన్దియేసూ”తి భిక్ఖూహి అవన్దితబ్బే సునవకతరాదీసు. “గుణపదానీ”తి గుణదీపకాని అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధోతిఆదిపదాని. ఏత్థచకాయేనవన్దతీతిఆది ఉపచార వచనం హోతి. యథా చక్ఖునా రూపం పస్సతీతి. తథాహి వుత్తం అట్ఠకథాసు చక్ఖునా రూపం దిస్వాతి కరణవసేన చక్ఖూతి లద్ధవోహారేన రూపదస్సన సమత్థేన చక్ఖు విఞ్ఞాణేన రూపం దిస్వా. పోరాణా పనాహు చక్ఖు రూపం న పస్సతి, అచిత్తత్తా. చిత్తం న పస్సతి, అచక్ఖుత్తా. ద్వారారమ్మణ సఙ్ఘట్టనే పన సతి చక్ఖు పసాదవత్థు కేనచిత్తేన పస్సతి. ఈదిసీ పనేసా కథా ధనునా విజ్ఝతీతిఆదీసు వియ ససమ్భార కథానామ హోతి. తస్మా చక్ఖునా రూపం దిస్వాతి చక్ఖు విఞ్ఞాణేన రూపం దిస్వాతి అయమేవేత్థ అత్థోతి. ఏత్థహి “కాయేనా”తి కాయ విఞ్ఞత్తిసఙ్ఖాతం ద్వార రూపం కరణం హోతి. తస్మా చక్ఖునాతి వచనే ఉపచార వచనే సతి కాయేనాతి వచనంపి ఉపచార వచనన్తి విఞ్ఞాయతి. తథా చక్ఖునాతి పదే చక్ఖువిఞ్ఞాణేనాతి అత్థే సతి కాయేనాతి పదేపి కాయకమ్మేనాతి అత్థో విఞ్ఞాయతి. వాచాయ వన్దతి, మనసావన్దతీ,తి పదేసుపి ఏసనయో. ఏవఞ్చ సతి, కాయ కమ్మేనవన్దామి, వచీకమ్మేన వన్దామి, మనోకమ్మేన వన్దామి, తీహి కమ్మేహి వన్దామీతి ఇదమేవ ముఖ్యవచనన్తి సిద్ధం హోతి. సబ్బమిదం ఇన్ద్రియ సంవరసీలట్ఠానే అట్ఠకథాసు ఆగతత్తా వుత్తం. చక్ఖునాతి ఇదం పన ముఖ్య కరణ వచనమేవ సమ్భవతి. కస్మా, చక్ఖుస్స దస్సనసఙ్ఖాతస్స చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స వత్థు పురేజాతిన్ద్రియపచ్చయవిసేసత్తా. సోతేన సద్దంసుత్వాతిఆదీసుపి ఏసనయో.

కాయేనవన్దతి, వాచాయవన్దతీ,తి ఏత్థ తంకాయవచీవిఞ్ఞత్తి రూప ద్వయం కిఞ్చాపి సహజాత చేతనా కమ్మేన జాతం హోతి. న తం చేతనాకమ్మం విఞ్ఞత్తి ద్వయేనజాతం. ఏవం సన్తేపి తం రూప ద్వయం తస్సాచేతనాయ కాయవన్దనాకమ్మ, వచీవన్దనాకమ్మ సిద్ధియా ఉపనిస్సయ పచ్చయవిసేసో హోతి. యథాతం మాతితో జాతో పుత్తో వుద్ధి పత్తో తం తం కమ్మేసు మాతుయా బల వుపనిస్సయో హోతి. ఏవఞ్చ కత్వా తం రూపద్వయం అభిధమ్మే ద్వారరూపన్తి వుత్తం. తస్మా ‘కాయేన, వాచాయా,తి ఇదంపి ముఖ్య కరణ వచనమేవాతి దట్ఠబ్బం. కాయేనాతి పన కాయకమ్మేనాతి అత్థే సతి, తస్సకమ్మస్స వన్దనాకిరియాయ సహ అభేదో ఆపజ్జతీతి చే. నాపజ్జతి. కస్మా చేతనాహం భిక్ఖవే కమ్మం వదామి, చేతయిత్వా కమ్మం కరోతి ‘కాయేన, వాచాయ, మనసాతి ఇమస్మిం సుత్తే యథాహి “చేతయిత్వా”తి పురిమచేతనాహి చేత యిత్వా . “కమ్మం కరోతీ”తి పచ్ఛిమం సన్నిట్ఠాపన చేతనా కమ్మం కరోతీతి అత్థో. తథా ఇధపి పురిమపచ్ఛిమచేతనా సమ్భవతోతి. ఏత్థ హి “కాయకమ్మేనా”తి పురిమచేతనా కమ్మం గయ్హతి. “వన్దతీ”తి పచ్ఛిమ సన్నిట్ఠాపనచేతనాకమ్మన్తి.

౯. “రచయన్తో”తి విదహన్తో. “రచయిస్సతీ”తి అపచ్చక్ఖే అతీతే అనాగతవచనం. “పోత్థకారుళ్హా”న్తి పోత్థక పత్తేసులిఖనవసేన ఆరుళ్హం.

౧౦. అభిధమ్మత్థపదే. “అభిధమ్మే”తి అభిధమ్మప్పకరణే. “ఏత్థ, ఏతేనా”తి వచనేహి సజ్జహసద్దస్స ఏకసేసవిధానంపి విఞ్ఞాయతి. “అఞ్ఞంపాళిద్వయం వుచ్చతి”. కస్మాతం పాళిద్వయం అభిధమ్మో నామాతి వుత్తం “తఞ్హి”తిఆది. “యథాపవత్తే”తి అత్తనో పచ్చయానురూపం పవత్తే. “పరమత్థధమ్మే ఏవా”తి ద్వే మే భిక్ఖవే పుగ్గలా, తయోమేభిక్ఖవే పుగ్గలాతిఆదినా పఞ్ఞత్తివోహారేన పవత్తాపి దేసనా పరమత్థ ధమ్మేహి వినా నపవత్తతి. పరమత్థ ధమ్మానం నానత్తవసేనేవ పుగ్గలానం నానత్తసమ్భవతో. తస్మా పరమత్థధమ్మే ఏవ దీపేతి. న ఆణావిధానం దీపేతి. “ద్వీసుధమ్మేసూ”తి నిద్ధారణే భుమ్మవచనం. “యోఇతరతో”తి నిద్ధారణీయం. “యో”తి యో ధమ్మో. “ఇతరతో”తి ఇతర ధమ్మతో సుత్తన్త ధమ్మతో. “ఏవఞ్చ కత్వా”తి ఇమినాకారణేనాతి అత్థో. అట్ఠకథాసు వుత్తన్తి సమ్బన్ధో. దేసేతబ్బప్పకారానం అనవసేసవిభత్తివసేన అతిరేకతా, సుద్ధ ధమ్మాధిట్ఠాన దేసనా పవత్తివసేన విసేసతా యోజేతబ్బా. “యతో”తి యస్మా అనవసేసవిభత్తితో, అతివిత్థారదేసనాభావతోతి వుత్తం హోతి. కస్మా దేవేసు ఏవ దేసేన్తీతి ఆహ “న హి మనుస్సా”తిఆదిం. తత్థ “న హి మనుస్సా పటిగ్గహేతుం సక్కోన్తీ”తి సమ్బన్ధో. “పవత్తనయోగ్య”న్తి పవత్తనత్థాయ పహోన్తం. “కథామగ్గ”న్తి దేసనాకథాపబన్ధం. “ఏకమాతికాను బన్ధా”తి కుసలా ధమ్మా అకుసలా ధమ్మాతిఆదికం ఏకం అభిధమ్మ మాతికం అనుగతా. “తస్సా”తి అభిధమ్మస్స. అతిరేక విసేసతన్తి సమ్బన్ధో. “తత్థా”తి తిస్సం అట్ఠసాలినియం. ఆదిమ్హియేవతత్థ కేనట్ఠేన అభిధమ్మో, ధమ్మాతిరేక ధమ్మవిసేసట్ఠే నా-తి వత్వా తదత్థం విత్థారేన్తో సుత్తఞ్హి పత్వా పఞ్చక్ఖన్ధా ఏకదేసేనేవ విభత్తా, ననిప్పదేసేన. అభిధమ్మం పత్వా పన నిప్పదేసతోవ విభత్తా-తి వుత్తం. తేనాహ “ధమ్మనామికాన”న్తిఆదిం. “ధమ్మో పనా”తి పాళిద్వయమాహ.“ఏవం సన్తేపీ”తి అట్ఠసాలినియం ఏవం విచారితేపిసతి. “సబ్బజేట్ఠకో”తి తిణ్ణం పిటకానం మజ్ఝేసబ్బజేట్ఠకో. కస్మా సబ్బజేట్ఠకో సియాతి ఆహ “వినయం వివణ్ణేన్తస్సహీ”తిఆదిం. తత్థ “వివణ్ణేన్తస్సా”తి గరహన్తస్స. చరతి పవత్తతీతి చక్కం. లోకస్మిం కేనచి సమణేన వా బ్రాహ్మణేన వా దేవేన వా మారేన వా బ్రహ్మునా వా పటినివత్తితుం అసక్కుణేయ్యం ఆణావిధానం ఆణాచక్కం నామ. తథా అసక్కుణేయ్యం దేసనా విధానం ధమ్మచక్కం నామ. తత్థ, యో పన భిక్ఖు మేథునం ధమ్మం పటిసేవతి, పారాజికో హోతి అసంవాసో-తిఆదినా నయేన పవత్తం ఆణావిధానం ఆణాచక్కం నామ. చత్తారిమాని భిక్ఖవే అరియసచ్చానీ-తిఆదికం దేసనావిధానం ధమ్మచక్కం నామ. తదుభయంపి కోచి భిన్దితుం పారాజికం వా భిక్ఖుం అపారాజికం కాతుం చతుస్సచ్చం వా ధమ్మం అసచ్చం కాతుం నసక్కోతి. అథ ఖో కరోన్తోయేవ దేవదత్తోవియ ఆపాయికో హోతి. పారాజికోచ భిక్ఖు అత్తానం సుద్ధం అకరోన్తో అపాయగామీయేవ హోతి. ఏవం సబ్బేసు వినయ సిక్ఖాపదేసు. ఏవం కేనచి పటినివత్తితుం అసక్కుణేయ్యత్తా తదుభయంపి అప్పటివత్తియం చక్కం నామ హోతి. “వినయో నామ సాసనస్స మూల”న్తి వినయే ఠితే భిక్ఖుసఙ్ఘో పఞ్ఞాయతి. భిక్ఖు సఙ్ఘే పఞ్ఞాయన్తే తివిధోపిసద్ధమ్మోపఞ్ఞాయతి, తివిధంపి సత్థుసాసనం తిట్ఠతి. ఏవం వినయో తివిధస్ససాసనస్స మూలం హోతీతి. కథఞ్చపరియత్తిసద్ధమ్మే పఞ్ఞాయన్తే తివిధంపి సాసనం తిట్ఠతీతి. వుచ్చతే. తత్థ సాసనం తిట్ఠతీతి కిత్తకంకాలం తిట్ఠతీతి. పఞ్చవస్ససహస్సాని తిట్ఠతీతి పోరాణట్ఠకథాసుకథయింసు. మిచ్ఛావాదినోపనవదన్తి వినయే చూళవగ్గేభిక్ఖునిక్ఖన్ధకే సచే ఆనన్ద మమసాసనేమాతుగామో పబ్బజ్జం నలభేయ్య. వస్ససహస్సం సద్ధమ్మో తిట్ఠేయ్య. ఇదాని మాతుగామస్స పబ్బజ్జా అనుఞ్ఞాతా గోతమియా పునప్పునం ఆయాచనం ఉపాదాయ. పఞ్చేవదాని ఆనన్ద వస్ససతాని సద్ధమ్మోఠస్సతీతి వుత్తం. తస్మా బుద్ధసాసనం పఞ్చవస్ససతాని ఏవ తిట్ఠతి. తతోపరం ఏకదివసంపి న తిట్ఠతి. ఇదాని సాసనప్పటి రూపకమత్తం హోతీతి. తం తేసం మిచ్ఛా వచనమత్తం. “పఞ్చేవవస్ససతానీ”తి ఇదం పన సన్నిట్ఠాన వచనం నహోతి. మాతుగామానం ఆదీనవ దీపనమత్తవచనం. సో చ ఆదీనవో అట్ఠగరుధమ్మే సఙ్ఠపేత్వా సత్థారా ఏవ పటిబాహితో. పున “వస్ససహస్స”న్తి ఇదమేవసన్నిట్ఠాన వచనం జాతన్తి. ఏత్థపికేచివదన్తి వస్ససహస్సమేవ సాసనం తిట్ఠతి, తతోపరం ఏకదివస మత్తంపి న తిట్ఠతి, అన్తరధాయతి. తదా

సీమాయోపి అసీమా హోన్తి. పచ్ఛాతాసు ఉపసమ్పాదితాపి అనుపసమ్పన్నా హోన్తి. ఇదాని సాసనప్పటి రూపకమత్తం హోతీతి. ఇదంపి తేసం అత్థఞ్చకారణఞ్చ అదిస్వా అజానిత్వా వుత్తత్తా మిచ్ఛా వచనమత్తం హోతి. అయం పనేత్థ అత్థో. "వస్ససహస్సం సద్ధమ్మో తిట్ఠేయ్యా"తి వస్ససహస్సమేవ సద్ధమ్మో అపరిహాయమానో తిట్ఠేయ్య. తతోపరం పన న తిట్ఠేయ్య, అనుక్కమేన పరిహాయమానో గచ్ఛేయ్యాతి. కథం పన అపరిహాయమానో తిట్ఠతి, కథఞ్చ పరిహాయమానో గచ్ఛతీతి. వుచ్చతే. పఞ్చసఙ్ఘా వేదితబ్బా. యేసు సఙ్ఘే సుసద్ధమ్మో తిట్ఠతి. కతమే పఞ్చ. ఖీణాసవసఙ్ఘో, అనాగామిసఙ్ఘో, సకదాగామిసఙ్ఘో, సోతాపన్నసఙ్ఘో, పుథుజ్జనకల్యాణకసఙ్ఘో,తి. తత్థ, వస్ససహస్సబ్భన్తరే సబ్బేపఞ్చసఙ్ఘా పఞ్ఞాయన్తి. ఏవం వస్ససహస్సం సద్ధమ్మో అపరిహాయమానో తిట్ఠతి. తతోపరం ఖీణాసవసఙ్ఘో న పఞ్ఞాయతి. సేసాని చత్తారివస్ససహస్సాని అనుక్కమేన సేసానం చతున్నం సఙ్ఘానం ఖేత్తాని జాతాని. ఏవం తతోపరం పరిహాయమానో గచ్ఛతీతి అయమేత్థ అత్థో. కారణం వుచ్చతే. "సద్ధమ్మో తిట్ఠేయ్యా"తి ఏత్థ తివిధో సద్ధమ్మో 'పరియత్తిసద్ధమ్మో, పటిపత్తిసద్ధమ్మో, పటివేధసద్ధమ్మో,తి. సో ఏవ తివిధం సాసనన్తి చ వుచ్చతి. తత్థ, పరియత్తి సద్ధమ్మో నామ సాట్ఠకథానితీణిపిటకాని. సోచ ఏతరహి పరిపుణ్ణో తిట్ఠతి. కథం పరియత్తి సాసనం పటిరూపకమత్తం భవేయ్య. భిక్ఖూ చ పరియత్తికమ్మికా అనేక సతసహస్సమత్తా పఞ్ఞాయన్తి. కథఞ్చిదం సాసనం తతోపరం ఏకదివసంపి న తిట్ఠేయ్య. తే చ భిక్ఖూ సీలప్పటిపత్తియం ఠితా అనేక సతసహస్సమత్తా ఏతరహి సన్దిస్సన్తి. కథఞ్చ పటిపత్తి సాసనం తతోపరం న తిట్ఠేయ్య. పరియత్తియాచ పటిపత్తియాచ తిట్ఠమానాయపటివేధసద్ధమ్మోపి న తిట్ఠతీతి న వత్తబ్బో. యథాహి-ఏకో ధనసేట్ఠి నామ అత్థి. సో పుత్తధీతు పరమ్పరానం అత్థాయ మహన్తారతననిధయో భూమియం బహూసుట్ఠానేసు నిదహిత్వా ఠపితా హోన్తి. పోత్థకేసు చ తేసం పవత్తిం పరిపుణ్ణం లిఖిత్వా ఠపేతి. తత్థ నిమీసు చ పోత్థకేసు చ అక్ఖరేసు చ ధరన్తేసు తేనిధయో నస్సన్తి అన్తరధాయన్తీతి న వత్తబ్బాయేవ. ఏవమిదం సాసనం దట్ఠబ్బం. తత్థహి నిధీనంనిధానభూమిసదిసం తేపిటకం బుద్ధవచనం, ధనరతనసదిసాని ధమ్మరతనాని. యథా చ సేట్ఠివంసేజాతో బలసమ్పన్నో పురిసో పోత్థకం పస్సిత్వా సుట్ఠు ఖణన్తో తానిరతనాని లభిస్సతియేవ. ఏవమిధపి బలసమ్పన్నో భిక్ఖు దేసనాధమ్మం సుత్వా సుట్ఠు పటిపజ్జన్తో తానిధమ్మరతనాని లభిస్సతియేవ. లభమానే చ సతి, కథం తానిధమ్మరతనాని అన్తరహితాని. సీమానఞ్చ పవత్తివానివత్తి వా ఆణాచక్కస్సేవ విసయో హోతి. న ధమ్మచక్కస్స. యఞ్చ వుత్తం-పఞ్చేవవస్ససతానిసద్ధమ్మో ఠస్సతీతి చ, - వస్ససహస్సం సద్ధమ్మో తిట్ఠేయ్యాతి చ. ఇదఞ్చ వచనం ధమ్మచక్కమేవ హోతి, న ఆణాచక్కం. బద్ధసీమాయో చ నివత్తమానా ద్వీహి కారణేహి నివత్తన్తి అన్తరధాయన్తి. ఆణాచక్కభూతాయ కమ్మవాచాయ సమూహననేన వా, సాసనస్స వా అన్తరధానేన. తత్థ వస్ససహస్సపరియన్తే కమ్మవాచాయ సమూహననఞ్చ నత్థి. సాసనన్తరధానఞ్చ నామ అనాగతే ధాతుపరినిబ్బానేన పరిచ్ఛిన్నం హోతి. ధాతుపరినిబ్బానేహి జాతే సబ్బం ఆణాచక్కం విగతం హోతి, అన్తరధాయతి. ధమ్మచక్కం పన దేవలోకేసు యావానాగతబుద్ధకాలాపి పవత్తిస్సతియేవ ఆళవకపుచ్ఛాగాథాయో వియ. అపిచయో వో ఆనన్ద మయా ధమ్మో చ వినయో చ దేసితో పఞ్ఞత్తో. సో వో మమచ్చయేన సత్థా-తి వుత్తం. సోచతి పిటకభూతో ధమ్మవినయో సత్థా ఏతరహి తివిధంపి సాసనం లోకస్స దీపేన్తో పకాసేన్తో తిట్ఠతి. యతోబుద్ధభాసికానం దేవమనుస్సానం నానా బాహిరకేహి జనేహి అసాధారణో మహన్తో ఞాణాలోకో ఏతరహి విజ్జోతమానో పవత్తతి. తేహి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన దేసితాని ఏతరహిధరమానాని చతురాసీతి ధమ్మక్ఖన్ధ సహస్సాని సుత్వా అనమతగ్గేసంసారే అనన్తాసు లోకధాతూసు సబ్బంలోకత్తయప్పవత్తిఞ్చ, సబ్బంధమ్మప్పవత్తిఞ్చ, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణానుగతికేన సుతమయఞ్ఞాణేన జానన్తి. ఆయతిఞ్చ సగ్గత్థాయ చ మగ్గఫలనిబ్బానత్థాయ చ నానాపుఞ్ఞకిరియవత్థూని ఆరభన్తి, పబ్బజన్తి. పరియత్తిం పరియాపుణన్తి. పటిపత్తిం పూరేన్తి. భావనంభావేన్తి. ఇదం సబ్బం సాసనప్పటిరూపకమత్తంన హోతి. ఏకన్త సాసనం హోతి. కస్మా, యథా ధమ్మం

యథా వినయం పటిపజ్జనతో. ఇమాయ చ పటిపత్తియా ఆయతిం సగ్గమగ్గఫల నిబ్బానప్పటిలాభాయ సంవత్తనికత్తాతి. ఏత్తావతా సబ్బం మిచ్ఛావాదీనం మిచ్ఛావచనం విధమితంవిద్ధంసితం హోతీతి.

పణామగాథావణ్ణనా.

౧౧. దుతీయగాథావణ్ణనాయం. "ఆదిగాథాయా"తి పథమగాథావాక్యేన. "తం తం పయోజనసహితే"తి తేనతేనపయోజనేన సహితే. "పఞ్చ అత్థే"తి పఞ్చపిణ్డత్థే. "తేఅభిధమ్మత్థే"తి అభిధమ్మత్థపదే దీపితే తేఅభిధమ్మత్థే. "తత్థా"తి తిస్సం దుతీయగాథాయం. "నతు వుత్త"న్తి నపనపకరణంపి పుబ్బేవుత్తం హోతి. అభిధమ్మత్థా కుతోపుబ్బేవుత్తా హోన్తీతి యోజనా. ఏవంతీసు అత్థవికప్పేసు పథమస్స కాలవిరోధం దస్సేత్వా ఇదాని దుతీయ తతీయానం సద్దతోవిరోధం వత్తుం "నచా"తిఆదిమాహ. తత్థ "ఆదిమ్హి యేవా"తి ఏతేన యదాకదాచి పచ్ఛామసనం అప్పధానన్తి దస్సేతి. "అప్పధానపదానీ"తి అభిధమ్మత్థసఙ్గహన్తి ఇమస్మిం ఏకస్మిం సమాసపదే పురిమాని విసేసన పదాని. తత్థ సబ్బథాపి వుత్తాతి యోజితే సతి, తస్మిం అభిధమ్మత్థసఙ్గహప్పకరణే తస్మిం అభిధమ్మత్థ పదేవా సబ్బథా మయా వుత్తాతి అత్థో హోతి. సో న యుజ్జతి. తస్మిం అభిధమ్మే బుద్ధేన భగవతా సబ్బథా వుత్తాతి అత్థో యుజ్జతి. అప్పధానపదం పచ్ఛామసతీతి దోసోపన ఆపజ్జతేవ. తేనాహ "ఏవఞ్హిసతీ"తిఆదిం. తత్థ, "ఏవఞ్హిసతీ"తి అట్ఠసాలినియం వియ ఇధ అభిధమ్మత్థసఙ్గహపదం పచ్ఛామసన్తే సతి. హిసద్దో ఫల వాక్యజోతకో. లద్ధగుణజోతకోతిపి యుజ్జతి. "పటిక్ఖిత్తా హోతి" తస్మిం అభిధమ్మత్థసఙ్గహపదే మయా సబ్బథా వుత్తాతి అత్థస్స సమ్భవతో. న కేవలం సో ఏవ దోసో ఆపజ్జతి. అపరోపిదోసో అత్థీతి దస్సేతుం "సాహీ"తిఆదిమాహ. ధాతుకథాయం వుత్తేనసఙ్గహాసఙ్గహాదిప్పకారేనాతియోజనా.

౧౨. పరమత్థపదవణ్ణనాయం. విసేసనపదం నామ కత్థచి భూతకథనత్థాయవా పయుజ్జతి కణ్హోకాకో, సేతోబకో,తి. కత్థచి అఞ్ఞనివత్తనత్థాయ వా పయుజ్జతి నీలోపటో, నీలంపుప్ఫ, న్తి. ఇధ పన అఞ్ఞ నివత్తనత్థాయాతి దస్సేతుం "దువిధానిహిసచ్చానీ"తిఆదిమాహ. పఞ్ఞాపీయతీతిపఞ్ఞత్తి. పఞ్ఞాపనఞ్చ నామ సమగ్గానం జనానం వోహారేన చ సమ్పటిచ్ఛనేన చాతి ద్వీహి అఙ్గేహి సిజ్ఝతీతి ఆహ "తేచమహాజనా"తిఆదిం. "తస్మాతే సమ్ముతి సచ్చన్తి వుచ్చన్తీ"తి సమ్బన్ధో. "సమ్మతత్తా"తి వోహరితత్తాచేవ సమ్పటిచ్ఛితత్తా చ. "వచీసచ్చవిరతిసచ్చాన"న్తి ఏత్థ వచీసచ్చం నామ ముసావాదరహితం సచ్చవచనం. విరతిసచ్చం నామ సమ్మావాచావిరతి. సాహి ముసావాదాదీహి వచీదుచ్చరితేహి విరమణమత్తేన వచీసచ్చన్తి వుచ్చతి. "వత్థుభూతత్తా"తి అధిట్ఠానభూతత్తా. సమ్ముతిసచ్చన్తి వుచ్చన్తి, సమ్మతత్తా సమ్ముతి చ, సా సచ్చానం వత్థుభూతత్తా సచ్చఞ్చాతి కత్వా. సమ్ముతియా సిద్ధం సచ్చం సమ్ముతిసచ్చన్తిపి యుజ్జతి. "సమ్మాపటిపజ్జన్తా"తి పాణో నహన్తబ్బో, సబ్బేసత్తా అవేరా హోన్తూతిఆదినా సమ్మాపటిపజ్జన్తా. "సబ్బలోకియసమ్పత్తియో"తి దానసీలాదీనం పుఞ్ఞకిరియవత్థూనం ఫలవిపాకభూతా సబ్బలోకియసమ్పత్తియో. సబ్బే "బోధిసమ్భారధమ్మే"తి దానపారమిసీలపారమిఆదికేపారమిధమ్మే. "ఆరాధేన్తీ"తి సమ్పాదేన్తి. "మిచ్ఛాపటిపజ్జన్తా"తి దుచ్చరిత దురాజీవమిచ్ఛాజీవాదీనం వసేన మిచ్ఛాపటిపజ్జన్తా. "ఏవం మహన్తం సమ్ముతి సచ్చ"న్తి ఏతేన అహం పరమత్థ సచ్చమేవగణ్హామీతి సమ్ముతి సచ్చం నభిన్దితబ్బం. భిన్దన్తోహి సబ్బసమ్పత్తీహి పరిబాహిరో అస్సాతి దస్సేతి. కథఞ్చ తం భిన్దతీతి. సత్తో నామ నత్థి. సత్తస్స భవతోసఙ్కన్తి నామ నత్థి. భవనిబ్బత్తకం కుసలాకుసలకమ్మం నామ నత్థీతి గణ్హన్తో ఉచ్ఛేదదిట్ఠియం తిట్ఠతి. సబ్బసమ్పత్తీహి పరిబాహిరో హోతి. అపాయ పూరకో భవతీతి. "విజ్జమానస్స్వేవ గణ్హాపేతీ"తి సఞ్ఞా చిత్తదిట్ఠి విపల్లాసానం వత్థుభావేన గణ్హాపేతి. తేనాహ "సక్కాయదిట్ఠీ"తిఆదిం. "ఏవం విపరీతఞ్హి సమ్ముతిసచ్చ"న్తి

ఏతేనసమ్ముతి సచ్చమేవదళ్హం గహేత్వా పరమత్థ సచ్చం నభిన్దితబ్బం. భిన్దన్తోహి తాహి దిట్ఠీహి నముచ్చతి. కథఞ్చ తం భిన్దతి. ఖన్ధే వా ఖన్ధముత్తకేవా అత్తజీవే గహేత్వా తేచ అత్తజీవా పరమ్మరణా ఉచ్ఛిజ్జన్తీతి గణ్హన్తో ఉచ్ఛేదదిట్ఠియం తిట్ఠతి. తే చ అత్తజీవా భవాభవేసుసస్సతా హుత్వా భవతోభవం సంసరన్తి సన్ధావన్తీతి గణ్హన్తోసస్సతదిట్ఠియం తిట్ఠతి. "నవిసంవాదేన్తీ"తి విపరీతం నాపాదేన్తి. "తం పనా"తి సభావసచ్చం పన. అనుభవనభేదమత్తం ఉపాదాయేవ వేదనా సుఖాతి వుత్తా. సబ్బాకారతో సుఖభూతత్తా వేదనా సుఖాతి వుత్తా నహోతి. "సబ్బాపివేదనా దుక్ఖా ఏవా"తి పధానత్థో. తత్థ అనుభవనభేదో తివిధో. సాతతో వా అనుభవనం, అస్సాతతో వా, మజ్ఝత్తతో వా. "దుక్ఖా ఏవా"తి భయట్ఠేన దుక్ఖా ఏవ. భయట్ఠేనాతి చ సంసార భయదస్సీహిభాయితబ్బట్ఠేన. సుఖో విపాకో యేసం తే సుఖవిపాకా. తేభూమకకుసలా. "కుసలసమ్ముతా"తి ఏతేన సభావసచ్చేపి ఏతేవోహారా లోకసమ్ముతి నిస్సితాతి దీపేతి. "సాసవతా"తి ఆసవేహి సహితభావో. "సంకిలేసి కతా"తి సంకిలేస ధమ్మేహి సంయుత్తభావో. ఓఘేహి చ యోగేహి చ ఉపాదానేహి చ పత్తబ్బభావో "ఓఘనీయయోగనీయ ఉపాదానీయతా". అధికా అత్తా అజ్ఝత్తా. బహిద్ధారుక్ఖేరూపధమ్మారుక్ఖస్స అత్తానామ సారట్ఠేన. సాఖాయం రూపధమ్మా సాఖాయ అత్తానామ సారట్ఠేన. సత్తసన్తానపరియాపన్నా పన రూపారూపధమ్మా తణ్హాపరిగ్గహ దళ్హట్ఠేన తతో బహిద్ధా అత్తతో అధికా అత్తాతి అత్థేన అజ్ఝత్తాతి లోకసమ్ముతి హోతి. తేనాహ "అజ్ఝత్తతికఞ్చా"తిఆదిం. దుక్ఖనిరోధ మగ్గభావో చ, ఇతి ఇదం చతుక్కం అరియసచ్చం నామాతి యోజనా. "ఇదమేవా"తి ఇదం చతుక్కమేవ. "అచలమాన"న్తి ఏతేన అరియసద్దస్స అత్థం దీపేతి. తేభూమక ధమ్మానం సుఖతా నామ చలా హోతి. కస్మా, అనిచ్చ ధమ్మత్తా. తే ధమ్మేసుఖాతి గహేత్వా అత్తనో అజ్ఝత్తగ్గం కరోన్తా అచిరేనేవ దుక్ఖం పాపుణన్తి. తే ధమ్మే దుక్ఖాతి ఞత్వా తేహివిముత్తా పున దుక్ఖం పాపుణన్తీతి నత్థి. ఏసనయో సేసఅరియసచ్చేసు . "తేసూ"తిఆదిమ్హి దువిధానిహి సచ్చానీతి వుత్తేసు ద్వీసు సచ్చేసు. "తేన వుత్త"న్తిఆది లద్ధగుణవచనం. "యో వినా అఞ్ఞాపదేసేనా"తి ఏత్థ అఞ్ఞాపదేసో నామ అట్ఠధమ్మ సమోధానం నిస్సాయ ఘటసణ్ఠానం పఞ్ఞాయతి, పటసణ్ఠానం పఞ్ఞాయతి, తం సణ్ఠానం అత్తనో సభావేన వినా అఞ్ఞాపదేసేన సిద్ధం హోతి. యాపనచిన్తన కిరియా నామ అత్థి. యం చిత్తన్తి వుచ్చతి. సా అఞ్ఞాపదేసేన సిద్ధా న హోతి. అత్తనో సభావేనేవసిద్ధా. ఏసనయో ఫుసనకిరియా, వేదయితకిరియా, దీసూతి. ఇమమత్థం దస్సేతుం "యోవినా అఞ్ఞాపదేసేనా"తిఆదిమాహ. "చిత్తేనపరికప్పేత్వా"తి మనోవిఞ్ఞాణ చిత్తేన అవిజ్జమానం సణ్ఠానం విజ్జమానం కత్వా. "సవిగ్గహం కత్వా"తి సరీరం కత్వా. వత్థు దబ్బసహితం కత్వాతి వుత్తం హోతి. "చిత్తమయోచిత్తనిమ్మితో"తి సుపినన్తే దిట్ఠరూపాని వియ చిత్తేనపకతో చిత్తేన నిమ్మితో. కస్మా సభావసిద్ధో పరమత్థో నామాతి ఆహ "సోహీ"తిఆదిం. "సన్తీ"తి ఏతేన అసధాతు వసేన అత్థోతి సిద్ధం వుత్తం. సద్దాబుద్ధీహి అరణీయతో ఉపగన్తబ్బతో అత్థోతిపివదన్తి. "ఇతరతో"తి పరికప్పసిద్ధతో. "పరమో"తి అధికో. తేనాహ "ఉక్కంసగతో"తి. ఏతేన పరమసద్దస్స అధికత్థం వదతి. ఇదాని తస్స ఉత్తమత్థం దస్సేతుం "అపిచా"తిఆదివుత్తం. తత్థ, ఇమస్మిం బుద్ధసాసనే పఞ్చసాసన కిచ్చాని మహన్తాని అభిఞ్ఞేయ్యానం ధమ్మానం అభిజాననం. పరిఞ్ఞేయ్యానం పరిజాననం. పహాతబ్బానం పహానం. సచ్ఛి కాతబ్బానం సచ్ఛికరణం. భావేతబ్బానం భావనాతి. తత్థ సబ్బేపి పరమత్థ ధమ్మా అభిఞ్ఞేయ్యా నామ. దుక్ఖ సచ్చధమ్మా పరిఞ్ఞేయ్యా నామ. సముదయ సచ్చధమ్మా పహాతబ్బా నామ. సామఞ్ఞఫలాని చ నిబ్బానఞ్చ సచ్ఛికాతబ్బా నామ. మగ్గసచ్చధమ్మా భావేతబ్బా నామ. తేసు ధమ్మేసు తేసం కిచ్చానం సిద్ధియా ఇమస్మిం సాసనే సాసనకిచ్చం సిద్ధం హోతి. నిట్ఠానం గచ్ఛతి. తే చ ధమ్మా ఏవ రూపానం సాసన కిచ్చానం అవిరాధకత్తా అవిసంవాదకత్తా ఉత్తమట్ఠేన పరమత్థా నామ హోన్తీతి ఇమమత్థం దస్సేతుం "అపిచా"తిఆదిమాహ. తత్థ "యే"తియేజనా. "అయ"న్తి అయం ధమ్మో. "తస్సా"తి తస్సఅభిఞ్ఞేయ్యస్స, తస్సపరిఞ్ఞేయ్యస్స, తస్సపహాతబ్బస్స, తస్ససచ్ఛికా తబ్బస్స తస్సభావేతబ్బస్సాతి సమ్బన్ధో. పరమత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

“తం నసున్దర”న్తి బ్యఞ్జనతో నసున్దరం. నకేవలం బ్యఞ్జనతోయేవ నసున్దరం, అత్థతోపి నసున్దరమేవ. చతుసచ్చ ధమ్మాహి పచ్చేకబుద్ధఞ్ఞాణస్సపి గోచరా హోన్తి. పఞ్చఞేయ్య ధమ్మా పన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్సేవ. తత్థ చతుసచ్చ ధమ్మా నామ పరమత్థ ధమ్మా ఏవ. పఞ్చఞేయ్యధమ్మా పన సబ్బ పఞ్ఞత్తియా సహ సబ్బపరమత్థ ధమ్మా. సబ్బఞ్ఞుబుద్ధానం చతుసచ్చాభి సమ్బోధో ధమ్మ పఞ్ఞత్తియా సహ సిజ్ఝతి. పచ్చేకబుద్ధానం చతుసచ్చ సమ్బోధో ధమ్మపఞ్ఞత్తియా సహ నసిజ్ఝతి. తస్మా తే సయం పటివిద్ధం చతుసచ్చ ధమ్మం నామ పఞ్ఞత్తిం నీహరిత్వా పరేసం దేసేతుం న సక్కోన్తి. తేసం చతుసచ్చసమ్బోధో మూగస్స సుపినదస్సనం వియ హోతీతి అట్ఠకథాసు వుత్తం. తస్మా పఞ్ఞత్తియా సహ పఞ్చ ఞేయ్య ధమ్మా ఏవ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స గోచరాతి సక్కావత్తున్తి.

పరమత్థపదవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౩. చిత్తవచనత్థే. నహి సా ఆరమ్మణేనవినా లబ్భతి. చిన్తేతీతి వుత్తే కిం చిన్తేతి, ఆరమ్మణం చిన్తేతీతి ఏవం ఆరమ్మణభూతేన కమ్మపదేన వినా అసమ్భవతో. తస్మా ఇధ చిన్తనాతి దట్ఠబ్బా, తస్మా అస్స నామం సిద్ధన్తి దట్ఠబ్బన్తి సమ్బన్ధో. సుతమయఞ్ఞాణం, చిన్తామయఞ్ఞాణ, న్తి ఏత్థ ఆరమ్మణస్స భూతసభావ చిన్తాపి అత్థి, సాపఞ్ఞాఏవాతి తం నివత్తేతుం “ఆరమ్మణ…పే…. ణుపలద్ధియేవా”తి వుత్తం. చిత్తం, మనో, మానసం, విఞ్ఞాణ, న్తి సబ్బం చిత్తస్స నామం. ఆరమ్మణ పచ్చయప్పటిబద్ధం హోతి. న అఞ్ఞపచ్చయప్పటిబద్ధం. న చ అఞ్ఞపచ్చయేన లద్ధం నామం. ఏవరూపస్స ఆరమ్మణ విజానన సఙ్ఖాతస్స అత్థన్తరస్సబోధకం నహోతీతి దస్సేతుం “సన్తేసు చా”తిఆదివుత్తం. “ఏతేనా”తి ఇదం కత్తునో కిరియాసాధనే అతిస్సయూపకారకం కరణ సాధనం వదతీతి దస్సేతుం “తఞ్హి”తిఆదివుత్తం. “చిన్తనమత్త”న్తి ఏత్థ మత్తసద్దో విసేసనివత్తి అత్థోతి, తేన నివత్తితం అత్థం దస్సేతి “సబ్బేపిహీ”తిఆదినా. “విగ్గహో వా”తి సరీరం వా. పచ్చయేన ఆయత్తా పచ్చయాయత్తా. “ఆయత్తా”తి సమ్బన్ధా. వత్తనం వుత్తి. ఉప్పజ్జనం వా ఠితి వా. పచ్చయాయత్తా వుత్తి ఏతేసన్తి “పచ్చయాయత్త వుత్తినో”. “థామేనా”తిఆది అఞ్ఞమఞ్ఞవేవచనాని. “ఏకం భావసాధనమేవ పధానతో లబ్భతీ”తి ఇదం ధమ్మానం తం తం కిరియా మత్తభావం సన్ధాయ వుత్తం. కిరియామత్తభూతాపి పన తే ధమ్మాసయం నానాపచ్చయా వత్థాయం ఠితా వా హోన్తి నానాపచ్చయుప్పన్నావత్థాయం ఠితా వా. తస్మా పరమత్థ పదేసుపి యథారహం తదఞ్ఞసాధనానం పటిలాభో అవారితో హోతి. ఇతరథా హేతు పచ్చయో, ఆరమ్మణ పచ్చయో, సహజాతపచ్చయో, నిస్సయపచ్చయోతిఆదీసు కథం భావసాధనం యుత్తం సియాతి. “పధానతో”తి ముఖ్యతో. “అభేదస్స చిన్తనస్సభేదకరణ”న్తి ఇదం చిన్తేతీతి చిత్తన్తికతం కత్తుసాధనం సన్ధాయ వుత్తం. “సిలాపుత్తకస్సా”తి భేసజ్జమూలానం పిసనసిలాపోతకస్స. తస్స సరీరం నామ విసుం అఙ్గం నత్థి. అభిన్నంపి భిన్నం కత్వా వుచ్చతి “సిలాపుత్తకసరీర”న్తి. ఇదం అభేదస్సభేదకరణం నామ అభూతరూపం హోతి. పయోజనే సతి వత్తబ్బం, అసతి న వత్తబ్బన్తి ఆహ “తథాకరణఞ్చా”తిఆదిం. తత్థ “పరపరికప్పితస్సా”తి పరేహి అఞ్ఞతిత్థా చరియేహి పరిచిన్తితస్స. “సతిహి…పే…. కప్పనాయా”తి సచే అత్తా అత్థి, అత్తా చిన్తేతి, తస్మా అత్తా చిత్తోనామాతిఆది వత్తబ్బం. న వత్తబ్బం చిన్తేతీతి చిత్తన్తి, చిత్తస్స కిరియామత్తత్తా. న పన అత్తాదికో కత్తా నామ అత్థి. తస్మా కిరియా మత్తమేవ కత్తారం కత్వా “చిన్తేతీతి చిత్త”న్తి వుత్తం. తేన విఞ్ఞాయతిలోకే అత్తాదికోకత్తా నామ నత్థీతి. ఇదం అభేదస్సభేద పరికప్పనాయ పయోజనన్తి వుత్తం హోతి. “అత్తప్పధానో”తి కిరియాసాధనే బహూనంకారకానం మజ్ఝే సయంపధానో సయంజేట్ఠకో హుత్వా. “తంకత్తుభావ”న్తి లోకేసిద్ధం కత్తుభావం. “పున కరణభావ”న్తి పున లోకే సిద్ధం కరణభావం. ఏవం చిత్తస్స వచనత్థం దస్సేత్వా ఇదాని తస్స అభిధానత్థం దస్సేన్తో “అపిచేత్థా”తిఆదిమాహ. యథయిదం యే ఇమే తిరచ్ఛానగతా పాణా చిత్తావిచిత్తా. ఏవం చిత్తం విచిత్తం యం అఞ్ఞం అత్థి, తం అఞ్ఞం ఏకనికాయంపి

నసమనుపస్సామీ-తి యోజనా. “నికాయ”న్తి సత్తజాతిసమూ హం .“నిస్సక్కే కరణవచన”న్తి విభత్తాపాదానత్థే కరణవచనం. ఏతేన తతో చరణతో చిత్తతోతి అత్థం వదతి. గాథాయం. “తం తం సభావో”తి విజాననఫుసనాదికో సభావో, అగ్గిస్సఉణ్హోవియ. “కిచ్చసమ్పత్తియోరసో”తి తేన తేన ధమ్మేన కరణకిచ్చఞ్చ, తం కిచ్చం కత్వా లద్ధో సమ్పత్తిగుణో చ. అగ్గిస్స వత్థుమ్హి పరిపాచనకిచ్చం వియ, ఓభాసనగుణోవియ చ. “గయ్హాకారో”తి ఞాణేన గహేతబ్బో తస్స తస్స ధమ్మస్స ధజభూతో ఆకారో. సమ్పత్తి రసోయేవ వుచ్చతి. “ఫలంవాపీ”తి కారియప్ఫలం వాపి, అగ్గిస్స ధూమోవియ. “ఆసన్నకారణ”న్తి అత్తనో అనన్తరే ఫలనిబ్బత్తకం కారణం, అగ్గిస్స అగ్గికారక పురిసో వియ. “అల”న్తి సమత్థా. “విబుద్ధినో”తి విసేసబుద్ధి సమ్పన్నస్స పణ్డితస్స. “పుబ్బఙ్గమరస”న్తి ఆరమ్మణగ్గహణే పధానరస కిచ్చం. “సన్ధాన పచ్చుపట్ఠాన”న్తి నిరన్తరప్పవత్తాకారపచ్చుపట్ఠానం. “నామ రూపపదట్ఠాన”న్తి ఫస్సాదినామఞ్చ వత్థు రూపఞ్చచిత్తస్సపదట్ఠానం.

చిత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౪. “చేతసి భవ”న్తి చిత్తస్మిం పాతుభూతం. “ఏతేన సిద్ధా హోన్తీ”తి సమ్బన్ధో. “సా ఏవ ఫస్సాదీనం జాతి. యాచిత్తస్సజరా, సా ఏవ ఫస్సాదీనంజరా”తిఆదినా యోజేతబ్బం. “ఏకవణ్ణూపని బన్ధానీ”తి ఏకేన వణ్ణదణ్డకేన ఉపనిబన్ధాని. “ఏకజాతియాది ఉపనిబన్ధా”తి ఏకజాతికథా దివసేన ఉపనిబన్ధా. “చే”తి చేవదేయ్య. “నా”తి న వత్తబ్బం. గాథాయం. “ధమ్మా”తి నామక్ఖన్ధ ధమ్మా. “మనసా ఏవా”తి కత్తుభూతేన మనేన ఏవ. “పకతా”తి పవత్తితా. “నిమ్మితా”తి నిప్ఫాదితా. “చిత్తకిరియా భూతా ఏవా”తి ఆరమ్మణం విజానన్తం చిత్తం ఫుసనాకారం జనేత్వావ విజానాతి. సో ఫుసనాకారో ఫస్సోతి వుచ్చతి. అవసేసా పన సబ్బేపి చేతసికధమ్మా ఫస్సం పటిచ్చ ఉప్పజ్జన్తి. ఫస్సో హేతు ఫస్సో పచ్చయో వేదనాక్ఖన్ధస్స ఉపాదాయ. సఞ్ఞాక్ఖన్ధస్స. సఙ్ఖారక్ఖన్ధస్స ఉపాదాయాతి హి వుత్తం. ఏవం సన్తేపి చిత్తమూలకత్తా చిత్తనిస్సితత్తా చ తేపిధమ్మా చిత్తకిరి యాభూతా ఏవ హోన్తీతి. “ఏతేనా”తి ఏతేనగాథాపదేన. విభావనియం పన ఏకాలమ్బణతా మత్తేన విభావేతి. పరిపుణ్ణాని చే తసికఙ్గాని ఉపరి థేరేన సయమేవ వక్ఖమానత్తాతి అధిప్పాయో. ఇధ పన పదత్థవిభావనట్ఠానత్తా పరిపుణ్ణేహి అఙ్గేహి విభావేతుం వట్టతీతి ఆహ “తం నసున్దర”న్తి. “వత్థుమ్హీ”తి పటకోట్ఠకాదిమ్హి. “నానాచిత్తకమ్మానీ”తి హత్థి అస్సరూపాదీని. విజాననమత్తం చిత్తం, కుసలన్తి వా అకుసలన్తి వా వత్తబ్బం నత్థి. నానాచేతసికే హి యుత్తత్తా ఏవ తథా వత్తబ్బం హోతి. వుత్తంహేతం భగవతా. పభస్సరమిదం భిక్ఖవే చిత్తం. తఞ్చ ఖో ఆగన్తుకేహి ఉపక్కిలేసేహి ఉపక్కిలిట్ఠన్తి. తేనాహ “ఉదకం వియచిత్త”న్తిఆదిం.

చేతసికవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౫. రుప్పతీతి పదం కత్తరివాహేతుకమ్మనివాసిద్ధం. రుప్పనఞ్చవికారాపత్తి ఏవాతి దస్సేతుం “సీతుణ్హాదీహీ”తిఆది వుత్తం. తత్థ “విసమప్పవత్తివసేనా”తి ధాతూనం విసమప్పవత్తివసేన. ధాతుక్ఖో భవసేనాతి వుత్తం హోతి, “కేనరుప్పతీ”తి ఏత్థ “కేనా”తి హేతు అత్థేవా హేతు కత్తరివా కరణవచనం దట్ఠబ్బం. తథా సీతేనాతిఆదీసుపి. డంసమకసా నామ సూచిముఖా ఖుద్దకమక్ఖికాచేవ మహన్త మక్ఖికా చ. వాతా నామ పురత్థిమవాతాదయో. ఆతపో నామ సూరియాతపో. సరింసపానామ అహి విచ్ఛిక సతపదికాదయో. తేసం సమ్ఫస్సేహిపి రుప్పతి. మరణం వా గచ్ఛతి, మరణ మత్తం వా దుక్ఖం. “యే ధమ్మా”తి ద్వాదసవిధా సప్పటిఘరూపధమ్మా. “అఞ్ఞేస”న్తి సోళసన్నం అప్పటిఘరూపానఞ్చ అరూపధమ్మానఞ్చ. “తేసూ”తి నిద్ధారణేభుమ్మం. ఇదాని పాళియా సద్ధిం ముఖ్యరుప్పనం సంసన్దేన్తో “సమాగమో చా”తిఆదిమాహ. సమాగమో చ నామ అఞ్ఞమఞ్ఞాభిఘట్టనం వుచ్చతీతి సమ్బన్ధో. ఆపాతాగమనఞ్చ ఆరమ్మణకరణఞ్చ

రపేత్వాతి యోజనా. “మహాభూతానమేవ వా”తి ఆపోధాతు వజ్జితానం తిణ్ణం మహాభూతానమేవ వా. “వికారం ఆపజ్జతీ”తి వత్వా తమేవత్థం వివరన్తో “యస్మిం ఖణే”తిఆదిమాహ. “సయంపి వికారపత్తా హోన్తీ”తి తేమహాభూతాసయంపి పకతిం విజహిత్వా ఓమత్తాధిమత్తభావం పాపుణన్తీతి అత్థో. “ఓమత్తాధిమత్తరూపసన్తతీనఞ్చా”తి పరమ్పరతో ఉప్పజ్జమానా రూపసన్తతియో సన్ధాయ వుత్తం. ఏవం పాళినయేన విపత్తివసేన రుప్పనం వత్వా ఇదాని విపత్తి వా హోతు, సమ్పత్తి వా. పురిమపచ్ఛి మసన్తతీనం విసదిసప్పవత్తిభూతో వికారోపి ఏకేన పరియాయేన రుప్పనంనామాతి కత్వా పున తం రుప్పనం దస్సేన్తో “అపిచేత్థా”తిఆదిమాహ. “ఘట్టనవసేన రుప్పన ధమ్మాన మేవా”తి ఆపాతాగమనాదివసేన రుప్పనధమ్మేహివినా అభిఘట్టనవసేనరుప్పన సభావానం రూపధమ్మానమేవ సిద్ధన్తి పుచ్ఛా. “సవిగ్గహా హోన్తీ”తి దబ్బ సణ్ఠానాకారసహితా హోన్తి. కస్మా, ఓళారికసభావత్తా. బహూనఞ్చరూపకలాపానం ఏకక్ఖణే ఏకాబద్ధభావేనపవత్తత్తా. అరూపధమ్మాహి సణ్హసుఖుమసభావా చ హోన్తి. సచే అనేకసతసహస్సానిపి ఏకతో పవత్తేయ్యుం. దబ్బసణ్ఠానభావం నగమిస్సన్తియేవ. ఏకస్మిఞ్చ సత్తసన్తానే ఏకక్ఖణే ఏక కలాపోవ పవత్తతి. కస్మా, అనన్తర పచ్చయూపనిబన్ధేన పవత్తత్తా. తస్మాతే సవిగ్గహాన హోన్తి. రూపధమ్మా పన ఓళారిక సభావా చ హోన్తి. బహూనం సన్నిచయేసతి దబ్బసణ్ఠానత్థాయ సంవత్తన్తి. ఏకక్ఖణే చ బహుకలాపాపి ఏకాబద్ధాహుత్వా పవత్తన్తి. తస్మా తేసవిగ్గహాహోన్తీతి.

“సీతాదిగ్గహణసామత్థియేనా”తి సీతేనపి రుప్పతి, ఉణ్హేనపి రుప్పతీతిఆదినా లోకస్స పచ్చక్ఖతో పాకటస్స సీతాదివచనస్సామత్థియేన. తఞ్హి వచనం లోకస్స అపాకటం అరూపధమ్మానం రుప్పనం ఇధనాధిప్పేతన్తి దీపేతీతి అధిప్పాయో. “వోహారో నామా”తి నామసఞ్ఞా నామాతి వుత్తం హోతి. “లోకోపచారేనా”తి బహుజనస్స ఉపచారేన వోహారేన కథనేన. “పాకట నిమిత్తవసేనేవా”తి పాకటస్స సద్దప్పవత్తినిమిత్తస్స వసేనేవ. “సీతాదిగ్గహణేన వినాపీ”తి పిసద్దేన సీతాదిగ్గహణసామత్థియేనపీతి దీపేతి. ఏవం సన్తేపి పాళిసాధకం నామ న సక్కాసబ్బత్థ లద్ధుం. పాకటనిమిత్త వచనమేవ సబ్బత్థ సాధారణన్తి దట్ఠబ్బం. “తప్పసఙ్గనివత్తీ”తి తస్స అరూపధమ్మానం రూపతాపసఙ్గస్స నివత్తి. “ఇద్ధివికుబ్బనావసప్పవత్తా”తి ఏత్థ ఇద్ధివికుబ్బనానామఇద్ధియానానప్పకారమాపనం. “రూపతా సిద్ధీ”తి రూపన్తి నామ సఞ్ఞాసిద్ధి. “ఇదం పనా”తి ఇదం రూపం పన. “అనుగ్గహానం సీతాదీనం వసేనా”తి కిఞ్చాపిపాళియం సీతాదివచనం ఉపఘాతకానం సీతాదీనం వసేన వుత్తం. తేచ బ్రహ్మలోకే నత్థి. అనుగ్గాహకా ఏవ అత్థి. తేసంవసేనాతి అధిప్పాయో. “పాళియం నిద్దిట్ఠానీ”తి సఞ్జానాతీతి ఖో భిక్ఖవే తస్మా సఞ్ఞాతి వుచ్చతి. కిఞ్చ సఞ్జానాతి. నీలంపి సఞ్జానాతి, పీతమ్పి సఞ్జానాతీ-తిఆదినా చ, విజానాతీతి ఖో భిక్ఖవే తస్మా విఞ్ఞాణన్తి వుచ్చతి. కిఞ్చ విజానాతి. మధురంపి విజానాతి, అమ్బిలంపి విజానాతీ-తిఆదినా చ-పాళియం నిద్దిట్ఠాని.

రూపపదవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౬. నిబ్బానపదే. “ఖన్ధావా”తి భవన్తరే అపాయాదీసు భవిస్సమానా ఖన్ధావా. న హి అతీత ధమ్మా, నిబ్బాయన్తి నామ, సత్తే పీళేత్వా నిరుద్ధత్తాతి అధిప్పాయో. పచ్చుప్పన్నా చ ధమ్మా ఏతరహి పీళేన్తి, అవస్సం ఉప్పజ్జమానా అనాగతధమ్మా చ అనాగతే పీళేస్సన్తి, కథం తే నిబ్బాయన్తి నామాతి ఆహ “పచ్చుప్పన్నేసు…పే… వత్తబ్బమేవ నత్థీ”తి. “విసయేభుమ్మ”న్తి విసయాధారేభుమ్మం. విసయాధారో నామమనుస్సాభూమియం గచ్ఛన్తీతిఆదీసు వియ ముఖ్యాధారో నహోతి. తేన పన వినా అఞ్ఞత్థ తం కిరియం కాతుం నసక్కోతి. తస్మా ఆధారభావేన పరికప్పితో ఆధారోతి దస్సేతుం “యథాఆకాసే”తిఆదివుత్తం. యథా సకుణానం పక్ఖన కిరియా నామ ఆకాసేన వినా అఞ్ఞత్థ నసిజ్ఝతి. తథా

వట్టదుక్ఖధమ్మానం నిబ్బుతి కిరియాపి నిబ్బానేన వినా అఞ్ఞత్థ నసిజ్ఝతీతి దస్సేతుం "యేహితే"తిఆదిమాహ. తత్థ "యే"తి యేతివిధవట్టదుక్ఖసన్తాపధమ్మా. హిసద్దోనిపాతో. తేసద్దో వచనాలఙ్కారో. "తబ్బినిముత్త"న్తి నిబ్బానవినిముత్తం. నిబ్బుతిఠానం నామ నత్థి. తస్మా నిబ్బానం తేసం నిబ్బుతి కిరియాయ విసయా ధారోహోతీతి అధిప్పాయో. యథా అయం పదీపో నిబ్బాయతి. తథాధీరా నిబ్బన్తీతి యోజనా. "తం తం కిలేసానం వా"తి తే సంతేసంకిలేసానం వా. "ఖన్ధానం వా"తి అనాగతభవేసు ఖన్ధానం వా. "పునఅప్పటిసన్ధికభావ"న్తి సన్తానస్స పున పటిసన్ధానాభావం పాపుణన్తి అరియా జనా. యథా మగ్గే కరణవచనం దిస్సతి అద్ధా ఇమాయపటిపత్తియా జరామరణమ్హా పరిముచ్చిస్సామీతిఆదీసు. న తథా నిబ్బానేతి ఆహ "మగ్గేవియా"తిఆదిం. నిబ్బానేపనభుమ్మవచనమేవ దిస్సతి యత్థనామఞ్చరూపఞ్చ. అసేసం ఉపరుజ్ఝతీతిఆదీసు. తస్మా నిబ్బానే కరణ వచనం న దిస్సతి, కరణ లక్ఖణస్సేవ అభావతోతి దస్సేతుం "న చ నిబ్బాన"న్తిఆది వుత్తం. కరణ లక్ఖణం నామకత్తునో సహకారీ పచ్చయభావో. నను అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా నిబ్బాయన్తీతి దిస్సతీతి. సచ్చం, తత్థ పన విసేసనే కరణ వచనం. న కరణకారకే. తఞ్హి సఉపాదిసేసనిబ్బానధాతుయానివత్తనత్థం వుత్తన్తి.

నిబ్బానపదవణ్ణనా.

దుతీయగాథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౮. కామావచరపదే. "కామీయతీ"తి ఇచ్ఛీయతి. నిమిత్తస్సాదవత్థు మజ్ఝిమట్ఠకథాయం ఆగతం. "తేకామీయన్తీ"తి తే అవీచినిరయాదయో ఇచ్ఛీయన్తి. "తత్థ ఉప్పన్నానమ్పీ"తి అవీచినిరయాదీసు ఉప్పన్నానంపి సత్తానం. "భవనికన్తి నామ హోతీ"తి భవసఙ్ఖాతం అత్తనో ఖన్ధం ఏతం మమ, ఏసోహమస్మి, ఏసోమే అత్తాతి గణ్హన్తీ తణ్హా భవనికన్తి నామ. సా నేరయికసత్తానంపి అత్థియేవ. "కామే అవచరతీ"తి కామేపరియాపన్నం హోతి. కామే అన్తోగధం హోతి. రూపారూపభూమీసు ఉప్పన్నంపి రూపారూపసఙ్ఖ్యం నగచ్ఛతి. కామసఙ్ఖ్యమేవ గచ్ఛతి. కామగణనమేవగచ్ఛతీతి అత్థో. "తీసుభవేసు ఉప్పన్నానిపీ"తి కామరూపారూపసత్తసన్తానేసు ఉప్పన్నానిపి న తత్రపరియా పన్నానేవ హోన్తి. తత్ర అపరియాపన్నానేవ హోన్తీతి అధిప్పాయో. "కామావచరతాపత్తిదోసో"తి కామావచర ధమ్మాతి వత్తబ్బతా పత్తిదోసో. "రూపావచరతాదిముత్తిదోసో"తి ఇమే రూపావచర ధమ్మా న హోన్తి, అరూపావచర ధమ్మా న హోన్తి, లోకుత్తర ధమ్మా న హోన్తీతి ఏవం వత్తబ్బతాపత్తి దోసోతి వుత్తం హోతి. ఏసనయో "రూపారూపావచరతాపత్తి దోసో కామావచరతాముత్తి దోసో" తిపదేసు . అవచరసద్దస్స ఉప్పన్నత్థే గహితేపి ఏతేదోసా నాపజ్జన్తి. కస్మా, లోకే యేభుయ్యనయతబ్బహులనయానంపి సబ్భావాతి ఇమమత్థం వదన్తో "ననుయేభుయ్య వుత్తివసేనపీ"తిఆదిమాహ. తత్థ "కేసఞ్చీ"తి కేసఞ్చి పుగ్గలానం వా ధమ్మానం వా. యథామిగలుద్దకో గామే చరన్తోపి వనే చరణబహులత్తా వనచరకోతి నామం లభతి. రాజహత్థీ అఞ్ఞత్థ చరన్తోపి సఙ్గామే చరణబహులత్తా సఙ్గామావచరోతి నామం లభతి. అయం యేభుయ్యనయో నామ. యస్మిం వనే అమ్బరుక్ఖాపి అత్థి, అఞ్ఞరుక్ఖాపి అత్థి. అమ్బరుక్ఖబహులత్తా పన తం వనం అమ్బవనన్తి నామం లభతి. ఏవం సిమ్బలివనాదీసు. అయం తబ్బహులనయో. ఇధ పన భూమియో తబ్బహులనయేన కామరూపారూప నామం లభన్తి, ధమ్మా యేభుయ్యనయేన కామావచరాది నామం లభన్తీతి. ఏవం గహితే సతి, తే దోసానా పజ్జన్తీతి ఇమమత్థం దస్సేతుం "తస్మా ఇధపి…పే॰… దోసోతీ"తిఆహ. "నా"తి న కోచిదోసో నత్థి. అత్థి ఏవాతి అధిప్పాయో. "తస్మాస్సా"తి ఏత్థ "అస్సా"తి అవచరసద్దస్స. "తథా అత్థం అగ్గహేత్వా"తి ఉప్పజ్జనత్థం అగ్గహేత్వా. "పరిగ్గాహినియా కామతణ్హాయ కతో"తి తథా పరిగ్గాహినియా కామతణ్హాయ

గోచరవిసయత్తాతాయతణ్హాయ కతోనామ హోతి. ఏతేన కామేతీతి కామో, కామతణ్హా. అవచరతి ఏత్థాతి అవచరం. కామస్స అవచరన్తి కామావచరం. కామ తణ్హాయ గోచరవిసయత్తా కామావచరన్తి అయమత్థోపి సిజ్ఝతి.

రూపేఅవచరతీతి రూపావచరం. "రూపే"తి సోళసవిధాయరూపభూమియా. "అవచరతీ"తి తత్థ పరియాపన్నభావేన పవత్తతి. అరూపే అవచరతీతి అరూపావచరం. "అరూపే"తి చతుబ్బిధాయ అరూపభూమియా. "అవచరతీ"తి తత్థ పరియాపన్నభావేన పవత్తతీతి ఇమమత్థం వదతి "రూపారూపావచరేసుపి అయంనయో నేతబ్బో"తి. రూపే భవో రూపం. రూపతణ్హా. అరూపే భవో అరూపం, అరూపతణ్హా. రూపస్స అవచరం రూపావచరం. అరూపస్స అవచరం అరూపావచరన్తి ఇమమత్థం దీపేతి "తేసు పనా"తిఆదినా. "అత్రా"తి ఇమస్మిం ఠానే. యదిపి లోభో, రాగో, కామో, తణ్హా, తిసబ్బమ్పేతం లోభస్సేవవచనం హోతి. రూపరాగో అరూపరాగోతి పన విసుం విభత్తత్తా ఇధ కామసద్దేన తం దణ్హోలోభో గయ్హతి. "సబ్బోపి లోభో"తి ఏతేనసస్సతుచ్ఛేద దిట్ఠిసహగతోపి సఙ్గహితోతి దట్ఠబ్బం.

౧౯. "రూపారూపసద్దా తాసు భూమీసు నిరుళ్హా"తి అనిమిత్తా హుత్వా నిరుళ్హాతి అధిప్పాయో. ఇదాని సనిమిత్తం నయం వదతి "అపిచా"తిఆదినా. "నిస్సయోపచారో"తి ఠానూపచారో, యథా సబ్బోగామో ఆగతోతి. "నిస్సితో పచారో"తి ఠాన్యూపచారో. యథా ధజా ఆగచ్ఛన్తీతి. "యం ఏతస్మిం అన్తరే"తి యే ఏతస్మిం అన్తరే ఖన్ధధాతు ఆయతనా. యం రూపం, యా వేదనా, యాసఞ్ఞా, యే సఙ్ఖారా, యంవిఞ్ఞాణన్తి యోజనా. "సువిసద"న్తి యేభుయ్యాది నయేహి అనాకులత్తాసువిసుద్ధం. "కిం విక్ఖేపేనా"తి చిత్తవిక్ఖేపేన కిం పయోజనన్తి అత్థో.

౨౦. "లుజ్జనప్పలుజ్జనట్ఠేనా"తి భిజ్జనప్పభిజ్జనట్ఠేన. "యత్థా"తి యస్మిం తేభూమకే ధమ్మసమూహే. "నివిసతీ"తి నిచ్చం విసతి, ఉపగచ్ఛతి. "తస్సా"తి మిచ్ఛాగ్గాహస్స. "తేస"న్తి లోకుత్తర ధమ్మానం. "యేస"న్తి లోకియ ధమ్మానం. "లుజ్జన"న్తి ఖణికభఙ్గేన భిజ్జనం. "పలుజ్జన"న్తి సణ్ఠానభేదేన సన్తతిచ్ఛేదేన నానప్పకారతో భిజ్జనం. నిబ్బానం పన ఇధ న లబ్భతి చిత్తసఙ్గహాధికారత్తాతి అధిప్పాయో. సో చ అపరియాపన్నభావో, విసుం ఏకాచతుత్థీ అవత్థా భూమినామాతి యోజనా.

చతుబ్భూమివిభాగవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౧. "హీన"న్తి సద్ధాసతిఆదీహి సోభణధమ్మేహి అయుత్తత్తాహీనం. "సబ్బహీన"న్తి లోభాదీహి పాపధమ్మేహి యుత్తత్తా సబ్బ చిత్తేహి హీనతరం. "తదత్థో"తి ఉపరిమానం చిత్తానం సోభణసఞ్ఞాకరణసుఖత్థో. "ఆదితో"తిఆదిమ్హి. "వీథిచిత్తవసేనాతి ఏతం మమ, ఏసోహమస్మి, ఏసోమే అత్తాతి ఏవం పవత్తస్స భవనికన్తి జవనవీథిచిత్తస్స వసేన. ఏవఞ్చసతి, కిం కారణం లోభమూలచిత్తస్సపథమం వచనేతి ఆహ "అకుసలేసు పనా"తిఆదిం ."ద్వీహివట్టమూలేహీ"తి లోభమోహసఙ్ఖాతేహి ద్వీహి వట్టమూలేహి.

౨౨. "సినిద్ధచిత్త"న్తి సాతవేదనాయుత్తత్తాలూఖచిత్తం న హోతీతి అధిప్పాయో. సుమనస్సభావోతి వుత్తే కాయికసుఖవేదనాయపి పసఙ్గో సియాతి వుత్తం "మానసిక...పే.... నామ"న్తి. "సుమనాభిధానస్సా"తి సుమననామస్స. "పవత్తినిమిత్త"న్తి పవత్తియా ఆసన్న కారణం. కథం పన భావో పవత్తినిమిత్తం నామహోతీతి ఆహ "భవన్తి...పే.... కత్వా"తి. నిమిత్తే భుమ్మం. తథాహి భావో నామ సద్దప్పవత్తినిమిత్తన్తి వుత్తం. ఇదాని నిమిత్త లక్ఖణం దస్సేన్తో "యథాహీ"తిఆదిమాహ.

“తత్థా”తి తస్మిం పయోగే. “దన్త నిమిత్త”న్తి దన్తకారణా. “తం వేదనా నిమిత్త”న్తి తం వేదనాకారణా. ఏత్థ సియా, “ఏతస్మిన్తి నిమిత్తే ధుమ్మ”న్తి వుత్తం, నిమిత్తఞ్చనామ అకారకం అసాధనం, తం కథం సాధనవిగ్గహే యుజ్జతీతి. అధికరణ సాధనానురూపత్తా సద్దప్పవత్తినిమిత్తస్సాతి దట్ఠబ్బం. ఏతేనాతి చ ఏతస్మాతి చ హేతు అత్థే ఉభయవచనన్తి వదన్తి. ఆసన్నహేతు నామసాధనరూపో భవతీతి తేసం అధిప్పాయో. సుట్ఠు కరోతి, పకతిపచ్చయేన అనిప్ఫన్నం కమ్మం అత్తనో బలేన నిప్ఫాదేతీతి సఙ్ఖారో. “పుబ్బాభిసఙ్ఖారో”తి పుబ్బభాగే అభిసఙ్ఖారో. పయోజేతి నియోజేతీతి పయోగో. ఉపేతి ఫలసఙ్ఖాతో అత్థో ఏతేనాతి ఉపాయో. “ఆణత్తియావా”తి పేసనాయవా. “అజ్ఝేసనేన వా”తి ఆయాచనేన వా. “తజ్జేత్వా వా”తి భయం దస్సేత్వా వా. “తం తం ఉపాయం పరే ఆచిక్ఖ”న్తి. కథం ఆచిక్ఖన్తీతి ఆహ “అకరణే”తిఆదిం. “తస్మిం తస్మిం కమ్మే పయోజేతీతికత్వా ఇధ సఙ్ఖారో నామా”తి యోజనా. “పచ్చయ గణో”తి పకతిపచ్చయగణో. “తేనా”తి సఙ్ఖారేన. “సాధారణో”తి కుసలాకుసలాబ్యాకతానం సాధారణో. “దువిధేన సఙ్ఖారేనా”తి పయోగేన వా ఉపాయేన వా. “యో పన తేనసహితో”తిఆదినా పుబ్బేవుత్తమేవత్థం పకారన్తరేనపాకటం కాతుం “సోపన యదా”తిఆది వుత్తం. “ఇతీ”తిఆది లద్ధగుణ వచనం. “పచ్చయగణస్సేవనామ”న్తి పచ్చయగణస్సేవ విసేస నామన్తి వుత్తం హోతి. ఉప్పన్నత్థే ఇకపచ్చయోతి కథం విఞ్ఞాయతీతి ఆహ “యస్మిం సమయే”తిఆదిం. “పాళియ”న్తి ధమ్మసఙ్గణిపాళియం. “అసల్లక్ఖేత్వా”తి అచిన్తేత్వా ఇచ్చేవత్థో. సబ్బమేతం నయుజ్జతియేవ. కస్మా, పాళిఅట్ఠకథాహి అసంసన్దనత్తా, అత్థయుత్తిబ్యఞ్జనయుత్తీనఞ్చ అవిసదత్తాతి అధిప్పాయో. “త”న్తి చిత్తం. “ఏతేనా”తి పుబ్బప్పయోగేన. “యథావుత్తనయేనా”తి తిక్ఖభావసఙ్ఖాతమణ్డనవిసేసేన. “సో పనా”తి పుబ్బప్పయోగో పన. “ఇతీ”తి తస్మా. “తం నిబ్బత్తితో”తి తేన పుబ్బప్పయోగేన నిబ్బత్తితో. “విరజ్ఝిత్వా”తి అయుత్తపక్ఖేపతిత్వా. ఏతేనపటిక్ఖిత్తా హోతీతి సమ్బన్ధో. గాథాయం. “చిత్తసమ్భవీ”తి చిత్తస్మిం సమ్భూతో. విసేసో సఙ్ఖారో నామాతి యోజనా. సలోమకో, సపక్ఖకోత్యాదీసువియాతి వుత్తం. సాసవా ధమ్మా, సారమ్మణా ధమ్మాత్యాదీసువియాతి పన వుత్తే యుత్తతరం. “పాళిఅట్ఠకథా సిద్ధ”న్తి పాళిఅట్ఠకథాతో సిద్ధం. అపిచయత్థవిసుద్ధిమగ్గాదీసు అసఙ్ఖారం చిత్తం, ససఙ్ఖారం చిత్తన్తి ఆగతం. తత్థ అయం పచ్ఛిమనయో యుత్తో. ఉపాయసముట్ఠితస్స అనేకసతసమ్భవతో “ఇదఞ్చ నయదస్సనమేవా”తి వుత్తం. “ఉదాసినభావేనా”తి మజ్ఝత్తభావేన. “యతో”తి యస్మా. వికారపత్తో హోతి. తతో అధిమత్తపస్సనం విఞ్ఞాయతీతి యోజనా.

౨౩. ఇదాని సహగతవచన సమ్పయుత్తవచనాని విచారేన్తో “ఏత్థచా”తిఆదిమారభి. “న పన తే భేదవన్తా హోన్తీ”తి కస్మా వుత్తం. న ను తేపిచక్ఖు సమ్ఫస్సో, సోతసమ్ఫస్సో, తిఆదినా చ, కామవితక్కో, బ్యాపాదవితక్కో, తిఆదినా చ, దుక్ఖే అఞ్ఞాణం, దుక్ఖసముదయే అఞ్ఞాణ, న్తిఆదినాచ భేదవన్తా హోన్తీతి. సచ్చం. తే పన భేదా ఇమం చిత్తం భిన్నం న కరోన్తి. తస్మా తే భేదవన్తాన హోన్తీతి వుత్తా. న చ తేసం అయం వికప్పో అత్థీతి సమ్బన్ధో. “ఇమస్మిం చిత్తే”తి లోభమూలచిత్తే. “కత్థచీ”తి కిస్మిఞ్చి చిత్తే. యేవాపనాతి వుత్తే సుధమ్మేసు ఆగతానియేవాపనకాని. “అఞ్ఞేహీ”తి దోసమూలమోహమూలేహి. ననుతానిపి ఇధ గహేతబ్బానీతి సమ్బన్ధో. “నా”తి న గహేతబ్బాని. కస్మాతి ఆహ “తేసుహీ”తిఆదిం . తేపి ఇధ నగహేతబ్బా సియుం. న పన న గహేతబ్బా. కస్మా, వేదనాయ చ సయం భేదవన్తత్తా, దిట్ఠిసఙ్ఖారానఞ్చ వికప్పసబ్భావాతి అధిప్పాయో.

౨౪. “సోమనస్సస్సకారణ”న్తి సోమనస్సుప్పత్తియా కారణం. సోమనస్సుప్పత్తియా కారణే వుత్తే తం సహగత చిత్తుప్పత్తియాపికారణం సిద్ధం హోతీతి కత్వా తమేవ వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. తేనాహ “సోమనస్సప్పటిసన్ధికోహీ”తిఆదిం. హీనేన వా...పే... ఆరమ్మణేన సమాయోగో, తేన సమాయుత్తస్సాపి చిత్తం ఉప్పజ్జమానన్తిఆదినా వత్తబ్బం. తథా బ్యసనముత్తియంపి. ఉపేక్ఖాకారణే “బ్యసనముత్తీ”తి ఇదం దోమనస్సప్పసఙ్గపరిహారవచనం. అజ్ఝాసయోవుచ్చతి అజ్ఝావుత్తం గేహం. దిట్ఠిసఙ్ఖాతో అజ్ఝాసయోయస్సాతి దిట్ఠజ్ఝాసయో. తస్స భావో దిట్ఠజ్ఝాసయతా. “అయోనిసో ఉమ్ముజ్జన”న్తి

అనుపాయతో ఆభుజనం, మనసికరణం. “చిన్తా పసుతవసేనా”తి గమ్భీరేసు ధమ్మేసు చిన్తాపసవనవసేన, వీమంసా వడ్డనవసేన. “దిట్ఠకారణమేవా”తి దిట్ఠం కారణప్పటిరూపకమేవ. తేనాహ “సారతోసచ్చతో ఉమ్ముజ్జన”న్తి. “తబ్బిపరీతేనా”తి తతో విపరీతేన. అదిట్ఠజ్ఝాసయతా, దిట్ఠివిపన్నపుగ్గలపరివజ్జనతా, సద్ధమ్మసవనతా, సమ్మావితక్కబహులతా, యోనిసో ఉమ్ముజ్జనఞ్చ దిట్ఠివిప్పయోగకారణన్తి వత్తబ్బం.

“ఇమేసం పన చిత్తానం ఉప్పత్తివిధానం విసుద్ధిమగ్గేగహేతబ్బ”న్తి విసుద్ధి మగ్గేఖన్ధ నిద్దేసతో గహేతబ్బం. వుత్తఞ్హేతత్థ. యదా హినత్థికామేసు ఆదీనవోతిఆదినానయేన మిచ్ఛాదిట్ఠిం పురేక్ఖిత్వా హట్ఠతుట్ఠో కామేవా పరిభుఞ్జతి, దిట్ఠమఙ్గలాదీని వా సారతోపచ్చేతి సభావ తిక్ఖేన అనుస్సాహితేనచిత్తేన. తదా పథమం అకుసల చిత్తం ఉప్పజ్జతి. యదా మన్దేన సముస్సాహితేన చిత్తేన, తదాదుతీయం. యదా మిచ్ఛా దిట్ఠిం అపురేక్ఖిత్వా కేవలం హట్ఠతుట్ఠో మేథునం వా సేవతి, పర సమ్పత్తిం వా అభిజ్ఝాయతి, పరభణ్డం వా హరతి సభావతిక్ఖేనేవ అనుస్సాహితేన చిత్తేన. తదా తతీయం. యదా మన్దేన సముస్సాహితేనచిత్తేన, తదా చతుత్థం. యదా పన కామానం వా అసమ్పత్తిం ఆగమ్మ అఞ్ఞేసం వా సోమనస్సహేతూనం అభావేన చతూసుపి వికప్పేసు సోమనస్సరహితాహోన్తి , తదాసేసాని చత్తారి ఉపేక్ఖాసహగతాని ఉప్పజ్జన్తీతి.

లోభమూలచిత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౩. దోసమూలచిత్తే. “విరూప”న్తి దుట్ఠం, లుద్దం. దుమ్మనస్స భావోతి వుత్తే కాయికదుక్ఖవేదనాయపి పసఙ్గో సియాతి వుత్తం “మానసిక...పే.... నామ”న్తి. పటిహఞ్ఞతి బాధతి. “సన్తత్తే”తి సన్తాపితే.

౨౬. “భేదకరో”తి అఞ్ఞమఞ్ఞవిసేసకరో. “భేదకరాన హోన్తీ”తి ఇమస్స చిత్తస్స అఞ్ఞమఞ్ఞవిసేసకరాన హోన్తి. దోమనస్సగ్గహణం పసఙ్గనివత్తనత్థం గహితన్తి యోజనా. పసఙ్గోతి చనానప్పకారతో సజ్జనం లగ్గనం. కథం పసఙ్గోతి ఆహ “యదాహీ”తిఆదిం. “తుట్ఠిం పవేదేన్తీ”తి తుట్ఠామయం ఇమేసం మరణేనాతిఆది చిక్ఖన్తి. ఏవం సహగతప్పసఙ్గం నివత్తేత్వా సమ్పయుత్తప్పసఙ్గం నివత్తేతుం “పటిఘగ్గహణంపీ”తిఆది వుత్తం. తిరచ్ఛానగతపాణవధే అపుఞ్ఞం నామ నత్థి. ఆదికప్పతో పట్ఠాయ మనుస్సానం యథాకామ పరిభోగత్థాయ లోకిస్సరియేనధావరట్ఠాయినా నిమ్మితత్తాతి అధిప్పాయో. “విస్సట్ఠా”తి అనాసజ్జో. “అఞ్ఞేవా”తి అఞ్ఞే వా జనే. విమతి ఏవ వేమతికం. వేమతికం జాతం యేసం తే వేమతికజాతా. పురిమచిత్తస్సలోభసహాగతభావో ఇమానిఅట్ఠపి లోభసహగతచిత్తానినామాతి ఇమినా చూళనిగమనే నేవ సిద్ధోవియాతి యోజనా. చూళనిగమనేన పటిఘసమ్పయుత్త భావేసిద్ధే దోమనస్ససహగతభావోపి తేనసిద్ధో యేవాతి కత్వా “తేసం గహణం”తి వుత్తం. “తేస”న్తి దోనస్సపటిఘానం. ఇమస్మిం చిత్తే ఇస్సామచ్ఛరియకుక్కుచ్చానిచథినమిద్ధాని చ అనియతయోగీని చ హోన్తి యేవాపనకాని చ. తేనాహ “పురిమచిత్తే”తిఆదిం. దోమనస్సం ఇమస్మిం చిత్తే అత్థి, అఞ్ఞచిత్తేసు నత్థి, తస్మా అసాధారణ ధమ్మో నామ. అనఞ్ఞసాధారణ ధమ్మోతిపి వుచ్చతి. “యథాతం”తి తం నిదస్సనం తదుదాహరణం యథా కతమన్తి అత్థో. “ఉపలక్ఖేతీ”తి సఞ్ఞాపేతి. ఆతపంతాయతిరక్ఖతీతి ఆతపత్తం. సేతచ్ఛత్తం. లద్ధం ఆతపత్తం యేనాతి లద్ధాతపత్తో. రాజకుమారో. సో ఆతపత్తం లద్ధోతి వుత్తే సబ్బం రాజసమ్పత్తిం లద్ధోతి విఞ్ఞాయతి. తస్మా ఇదం ఉపలక్ఖణ వచనం జాతన్తి దట్ఠబ్బం. “ఉభిన్న”న్తి ద్విన్నం దోమనస్స పటిఘానం. పుబ్బే దోమనస్ససహగతన్తి వత్వా నిగమనే పటిఘసమ్పయుత్తచిత్తానీతి వుత్తత్తా “ఇమస్స...పే.... సిద్ధితో”తి వుత్తం.

౨౭. “అనిట్ఠలోకధమ్మేహీ”తి అలాభో చ, అయసోచ, నిన్దాచ, దుక్ఖఞ్చాతి చతూహి అనిట్ఠలోకధమ్మేహి. “తం కుతేత్థ లబ్భా”తి అహం అలాభాదీహి మాసమాగచ్ఛీతి పత్థేన్తస్సపి కుతోమేఏత్థలోకేతం పత్థనా పూరణం సబ్బకాలం లబ్భాతి అత్థో. “లబ్భా”తి చ కమ్మత్థదీపకం పాటిపదికపదం. ఇమేసం ఉప్పత్తివిధానం విసుద్ధిమగ్గే సఙ్ఖేపతోవ వుత్తం తస్స పాణాతి పాతాదీసు తిక్ఖమన్దప్పవత్తికాలే పవత్తివేదితబ్బాతి.

దోసమూలచిత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౮. మోహమూలచిత్తే. “మూలన్తరవిరహేనా”తి అఞ్ఞమూలవిరహేన. సంసప్పతీతి సంసప్పమానా. ఏవం ను ఖో, అఞ్ఞథాను ఖోతి ఏవం ద్విధా ఏరయతి కమ్పతీతి అత్థో. విక్ఖిపతీతి విక్ఖిపమానం. “నియమనత్థ”న్తి ఇదం విచికిచ్ఛాసమ్పయుత్తం నామాతి నియమనత్థం. ఇదఞ్హి పటిఘసమ్పయుత్తం వియ నిగమనేన సిద్ధం న హోతి. “ఇధ లద్ధోకాసం హుత్వా”తి మూలన్తర విరహత్తా ఏవ ఇధలద్ధోకాసం హుత్వా. పకతి సభావభూతం, ఇతి తస్మా నత్థీతి యోజనా. “అనోసక్కమాన”న్తి పచ్ఛతో అనివత్తమానం. “అసంసీదమాన”న్తి హేట్ఠతో అపతమానం. ఉభయేన అబ్బోచ్ఛిన్నన్తి వుత్తం హోతి. “అతిసమ్మూళ్హతాయా”తి మూలన్తర విరహేన మోహేన అతిసమ్మూళ్హతాయ. “అతిచఞ్చలతాయా”తి సంసప్పమానవిక్ఖిపమానేహివిచికిచ్ఛుద్ధచ్చేహి అతిచఞ్చలతాయ. “సబ్బత్థపీ”తి సబ్బేసుపి ఆరమ్మణేసు. అట్ఠకథాయం సఙ్ఖార భేదేన అవిజ్జాయ దువిధభావోవ వుత్తో. కథం వుత్తో. అవిజ్జా అప్పటిపత్తి మిచ్ఛా పటిపత్తితో దువిధా తథా ససఙ్ఖా రాసఙ్ఖారతోతి వుత్తో. “తివిధభావోవా”తి ఇమస్మిం చిత్తేసఙ్ఖారవిముత్తాయ అవిజ్జాయ సద్ధిం తివిధభావోవ. ఇమేసం ద్విన్నం చిత్తానం ఉప్పత్తివిధానం విసుద్ధిమగ్గేసఙ్ఖేపతోవవుత్తం తస్సఅసన్నిట్ఠానవిక్ఖేపకాలేపవత్తి వేదితబ్బాతి.

౨౯. “సబ్బథాపీ”తి నిపాతసముదాయో వా హోతు అఞ్ఞమఞ్ఞవేవచనో వా, విసుం నిపాతోవాతి ఏవం సబ్బప్పకారతోపి. అకుసలపదే అకారో విరుద్ధత్థో. యథా అమిత్తో, అసురో, తిదస్సేతుం “అకుసలానీ”తిఆదిమాహ. “పటివిరుద్ధభావో”తి మోహాదీహి అకుసలేహి విరుద్ధభావో. భావనంనారహన్తీతి “అభావనారహా”. కథం పన భావనంనారహన్తీతి ఆహ “పునప్పున”న్తిఆదిం. “నియామం ఓక్కమన్తాపీ”తి పఞ్చానన్తరియ కమ్మభావేన నియతమిచ్ఛాదిట్ఠిభావేన చ నియామం ఓక్కమన్తాపి. అపాయం భజన్తీతి అపాయభాగినో. కమ్మకారకా. తేసం భావో. తాయ. “వట్టసోతనియతే”తి సంసారవట్ట సోతస్మిం నియతే. “ధిరతరపత్తా”తి సమాధివసేన ధిరతరభావం పత్తా. ఇదాని తమేవత్థం పకారన్తరేన విభావేతుం “అపిచా”తిఆదిమాహ. “సియు”న్తి పదం ధాతుపచ్చయేహి సిద్ధం నిప్పన్నపదం నామ నహోతి. కస్మా, ఇధపరికప్పత్థస్స అసమ్భవతో. నిపాతపదం హోతి. కస్మా, అనేకత్థతా సమ్భవతో. ఇధ పన భవన్తి సద్దేన సమానత్థో. తేనాహ “నిపాతపదం ఇధ దట్ఠబ్బ”న్తి.

అకుసలవణ్ణనా.

౩౦. అహేతుకచిత్తే. “సబ్బనిహీన”న్తి సబ్బచిత్తేహి హీనం. పున “సబ్బనిహీన”న్తి సబ్బాహేతుకేహి హీనం. “త”న్తి అకుసల విపాకం.

౩౧. సుత్తపాళియం, “కట్ఠ”న్తి సుక్ఖదారుం. “సకలిక”న్తి ఛిన్దితఫాలితం కట్ఠక్ఖణ్డకం. “థుస”న్తి వీహిసుఖ్కం. “సఙ్కార”న్తి కచవరం. చక్ఖుఞ్చరూపే చ పటిచ్చ యంవిఞ్ఞాణం ఉప్పజ్జతి. తం చక్ఖువిఞ్ఞాణన్త్వేవ వుచ్చతీతిఆదినా యోజేతబ్బం. తత్థ “రూపే”తి రూపారమ్మణాన . “సద్దే”తిఆదీసుపి ఏసనయో. ఏత్థ చ విఞ్ఞాణాని ఏకవత్థు నిస్సితాని హోన్తి. తస్మా వత్థు

ద్వారేసు ఏకవచనం వుత్తం. ఆరమ్మణాని పన ఏకవిఞ్ఞాణేనాపి బహూని గహితాని. తస్మా ఆరమ్మణేసు బహువచనం. “దుక్ఖయతీ”తి దుక్ఖం కరోతి. నామధాతు పదఞ్హేతం. యథా అత్తానం సుఖేతి వీణేతీతి సద్దవిదూ. ధాతుపాఠేసు పన సుఖదుక్ఖతక్కిరియాయంతి వుత్తం. తక్కిరియాతి చ సుఖకిరియా దుక్ఖ కిరియాతి అత్థో. సాతకిరియా అస్సాతకిరియాతి వుత్తం హోతి. చ సద్దో ఓకాసత్థోతి కత్వా “దుక్కరం ఓకాసదాన”న్తి వుత్తం.

౩౨. “చక్ఖుస్స అసమ్భిన్నతా”తి చక్ఖుపసాదరూపస్స అభిన్నతా. తస్మిఞ్హి భిన్నేసతి అన్ధస్స చక్ఖుస్స రూపానినుపట్ఠహన్తీతి. “సోతస్సఅసమ్భిన్నతా”తిఆదీసుపి ఏసనయో. “ఆలోకసన్నిస్సయప్పటిలాభో”తి చక్ఖు చ ఆలోకేసతి కిచ్చకారీ హోతి. అసతి నహోతి. తథా రూపఞ్చ. తస్మా ఆలోకో తేసం విసయవిసయీభావూపగమనే సన్నిస్సయో హోతి. తస్స ఆలోకసన్నిస్సయస్స పటిలాభో. ఏసనయో ఆకాససన్నిస్సయాదీసు. ఇమేసం అఙ్గానం యుత్తి దీపనా ఉపరిరూపసఙ్గహే ఆగమిస్సతి. “అట్ఠకథాయ”న్తి అట్ఠసాలినియం. తత్థ “తస్మిం పన ఆపాతం ఆగచ్ఛన్తేపి ఆలోకసన్నిస్సయే అసతి చక్ఖువిఞ్ఞాణం నుప్పజ్జతీ”తి వచనం అసమ్భావేన్తో “తం వినా ఆలోకేనా”తిఆదిమాహ. “అభావదస్సన పర”న్తి అభావదస్సనప్పధానం.

౩౩. విపాకవచనత్థే. విపచ్చతీతి విపాకం. విపచ్చతీతి చ విపక్కభావం ఆపజ్జతి. పుబ్బే కతకమ్మం ఇదాని నిబ్బత్తిం పాపుణాతీతి వుత్తం హోతి. ఇదాని తదత్థం పాకటం కరోన్తో “అయఞ్చ అత్థో”తిఆదిమాహ. అట్ఠకథాయం ఆయూహన సమఙ్గితాపి ఆగతా. ఇధ పనసా చేతనా సమఙ్గితాయ సఙ్గహితాతి కత్వా “చతన్నో సమఙ్గిథా”తి వుత్తం. సమఙ్గితాతి చ సమ్పన్నతా. “తం తం కమ్మాయూహన కాలే”తి పాణాతి పాతాదికస్స తబ్బిరమణాదికస్స చ తస్స తస్స దుచ్చరితసుచరితకమ్మస్స ఆయూహనకాలే. సముచ్చిననకాలేతి అత్థో. “సబ్బసో అభావం పత్వాన నిరుజ్ఝతీ”తి యథా అబ్యాకత ధమ్మానిరుజ్ఝమానా సబ్బసో అభావం పత్వా నిరుజ్ఝన్తి. తథా ననిరుజ్ఝన్తీతి అధిప్పాయో. “సబ్బాకార పరిపూర”న్తి పాణాతిపాతం కరోన్తస్స కమ్మాను రూపాబహూకాయ వచీమనో వికారా సన్దిస్సన్తి. ఏసనయో అదిన్నాదానాదీసు. ఏవరూపేహి సబ్బేహి ఆకార వికారేహి పరిపూరం. “నిదహిత్వా వా”తి సణ్ఠపేత్వా ఏవ. “యంసన్ధాయా”తి యంకిరియావిసేసనిధానం సన్ధాయ.

గాథాయం. “సజ్జు”తి ఇమస్మిం దివసే. “ఖీరం వముచ్చతీ”తి యథా ఖీరం నామ ఇమస్మిం దివసే ముచ్చతి. పకతిం జహతి. విపరిణామం గచ్ఛతి. న తథా పాపం కతం కమ్మన్తి యోజనా. కథం పన హోతీతి ఆహ “దహన్తం బాలమన్వేతీ”తి. “భస్మాఛన్నోవపావకో”తి ఛారికా ఛన్నోవియ అగ్గి. “సో పనా”తి కిరియా విసేసో పన. “విసుం ఏకో పరమత్థ ధమ్మోతిపి సఙ్ఖ్యం న గచ్ఛతీ”తి విసుం సమ్పయుత్త ధమ్మ భావేన సఙ్ఖ్యం న గచ్ఛతీతి అధిప్పాయో. సో హి కమ్మపచ్చయధమ్మత్తా పరమత్థ ధమ్మో న హోతీతి న వత్తబ్బో. తేనాహ “అనుసయధాతుయో వియా”తి. “సో”తి కిరియావిసేసో. “త”న్తి కమ్మం వా, కమ్మనిమిత్తం వా, గతినిమిత్తం వా. “తదా ఓకాసం లభతీ”తి విపచ్చనత్థాయ ఓకాసం లభతి. ఓకాసం లభిత్వా పచ్చుపట్ఠాతీతి అధిప్పాయో. “తత్థా”తి తాసు చ తూసుసమఙ్గితాసు. “ఇతీ”తి లద్ధగుణవచనం. “ఏవఞ్చ కత్వా”తిఆది పున లద్ధగుణవచనం. “పాళియ”న్తి ధమ్మసఙ్గణి పాళియం. “కమ్మసన్తానతో”తి అరూపసన్తానం ఏవ వుచ్చతి. “యే పనా”తి గన్థకారా పన. “తేస”న్తి గన్థకారానం. ఆపజ్జతీతి సమ్బన్ధో. తేసం వాదేతి వా యోజేతబ్బం. యఞ్చఉపమం దస్సేన్తీతి యోజనా. “తత్థా”తి తస్మిం వచనే. న చ న లభన్తీతి యోజనా. “తదా”తి తస్మిం పరిణతకాలే. “నాళ”న్తి పుప్ఫఫలానం దణ్డకం.

౩౪. “సమ్భవో”తి పసఙ్గకారణం. అభివిసేసేన చరణం పవత్తనం అభిచారో. విసేస వుత్తి. న అభిచారో బ్యభిచారో. సామఞ్ఞ వుత్తి. పక్ఖన్తరేన సాధారణతాతి వుత్తం హోతి. పక్ఖన్తరేన సాధారణతా నామపక్ఖన్తరస్స నానప్పకారతో సజ్జనమేవ లగ్గనమేవాతి వుత్తం బ్యభిచారస్సాతి పసఙ్గస్స ఇచ్ఛేవత్థోతి. ఏత్థచాతిఆదినా సమ్భవబ్యభిచారానం అభావమేవ వదతి. అకుసలహేతూహి చ సహేతుకతా సమ్భవో నత్థీతి సమ్బన్ధో. “తేస”న్తి అకుసలవిపాకానం. “అబ్యభిచారోయేవా”తి బ్యభిచారరహితోయేవ.

౩౫. “పఞ్చద్వారే ఉప్పన్న”న్తి పఞ్చద్వారవికారం పటిచ్చ ఉప్పన్నత్తా వుత్తం. తేనాహ “తఞ్హీ”తిఆదిం. ఏసనయో మనోద్వారావజ్జనేపి.

యది హి అయమత్థోసియా, ఏవఞ్చసతి, అయమత్థో ఆపజ్జతీతి సమ్బన్ధో. “తేస”న్తి వీథిచిత్తానం. ఉప్పాదసద్దోనియతపుల్లిఙ్గోతి కత్వా “టీకాసు పన…పే…. నిద్దిట్ఠం” సియాతి వుత్తం. “వుత్తనయేనా”తి సమ్పయుత్తహేతువిరహతోతి వుత్తనయేన. విపచ్చన కిచ్చం నామ విపాకానం కిచ్చం. విపాకుప్పాదనకిచ్చం నామ కుసలాకుసలానం కిచ్చం. “తం తం కిరియామత్తభూతానీ”తి ఆవజ్జన కిరియా హసనకిరియామత్తభూతాని. పటిసన్ధిభవఙ్గచుతిచిత్తాని నామ కేవలం కమ్మవేగుక్ఖిత్తభావేనసన్తానేపతితమత్తత్తా దుబ్బల కిచ్చాని హోన్తి. పఞ్చ విఞ్ఞాణాని చ అసారానం అబలానం పసాదవత్థూనం నిస్సాయ ఉప్పన్నత్తా దుబ్బలవత్థుకాని హోన్తి. సమ్పటిచ్ఛనాదీని చ పఞ్చవిఞ్ఞాణానుబన్ధ మత్తత్తా దుబ్బల కిచ్చట్ఠానాని హోన్తి. తస్మా తాని సబ్బాని అత్తనో ఉస్సాహేనవినా కేవలం విపచ్చనమత్తేన పవత్తన్తి. “విపాకసన్తానతో”తి పఞ్చద్వారావజ్జనఞ్చ మనోద్వారావజ్జనఞ్చ భవఙ్గవిపాకసన్తానతో లద్ధపచ్చయం హోతి. వోట్ఠబ్బనం పఞ్చవిఞ్ఞాణాది విపాకసన్తానతో లద్ధపచ్చయం. “ఇతరాని పనా”తి హసితుప్పాదచిత్త మహాకిరియచిత్తాదీని. “నిరనుసయసన్తానే”తి అనుసయరహితే ఖీణాసవసన్తానే. “ఉస్సాహరహితాని ఏవా”తి యథా రుక్ఖానం వాతపుప్ఫాని నామ అత్థి. తాని ఫలుప్పాదకసినేహరహితత్తా ఫలాని న ఉప్పాదేన్తి. తథా తాని చ విపాకుప్పాదకతణ్హాసినేహరహితత్తా ఉస్సాహబ్యాపార రహితాని ఏవ.

౩౬. వేదనావిచారణాయం. “పిచుపిణ్డకానం వియా”తి ద్విన్నం కప్పాసపిచుపిణ్డకానం అఞ్ఞమఞ్ఞసఙ్ఘట్టనం వియ ఉపాదారూపానఞ్చ అఞ్ఞమఞ్ఞసఙ్ఘట్టనం దుబ్బలమేవాతి యోజనా. “తేసం ఆరమ్మణభూతాన”న్తి తిణ్ణం మహాభూతానం. “కాయనిస్సయభూతేసూ”తి కాయనిస్సయమహాభూతేసు .“తేహీ”తి పఞ్చవిఞ్ఞాణేహి. “పురిమచిత్తేనా”తి సమ్పటిచ్ఛనచిత్తతో. “త”న్తి అకుసలవిపాకసన్తీరణం. పటిఘేన వినా నప్పవత్తతి. కస్మా నప్పవత్తతీతి ఆహ “ఏకన్తాకుసలభూతేనా”తిఆదిం. “అబ్యాకతేసు అసమ్భవతో”తి అబ్యాకత చిత్తేసు యుజ్జితుం అసమ్భవతో. కమ్మానుభావతో చ ముఞ్చిత్వా యథాపురిమం విపాకసన్తానం కమ్మానుభావేన పవత్తం హోతి. తథా అప్పవత్తిత్వాతి అధిప్పాయో. “కేనచీ”తి కేనచి చిత్తేన. “విసదిసచిత్తసన్తాన పరావట్టనవసేనా”తి పురిమేనవిపాక చిత్త సన్తానేన విసదిసం కుసలాది జవన చిత్తసన్తానం పరతో ఆవట్టా పన వసేన. తథాహిదం చిత్తద్వయం పాళియం ఆవట్టనా, అన్వావట్టనా, ఆభోగో, సమన్నాహారోతి నిద్దిట్ఠం. “సబ్బత్థాపీ”తి ఇట్ఠారమ్మణేపి అనిట్ఠారమ్మణేపి. “అత్తనో పచ్ఛా పవత్తస్స చిత్తస్స వసేనా”తి అత్తనో పచ్ఛా పవత్తం చిత్తం పటిచ్చ న వత్తబ్బోతి అధిప్పాయో. “అత్తనో పచ్చయేహి ఏవ సో సక్కా వత్తు”న్తి అత్తనో పచ్చయేసు బలవన్తేసు సతి, బలవా హోతి. దుబ్బలేసు సతి, దుబ్బలో హోతీతి సక్కావత్తున్తి అధిప్పాయో. “విసదిస చిత్తసన్తాన”న్తి వోట్ఠబ్బనకిరియచిత్తసన్తానం.

౩౭. సఙ్ఖార విచారణాయం "విపాకుద్ధారే"తి అట్ఠసాలినియం విపాకుద్ధార కథాయం. "ఉభయకమ్మేనపీ"తి ససఙ్ఖారిక కమ్మేనపి, అసఙ్ఖారిక కమ్మేనపి. "థేరేనా"తి మహాదత్తత్థేరేన. "తదుభయభావాభావో"తి ససఙ్ఖారిక అసఙ్ఖారికభావానం అభావో. "తానిపి హి అపరిబ్యత్తకిచ్చానియేవా"తి ఏత్థ ఆవజ్జన ద్వయం జవనానం పురేచారిక కిచ్చత్తా అపరిబ్యత్తకిచ్చం హోతు. హసితుప్పాదచిత్తం పన జవనకిచ్చత్తా కథం అపరిబ్యత్తకిచ్చం భవేయ్యాతి. తమ్పి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాదీనం అనుచారికమత్తత్తా అపరిబ్యత్తకిచ్చం నామ హోతీతి. "అట్ఠమహావిపాకేసు వియ వత్తబ్బో"తి మహావిపాకానం ససఙ్ఖారికా సఙ్ఖారికభావో పురిమభవే మరణాసన్నకాలే ఆరమ్మణానం పయోగేన సహ వా వినా వా ఉపట్ఠానం పటిచ్చ వుత్తో, తథా వత్తబ్బోతి అధిప్పాయో.

౩౮. "దుబ్బల కమ్మనిబ్బత్తేసూ"తి పటిసన్ధి భవఙ్గ చుతికిచ్చాని సన్ధాయ వుత్తం. "దుబ్బలవత్థు కిచ్చట్ఠానేసూ"తి చక్ఖాదివత్థుకేసు ఆవజ్జనాది దుబ్బలకిచ్చ దుబ్బలట్ఠానికేసు. "తత్థా"తిఆదినా తదత్థం వివరతి. తత్థ "విక్ఖేపయుత్త"న్తి విక్ఖేపకిచ్చేన ఉద్ధచ్చేనయుత్తం హుత్వా. "కప్పట్ఠితికం" నామ సఙ్ఘభేదకమ్మం. ఛసువత్థు రూపేసు హదయవత్థుమేవ సువణ్ణరజతం వియ సారవత్థు హోతి. ఇతరాని ఫలికానివియ పసాదమత్తత్తా అసారాని హోన్తీతి వుత్తం "చక్ఖాదీసు దుబ్బలవత్థూసూ"తి. దస్సనాదీని చ కిచ్చాని జవన కిచ్చస్స పురేచరత్తా ఖుద్దకిచ్చాని హోన్తి. తేనాహ "దస్సనాదీసూ"తిఆదిం.

౩౯. ఇధ దీపనియం ఇచ్ఛేవన్తి పదం అట్ఠారసాతిపదస్సవిసేసనన్తి కత్వా "సబ్బథాపీతి పదస్స...పే.... వేదితబ్బో"తి వుత్తం. విభావనియం పన తం సబ్బథాపీతి పదస్స విసేసనన్తి కత్వా "సబ్బథా పీతికుసలాకుసలవిపాకకిరియాభేదేనా"తి వుత్తం.

అహేతుకచిత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪౦. సోభణచిత్తేసు. అవుత్తాపి సిద్ధా హోతి. యథా అట్ఠచిత్తాని లోకుత్తరానీతి చ వుత్తే అవుత్తేపిసిజ్ఝన్తి సేసచిత్తాని లోకియానీతి చ సఉత్తరానీతి చాతి అధిప్పాయో. "అత్తసమఙ్గీనో"తి అత్తనా పాపకమ్మేన సమన్నాగతే. "అనిచ్ఛన్తే యేవా"తి సచేపి అవీచినిమిత్తస్సాదవత్థు వియ కేచి ఇచ్ఛన్తు. అజానన్తానం పన ఇచ్ఛా అప్పమాణన్తి అధిప్పాయో. "సోభగ్గ పత్తియా"తి ఏత్థ సుభగస్స భావో సోభగ్గన్తి విగ్గహో. సుభగస్సాతి చ సుసిరికస్స.

౪౧. "యాథావతో"తి యథా సభావతో. ఏత్థ సియా జానాతీతి ఞాణన్తి వుత్తం, కిం సబ్బం ఞాణం యాథావతో జానాతీతి. కిఞ్చేత్థ. యది సబ్బం ఞాణం యాథావతో జానాతి. ఏవం సతి, ఞాణేన చిన్తేన్తానం అజాననం నామ నత్థి, విరజ్ఝనం నామ నత్థీతి ఆపజ్జతి. అథ సబ్బం ఞాణం యాథావతో న జానాతి, కత్థచి జానాతి, కత్థచి న జానాతి. ఏవఞ్చసతి, యత్థ జానాతి, తత్థేవ తం ఞాణం హోతి. యత్థ న జానాతి, తత్థ తం ఞాణమేవ న హోతీతి ఆపజ్జతీతి. వుచ్చతే . ఞాణేన చిన్తేస్సామీతి చిన్తేన్తానంపి యత్థ యత్థ యాథావతో జాననం న హోతి, తత్థ తత్థ ఞాణ విప్పయుత్త చిత్తం హోతి. ఞాణప్పటి రూపకా చ ధమ్మా అత్థి చిత్తఞ్చ వితక్కో చ, విచారో చ, దిట్ఠి చ. ఏతేహి చిన్తేన్తాపి అహం ఞాణేన చిన్తేమీతి మఞ్ఞన్తి. "దేయ్య ధమ్మపటిగ్గాహక సమ్పత్తీ"తి దేయ్యధమ్మ వత్థు సమ్పత్తి, పటిగ్గాహక పుగ్గల సమ్పత్తి. "అబ్యాపజ్జలోకూపపత్తితా"తి ఏత్థ అబ్యాపజ్జలోకో నామ కాయికదుక్ఖ చేతసిక దుక్ఖ రహితో ఉపరిదేవలోకో వా బ్రహ్మలోకో వా. ఉపపజ్జనం ఉపపత్తి. పటిసన్ధివసేన ఉపగమనన్తి అత్థో. అబ్యాపజ్జలోకం ఉపపత్తి యస్స సో అబ్యాపజ్జ లోకూపపత్తి. తస్స భావోతి విగ్గహో. "కిలేస

దూరతా”తి సమాపత్తి బలేన వా, అఞ్ఞతరప్పటిపత్తియా వా, విక్ఖమ్భిత కిలేసతా వా, అరియమగ్గేన సముచ్ఛిన్న కిలేసతా వా.

తేసం ఉప్పత్తి విధానం విసుద్ధి మగ్గే ఖన్ధనిద్దేసే ఏవం వుత్తం. యదాహి దేయ్యధమ్మ పటిగ్గాహకాది సమ్పత్తిం అఞ్ఞం వా సోమనస్సహేతుం ఆగమ్మ హట్ఠతుట్ఠో అత్థిదిన్నన్తిఆదినయప్పవత్తం సమ్మాదిట్ఠిం పురేక్ఖిత్వా అసంసీదన్తో అనుస్సాహితోపరేహి దానాదీని పుఞ్ఞాని కరోతి, తదాస్స సోమనస్ససహగతం ఞాణ సమ్పయుత్తం చిత్తం అసఙ్ఖారం హోతి. యదా పన వుత్తనయేన హట్ఠతుట్ఠో సమ్మాదిట్ఠిం పురేక్ఖిత్వా అముత్త చా గతాదివసేన సంసీదమానో వా పరేహి వా ఉస్సాహితో కరోతి, తదాస్స తదేవ చిత్తం ససఙ్ఖారం హోతి. ఇమస్మిఞ్హి అత్థే సఙ్ఖారోతి ఏతం అత్తనో వా పరేసం వా వసేన పవత్తస్స పుబ్బప్పయోగస్సాధివచనం. యదా పన ఞాతి జనస్స పటిపత్తి దస్సనేన జాతపరిచయాబాలదారకా భిక్ఖూ దిస్వా సోమనస్స జాతాసహసా కిఞ్చి దేవ హత్థగతం దదన్తి వా వన్దన్తి వా, తదా తతీయం చిత్తం ఉప్పజ్జతి. యదా పన దేథవన్దథాతి ఞాతీహి ఉస్సాహితా ఏవం పటిపజ్జన్తి, తదా చతుత్థం చిత్తం ఉప్పజ్జతి. యదా పన దేయ్యధమ్మ పటిగ్గాహకాదీనం అసమ్పత్తిం అఞ్ఞేసం వా సోమనస్సహేతూనం అభావం ఆగమ్మ చతూసుపి వికప్పేసు సోమనస్సరహితా హోన్తి. తదా సేసాని చత్తారి ఉపేక్ఖాసహగతాని ఉప్పజ్జన్తీతి.

౪౨. అట్ఠపీతి ఏత్థ పిసద్దేన ఇమాని చిత్తాని న కేవలం అట్ఠేవ హోన్తి . అథ ఖో తతో బహూనిపి బహుతరానిపి హోన్తీతి ఇమం సమ్పిణ్డనత్థం దీపేతీతి దస్సేతుం “తేనా”తిఆదివుత్తం. దససు పుఞ్ఞకిరియావత్థూసు దిట్ఠుజు కమ్మం నామ ఞాణ కిచ్చం. తం కథం ఞాణ విప్పయుత్త చిత్తేహి కరోన్తీతి. వుచ్చతే. ఞాణ సమ్పయుత్త చిత్తేహి దిట్ఠిం ఉజుంకరోన్తా తేసం అన్తరన్తరా ఞాణసోతే పతితవసేన ఞాణవిప్పయుత్త చిత్తేహిపి కరోన్తియేవ. సబ్బేసత్తా కమ్మస్సకాతిఆదినా, బుద్ధో సోభగవా, స్వాక్ఖాతో సో ధమ్మో, సుప్పటిపన్నో సో సఙ్ఘో, తిఆదినా చాతి దట్ఠబ్బం. తేనాహ “ఇమాని అట్ఠ చిత్తానీ”తిఆదిం. తత్థ దసపుఞ్ఞకిరియవత్థూని నామ ‘దానం, సీలం, భావనా, అపచాయనం, వేయ్యావచ్చం, పత్తిదానం, పత్తానుమోదనం, ధమ్మస్సవనా, ధమ్మదేసనా, దిట్ఠుజు కమ్మం,. తేహి గుణితాని వడ్ఢితాని. తాని చ అట్ఠఛసు ఆరమ్మణేసు ఉప్పజ్జన్తి. తీణి చ కమ్మాని కరోన్తా తే హేవ అట్ఠహి కరోన్తి. తానియేవ చ సబ్బాని అత్థి హీనాని, అత్థి మజ్ఝిమాని, అత్థి పణీతాని. తస్మా పున అనుక్కమేన ఆరమ్మణాదీహి వడ్ఢనం కరోతి. తత్థ “తాని ఛపేతబ్బానీ”తి సమ్బన్ధో. “సుద్ధికానీ”తి అధిపతీహి అమిస్సితాని. “ఇతి కత్వా”తి ఇతి మనసి కరిత్వా. తథా ఞాణవిప్పయుత్తాని ద్వేసహస్సాని సతం సట్ఠి చ హోన్తీతి యోజనా. “వీమంసావజ్జితేహీ”తి వీమంసాధిపతి వజ్జితేహి. “తథాగుణితానీ”తి సబ్బాని పుఞ్ఞకిరియాదీహి సమం గుణితాని. “కోసల్లేనా”తి కోసల్లసఙ్ఖాతేన. “నానావజ్జనవీథియ”న్తి ఞాణవిప్పయుత్త వీథీహి విసుం భూతాయ ఆవజ్జనాయ యుత్త వీథియం. “తేసేవా”తి వీమంసాధిపతిభూతేన తేసేవ ఉపనిస్సయఞ్ఞాణేన. ఏవం సన్తేపి న సక్కాభవితున్తి సమ్బన్ధో.

౪౩. వచనత్థే “రుజ్జనట్ఠేనా”తి తుదనట్ఠేన. “అహితట్ఠేనా”తి హితవిరుద్ధట్ఠేన. “అనిపుణట్ఠేనా”తి అసణ్హా సుఖుమట్ఠేన. “అనిట్ఠవిపాకట్ఠేనా”తి అనిట్ఠం విపాకం ఏతేసన్తి అనిట్ఠ విపాకాని. తేసం భావో అనిట్ఠ విపాకట్ఠో. తేన అనిట్ఠ విపాకట్ఠేన. “తప్పటి పక్ఖత్తా”తి రాగాదీహి పటిపక్ఖత్తా. ఏవం పరియాయత్థ సఙ్ఖాతం అభిధానత్థం దస్సేత్వా ఇదాని అట్ఠకథాసు ఆగతం వచనత్థం దస్సేతి కుచ్ఛితేతిఆదినా. తత్థ “కుచ్ఛితే”తి జేగుచ్ఛితట్ఠే, నిన్ది తట్ఠే వా. చాలేన్తి తదఙ్గప్పహానవసేన, కమ్పేన్తి విక్ఖమ్భనప్పహానవసేన, విద్ధంసేన్తి సముచ్ఛేదప్పహానవసేన. “తనుకరణట్ఠేనా”తి సల్లిఖనట్ఠేన. “అన్తకరణట్ఠేనా”తి

పరియోసానకరణట్ఠేన. “అపి చా”తిఆది దీపనీనయదస్సనం. “కోసల్ల సమ్భూతట్ఠేనా”తి మహాఅట్ఠకథానయో. తత్థ, కుసలస్స పణ్డితస్స భావో ఏకాసల్లం. ఞాణం. తేన సమ్భూతం సఞ్జాతం కోసల్ల సమ్భూతం తివిగ్గహో.

౪౪. “బలవకమ్మేనా”తి తిహేతు కుక్కట్ఠ కమ్మేన. “దుబ్బల కమ్మేనా”తి తిహేతుకోమకేన వా ద్విహేతుక కుసల కమ్మేన వా. “కేహిచి ఆచరియేహీ”తి మోరవాపి వాసీ మహాదత్తత్థేరం సన్ధాయ వుత్తం. “సఙ్గహకారేనా”తి భద్దన్త బుద్ధఘోసత్థేరేన. “సన్నిహిత పచ్చయవసేనా”తి ఆసన్నే సణ్ఠితపచ్చయ వసేన. పచ్చుప్పన్న పచ్చయవసేనేవాతి వుత్తం హోతి. ఉపట్ఠితాని కమ్మాదీని ఆరమ్మణాని. పవత్తాని మహావిపాకాని. “అవిపాక సభావతో”తి అవిపచ్చనసభావతో. అవిపాకుప్పాదనసభావతోతి వుత్తం హోతి. “అట్ఠకథాయ”న్తి ధమ్మసఙ్గణిట్ఠకథాయం. “ఇధా”తి మహావిపాకచిత్తే. “తథా అప్పవత్తియా చా”తి దానాదివసేన అప్పవత్తితో చ.

౪౫. మహాకిరియచిత్తే. “ఉపరీ”తి వీథిసఙ్గహే తదా రమ్మణ నియమే. “సయమేవా”తి అనురుద్ధత్థేరేనేవ. “వక్ఖతీ”తి వుచ్చిస్సతి. “యథారహ”న్తి ఖీణాసవసన్తానే ఉప్పన్నానం మహాకిరియానం అరహానురూపం. భూతకథన విసేసనం తేన నివత్తేతబ్బస్స అత్థస్స అభావాతి అధిప్పాయో. “తం”తి సహేతుకగ్గహణం. “బ్యవచ్ఛేదకవిసేసన”న్తి అహేతుక విపాకకిరియ చిత్తానఞ్చ సబ్బావాతప్పసఙ్గస్స అవచ్ఛేదకం విసేసనం. “యథా సక్ఖర కథలికంపి మచ్ఛగుమ్బంపి తిట్ఠన్తంపి చరన్తంపి పస్సతీ”తి వచనే సక్ఖర కథలికం తిట్ఠన్తం, మచ్ఛగుమ్బం తిట్ఠన్తంపి చరన్తంపి పస్సతీతి ఏవం యథా లాభ యోజనా హోతి. తథా ఇధ పీతి.

౪౬. “యదిద”న్తి యా అయం దీపన సమత్థతా, “ఇదం సామత్థియ”న్తి యోజనా. అయం సమత్థ భావోతి అత్థో. భేదవచనే చోదనాయాతి సమ్బన్ధో. రచనాగాథాయం. “ఏతానీ”తి సోభణ కామావచర చిత్తాని. “పుఞ్ఞ పాప క్రియాభేదా”తి పుఞ్ఞ పాప క్రియభేదేన.

౪౭. కతమే ధమ్మా కామావచరా. హేట్ఠతో అవీచినిరయం పరియన్తం కరిత్వా ఉపరితో పరనిమ్మిత వసవత్తిదేవే అన్తో కరిత్వాతి ఏవం పాళియం నిద్దిట్ఠత్తా ఇధకామసద్దేన సహోకాసాకామభూమి వుచ్చతీతి ఆహ “కామే కామభూమియ”న్తి. పరియాపన్నాతి పాఠసేసో. “క్రియా చా”తి ఏత్థ చ సద్దో పన సద్దత్థో. ఇతి సద్దో ఇచ్చేవం సద్దత్థో. ఏతేన పటిసిద్ధాతి సమ్బన్ధో. “ఇధా”తి ఇమస్మిం చిత్తసఙ్గహే. “తస్సా”తి సబ్బథాసద్దస్స. భవో నామ ఇన్ద్రియ బద్ధసన్తానగతో ధమ్మ సమూహో వుచ్చతి. ఇధ పన కామావచరా ధమ్మాతి పదే కామసద్దో. సో చ పథవి పబ్బతాదీహి సద్ధిం సబ్బం కామభూమిం వదతీతి వుత్తం “భూమిపరియాయో చా”తిఆది. “ఇన్ద్రియానిన్ద్రియబద్ధ ధమ్మ సమూహో”తి ఇన్ద్రియబద్ధ ధమ్మ సమూహో సత్తసన్తానాగతో, అనిన్ద్రియబద్ధ ధమ్మ సమూహో పథవి పబ్బతాది గతో. తత్థ జీవితిన్ద్రియేన అనాబద్ధో అనాయత్తో అనిన్ద్రియబద్ధోతి.

ఇతికామచిత్తసఙ్గహదీపనియాఅనుదీపనా నిట్ఠితా.

౪౮. రూపావచరచిత్తే. “సముదితేనా”తి పఞ్చఙ్గ సముదితేన. పఞ్చన్నం అఙ్గానం ఏకతో సామగ్గిభూతేనాతి అత్థో. పఞ్చన్నఞ్హి ఏకతో సామగ్గియం సతియేవ అప్పనా హోతి, నో అసతి. సామగ్గియన్తి చ సుట్ఠు బలవతాయ సమగ్గభావేతి అత్థో. “పటిపజ్జితబ్బత్తా”తి పత్తబ్బత్తా. ఝానం దువిధం ఆరమ్మణూపనిజ్ఝానఞ్చ లక్ఖణూ పనిజ్ఝానఞ్చాతి ఆహ “కసిణాదికస్సా”తిఆదిం. ఇధ పన ఆరమ్మణూపనిజ్ఝానం అధిప్పేతం. ఉపనిజ్ఝానన్తి చ కసిణ నిమిత్తాదికం ఆరమ్మణం చేతసా ఉపగన్త్వానిజ్ఝానం ఓలోకనం. ఝానసద్దస్సఝాపనత్థోపి సమ్భవతీతి వుత్తం “పచ్చనీక ధమ్మానఞ్చ ఝాపనతో”తి. అగ్గినా

వియ కట్ఠానం కిలేసానం దయ్హనతోతి అత్థో. ఏకగ్గతా ఏవ సాతిస్సయ యుత్తా అప్పనాపత్తకాలేతి అధిప్పాయో. పుబ్బభాగే పన పథమజ్ఝానే వితక్కస్స బలవభావో ఇచ్ఛితబ్బో. “సాహీ”తిఆదినా తదత్థం వివరతి. సాహి ఏకగ్గతాతి చ వుచ్చతీతి సమ్బన్ధో. ఏకో అత్తాసభావో అస్సాతి ఏకత్తం. ఏకత్తం ఆరమ్మణమస్సాతి ఏకత్తా రమ్మణా. ఏకగ్గతా. తస్స భావోతి విగ్గహో.

అగ్గసద్దో కోటి అత్థో. కోట్ఠాసట్ఠోవా. “తథా పవత్తనే”తి చిత్తస్స ఏకగ్గభావేన పవత్తియం. “ఆధిప్పచ్చగుణయోగేనా”తి అధిపతిభావగుణయోగేన. ఇన్ద్రియపచ్చయతాగుణయోగేనాతి వుత్తం హోతి. సాయేవ ఏకగ్గతా ఏకగ్గతా, సమాధీ,తి చ వుచ్చతీతి సమ్బన్ధో. “సమాధీ”తి పదస్స-సం-ఆధీ-తి-వా, సమఆధీతి-వా, ద్విధా పదచ్ఛేదో. తత్థ సంఉపసగ్గో సమ్మాసద్దత్థో. సమసద్దో పన ధమ్మేన సమేన రజ్జం కారేతీతిఆదీసు వియ నామికసద్దోతి ద్విధా వికప్పం దస్సేన్తో “సాయేవ చిత్త”న్తిఆదిమాహ. సాయేవ చిత్తం-సమ్మా చ ఆధియతీతి సమాధి, సాయేవ చిత్తం-సమఞ్చ ఆధియతీతి సమాధీతి ద్విధా వికప్పో. తత్థ సమ్మా చాతి సున్దరేన. ఆధియతీతి ఆదహతి. ఆదహనఞ్చ ఠపనమేవాతి వుత్తం “ఠపేతీ”తి. సమఞ్చాతి అవిసమఞ్చ. “తత్థేవా”తి తస్మిం ఆరమ్మణే ఏవ. “లీనుద్ధచ్చాభావా పాదనేనా”తి లీనస్స చ ఉద్ధచ్చస్స చ అభావో లీనుద్ధచ్చాభావో. తస్స ఆపాదనం ఆపజ్జాపనన్తి విగ్గహో. వివిధేన చిత్తస్స సంహరణం విసాహారో. న విసాహారో అవిసాహారో. సాయేవ చ నిద్దిట్ఠా. ఇతి ఏవం ఇమేసు ద్వీసు అత్థేసు ఏకగ్గతా ఏవ సాతిస్సయయుత్తాతి యోజేతబ్బం. ఏవం పన సతి, ఏకగ్గతా ఏవ ఝానన్తి వత్తబ్బా, న వితక్కాదయోతి చోదనం పరిహరన్తో “వితక్కాదయోపనా”తిఆదిమాహ. అపిసద్దో సమ్పిణ్డనత్థో. పనసద్దో పక్ఖన్తరత్థో. తస్సా ఏకగ్గతాయ. “సా తిస్సయ”న్తి అతిస్సయేన సహ. “ఓసక్కితు”న్తి సంసీదితుం. “నం”తి చిత్తం. “సంసప్పితు”న్తి ఏవం ను ఖో అఞ్ఞథాను ఖోతి ద్విధా చఞ్చలితుం. “ఉక్కణ్ఠితు”న్తి అఞ్ఞాభిముఖీ భవితుం. ఆరమితున్తి వుత్తం హోతి. లద్ధం సాతం యేనాతి లద్ధస్సాతం. “సాతం”తి సారత్తం. “ఉపబ్రూహితం”తి భుసంవడ్ఢితం. “సన్త సభావత్తా”తి ఉపసన్త సభావత్తా. “తథా అనుగ్గహితా”తి ఆరమ్మణాభిముఖకరణాదివసేన అనుగ్గ హితా . సమాధిస్స కామచ్ఛన్దనీవరణప్పటిపక్ఖత్తా “సయం...పే.... నీవారేత్వా”తి వుత్తం. “నిచ్చలంఠత్వా”తి అప్పనాకిచ్చమాహ.

ఏవం ఉపనిజ్ఝానత్థం దస్సేత్వా ఝాపనత్థం దస్సేన్తో “తేసు చా”తిఆదిమాహ. “తప్పచ్చనీకా”తి తేసం ఝానఙ్గ ధమ్మానం పచ్చనీకా పటిపక్ఖా. “మనస్మిం పీ”తి మనోద్వారేపి. పగేవ కాయవచీద్వారేసూతి ఏవం సమ్భావనత్థో చేత్థ పిసద్దో. అపిసద్దోపి యుజ్జతి. “ఝాపితా నామ హోన్తీ”తి ఝానఙ్గ ధమ్మగ్గీహి దడ్ఢానామ హోన్తి. “ఏవం సన్తేపి తేసం సముదాయే ఏవ ఝాన వోహారో సిద్ధో”తి యోజనా. “ధమ్మ సామగ్గిపధాన”న్తి ఝానట్ఠానే ఝానఙ్గ ధమ్మానం మగ్గట్ఠానే మగ్గఙ్గ ధమ్మానం బోధిట్ఠానే బోజ్ఝఙ్గ ధమ్మానం సమగ్గభావప్పధానం.

ఏవం సఙ్గహకారానం మతియా ఝానం వత్వా ఇదాని అపరేసానం మతియా తం దస్సేతుం “అపరే”తిఆదిమాహ. అపరే పన వదన్తీతి సమ్బన్ధో. తత్థ “యథా సకంకిచ్చానీ”తి సస్స ఇదం సకం. సస్సాతి అత్తనో. ఇదన్తి సన్తకం. యానియాని అత్తనో సన్తకానీతి అత్థో. “ఇతీ”తి తస్మా. “పట్ఠానే ఝానపచ్చయం పత్వా...పే.... సాధేన్తియేవ”. వుత్తఞ్హి తత్థ. ఝానపచ్చయోతి ఝానఙ్గానిఝానసమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తం సముట్ఠానానఞ్చ రూపానం ఝానపచ్చయేన పచ్చయో. మగ్గపచ్చయోతి మగ్గఙ్గాని మగ్గసమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తం సముట్ఠానానఞ్చ రూపానం మగ్గపచ్చయేన పచ్చయోతి. “పఞ్చసముదితాదీనీ”తి పఞ్చసమూహ దససమూహాని. “పథమజ్ఝానాదిభావస్సేవచా”తి పథమజ్ఝానాది నామలాభస్సేవచాతి అధిప్పాయో. “ఝానభావస్సా”తి ఝాననామలాభస్స. “తథావిధకిచ్చవిసేసాభావా”తి తథావిధానం ఆరమ్మణాభినిరోపనాదీనం కిచ్చ విసేసానం అభావతో.

౪౯. “ఏత్థ సియా”తి ఏతస్మిం ఠానే పుచ్ఛాసియా. “అఙ్గ భేదో”తి పఠమజ్ఝానే పఞ్చ అఙ్గాని, దుతీయజ్ఝానే చత్తారి అఙ్గానీ తిఆదికో అఙ్గభేదో. “పుగ్గలజ్ఝాసయేనా”తి పుగ్గలస్స ఇచ్ఛావిసేసేన. ఇతి అయం విసజ్జనా. “సో”తి సో పుగ్గలో. “హీ”తి విత్థార జోతకో. వితక్కో సహాయో యస్సాతి వితక్కసహాయో. “వితక్కే నిబ్బిన్దతీ”తి ఓళారికోవతాయం వితక్కో, నీవరణానం ఆసన్నే ఠితోతి ఏవం వితక్కే ఆదీనవం దిస్వా నిబ్బిన్దతి. తస్స అజ్ఝాసయోతి సమ్బన్ధో. వితక్కం విరాజేతి విగమేతి అతిక్కమాపేతీతి వితక్కవిరాగో. వితక్కవిరాగో చ సో భావనా చాతి సమాసో. “ఉత్తరుత్తరజ్ఝానాధిగమనే”తి ఉత్తరి ఉత్తరిఝానప్పటిలాభే. అజ్ఝాసయ బలేన పాదకజ్ఝానసదిసం న హోతీతి సమ్బన్ధో. చేతోపణిధి ఇజ్ఝతీతి సమ్బన్ధో. “విసుద్ధత్తా”తి సీలవిసుద్ధత్తా.

౫౦. సఙ్ఖార భేదవిచారణాయం. “సఙ్ఖార భేదో న వుత్తో”తి పఠమజ్ఝాన కుసల చిత్తం అసఙ్ఖారికమేకం, ససఙ్ఖారికమేకన్తిఆదినా న వుత్తోతి అధిప్పాయో. “సో”తి సఙ్ఖార భేదో. “సిద్ధత్తా”తి సఙ్ఖార భేదస్స సిద్ధత్తా. కథం సిద్ధోతి ఆహ “తథాహీ”తిఆదిం. సుఖా పటిపదా యేసం తాని సుఖప్పటిపదాని. తేసం భావోతి విగ్గహో. “యో”తి యోగీపుగ్గలో. “ఆదితో”తిఆదిమ్హి. “విక్ఖమ్భన్తో”తి విమోచేన్తో వియోగం కరోన్తో. దుక్ఖేన విక్ఖమ్భేతీతి సమ్బన్ధో. “కామాదీనవదస్సనాదినా”తి అట్ఠికఙ్కలూపమా కామా బహుదుక్ఖా బహుపాయాసా, ఆదీనవో ఏత్థభియ్యోతిఆదినా కామేసుఆదీనవం దిస్వా. ఆదిసద్దేన వితక్కాదీసు ఆదీనవదస్సనం సఙ్గయ్హతి. “తేసేవా”తి కామాదీనవదస్సనాదినా ఏవ. ఏత్థ అభిఞ్ఞాభేదేన సఙ్ఖార భేదో న వత్తబ్బో, పటిపదా భేదేనేవ వత్తబ్బోతి దస్సేతుం “ఖిప్పాభిఞ్ఞజ్ఝానానంపీ”తిఆది వుత్తం. తత్థ, అభిజాననం అభిఞ్ఞా. ఖిప్పాసీఘా అభిఞ్ఞా యేసం తాని ఖిప్పాభిఞ్ఞాని. దన్ధా అసీఘా అభిఞ్ఞా యేసం తాని దన్ధాభిఞ్ఞాని. ఝానాని. “యది ఏవ”న్తి ఏవం పటిపదా భేదేన సఙ్ఖార భేదో యది సియాతి అత్థో. “వళఞ్జనకాలే”తి సమాపత్తి సమాపజ్జనకాలే. పటిబన్ధకా నామ అన్తరాయికా. “సన్నిహితాసన్నిహితవసేనా”తి ఆసన్నే సణ్ఠితాసణ్ఠితవసేన. సుద్ధం విపస్సనాయానం యేసం తే సుద్ధవిపస్సనాయానికా. “సుద్ధం”తి సమథజ్ఝానేన అసమ్మిస్సం. “సత్థేన హనిత్వా”తి పరే న సత్థేన హననతో ఛిన్దనతో. “సహసా”తి సీఘతరేన. “మరన్తానం ఉప్పన్నం”తి మరణాసన్నకాలే ఉప్పన్నంతి అధిప్పాయో. అనాగామినో హి సుద్ధ విపస్సనాయానికాపి సమానా సమాధిస్మిం పరిపూరకారినో నామ హోన్తి. ఇచ్ఛన్తే సుసతి కిఞ్చి నిమిత్తం ఆరబ్భమనసికార మత్తేనపి ఝానం ఇజ్ఝతి. తేనాహ “తంపి మగ్గసిద్ధగతిక”న్తి. “రూపీబ్రహ్మలోకే”తి ఇదం అట్ఠన్నం సమాపత్తీనంపి తత్థ పాకతికభావం సన్ధాయ వుత్తం. అరూపీ బ్రహ్మలోకే పన ఏకా ఏవ సమాపత్తి పాకతికాసమ్భవతి. ఉపపత్తిసిద్ధజ్ఝానానం భవన్తరే సన్నిహిత పచ్చయభేదేన సఙ్ఖార భేదో వుత్తో, సో కథం పచ్చేతబ్బోతి ఆహ “ఏకస్మిం భవేపి...పే.... యుత్తాని హోన్తీ”తి. ఏకస్మిం భవేసబ్బప్పథమం లద్ధకాలే సఙ్ఖార భేదస్స ఆసన్నత్తా వళఞ్జనకాలేపి సో ఏవ సఙ్ఖార భేదో సియాతి ఆసఙ్కాసమ్భవతో ఇదం వుత్తం. తేన భవన్తరే ఉపపత్తి సిద్ధజ్ఝానానం సన్నిహిత పచ్చయభేదేన సఙ్ఖారభేదే వత్తబ్బమేవ నత్థీతి దస్సేతి. ఇదాని తాని మగ్గ సిద్ధజ్ఝాన ఉపపత్తి సిద్ధజ్ఝానాని సన్నిహితపచ్చయం అనపేక్ఖిత్వా మగ్గక్ఖణ ఉపపత్తిక్ఖణేసు సిద్ధకాలే ఝానుప్పత్తి పటిపదాయ ఏవ సబ్బసో అభావం గహేత్వా అపరం వికప్పం దస్సేతుం “ఝానుప్పత్తి పటిపదా రహితత్తా వా”తిఆది వుత్తం. ఏవం మహగ్గతఝానానం అట్ఠకథావసేన సిద్ధం సఙ్ఖార భేదం వత్వా ఇదాని పాళివసేనాపి సో సిద్ధో యేవాతి దస్సేతుం “అపిచా”తిఆది ఆరద్ధం. దుక్ఖప్పటిపదాపుబ్బకానం ద్విన్నం దన్ధాభిఞ్ఞఖిప్పాభిఞ్ఞసమాధీనం. “ఏత్తావతా”తి ఏతం పరిమాణం అస్సాతి ఏత్తావం. ఏత్తావన్తేన. ఏత్థ సియా, కస్మా ఇధ సఙ్ఖారభేదో న వుత్తోతిఆదినా వచనక్కమేన సిద్ధో హోతీతి సమ్బన్ధో. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యం.

౨౧. విభావనిపాఠే. పరికమ్మం నామ పథవీ, పథవీ, ఆపో, ఆపో-తిఆదికం, రూపం అనిచ్చం, రూపం దుక్ఖం, రూపం అనత్తా-తిఆదికఞ్చభావనాపరికమ్మం అధికారో నామ పుబ్బభవేకతభావనాకమ్మం. పుబ్బభవేఝానమగ్గఫలానిపత్థేత్వా కతం దానసీలాది పుఞ్ఞకమ్మఞ్చ. “ఇదం తావనయుజ్జతీ”తి ఏత్థ తావసద్దో వత్తబ్బన్తరాపేక్ఖనే నిపాతో. తేన అపరంపి వత్తబ్బం అత్థీతి దీపేతి. పుబ్బాభిసఙ్ఖారో దువిధో పకతి పుబ్బాభిసఙ్ఖారో, పయోగపుబ్బాభిసఙ్ఖారోతి. తత్థ పరికమ్మ పుబ్బాభిసఙ్ఖారో పకతి పుబ్బాభిసఙ్ఖారో నామ, అయం పకతి పచ్చయగణో ఏవ. పుబ్బే వుత్తో పుబ్బప్పయోగో పయోగపుబ్బాభిసఙ్ఖారో నామ . సో ఏవ ఇధాధిప్పేతోతి దస్సేతుం “నహీ”తిఆదిమాహ. “అన్తమసో”తి అన్తిమ పరిచ్ఛేదేన. “ఆలోపభిక్ఖా” నామ ఏకా లోపభిక్ఖా. సో పరికమ్మసఙ్ఖాతపుబ్బాభిసఙ్ఖారో. ఝానాని చ సబ్బాని ఉప్పన్నాని నామ నత్థీతి సమ్బన్ధో. “ఇతీ”తి తస్మా. “సో”తి భావనాభిసఙ్ఖారో. “తేసం”తి సబ్బేసంపి ఝానానం. న హి లోకియఝానాని నామ...పే... అత్థి, ఇమేసం సత్తానం సబ్బకప్పేసుపి కప్పవినాసకాలే ఝానాని భావేత్వా బ్రహ్మలోక పరాయనతా సబ్బావాతి అధిప్పాయో. “పుబ్బే సమథకమ్మేసు కతాధికారస్సా”తి ఆసన్నభవేకతాధికారం సన్ధాయ వుత్తం. దూరభవే పన సమథకమ్మేసు అకతాధికారో నామ కోచి నత్థీతి. “ఏవమేవా”తి ఏవం ఏవ. విపాకఝానేసు సఙ్ఖార భేదస్స పుబ్బ కమ్మవసేన వత్తబ్బత్తా “కుసల క్రియఝానేసూ”తి వుత్తం. “అథవాతిఆదికో పచ్ఛిమ వికప్పో నామ” అథవా పుబ్బాభిసఙ్ఖారేసేవ ఉప్పజ్జమానస్స నకదాచి అసఙ్ఖారికభావో సమ్భవతీతి అసఙ్ఖారికన్తి చ, బ్యభిచారాభావతో ససఙ్ఖారికన్తి చ న వుత్తన్తి అయం వికప్పో. తత్థ అసఙ్ఖారికన్తి చ న వుత్తన్తి సమ్బన్ధో. “బ్యభిచారా భావతో”తి అసఙ్ఖారికభావేన పసఙ్గాభావతో. ససఙ్ఖారికన్తి చ న వుత్తం. యది వుచ్చేయ్య. నిరత్థ కమేవతంభవేయ్య. కస్మా, సమ్భవ బ్యభిచారానం అభావతో. సమ్భవే బ్యభిచారే చ. విసేసనం సాత్థకం సియాతి హి వుత్తం. న చ నిరత్థకవచనం పణ్డితా వదన్తి. కస్మా, అపణ్డితలక్ఖణత్తా. సతి పన సమ్భవే చ బ్యభిచారే చ, తథా సక్కా వత్తుం. కస్మా, సాత్థకత్తా. సాత్థకమేవ పణ్డితా వదన్తి. కస్మా, పణ్డిత లక్ఖణత్తాతి అధిప్పాయో.

౨౨. పటిపదా అభిఞ్ఞావవత్థానే. “నిమిత్తుప్పాదతో”తి పటిభాగనిమిత్తస్స ఉప్పాదతో. సుఖాపన పటిపదా, పచ్ఛాదన్ధం వా ఖిప్పం వా ఉప్పన్నం ఝానం సుఖప్పటిపదం నామ కరోతీతి యోజనా. “పుబ్బభవే”తి ఆసన్నే పుబ్బభవే. అన్తరాయికధమ్మా నామ ‘కిలేసన్తరాయికో చ, కమ్మన్తరాయికో చ, విపాకన్తరాయికో చ, పఞ్ఞత్తి వీతిక్కమన్తరాయికో చ, అరియూపవాదన్తరాయికో చ. తత్థ తిస్సో నియతమిచ్ఛాదిట్ఠియోకిలేసన్తరాయికో నామ. పఞ్చానన్తరియ కమ్మాని కమ్మన్తరాయికో నామ. అహేతుక ద్విహేతుకప్పటిసన్ధివిపాకా విపాకన్తరాయికో నామ. భిక్ఖు భావేఠితానం వినయ పఞ్ఞత్తిం వీతిక్కమిత్వా అకతప్పటికమ్మో వీతిక్కమో పఞ్ఞత్తివీతిక్కమన్తరాయికో నామ. పటికమ్మే పనకతే అన్తరాయికో న హోతి. అరియపుగ్గలానం జాతిఆదీహి ఉపవదిత్వా అక్కోసిత్వా అకతప్పటికమ్మం అక్కోసనం అరియూపవాదన్తరాయికో నామ. ఇధపి పటికమ్మే కతే అన్తరాయికో న హోతి. సేసేసు తేసు పటికమ్మం నామ నత్థి. ఇమే ధమ్మా ఇమస్మిం భవే ఝానమగ్గానం అన్తరాయం కరోన్తీతి అన్తరాయికా నామ. తేహి విముత్తో అన్తరాయిక ధమ్మ విముత్తో నామ. “కల్యాణప్పటిపత్తియం ఠితో”తి సీలవిసుద్ధి ఆదికాయ కల్యాణప్పటిపత్తియం పరిపూరణ వసేన ఠితో. “ఛిన్నపలిబోధో”తి ఆవాసపలిబోధాదీని దసవిధాని పలిబోధకమ్మాని ఛిన్దిత్వా ఠితో. “పహితత్తో”తి, యన్తం పురిసథామేన పురిసపరక్కమేన పత్తబ్బం, న తం అపత్వా వీరియస్స సణ్ఠానం భవిస్సతీతి ఏవం పవత్తేన సమ్మప్పధాన వీరియేన సమన్నాగతో. సో హి పహితో పేసితో అనపేక్ఖితో అత్తభావో అనేనాతి పహితత్తోతి వుచ్చతి. “నసమ్పజ్జతీతి నత్థి”. సచే పఞ్చపధానియఙ్గసమన్నాగతో హోతీతి అధిప్పాయో. పఞ్చపధానియఙ్గాని నామ సద్ధాసమ్పన్నతా, అసాఠేయ్యం, ఆరోగ్యం, అలీనవీరియతా, పఞ్ఞవన్తతా,తి.

౩౭. విపాకజ్ఝానే. “ముదుభూతం”తి భావనా బలపరిత్తత్తామన్దభూతం. మన్దభూతత్తా చ దుబ్బలం. “నానా కిచ్చట్ఠానేసు చా”తి దస్సనసవనాదీసు. “హీనేసుపి అత్తభావేసూ”తి అహేతుక ద్విహేతుకపుగ్గలేసుపి. “అసదిసంపీ”తి తిహేతుకుక్కట్ఠంపి కమ్మం అహేతుకవిపాకంపి జనేతీతిఆదినా అసదిసంపి విపాకం జనేతి. “భవఙ్గట్ఠానేసు యేవా”తి ఏత్థ భవఙ్గ సద్దేన పటిసన్ధిట్ఠాన చుతిట్ఠానానిపి సఙ్గయ్హన్తి. “కుసలసదిసమేవా”తి పఠమజ్ఝానకుసలం పఠమజ్ఝాన విపాకమేవ జనేతి, దుతీయజ్ఝాన కుసలం దుతీయజ్ఝాన విపాకమేవ జనేతీతిఆదినా కుసల సదిసమేవ విపాకం జనేతి. “కుసలమేవ… పే.… క్రియజ్ఝానం నామ హోతి” అభేదూ పచారేనాతి అధిప్పాయో. భేదమ్హి అభేదం కత్వా ఉపచారో వోహారో అభేదూ పచారో.

౩౮. సఙ్గహగాథా వణ్ణనాయం. ఝానానం భేదో ఝానభేదో. అత్థతో పన ఝానేహి సమ్పయోగభేదో ఝానభేదోతి వుత్తో హోతీతి ఆహ “ఝానేహి సమ్పయోగభేదేనా”తి. పఠమజ్ఝానికం చిత్తన్తిఆదినా యోజేతబ్బం. “తమేవా”తి రూపావచర మానసమేవ. విభావనియం పన ఉపరిసఙ్గహగాథాయం ఝానఙ్గ యోగభేదేన, కత్వేకేకన్తు పఞ్చధాతి వచనం దిస్వా ఇధ ఝాన భేదేనాతి ఝానఙ్గేహి సమ్పయోగభేదేనాతి వుత్తం. ఏవం సన్తేపి ఇధ ఝానభేదస్స విసుం అధిప్పేతత్తా “అఞ్ఞోహి ఝానభేదో”తిఆది వుత్తం.

రూపావచరచిత్తదీపనియాఅనుదీపనా నిట్ఠితా.

౩౯. అరూపచిత్తదీపనియం. “భుసో”తి అతిరేకతరం. “సరూపతో”తి పరమత్థ సభావతో. నత్థి జటా ఏత్థాతి అజటో. అజటో ఆకాసోతి అజటాకాసో. “పరిచ్ఛిన్నాకాసో”తి ద్వారచ్ఛిద్దవాతపానచ్ఛిద్దాదికో ఆకాసో, యత్థ ఆకాస కసిణ నిమిత్తం ఉగ్గణ్హన్తి. కసిణ నిమిత్తం ఉగ్ఘాటేత్వా లద్ధో ఆకాసో కసిణుగ్ఘాటిమాకాసో, కసిణం ఉగ్ఘాటేన నిబ్బత్తో కసిణుగ్ఘాటిమోతి కత్వా. రూపకలాపానం పరిచ్ఛేదమత్తభూతో ఆకాసో రూపపరిచ్ఛేదాకాసో. “అనన్తభావేన ఫరీయతీ”తి చతురఙ్గులమత్తోపిసో అనన్త నామం కత్వా భావనామనసికారేన ఫరీయతి. “దేవానం అధిట్ఠానవత్థూ”తి మహిద్ధికానం గామనగర దేవానం బలిప్పటిగ్గహణట్ఠానం వుచ్చతి, యత్థ మనుస్సా సమయే కుల దేవతానం బలిం అభిహరన్తి. “బలిం”తి పూజనీయ వత్థు వుచ్చతి. “తస్మిం”తి కసిణుగ్ఘాటిమాకాసే. “తదేవా”తి తం ఆరమ్మణమేవ. కుసలజ్ఝానం సమాపన్నస్సవా, విపాకజ్ఝానేన ఉపపన్నస్సవా, క్రియజ్ఝానేన దిట్ఠధమ్మ సుఖ విహారిస్సవా, తియోజేతబ్బం. అనన్తన్తి వుచ్చతి, యథాపథవీకసిణే పవత్తనతో ఝానం పథవీకసిణన్తి వుచ్చతీతి. “ఏకదేసే”తి ఉప్పాదేవా ఠితియం వా భఙ్గేవా. అన్తరహితత్తా అనన్తన్తి వుచ్చతి. “అనన్త సఞ్ఞితే”తి అనన్త నామకే. “అనన్తన్తి భావనాయ పవత్తత్తా”తి ఇదం పఠమా రుప్పవిఞ్ఞాణం అనన్తన్తి ఏవం పుబ్బభాగ భావనాయ పవత్తత్తా. “అత్తనో ఫరణాకార వసేనా”తి పుబ్బభాగభావనం అనపేక్ఖిత్వాతి అధిప్పాయో. “నిరుత్తి నయేనా”తి సకత్థే యపచ్చయం కత్వా నకారస్సలోపేన. “పాళియా నసమేతీ”తి విభఙ్గ పాళియానసమేతి. “అనన్తం ఫరతీ”తి అనన్తం అనన్తన్తి ఫరతి. “పఠమా రుప్పవిఞ్ఞాణాభావో”తి తస్స అభావ పఞ్ఞత్తిమత్తం. “నేవత్థీ”తి నత్థి. “అస్సా”తి చతుత్థా రుప్పజ్ఝానస్స. అథవాతిఆదీసు “పటుసఞ్ఞా కిచ్చస్సా”తి బ్యత్తసఞ్ఞా కిచ్చస్స. “సఙ్ఖారావసేస సుఖుమభావేన విజ్జమానత్తా”తి ఇమస్స అత్థం విభావేన్తో “ఏత్థచా”తిఆదిమాహ. “ముద్ధభూతం”తి మత్థకపత్తం. “దేసనాసీసమత్తం”తి రాజా ఆగచ్ఛతీతిఆదీసు వియ పధాన కథామత్తన్తి వుత్తం హోతి. “తస్సేవా”తి పఠమా రుప్పవిఞ్ఞాణస్సేవ. కుసలభూతం పఠమా రుప్పవిఞ్ఞాణం పుథుజ్జనానఞ్చ సేక్ఖానఞ్చ కుసలభూతస్స దుతీయారుప్పవిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణం హోతి. అరహా పన తివిధో. తత్థ, ఏకోపఠమా రుప్పేఠత్వా అరహత్తం పత్వా పఠమారుప్పం అసమాపజ్జిత్వావ దుతీయా రుప్పం ఉప్పాదేతి. తస్స కుసలభూతం పఠమా రుప్పం క్రియభూతస్స దుతీయా రుప్పస్స ఆరమ్మణం. ఏకోపఠమా రుప్పేఠత్వా అరహత్తం

పత్వా పున తమేవ పథమా రుప్పం సమాపజ్జిత్వా దుతీయా రుప్పం ఉప్పాదేతి. ఏకో దుతీయా రుప్పేరత్వా అరహత్తం గచ్ఛతి. తేసం ద్విన్నం క్రియభూతం పథమా రుప్పవిఞ్ఞాణం క్రియభూతస్సేవ దుతీయారుప్పస్స ఆరమ్మణం. తేనాహ "విఞ్ఞాణం నామా"తిఆదిం.

అరూపచిత్తానుదీపనా.

౩౭. లోకుత్తరచిత్తే. "జలప్పవాహో"తి ఉదకధారాసఙ్ఖాటో. "పభవతో"తిఆదిపవత్తిట్ఠానతో. "యథాహా"తి కథం పాళియం ఆహ. "సేయ్యథిద"న్తి సో కతమో. "అయం పీ"తి అయం అరియమగ్గోపి. ఏకచిత్తక్ఖణికో అరియమగ్గో, కథం యావ అనుపాదిసేస నిబ్బానధాతుయాసవతి సన్దతీతి ఆహ "ఆనుభావప్ఫరణవసేనా"తి. పాళియం గఙ్గాదీని పఞ్చన్నం మహానదీనం నామాని. "సముద్ద నిన్నా"తి మహాసముద్దాభిముఖం నిన్నా నమితా. "పోణా"తి అనుపతితా. "పబ్భారా"తి అధోవాహితా. "కిలేసానం"తి అనుపగమనే కమ్మపదం. పాళియం "ఘటో"తి ఉదక పుణ్ణఘటో. "నికుజ్జో"తి అధోముఖం ఠపితో. "నోపచ్చావ మతీ"తి పున నోగిలతి. "న పునేతీ"తి న పున ఏతి నుపగచ్ఛతి అరియసావకో. "న పచ్చేతీ"తి న పటి ఏతి. తదత్థం వదతి "న పచ్చాగచ్ఛతీ"తి. ఏవం తం అనివత్తగమనం పాళిసాధకేహి దీపేత్వా ఇదాని యుత్తిసాధకేహి పకాసేతుం "యథా చా"తిఆదిమాహ. "యతో"తి యం కారణా. "తే"తి పుథుజ్జనా. "దుస్సీలా"తి నిస్సీలా. "ఉమ్మత్తకా"తి పిత్తుమ్మత్తకా. "ఖిత్త చిత్తా"తి ఛట్టితపకతి చిత్తాయక్ఖుమ్మత్తకా. "దుప్పఞ్ఞా"తి నిప్పఞ్ఞా. "ఏళమూగా"తి దుప్పఞ్ఞతాయ ఏవ పగ్ఘరితలాల ముఖ మూగా. "తస్మిం మగ్గే ఏవా"తి అట్ఠఙ్గికే అరియమగ్గే ఏవ. సో పన మగ్గో పథమ మగ్గో, దుతీయ మగ్గో, తతీయ మగ్గో, చతుత్థ మగ్గో,తి చతుబ్బిధో హోతి. "ఆదితో పజ్జనం"తి చతూసు మగ్గేసు ఆదిమ్హి పథమ మగ్గసోతస్స పజ్జనం గమనం. పటిలాభోతి వుత్తం హోతి. "సోతాపత్తియా"తి సోతస్స ఆపజ్జనేన. "అధిగమ్మమానో"తి పటిలబ్భమానో. సబ్బే బోధిపక్ఖియ ధమ్మా అనివత్త గతియా పవత్తమానా సోతోతి వుచ్చన్తీతి సమ్బన్ధో. సమ్బోధి వుచ్చతి చతూసు మగ్గేసు ఞాణం. ఉపరిసమ్బోధి ఏవ పరాయనం యేసం తే ఉపరిసమ్బోధి పరాయనా. పరాయనన్తి చ పటిసరణం. కథం సోతాపత్తి వచనం మగ్గేన సమానాధికరణం హోతీతి వుత్తం "పథమ మగ్గ సఙ్ఖాతాయ సోతాపత్తియా"తిఆది. "మగ్గేతీ"తి గవేసతి. మారేన్త గమనోనిరుత్తినయేన మగ్గోతి సిజ్ఝతీతి వుత్తం "కిలేసే మారేన్తో గచ్ఛతీతి మగ్గో"తి.

౩౮. సకదాగామి మగ్గే. "సకిం ఆగచ్ఛతీ"తి ఇతోగన్త్వా పున ఇధ ఆగచ్ఛతీతి అత్థో. "సీలేనా"తి పకతిసభావేన. కామలోకం ఆగచ్ఛన్తి ఏతేహీతి కామలోకాగమనా. కిలేసా. తేసం సబ్భావేన విజ్జమానభావేన. పాళియం "ఏకచ్చస్స పుగ్గలస్సా"తి కత్తు అత్థేసామివచనం. ఏకచ్చేన పుగ్గలేన అప్పహీనా నీతి సమ్బన్ధో . "సహబ్యతం"తి సహాయభావం. "ఆగామీహోతీ"తి వత్వా తమేవత్థం వదతి "ఆగన్త్వా ఇత్థత్త"న్తి. ఆగచ్ఛతి సీలేనాతి ఆగన్త్వా. ఇత్థం భావో ఇత్థత్తం. ఇమం కామత్తభావం ఆగన్త్వా, తస్మా ఆగామీ నామ హోతీతి యోజనా. "అయఞ్చ అత్థో"తి పటిసన్ధివసేన సకిం ఇమం లోకం ఆగచ్ఛతీతిఆదికో అత్థో. "కిలేస గతివసేనా"తి కామలోకా గమన కిలేస గతివసేన. మగ్గసహాయేన ఝానేన విక్ఖమ్భితా కిలేసా మగ్గేన సముచ్ఛిన్న గతికా హోన్తి. అయం మగ్గసహాయోఝానానుభావో నామ. తేనాహ "న హీ"తిఆదిం. "దేవలోకతో"తి ఏత్థ బ్రహ్మలోకోపి సఙ్గహితో. పచ్ఛిమస్మిం పన అత్థే సతీతి యోజనా. ఆగమనసీలో ఆగన్త్వా. న ఆగన్త్వా అనాగన్త్వా. "తేనా"తి అనాగమనేన. "నానత్థా సమ్భవతో"తి ద్వీసు ఇత్థత్తసద్దేసు ఏకస్మిం ఇమం కామావచర లోకన్తి ఏకస్మిం ఇమం మనుస్స లోకన్తి ఏవం నానత్థానం అసమ్భవతో. పాళియం "సబ్యా బజ్ఝో"తి చేతోదుక్ఖ సఙ్ఖాతేన చేతసికరోగా బాధేన సహితో. తేనాహ "తేహి పటిఘానుసయస్సా"తిఆదిం. తత్థ "తే"తి పుథుజ్జన సోతాపన్న సకదాగామినో. సబ్యా

బజ్ఝానామాతి సమ్బన్ధో. “పచ్ఛిమస్స వాక్యస్సా”తి ఆగన్త్వా ఇత్థత్తం సోతాపన్న సకదాగామినో తేన దట్ఠబ్బాతి వాక్యస్స. “ద్వీసు సకదాగామీసూ”తి ఆగన్త్వా ఇత్థత్తన్తి వుత్తత్తా తేన అత్థేన సకదాగామినామకేసు ద్వీసు సోతాపన్న సకదాగామీసు. “పురిమస్సా”తి సోతాపన్నస్స. “అనఞ్ఞ సాధారణే నేవా”తి దుతీయ ఫలట్ఠాదీహి అసామఞ్ఞేనేవ. బ్రహ్మలోకేఠితానం సోతాపన్నానం సత్తక్ఖత్తు పరమ తాదిభావో నత్థి వియ దుతీయ ఫలట్ఠానం సకదాగామి భావోపి నత్థి. తేనాహ “పఠమ దుతీయ ఫలట్ఠాపీ”తిఆదిం. “తస్మా”తిఆది లద్ధగుణవచనం. “ఇతి కత్వా”తి ఇమినా కారణేన. “హేట్ఠూ పరూపపత్తివసేనా”తి ఉపరితో ఆగన్త్వా హేట్ఠూపపత్తి చ, హేట్ఠతో ఆగన్త్వా ఉపరూపపత్తి చాతి ఏవం హేట్ఠూపరూపపత్తివసేన. “ఏవఞ్చ కత్వా”తిఆది దుతీయ లద్ధ గుణవచనం. “పఞ్చన్నం ఇధ నిట్ఠా”తి పఞ్చన్నం పుగ్గలానం ఇధ కామలోకే నిట్ఠా అనుపాదిసేస నిబ్బానపత్తీతి వుత్తం హోతి. “సో పనా”తి సకదాగామి పుగ్గలో పన. యేసం పన అట్ఠకథా చరియానం అత్థో, తేసం అత్థేసో సకదాగామి పుగ్గలో పఞ్చవిధోవ వుత్తో, న ఛట్ఠో పుగ్గలోతి యోజనా. యేసం పన ఇమం లోకన్తి అత్థో, తేసం అత్థే ఛట్ఠోపి లబ్భతీతి దస్సేతుం “మహాపరినిబ్బాన...పే.... ఆగతో యేవా”తి వుత్తం. తత్థ “సకిం ఆగమనట్ఠేన ఆగతో యేవా”తి సకిం ఆగమనట్ఠేన సకదాగామీసు ఆగతోయేవ. సబ్బఞ్ఞు బుద్ధాపి పఠమ ఫలట్ఠ భూతా సత్తక్ఖత్తు పరమతాయం సణ్ఠితా వియాతి యోజనా. ఏత్థ చ “సత్తక్ఖత్తుపరమతాయం”తి సత్తక్ఖత్తు పరమభావే. ఇదఞ్చ నిదస్సన వచనమత్తం. సబ్బఞ్ఞు బుద్ధాపి దుతీయ ఫలట్ఠభూతా సకిం ఆగమనప్పకతియం సణ్ఠితాయేవ హోన్తి. కస్మా, తస్మిం ఖణే తం సభావానతి వత్తనతోతి అధిప్పాయో. సబ్బోపి సో ఛబ్బిధో పుగ్గలో ఇధ...పే.... దట్ఠబ్బో. ఏతేన యం వుత్తం విభావనియం పఞ్చసు సకదాగామీసు పఞ్చమకోవ ఇధాధిప్పేతోతి. తం పటిక్ఖిత్తం హోతి. కస్మా, పఞ్చమకో ఏవ ఇధ సకదాగామిపదే అధిప్పేతేసతి ఇతరే చత్తారో కత్థ అధిప్పేతా సియున్తి వత్తబ్బత్తా. జనకభూతో సమానో. “ఞాయాగతా ఏవా”తి యుత్తితో పరమ్పరాగతా ఏవ. తేనాహ “యథా”తిఆదిం. “అవిరుద్ధో”తి ఞాయేన అవిరుద్ధో.

౫౯. ఓరమ్భాగో నామ హేట్ఠాభాగో కామలోకో. ఓరమ్భాగాయ సంవత్తన్తీతి ఓరమ్భాగియాని కామరాగ బ్యాపాద సంయోజనాదీని. “సో”తి అనాగామి పుగ్గలో.

౬౦. మహప్ఫలం కరోన్తి సీలేనాతి మహప్ఫల కారినో. తేసం భావో “మహప్ఫల కారితా”. సీలాది గుణో. “అరహతీ”తి పటిగ్గహితుం అరహతి. “అరహతో”తి అరహన్తస్స. “నిబ్బచనం”తి నిరుత్తి. విగ్గహ వాక్యన్తి వుత్తం హోతి. సుద్ధికసుఞ్ఞతాయ తథా న వచిత్తాని, సుఞ్ఞతప్పటిపదాయ తథా న వచిత్తానీతిఆదినా యోజేతబ్బం. తత్థ “సుద్ధిక సుఞ్ఞతాయా”తి సుద్ధికసుఞ్ఞతవారే. “సుఞ్ఞతప్పటిపదాయా”తి సుఞ్ఞతప్పటిపదావారే. “సచ్చ సతిపట్ఠాన విభఙ్గేసు పనా”తి సచ్చ విభఙ్గ సతిపట్ఠాన విభఙ్గేసు పన, సబ్బం చిత్త వడ్ఢనం పాళి అట్ఠకథాసు దేసనావారే విచారేత్వా వేదితబ్బం.

౬౧. ఫలచిత్తే . సోతాపత్తియా అధిగతం ఫలం సోతాపత్తి ఫలం. తత్థ “అధిగతం”తి పటిలద్ధం. అట్ఠఙ్గీక ఫలం సన్ధాయ “తేన సమ్పయుత్త”న్తి వుత్తం. “నిరుత్తీ”తి విగ్గహో.

౬౨. తనుభూతేపి కాతుం న సక్కోతి, కుతో సముచ్ఛిన్దితుం. “తానీ”తి ఇన్ద్రియాని. “పటూ నీ”తితిక్ఖాని. “సో”తి చతుత్థ మగ్గో. “తా చా”తి రూపరాగ, అరూపరాగ, మాన, ఉద్ధచ్చ, అవిజ్జాదయో చ. “అఞ్ఞే చా”తి తేహి దసహి సంయోజనేహి అఞ్ఞే అహిరికానోత్తప్పాదికే, సబ్బేపి పాప ధమ్మే చ.

౬౩. కిరియ చిత్త విచారణాయం. న గహితం ఇతి అయం పుచ్ఛా. అభావా ఇతి అయం విసజ్జనాతిఆదినా యోజేతబ్బం. "అస్సా"తి కిరియానుత్తరస్స. "నిరనుసయసన్తానేపీ"తి అనుసయ రహితే అరహన్త సన్తానేపి. "ఇతీ"తి వాక్య పరిసమాపనమత్తం. "వుచ్చతే"తి విసజ్జనా కథీయతే. పున అనుప్పజ్జనం అనుప్పాదో. అనుప్పాదో ధమ్మో సభావో యేసం తే అనుప్పాద ధమ్మా. తేసం భావోతి విగ్గహో. విపాకఞ్చ జనేతీతి సమ్బన్ధో. కథం జనేతీతి ఆహ "కుసల...పే.... కత్వా"తి. తత్థ, "కత్వా"తి సాధేత్వా. సచేపి కరేయ్యాతి యోజనా. "కోచీ"తి అబ్యత్తో కోచి అరియసావకో. తదా ఫల చిత్తమేవ పవత్తేయ్యాతి సమ్బన్ధో. "పటిబాహితుం అసక్కుణేయ్యో"తి అప్పటిబాహియో ఆనుభావో అస్సాతి సమాసో.

౬౪. "ఆది అన్త పదేస్వే వా"తిఆదిమ్హి ద్వాదసా కుసలానీతి చ, అన్తే క్రియ చిత్తాని వీసతీతి చ పదేసు. రూపే పరియా పన్నాని చిత్తాని. అరూపే పరియా పన్నాని చిత్తాని. "పఠమాయ భూమియా పత్తియా"తి పఠమభూమిం పాపుణితుం. "సామఞ్ఞ ఫలం అధిప్పేతన్తి వుత్తం" అట్ఠసాలినియం. అత్థతో పన ధమ్మ విసేసోతి సమ్బన్ధో. మగ్గ ఫల నిబ్బాన సఙ్ఖాతో ధమ్మ విసేసో లోకుత్తరభూమి నామాతి యోజనా. అవత్థా భూమి ఏవ నిప్పరియాయభూమి. కస్మా, అవత్థా వన్తానం ధమ్మానం సరూపతో లద్ధత్తా. ఇతరా ఓకాసభూమి నిప్పరియాయ భూమి న హోతి. కస్మా, పఞ్ఞత్తియా మిస్సకత్తా. "ధమ్మానం తం తం అవత్థా విసేసవసేనేవ సిద్ధా"తి ఏతేన అవత్థా భూమి ఏవ పధాన భూమీతి దస్సేతి. కామతణ్హాయ విసయభూతో ఓళారికాకారో కామావచరతా నామ. భవతణ్హాయ విసయభూతో మజ్ఝిమాకారో రూపారూపావచరతా నామ. తాసం తణ్హానం అవిసయభూతో సణ్హ సుఖుమాకారో లోకుత్తరతా నామ. హీనానం అకుసల కమ్మానం వసేన హీనా అపాయభూమియో. పణీతానం కుసల కమ్మానం వసేన పణీతా సుగతి భూమియో. తత్థ చ నానా అకుసల కమ్మానం వా నానా కుసల కమ్మానం వా ఓళారిక సుఖుమతా వసేన నానా దుగ్గతి భూమియో నానా సుగతి భూమియో చ సిద్ధా హోన్తీతి ఇమమత్థం దస్సేతుం "అపి చా"తిఆదిమాహ.

౬౫. గాథాయ పుబ్బద్ధం నామ-ఇత్థ మేకూన నవుతి, ప్పభేదం పన మానసన్తి పాదద్వయం. అపరద్ధం నామ ఏకవీససతంవాథ, విభజన్తి విచక్ఖణాతి పాదద్వయం. తం ఇమినా న సమేతి. కథం న సమేతి. ఇమినా వచనేన సకలమ్పి గాథం ఏకూన నవుతిప్పభేదం మానసం ఏకవీస సతం కత్వా విభజన్తీ-తి ఏవం ఏకవాక్యం కత్వా యోజనం ఞాపేతి. "పఠమజ్ఝాన సదిసట్ఠేనా"తి లోకియ పఠమజ్ఝాన సదిసట్ఠేన. యం చతురఙ్గికం, తం సయమేవ దుతీయజ్ఝానన్తి సిద్ధం. యం తియఙ్గికం, తం సయమేవ తతీయజ్ఝానన్తి సిద్ధం. యం దువఙ్గికం, తం సయమేవ చతుత్థజ్ఝానన్తి సిద్ధం. యం పున దువఙ్గికం, తం సయమేవ పఞ్చమజ్ఝానన్తి సిద్ధం. "ఏవం వుత్త"న్తి విభావనియం ఝానఙ్గవసేన పఠమజ్ఝాన సదిసత్తా పఠమజ్ఝానఞ్చాతి ఏవం వుత్తం. వితక్కాది అఙ్గపాతుభావేన పఞ్చధా విభజన్తీతి సమ్బన్ధో. న ఇతరాని లోకియజ్ఝానాని సాతిస్సయతో ఝానాని నామ సియుం. కస్మాతి ఆహ "తాని హీ"తిఆదిం. తత్థ "తానీ"తి లోకియజ్ఝానాని. "ఉపేచ్చా"తి ఉపగన్త్వా. "ఝాపేన్తీ"తి దహన్తి. పకతియా ఏవ సిద్ధో హోతి, న పాదకజ్ఝానాదివసేన సిద్ధో. "కిచ్చ"న్తి పఞ్చఙ్గిక భావత్థాయ కత్తబ్బ కిచ్చం. "తేన పచ్చయ విసేసేనా"తి పాదకజ్ఝానాదినా పచ్చయ విసేసేన. "తస్మిం"తి పచ్చయ విసేసే. యథాలోకియజ్ఝానేసు ఉపచారభూతా భావనా కాచి వితక్క విరాగ భావనా నామ హోతి...పే.... కాచి రూప విరాగ భావనా నామ. అసఞ్ఞి గామీనం పన సఞ్ఞా విరాగ భావనా నామ హోతి. ఏవమేవన్తి యోజనా. "సా"తి ఉపచార భావనా ."ఉపేక్ఖా సహగతం వా"తి ఏత్థ వా సద్దేన రూపసమతిక్కమం వా సఞ్ఞా సమతిక్కమం వాతి అవుత్తం వికప్పేతి. ఆదికమ్మికకాలే ఏవం హోతు, వసిభూతకాలే పన కథన్తి ఆహ "ఝానేసూ"తిఆదిం. నానాసత్తియుత్తా హోతీతి వత్వా నానాసత్తియో దస్సేతి

“కాచీ”తిఆదినా. యా ఉపచార భావనా. “వితక్కం విరాజేతుం”తి వితక్కం విగమేతుం. అత్తనో ఝానం అవితక్కం కాతున్తి వుత్తం హోతి. తేనాహ “అతిక్కామేతుం”తి. సా ఉపచార భావనా. సేసాసుపి ఉపచార భావనాసు.

౬౬. (క) “సా విపస్సనా”తి వుట్ఠానగామిని విపస్సనా. “విపస్సనా పాకతికా ఏవా”తికాచి విరాగ భావనా నామ న హోతీతి అధిప్పాయో. “నియామేతుం”తి అవితక్కమేవ హోతూతి వదమానా వియ వవత్థపేతుం. “అధిప్పాయో”తి పాదకవాదిత్థేరస్స అధిప్పాయో. “సమ్మసీయతీ”తి ఇదం ఝానం అనిచ్చం ఖయట్ఠేన, దుక్ఖం భయట్ఠేన, అనత్తా అసారకట్ఠేనాతి సమ్మసీయతి సమనుపస్సీయతి. తం అట్ఠకథాయ న సమేతి. వుత్తఞ్హి తత్థ. యతో యతో సమాపత్తితో వుట్ఠాయ యే యే సమాపత్తి ధమ్మే సమ్మసిత్వా మగ్గో నిబ్బత్తితో హోతి. తం తం సమాపత్తి సదిసోవ హోతి. సమ్మసితసమాపత్తి సదిసోతి అత్థోతి. ఏత్థ హి “యతో యతో సమాపత్తితో వుట్ఠాయా”తి ఏతేన పాదకజ్ఝానం కథితం హోతి. “పాదకజ్ఝానే సతీ”తి ఏతేన అయం వాదోపి పాదకజ్ఝానేన వినా నసిజ్ఝతీతి దస్సేతి. “విపస్సనాపి…పే…. పత్తా హోతీ”తి ఏతేన ఇమస్మిం వాదేపి విపస్సనా నియామో ఇచ్ఛితబ్బోతి దస్సేతి. తేనాహ “యథాలోకియజ్ఝానేసూ”తిఆదిం. కామఞ్చేత్థ… పే…. అవిరోధో వుత్తో వియ దిస్సతి. కథం. పఞ్చమజ్ఝానతో వుట్ఠాయ హి పథమజ్ఝానాదీని సమ్మసతో ఉప్పన్నమగ్గో పథమత్థేరవాదేన పఞ్చమజ్ఝానికో, దుతీయ వాదేన పథమాదిజ్ఝానికో ఆపజ్జతీతి ద్వేపి వాదా విరుజ్ఝన్తి. తతీయ వాదేన పనేత్థ యం ఇచ్ఛతి, తం ఝానికో హోతీతి తే చ వాదా న విరుజ్ఝన్తి, అజ్ఝాసయో చ సాత్థకో హోతీతి ఏవం అవిరుద్ధో వుత్తో హోతీతి. ఏత్థ పన యం ఇచ్ఛతి, తం ఝానికో హోతి. ఇచ్ఛాయ పన అసతి, విరోధోయేవ. తేనాహ “ఇమే పన వాదా. … పే…. . విరోధో పరిహరితుం”తి. పాళియం “అజ్ఝత్తం సుఞ్ఞతం మనసి కరోతీ”తి అజ్ఝత్తసన్తానేతం తం ఝానఞ్చ ఝానసహగతఞ్చ ఖన్ధ పఞ్చకం నిచ్చ సుఖ అత్త జీవతో సుఞ్ఞతం మనసి కరోతి. “న పక్ఖన్దతీ”తి న పవిసతి. “సన్నిసాదేతబ్బం”తి సన్నిసిన్నం కాతబ్బం. “ఏకోదికాతబ్బం”తి ఏకముఖం కాతబ్బం. “సమాదహాతబ్బం”తి సుట్ఠు ఠపేతబ్బం. “నిస్సాయా”తి పాదకం కత్వాతి అధిప్పాయో.

౬౭. (క) వాదవిచారణాయం. ఉపచార భావనా ఏవ ఉపరిజ్ఝానే ఝానఙ్గం నియామేతీతి వుత్తం. హేట్ఠా పన అజ్ఝాసయో ఏవ ఉపరిజ్ఝానే ఝానఙ్గం నియామేతీతి వుత్తం. తత్థ “అజ్ఝాసయో ఏవా”తి ఏవ సద్దేన పాదకజ్ఝానం నివత్తేతి. “ఇధ ఉపచార భావనా ఏవా”తి ఏవ సద్దేన అజ్ఝాసయం నివత్తేతి. ఏతేసు హి ద్వీసు సహ భావీసు ఉపచార భావనా ఏవ పధానం హోతి. అజ్ఝాసయో పన తస్స నానా సత్తియోగం సాధేతి. “అజ్ఝాసయ సామఞ్ఞం సన్ధాతీ”తి మగ్గే యం లద్ధబ్బం హోతి, తం లబ్భతు, మయ్హం విసేసో నత్థీతి ఏవం అజ్ఝాసయ సామఞ్ఞం సన్ధాతి. “తస్మి”న్తి అజ్ఝాసయ విసేసే. “సో”తి అజ్ఝాసయ విసేసో. కస్మా యుత్తన్తి ఆహ “ఇచ్ఛి తిచ్ఛిత…పే…. నిబ్బత్తనం”తి. “సబ్బజ్ఝానేసు చిణ్ణవసిభూతానం”తి ఇదం సమాపజ్జనన్తి చ నిబ్బత్తనన్తి చ పద ద్వయే సమ్బన్ధ వచనం. “విపస్సనా విసేసత్థాయ ఏవా”తి వుట్ఠాన గామిని విపస్సనా విసేసత్థాయ ఏవ. యస్మా పన అట్ఠసు సమాపత్తీసు ఏకేకాయ సమాపత్తియా వుట్ఠాయ వుట్ఠిత సమాపత్తి ధమ్మే సమ్మసనం ఆగతం, న పన అఞ్ఞజ్ఝాన సమ్మసనం. తస్మా పాదకజ్ఝానమేవ పమాణన్తి యోజనా. పాళిపదేసు “గహపతీ”తి ఆలపన వచనం. “వివిచ్చేవా”తి వివిచ్చిత్వా ఏవ. వివిత్తో విగతో హుత్వా ఏవ. “ఉపసమ్పజ్జా”తి సుట్ఠు సమ్పాపుణిత్వా. “ఇతి పటిసఞ్చిక్ఖతీ”తి ఏవం పచ్చవేక్ఖతి. “అభిసఙ్ఖతయిత”న్తి సుసం సమ్పిణ్డితం, సంవిదహితం. “తత్థ ఠితో”తి తస్మిం పథమజ్ఝానే అపరిహీనో హుత్వా ఠితో. “మేత్తాచేతో విముత్తీ”తి మేత్తాఝానసఙ్ఖాతా చేతోవిముత్తి, అఞ్ఞత్థ అలగ్గనవసేన చిత్తస్స పవత్తి. తథా కరుణా చేతోవిముత్తి. ముదితా చేతోవిముత్తి. “వివేకజ”న్తి కాయవివేక చిత్తవివేకానం వసేన జాతం. “పీతి సుఖం”తి పీతియా చ సుఖేన చ సమ్పన్నం. అథవా, వివేకేహి జాతాని పీతి సుఖాని అస్సాతి వివేకజం పీతి సుఖం.

మజ్ఝే నిగ్గహితాగమో. రూపమేవ రూపగతం, వేదనా ఏవ వేదనా గతన్తిఆదినా సమాసో. గతసద్దో చ పదపూరణమత్తే దట్ఠబ్బో. “తేసేవ ధమ్మ రాగేన తాయధమ్మనన్దియా”తి విపస్సనాని కన్తిమాహ. సహత్థే చ కరణ వచనం. ఓపపాతికో హోతీతి సమ్బన్ధో. “తత్థ పరినిబ్బాయీ”తి బ్రహ్మలోకే అవస్సం పరినిబ్బాయ న ధమ్మో. తేనాహ “అనావత్తి ధమ్మో తస్మా లోకా”తి. “పాదకజ్ఝానమేవ పమాణ”న్తి పాదకజ్ఝానమేవ మగ్గేఝానఙ్గం నియామేస్సతి, న సమ్మసితజ్ఝానన్తి అధిప్పాయో. “పాదకం అకత్వా”తి ఆసన్నే అసమాపజ్జిత్వాతి వుత్తం హోతి. “యం యం ఝానం ఇచ్ఛన్తీ”తి మగ్గే ఇచ్ఛన్తి.

౬౬. (ఖ) “తథా విధో”తి తథా పకారో. ఆసన్నే వుట్ఠితస్సేవ ఝానస్స. “చిత్తసన్తానం విసేసేతుం”తి సచే పాదకజ్ఝానం పఠమజ్ఝానం హోతి, తతో పరం పవత్తం చిత్తసన్తానం వితక్కే నిన్నం హోతి, వితక్కే పక్ఖన్దతి. అథ పాదకజ్ఝానం దుతీయజ్ఝానం హోతి. తతో పరం పవత్తం చిత్తసన్తానం విచారే నిన్నం హోతి, విచారే పక్ఖన్దతీతిఆదినా నయేన చిత్తసన్తానం విసేసేతుం. “యం తత్థ వుత్తం” తియం విభావనియం వుత్తం.

వేదనా విచారణాయం. “న సిద్ధో”తి సిద్ధో న హోతి. “అఞ్ఞథా”తి అఞ్ఞేన పకారేన. గహితే సతీతి యోజనా. పాదకజ్ఝానాదీనం వసేన సిద్ధోతి గహితే సతీతి వుత్తం హోతి. “యాయ కాయ చి వేదనాయ యుత్తా హుత్వా”తి సోమనస్స వేదనాయ వాయుత్తా హుత్వా ఉపేక్ఖా వేదనాయ వా యుత్తా హుత్వా. “తేహి నియమితాయ ఏకేకాయ మగ్గ వేదనాయా”తి పాదకజ్ఝానాదీహి నియమితాయ మగ్గే సోమనస్స వేదనాయ ఏవ వాసద్ధిం ఘటియేయ్య మగ్గే ఉపేక్ఖా వేదనాయ ఏవ వాతి అత్థో. వేదనా నామ ఏకం ఝానఙ్గం హోతి. తస్మా మగ్గేఝానఙ్గ నియమే సిద్ధే మగ్గే వేదనా నియమోపి సిద్ధో. తాని పన పాదకజ్ఝానాదీని మజ్ఝే వుట్ఠాన గామిని విపస్సనాయం నకిఞ్చినియామేన్తి. ఏవఞ్చ సతి, పాదకజ్ఝానాదీహి నియమితాయ మగ్గే ఏకేకాయ వేదనాయ సద్ధిం ద్వే ద్వే విపస్సనా వేదనాయో ఘటియేయ్యుం. మగ్గే సోమనస్స వేదనాయ వా సద్ధిం ద్వే విపస్సనా వేదనాయో ఘటియేయ్యుం. మగ్గే ఉపేక్ఖా వేదనాయ వా సద్ధిం ద్వే విపస్సనా వేదనాయో ఘటియేయ్యుంతి వుత్తం హోతి. ఏవఞ్చసతి ఏకవీథియం జవనాని భిన్న వేదనాని సియుం. తఞ్చ న యుజ్జతి. తస్మా మగ్గే వేదనా నియమో పాదకజ్ఝానాది నియమేన సిద్ధో న హోతి, విపస్సనా నియమేనేవ సిద్ధోతి అధిప్పాయో. తాని పన పాదకజ్ఝానాదీని మజ్ఝే వుట్ఠాన గామిని విపస్సనాయం న కిఞ్చి న నియామేన్తి. వేదనం నియామేన్తి యేవాతి దస్సేతుం “తంపి న యుజ్జతీ”తి వత్వా “పాదకజ్ఝానాదీనం వసేనేవా”తిఆదిమాహ. “ఛ నేక్ఖమ్మస్సితా ఉపేక్ఖా”తి ఏకావ చతుత్థజ్ఝాను పేక్ఖా ఛసు ఆరమ్మణేసు సోమనస్సాని పజహిత్వా పవత్తత్తా ఛ నేక్ఖమ్మస్సితా ఉపేక్ఖా నామ హోతి. “ఛ నేక్ఖమ్మస్సితాని సోమనస్సానీ”తి ఏకం వపఠమజ్ఝాన సోమనస్సం ఛసు ఆరమ్మణేసు ఛ గేహస్సితాని పజహిత్వా పవత్తత్తా ఛ నేక్ఖమ్మస్సితాని సోమనస్సాని నామ హోన్తి. అట్ఠకథాయఞ్చ వుత్తన్తి సమ్బన్ధో. “పఠమాదీని చ తీణి ఝానానీ”తి చతుక్కనయే తీణి సోమనస్స ఝానాని పాదకాని కత్వా. “సుద్ధసఙ్ఖారే చ పాదకేకత్వా”తి ఆరమ్మణ భావేన పాదకేకత్వాతి అధిప్పాయో. అయఞ్చ పాదకజ్ఝానాదీనం వసేన వుట్ఠాన గామిని విపస్సనాయఞ్చ మగ్గే చ వేదనా పరిణామో అట్ఠసాలినియంపి విత్థారతో వుత్తో. “అమానుసీ రతీ హోతీ”తి మనుస్సానం గేహస్సితరతిం అతిక్కమ్మ ఠితత్తా అమానుసీ నామ రతి హోతి. “సమ్మధమ్మం విపస్సతో”తి సమ్మా అనిచ్చ లక్ఖణ ధమ్మం పస్సన్తస్స భిక్ఖునోతి సమ్బన్ధో.

౬౭. (ఖ) “ఝానఙ్గయోగభేదేనా”తి వుత్తం, ఝానయోగభేదో పన అధిప్పేతో. “పఞ్చ విధేఝాన కోట్ఠాసే”తి పఞ్చక నయవసేన వుత్తం. ఇధ చిత్త భేదస్స అధిప్పేతత్తా ఝానభేదేతి చ ఝానన్తి చ వుత్తేపి చిత్తమేవ అధిప్పేతన్తి దట్ఠబ్బం.

గాథాయోజనాసు. “అపరాపి యోజనా వుత్తా”తి అథవా రూపావచరం చిత్తం అనుత్తరఞ్చ పథమాదిజ్ఝాన భేదేన యథా గచ్ఛతి, తథా ఆరుప్పఞ్చాపి పఞ్చమేఝానే గచ్ఛతీతి ఏవం అపరాపి యోజనా వుత్తా. “పరితత్తా”తి ఉచ్చారితత్తా. అన్తిమగాథా వణ్ణనాయం. “యథా”తి యేన పకారేన. “తం సఙ్గహం”తి ఏక వీససతసఙ్గహం . బుజ్ఝన్తీతి బుధా. “ఆహ”తి చ “ఆహూ”తి చ వత్తమానకాలేపి ఇచ్ఛన్తి సద్దవిదూతి వుత్తం “కథేన్తి వా”తి. ఇదఞ్చ వచనం పుబ్బే “ఇత్థమేకూన నవుతి... పే... విభజన్తి విచక్ఖణా”తి గాథాయ నిగమనన్తి ఞాపనత్థం “విభజన్తి విచక్ఖణా”తి వుత్తం హోతీ”తి వుత్తం.

ఇతిపరమత్థదీపనియానామటీకాయఅనుదీపనియం

చిత్తసఙ్గహస్సఅనుదీపనా నిట్ఠితా.

౨. చేతసికసఙ్గహఅనుదీపనా

౬౮. ఏవం చిత్త సఙ్గహస్స దీపనిం కత్వా చేతసిక సఙ్గహస్స దీపనిం కరోన్తో పఠమం పుబ్బాపరాను సన్ధిఞ్చ ఆదిగాథాయ పయోజన సమ్బన్ధఞ్చ దస్సేతుం "ఏవం"తిఆది మారద్ధో. తత్థ "అనుపత్త"న్తిఆదిమ్హి చిత్తం చేతసికం రూపం, నిబ్బానమితిసబ్బథాతి ఏవం అనుక్కమో వుత్తో. తేన అనుక్కమేన అనుపత్తం. హేతు విసేసనఞ్చేతం. యస్మా చిత్తసఙ్గహానన్తరం చేతసిక సఙ్గహో అనుపత్తో, తస్మా ఇదాని తం సఙ్గహం కరోతీతి దీపేతి. చత్తారి సమ్పయోగ లక్ఖణాని 'ఏకుప్పాదతా, ఏక నిరోధతా, ఏకా రమ్మణతా, ఏక వత్థుకతా,తి. "చేతసి యుత్తా"తి చిత్తస్మిం నియుత్తా. చిత్తం నిస్సాయ అత్తనో అత్తనో కిచ్చేసు ఉస్సుక్కం ఆపన్నాతి అత్థో. "చేతసా వాయుత్తా"తి చిత్తేన వా సమ్పయుత్తా. చిత్తేన సహ ఏకీభావం గతాతి అత్థో. "సరూపదస్సన"న్తి సఙ్ఖ్యాసరూపదస్సనం. సిద్ధపదం నామ పకతి పచ్చయేహి నిప్ఫన్న పదం. "పుబ్బన్తతో"తి ఏకస్సఖణ్ఖత ధమ్మస్స పఠమ భాగతో. ఉద్ధం పజ్జనం నామ కతమన్తి ఆహ "సరూపతో పాతుభవన"న్తి. ధాతు పాఠేసు-జనిపాతుభావే-తి వుత్తత్తా ఆహ "జాతీతి వుత్తం హోతీ"తి. "సరూప వినాసో"తి సరూపతో పాతుభవన్తస్స భావస్స వినాసో అన్తరధానం. "ఏవం పరత్థ పీ"తి పరస్మిం ఏకాలమ్బణవత్థుకాదిపదేపి. "ఏక చిత్తస్సపి బహుదేవా"తి చక్ఖు విఞ్ఞాణం రూపం పస్సన్తం ఏకమేవ రూపం పస్సతీతి నత్థి. అనేకాని ఏవరూపాని ఏకతో కత్వా పస్సతి. సోతవిఞ్ఞాణాదీసుపి ఏసేవ నయో. ఏవఞ్చ కత్వా పాళియం. చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖు విఞ్ఞాణం. సోతఞ్చ పటిచ్చ సద్దే చ ఉప్పజ్జతి సోతవిఞ్ఞాణన్తిఆదినా వత్థుద్వారేసు ఏకవచనం వత్వా ఆరమ్మణేసు బహువచనం కతన్తి. "ఏకత్తం ఉపనేత్వా"తి చక్ఖు విఞ్ఞాణే బహూనిపి రూపారమ్మణాని రూపతా సమఞ్ఞేన ఏకీభావం కత్వా ఏకం ఆరమ్మణన్త్వేవ వుత్తన్తి అధిప్పాయో. సద్దారమ్మణాదీసుపి ఏసేవ నయో. తం న సున్దరం. కస్మా. అత్థ విసేసస్స అవిఞ్ఞాపనతో. కోపనాయం అత్థ విసేసోతి . యాచిత్తస్స జాతి, సాయేవ ఫస్సాదీనన్తిఆదికో అత్థో. తేనాహ "అథ ఖో"తిఆదిం. అధిప్పేతా ఏకుప్పాదతా. ఏస నయో ఏక నిరోధతాదీసు. "మూలటీకాయ"న్తి రూపకణ్డమూలటీకాయం. "సహేవా"తి ఏకతో ఏవ. "ఉప్పాదాదిప్పవత్తితో"తి ఉప్పాదస్స చ జీరణస్స చ నిరోధస్స చ పవత్తితో. "ఉప్పాదాదయో"తి ఉప్పాద జీరణ నిరోధా. జాతిజరామరణానీతి వుత్తం హోతి. "చేతసికామతా"తి చేతసికా ఇతి విఞ్ఞాతా. "భావప్పధానం"తి ఏకుప్పాద భావో ఏకుప్పాదోతి వుత్తో. తథా ఏక నిరోధాదీసు. యథా ఇదంపి సబ్బేరతనం పణీత-న్తిఆదీసు అయం రతన భావో పణీతోతి హేత్థ అత్థో. "యే"తి యే ధమ్మా. "సహజాత పచ్చయుప్పన్న రూపాని పీ"తి సహజాతపచ్చయతో ఉప్పన్నాని రూపానిపి. చేతసికాని నామ సియున్తి సమ్బన్ధో. "తదా యత్త వుత్తితాయా"తి చిత్తాయత్తవుత్తియాయ. "చేతోయుత్తానీ"తి హేతు విసేసనం. తదేవ హేతుమన్త విసేసనన్తి చ హేతు అన్తో నీతవిసేసనన్తి చ హేతు అన్తో గధవిసేసనన్తి చ వదన్తి. "తేస"న్తి చిత్తస్స సహజాతపచ్చయుప్పన్నరూపానం. "నానుభోన్తీ"తి నపాపుణన్తి. "న హి సక్కా జానితుం"తి ఏతేన భూతకథన విసేసనాని ఏతానీతి దీపేతి. భూతకథనంపి సమానం వత్తిచ్ఛావసేన బ్యవచ్ఛేదకంపి సమ్భవతి. "వయోపఞ్ఞాయతీ"తి వినాసో పకాసతి. "ఠితాయా"తి తిట్ఠ మానాయ వేదనాయ. అఞ్ఞో పకారో అఞ్ఞథా. అఞ్ఞథా భావో అఞ్ఞథత్తం. జరావసేన పరిణామోతి వుత్తం హోతి. యో పథవీధాతుయా ఉప్పాదో, యా ఠితి, యా అభినిబ్బత్తి, యో పాతుభావో. ఏసో దుక్ఖస్స ఉప్పాదో, ఏసా రోగానం ఠితి, ఏసో జరామరణస్స పాతుభావోతి యోజనా. "ఇతరథా"తి ఇతో అఞ్ఞథా గహితే సతీతి అత్థో. ఏకస్మిం రూపారూపకలాపే నానా ధమ్మానం వసేన బహూసు ఉప్పాదేసు చ నిరోధేసు చ గహితేసూతి వుత్తం హోతి. "వికారరూపానం"తి విఞ్ఞత్తి ద్వయ లహుతాదిత్తయానం. సబ్బానిపి ఉపాదారూపాని చతున్నం మహాభూతానం ఉపాదాయ పవత్తత్తా మహాభూత గణనాయ చత్తారి చత్తారి సియుంతి

ఇమినా అధిప్పాయేన "సబ్బేసమ్పి వా"తిఆదివుత్తం. సబ్బేసమ్పి వా చక్ఖాదీనం ఉపాదారూపానం ఏకేకస్మిం కలాపే బహుభావో వత్తబ్బో సియాతి యోజనా. కస్మా బహుభావో వత్తబ్బోతి ఆహ "చతున్నం మహాభూతాన"న్తిఆదిం.

యది ఏవం, ఏకస్మిం చిత్తుప్పాదే లహుతాదీనిపి ఏకేకాని ఏవ సియుం, అథ కిమత్థం ద్వే ద్వే కత్వా వుత్తానీతి ఆహ "కాయలహుతా చిత్త లహుతాదయోపనా"తిఆదిం. "ఇమమత్థం అసల్లక్ఖేత్వా"తి ఈదిసం వినిచ్ఛయత్థం అచిన్తేత్వాతి అధిప్పాయో. విభావనిపాఠే "చిత్తానుపరివత్తినో"తి ఏతేన చిత్తేన ఉప్పజ్జిత్వా తేనేవ చిత్తేన సహనిరుజ్ఝనవసేన చిత్తం అనుపరివత్తిస్స. "పసఙ్గా"తి చేతసికతా పసఙ్గో. "పురేతరముప్పజ్జిత్వా"తి పురేతరం ఏకేన చిత్తేన సహ ఉప్పజ్జిత్వాతి అధిప్పాయో. "చిత్తస్సభఙ్గక్ఖణే"తి అఞ్ఞస్స సత్తర సమ చిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే. తథా రూపధమ్మానం పసఙ్గో న సక్కా నివారేతుం తియోజనా. "పసఙ్గో"తి చేతసికతా పసఙ్గో. "అలమతి పపఞ్చేనా"తి అభిధమ్మే వేదనాత్తికటీకాసు వియ అతి విత్థారేన నిరత్థకం హోతీతి అత్థో. "నిరత్థకం"తి విభావనియం పపఞ్చో నిరత్థకో ఏవాతి అధిప్పాయో.

౬౯. ఫస్సవచనత్థే. "ఫుసతీ"తి ఆరమ్మణం ఆహనతి, సఙ్ఘట్టేతి. తఞ్చ సఙ్ఘట్ట నం నదోసపటిఘస్స వియ ఆరమ్మణస్స విబాధనం హోతి, అథ ఖో భమరస్స పదుమ పుప్ఫేసు పుప్ఫర సగ్గహణం వియ విజానన మత్తే అఠత్వా ఆరమ్మణ రసపాతుభావత్థం యథారమ్మణం సంహనన మేవాతి దస్సేతుం "ఫుసనఞ్చేత్థా"తిఆదిమాహ. "ఆహచ్చా"తి ఆహనిత్వా సమ్పాపుణిత్వా. "ఉపహచ్చా"తి తస్సేవ వేవచనం. అయమత్థో కథం పాకటోతి ఆహ "యతో"తిఆదిం. తత్థ "యతో"తి యం కారణా. "తదనుభవన్తీ"తి తం ఆరమ్మణ రసం అనుభవన్తీ, వేదనా పాతుభవతి, వేదనా పాతుభావం దిస్వా ఆరమ్మణప్ఫుసనం ఞాణే పాకటం హోతీతి అధిప్పాయో. స్వాయం ఫుసన లక్ఖణో, సఙ్ఘట్టనరసో, సన్నిపాతపచ్చుపట్ఠానో, ఆపాతా గతవిసయ పదట్ఠానో. తత్థ సన్నిపాతో నామ తిణ్ణం తిణ్ణం ద్వారా రమ్మణ విఞ్ఞాణానం సఙ్గతి సమాగమో సమోధానం. తథాహి వుత్తం. చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖు విఞ్ఞాణం, తిణ్ణం సఙ్గతి ఫస్సో తిఆది. "సఙ్ఘట్టనరసో"తి ఆరమ్మణే సమ్మదేవ ఘట్టన కిచ్చో. సఙ్ఘట్టన కిచ్చత్తా ఏవ తిణ్ణం సన్నిపాతో హుత్వా ధమ్మ చిన్తాఞాణస్స పటిముఖం ఉపట్ఠాతి పకాసతీతి. "సన్నిపాత పచ్చుపట్ఠానో". పచ్చుపట్ఠానన్తి వా పఞ్ఞాణం వుచ్చతి ధజోరథస్స పఞ్ఞాణన్తి ఏత్థ వియ. సన్నిపాతాకారో పచ్చుపట్ఠానం యస్సాతి సన్నిపాతపచ్చుపట్ఠానో. వేదనాపచ్చు పట్ఠానో వా. ధూమోవియ అగ్గిస్స. వేదనాఫలం పచ్చుపట్ఠానం యస్సాతి విగ్గహో. అట్ఠసాలినియం పన కస్మా పనేత్థ ఫస్సో పఠమం వుత్తో తిపుచ్ఛిత్వా మహాఅట్ఠకథా వాదోతావ దస్సితో. చిత్తస్స పఠమాభినిపాతత్తా. ఆరమ్మణస్మిఞ్హి చిత్తస్స పఠమాభినిపాతో హుత్వా ఫస్సో ఆరమ్మణం ఫుసమానో ఉప్పజ్జతి. తస్మా పఠమం వుత్తో. ఫస్సేన ఫుస్సిత్వా వేదనాయ వేదయతి. సఞ్ఞాయ సఞ్జానాతి. చేతనాయ చేతతి. తేన వుత్తం ఫుట్ఠో భిక్ఖవే వేదేతి, ఫుట్ఠో సఞ్జానాతి, ఫుట్ఠో చేతేతీతి. అపి చ అయం ఫస్సో నామ యథాపాసాదం పత్వా థమ్భో నామ సేసదబ్బ సమ్భారానం బలవపచ్చయో. ఏవమేవ సహజాత సమ్పయుత్త ధమ్మానం బలవ పచ్చయో హోతి. తస్మా పఠమం వుత్తోతి. సబ్బహకారేన పన ఇదం పన అకారణం, ఏకక్ఖణస్మిఞ్హి ఉప్పన్న ధమ్మానం అయం పఠమం ఉప్పన్నో అయం పచ్ఛాతి ఇదం వత్తుం న లబ్భా. బలవపచ్చయభావేపి ఫస్సస్సకారణం న దిస్సతీతి ఏవం తం వాదం పటిక్ఖిపిత్వా ఇదం వుత్తం దేసనా వారేనేవ ఫస్సో పఠమం వుత్తోతి. తత్థ "దేసనావారే నేవా"తి దేసనక్కమేనేవ, తతో అఞ్ఞం కారణం నత్థీతి అధిప్పాయో. తేసు పన ద్వీసు వాదేసు మహాఅట్ఠకథా వాదో ఏవ యుత్తో. యఞ్హి తత్థ వుత్తం చిత్తస్స పఠమాభినిపాతో హుత్వాతి. తత్థ పఠమాభినిపాతోతి ఇదం కిచ్చప్పధానత్తా వుత్తం. న పనఞ్ఞేహి చేతసికేహి వినా విసుం పఠమం ఉప్పన్నత్తా. యథా తం యే కేచి భిక్ఖవే ధమ్మా అకుసలా అకుసలభాగియా అకుసలపక్ఖికా. సబ్బే తే మనోపుబ్బఙ్గమా, మనో తేసం ధమ్మానం పఠమం ఉప్పజ్జతీతి ఇమస్మిం సుత్తే కిచ్చప్పధానత్తా

మనో తేసం ధమ్మానం పథమం ఉప్పజ్జతీతి వుత్తం. న పన సబ్బచేతసికేహి వినా విసుం పథమం ఉప్పన్నత్తాతి దట్ఠబ్బం. బలవపచ్చయ భావేపి ఫస్సస్సకారణం దిస్సతియేవ. ఫస్సోహేతు ఫస్సో పచ్చయో వేదనాక్ఖన్ధస్స పఞ్ఞా పనాయ. ఫస్సో హేతు ఫస్సో పచ్చయో సఞ్ఞాక్ఖన్ధస్స పఞ్ఞా నాయ . ఫస్సో హేతు ఫస్సో పచ్చయో సఙ్ఖారక్ఖన్ధస్స పఞ్ఞాపనాయాతి హి వుత్తం. తస్మా సబ్బేసం చేతసికానం ధమ్మానం ఫస్సప్పధానత్తా ఏవ ఫస్స బలవపచ్చయత్తా ఏవ చ ఫస్సో పథమం వుత్తోతి దట్ఠబ్బం. ఏత్థ చ చిత్తం ఆరమ్మణ విజాననట్ఠేన ఫస్సాదీనం సబ్బచేతసిక ధమ్మానం పుబ్బఙ్గమం హోతి, పధానం, జేట్ఠకం. ఫస్సో పన ఆరమ్మణ సఙ్ఘట్టనట్ఠేన సబ్బేసం చేతసిక ధమ్మానం పుబ్బఙ్గమో హోతి, పధానో, జేట్ఠకోతి అయం ద్విన్నం విసేసోతి. ఏత్థ చోదకో ఫుసనం నామ సప్పటిఘరూపానం ఏవ కిచ్చన్తి మఞ్ఞమానో “ననుచా”తిఆదినా చోదేతి. “ననుచా”తి చోదేధీతి దీపేతి. “అప్పటిఘసభావా”తి హేతువిసేసనం. “కిఞ్చీ”తి కిఞ్చివత్థుం. అయం పన ఫస్సో. “చిత్తస్స వికారా పత్తిం”తి చలన కమ్పన థమ్భన జేగుచ్ఛ భయ తాస ఛమ్భితత్తా దివసేన వికారా పజ్జనం. “వేదనా విసేసుప్పత్తిం”తి సుఖవేదనీయం ఫస్సం పటిచ్చ సుఖవేదనా, దుక్ఖవేదనీయం ఫస్సం పటిచ్చ దుక్ఖ వేదనాతిఆదినా నయేన ఫస్స విసేసానురూపం వేదనా విసేసుప్పత్తిం సాధేతి. ఏత్థ చ ఫుసనం నామ దువిధం రూపప్ఫుసనం, నామప్ఫుసన, న్తి. తత్థ రూపప్ఫుసనం నామ ఫోట్ఠబ్బ ధాతూనం కిచ్చం. నామప్ఫుసనం దువిధం ఫస్సప్ఫుసనం, ఞాణప్ఫుసన, న్తి. తత్థ ఞాణప్ఫుసనం నామ ఞాణప్పటివేధో. అపి చ ఝానమగ్గ ఫల నిబ్బానానం పటిలాభోపి ఫుసనన్తి వుచ్చతి. ఫుసన్తి ధీరా నిబ్బానం. యోగక్ఖేమం అనుత్తరం. ఫుసామి నేక్ఖమం సుఖం. అపుథుజ్జన సేవితన్తి-ఆదీసు. ఇదం ఉపమా మత్తం సియా, కస్సచి మన్ద పఞ్ఞస్సాతి అధిప్పాయో. “ఇద”న్తి ఖేళుప్పాద వచనం. విఞ్ఞూస్స పన అతిపాకట ఫస్స నిదస్సనేన అప్పాకట ఫస్స విభావనం యుత్తమేవ. తేనాహ “అతిపాకటాయ పనా”తిఆదిం.

౨౦. వేదనావచనత్థే. “తంసమఙ్గీపుగ్గలానం వా”తి వేదనా సమఙ్గీపుగ్గలానం వా. “సాతం వా”తి సాధురసం వా. “అస్సాతం వా”తి అసాధురసం వా. “కిం వేదయతీ”తి కతమం వేదయతి. “సుఖమ్పి వేదయతీ”తి సుఖమ్పి వేదనం వేదయతి. అథవా “కిఞ్చవేదయతీ”తి కథఞ్చవేదయతి. “సుఖమ్పి వేదయతీ”తి సుఖం హుత్వాపి వేదయతి. సుఖ భావేన వేదయతీతి వుత్తం హోతి. ఏవం సేసపదేసుపి. “కిచ్చన్తరబ్యావటా”తి అఞ్ఞకిచ్చబ్యావటా. అధిపతి భావో ఆధిపచ్చం. ఇన్ద్రియ కిచ్చం. “ఏవఞ్చ కత్వా”తి లద్ధగుణవచనం. రాజారహ భోజనం రాజగ్గభోజనం. “సూదసదిసతా”తి రఞ్ఞోభత్తకారసదిసతా. తత్థ సూదో రఞ్ఞోభత్తం పచన్తో రసజాననత్థం థోకం గహేత్వా జివ్హగ్గే ఠపేత్వా రసం వీమంసతి. యధిచ్ఛితం పన భుఞ్జితుం అనిస్సరో. రాజా ఏవ యధిచ్ఛితం భుఞ్జితుం ఇస్సరో. రాజా వియ వేదనా. సూదో వియ సేసచేతసిక ధమ్మా.

౨౧. సఞ్ఞావచనత్థే. “సఞ్జానాతీ”తి సుట్ఠు జానాతి. సుట్ఠుజాననఞ్చ నామ న విఞ్ఞాణస్స వియ వివిధజాననం హోతి. న చ పఞ్ఞాయ వియ యథాభూతజాననం హోతి. అథ ఖో భూతం వా హోతు, అభూతం వా. యం యం ఛ హి విఞ్ఞాణేహి విజానాతి, పఞ్ఞాయ వా పజానాతి. తస్స తస్స పచ్ఛా అప్పముస్సకరణ మేవాతి వుత్తం “పునజాననత్థం సఞ్ఞాణం కరోతీ”తి. తత్థ “సఞ్ఞాణ”న్తి నిమిత్త కరణం. భవన్తరం పత్వాపి అప్పముట్ఠభావం సాధేతి ఓపపాతిక పుగ్గలానన్తి అధిప్పాయో. తేహి పురిమం అత్తనో భవం జానన్తి. గబ్భసేయ్యకాపి కేచి పురిమం భవం జానన్తి, యేజాతిస్సర పుగ్గలాతి వుచ్చన్తి. తత్థ “అప్పముట్ఠభావ”న్తి అనట్ఠభావం. మిచ్ఛాభినివేస సఞ్ఞా నామ అనిచ్చే నిచ్చన్తిఆదిప్పవత్తా సఞ్ఞా. “బోధేతు”న్తి బుఞ్ఝాపేతుం. “దారుతచ్ఛకసదిసాతి చ వుత్తా”తి దారుతచ్ఛకో నామ కట్ఠవడ్ఢకీ. సో కట్ఠక్ఖన్ధేసు నిమిత్తకారీహోతి. సుతచ్ఛితఛిన్దితేసు కట్ఠేసు నిమిత్తాని కత్వా ఠపేతి. పచ్ఛాతాని ఓలోకేత్వా కట్ఠాని కమ్మే ఉపనేతి. “హత్థి దస్సక అన్ధసదిసా”తి ఏత్థ ఏకో కిర రాజా కేళిప్పసుతో హోతి. సో జచ్చన్ధానంఠానే ఏకం హత్థిం ఆనేత్వాఠపేన్తో జచ్చన్ధే ఆహ జానాథ భో తుమ్హే హత్థిన్తి. తే హత్థిం

జానిస్సామాతి పరామసిత్వా అత్తనో పరామసితం తం తం అఙ్గమవహత్థీతి అభినివిసన్తి. దళ్హం సల్లక్ఖేన్తి. పున రాజా తే పుచ్ఛి కీదిసో భో హత్థీతి. తే రఞ్ఞో హత్థిసణ్ఠానం ఆచిక్ఖన్తా వివాదం ఆపజ్జన్తి. ఆచిక్ఖనమేవ రఞ్ఞోహత్థిదస్సనన్తి కత్వా తే హత్థిదస్సక అన్ధాతి వుచ్చన్తి. "ఉపట్ఠితవిసయగ్గహణే"తి రత్తియం అన్ధకారే రజ్జుక్ఖణ్డం పస్సన్తస్స సప్పసణ్ఠానం ఉపట్ఠాతి. సో ఉపట్ఠితం సణ్ఠానమత్తం సప్పోతి గణ్హాతి. ఏవం ఉపట్ఠితవిసయగ్గహణం హోతి. మిగపోతకానఞ్చ అరఞ్ఞేఖేత్తమజ్ఝేపురిససణ్ఠానం తిణ రూపం పస్సన్తానం పురిససణ్ఠా నం ఉపట్ఠాతి. తే ఉపట్ఠితం సణ్ఠానమత్తం పురిసోతి గణ్హిత్వా నో అమ్హే పహరేయ్యాతి పలాయన్తి. వుత్తా అట్ఠసాలినియం.

౨౨. చేతనావచనత్థే. చేతేతీతి చేతనా. చేతనఞ్చేత్థ అభిసన్ధానం వా వుచ్చతి పకప్పనం వా ఆయూహనం వాతి ఏవం తిధా అత్థవికప్పం దస్సేతుం "సమ్పయుత్త ధమ్మే"తిఆదిమాహ. తత్థ "అభిసన్దహతీ"తి అభిముఖం సన్దహతి, సంయోగం కరోతి. తేనాహ "పునప్పునం ఘటేతీ"తి. "ఘటేతీ"తి సమ్బన్ధతి. "పకప్పేతి వాతే"తి అథవా తే సమ్పయుత్త ధమ్మే పకారతో కప్పేతి, సజ్జేతి. తేనాహ "సంవిదహతీ"తి. "సంవిదహతీ"తి త్వం ఫుసనకిచ్చం కరోహి, త్వం వేదయిత కిచ్చం కరోహి, త్వం సఞ్జాననకిచ్చం కరోహీతిఆదినా వదమానా వియ సంవిదహతి. "ఆయూహతివాతే"తి అథవా తేసమ్పయుత్త ధమ్మే భుసో బ్యూహయతి, రాసిం కరోతి. తేనాహ "ఆరమ్మణే సమ్పిణ్డేతీ"తి. "సమోసరన్తే"తి ఏకతో ఓసరన్తే. సఙ్గమన్తే. "సా"తి చేతనా. "తాయా"తి చేతనాయ. "తస్మిం"తి రూపాదికేవా ఆరమ్మణే. పుఞ్ఞాపుఞ్ఞ కిచ్చేవా. పవత్తమానాయ సతియా. జేట్ఠసిస్సో నామ బహూసు సిస్సేసు జేట్ఠభూతో సిస్సో. తస్మిం సజ్ఝాయన్తే సేసా సబ్బే సజ్ఝాయన్తియేవ. తేన సో ఉభయకిచ్చ సాధకో హోతి. ఏవం మహావడ్ఢకీపి.

౨౩. ఏకగ్గతావచనత్థే. ఏకత్తారమ్మణం నామ ఏకారమ్మణస్సపి బహూసు సభావేసు ఏకసభావసఙ్ఖాతం ఆరమ్మణం. "తస్మిం" చిత్తస్మిం. "నివాతే"తి వాతరహితే పదేసే. "దీపచ్చీనం"తి దీపజాలానం.

౨౪. జీవితిన్ద్రియవచనత్థే. "ఇస్సరభావో వుచ్చతి" భావప్పధాన నయేనాతి అధిప్పాయో. "అభిభవిత్వా"తి జీవన కిచ్చే అత్తనో వసం వత్తాపేత్వాతి వుత్తం హోతి. చిత్త సన్తానం జీవన్తం హుత్వాతి సమ్బన్ధో.

౨౫. మనసీకారవచనత్థే. సమాసమజ్ఝే సకారాగమో. కరధాతుయోగే ఈకారాగమో చ దట్ఠబ్బో. అలుత్త సత్తమీ పదన్తి కేచి. ఏవం సతి ఈదీఘత్తం నసిజ్ఝతి. "అసుఞ్ఞం"తి అరిత్తం. "పటిపాదేతీ"తి పటిపజ్జనం కిచ్చసాధనం కారాపేతి. అత్థతో నియోజేతి నామాతి ఆహ "యోజేతీ"తి. "ఇదమేవ ద్వయం"తి ఆవజ్జన ద్వయం. "తం"తి తం ద్వయం. ఉపత్థమ్భితం హుత్వా ఆరమ్మణే నిన్నం కరోతీతి సమ్బన్ధో. "యోనిసో"తి ఉపాయేన హితసుఖ మగ్గేన. "అయోనిసో"తి అనుపాయేన అహిత అసుఖ మగ్గేన. "సముదాచిణ్ణనిన్న నియామితాదీహీ"తి ఏత్థ సముదాచిణ్ణం నామ ఆచిణ్ణ కమ్మవసేన సుట్ఠు పునప్పునం ఆచరితం. నిన్నం నామ ఇదం నామ పస్సామి, ఇదం నామ కరిస్సామీతి పుబ్బే ఏవ అజ్ఝాసయేన నిన్నం. నియామితం నామ ఇదం నామ కత్తబ్బం, ఇదం నామ న కత్తబ్బం, కత్తబ్బం కరోమి, అకత్తబ్బం నకరోమీతి ఏవం నియామితం. "అసతి కారణ విసేసే"తి భవఙ్గ చిత్తం వీథిచిత్తుప్పత్తియా అసతి, వీథిచిత్తాని చ కాయచిత్తానం అకల్లాదికేవా అధిమత్తస్స ఆరమ్మణన్తరస్స ఉపట్ఠానేవా అసతి. "సాధారణా"తి ఏత్థ సంసద్దే బిన్దు లోపో, దీఘత్తఞ్చాతి ఆహ "సమం ధారేన్తీతి సాధారణా"తి.

౭౬. వితక్కవచనత్థే. “తథా తథా సఙ్కప్పేత్వా”తి కామసఙ్కప్పాదీనం నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పాదీనఞ్చవసేన తేన తేన పకారేన సుట్ఠు చిన్తేత్వా. “తం”తి ఆరమ్మణం. “తే”తి సమ్పయుత్త ధమ్మే. “అవితక్కమ్పి చిత్తం”తి పఞ్చవిఞ్ఞాణ చిత్తఞ్చ దుతీయా దిజ్ఝాన చిత్తఞ్చ. “అపిచా”తి కిఞ్చి వత్తబ్బం అత్థీతి అత్థో. “దుతీయజ్ఝానాదీని చా”తి దుతీయజ్ఝాన చిత్తాదీని చ. “ఉపచార భావనా వసేనా”తి సముదాచిణ్ణ వసిభూతాయ ఉపచార భావనాయ వసేన. “కిం వా ఏతాయయుత్తియా”తి సవితక్క చిత్తసన్తానేతిఆదికాయ యుత్తియా కిం పయోజనం అత్థీతి అత్థో. కిఞ్చి పయోజనం నత్థీతి అధిప్పాయో. ఆరమ్మణం ఆరోహతియేవ ఆరమ్మణేన అవినాభావవుత్తికత్తా. “తం”తి చిత్తం. నియామకో నామ నావం ఇచ్ఛిత దిసాదేసనియోజకో. “అకుసలం పత్వా”తి వుత్తం. కుసలం పత్వా పన కథంతి. కుసలం పత్వాపి పతిరూపదేసావాసాదివసేన సముదా చిణ్ణ నిన్నాదివసేన చ లద్ధ పచ్చయే సతి చిత్తమ్పి సద్ధాసతి ఆదయోపి ఆరమ్మణ రూహనే థామగతా ఏవ. అలద్ధ పచ్చయే పన సతి అకుసల భావే తత్వా థామగతం హోతి. “మనసికార వీరియ సతీనం”తి భావనా బలపత్తా నన్తి అధిప్పాయో . ఏవం పన సతి, వితక్కస్స ఓకాసో నత్థీతి. అత్థి. సఙ్కప్పన కిచ్చ విసేసత్తా. తఞ్హి కిచ్చం అఞ్ఞేసం అసాధారణం, వితక్కస్సేవ కిచ్చన్తి దస్సేన్తో “వితక్కోపనా”తిఆదిమాహ. “సారమ్మణ సభావా”తి హేతు విసేసనమేతం. “తథా వుత్తో”తి వితక్కోతి వుత్తో.

౭౭. విచారవచనత్థే. “విచరతీ”తి ఏకమేకస్మిం ఏవ ఆరమ్మణే వివిధేన చరతి, పవత్తతి. సభావాకారో నామ నీలపీతాదికో అగమ్భీరో ఆరమ్మణ సభావో చ ఆరమ్మణస్స నానా పవత్తాకారో చ. “అనుమజ్జనవసేనా”తి పునప్పునం మజ్జనవసేన సోధనవసేన. వితక్కో ఓళారికో చ హోతీతిఆదినా యోజేతబ్బం. “ఓళారికో”తి విచారతో ఓళారికో. ఏవం సేసపదేసు. “ఘణ్డాభిఘాతో వియా”తి ఘణ్డాభిఘాతేన పఠముప్పన్నసద్దో వియాతి వదన్తి. తథాహి విచారో ఘణ్డస్స అనురవో వియ వుత్తోతి. దణ్డకేన ఘణ్డస్స అభిఘాత కిరియా వా ఘణ్డాభిఘాతో. తథాహి ఆరమ్మణే చేతసో పఠమాభి నిపాతో వితక్కోతి చ, ఆహనన పరియాహనన రసోతి చ వుత్తం. “ఘణ్డానురవో వియా”తి ఘణ్డస్స అనురవసద్దో వియ.

౭౮. అధిమోక్ఖవచనత్థే. “సంసప్పనం”తి అనవత్థానం. “పక్ఖతో ముచ్చనవసేనా”తి ఏవం ను ఖోతి ఏకో పక్ఖో, నోను ఖోతి దుతీయో పక్ఖో. తాదిసమ్హా పక్ఖతో ముచ్చనవసేన.

౭౯. వీరియవచనత్థే. “వీరస్సా”తి విస్సట్ఠస్స. సో చ కాయవచీమనో కమ్మేసు పచ్చు పట్ఠితేసు సీతుణ్హాది దుక్ఖ భయతో అలీన వుత్తివసేన పవత్తోతి ఆహ “కమ్మసూరస్సా”తి. ఏతేన అనోత్తప్పిం నివత్తేతి. అనోత్తప్పీహి పాపసూరో, అయం కమ్మ సూరోతి. “మహన్తం పికమ్మ”న్తి కుసీతస్స మహన్తన్తి మఞ్ఞితం కమ్మం. ఏవం సేసేసు. “అప్పకతో గణ్హాతీ”తి అప్పకభావేన గణ్హాతి. అప్పకమేవిదన్తి మఞ్ఞతీతి వుత్తం హోతి. “అత్త కిలమథం”తి కాయచిత్తక్ఖేదం. “తం”తి వీరియం. “తథాపవత్తియా”తి కమ్మసూరభావేన పవత్తియా. “హేతుచే వా”తి ఏతేన భావసద్దస్స అత్థం వదతి. “కాయచిత్త కిరియాభూతం”తి ఏతేన కమ్మసద్దస్స అత్థం. “విధినా”తి తస్స పవత్తియా పుబ్బాభిసఙ్ఖార విధానేన. తమేవ విధానం కమ్మేసు నేతబ్బత్తా నయోతి చ, ఉపేతబ్బత్తా ఉపాయోతి చ వుచ్చతీతి ఆహ “నయేన ఉపాయేనా”తి. తమేవ విధానం దస్సేతి “వీరియవతో”తిఆదినా. “ఈరన్తీ”తి ఏరయన్తి. “కిచ్చ సమ్పత్తియా”తి ఆరమ్మణ విజానన ఫుసనాది కిచ్చ సమ్పత్తి అత్థాయ. బ్యావటాని కాయచిత్తాని యేసన్తి విగ్గహో. “బ్యావటానీ”తి ఉస్సాహితాని. “థూణూపత్థమ్భన సదిసం”తి జిణ్ణస్స గేహస్స అపతనత్థాయ సారత్థమ్భేన ఉపత్థమ్భనసదిసం. ఉపత్థమ్భకత్థమ్భసదిసన్తిపి వదన్తి. “సబ్బ సమ్పత్తీనం మూలం”తి సబ్బాసం లోకియ సమ్పత్తీనం లోకుత్తర సమ్పత్తీ నఞ్చ మూలం. కస్మా, పుఞ్ఞకమ్మ సమ్పత్తియా చ పారమి పుఞ్ఞసమ్పత్తియా చ పతిట్ఠానత్తా. సతిహి

పుఞ్ఞకమ్మసమ్పత్తియా సబ్బా లోకియ సమ్పత్తి సిజ్ఝతి. సతి చ పారమి పుఞ్ఞ సమ్పత్తియా సబ్బాలోకుత్తర సమ్పత్తి సిజ్ఝతీతి. ఏతేన హీన వీరియో నామ సబ్బ సమ్పత్తితో పరిబాహియోతి దీపేతి.

౮౦. పీతివచనత్థే. "పినయతీ"తి పినేతి, పినం కరోతీతి ఆహ "తప్పేతీ"తి. తోసేతీతి అత్థో. "తుట్ఠం"తి తుసితం, పహట్ఠం. "సుహితం"తి సుధాతం, సుపుణ్ణం, వద్ధితం. అనేకత్థత్తా ధాతూనం "వడ్ఢేతీ"తి వుత్తం. "పినన్తీ"తి తప్పన్తి, జోతన్తి, విరోచన్తి, దివా తప్పతిఆదిచ్చోతిఆదీసు వియ. ఖుద్దికా పీతి నామ లోమహంస న మత్తకారికా పీతి. ఖణికా పీతి నామ ఖణే ఖణే విజ్జుప్పాదసదిసా పీతి. ఓక్కన్తికా పీతి నామ సరీరం ఓక్కమిత్వా ఓక్కమిత్వాభిజ్జన్తీ పీతి. ఉబ్బేగాపీతి నామ కాయం ఉదగ్గం కత్వా ఆకాసే ఉల్లఙ్ఘాపేన్తీ పీతి. ఫరణా పీతి నామ కప్పాసవత్తియం ఫరణకతేలం వియ సకలకాయం ఫరణవసేన పవత్తా పీతి.

౮౧. ఛన్దవచనత్థే. "అభిసన్ధీ"తి అభిలాసో, అభికఙ్ఖనం. "కత్తుసద్దో"తి కరధాతు వసేన వుత్తం. "సబ్బకిరియా పదానీ"తి సబ్బాని తుమిచ్చత్థ కిరియా పదాని. "అత్థికో"తి అసిద్ధో హుత్వా సాధేతుం ఇచ్ఛితో అత్థో అస్సాతి అత్థికో. ఇచ్ఛన్తోతిపి వదన్తి. "ఆరాధేతుకామతా వసేనా"తి సాధేతు కామతావసేన, సమ్పాదేతు కామతా వసేన. ఉసుం సరం అ సన్తి ఖిపన్తీతి ఇస్సాసా. ఇకారస్స ఉకారో. ధనుగ్గహా. "యసేన వా"తి పరివారేన వా, కిత్తి సద్దేన వా. "సరే"తి కణ్డే. విభావనిపాఠే నానావాద సోధనత్థం అయఞ్చాతిఆదివుత్తం. "యదగ్గేనా"తి యేన కారణ కోట్ఠాసేన. సఙ్గహితాతి సమ్బన్ధో. "విస్సజ్జితబ్బ యుత్తకేనా"తి విస్సజ్జితబ్బ యోగ్యేన. "తేన అత్థికో యేవా"తి పదుద్ధారో. "సో న యుజ్జతీ"తి సో అత్థో న యుజ్జతి. "ఖిపిత ఉసూనం"తి పుబ్బభాగే ఖిపిత ఉసూనం. "అత్థతో పనా"తి అధిప్పాయత్థతో పన. "హత్థప్పసారణం వియా"తి లోకే కిఞ్చి ఇచ్ఛన్తస్స జనస్స హత్థప్పసారణం వియాతి అధిప్పాయో. "ధామపత్తో"తి అధిపతి భావ పత్తోతి వుత్తం హోతి. తేనాహ "తథాహేసా"తిఆదిం. "తణ్హాయ హత్థే ఠితా"తి ఉపచార వచనమేతం. తణ్హాయ పరిగ్గహితాతి వుత్తం హోతి. నసక్ఖిస్సన్తియేవ, నో నసక్ఖిస్సన్తి. తస్మా వేదితబ్బమేతం ఛన్దోయేవ తణ్హాయ బలవతరోతి. కస్మా బలవతరోతి. ఆదీనవానిసంస దస్సనఞ్ఞాణేన యుత్తత్తాతి.

౮౨. "పకిరన్తీ"తి పత్థరన్తి. "సమానా"తి సావజ్జేహి యుత్తా సావజ్జా, అనవజ్జేహి యుత్తా అనవజ్జాతి ఏవం సదిసా, సాధారణా.

అఞ్ఞసమానరాసిమ్హిఅనుదీపనా నిట్ఠితా.

౮౩. అకుసలరాసిమ్హి. "ముయ్హతీ"తి ఞాతబ్బస్సఞేయ్య ధమ్మస్స అఞ్ఞాణ వసేన సమ్ముయ్హతి, చిత్తస్స అన్ధభావో హోతి. చతురఙ్గతమో నామ 'కాళపక్ఖ చాతుద్దసి దివసో, అడ్ఢరత్తి సమయో, తిబ్బవనసణ్డో, బహలమేఘచ్ఛన్నో,తి అయం చతురఙ్గతమో. సో చక్ఖుస్స అన్ధభావం కరోతి. ఏవం తస్స తమస్స చక్ఖుస్స అన్ధభావకరణం వియ. ఞాణగతికో హోతీతి దట్ఠబ్బో అట్ఠకథా నయేన. తమేవ అట్ఠకథా నయం దస్సేతుం "తథా హేసా"తిఆది వుత్తం. అభిధమ్మటీకాయం పన మిచ్ఛా ఞాణన్తి మిచ్ఛా వితక్కో అధిప్పేతో. సో హి మిచ్ఛా సఙ్కప్పో హుత్వా నానప్పకార చిన్తా పవత్తి వసేన ఞాణగతికో హోతి. మోహో పన చిత్తస్స అన్ధీ భూతో , నానాచిన్తన కిచ్చ రహితో, కథం ఞాణగతికో భవేయ్యాతి తస్స అధిప్పాయో. "పాప కిరియాసూ"తి దుచ్చరిత కమ్మేసు. "ఉపాయ చిన్తావసేనా"తి కతకమ్మస్స సిద్ధత్థాయ సత్థావుధాదివిధానేసు నానాఉపాయ చిన్తావసేన. అప్పటి పజ్జనం అప్పటి పత్తి. ఞాణ గతిం అగమనన్తి అత్థో. తేనాహ "అఞ్ఞాణమేవ వుచ్చతీ"తి. "ఞాణగతికా"తి

ఞాణప్పవత్తియా సమానప్పవత్తికా. లోభో ఞాణ గతికో మాయాసాఠేయ్య కమ్మేసు విచిత్తప్పవత్తికత్తా. విచారో ఞాణ గతికో. తథాహి సో ఝానఙ్గేసు విచికిచ్ఛాయ పటిపక్ఖోతి వుత్తో. చిత్తస్స ఞాణ గతి కతా విచిత్తత్థవాచకేన చిత్తసద్దేన సిద్ధో. తే చ ధమ్మా సబ్బ సత్తేసు ఞాణ గతికా న హోన్తి. ఞాణూపనిస్సయం లభిత్వా ఏవ హోన్తీతి దస్సేతుం "తేహీ"తిఆదిమాహ. తే సాధేన్తీతి సమ్బన్ధో. పకతియా విఞ్ఞుజాతికా నామ తిహేతుకప్పటి సన్ధికా. అఞ్ఞప్పటి సన్ధికాపి బోధిసత్త భూమియం రితా వా పఞ్ఞూపసుత భవతో ఆగతా వా. సుతపరియత్తి సమ్పన్నా నామ ద్విహేతుకప్పటి సన్ధికాపి ఇమస్మిం భవే బహుస్సుత సమ్పన్నా చ పరియత్తి కమ్మ సమ్పన్నా చ.

౮౪. అహిరికవచనత్థే. "న హిరీయతీ"తి నామ ధాతు పదమేతం. హరాయతి లజ్జతీతి హిరీ. హరే లజ్జాయంతి ధాతు. న హిరీ అహిరీతి వచనత్థో. "రుచిం ఉప్పాదేత్వా"తి గామసూ కరస్స గూథరాసి దస్సనే వియ చిత్తరోచన చిత్త ఖమనం ఉప్పాదేత్వా. అత్తానం పాపకమ్మ లిమ్పతో చిత్తస్స అలీనతా అజిగుచ్ఛనం నామ. అత్తానం అసప్పురిస భావపత్తితో చిత్తస్స అలీనతా అలజ్జా నామ.

౮౫. అనోత్తప్పవచనత్థే. "న భాయతీ"తి పాపకమ్మం భయతో న ఉపట్ఠాతి. "న ఉత్రసతీ"తి పాపకమ్మ హేతు న కమ్పతి. "తాసూ"తి పాపకిరియాసు. "అసారజ్జమానం కత్వా"తి సూరం విస్సట్ఠం కత్వా. అసారజ్జం నామ సూరభావో. అనుత్తాసో నామ పాపకమ్మ హేతు చిత్తస్స అకమ్పనం. గాథాయం. అజిగుచ్ఛనసీలో పుగ్గలో అజేగుచ్ఛీ. "పాపా"తి పాపకమ్మతో. "సూకరో"తి గామసూకరో. సో గూథతో అజేగుచ్ఛీ. అహిరికో పాపతో అజేగుచ్ఛీతి యోజనా. అభాయనసీలో అభీరూ. "సలభో"తి పటఙ్గో. "పావకా"తి దీపజాలమ్హా. సలభో పావకమ్హా అభీరూ వియ అనోత్తప్పీ పాపతో అభీరూతి యోజనా.

౮౬. ఉద్ధచ్చవచనత్థే. "ఉద్ధరతీ"తి ఉక్ఖిపతి. ఆరమ్మణస్మిం న సన్ని సీదతి. విక్ఖిపతీతి వుత్తం హోతి. "వట్టేత్వా"తి ఆవట్టేత్వా. "విస్సట్ఠగేణ్డుకో వియా"తి విస్సజ్జితో సారగేణ్డుకో వియ. "ధజపటాకా వియా"తి వాతేరితా ధజపటాకా వియ.

౮౭. లోభవచనత్థే. "లుబ్భతీ"తి గిజ్ఝతి, అభికఙ్ఖతి. అభిసజ్జనం అభిలగ్గనం. మక్కటం ఆలిమ్పతి బన్ధతి ఏతేనాతి మక్కటా లేపో. "తత్త కపాలే"తి అగ్గినాసన్తత్తే ఘట కపాలే. తేలస్స వత్థమ్హి అఞ్జనం అభిలగ్గనం తేలఞ్జనం. రఞ్జనం పటిసజ్జనం రాగో. తేలఞ్జన భూతో రాగో తేలఞ్జన రాగో. న కిలేసరాగో. రత్తి దివం పవత్తనట్ఠేన తణ్హా ఏవ నదీసోతసదిసత్తా తణ్హా నదీ. "సత్తానం"తి పుథుజ్జన సత్తానం. "సుక్ఖకట్ఠసాఖాపలాసతిణకసటానీ"తి సుక్ఖ కట్ఠకసటాని, సుక్ఖ సాఖా కసటానీతిఆదినా యోజేతబ్బం. కసట సద్దేన అసారభావం దీపేతి. "నదీ వియా"తి పబ్బతేయ్యా నదీ వియ.

౮౮. దిట్ఠివచనత్థే. "దస్సనం"తి పరికప్పనా సిద్ధేసు మిచ్ఛా సభావేసు విపరీత దస్సనం. తేనాహ "ధమ్మానం"తిఆదిం. తత్థ "ధమ్మానం"తి రూపారూప ధమ్మానం, అనిచ్చతాది ధమ్మానఞ్చ. "యాథావ సభావేసూ"తి భూతసభావేసు. భూతసభావో హి యథా ధమ్మం అవతి రక్ఖతీతి అత్థేన యాథావోతి వుచ్చతి. అత్తానం పణ్డితం మఞ్ఞన్తీతి పణ్డిత మానినో. పటివేధఞ్ఞాణం నామ అరియ మగ్గఞ్ఞాణం. పరమం వజ్జన్తి దట్ఠబ్బా లోకే మహాసావజ్జట్ఠేన తం సదిసస్స అఞ్ఞస్స వజ్జస్స అభావతోతి అధిప్పాయో.

౮౯. మానవచనత్థే. "మఞ్ఞతీ"తి భూతసభావం అతిక్కమ్మ అధికం కత్వా అహమస్మీతిఆదినా తేన తేన అభూతాకారేన మఞ్ఞతి. తేనాహ "అహం లోకే"తిఆదిం. తత్థ "కట్ఠకథిఙ్గరో వియా"తి సుక్ఖదారుక్ఖన్ధో వియ. సో పన ఉపత్థమ్భితో మఞ్ఞతీతి

సమ్బన్ధో. "అత్తానం అచ్చుగ్గతం మఞ్ఞతీ"తి పుగ్గలం మానేన అభిన్నం కత్వా వుత్తం. "ఉన్నతి లక్ఖణో"తి ఉన్నమన సభావో.

౯౦. దోసవచనత్థే . చణ్డేన కాయవచీ మనోకమ్మేన సమన్నాగతో చణ్డికో. చణ్డికస్స భావో చణ్డిక్కం. "పహతాసీవిసో వియా"తి దణ్డేన పహతో ఆసీవిసో వియ. "విసప్పనట్ఠేనా"తి సకలకాయే వివిధేన సప్పనట్ఠేన, ఫరణట్ఠేన. ఇదఞ్చ తం సముట్ఠాన రూపానం ఫరణ వసేన వుత్తం. "అసనిపాతో వియా"తి సుక్ఖా సనిపతనం వియ. "దావగ్గివియా"తి అరఞ్ఞగ్గి వియ. "సపత్తో వియా"తి దుట్ఠవేరీ వియ. "విససంసట్ఠపూతిముత్తం వియా"తి యథా ముత్తం నామ పకతియా ఏవ దుగ్గన్ధత్తా పటికులత్తా దూరే ఛట్టనీయన్తి అహితమేవ హోతి. పున పూతిభావే సతి, దూరతరే ఛట్టేతబ్బం. విససంసట్ఠేపన వత్తబ్బమేవనత్థి. సబ్బసో అహితరాసి హోతి. ఏవం దోసోపి తం సమఙ్గీనో తస్మిం ఖణే పరేసం అమనాపియతం ఆపాదేతి. అత్తహిత పరహిత వినాసఞ్చ కారేతి, పరమ్మరణా అపాయఞ్చ పాపేతీతి సబ్బసో అహితరాసి హోతి. తేన వుత్తం "విససంసట్ఠపూతి ముత్తం వియ దట్ఠబ్బో"తి.

౯౧. ఇస్సావచనత్థే. దువిధా ఇస్సాలద్ధసమ్పత్తి విసయా చలభితబ్బ సమ్పత్తి విసయా చ. తత్థ లద్ధ సమ్పత్తి విసయం తావదస్సేతి "పరేసం పకతియా"తిఆదినా. లద్ధ సమ్పత్తిగ్గహణేన అతీత సమ్పత్తిపి సఙ్గహితాతి దట్ఠబ్బా. ఇస్సాపకతికాహి కేచి అసుకో నామ పుబ్బే ఏవం సమ్పత్తికో అహోసీతి వా, అహం పుబ్బే ఏవం సమ్పత్తికో అహోసిన్తి వా సుత్వా నసహన్తియేవ. తం వచనం సోతుంపి న ఇచ్ఛన్తీతి. అసుకోతిఆదినా లభితబ్బసమ్పత్తి విసయం దస్సేతి.

౯౨. మచ్ఛరియవచనత్థే. "మమ ఏవా"తి మమపక్ఖే ఏవాతి అధిప్పాయో. "గుణజాతం"వాతి అత్తనివిజ్జమానం సిప్పవిజ్జాది సమ్పత్తి గుణజాతం వా. "వత్థు వా"తి ధనధఞ్ఞాదివత్థు వా. "అవిప్ఫారికతావసేనా"తి అఞ్ఞేన తం సిప్పవిజ్జాదికం వా ధనధఞ్ఞాదికం వా మయ్హం దేహీతి వుత్తే పరహితత్థాయ దాతబ్బ యుత్తకం దస్సామీతి ఏవం చిత్తేసతి, పరహితప్ఫరణావసేన తం చిత్తం విప్ఫారికం నామ హోతి. దేహీతి వచనమ్పి సోతుం అనిచ్ఛన్తో పరహితత్థాయ అవిప్ఫారిక చిత్తో నామ హోతి. ఏవం అవిప్ఫారికతావసేన చరతి పవత్తతీతి మచ్ఛరఞ్చ కారస్స ఛ కారం కత్వా. తథా పవత్తం చిత్తం. పుగ్గలో పన మచ్ఛరీతి వుచ్చతి. "తం"తి లద్ధసమ్పత్తిం. "పరేహి సాధారణం దిస్వా"తిఆదినా యోజేతబ్బం. సాధారణన్తి చ ద్వీసన్తకం వాతి సన్తకం వా భవిస్సమానం, పరేహి వా పరిభుఞ్జియమానం. "నిగ్గుహనలక్ఖణం"తి రక్ఖావరణగుత్తీహిసఙ్గోపన సభావం. అత్తనా లద్ధ సమ్పత్తి నామ ఇస్సాయ అవిసయో. లభితబ్బసమ్పత్తి పన ఉభయ సాధారణం. తస్మా తత్థ ఉభిన్నం విసేసో వత్తబ్బోతి తం దస్సేతుం "ఏత్థ చా"తిఆదిమాహ. "యస్స లాభం న ఇచ్ఛతీ"తి అత్తనా లభతు వా మావా, కేవలం పర సమ్పత్తిం అసహన్తో యస్స పరస్స లాభం న ఇచ్ఛతి. "చిత్త విఘాతో"తి చిత్త విహఞ్ఞనం. "అత్తనా లద్ధుం ఇచ్ఛతీ"తి పరో సమ్పజ్జతు వా మావా, యత్థ పరలాభేసతి, అత్తనా న లభిస్సతి, తత్థ అత్తనావ లద్ధుం ఇచ్ఛతి. యత్థ అత్తనా చ లభతి, పరో చ లభతి, తత్థ విఘాతో నత్థీతి అధిప్పాయో. "అలబ్భమానకం చిన్తేత్వా"తి అత్తనా అలభిస్సమానం సల్లక్ఖేత్వా.

౯౩. కుక్కుచ్చవచనత్థే. "కిరియా కతం"తి కత సద్దస్సభావ సాధనమాహ. ఏవం వచనత్థం దస్సేత్వా అభిధేయ్యత్థం దస్సేన్తో "అత్థతో పనా"తిఆదిమాహ. "అనుసోచన వసేనా"తి పచ్ఛా పునప్పునం చిత్తసన్తాపవసేన. సో కుకతన్తి వుచ్చతీతి సమ్బన్ధో. "కుసల ధమ్మేసూ"తి పుఞ్ఞ కిరియవత్థు ధమ్మేసు చిత్త పరియాదానాయ ఏవ సంవత్తతి. కుక్కుచ్చ సమఙ్గీ పుగ్గలో పుఞ్ఞకమ్మం కరోన్తోపి చిత్త సుఖం న లభతి. బహుజన మజ్ఝే వసిత్వా నానాకిచ్చాని కరోన్తో నానా తిరచ్ఛాన కథం కథేన్తో చిత్త సుఖం లభతి. తదా తస్స పుఞ్ఞకమ్మ కరణత్థాయ చిత్తం పరియాదీయతి, పరిక్ఖియ్యతి. చిత్తవసం గచ్ఛన్తో

విచరతి. ఏవం చిత్త పరియాదానాయ ఏవ సంవత్తతి. "అట్ఠకథాయం"తి అట్ఠసాలినియం. "కతా కతస్స సావజ్జానవజ్జస్సా"తి పుబ్బే కతస్స సావజ్జకమ్మస్స, అకతస్స అనవజ్జ కమ్మస్స. కమ్మత్థేసామివచనం. "అభిముఖగమనం"తి ఆరమ్మణ కరణవసేన చిత్తస్స అభిముఖప్పవత్తనం. ఏతేన పటిముఖం సరణం చిన్తనం పటిసారోతి దస్సేతి. "అకతం న కరోతీ"తి అకతం కాతుం న సక్కోతీతి అధిప్పాయో. ఏవం కతం న కరోతీతి ఏత్థపి. "విరూపో"తి వీభచ్ఛో అసోభణో. "కుచ్ఛితో"తి గరహితబ్బో. నను పుబ్బే చిత్తుప్పాదో కుచ్ఛితోతి వుత్తో. అట్ఠకథాయం పన విప్పటిసారో కుచ్ఛితోతి వుత్తో. ఉభయమేతం న సమేతీతి. నో న సమేతి, అఞ్ఞథాను పపత్తితోతి దస్సేతుం "ఏత్థ చా"తిఆదిమాహ. "యేన చ కారణేనా"తి కతాకతం పటిచ్చ నిరత్థక చిత్తప్పవత్తి కారణేన. సో చిత్తుప్పాదోవ కుకతపదే గహేతుం యుత్తో, నవిభావనియం వియ కతాకత దుచ్చరిత సుచరితన్తి అధిప్పాయో. నను విభావనియమ్పి సో చిత్తుప్పాదోవ ఉపచార నయేన గహితోతి చే. యుత్తి వసేన చ అట్ఠకథాగమేన చ ముఖ్యతో సిద్ధే సతి, కిం ఉపచార నయేన. తేనాహ "విభావనియం పనా"తిఆదిం. కుకతస్సభావో కుక్కుచ్చం, అకారస్స ఉకారం కత్వాతి అయం అట్ఠకథానయో. ఇదాని సద్దసత్థనయేన అపరం వచనత్థఞ్చ అధిప్పాయత్థఞ్చ దస్సేతుం "అపి చా"తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ "ధాతుపాఠేసూ"తి అక్ఖరధాతుప్పకాసనేసు నిరుత్తి పాఠేసు. పఠన్తియేవ, నో న పఠన్తి. తే చ అత్థా చేతసో విప్పటిసారో మనో విలేఖోతి ఏవం పాళియం వుత్తేహి కుక్కుచ్చపరియాయేహి సమేన్తియేవ. తస్మా అయం అపరోనయో ఇధ అవస్సం వత్తబ్బో యేవాతి దీపేతి. విప్పటి సారిపుగ్గలో చ తం తం పుఞ్ఞకమ్మం కరోన్తోపి విప్పటి సారగ్గినా దయ్హమాన చిత్తో పుఞ్ఞకమ్మే చిత్తప్పసాదం నలభతి. చిత్త సుఖం న విన్దతి. కిం ఇమినా కమ్మేనాతి తం పహాయ యత్థ చిత్త సుఖం విన్దతి, తత్థ విచరతి. ఏవం విప్పటిసారో పుఞ్ఞకమ్మతో సఙ్కోచనం నామ హోతీతి. కిలేససల్లిఖనం నామ సన్తుట్ఠి సల్లేఖప్పటిపత్తియం ఠితస్స తదఙ్గప్పహానాదివసేన తం తం కిలేసప్పహానం వుచ్చతి. "అనుత్థుననాకారేనా"తి పునప్పునం విలపనాకారేన. సఙ్కోచతీతి వత్వా తస్స ఉభయం అత్థం దస్సేన్తో "కుసలకమ్మ సమాదానే"తిఆదిమాహ. నమితుమ్పి న దేతి. కుతో సమాదాతుం వా వడ్ఢేతుం వా దస్సతీతి అధిప్పాయో. "తనుకరణేనా"తి దుబ్బలకరణేన. విసేసనట్ఠేకరణ వచనం. "సో"తి ధమ్మసమూహో. తం పన కుక్కుచ్చం. కేచి పన కుక్కుచ్చం పచ్చుప్పన్న సుచరిత దుచ్చరితా రమ్మణమ్పి అనాగత సుచరిత దుచ్చరితా రమ్మణమ్పి కప్పేన్తి. తం పటిక్ఖిపన్తో "తేనా"తిఆదిమాహ . మహానిద్దేసపాఠే ద్వీహాకారేహి ఉప్పజ్జతి కుక్కుచ్చం చేతసో విప్పటిసారో మనోవిలేఖోతి పాఠో. "కతత్తా చా"తి అకత్తబ్బస్స కతత్తా చ. "అకతత్తా చా"తి కత్తబ్బస్స అకతత్తా చ. కేచి పన అయం విప్పటిసారో నామ కదాచి కస్సచి కేనచి కారణేన పుబ్బేకత సుచరితమ్పి అకత దుచ్చరితమ్పి ఆరబ్భ ఉప్పజ్జతి. ఉమ్మత్తకసదిసఞ్హి పుథుజ్జన చిత్తన్తి వదన్తి. తం పటిక్ఖిపన్తో "ఏతేనా"తిఆదిమాహ. సో పన కేసఞ్చి వాదే విప్పటిసారో నామ దోమనస్సం హోతి, న కుక్కుచ్చన్తి అధిప్పాయో. సోచ ఖో ద్విధా భావో. అపాయభయేన తజ్జీయన్తి తాసీయన్తీతి అపాయభయ తజ్జితా. "న అఞ్ఞోసం"తి సుచరిత దుచ్చరితం అజానన్తానం అమనసికరోన్తానఞ్చ న హోతి. కథం విఞ్ఞాయతీతి చే. సుచరితదుచ్చరిత నామేన అనుసోచనాకారస్స దస్సితత్తాతి వుత్తం "అకతం మే"తిఆది. యాథావమానో నామ సేయ్యస్స సేయ్యో హమస్మీతి సదిసస్స సదిసోహమస్మీతి హీనస్స హీనోహమస్మీతిఆదినా పవత్తో భూతమానో. యఞ్చకుక్కుచ్చం ఉప్పజ్జతీతి సమ్బన్ధో. "అకత్వా"తి తం కల్యాణ కమ్మం అకత్వా. "కత్వా"తి తం పాపకమ్మం కత్వా. ఇదం పన పుబ్బేకతా కతకాలే ఏవ అయాథావం హోతి. అనుసోచన కాలేపన యాథావమేవ. "హత్థ కుక్కుచ్చం"తి ఏత్థ సఙ్కోచనత్థో న లబ్భతి. కుచ్ఛిత కిరియత్థో ఏవ లబ్భతి. హత్థలోలతాహి హత్థ కుక్కుచ్చన్తి వుచ్చతి. పాదలోలతా చ పాదకుక్కుచ్చం. తేనాహ "అసంయత కుక్కుచ్చం నామా"తి. యం పన కుక్కుచ్చం. "తం"తి తం వత్థుం. కుక్కుచ్చం కరోన్తీతి కుక్కుచ్చాయన్తా. నామధాతు పదఞ్హేతం. కప్పతి ను ఖో, న ను ఖో కప్పతీతి ఏవం వినయ సంసయం ఉప్పాదేన్తాతి అత్థో. "కుక్కుచ్చప్పకతతాయా"తి

కుక్కుచ్చేన అపకతతాయ అభిభూతతాయ. “అత్తనో అవిసయే”తి ఆణాచక్కానే. ఆణాచక్క సామినో బుద్ధస్సవిసయత్తా అత్తనో సావక భూతస్స అవిసయేతి అత్థో. యే పన కరోన్తియేవ కుక్కుచ్చాయన్తా పీతి అధిప్పాయో. “ఆపత్తిం”తి దుక్కటాపత్తిం.

౯౪-౯౫. థినమిద్ధవచనత్థేసు. “చిత్తం మన్దమన్దం కత్వా”తి చిన్తన కిచ్చే అతిమన్దం పరిదుబ్బలం కత్వా. చిత్తం గిలానం మిలాతం కత్వాతి వుత్తం హోతి. “అజ్ఝోత్థరతీ”తి అభిభవతి. ఆరమ్మణ విజాననే వా జవనకిచ్చే వా పరిహీనథామబలం కరోతి. “థియతీ”తి పదం పాళివసేన సిద్ధన్తి ఆహ “థినం థియనా”తిఆదిం. “అకమ్మఞ్ఞభూతే కత్వా”తి కాయకమ్మాదీసు అకమ్మక్ఖమే పరిదుబ్బలే కత్వా. [ముగ్గరేన పోథేత్వా వియాతి వుత్తం హోతి]. “తే”తి చిత్త చేతసికే సమ్పయుత్త ధమ్మే. “ఓలీయాపేత్వా”తి అవలీనే అవసీదన్తే కత్వా. తేనాహ “ఇరియా పథం పీ”తిఆదిం. థినం చిత్తం అభిభవతి, విజానన కిచ్చస్స గేలఞ్ఞత్తా థినస్స. మిద్ధం చేతసికే అభిభవతి, ఫుసనాది కిచ్చస్స గేలఞ్ఞత్తా మిద్ధస్సాతి అధిప్పాయో.

౯౬. విచికిచ్ఛావచనత్థే. “చికిచ్ఛనం”తి రోగాపనయ నత్థే కితధాతువసేన సిద్ధం సఞ్ఞత కిరియా పదన్తి ఆహ “ఞాణప్పటికారోతి అత్థో”తి. “పటికారో”తి చ రోగస్స పటిపక్ఖ కమ్మం. “ఏతాయా”తి నిస్సక్కవచనం. విచినన్తి ధమ్మం విచినన్తీతి విచినో. ధమ్మ వీమంసకా. కిచ్ఛతి కిలమతి ఏతాయాతి కిచ్ఛా. విచినం కిచ్ఛాతి విచికిచ్ఛాతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో “సభావం”తిఆదిమాహ. “విచికిచ్ఛతీ”తి సఞ్ఞతధాతుపదం. తఞ్చ కఙ్ఖాయం వత్తతీతి దస్సేతుం “విచికిచ్ఛతి వా”తిఆది వుత్తం. ద్విధా ఏళయతి కమ్పతీతి ద్వేళకం. తథా పవత్తం చిత్తం. ద్వేళకస్స భావోతి విగ్గహో. “బుద్ధాదీసు అట్ఠసూ”తి బుద్ధే కఙ్ఖతి, ధమ్మే కఙ్ఖతి, సఙ్ఘే కఙ్ఖతి, సిక్ఖాయ కఙ్ఖతి, పుబ్బన్తే కఙ్ఖతి, అపరన్తే కఙ్ఖతి, పుబ్బన్తా పరన్తే కఙ్ఖతి, ఇదప్పచ్చయతా పటిచ్చ సముప్పన్నేసు ధమ్మేసు కఙ్ఖతీతి ఏవం వుత్తేసు అట్ఠసు సద్ధేయ్య వత్థూసు. తత్థ “బుద్ధే కఙ్ఖతీ”తి ఇతిపి సో భగవా అరహంతిఆదినా వుత్తేసు బుద్ధగుణేసు అసద్దహన్తో బుద్ధే కఙ్ఖతి నామ. స్వాక్ఖాతో భగవతా ధమ్మోతిఆదినా వుత్తేసు ధమ్మ గుణేసు అసద్దహన్తో ధమ్మే కఙ్ఖతి నామ. సుప్పటిపన్నో భగవతో సావకసఙ్ఘోతిఆదినా వుత్తేసు సఙ్ఘగుణేసు అసద్దహన్తో సఙ్ఘే కఙ్ఖతి నామ. తిస్సన్నం సిక్ఖానం వట్ట దుక్ఖతో నియ్యానట్ఠేసు అసద్దహన్తో సిక్ఖాయ కఙ్ఖతి నామ. అత్తనో అతీత భవస్స అత్థి నత్థిభావే కఙ్ఖన్తో పుబ్బన్తే కఙ్ఖతి నామ. అత్తనో పరమ్మరణా అనాగత భవస్స అత్థి నత్థిభావే కఙ్ఖన్తో అపరన్తే కఙ్ఖతి నామ. తదుభయస్స అత్థి నత్థి భావే కఙ్ఖన్తో పుబ్బన్తా పరన్తే కఙ్ఖతి నామ. ఇమస్మిం భవే అత్తనో ఖన్ధానం పటిచ్చ సముప్పాదే చ పటిచ్చ సముప్పన్నభావే చ కఙ్ఖన్తో ఇదప్పచ్చయతా పటిచ్చ సముప్పన్నేసు ధమ్మేసు కఙ్ఖతి నామ. “విమతి వసేనా”తి వేమతికభావేన. పవత్తమానా విచికిచ్ఛా. విచికిచ్ఛా పటిరూపకా నామ సబ్బ ధమ్మేసు అప్పటిహతబుద్ధీనం సబ్బఞ్ఞు బుద్ధానం ఏవ నత్థీతి వుత్తం “అసబ్బఞ్ఞూనం”తిఆది.

అకుసలరాసిమ్హిఅనుదీపనా నిట్ఠితా.

౯౭. సద్ధావచనత్థే. “సన్నిసిన్నం”తి అచలితం. “సుట్ఠూ”తి అనస్సన్తం అచలన్తఞ్చ కత్వా. “ధారేతీ”తి ఏవమేవ హోతీతి సల్లక్ఖణవసేన ధారేతి. తథా రపేతీతి. సద్దహన్తి వా సద్ధా సమ్పన్నా సత్తా. సద్ధాతుం అరహన్తీతి సద్ధేయ్యాని. అకాలుస్సం వుచ్చతి అనావిలం చిత్తం. అకాలుస్సం ఏవ అకాలుస్సియం. తస్స భావోతి విగ్గహో. “ఓకప్పనా”తి అహోసాధు అహోసుట్ఠూతి అధిముచ్చనవసేన చిన్తనా. “మిచ్ఛాధిమోక్ఖో యేవా”తి దిట్ఠిసమ్పయుత్తో అధిమోక్ఖోయేవ. “విత్తే అసతీ”తి ధనే అసతి. ధనఞ్హి విత్తన్తి వుచ్చతి. యం యం ఇచ్ఛతి, తం తం విన్దన్తి ఏతేనాతి కత్వా. “తేసం”తి మనుస్సానం.

౯౮. సతివచనత్థే. "సరతీ"తి అనుస్సరతి. "కతానీ"తి పుబ్బేకతాని. "కత్తబ్బానీ"తి ఇదాని వా పచ్ఛా వా కత్తబ్బాని. కల్యాణ కమ్మం నామపకతియా చిత్తస్స రతిట్ఠానం న హోతి. పాప కమ్మమేవ చిత్తస్స రతిట్ఠానం హోతి. తస్మా కల్యాణ కమ్మే ఏవ అప్పమజ్జితుం విసుం సతినామ ఇచ్ఛితబ్బా. పాపకమ్మే పన విసుం సతియా కిచ్చం నత్థి. సబ్బేపి చిత్తచేతసికా ధమ్మా అపమత్త రూపా హోన్తి. తేనాహ "ఇతరాపనా"తిఆదిం. "సతియేవ న హోతీ"తి విసుం సతి నామకో ఏకో చేతసికోయేవ న హోతి. కతమా పన సా హోతీతి ఆహ "కతస్సా"తిఆదిం. తత్థ కతస్స అప్పమజ్జనం నామ కేసఞ్చి అనుమోదనవసేన కేసఞ్చి అనుసోచనవసేన అప్పమజ్జనం. కత్తబ్బస్స అప్పమజ్జనం నామ నిచ్చకాలమ్పి కాతుం అభిముఖతా. "కతస్సా"తి వా భుమ్మత్థే సామివచనం. తథా సేసేసు ద్వీసు పదేసు. సబ్బేసు రాజకమ్మేసు నియుత్తో సబ్బకమ్మికో. "నియుత్తో"తి అప్పమత్తో హుత్వా బ్యావటకాయ చిత్తో. సబ్బేసు ఠానేసు ఇచ్ఛితబ్బాతి సబ్బత్థికా. సా హి ఛసు ద్వారేసు చిత్తస్స ఆరక్ఖ కిచ్చా హోతి ఇన్ద్రియ సంవరణ ధమ్మత్తా. తస్మా ఛసు ద్వారేసు ఇట్ఠారమ్మణే లోభమూలచిత్తస్స అనుప్పజ్జనత్థాయ సా ఇచ్ఛితబ్బా, అనిట్ఠా రమ్మణే దోసమూల చిత్తస్స, మజ్ఝత్తారమ్మణే మోహమూల చిత్తస్సాతి. అపి చ, బోజ్ఝఙ్గ భావనా ఠానేసు ఇదం సుత్త పదం వుత్తం. తస్మా భావనా చిత్తస్స లీనట్ఠానేపి సా ఇచ్ఛితబ్బా లీనపక్ఖతో చిత్తస్స నీవారణత్థాయాతిఆదినా యోజేతబ్బా.

౯౯-౧౦౦. హిరిఓత్తప్పవచనత్థేసు. "కాయదుచ్చరితాదీహి లజ్జతీ"తి తానికాతుం లజ్జతి. తాని హీనకమ్మాని లామకకమ్మానీతి హీళేత్వా తతో అత్తానం రక్ఖితుం ఇచ్ఛతి. తేనాహ "జిగుచ్ఛతీ"తి. "ఉక్కణ్ఠతీ"తి విరుజ్ఝతి, వియోగం ఇచ్ఛతి. "తేహి యేవా"తి కాయ దుచ్చరితాదీహియేవ. "ఉబ్బిజ్జతీ"తి ఉత్తసతి, భయతో ఉపట్ఠాతి. గాథాసు. "అలజ్జియేసూ"తి అలజ్జితబ్బేసు కల్యాణ కమ్మేసు. "లజ్జరే"తి లజ్జన్తి. "అభయే"తి అభాయితబ్బే కల్యాణకమ్మే. యస్మా పన సప్పురిసా అత్తానం పరిహరన్తీతి సమ్బన్ధో. "హిరియా అత్తని గారవం ఉప్పాదేత్వా"తి అత్తనో జాతిగుణాదికం వా సీల గుణాదికం వా గరుం కత్వా మాదిసస్స ఏవ రూపం పాపకమ్మం అయుత్తం కాతుం. యది కరేయ్యం, పచ్ఛా అత్తానం అసుద్ధం ఇత్వా దుక్ఖీదుమ్మనో భవేయ్యన్తి ఏవం హిరియా అత్తని గారవం ఉప్పాదేత్వా. "ఓత్తప్పేన పరేసు గారవం ఉప్పాదేత్వా"తి పరానువాదభయం భాయిత్వాతి అధిప్పాయో. తత్థ పరానువాదభయం నామ పరేసం సాధు జనానం గరహా భయం. అఞ్ఞమ్పి అపాయభయం సంసార వట్టభయఞ్చ ఏత్థ సఙ్గయ్హతియేవ. లోకంపాలేన్తీతి లోకపాలా. "లోకం"తి సత్తలోకం. "పాలేన్తీ"తి అపాయ భయతో రక్ఖన్తి.

౧౦౧. అలోభవచనత్థే. అకారో విరుద్ధత్థోతిఆహ "లోభప్పటిపక్ఖో"తి. లోభస్స పటివిరుద్ధోతి అత్థో. పటివిరుద్ధతా చ పహాయక పహాతబ్బ భావేన వేదితబ్బాతి దస్సేతుం "సోహి"తిఆదిమాహ . తత్థ సో నేక్ఖమ్మధాతువసేన హుత్వా పవత్తతీతి సమ్బన్ధో. "హిత సఞ్ఞితేసూ"తి ఇదం మే అత్థాయ హితాయ సుఖాయాతి ఏవం సఞ్ఞితేసు. "లగ్గనవసేనా"తి అముఞ్చితుకామతావసేన. తేస్వేవ పవత్తతీతి సమ్బన్ధో. "భవభోగ సమ్పత్తియో గూథరాసిం వియ హీళేత్వా"తి ఇదం బోధిసత్తానం వసేన నిదస్సన వచనం. తత్థ "హీళేత్వా"తి గరహిత్వా. నిక్ఖమన్తి ఏతేనాతి నేక్ఖమ్మో. సో ఏవ ధాతూతి నేక్ఖమ్మధాతు.

౧౦౨. అయం నయో దోసప్పటిపక్ఖో, మోహప్పటిపక్ఖోతిఆదీసుపి నేతబ్బో.

౧౦౩. తత్ర మజ్ఝత్తతాయం. "లీనుద్ధచ్చానం"తి చిత్తస్స లీనతా ఏకో విసమపక్ఖో. ఉద్ధటతా దుతీయో విసమపక్ఖో. లీనం చిత్తం కోసజ్జే విసమపక్ఖే పతతి. ఉద్ధటం చిత్తం ఉద్ధచ్చే విసమపక్ఖే పతతి. తదుభయమ్పి అకుసల పక్ఖికం హోతి. తథా

చిత్తస్స అతి లూఖతా ఏకో విసమ పక్ఖో. అతిపహట్ఠతా ఏకోతిఆదినా సబ్బం బోజ్ఝఙ్గవిధానం విత్థారేతబ్బం. తత్ర మజ్ఝత్తతా పన సమ్పయుత్త ధమ్మే ఉభోసు అన్తేసు పాతేతుం అదత్వా సయం మజ్ఝిమప్పటిపదాయం దళ్హం తిట్ఠతి.

౧౦౪. పస్సద్ధాదీసు. "తత్థ తం వీన్దన్తీ"తి తేసు పుఞ్ఞ కమ్మేసు తం చిత్త సుఖం పటిలభన్తి.

౧౦౫. లహుతా ద్వయే. "తత్తపాసాణే"తి సన్తత్తే పాసాణపిట్ఠే. "తత్థా"తి పుఞ్ఞకమ్మేసు.

౧౦౬-౧౧౦. ముదుతా ద్వయాదీసు సబ్బం సువిఞ్ఞేయ్యం.

౧౧౧. విరతిత్తయే. "కథా, చేతనా, విరతి, వసేనా"తి 'కథాసమ్మావాచా, చేతనా సమ్మావాచా, విరతి సమ్మావాచా, వసేన. తం కథావాచం సముట్ఠాపేతీతి తం సముట్ఠాపికా. యా పన పాప విరమణాకారేన చిత్తస్స పవత్తీతి యోజనా. "సమాదియన్తస్స వా"తి ముసావాదా విరమామీతిఆదినా వచీభేదం కత్వా సమాదియన్తస్స వా. "అధిట్ఠహన్తస్స వా"తి వచీభేదం అకత్వా చిత్తేనేవ తథా అధిట్ఠహన్తస్స వా. ఇమేహి ద్వీహి పదేహి సమాదాన విరతిప్పవత్తిం వదతి . "అవీతిక్కమన్తస్స వా"తి ఏతేన సమ్పత్త విరతిప్పవత్తిం వదతి. "ఏతాయా"తి సమ్మావాచా విరతియా. సా పన కత్తునా చ క్రియాయ చ సహభావినీ హుత్వా సమాదాన క్రియం సుట్ఠుతరం సాధేతి. తస్మా సా కరణ సాధనం నామ హోతి. తేనాహ "కరణత్థేవాకరణ వచన"న్తి. బహూసుజవనవారేసు పవత్తమానేసు పురిమ పురిమ జవనవారపరియాపన్నా సమ్మావాచా పచ్ఛిమ పచ్ఛిమ జవనవారసముట్ఠితాయ సమాదాన క్రియాయ పచ్చయో హోతి. సా పన తాయ క్రియాయ అసహభావిత్తా కరణలక్ఖణం న సమ్పజ్జతి. హేతు లక్ఖణే తిట్ఠతి. తేనాహ "హేతు అత్థేవా కరణవచన"న్తి. ఇదఞ్చ అత్థతో లబ్భమానత్తా వుత్తం. సమ్మావాచాతి పదం పన కితసాధన పదత్తాకరణత్థే ఏవసిద్ధం. న హి అకారక భూతో హేతు అత్థో సాధనం నామ సమ్భవతి. "సమాదాన వచనానీ"తి సమ్మావాచా సముట్ఠితాని సమాదాన వచనాని. "తతో"తి తతోపరం. "తేసం"తి తే సంవదమానానం. ఇదఞ్చ సబ్బం సమ్మావాచాతి వచనే వచీభేదవాచం పధానం కత్వా వుత్తం. సమ్పత్తవిరతి సముచ్ఛేద విరతిభూతాయ పన సమ్మావాచాయ వచీభేదేన కిచ్చం నత్థి. విరతి కిచ్చ మేవపధానన్తి దస్సేతుం "అపిచా"తిఆది వుత్తం. "పవత్తమానా"తి పవత్తమానత్తా. విసేసన హేతు పదమేతం.

౧౧౨-౧౧౩. సమ్మాకమ్మన్తేపి సమ్మాఆజీవేపి వత్తబ్బం నత్థి.

౧౧౪. "సమ్పత్తం వత్థుం"తి పాణాతి పాతాదికమ్మస్స వత్థుం. సాపచ్చుప్పన్నారమ్మణాయేవ. కస్మా, అత్తనో పచ్చక్ఖే సమ్పత్త వసేనవత్థుస్సధరమానత్తా. "సమాదియన్తస్స వా ఉప్పన్నా"తి పాణాతి పాతాపటివిరమామీతిఆదినా సమాదియన్తస్సయా సమాదానక్ఖణే ఉప్పన్నా విరతి. "సా పన పచ్చుప్పన్నారమ్మణా హోతీ"తి ఏత్థ కథం పచ్చుప్పన్నా రమ్మణా హోతీతి. పాణాతి పాతాపటివిరమామీతి వదన్తస్స చిత్తం అనుక్కమేన పాణసద్దాదీనం అత్థం ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తతి. తత్థ "పాణో"తి వోహారతో సత్తో. పరమత్థతో జీవితిన్ద్రియం. సో చ సత్తో తఞ్చజీవితిన్ద్రియం లోకే సబ్బకాలమ్పి సంవిజ్జతియేవ. ఏవరూపం జీవితిన్ద్రియ సామఞ్ఞం సన్ధాయ పచ్చుప్పన్నారమ్మణాతి వుత్తం. అదిన్నాదానా పటివిరమామీతిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. "అనాగతా రమ్మణావా"తి ఏత్థ ఏకదివసం నియమేత్వా సమాదియన్తస్స తస్మిం దివసే ధరమాన సత్తాపి అత్థి. ఉప్పజ్జిస్సమానసత్తాపి అత్థి. తదుభయమ్పి పాణవచనే సఙ్గహితమేవ. పాణుపేతం కత్వా సమాదియన్తస్స వత్తబ్బమేవ నత్థి. అపి చ అనాగతకాలికమ్పి సమాదానం అత్థియేవ. అహం అసుకదివసతో పట్ఠాయ

యావజీవమ్పి పాణాతిపాతా విరమాధీతిఆది. ఏవం సమాదాన విరతి అనాగతా రమ్మణాపి హోతీతి. "పచ్చయసముచ్ఛేదవసేనా"తి తం తం కిలేసానుసయ సఙ్ఖాతస్స పచ్చయస్స సముచ్ఛేదవసేన. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యం.

౧౧౩-౧౧౬. అప్పమఞ్ఞాద్వయే. అపిచాతిఆదీసు. "కలిసమ్భవేభవే"తి దుక్ఖుప్పత్తిపచ్చయభూతే సంసారభవే. "పాపేకలి పరాజయే"తి కలిసద్దో పాపే చ పరాజయే చ వత్తతీతి అత్థో. సత్తేహి కలిం అవన్తి రక్ఖన్తి ఏతాయాతి కరుణా. సత్తేహీతి చ రక్ఖణత్థయోగే ఇచ్ఛితస్మిం అత్థే అపాదాన వచనం. యథా-కాకే రక్ఖన్తి తణ్డులా-తి. సత్తేవా కలితో అవన్తి రక్ఖన్తి ఏతాయాతి కరుణా. కలితోతి చ రక్ఖణత్థ యోగే అనిచ్ఛితస్మిమ్పి అపాదానవచనం. యథా-పాపాచిత్తం నివారయేతి. ఏకస్మిం సత్తే పవత్తాపి అప్పమఞ్ఞా ఏవ నామ హోన్తి. యథా తం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం ఏకస్మిం ఆరమ్మణే పవత్తమ్పి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమేవ హోతీతి.

౧౧౭. పఞ్ఞిన్ద్రియే వత్తబ్బం నత్థి.

సోభణరాసిమ్హిఅనుదీపనా నిట్ఠితా.

౧౧౮. ఏతం పరిమాణం అస్సాతి ఏత్తావం. "ఏత్తావతా"తి ఏత్తావన్తేన-ఫస్సో, వేదనా, సఞ్ఞా,తిఆదివచనక్కమేన. "చిత్తుప్పాదేసూ"తి ఏత్థ-కతమే ధమ్మా దస్సనేన పహాతబ్బా. చత్తారో దిట్ఠిగతసమ్పయుత్త చిత్తుప్పాదా-తిఆదీసు చిత్తచేతసిక సమూహో చిత్తుప్పాదోతి వుచ్చతి. ఇధ పన చిత్తాని ఏవ చిత్తుప్పాదాతి వుచ్చన్తీతి ఆహ "చిత్తుప్పాదేసూతి చిత్తేసు ఇచ్చేవ అత్థో"తి. "సబ్బదుబ్బలత్తా"తి సబ్బచిత్తేహి దుబ్బలతరత్తా. "భావనా బలేనా"తి వితక్క విరాగసత్తి యుత్తేన ఉపచార భావనా బలేన, వుట్ఠాన గామిని విపస్సనా భావనా బలేన చ. "బలనాయకత్తా"తి బల ధమ్మానం నాయకత్తా, జేట్ఠకత్తా.

౧౧౯. అకుసల చేతసికేసు. "పచ్ఛిమం"తి సబ్బేసుపి ద్వాదసా కుసల చిత్తేసూతి వచనం. "పురిమస్సా"తి సబ్బా కుసల సాధారణా నామాతి వచనస్స. "సమత్తన వచనం"తి-కస్మా సబ్బాకుసల సాధారణా నామాతి. యస్మా సబ్బేసుపి. ల. చిత్తేసు లబ్భన్తి, తస్మా సబ్బా కుసల సాధారణా నామా-తి ఏవం సాధన వచనం. యస్మా పన ఇమేహి చతూహి వినానుప్పజ్జన్తి, తస్మా తే సబ్బేసు తేసు లబ్భన్తీతి యోజనా. కస్మా వినా నుప్పజ్జన్తీతి ఆహ "న హితానీ"తిఆదిం. "తేహీ"తి పాపేహి. సబ్బ పాప ధమ్మతోతి అత్థో. "తథా తథా ఆమసిత్వా"తి దిట్ఠి ఖన్ధేసు నిచ్చో ధువో సస్సతోతిఆదినా ఆమసతి. మానో అహన్తి వా సేయ్యో సదిసోతిఆదినా వా ఆమసతి. ఏవం తథా తథా ఆమసిత్వా. "తేసూ"తి దిట్ఠిమానేసు. నిద్ధారణే భుమ్మం. దిట్ఠి పరామసన్తీ పవత్తతీతి యోజనా. "తం గహితాకార"న్తి తం అహన్తి గహితం నిమిత్తాకారం. సక్కాయ దిట్ఠి ఏవ గతి యేసం తే దిట్ఠి గతికా. అవిక్ఖమ్భిత సక్కాయ దిట్ఠికా. "అహన్తి గణ్హన్తీ"తి మానేన గణ్హన్తి. "న హి మానస్స వియా"తి యథా మానస్స అత్తసమ్పగ్గహణే బ్యాపారో అత్థి, న తథా దిట్ఠియా అత్తసమ్పగ్గహణే బ్యాపారో అత్థీతి యోజనా. ఏత్థ చ అత్తసమ్పగ్గహణం నామ పరేహి సద్ధిం అత్తానం సేయ్యాదివసేన సుట్ఠుపగ్గహణం. "న చ దిట్ఠియా వియా"తి యథా దిట్ఠియా ధమ్మానం అయాథావపక్ఖపరికప్పనే బ్యాపారో అత్థీతి యోజనా. తత్థ అయాథావపక్ఖో నామ అత్తా సస్సతో ఉచ్ఛిన్నోతిఆది. మచ్ఛరియం అత్తసమ్పత్తీసు లగ్గనలోభసముట్ఠితత్తా లోభసమ్పయుత్తమేవ సియాతి చోదనం పరిహరన్తో "మచ్ఛరియం పనా"తిఆదిమాహ. తత్థ "తాసం"తి అత్తసమ్పత్తీనం. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యం.

౧౨౦. సోభణచేతసికేసు. "తీసు ఖన్ధేసు"తి సీలక్ఖన్ధ సమాధిక్ఖన్ధ పఞ్ఞాక్ఖన్ధేసు చ. "సమ్మాదిట్ఠి పచ్ఛిమకో"తి సమ్మాదిట్ఠియా పచ్ఛతో అనుబన్ధకోతి అత్థో. సమ్మాదిట్ఠియా పరివా రమత్తోతి వుత్తం హోతి. "తస్మిం అసతి పీ"తి దుతీయజ్ఝానిక మగ్గాదీసు తస్మిం సమ్మాసఙ్కప్పే అసన్తేపి. "సీలసమాధిక్ఖన్ధ ధమ్మేసు పనా"తి 'సమ్మావాచా, సమ్మాకమ్మన్తో, సమ్మాఆజీవో,తి ఇమే తయో ధమ్మా సీలక్ఖన్ధ ధమ్మా నామ. సమ్మా వాయామో, సమ్మాసతి, సమ్మాసమాధీ,తి ఇమే తయో ధమ్మా సమాధిక్ఖన్ధా నామ. ఇమేసు సీలక్ఖన్ధ సమాధిక్ఖన్ధేసు. "ఏకో ఏకస్స కిచ్చం న సాధేతీ"తి తేసు సమ్మావాచా సమ్మాకమ్మన్తస్స కిచ్చం న సాధేతి. సమ్మా ఆజీవస్స కిచ్చం న సాధేతి. సమ్మాకమ్మన్తో చ సమ్మావాచాయ కిచ్చం న సాధేతీతిఆదినా సబ్బం వత్తబ్బం. "సీలేసు పరిపూరకారితా వసేనా"తి సీలప్పటిపక్ఖ ధమ్మానం సముచ్ఛిన్దకారితా వసేనాతి అధిప్పాయో. ముసావాద విరతి ముసావాదమేవ పజహితుం సక్కోతి. న ఇతరాని పిసుణవాచాదీనీతి యోజనా. ఏత్థ సియా. ముసావాదవిరతి నామ కుసల ధమ్మో హోతి. కుసల ధమ్మో చ నామ సబ్బస్స అకుసల ధమ్మస్స పటిపక్ఖో. ఏకస్మిమ్పి కుసల ధమ్మే ఉప్పజ్జమానే తస్మిం సన్తానే సబ్బాని అకుసలాని పజహితుం సక్కోన్తీతి వత్తబ్బాని. అథ చ పన ముసావాద విరతి ముసావాదమేవ పజహితుం సక్కోతి, న ఇతరానీతి వుత్తం. కథమిదం దట్ఠబ్బన్తి. వుచ్చతే. పజహితుం సక్కోతీతి ఇదం పఞ్చసు పహానేసు తదఙ్గప్పహాన వచనం. తదఙ్గప్పహానన్తి చ తేన తేన కుసలఙ్గేన తస్స తస్స అకుసలఙ్గస్స పహానం తదఙ్గప్పహానం నామ. ఇదం వుత్తం హోతి, ఇధ సప్పురిసో పాణాతిపాతా పటివిరమామీతిఆదినా విసుం విసుం సిక్ఖాపదాని సమాదియిత్వా పాణాతి పాతవిరతి సఙ్ఖాతేన కుసలఙ్గేన పాణాతిపాత సఙ్ఖాతం అకుసలఙ్గం పజహతి. అదిన్నాదాన విరతి సఙ్ఖాతేన కుసలఙ్గేన అదిన్నాదాన సఙ్ఖాతం అకుసలఙ్గం పజహతీతిఆదినా విత్థారేతబ్బం. ఏకస్మిమ్పి కుసల ధమ్మే ఉప్పజ్జమానే తస్మిం సన్తానే సబ్బాని అకుసలాని న ఉప్పజ్జన్తీతి ఏత్థ పన అనోకాసత్తా ఏవ న ఉప్పజ్జన్తి, న పహానత్తా. న హి తస్మిం సన్తానే తస్మిం ఖణే తాని అకుసలాని ఏవ న ఉప్పజ్జన్తి. అథఖో సబ్బాని అఞ్ఞాని కుసల చిత్తాని చ న ఉప్పజ్జన్తి. సబ్బాని అబ్యాకత చిత్తాని చ న ఉప్పజ్జన్తి. తాని అనోకా సత్తా ఏవ న ఉప్పజ్జన్తి. న పహానత్తా న ఉప్పజ్జన్తి. తదఙ్గప్పహానాది వసేన పన పహానం సన్ధాయ ఇధ పజహితుం సక్కోతి-న సక్కోతీతి వుత్తం. ఏత్తావతా తదఙ్గప్పహానం నామ సుపాకటం హోతి. ముసావాద విరతి ముసావాదమేవ పజహితుం సక్కోతి. న ఇతరానీతి ఇదఞ్చ సుట్ఠు ఉపపన్నం హోతీతి. "ఏత్థ చా"తిఆదీసు కాయఙ్గచోపనత్థాయ వాచఙ్గచోపనత్థాయ చ పవత్తాని కాయవచీచో పన భాగియాని నామ. కామావచర కుసలేస్వేవ విరతియో సన్దిస్సన్తి. "కామావచర కుసలేసు పీ"తి నిద్ధారణే భుమ్మవచనం. కామభూమియం ఉప్పన్నేసు ఏవ కామావచర కుసలేసు సన్దిస్సన్తి. తివిధ కుహనవత్థూని చ విరమితబ్బవత్థుట్ఠానేరితాని. ఏత్థ చ కుహనం నామ విమ్హాపనం లాభసక్కార సిలోకత్థాయ మనుస్సానం నానామాయాసాఠేయ్య కమ్మాని కత్వా అచ్ఛరియబ్భుత భావకరణన్తి వుత్తం హోతి. తం పన తివిధం 'పచ్చయప్పటిసేవనకుహనఞ్చ, సామన్తజప్పన కుహనఞ్చ, ఇరియా పథసణ్ఠా పన కుహనఞ్చ. తత్థ మహిచ్ఛోయేవ సమానో అప్పిచ్ఛాకారం దస్సేత్వా ఆదితో ఆగతా గతే చతుపచ్చయే పటిక్ఖిపిత్వా పచ్ఛా బహుం బహుం ఆగతే పచ్చయే పటిగ్గణ్హాతి. ఇదం పచ్చయప్పటిసేవన కుహనం నామ. పాపిచ్ఛోయేవ సమానో అయం ఝానలాభీతి వా అభిఞ్ఞాలాభీతి వా అరహాతి వా జనో మం సమ్భావేతూతి సమ్భావనం ఇచ్ఛన్తో అత్తానం ఉత్తరి మనుస్స ధమ్మానం సన్తికే తే వా అత్తనో సన్తికే కత్వా వణ్ణేతి. ఇదం సామన్తజప్పన కుహనం నామ. పాపిచ్ఛోయేవ సమానో అయం సన్తవుత్తి సమాహితో ఆరద్ధవీరియోతి జనో మం సమ్భావేతూతి సమ్భావనం ఇచ్ఛన్తో ఇరియా పథ నిస్సితం నానావఞ్చనం కరోతి. ఇదం ఇరియా పథ సణ్ఠాపన కుహనం నామ. "సిక్ఖాపదస్స వత్థూనీ"తి సురా పాన వికాల భోజన నచ్చగీతవాదిత దస్సన సవనాదీని. సురామేరయపానా విరమాధీతి సమాదియన్తస్స సురామేరయపాన చేతనా విరమితబ్బ వత్థు నామ. వికాల భోజనా విరమామీతి

సమాదియన్తస్స వికాలే యావకాలిక వత్థుస్స పరిభుఞ్జన చేతనా విరమితబ్బ వత్థు నామ. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. లోకుత్తర చిత్తేసు. ‘సబ్బథాపీ,తి చ ‘నియతా’తి చ ‘ఏకతో వా’తి చ తీణి విసేసనాని. లోకియేసు పన ‘కదాచీ’తి చ ‘విసుం విసుం’తి చ ద్వే ద్వే విసేసనాని. తత్థ లోకుత్తరేసు ‘సబ్బథాపీ’తి ఇదం సముచ్ఛేదప్పహాన దస్సనం లోకియేసుపి తబ్బిపరీతం తదఙ్గప్పహాన దస్సనం అధిప్పేతన్తి కత్వా “ఏకేక దుచ్చరితప్పహానవసేనే వా”తి వుత్తం.

౧౨౧. అప్పమఞ్ఞాసు. “విభఙ్గే”తి అప్పమఞ్ఞా విభఙ్గే. “కారుఞ్ఞప్పకతికస్సా”తి కారుఞ్ఞసభావస్స. “అనిస్సుకినో”తి ఇస్సాధమ్మరహితస్స. ఝానగతా కరుణా దోస సముట్ఠితం విహింసం పజహతి. ఝానగతా ముదితా దోససముట్ఠితం అరతిం పజహతీతి వుత్తం “విహింసా అరతీనం నిస్సరణ భూతా”తి. ఏత్థ చ అరతి నామ సుఞ్ఞాగారేసు చ భావనా కమ్మేసు చ నిబ్బిదా. దోస నిస్సరణే సతి దోమనస్సనిస్సరణమ్పి సిద్ధమేవ. నిస్సరణఞ్చ నామ పటిపక్ఖ ధమ్మ సన్తానేన హోతి. తస్మా పుబ్బభాగేపి అప్పమఞ్ఞాసు నిచ్చం సోమనస్స సన్తానం వేదితబ్బన్తి అధిప్పాయేన “దోమనస్సప్పటిపక్ఖఞ్చా”తిఆదిమాహ. “అట్ఠకథాయపి సహ విరుద్ధో”తి అట్ఠసాలినియం ఉపేక్ఖా సహగత కామావచర కుసల చిత్తేసు కరుణా ముదితా పరికమ్మకాలేపి హి ఇమేసం ఉప్పత్తి మహాఅట్ఠకథాయం అనుఞ్ఞాతా ఏవా-తి వుత్తం. తాయ అట్ఠకథాయపి సహ విరుద్ధో. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యం. “పటికూలా రమ్మణేసు పన...పే.... వత్తబ్బమేవ నత్థీ”తి పటికూలా రమ్మణాని నామ సోమనస్సేన దూరే హోన్తి, తథా దుక్ఖిత సత్తా చ, తస్మా తదా రమ్మణాని అసుభ భావనా చిత్తాని చ కరుణా భావనా చిత్తాని చ ఆదితో ఉపేక్ఖా సహగతా సేవాతి వత్తబ్బమేవ నత్థి. “సాహిపేదనుపేక్ఖా నామా”తి కామావచర వేదనుపేక్ఖా వుత్తా. విభావనిపాఠే, “అఞ్ఞవిహితస్స పీ”తి అఞ్ఞం ఆరమ్మణం మనసికరోన్తస్సపి. సజ్ఝాయనం సమ్మజ్జతి, సమ్మసనం సమ్మజ్జతీతి పాఠసేసో. ఇతి తస్మా. ఏత్థ సియా “తం పటిక్ఖిత్తం హోతీ”తి కస్మా వుత్తం. న ను తమ్పి ఉపేక్ఖా సహగత చిత్తేసు కరుణా ముదితానం సమ్భవం సాధేతి యేవాతి. సచ్చం సాధేతియేవ. తేన పన పరిచయ వసేన తేసు తాసం సమ్భవం దీపేతి. ఇధ పన “ఏత్థ చా”తిఆదినా “పటికూలా రమ్మణేసూ”తిఆదినా చ పరిచయేన వినా పకతియా తాసం ఉపేక్ఖా వేదనాయ ఏవ సహ పవత్తి బహులతా వుత్తాతి. “యోగకమ్మ బలేనా”తి యుఞ్జన వీరియ కమ్మ బలేన.

౧౨౨. చేతో యుత్తానం చిత్త చేతసికానం. “ఏత్థ చా”తిఆదీసు. హేట్ఠా చ వుత్తో ‘కదాచి సన్దిస్సన్తి విసుం విసుం, కదాచి నానా హుత్వా జాయన్తీ’తి. ఉపరి చ వక్ఖతి ‘అప్పమఞ్ఞా విరతియో పనేత్థ పఞ్చపి పచ్చేకమేవ యోజేతబ్బా’తి. ఇస్సాదీనఞ్చ నానా కదాచి యోగో ఉపరి ‘ఇస్సామచ్ఛేర కుక్కుచ్చాని పనేత్థ పచ్చేకమేవ యోజేతబ్బానీ’తి వక్ఖతి. మానథిన మిద్ధానం పన నానా కదాచి యోగో ఇధ వత్తబ్బో. “కదాచీ”తి వత్వా తదత్థం వివరతి “తేసం”తిఆదినా. “తేసం”తి దిట్ఠి విప్పయుత్తానం. “నిద్దాభిభూత వసేనా”తి నిదస్సన వచనమేతం. తేన కోసజ్జాదీనమ్పి గహణం వేదితబ్బం. “అకమ్మఞ్ఞతాయా”తి అకమ్మఞ్ఞభావేన. తేహి ఇస్సామచ్ఛరియ కుక్కుచ్చేహి. తేన చ మానేన. కిచ్చ విరోధే వా ఆరమ్మణ విరోధే వా నానాభావో. అవిరోధే సహభావో.

౧౨౩. “యోగట్ఠానపరిచ్ఛిన్దన వసేనా”తి సబ్బచిత్త సాధారణా తావ సబ్బేసుపి ఏకూననవుతిచిత్తుప్పాదేసు, వితక్కో పఞ్చపఞ్ఞా సచిత్తేసూతిఆదినా యుత్తట్ఠాన భూతానం చిత్తానం గణనసఙ్ఖ్యాపరిచ్ఛేదవసేన. “యుత్త ధమ్మరాసి పరిచ్ఛిన్దన వసేనా”తి అనుత్తరే ఛత్తింస, మహగ్గతే పఞ్చతింసాతిఆదినా యుత్త ధమ్మరాసీనం గణన సఙ్ఖ్యా పరిచ్ఛేద వసేన. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యం. “పాళియం”తి ధమ్మసఙ్గణి పాళియం. “తేసం నయానం”తి చతుక్క పఞ్చక నయానం.

౧౨౪. “కాయవచీ విసోధన కిచ్చా”తి కాయద్వారవచీద్వార సోధన కిచ్చా.

౧౨౫. లోకుత్తర విరతీనం లోకుత్తర విపాకేసుపి ఉప్పజ్జనతో “ఇదఞ్చ...పే.... దట్ఠబ్బ”న్తి. తాసం అప్పమఞ్ఞానం. తేసు మహావిపాకేసు. సత్తపఞ్ఞత్తాదీని ఆరమ్మణాని యస్సాతి విగ్గహో. “తేనా”తి కుసలేన. “వికప్ప రహితత్తా”తి వివిధాకార చిన్తన రహితత్తా. అప్పనాపత్త కమ్మ విసేసేహి నిబ్బత్తా అప్పనాపత్తకమ్మ విసేస నిబ్బత్తా. పఞ్ఞత్తి విసేసాని నామ పథవీకసిణ నిమిత్తాదీని. “అపి చా”తిఆదీసు. న పఞ్ఞత్తి ధమ్మేహి అత్థి. ఏవఞ్చ సతి, కామవిపాకాని కామతణ్హాయ ఆరమ్మణభూతా పఞ్ఞత్తియోపి ఆలమ్బేయ్యున్తి. “సఙ్గహనయభేదకారకా”తి పఠ మజ్ఝానిక చిత్తేసు ఛత్తింస. దుతీయజ్ఝానిక చిత్తేసు పఞ్చతింసాతిఆదినా సఙ్గహనయభేదస్స కారకా.

౧౨౬. “ఏత్థ చా”తిఆదీసు. “పఞ్చసు అసఙ్ఖారికేసూ”తి నిద్ధారణే భుమ్మవచనం. తథా పఞ్చసు ససఙ్ఖారికేసూతి. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యం.

౧౨౮. “భూమి జాతి సమ్పయోగాదిభేదేనా”తి ఫస్సోతావ చతుబ్బిధో హోతి కామావచరో, రూపావచరో, అరూపావచరో చాతి. అయం భూమిభేదో.

> ద్వాదసాకుసలా ఫస్సా, కుసలా ఏకవీసతి;
> ఛత్తింసేవ విపాకా చ, వీసతి క్రియా మతా.

ఇతి అయం జాతిభేదో. సోమనస్స సహగతో, దిట్ఠిగత సమ్పయుత్తో, అసఙ్ఖారికో చ, ససఙ్ఖారికో చాతిఆదినా సమ్పయోగాదిభేదో వత్తబ్బో. “చిత్తేన సమం భేద”న్తి అత్తనా వా సమ్పయుత్తేన చిత్తభేదేన సమం భేదం. ఏకూనన వుతియా చిత్తేసు వా. ఏత్థ చ విచికిచ్ఛా చేతసికం ఏకస్మిం చిత్తే యుత్తన్తి ఏకమేవ హోతి. దోసో, ఇస్సా, మచ్ఛరియం, కుక్కుచ్చన్తి ఇమే చత్తారో ద్వీసు చిత్తేసు యుత్తాతి విసుం విసుం ద్వే ద్వే హోన్తి. తథా దిట్ఠిమానా పచ్చేకం చత్తారో. థినమిద్ధం పచ్చేకం పఞ్చాతిఆదినా సబ్బం వత్తబ్బన్తి.

చేతసికసఙ్గహదీపనియాఅనుదీపనా నిట్ఠితా.

३. పకిణ్ణకసఙ్గహఅనుదీపనా

౧౨౯. పకిణ్ణకసఙ్గహే . ఉభిన్నం చిత్త చేతసికానం. "తేపఞ్ఞాసా"తి తేపఞ్ఞాసవిధా. "భావో"తి విజ్జమానకిరియా. యో లక్ఖణ రసాదీసు లక్ఖణన్తి వుచ్చతి. తేనాహ "ధమ్మానం"తిఆదిం. పవత్తోతి పాఠసేస పదం. ఏతేన 'వేదనా భేదేన చిత్తచేతసికానం సఙ్గహో'తిఆదీసుపి వేదనా భేదేన పవత్తో చిత్తచేతసికానం సఙ్గహోతిఆదినా సమ్బన్ధం దస్సేతి. "వచనత్థో దస్సితో"తి, కథం దస్సితోతి ఆహ "వేదనా భేదేన చిత్తచేతసికానం సఙ్గహో"తిఆది. "తేసం దాని యథారహం"తి ఏత్థ "తేసం"తి చిత్తచేతసికానం, సఙ్గహో నామాతి సమ్బన్ధో. ఏతేన అయం సఙ్గహో చిత్త చేతసికానం ఏవ సఙ్గహోతి సిద్ధం హోతి. వేదనా హేతుతో. ల. లమ్బణవత్థుతో సఙ్గహో నామాతి సమ్బన్ధో. ఏతేన ఉపరి వేదనా సఙ్గహోతిఆదీసు వేదనాతో సఙ్గహో వేదనా సఙ్గహో. ల. వత్థుతో సఙ్గహో వత్థు సఙ్గహోతి సిద్ధం హోతి, వేదనాతోతిఆదీసు చ వేదనా భేదతోతిఆది అత్థతో సిద్ధం హోతి. ఏవం ఛన్నం పకిణ్ణకసఙ్గహానం వచనత్థో దస్సితో. తేనాహ "వేదనా భేదేనా"తిఆదిం. ఆదినా దస్సితోతి సమ్బన్ధో. "సఙ్గహో నామ నియ్యతే"తి వుత్తత్తా "నీతో నామ అత్థీ"తి వుత్తం. "నియ్యతే"తి చ పవత్తీయతేతి అత్థో. నను తేసం "సఙ్గహో నామ నియ్యతే"తి వుత్తత్తా ద్వీహి చిత్త చేతసికేహి ఏవ అయం సఙ్గహో నేతబ్బోతి. న. చిత్తేన నీతే చేతసికేహి విసుం నేతబ్బ కిచ్చస్స అభావతోతి దస్సేతుం "చిత్తే పన సిద్ధే"తిఆది వుత్తం.

౧౩౦. వేదనా సఙ్గహే. వేదనా భేదం నిస్సాయ ఇమస్స సఙ్గహస్స పవత్తత్తా "నిస్సయ ధమ్మ పరిగ్గహత్థ"న్తి వుత్తం. "సంయుత్తకే"తి వేదనా సంయుత్తకే. "ఆరమ్మణం అనుభోన్తీ"తి ఆరమ్మణ రసం అనుభోన్తి. "తే"తి తేజనా. "తం"తి తం ఆరమ్మణం. "సాతతో"తి సుఖాకారతో. "అస్సాతతో"తి దుక్ఖా కారతో . తతో అఞ్ఞోపకారో నత్థి, తస్మా వేదనా అనుభవన లక్ఖణేన తివిధా ఏవ హోతీతి యోజనా. "ద్వే"తి ద్వే వేదనాయో. ఉపేక్ఖం సుఖే సఙ్గహేత్వా సుఖదుక్ఖవసేన వా ద్వే వేదనా వుత్తాతి యోజనా. "సన్తస్మిం ఏసా పణీతే సుఖే"తి ఝానసమ్పయుత్తం అదుక్ఖమ సుఖం సన్ధాయ వుత్తం. పఞ్చ భేదాదీసు విత్థారో వేదనా సంయుత్తే గహేతబ్బో. వేదయితన్తి చ వేదనాతి చ అత్థతో ఏకం. "సబ్బం తం దుక్ఖస్మిం"తి సబ్బం తం వేదయితం దుక్ఖస్మిం ఏవ పవిట్ఠం హోతి. సఙ్ఖార దుక్ఖతం ఆనన్ద మయా సన్ధాయ భాసితం సఙ్ఖార విపరిణామతఞ్చ, యం కిఞ్చి వేదయితం, సబ్బం తం దుక్ఖస్మింతి పాళి. "ఇన్ద్రియభేదవసేనా"తి సోమనస్స సహగతం, ఉపేక్ఖాసహగతం, దోమనస్స సహగతం, సుఖసహగతం, దుక్ఖ సహగతన్తి ఏవం ఇన్ద్రియ భేదవసేన. "యేసు ధమ్మేసూ"తి సమ్పయుత్త ధమ్మేసు. "తేసం"తి సమ్పయుత్త ధమ్మానం. తత్థ సుఖసమ్పయుత్తా ధమ్మా కాయిక సుఖ సమ్పయుత్త చేతసిక సుఖ సమ్పయుత్త వసేన దువిధా. ఏవం ఇస్సరట్ఠానభూతానం సమ్పయుత్త ధమ్మానం దువిధత్తా అనుభవన భేదే తీసు వేదనాసు ఏకం సుఖ వేదనం ద్విధా భిన్దిత్వా సుఖిన్ద్రియం సోమనస్సిన్ద్రియన్తి వుత్తం. దుక్ఖసమ్పయుత్త ధమ్మేసుపి ఏసేవనయో. "అపి చా"తి కిఞ్చి వత్తబ్బం అత్థీతి అత్థో. "తేపీ"తి ఉపేక్ఖా సమ్పయుత్తాపి ధమ్మా. చక్ఖాది పసాదకాయా నామ చక్ఖు సోత ఘాన జివ్హా పసాదకాయా. తేసు నిస్సితా నామ చక్ఖు విఞ్ఞాణ చిత్తుప్పాదాదయో. "సబ్భావా"తి సన్తభావతో సంవిజ్జమాన భావతో దువిధా హోన్తీతి యోజనా. "ఏక రసత్తా"తి మజ్ఝత్తభావేన ఏకరసత్తా. "ఇతరానీ"తి సోమనస్స దోమనస్స ఉపేక్ఖిన్ద్రియాని. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యం.

౧౩౧. హేతుసఙ్గహే. "సుప్పతిట్ఠితభావసాధనం"తి సుట్ఠు పతిట్ఠహన్తీతి సుప్పతిట్ఠితా. సుప్పతిట్ఠిత భావసాధనం హేతు కిచ్చం నామాతి యోజనా. "ఇమేపి ధమ్మా"తి ఇమేపి ఛ హేతు ధమ్మా. "తత్థా"తి తేసు ఆరమ్మణేసు, సాధేన్తి. తస్మా సుప్పతిట్ఠిత భావసాధనం హేతుకిచ్చం నామాతి వుత్తం. "అపరే పనా"తి పట్ఠానట్ఠ కథాయం ఆగతో రేవతత్థేర వాదో.

“ధమ్మానం కుసలాది భావసాధనం”తి సహజాతధమ్మానం కుసలభావసాధనం అకుసలభావసాధనం అబ్యాకతభావసాధనం. “ఏవం సన్తే”తిఆది తం వాదం పటిక్ఖిపన్తానం పటిక్ఖేపవచనం. “యేస”న్తి మోహమూల చిత్త ద్వయే మోహో చ అహేతుక చిత్తుప్పాద రూప నిబ్బానాని చ. “న సమ్పజ్జేయ్యా”తి సహజాత హేతునో అభావా తస్స మోహస్స అకుసల భావో, ఇతరే సఞ్చ అబ్యాకత భావో న సమ్పజ్జేయ్య. ఇదం వుత్తం హోతి. హేతు నామ సహజాత ధమ్మానం కుసలాదిభావం సాధేతీతి వుత్తం. ఏవం సతి, సో మోహో సమ్పయుత్త ధమ్మానం అకుసల భావం సాధేయ్య. అత్తనో పన అకుసల భావం సాధేన్తో సహజాతో అఞ్ఞో హేతు నత్థి. తస్మా తస్స అకుసలభావో న సమ్పజ్జేయ్య. తథా అహేతుక చిత్తుప్పాద రూప నిబ్బానానఞ్చ అబ్యాకతభావం సాధేన్తో కోచి సహజాతో హేతు నామ నత్థీతి తేసమ్పి అబ్యాకత భావో న సమ్పజ్జేయ్య. న చ న సమ్పజ్జతి. తస్మా సో థేరవాదో న యుత్తోతి. ఏత్థ సియా. సోచ మోహో అత్తనో ధమ్మతాయ అకుసలో హోతి. తాని చ అహేతుక చిత్తుప్పాదరూప నిబ్బానాని అత్తనో ధమ్మతాయ అబ్యాకతాని హోన్తీతి. ఏవం సన్తే, యథా తే ధమ్మా. తథా అఞ్ఞోపి ధమ్మా అత్తనో ధమ్మతాయ ఏవ కుసలా కుసలా బ్యాకతా భవిస్సన్తి. న చేత్థ కారణం అత్థి, యేనకారణేన తే ఏవ ధమ్మా అత్తనో ధమ్మతాయ అకుసలా బ్యాకతా హోన్తి. అఞ్ఞే పన ధమ్మా అత్తనో ధమ్మతాయ కుసలా కుసలా బ్యాకతా న హోన్తి, హేతూహి ఏవ హోన్తీతి. తస్మా తేసం సబ్బేసమ్పి కుసలాది భావత్థాయ హేతూహి పయోజనం నత్థి. తస్మా సో థేరవాదో న యుత్తో యేవాతి. న కేవలఞ్చ తస్మిం థేరవాదే ఏత్తకో దోసో అత్థి. అథ ఖో అఞ్ఞోపి దోసో అత్థీతి దస్సేతుం “యాని చా”తిఆదిమాహ. తత్థాయం అధిప్పాయో. సచే ధమ్మానం కుసలాది భావో సహజాత హేతుప్పటిబద్ధో సియా. ఏవం సతి, హేతు పచ్చయే కుసల హేతుతో లద్ధ పచ్చయాని రూపాని కుసలాని భవేయ్యుం. అకుసల హేతుతో లద్ధ పచ్చయాని రూపాని అకుసలాని భవేయ్యుం . న చ భవన్తి. తస్మా సో వాదో అయుత్తో యేవాతి. ఇదాని పున తం థేరవాదం పగ్గహేతుం “యథాపనా”తిఆదిమాహ. “ధమ్మేసూ”తి చతుస్సచ్చ ధమ్మేసు. ముయ్హనకిరియా నామ అన్ధకార కిరియా. ధమ్మచ్ఛన్దో నామ దానం దాతుకామో, సీలం పూరేతుకామో, భావనం భావేతుకామో ఇచ్చాదినా పవత్తో ఛన్దో. “అక్ఖన్తీ”తి అక్ఖమనం, అరోచనం, అమనాపో. పాప ధమ్మ పాపా రమ్మణ విరోధో నామ కామరాగట్ఠానీయేహి సత్తవిధ మేథున ధమ్మాదీహి పాప ధమ్మేహి చేవ పఞ్చకామగుణా రమ్మణే హి చ చిత్తస్స విరోధో, జేగుచ్ఛా పటికూలో. ముయ్హనకిరియా పన ఏకన్త అకుసల జాతికా ఏవ హోతి. ఏత్తావతా మోహమూల చిత్త ద్వయే మోహో అత్తనో ధమ్మతాయ అకుసలో హోతీతి ఇమమత్థం పతిట్ఠాపేతి. “ఏవం సన్తే”తిఆదికం తత్థ దోసారోపనం విధమతి. ఇదాని అహేతుక చిత్తుప్పాద రూప నిబ్బానాని అత్తనో ధమ్మతాయ అబ్యాకతాని హోన్తీతి ఇమమత్థం పతిట్ఠాపేతుం “యోచ ధమ్మో”తిఆదిమాహ. “ఏత్తకమేవా”తి అఞ్ఞం దుక్కర కారణం నత్థీతి అధిప్పాయో. “అహేతుక చిత్తానం”తి అహేతుక చిత్తుప్పాదానం. అత్తనో ధమ్మతాయ ఏవ సిద్ధో. ఏత్తావతా-అహేతుక. ల. నిబ్బానాని అత్తనో ధమ్మతాయ అబ్యాకతాని హోన్తీ-తి ఇమమత్థం పతిట్ఠాపేతి. “ఏవం సన్తే”తిఆది తత్థ దోసారోపనం అపనేతి. ఇదాని సబ్బోపి మోహో అత్తనో ధమ్మతాయ అకుసల భావేతబ్బా అఞ్ఞేసం ఇచ్ఛా నామ అత్థి, అక్ఖన్తి నామ అత్థీతి ఏవం వుత్తానం ఇచ్ఛా అక్ఖన్తి ధమ్మానమ్పి అకుసల భావం సాధేతీతి దస్సేతుం “తత్థ మోహో”తిఆదిమాహ. “ముయ్హన నిస్సన్దాని ఏవా”తి ముయ్హనకిరియాయ నిస్సన్దప్ఫలాని ఏవ. న కేవలం సో లోభాదీనం అకుసలభావం సాధేతి, అథ ఖో అలోభాదీనమ్పి కుసలభావం సో ఏవ సాధేతీతి దస్సేతుం “అలోభాదీనఞ్చా”తిఆది వుత్తం. “అవిజ్జానుసయేన సహేవ సిద్ధో”తి తాని సత్తసన్తానే అవిజ్జానుసయే అప్పహీనే కుసలాని హోన్తి. పహీనే కిరియాని హోన్తీతి అధిప్పాయో. ఇదాని లోభ దోసానం అలోభాదీనఞ్చ హేతు కిచ్చం దస్సేతుం “తాని పన లోభాదీనీ”తిఆది వుత్తం. రజ్జన దుస్సనానం నిస్సన్దాని రజ్జనాదినిస్సన్దాని. “దిట్ఠి మానాదీనీ”తి దిట్ఠి మాన ఇస్సా మచ్ఛరియాదీని. అరజ్జన అదుస్సన అముయ్హనానం నిస్సన్దాని అరజ్జనాది నిస్సన్దాని. “సద్ధాదీనీ”తి సద్ధా సతి హిరి ఓత్తప్పాదీని. “హేతుముఖేనపీ”తి అహేతుక

చిత్తుప్పాద రూప నిబ్బానానం అబ్యాకతభావో అత్తనో ధమ్మతాయ సిద్ధోతి వుత్తో. సహేతుక విపాక క్రియానం అబ్యాకత భావో పన అత్తనో ధమ్మతాయ సిద్ధోతిపి సహజాత హేతూనం హేతు కిచ్చేన సిద్ధోతిపి వత్తుం వట్టతీతి అధిప్పాయో. విభావ నిపాఠే. "మగ్గితబ్బో"తి గవేసితబ్బో. అథ తేసం కుసలాది భావో సేససమ్పయుత్త హేతుప్పటి బద్ధో సియాతి యోజనా. "అప్పటి బద్ధో"తి హేతునా అప్పటి బద్ధో. "కుసలాదిభావో"తి కుసలాదిభావో సియా. "నో"తి కుసలాదిభావో. "అహేతుకానం"తి అహేతుక చిత్తుప్పాద రూప నిబ్బానానం. ఇదాని 'యాని చ లద్ధహేతు పచ్చయానీ'తిఆది వచనం పటిక్ఖిపన్తో "యథాచా"తిఆదిమాహ. "రూపారూప ధమ్మేసూ"తి నిద్ధారణే భుమ్మ వచనం. "అరూప ధమ్మేసు ఏవా"తి నిద్ధారణీయం. న రూప ధమ్మేసు ఫరన్తి. ఏవం సతి, కస్మా తే రూప ధమ్మా ఝానపచ్చయుప్పన్నేసు వుత్తాతి ఆహ "తే పనా"తిఆదిం. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యం. "తం పన తేసం"తి తేసం హంసాదీనం తం వణ్ణవిసేసం. "యోనియో"తి మాతాపితు జాతియో. "అబ్యాకతానం పనాతి సబ్బం"తి అబ్యాకతానం పన అబ్యాకతభావో నిరనుసయ సన్తానప్పటి బద్ధో, కమ్మప్పటి బద్ధో, అవిపాకభావప్పటి బద్ధో చాతి దట్ఠబ్బన్తి ఇదం సబ్బం. "వుత్త పక్ఖేపతతి యేవా"తి తస్మిం పక్ఖే అన్తోగధమేవాతి అధిప్పాయో.

౧౩౨. కిచ్చసఙ్గహే. తస్మిం పరిక్ఖీణేతి సమ్బన్ధో. "కమ్మస్సా"తి కమ్మన్తరస్స. చుతస్స సత్తస్స అభినిబ్బత్తీతి సమ్బన్ధో. "భవన్తరాదిప్పటి సన్ధాన వసేనా"తి భవన్తరస్స ఆదికోటియా పటిసన్ధాన వసేన. భవసన్తానస్స పవత్తీతి సమ్బన్ధో. కథం పవత్తీతి ఆహ "యావ తం కమ్మం"తిఆదిం. "అవిచ్ఛేదప్పవత్తి పచ్చయఙ్గభావేనా"తి అవిచ్ఛేదప్పవత్తియా పధాన పచ్చయ సఙ్ఖాతేన అఙ్గభావేన. ఏతేన భవఙ్గపదే అఙ్గసద్దస్స అత్థం వదతి . తేనాహ "తస్సహీ"తిఆదిం. "తస్సా"తి భవఙ్గస్స. ఆవజ్జనం ఆవట్టనన్తి ఏకో వచనత్థో. తం వా ఆవజ్జేతీతి ఏకో. "తం"తి చిత్త సన్తానం. ఆవట్టతి వా తం ఏత్థాతి ఏకో. ఆవట్టతి వా తం ఏతేనాతి ఏకో. "తం"తి చిత్త సన్తానం. ఆవజ్జేతి వాతి ఏకో. "వోట్ఠబ్బనం"తి వి-అవ-ఠపనంతి పదచ్ఛేదో. విభావని విచారణాయం. "ఏకావజ్జన పరికమ్మ చిత్తతో"తి మగ్గేన వా అభిఞ్ఞాయ వా ఏకం సమానం ఆవజ్జనం అస్సాతి విగ్గహో. తస్సం వీథియం 'ఆవజ్జనం, పరికమ్మం, ఉపచారో, అనులోమం, గోత్రభూ,తి ఏత్థ పరికమ్మ జవనచిత్తం ఇధ పరికమ్మ చిత్తన్తి వుత్తం. "తానీ"తి మగ్గా భిఞ్ఞాజవనాని. "తత్థా"తి తస్మిం విభావని పాఠే. "దీఘం అద్ధానం"తి సకలరత్తియం వా సకల దివసం వా నిద్దోక్కమన వసేన దీఘం కాలం. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యం. "పటిసన్ధియాఠానం"తి పటిసన్ధికిచ్చస్స ఠానం. కాలోహి నామ విసుం చిత్తస్స ఆరమ్మణ భూతో ఏకో పఞ్ఞత్తి ధమ్మోతి ఏతేన కాలో నామ సభావతో అవిజ్జమానత్తా కథం కిచ్చానం పవత్తిట్ఠానం నామ సక్కా భవితున్తి ఇమం ఆసఙ్కం వినోదేతి. "ఇతరథా"తి తథా అగ్గహేత్వా అఞ్ఞథా కిచ్చట్ఠానానం అభేదే గహితే సతీతి అత్థో. "సయం సోమనస్స యుత్తంపీ"తి కదాచి సయం సోమనస్స యుత్తంపి. "తం"తి సోమనస్స సన్తీరణం. "లద్ధపచ్చయ భావేనా"తి లద్ధఅనన్తర పచ్చయభావేన. "ఆసేవన భావ రహితం పీ"తి ఆసేవన గుణ రహితమ్పి. తఞ్హి ఆసేవన పచ్చయే పచ్చయోపి న హోతి, పచ్చయుప్పన్నమ్పి న హోతీతి. "పరికమ్మ భావనా బలేన చ పవత్తత్తా"తి ఇదం ఫలసమాపత్తి వీథియం ఫలజవనేసు పాకటం. సేసమేత్థసుబోధమేవ.

౧౩౩. ద్వారసఙ్గహే. "ఆదాసపట్టమయో"తి ఆదాసపట్టేన పకతో. "ద్వే ఏవా"తి ద్వే ఏవ ద్వారాని. "ద్వార సదిసత్తా"తి నగర ద్వార సదిసత్తా. "కమ్మవిసేస మహాభూత విసేస సిద్ధేనా"తి ఏత్థ కమ్మవిసేసేన చ మహాభూత విసేసేన చ సిద్ధోతి విగ్గహో. ఆవజ్జనాదీని చ వీథి చిత్తాని గణ్హన్తి. "యమ్హీ"తి యస్మిం చక్ఖుమ్హి. తదేవ చక్ఖు చక్ఖుద్వారం నామాతి సమ్బన్ధో. "తేసం ద్విన్నం"తి రూప నిమిత్తానఞ్చ ఆవజ్జనాది వీథిచిత్తానఞ్చ. "విసయ విసయీ భావూపగమనస్సా"తి ఏత్థ రూప నిమిత్తానం విసయభావస్స ఉపగమనం నామ చక్ఖు మణ్డే ఆపాతాగమనం వుచ్చతి. ఆవజ్జనాదీనం విసయీ భావస్స ఉపగమనం నామ తేసం నిమిత్తానం ఆరమ్మణ కరణం వుచ్చతి. "ముఖప్పథభూతత్తా"తి ముఖమగ్గభూతత్తా. ఏవం ద్వార

సద్దస్స కరణ సాధనయుత్తిం దస్సేత్వా ఇదాని అధికరణ సాధన యుత్తిం దస్సేతి “అథవా”తిఆదినా. “రూపానం”తి రూప నిమిత్తానం. “చక్ఖుమేవ చక్ఖు ద్వార”న్తి ఏతేన చక్ఖుమేవ ద్వారం చక్ఖు ద్వారన్తి అవధారణ సమాసం దస్సేతి. “కారణం వుత్తమేవా”తి హేట్ఠా చిత్తసఙ్గహే మనోద్వారావజ్జనపదే వుత్తమేవ. సబ్బం ఏకూన నవుతివిధం చిత్తం మనోద్వారమేవ నామ హోతి. తథాహి వుత్తం అట్ఠసాలినియం అయం నామమనో మనోద్వారం నామ న హోతీతి న వత్తబ్బోతి. “ఉపపత్తి ద్వారమేవా”తి ఉపపత్తిభవ పరియాపన్నం కమ్మజద్వారమేవ. “ఇధ చా”తి ఇమస్మిం సఙ్గహగన్థే చ. యఞ్చ సాధక వచనన్తి సమ్బన్ధో. “తత్థా”తి విభావనియం. “తత్థేవ తం యుత్తం”తి తస్మిం పాళిప్పదేసే ఏవ తం సాధక వచనం యుత్తం. ఇతరే ద్వే పచ్చయాతి సమ్బన్ధో. “మనఞ్చాతి ఏత్థా”తి మనఞ్చ పటిచ్చ ధమ్మే చ ఉప్పజ్జతి మనోవిఞ్ఞాణంతి వాక్యే మనఞ్చాతిపదే. తత్థ పన జవన మనోవిఞ్ఞాణస్స ఉప్పత్తియా చతూసు పచ్చయేసు మనఞ్చాతి ఏత్థ ద్వారభూతం భవఙ్గమనో చ ఆవజ్జన మనో చాతి ద్వే పచ్చయా లబ్భన్తి. ధమ్మే చాతి పదే ధమ్మారమ్మణ సఙ్ఖాతో ఏకో పచ్చయో లబ్భతి. చ సద్దేన మనోవిఞ్ఞాణ సమ్పయుత్తక్ఖన్ధా గయ్హన్తి. ఏవం చత్తారో పచ్చయా హోన్తి. “ఏత్థ చా”తి ఇమస్మిం అట్ఠకథా వచనే. “సన్నిహిత పచ్చయానం ఏవ తత్థ అధిప్పేతత్తా”తి పటిచ్చ సద్దసామత్థియేన ఆసన్నే ధరమానపచ్చయానం ఏవ తస్మిం పాళివాక్యే అధిప్పేతత్తా. “ద్వారభావారహస్సా”తి విసయ విసయీనం వుత్త నయేన పవత్తి ముఖభావారహస్స. ఏతేన ఆరమ్మణాని ఆపాతం ఆగచ్ఛన్తు వా, మావా, వీథి చిత్తాని పవత్తన్తువా, మావా, అప్పమాణం. పభస్సరప్పసన్న భావేన ద్వారభావా రహతా ఏవ పమాణన్తి దీపేతి. “నిట్ఠమేత్థ గన్తబ్బం”తి సన్నిట్ఠానం ఏత్థ గన్తబ్బం. ద్వారవికార మూలకాని తాదిసాని కిచ్చాని యేసం తాని తం కిచ్చవన్తాని. “కమ్మవసేన సిజ్ఝన్తీ”తి సత్తసన్తానే పవత్తన్తీతి అధిప్పాయో. తం కిచ్చవన్తాని చిత్తాని. విభావని పాఠే “మనోద్వార సఙ్ఖాత భవఙ్గతో”తి మనోద్వార సఙ్ఖాత భవఙ్గ భావతో చ. “ఆరమ్మణన్తరగ్గహణవసేన అప్పవత్తితో”తి పటిసన్ధి చిత్తేన యథా గహితం కమ్మకమ్మనిమిత్తాదికం ఆరమ్మణం ముఞ్చిత్వా పవత్తికాలే ఛసు ద్వారేసు ఆపాతాగతస్స ఆరమ్మణన్తరస్స గహణ వసేన అప్పవత్తితో చ. హేట్ఠాపి పఞ్చద్వారా వజ్జన చక్ఖు విఞ్ఞాణ సమ్పటిచ్ఛన సన్తీరణ వోట్ఠబ్బన కామావచరజవన తదా రమ్మణ వసేనాతిఆదినా కిచ్చసీసేనేవ. ల. వుత్తో. ఏత్థహి ఆవజ్జన సమ్పటిచ్ఛనాదీని కిచ్చ విసేసానం నామాని హోన్తి. “చే”తి చే వదేయ్య. “నా”తి న వత్తబ్బం. “తథా అస్సుతత్తా”తి ఏకూన వీసతి ద్వార విముత్తానీతి చ, ఛ ద్వారికాని చేవ ద్వార విముత్తానీతి చ, మహగ్గత విపాకాని ద్వార విముత్తానే వాతి చ, సుతం. న పన ద్వారిక విముత్తానీతి సుతం.

౧౩౪. ఆరమ్మణ సఙ్గహే. “దుబ్బల పురిసేనా”తి గేలఞ్ఞాభిభూతత్తా వా జరాభిభూతత్తా వా దణ్డేన వా రజ్జుకేన వా వినా ఉట్ఠాతుమ్పి పతిట్ఠాతుమ్పి అపరాపరం గన్తుమ్పి అసక్కోన్తేన దుబ్బల పురిసేన దణ్డకం వా రజ్జుకం వా ఆలమ్బియతి. ఆలమ్బిత్వా ఉట్ఠాతి. పతిట్ఠాతి. అపరాపరం గచ్ఛతి. ఏవమేవ. అముఞ్చ మానేహి హుత్వాతి పాఠసేసో. “ఆగన్త్వా”తి ఆరమ్మణ కరణ వసేన తతో తతో ఆగన్త్వా. “విసుం సిద్ధానీ”తి ఆలమ్బియతీతి ఏతస్మిం అత్థే సతి, ఆలమ్బణన్తి సిజ్ఝతి. ఆరమ్మణన్తి న సిజ్ఝతి. తాని ఏత్థ ఆగన్త్వా రమన్తీతి ఏతస్మిం అత్థే సతి, ఆరమ్మణన్తి సిజ్ఝతి. ఆలమ్బణన్తి న సిజ్ఝతి. ఏవఞ్చ సతి ఏకం పదం ద్వీహివాక్యేహి దస్సనం న సున్దరన్తి. “అఞ్ఞాని ఆరమ్మణానీ”తి రూపారమ్మణతో అఞ్ఞాని సద్దారమ్మణాదీని. “ఆగచ్ఛతీ”తి ఆవిభావం గచ్ఛతి, ఉప్పాదప్పవత్తి వసేన పచ్చక్ఖభావం పాపుణాతి. “ఆగచ్ఛిత్థా”తి ఆవిభావం గచ్ఛిత్థ, ఉప్పాదప్పవత్తి వసేన పచ్చక్ఖభావం పాపుణిత్థ. “అనాగతం”తి ఏత్థ న కారో అవత్థా వసేన పటిసేధో. యో ధమ్మో పచ్చయ సామగ్గియం సతి ఆగమన జాతికో ఉప్పజ్జన సీలో. సో ఏవ ఇదాని ఆగచ్ఛతి, ఇదాని ఆగచ్ఛిత్థ, ఇదాని ఆగమన జాతియం ఠితో, నాగచ్ఛతి నాగచ్ఛిత్థాతి ఇమినా అత్థేన సో అనాగతో నామ. నిబ్బాన పఞ్ఞత్తియో పన ఆగమన జాతికా న హోన్తి. తస్మా ఆగమనప్పసఙ్గాభావతో అనాగతాతి న వుచ్చన్తీతి. తేనాహ “ఉప్పాద జాతికా”తిఆదిం. “తం విచారేతబ్బం”తి వత్వా

విచారణాకారం దస్సేతి "సబ్బేపిహీ"తిఆదినా. తే యదా వత్తబ్బ పక్ఖే తిట్ఠన్తీతి సమ్బన్ధో. ఉప్పాద జాతికానఞ్ఞేవ సఙ్ఖత ధమ్మానం. తాసం నిబ్బాన పఞ్ఞత్తీనం. "న తథా ఇమేసం"తి ఇమేసం ద్వార విముత్తానం ఆరమ్మణం పన తథా న హోతీతి యోజనా. "తత్థా"తి తస్మిం భవ విసేసే. విభావనిపాఠే "ఆవజ్జనస్సవియా"తి ఆవజ్జనస్స ఆరమ్మణం వియ. అగ్గహితమేవ హుత్వా. "ఏకవజ్జన వీథియం అగ్గహిత భావో ఇధ న పమాణ"న్తి ఛ ద్వారగ్గహితన్తి ఇధ అప్పమాణం. భవన్తరే గహితస్స అధిప్పేతత్తా. "కాలవిముత్త సామఞ్ఞం"వాతి యం కిఞ్చికాల విముత్తం వా న హోతీతి అధిప్పాయో. ఆగమసిద్ధి వోహారో నామ "కమ్మన్తి వా, కమ్మనిమిత్తన్తి వా, గతి నిమిత్తన్తి వా, పసిద్ధో వోహారో వుచ్చతి. అజాత సత్తురాజా సఙ్కిచ్చజాతకేపి పితరం మారేతి. తస్మా "ద్వీసుభవేసూ"తి వుత్తం. "ఛ హి ద్వారేహీ"తి కరణ భూతేహి ఛహి చక్ఖాది ద్వారేహి. "మరణాసన్న జవనేహీ"తి కత్తు భూతేహి మరణాసన్నే పవత్తేహి ఛ ద్వారిక జవనేహి. "అనేకం సభావం"తి అనేకన్త భావం. యఞ్హి ఆరమ్మణన్తి సమ్బన్ధో. "కేనచి ద్వారేన అగ్గహితమేవ హోతీ"తి ఏత్థ అసఞ్ఞీ భవతో చుతానం సత్తానం కామపటిసన్ధియా కమ్మాది ఆరమ్మణం భవన్తరే కేనచి ద్వారేన అగ్గహితన్తి యుత్తం. కస్మా, తస్మిం భవే కస్సచిద్వారస్సేవ అభావతో. అరూపభవతో చుతానం పన కామపటిసన్ధియా గతి నిమిత్త సమ్మతం ఆరమ్మణం కథం భవన్తరే కేనచి ద్వారేన అగ్గహితం భవేయ్య, మనోద్వారగ్గహితమేవ భవేయ్యాతి ఇమం చోదనం విసోధేతుం "ఏత్థ చ యస్మా పట్ఠానే"తిఆది వుత్తం. తతో చుతానం సత్తానం యా కామపటిసన్ధి, తస్సాకామపటి సన్ధియా. పచ్చుప్పన్నం గతినిమిత్తం ఆరమ్మణం ఏతిస్సాతి విగ్గహో. కామపటిసన్ధి. పరేసం పయోగ బలేనాపి కమ్మాదీనం ఉపట్ఠానం నామ హోతీతిఆదినా యోజేతబ్బం. "సుట్ఠు ఆసేవితానం"తి చిరకాలం సఙ్ఘ వత్త చేతియవత్త కరణాదివసేన తం తం భావనా కమ్మవసేన చ సుట్ఠు ఆసేవితానం కమ్మకమ్మనిమిత్తానం. "హోతి యేవా"తి కమ్మాదీనం ఉపట్ఠానం నామ హోతియేవ. "ఆగన్త్వా"తి ఇమం మనుస్స లోకం ఆగన్త్వా గణ్హన్తియేవ. తదాపి నిరయపాలేహి దస్సితం తం తం గతి నిమిత్తం ఆరమ్మణం కత్వా చవన్తి. "తం"తి రేవతిం నామ ఇత్థిం. నను నిరయపాలా నామ తావతింసా భవనం గన్తుం న సక్కుణేయ్యున్తి. నో నసక్కుణేయ్యుం. కస్మా, మహిద్ధిక యక్ఖ జాతికత్తాతి దస్సేతుం "తేహీ"తిఆది వుత్తం. "వేస్సవణ దూతా"తి వేస్సవణమహారాజస్స దూతా. "ఉపచారజ్ఝానేరత్వా"తి అప్పనాఝానం అపత్తతాయ ఉపచారభావనాభూతే కామావచరజ్ఝానేరత్వా. "తానేవ నిమిత్తానీ"తి పథవీకసిణ నిమిత్తాదీని పటిభాగ నిమిత్తాని. "కామపటిసన్ధియా ఆరమ్మణం"తి తేహి నిమిత్తారమ్మణేహి అఞ్ఞం ఉపచార భావనా కమ్మం వా యం కిఞ్చి అనురూపం గతి నిమిత్తం వా. "తానేవ నిమిత్తాని గహేత్వా"తి వచనేన తాని నిమిత్తాని మరణాసన్న జవనేహి గహితానీతి దస్సేతి. తాని చ పఞ్ఞత్తి ధమ్మత్తా కామపటిసన్ధియా ఆరమ్మణం న హోన్తీతి. "పచ్చుప్పన్నగతి నిమిత్తే సిద్ధే సిద్ధమేవా"తి తస్మిం భవే గతస్స తత్థ యావజీవమ్పి అను భవితబ్బం ఆరమ్మణం నామ తస్మిం ఖణే ధరమానం పచ్చుప్పన్నమ్పి అత్థి. తతో వడ్ఢమానం అనాగతమ్పి అత్థి. తత్థ పచ్చుప్పన్నే ఉపట్ఠహన్తే పటిసన్ధియా ఆరమ్మణం సమ్పజ్జతి. అనాగతం పన అనుపట్ఠహన్తమ్పి పచ్చుప్పన్నే అన్తోగధసదిసం హోతీతి అధిప్పాయో. విభావని పాఠేన చ పచ్చుప్పన్న గతినిమిత్తం వియ ఆపాతమాగతం, కస్మా, పచ్చుప్పన్న గతి నిమిత్తేనేవ కిచ్చ సిద్ధితో-తి అధిప్పాయో. సేసమేత్థ సుబోధం.

"తానిహీ"తిఆదీసు. కేచి వదన్తి. అసేజోసన్తి మారబ్భ. యం కాలమకరీమునీతి వుత్తత్తా సబ్బఞ్ఞు బుద్ధాదీనం పరినిబ్బాన చుతి చిత్తం సన్తి లక్ఖణం నిబ్బానం ఆరమ్మణం కరోతీతి. తం సబ్బథాపి కామావచరా లమ్బణా నేవాతి ఇమినా అపనేతబ్బన్తి దస్సేతుం "తా నిహి సబ్బఞ్ఞు బుద్ధానం ఉప్పన్నాని పీ"తిఆది వుత్తం. "లోకుత్తర ధమ్మా"తిఆదీసు. "తానీ"తి ద్వాదసా కుసల చిత్తాని అట్ఠఞాణ విప్పయుత్త కుసల క్రియ జవనాని చ. అజ్ఝాన లాభినో పుథుజ్జనా మహగ్గతజ్ఝానానిపి ఆలమ్బితుం న సక్కోన్తీతి వుత్తం "పఞ్ఞత్తియా సహ కామావచరా రమ్మణానీ"తి. "తానే వా"తి ఞాణ సమ్పయుత్త కామ కుసలాని ఏవ. ఝానలాభీనం తానేవ ఞాణ సమ్పయుత్తకామ కుసలాని. హేట్ఠిమ ఫలట్ఠానం తానేవ అత్తనా అధిగత మగ్గఫల నిబ్బానా

రమ్మణాని. “ఝానాని పత్థేన్తీ”తి ఆయతిం ఝానలాభినో భవేయ్యామాతి పత్థనం కరోన్తి. “తేసం పీ”తి తేసం పుథుజ్జనానమ్పి. “తే”తి తే లోకుత్తర ధమ్మా. “అనుభోన్తీ”తి సమ్పాపుణన్తి. “నవనిపాతే”తి అఙ్గుత్తర నికాయే నవనిపాతే. సేసం సబ్బం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

౧౩౦. వత్థుసఙ్గహే. “వత్థూ”తి నిస్సయ విసేసో వుచ్చతి. తాని నిస్సయ వత్థూని యేసం తాని తబ్బత్థుకాని. “తేసఞ్చ సద్దో న యుజ్జతీ”తి తేసం వాదే చ సద్దో న యుజ్జతి. న హి అలుత్త చ కారం ద్వన్ద పదం నామ అత్థీతి. “పుబ్బపదేసు ఆనేతబ్బో”తి చక్ఖు వత్థు చ సోతవత్థు చాతిఆదినా ఆనేతబ్బో. సమాస పదం న యుజ్జతి. న హి సమాస పదతో ఏక దేసం అఞ్ఞత్థ ఆనేతుం యుజ్జతీతి. అవిభత్తిక నిద్దేసో నామ చక్ఖుం, సోతం, ఘానం, జివ్హా, కాయో, హదయం, వత్థు చాతి వత్తబ్బే పుబ్బపదేసు అవిభత్తిక నిద్దేసో. ఏవఞ్చసతి వత్థు సద్దో చ సద్దో చ పుబ్బపదేసు ఆనేతుం లబ్భన్తీతి. కామతణ్హాయ అధీనేన ఆయత్తేన కామావచర కమ్మేన నిబ్బత్తా కామతణ్హాధీన కమ్మ నిబ్బత్తా. “రూపాదీనం పరిభోగో”తి రూపాదీనం పఞ్చకామగుణానం పరిభోగో. “పరిత్తకమ్మం పీ”తి సబ్బం కామావచర కమ్మమ్పి. “పూరయమానం”తి పరిపూరేన్తం. చక్ఖు దస్సనానుత్తరియం నామ. సోతం సవనానుత్తరియం నామ. సబ్బేసం దస్సన కిచ్చానం మజ్ఝే బుద్ధ దస్సనా దివసేన అనుత్తరం దస్సనం జనేతీతి దస్సనానుత్తరియం. ఏవం సవనానుత్తరియేపి చతుసచ్చ ధమ్మస్సవనా దివసేనాతి వత్తబ్బం. “అజ్ఝత్త బహిద్ధ సన్తా నేసు పీ”తి అజ్ఝత్త సన్తానేపి బహిద్ధ సన్తానేపి. “సుద్ధే”తి కేనచి ఆలోకేన చ అన్ధకారేన చ విరహితే. ఆలోకో హి ఏకో రూప విసేసో. తథా అన్ధకారో చ. తే చ తత్థ నత్థి. “ఇమస్మిం సఙ్గహే”తి వత్థు సఙ్గహే. విసిట్ఠం జాననం విజాననం. తఞ్చ విజాననం తీసు మనోధాతూసు నత్థీతి వుత్తం “విజానన కిచ్చాభావతో”తి. ఆవజ్జన కిచ్చం కిమేతన్తి, మనసికార మత్తం హోతి. సమ్పటిచ్ఛన కిచ్చఞ్చ పఞ్చవిఞ్ఞాణేహి యథా గహితానేవ పఞ్చారమ్మణాని సమ్పటిచ్ఛన మత్తం హోతి. తేనాహ “విసేసజానన కిచ్చాని న హోన్తీ”తి. దస్సనం, సవనం, ఘాయనం, సాయనం, ఫుసన, న్తి ఇమాని కిచ్చాని థోకం విసేస జానన కిచ్చాని హోన్తీతి వుత్తం “పచ్చక్ఖతో దస్సనా దివసేనా”తిఆదిం. థోకం విసేస జానన కిచ్చాని హోన్తి. తస్మా తాని పఞ్చవిఞ్ఞాణానీతి వుత్తాని. అవసేసా పన సన్తీరణాదయో మనోవిఞ్ఞాణధాతుయో నామాతి సమ్బన్ధో. నను మననట్ఠేన మనో చ తం విజాననట్ఠేన విఞ్ఞాణఞ్చాతి వుత్తేపి పఞ్చవిఞ్ఞాణేహి విసేసో నత్థీతి ఆహ “అతిస్సయ విసేస జానన ధాతుయోతి అత్థో”తి. ఏవం సన్తేపి సో అత్థో సద్దయుత్తియా సిద్ధో న హోతి. యదిచ్ఛా వసేన వుత్తో హోతీతి ఆహ “పరియాయ పదానం”తిఆది. ఏతేన సో అత్థో సద్దయుత్తియా ఏవ సిద్ధో. న యదిచ్ఛావసేన వుత్తోతి దస్సేతి. “విసేసన సమాసే”తి మనో చ తం విఞ్ఞాణఞ్చాతి మనోవిఞ్ఞాణన్తి ఏవరూపే కమ్మధారయ సమాసే. “పదట్ఠానం”తి ఏత్థ పదన్తి చ ఠానన్తి చ కారణత్థ వచనాని, తస్మా పరియాయ సద్దా నామ. పదఞ్చ తం ఠానఞ్చాతి వుత్తే అతిస్సయ కారణన్తి అత్థో విఞ్ఞాయతి. తథా దుక్ఖ దుక్ఖం, రూప రూపం, రాజ రాజా, దేవదేవోతిఆదీని. “కత్థచి దిస్సతి యుజ్జతి చా”తి న హి కత్థచి దిస్సతి చ. సచేపి కత్థచి దిస్సేయ్య, న హి యుజ్జతి చాతి అత్థో. “మనసో విఞ్ఞాణం”తి ఏత్థ పటిసన్ధి చిత్తతో పట్ఠాయ యావచుతి చిత్తా అన్తరే సబ్బం చిత్త సన్తానం సత్త విఞ్ఞాణ ధాతూనం వసేన విభాగం కత్వా అత్థో వత్తబ్బో. పఞ్చద్వారా వజ్జనఞ్చ సమ్పటిచ్ఛన ద్వయఞ్చ మనోధాతు మత్తత్తా మనో నామ. పఞ్చవిఞ్ఞాణాని విఞ్ఞాణ మత్తాని నామ. అవసేసాని సబ్బాని విఞ్ఞాణాని మనస్స విఞ్ఞాణన్తి అత్థేన మనోవిఞ్ఞాణాని నామ. తత్థ “మనస్స విఞ్ఞాణం”తి అనన్తర పచ్చయ భూతస్స వా మనస్స పచ్చయుప్పన్న భూతం విఞ్ఞాణం. ఏత్థ సమ్పటిచ్ఛన ద్వయం పచ్చయమనో నామ. సన్తీరణతో పట్ఠాయ యావ ద్వారన్తరే పఞ్చద్వారా వజ్జనం నాగచ్ఛతి, తావ అన్తరే సబ్బం మనోవిఞ్ఞాణ సన్తానం పచ్చయుప్పన్న విఞ్ఞాణం నామ. పున “మనస్స విఞ్ఞాణ”న్తి పచ్చయుప్పన్న భూతస్స మనస్స పచ్చయ భూతం విఞ్ఞాణం. ఏత్థ పఞ్చద్వారా వజ్జనం పచ్చయుప్పన్న మనో నామ. తతో పురే సబ్బం మనోవిఞ్ఞాణ సన్తానం పచ్చయ మనో నామ. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యం.

అవసేసాపనాతిఆదీసు. “మనోవిఞ్ఞాణధాతు భావం సమ్భావేతీ”తి అవసేసా పన ధమ్మా మనోవిఞ్ఞాణధాతు చ నామ హోన్తి, హదయ వత్థుఞ్చ నిస్సాయయేవ వత్తన్తీతి ఏవం తేసం ధమ్మానం మనోవిఞ్ఞాణధాతు భావఞ్చ సమ్భావేతి, వణ్ణేతి. సుట్ఠు పకాసేతీతి అత్థో. ఏత్థ పనాతిఆదీసు. “పాళియం”తి ఇన్ద్రియ సంయుత్త పాళియం. దుతీయజ్ఝానే ఏవ అపరిసేస నిరోధ వచనం విరుద్ధం సియా. కథం, సచే పటిఘో అనీవరణా వత్థో నామ నత్థి. పఠమజ్ఝానతో పుబ్బే ఏవ సో నిరుద్ధో సియా. అథ దుతీయజ్ఝానుపచారేపి సో ఉప్పజ్జేయ్య, పఠమజ్ఝానమ్పి పరిహీనం సియా. తస్మిం పరిహీనే సతి, దుతీయజ్ఝానమ్పి నుప్పజ్జేయ్య. ఏవం విరుద్ధం సియా. “పురిమ కారణమేవా”తి అనీవరణా వత్థస్స పటిఘస్స అభావతోతి కారణం ఏవ. పరతోఘోసో నామ సావకానం సమ్మాదిట్ఠిప్పటిలాభాయ పధాన పచ్చయో హోతి. సో చ అరూపభవే నత్థి. ధమ్మాభిసమయో నామ చతుసచ్చ ధమ్మప్పటివేధో, బుద్ధా చ పచ్చేక సమ్బుద్ధా చ సయమ్భునో పరతో ఘోసేన వినా ధమ్మం పటివిజ్ఝన్తి. తే చ తత్థ నుప్పజ్జన్తి. “రూపవిరాగ భావనాయా”తి రూపవిరాగ భావనా బలేన. తేసం రూపావచర చిత్తానం. “సమతిక్కన్తత్తా”తి తేసు నికన్తిప్పహానవసేన సుట్ఠు అతిక్కన్తత్తా. సేసం సబ్బం సువిఞ్ఞేయ్యం.

పకిణ్ణకసఙ్గహదీపనియాఅనుదీపనానిట్ఠితా.

౪. వీథిసఙ్గహఅనుదీపనా

౧౩౬. వీథిసఙ్గహే . "తేసఞ్ఞే వా"తి చిత్త చేతసికానం ఏవ. "వుత్తప్పకారేనా"తి 'తత్థ చిత్తం తావ చతుబ్బిధం హోతి కామావచరం రూపావచరం, తిఆదినా ఇచ్చేవం వుత్తప్పకారేన. "పుబ్బా పరనియామితం"తి వా ద్వత్తింస సుఖ పుఞ్ఞమ్హాతిఆదినా నయేన పుబ్బా పరనియామితం. "ఆరబ్భగాథాయా"తి.

వీథి చిత్తవసేనేవం, పవత్తియ ముదీరితో;

పవత్తి సఙ్గహో నామ, సన్ధియం దాని వుచ్చతీ.తి

ఏవం పవత్తికాలే పవత్తి సఙ్గహో, పటిసన్ధికాలే పవత్తి సఙ్గహోతి సిద్ధో హోతి. కేచి వాదే "పటిసన్ధి పవత్తియం"తి నిద్ధారణే గహితే ద్వీసు పటిసన్ధి సఙ్గహ పవత్తి సఙ్గహేసు ఇదాని పవత్తి సఙ్గహం పవక్ఖామి, పచ్ఛా పటిసన్ధి సఙ్గహం పవక్ఖామీతి అత్థో హోతి. తత్థ "పటిసన్ధి సఙ్గహో"తి పటిసన్ధికాలే సఙ్గహో. "పవత్తి సఙ్గహో"తి పవత్తికాలే సఙ్గహో. సో చ ఉపరిగాథాయ న సమేతీతి దస్సేతుం "ఏవం సతీ"తిఆదిమాహ. "తాని తీణి ఛక్కాని నిక్ఖిత్తానీ"తి ఛక్కమత్తాని నిక్ఖిత్తాని, న సకలం. వత్థు ద్వారా లమ్బణ సఙ్గహోతి అధిప్పాయో. "సా పనా"తి సావిసయప్పవత్తి పన. "కాచి సీఘతమా"తి కాచి అతిరేకతరం సీఘా. "దన్ధా"తి సణికా, చిరాయికా. "అనుపపన్నా"తి అసమ్పన్నా. అసమ్పన్న దోసో ఆగచ్ఛతీతి వుత్తం హోతి. "ధాతుభేదం"తి సత్త విఞ్ఞాణ ధాతూనం విభాగం. "ధాతునానత్తం"తి ధారణ కిచ్చనానత్తం. ఇతి తస్మా మనోధాతు విసుం వుత్తాతి సమ్బన్ధో. "మననం"తి విజాననభావం అపత్తం. ఆవజ్జనమత్త సమ్పటిచ్ఛనమత్త సఙ్ఖాతం జాననమత్తం. "యం కిఞ్చి మననం"తి అన్తమసో ఆవజ్జనమత్త సమ్పటిచ్ఛనమత్తం పీతి అధిప్పాయో. "సుద్ధో పన మనోవిఞ్ఞాణప్పబన్ధో"తి మనోద్వార వికారం పటిచ్చ పవత్తో మనోవిఞ్ఞాణప్పబన్ధో. న భవఙ్గ మనోవిఞ్ఞాణప్పబన్ధో. సో హి వీథిముత్తత్తా ఇధ అప్పసఙ్గోతి . మనోద్వారే పన ద్విధాతి సమ్బన్ధో. బుద్ధస్స భగవతో పఠమాభినీహారకాలో నామ సుమేధతాపసకాలే బుద్ధ భావాయ కాయ చిత్తానం అభినీహారకాలో. ఆదిసద్దేన పచ్ఛిమ భవే పటిసన్ధిగ్గహణాదిం సఙ్గణ్హాతి. "జాతి ఫలికక్ఖన్ధా వియ సమ్పజ్జన్తీ"తి తేన ఓభాసేన అజ్ఝోత్థటత్తా జాతిఫలికక్ఖన్ధ సదిసా హోన్తీతి అధిప్పాయో. "ఉపపత్తి దేవ బ్రహ్మానం పనా"తి ఉపపత్తిప్పటిసన్ధికానం ఓపపాతిక దేవ బ్రహ్మానం పన. "పసాద నిస్సయ భూతానం"తి చక్ఖాదీనం పసాద వత్థూనం నిస్సయ మహాభూతానం.

"యాని పనా"తిఆదీసు. ద్వత్తి చిత్తక్ఖణాని అతిక్కమ్మ ఆపాతం ఆగచ్ఛన్తీతి యోజనా. ఏవం పరత్థపి. విభూతస్సాతి చ అవిభూతస్సాతి చ ఇదం ఆదిమ్హి మనోద్వారే పన విభూతస్సాతి చ అవిభూతస్సాతి చ పదానం ఉద్ధరణం. "రూపా రూపానం"తి రూప ధమ్మానఞ్చ అరూప ధమ్మానఞ్చ. "తావా"తి వీథి చిత్తప్పవత్తి దస్సనతో పఠమతరం ఏవాతి అత్థో. "అద్ధాన పరిచ్ఛేదం"తి ఖణకాల పరిచ్ఛేదం. విభావనిపాఠే "అతిమహన్తా దివసేన విసయ వవత్థానం హోతీ"తి వచనేన ఆదిమ్హి 'ఛవత్థూని, ఛ ద్వారాని, ఛ ఆరమ్మణాని, ఛ విఞ్ఞాణాని, ఛ వీథియో, ఛ ధావిసయప్పవత్తీ,తి ఏవం వుత్తేసు ఛసు ఛక్కేసు ఛధావిసయప్పవత్తీతి పదమత్తం సఙ్గణ్హాతి. తం అనుపపన్నం హోతి. తేనాహ "ఏవఞ్హి సతీ"తిఆదిం. "విసయ వవత్థానత్థ మేవా"తి అతిమహన్తాది విసయ వవత్థానత్థమేవ వుత్తన్తి న చ సక్కా వత్తుం. రూపా రూప ధమ్మానం అద్ధాన పరిచ్ఛేదో నామ అభిధమ్మే సబ్బత్థ ఇచ్ఛితబ్బో. తస్మా తస్స దస్సనత్థమ్పి తం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. "సభావప్పటిలాభో"తి చిన్తన ఫుసనాదీనం పాతుభావో వుచ్చతి. "అనివత్తీ"తి అనన్తరధానం వుచ్చతి. "పరిహాయిత్వా"తి జరా కిచ్చం ఆహ. "అచ్ఛరాసఙ్ఘాటక్ఖణస్సా"తి అఙ్గులీనం సఙ్ఘట్టనక్ఖణస్స. ఆచరియానన్దత్థేరో నామ అభిధమ్మ టీకాకారో వుచ్చతి. "అస్సా

విజ్జుయాఠితి నామ విసుం న పఞ్ఞాయతీ”తి విజ్జుప్పాదం పస్సన్తానం న పఞ్ఞాయతి. తథా చిత్తమ్పి వడ్ఢనానన్తరమేవ భిజ్జతీతి యోజనా. తేనాహ “తం పీ”తిఆదిం. ఉదయభాగో నామ వడ్ఢనభాగో, వయభాగో నామ అన్తరధానభాగో. “ఏవఞ్చ కత్వా”తి లద్ధగుణ వచనం. “ఏకంచిత్తం దివసం తిట్ఠతీ”తి పుచ్ఛా వచనం. “ఆమన్తా”తి పటిఞ్ఞా వచనం. “వయక్ఖణో”తి పుచ్ఛా. “న హేవం వత్తబ్బే”తి పటిక్ఖేపో. పచ్చత్త వచనస్స ఏకారత్తం. ఏవం నవత్తబ్బన్తి అత్థో. “మహాథేరేనా”తి మోగ్గలి పుత్తతిస్స మహాథేరేన. నను సుత్తన్తేసు వుత్తన్తి సమ్బన్ధో. “నా”తి న ఉపలబ్భతి. “ఇమస్స వుత్తత్తా”తి ఇమస్స వచనస్స వుత్తత్తా. సఙ్ఖత లక్ఖణం విసయో యేసం తాని సఙ్ఖత విసయ లక్ఖణాని. సఙ్ఖత ధమ్మమేవ ఆహచ్చ తిట్ఠతి. అయం అభిధమ్మే ధమ్మతాతి అధిప్పాయో. “సఙ్గహ కారేనా”తి ఆచరియ బుద్ధఘోసత్థేరం వదతి. “అత్థిక్ఖణం”తి ఖణద్వయమేవ వుచ్చతి. ఇతి వత్వా తమత్థం సాధేన్తీతి సమ్బన్ధో. గాథాయం. “తస్సేవా”తి తస్సా ఠితియా ఏవ భేదో. సబ్బదా సబ్బపాణినం మరణం నామ వుచ్చతీతి యోజనా. “తమత్థం”తి తాని అత్థిక్ఖణం ఉపాదాయ లబ్భన్తీతి అత్థం. “అథవా”తి ఏకో థేరవాదో. “సన్తతి వసేన ఠానం”తి ఠితాయ అఞ్ఞథత్తం పఞ్ఞాయతీతి ఏత్థ ఠితభావసఙ్ఖాతం ఠానం సన్తతి ఠితివసేన వేదితబ్బన్తి వదన్తి. “ఇమస్మిం పన సుత్తే”తి వేదనాయ ఉప్పాదో పఞ్ఞాయతి, వయో పఞ్ఞాయతి, ఠితాయ అఞ్ఞథత్తం పఞ్ఞాయతీతి ఇదం సుత్తం వదతి. “అప్పటిబాహేత్వా”తి అనీవారేత్వా. యావడ్ఢనస్స నివత్తి నామ అత్థి. ఉదయ పరియన్త మత్తభూతా సా ఏవ నివత్తి. “ద్వీహి ఖన్ధేహీ”తి రూప జరా రూపక్ఖన్ధేన సఙ్గహితా. అరూప జరా సఙ్ఖారక్ఖన్ధేనాతి ఏవం ద్వీహి ఖన్ధేహి. యఞ్చ తత్థ వుత్తన్తి సమ్బన్ధో. రూపస్స ఉప్పాదో ద్విధాభిన్దిత్వా దేసితో. కథం, ఉపచయో సన్తతీ తియోజనా. “విభాగా రహస్సా”తి ఉప్పాదో ఉప్పజ్జ నట్ఠేన ఏకో సమానో రూపానం వడ్ఢన సమయే ఉప్పాదో. ఉపరి వడ్ఢనట్ఠేన ఉపచయోతి వుత్తో. అవడ్ఢిత్వా ఠిత సమయే ఉప్పాదో యథా ఠిత నీహారేన చిరకాలం పవత్తి అత్థేన సన్తతీతి వుత్తో. ఏవం విభాగా రహస్స. “యథానులోమ సాసనం”తి వినేతబ్బ పుగ్గలానం అజ్ఝాసయానులోమ సాసనం.

“అరూప”న్తిఆదీసు. “అరూపం”తి సబ్బసో రూపసణ్ఠాన రహితత్తా చిత్త చేతసికం నామం వుచ్చతి. “అరూపి సభావత్తా”తి అరూప ధమ్మ సభావత్తా ఇచ్చేవత్థో. తత్థ అరూప ధమ్మ సభావో నామ రూప ధమ్మతో సతగుణేనవాసహస్సగుణేనవాసణ్హసుఖుమసభావో . విభావ నిపాతే. “గాహక గహేతబ్బ భావస్స తం తం ఖణవసేన నిప్ఫజ్జనతో”తి ఏత్థ పఞ్చద్వార వీథీసు వీథి చిత్తానఞ్చ ఆరమ్మణానఞ్చ విసయీ విసయభావో గాహక గహేతబ్బ భావో నామ. “తం తం ఖణవసేన నిప్ఫజ్జనతో”తి వీథి చిత్తాని చ ఏకస్మిం ఆరమ్మణేపి ఆవజ్జనాదీహి నానా కిచ్చేహి గణ్హన్తా ఏవ గహణ కిచ్చం సమ్పాదేన్తి. నానా కిచ్చాని చ నానా చిత్తానం వసేన సమ్పజ్జన్తి. ఆరమ్మణాని చ పురేజాతాని హుత్వా యావ తాని కిచ్చాని సమ్పజ్జన్తి, తావ పచ్చుప్పన్నభావేన ధరమానాని ఏవ గహణం సమ్పాదేన్తి. ఏవం సతి, గాహకానం వీథి చిత్తానఞ్చ ఖణత్తయాయుకత్తా ఏవ గాహక కిచ్చం నిప్ఫజ్జతి, సిజ్ఝతి. గహేతబ్బానం ఆరమ్మణానఞ్చ సత్తరస చిత్తక్ఖణాయుకత్తా ఏవ గహేతబ్బ కిచ్చం నిప్ఫజ్జతి, సిజ్ఝతి. ఏవం తం తం ఖణ వసేన నిప్ఫజ్జనతో. విఞ్ఞత్తి ద్వయం ఏక చిత్తక్ఖణికం. కస్మా, చిత్తాను పరివత్తి ధమ్మత్తా. “ఉప్పాదమత్తా”తి నిప్ఫన్న రూపానం ఉప్పాదమత్తా. “భఙ్గమత్తా”తి తేసమేవ భఙ్గమత్తా. “రూప ధమ్మానం”తి నిప్ఫన్న రూప ధమ్మానం. “ఉప్పాదనిరోధ విధానస్సా”తి ఉప్పాద నిరోధ విధానభూతస్స మహాఅట్ఠకథావాదస్స పటిసిద్ధత్తాతి సమ్బన్ధో. “తం”తి తం మహాఅట్ఠకథా వచనం. “తస్మిం వాదే”తి తస్మిం మహాఅట్ఠకథావాదే. “తత్థ ఆగతా”తి తస్మిం వాదే ఆగతా. యం పన విభావనియం కారణం వుత్తన్తి సమ్బన్ధో. “తం టీకానయం”తి తం సోళస చిత్తక్ఖణాయుక దీపకం మూలటీకానయం. తదత్థం సాధేన్తేన విభావని టీకాచరియేన వుత్తన్తి సమ్బన్ధో. సఙ్గహకారస్స అట్ఠకథా చరియస్స. “ఉపచరీయతీ”తి ఉపచార వసేన వోహరీయతి. విభావనిపాతే. “ఏతానీ”తి ఆరమ్మణాని. “తం”తి తం ఏక చిత్తక్ఖణం. “తే చా”తి రూప ధమ్మా చ. “పరిపుణ్ణ పచ్చయూపలద్ధా”తి పరిపుణ్ణం పచ్చయం

ఉపలద్ధా. “సో”తి టీకాకారో. “ఇతరానీ”తి గన్ధరస ఫోట్ఠబ్బాని. “గోచరభావం”తి పఞ్చద్వారిక చిత్తానం గోచరభావం. “ఫురిమాని ద్వే”తి రూపసద్దా రమ్మణాని. “నిమిత్త వసేన ఘట్టేన్తీ”తి ఆదాసం పస్సన్తస్స ముఖసదిసం ముఖనిమిత్తం ముఖప్పటిబిమ్బం ఆదాసే ఉపట్ఠాతి. ఏవం రూపారమ్మణం చక్ఖుపసాదే సద్దారమ్మణఞ్చ సోతపసాదే తం సదిస నిమిత్త వసేన ఘట్టేన్తి . నవత్థు వసేన ఘట్టేన్తి. సయం గన్త్వా న ఘట్టేన్తీతి అధిప్పాయో. అసమ్పత్తానఞ్ఞేవ ఆరమ్మణానం. “నిమిత్తు పట్ఠాన వసేనా”తి నిమిత్తస్స ఉపట్ఠానవసేన. “నిమిత్త అప్పనావసేనా”తి నిమిత్తస్స పవేసన వసేన. మనోద్వారే పన అసమ్పత్తానియేవ హుత్వాతి పాఠసేసో. “ఆపాతా గమనఞ్చేత్థా”తిఆదీసు. “లఞ్ఛకానం”తి లఞ్ఛనకారానం. “లఞ్ఛనక్ఖన్ధం”తి అయోమయం లఞ్ఛనక్ఖన్ధం. సో చ లఞ్ఛనక్ఖన్ధో తాలపణ్ణే ఆపాతేత్వా అక్ఖరం ఉపట్ఠాపేతి. తత్థ “ఆపాతేత్వా”తి అజ్ఝోత్థరిత్వా. “చక్ఖాదిప్పథే”తి చక్ఖాదీనం విసయక్ఖేత్తే. న కేవలం అత్తనో ద్వారేసు ఏవ ఆపాత మాగచ్ఛన్తి. అథ ఖో మనోద్వారేపి ఆపాత మాగచ్ఛన్తి. న కేవలం భవఙ్గ మనోద్వారే ఏవ ఆపాత మాగచ్ఛన్తీతి యోజనా. “తేసు పనా”తి తేసు ఆరమ్మణేసు పన. తాని ఆరమ్మణాని యేసం తాని తదా రమ్మణాని. న ఏకక్ఖణే పఞ్చసు ఆరమ్మణేసు వీథి చిత్తాని పవత్తన్తి, ఏకేకస్మిం ఆరమ్మణే ఏవాతి వుత్తత్తా న ద్వీసు, న తీసు, న చతూసూతిపి వత్తబ్బం. బహుచిత్తక్ఖణాతీతాని పఞ్చారమ్మణాని బహుచిత్తక్ఖణాతీతే పఞ్చద్వారేతి యోజనా. పఞ్చద్వారేతి చ పఞ్చద్వారేసూతి అత్థో. “ఏవం సతీ”తి తేసం పసాదానం ఆవజ్జనేన సద్ధిం ఉప్పత్తియా సతి. “ఆదిలక్ఖణం”తి పఞ్చారమ్మణానం పఞ్చద్వారేసు ఆపాతా గమన సఙ్ఖాతం విసయప్పవత్తియా ఆదిలక్ఖణం. చలనఞ్చ దట్ఠబ్బన్తి సమ్బన్ధో. “యథా గహితం”తి పటిసన్ధితో పట్ఠాయ గహితప్పకారం. విభావనిపాఠే “యోగ్య దేసావట్ఠాన వసేనా”తి ఆపాతం ఆగన్తుం యుత్తట్ఠానే అవేచ్ఛట్ఠాన వసేన. యుఞ్జనఞ్చ, మన్థనఞ్చ, ఖోభకరణఞ్చ, ఘట్టనన్తి చ ఆపాతా గమనన్తి చ వుచ్చతీతి యోజనా. హేట్ఠా వుత్తోయేవ ఆపాతా గమనఞ్చేత్థాతిఆదినా. “నానా ఠానియేసూ”తి నానా ఠానేసు ఠితేసు. “ఏకో ధమ్మనియామో నామా”తి యథా బోధిసత్తే మాతుకుచ్ఛిమ్హి పటిసన్ధిం గణ్హన్తే ధమ్మనియామ వసేన సకలే జాతిక్ఖేత్తే పథవికమ్పనం అహోసి. తథా ఇధపి పఞ్చద్వారేసు ఏకేకస్మిం ద్వారే ఆరమ్మణే ఘట్టేన్తే ధమ్మనియామ వసేన భవఙ్గ చలనం హోతి. అయం ధమ్మనియామో నామ. “సహేవా”తి ఏకతోయేవ. కథం హదయ వత్థు నిస్సితస్స భవఙ్గస్స చలనం సియాతి యోజనా. ఏత్థ చ పఞ్చవిఞ్ఞాణస్స చలనం సియాతి ఇదం న వత్తబ్బం. కస్మా, తదా పఞ్చవిఞ్ఞాణస్స అవిజ్జమానత్తా. యదా చ తం విజ్జతి, తదా తం న చలతీతి న వత్తబ్బం. సబ్బమ్పి హి వీథిచిత్తం నామ చలతి యేవాతి. సన్తతి నామ పుబ్బా పరప్పబన్ధో. సణ్ఠానం నామ సహప్పవత్తానం ఏకతో ఠితి. ఇధ సణ్ఠానం అధిప్పేతం. పఞ్చనిస్సయ మహాభూతేహి సద్ధిం హదయ వత్థు నిస్సయభూతానం ఏక సణ్ఠాన భావేన ఏకాబద్ధత్తాతి వుత్తం హోతి. తేనాహ “సణ్ఠాన వసేనాతి పన వత్తబ్బం”తి. “తాదిసస్స అనుక్కమ చలనస్సా”తి విభావనియం భేరిసక్ఖరోపమాయ సద్ధిం రూపాదినా పసాదే ఘట్టితే తన్నిస్స యేసు మహాభూతేసు చలితేసు అనుక్కమేన తం సమ్బన్ధానం సేసరూపానమ్పి చలనేన హదయ వత్థుమ్హి చలితే తన్నిస్సితస్స భవఙ్గస్స చలనా కారేన పవత్తితోతీతి ఏవం వుత్తస్స అనుక్కమ చలనస్స. “భవఙ్గప్పవాహం”తి భవఙ్గ సన్తతిం. “కురుమానం”తి కరోన్తం. సల్లక్ఖేన్తం”తి ఇదమేవాతి సన్నిట్ఠాపేన్తం. “యోని సోమనసికారాదివసేనా”తి యోని సోమనసికారో కుసల జవనుప్పత్తియా పచ్చయో. అయోని సోమనసికారో అకుసల జవనుప్పత్తియా పచ్చయో. నిరనుసయ సన్తానతా క్రియజవనుప్పత్తియా పచ్చయో. తేసు చ సోమనస్స జవనాదీనం ఉప్పత్తి పచ్చయోపి హేట్ఠా చిత్త సఙ్గహే వుత్తనయేన వేదితబ్బో.

“భవఙ్గపాతో”తిఆదీసు. “ఆవజ్జనతో పట్ఠాయ ఉట్ఠితం”తి కమ్మ విపాకసన్తానతో చ తదారమ్మణతో చ ముఞ్చిత్వా విసుం క్రియామయ బ్యాపారేన ఆరమ్మణన్తరం గహేత్వా ఉట్ఠితం సముట్ఠితం. భవఙ్గ చలనమ్పి ఉట్ఠానస్స ఆది హోతి. తస్మా తమ్పి ఉట్ఠితే చిత్త సన్తానే సఙ్గణ్హన్తో పథమ భవఙ్గ చలనతోయేవ వాతి వుత్తం. “ఇమస్మిం ఠానే”తి వీథి చిత్తానం అనుక్కమేన

అత్తనో కిచ్చేహి ఆరమ్మణప్పవత్తిట్ఠానే. “దోవారికోపమా”తి బధిరదోవారికోపమా. “గామిల్లోపమా”తి గామదారకోపమా. “అమ్బోపమా”తి అమ్బపక్కోపమా. అఞ్ఞాపి ఉపమా అత్థి. మక్కటసుత్తోపమా, ఉచ్ఛుయన్తోపమా, జచ్చన్ధోపమా. తాసబ్బాపి అట్ఠసాలినియం విపాకుద్ధార కథాతో గహేతబ్బా. “యత్థహీ”తిఆదీసు. “కథం ఛ ఛక్క యోజనా హోతీ”తి. చక్ఖు వత్థు వచనఞ్చ, చక్ఖుద్వార వచనఞ్చ, రూపా రమ్మణ వచనఞ్చ, చక్ఖు విఞ్ఞాణ వచనఞ్చ, చక్ఖుద్వార వీథి చక్ఖు విఞ్ఞాణ వీథి వచనఞ్చ, అతిమహన్తా రమ్మణ వచనఞ్చా,తి ఏతాని ఛవచనాని. తేహి ఛఛక్కేహి ఆహరిత్వా ఇమిస్సం వీథియం దస్సితాని. సేసవీథీసుపి యథాలాభం దస్సితబ్బాని. ఏవం ఛఛక్కయోజనా హోతి. “ఏత్థ చ యత్తకానీ”తిఆదీసు. “ఏకూన పఞ్ఞాస పరిమాణేసూ”తి ఏకస్సనిప్ఫన్న రూపధమ్మస్స ఏకపఞ్ఞాస మత్తేసు ఖుద్దకక్ఖణేసు ఉప్పాదక్ఖణఞ్చ భఙ్గక్ఖణఞ్చ ఠపేత్వా మజ్ఝే ఏకూన పఞ్ఞాస మత్తాని ఠితిక్ఖణాని సన్తి. తేసు ఖణేసు అనుక్కమేన ఉప్పన్నా ఏకూన పఞ్ఞాస చక్ఖు పసాదా చ సన్తి. “కిస్మిఞ్చీ”తి తేసు కతరస్మిం నామ చక్ఖు పసాదే న ఘట్టేన్తీతి న వత్తబ్బాని. “తేసు పనా”తి నిద్ధారణే భుమ్మవచనం. “యదేవ ఏకం చక్ఖూ”తి నిద్ధారణీయం. తం పన కతమన్తి. అతీత భవఙ్గేన సద్ధిం ఉప్పజ్జిత్వా తం అతిక్కమ్మ భవఙ్గ చలనక్ఖణే లద్ధఘటనం ఏకం చక్ఖు. తం పన చక్ఖు విఞ్ఞాణస్స వత్థు భావఞ్చ ద్వారభావఞ్చ సాధేతి. సేసవిఞ్ఞాణానం ద్వారభావం సాధేతీతి. తేనాహ “యథారహం”తి. ఏతదేవ ఏతం ఏవ చక్ఖు కిచ్చ సాధనం నామ హోతి వీథి చిత్తుప్పత్తియా వత్థు కిచ్చద్వార కిచ్చానం సాధనతో. “యం మజ్ఝిమాయుకం”తి మన్దాయుక అమన్దాయుకానం మజ్ఝే పవత్తత్తా యం మజ్ఝిమాయుకన్తి వదన్తి. తం కిచ్చ సాధనం నామాతి యోజనా. “ఇతరాని పనా”తి ఏకూన పఞ్ఞాస పరిమాణేసు చక్ఖు పసాదేసూతి వుత్తాని, తేసు ఏకం కిచ్చ సాధనం ఠపేత్వా సేసాని ఇతరాని అట్ఠ చత్తాలీస చక్ఖూని మోఘవత్థూని నామ హోన్తి. రూపా రమ్మణేహి సద్ధిం లద్ధ ఘట్టనానమ్పి సతం వీథి చిత్తుప్పత్తియా వత్థు కిచ్చద్వార కిచ్చరహితత్తా. తేసు కతమాని మన్దాయుకాని నామాతి ఆహ “తాని పనా”తిఆదిం. కిచ్చ సాధనతో పురిమాని నామ అతీత భవఙ్గతో పురే తేరససు భవఙ్గేసు ఆది భవఙ్గస్స భఙ్గక్ఖణతో పట్ఠాయ ఖణే ఖణే ఉప్పన్నా సత్తతింస చక్ఖు పసాదా. తాని మన్దాయుకానీతి వదన్తి. కస్మా, కిచ్చ సాధనతో అప్పతరాయుకత్తా. కిచ్చ సాధనతో పచ్ఛిమాని నామ అతీత భవఙ్గస్స ఠితిక్ఖణతో పట్ఠాయ ఖణే ఖణే ఉప్పన్నా ఏకాదస చక్ఖు పసాదా, తాని అమన్దాయుకానీతి వదన్తి. కస్మా, కిచ్చ సాధనతో బహుతరాయుకత్తా. తదుభయానిపి అట్ఠ చత్తాలీస మత్తాని వేదితబ్బానీతి సమ్బన్ధో. “తతో”తి తేహి అట్ఠచత్తాలీస మత్తేహి. “పురిమతరానీ”తి సత్తతింస మన్దాయుకేహి పురిమతరాని. తాని హి చక్ఖు విఞ్ఞాణస్స ఉప్పాదక్ఖణే ఠితి భావేన అనుపలద్ధత్తా ఇధ న గహితాని. “పచ్ఛిమతరానీ”తి ఏకాదస అమన్దాయుకేహి పచ్ఛిమతరాని. తాని చ చక్ఖు విఞ్ఞాణస్స ఉప్పాదక్ఖణే ఉప్పన్నానిపి తస్మిం ఖణే ఠితి భావేన అనుపలద్ధత్తా ఇధ న గహితాని. కస్మా పన చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స ఉప్పాదక్ఖణే ఠితి భావేన అనుపలద్ధాని తదుభయాని ఇధ న గహితానీతి. చక్ఖు విఞ్ఞాణస్స ఉప్పాదక్ఖణే ఠితి భావేన ధరమానానం అట్ఠచత్తాలీస మత్తానం చక్ఖూనం మజ్ఝే ఏవ కతమం చక్ఖు చక్ఖు విఞ్ఞాణస్స వత్థు కిచ్చ ద్వార కిచ్చం సాధేతీతి ఆసఙ్కితబ్బం హోతి. ఏత్థ చ పఞ్చ వత్థూని నామ అత్తనో ఠితిక్ఖణే ఏవ పఞ్చవిఞ్ఞాణానం వత్థుద్వార కిచ్చ సాధకత్తా చక్ఖు విఞ్ఞాణస్స ఉప్పాదక్ఖణే ఠితి భావేన అనుపలద్ధత్తా ఇధ న గహితానీతి చ, చక్ఖు విఞ్ఞాణస్స ఉప్పాదక్ఖణే ఠితి భావేన ధరమానానన్తి చ, వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

“ఏత్థ సియా”తిఆదీసు. “ఇమాయ వీథియా”తి ఇమాయ అతిమహన్తా రమ్మణ వీథియా. “సముదాయగ్గాహికా”తి రూపా రమ్మణానం సమూహగ్గాహికా. “వణ్ణసల్లక్ఖణా”తి వణ్ణవవత్థానికా. “వత్థుగ్గాహికా”తి దబ్బ సణ్ఠానగ్గాహికా. “నామగ్గాహికా”తి నామ పఞ్ఞత్తిగ్గాహికా. “అలాతచక్కస్స గాహికా వియా”తి రత్తన్ధకారే ఏకో అలాతం గహేత్వా పరిబ్భమతి. అఞ్ఞో తం పస్సన్తో చక్కం వియ మఞ్ఞతి. తత్థ అలాతస్స గతగతట్ఠానే పచ్చుప్పన్నం రూపం ఆరబ్భ చక్ఖుద్వార వీథియో ఉప్పజ్జన్తి. మనోద్వార వీథియో పన పురిమ పురిమాహి చక్ఖుద్వార వీథీహి గహితాని అతీత రూపాని అముఞ్చిత్వా ఏకతో

సణ్ఠానఞ్చ సన్తతిఞ్చ కత్వా గణ్హన్తి. తదా పస్సన్తస్స చక్కం వియ ఉపట్ఠాతి. ఏవం అయం సముదాయగ్గాహికా దట్ఠబ్బా. “నత్థి తదారమ్మణుప్పాదో”తిఆదీసు. “యస్సా”తి యస్స ఆరమ్మణస్స. చిత్తానీతి చ నానారమ్మణానీతి చ కమ్మపదాని. అవసేసే తస్మిం ఆరమ్మణే. “సఙ్గహ కారేనా”తి పోరాణ అట్ఠకథాయో ఏకతో సఙ్గహేత్వా కతత్తా బుద్ధఘోసత్థేరేన కతా సబ్బా అట్ఠకథాయో సఙ్గహట్ఠకథా నామ. సో చ సఙ్గహ కారోతి వుచ్చతి. “ఇధ పీ”తి ఇమస్మిం అభిధమ్మత్థ సఙ్గహేపి. “థేరేనా”తి అనురుద్ధత్థేరేన. “ఏకమ్పి ఇచ్ఛతి యేవా”తి. “యస్స హి చత్తారీ”తిఆదీసు యస్స ఆరమ్మణస్స చత్తారి వా పఞ్చవా ఛవాతిఆదినా యోజేతబ్బం. “జవనమ్పి అనుప్పజ్జిత్వా”తిఆదీసు. “అత్తనో పధాన క్రియాయా”తి అనుప్పజ్జిత్వాతి పదస్స పరతో ‘యం పవత్తతీ’తి అత్తనో పధాన క్రియాపదం అత్థి. తేన అత్తనో క్రియాపదేన సద్ధిన్తి అత్థో. “కత్థచి వుత్తా”తి కత్థచి సద్దగన్థేసు వుత్తా. అపి చ, హేతుమ్హి త్వాపచ్చయో లక్ఖణే హేతుమ్హి చ మానన్త పచ్చయా జోతనీయట్ఠేన వుత్తా, న వచనీయట్ఠేనాతి దట్ఠబ్బా. “పకతి నియామేనా”తి ఏతేన పచ్చయ విసేసేసతి, చత్తారి వా పఞ్చవా ఛవా జవనాని ఉప్పజ్జన్తీతి దీపేతి. తేనాహ “ఏత్థపనా”తిఆదిం. “ద్వత్తిక్ఖత్తుం”తి వాసద్దత్థే అఞ్ఞపదత్థ సమాసపదన్తి వుత్తం “ద్విక్ఖత్తుం వా తిక్ఖత్తుం వా”తి. “వోట్ఠబ్బనస్స ఆసేవనతా”తి ఆసేవన పచ్చయతావా పచ్చయుప్పన్నతావా. “ఆవజ్జనాయా”తి ఏత్థ వోట్ఠబ్బన కిచ్చం ఆవజ్జనమ్పి సఙ్గణ్హాతి. ఇధపి ఆరమ్మణ దుబ్బలతాయ చతుప్పఞ్చ జవనుప్పత్తి ఇచ్ఛి తబ్బాతి యోజనా. తత్థ “ఇధ పీ”తి ఇమస్మిం పరిత్తా రమ్మణ వారేపి. తివోట్ఠబ్బనికా పఞ్చ పరిత్తా రమ్మణ వీథియోతి యోజనా. “ఇతరానీ”తి పరిత్త మహన్తాతి మహన్తా రమ్మణాని. “ఉభయథాపీ”తి ఆపాతా గమన వసేనపి ఆరమ్మణ కరణ వసేనపి. ఇమస్స పదస్స.

౧౩౭. “మనోద్వారే పనా”తిఆదీసు. “పరిత్తక్ఖణా పీ”తి చిత్త ఫస్సాదయో అప్పతరక్ఖణాపి. “అతీతానాగతా పీ”తి అతీతానాగత ధమ్మాపి. “ఘట్టనేనా”తి రూపాదీనం ఘట్టనేన. “యత్థా”తి యస్మిం భవఙ్గే. “పఞ్చద్వారాను బన్ధకం”తి పఞ్చద్వార వీథి అనుగతం. అతీతం ఆలమ్బణం పవత్తేతి యేవాతి సమ్బన్ధో. “యథాపాతా గతమేవా”తి పకతియా ఆపాతా గతప్పకారమేవ. “తథా తథా”తి దిట్ఠ సమ్బన్ధాదినా తేన తేన పకారేన. “కిఞ్చీ”తి కిఞ్చి ఆరమ్మణం. “దిస్వా”తి పచ్చక్ఖం కత్వా. పఞ్చద్వారగ్గహితఞ్హి ఆరమ్మణం పచ్చక్ఖకతట్ఠేన దిట్ఠన్తి వుచ్చతి. యం కిఞ్చి ఆరమ్మణం. “అనుమానేన్తస్సా”తి ఏవమేవ భవిత్థ, భవిస్సతి, భవతీతి అనుమానఞ్ఞాణేన చిన్తేన్తస్స. తం సదిసం ఆరమ్మణం. “పరస్స సద్దహనా”తి పరవచనం సుత్వా యథా అయం వదతి, తథే వేతన్తి సద్దహనా. “దిట్ఠి” వుచ్చతి ఞాణం వా లద్ధి వా. “నిజ్ఝానం”తి సుట్ఠు ఓలోకనం. “ఖన్తీ”తి ఖమనం సహనం. అఞ్ఞథత్తం అగమనం. దిట్ఠియా నిజ్ఝానం దిట్ఠినిజ్ఝానం. దిట్ఠినిజ్ఝానస్స ఖన్తి దిట్ఠినిజ్ఝానక్ఖన్తి. “సేసం”తి నానాకమ్మ బలేనాతిఆదికం. “దేవతో పసంహారవసేనా”తి దేవతా కదాచి కేసఞ్చి సుపినన్తే నానారమ్మణాని ఉపసంహరిత్వా దస్సేన్తి. ఏవం దేవతో పసంహార వసేనాపి. అనుబోధో నామ లోకియఞ్ఞాణ వసేన చతుస్సచ్చ ధమ్మానం అనుబుజ్ఝనం. పటివేధో నామ లోకుత్తరఞ్ఞాణ కిచ్చం. అనన్త రూప నిస్సయ పచ్చయగ్గహణేన పకతూ పనిస్సయ పచ్చయమ్పి ఉపలక్ఖేతి. చిత్త సన్తానస్స అనన్తరూపనిస్సయ పచ్చయభావో నామాతి సమ్బన్ధో. అనన్త రూప నిస్సయ పచ్చయసత్తి నామ అనన్తర పరమ్పర విప్ఫరణవసేన మహాగతికా హోతీతి వుత్తం హోతి. అనన్త రూప నిస్సయ పచ్చయాను భావోతిపి యుజ్జతి. కథం మహావిప్ఫారోతి ఆహ “సకిం పీ”తిఆదిం. “సుట్ఠు ఆసేవిత్వా”తి ఏత్థ పచ్ఛా అప్పముస్సమానం కత్వా పునప్పునం సేవనం సుట్ఠు ఆసేవనం నామ. న కేవలం పురిమ చిత్త సన్తానస్స సో ఉపనిస్సయ పచ్చయానుభావో ఏవ మహావిప్ఫారో హోతి. పకతియా చిత్తస్స విచిత్త భావ సఙ్ఖాతం చిన్తనా కిచ్చమ్పి మహావిప్ఫారం హోతీతి దస్సేతుం “చిత్తఞ్చ నామా”తిఆదివుత్తం. కథం మహావిప్ఫారం హోతీతి ఆహ “కిఞ్చి నిమిత్తం”తిఆదిం. “కిఞ్చి నిమిత్తం”తి దిట్ఠాదీసు నానా రమ్మణేసు కిఞ్చి అప్పమత్తకం దిట్ఠాదికం ఆరమ్మణ నిమిత్తం. “తేహి చకారణేహీ”తి తేహి

కత్తుభూతేహి దిట్ఠాదీహి కారణేహి. “చోదీయమానం”తి పయోజీయమానం. “అజ్ఝాసయ యుత్తం”తి అజ్ఝాసయేన సంయుత్తం. భవఙ్గ చిత్తస్స ఆరమ్మణం నామ అవిభూతం హోతి. భవఙ్గం చాలేత్వా ఆవజ్జనం నియోజేతీతి సమ్బన్ధో. “లద్ధ పచ్చయేసూ”తి ఆలోకాదివసేన వా దిట్ఠాదివసేన వా లద్ధ పచ్చయవన్తేసు. తదభినిన్నాకారో నామ నిచ్చకాలమ్పి తేసు ఆరమ్మణేసు అభిముఖం నిన్నాకారో. తేన ఆకారేన పవత్తో మనసికారో. తేన సమ్పయుత్తస్స. ఏతేహి వచనేహి సుద్ధమనోద్వారే ఆరమ్మణానం అపాతాగమనఞ్చ భవఙ్గ చలనఞ్చ న కేవలం లద్ధ పచ్చయానం ఆరమ్మణానం వసేనేవ హోతి. తాదిసేన పన మనసికారేన యుత్తస్స సయఞ్చ వీథి చిత్త చిన్తనా కిచ్చస్స చిత్తస్స వసేనాపి హోతీతి సిద్ధం హోతి. న హి ఆరమ్మణన్తరే అభినిన్నాకారో నామ నత్థీతి సక్కా వత్తుం. కస్మా, అభావిత చిత్తానం పమాద బహులానం జనానం కదాచి కరహచి భావనా మనసికారే కరీయమానేపి వీథి చిత్త సన్తానస్స బహిద్ధా నానారమ్మణేసు అభినిన్నాకారస్స సన్దిస్సనతోతి. “యథా చేత్థా”తి యథా ఏత్థ మనోద్వారే రూపారూప సత్తానం విభూతా రమ్మణేపి తదా రమ్మణుప్పాదో నత్థి, ఏవన్తి యోజనా. ఞాణవిభఙ్గట్ఠకథాయం పన వోట్ఠబ్బనవారోపి ఆగతో. యథాహ సుపినేనేవ దిట్ఠం వియ మే, సుతం వియ మేతి కథనకాలేపి అబ్యాకతో యేవాతి. తత్థ హి “అబ్యాకతో యేవా”తి సుపినన్తే మనోద్వారే ద్వత్తిక్ఖత్తుం ఉప్పన్నస్స ఆవజ్జనస్స వసేన అబ్యాకతోయేవ. తతో పరం భవఙ్గపాతో. అట్ఠసాలినియమ్పి వుత్తం అయం పన వారో దిట్ఠం వియ మే, సుతం వియ మే తిఆదీని వదనకాలే లబ్భతీతి. తం పన పఞ్చ ద్వారే పరిత్తారమ్మణే ద్వత్తిక్ఖత్తుం ఉప్పన్నస్స వోట్ఠబ్బనస్స వసేన వుత్తం. “సోపి ఇధ లద్ధుం వట్టతి యేవా”తి సోపి వారో ఇమస్మిం మనోద్వారే లద్ధుం వట్టతియేవ. “భవఙ్గే చలితే నివత్తనకవారానం”తి ద్విక్ఖత్తుం భవఙ్గ చలనమత్తే ఠత్వా వీథి చిత్తాని అనుప్పజ్జిత్వా భవఙ్గపాతవసేన నివత్తనకానం మోఘవారానం మనోద్వారేపి పమాణం న భవిస్సతియేవ. అథ ఇమస్మింవారే వీథి చిత్తప్పవత్తి నత్థి. ఏవం సతి, ఇమస్మిం వీథి సఙ్గహే సో వారో న వత్తబ్బోతి చే. వత్తబ్బోయేవ. కస్మా, ఛధా విసయప్పవత్తీతి ఇమస్మిం ఛక్కే సఙ్గహితత్తాతి దస్సేతుం “విసయే చ ఆపాతాగతే”తిఆది వుత్తం. ఆరమ్మణభూతా విసయప్పవత్తి. ఏకేకస్మిం అనుబన్ధకవారే. “తదారమ్మణ వారాదయో”తి తదారమ్మణ వారో జవనవారో వోట్ఠబ్బన వారో మోఘవారో. తేసు పన తదా రమ్మణవారో వత్థుగ్గహణే చ నామగ్గహణే చ న లబ్భతి. “వత్థూ”తి హి సణ్ఠాన పఞ్ఞత్తి. “నామం”తి నామ పఞ్ఞత్తి. న చ తదా రమ్మణం పఞ్ఞత్తా రమ్మణం హోతీతి. తేన వుత్తం “యథారహం”తి. “తత్థా”తి తేసు దిట్ఠవారాదీసు ఛసు వారేసు. ఏతరహి పన కేచి ఆచరియాతి పాఠసేసో. “అతీత భవఙ్గ వసేనా”తి ఏకం భవఙ్గం అతిక్కమ్మ ఆపాతా గతే ఆరమ్మణే ఏకో వారో, ద్వే భవఙ్గాని అతిక్కమ్మ ఆపాతా గతే ఏకోతిఆదినా అతీత భవఙ్గ భేదవసేన. “తదా రమ్మణ వసేనా”తి తదా రమ్మణస్స ఉప్పన్నవారో అనుప్పన్న వారోతి ఏవం తదా రమ్మణ వసేన. కప్పేన్తి చిన్తేన్తి, విదహన్తి వా. “ఖణ వసేన బలవదుబ్బలతా సమ్భవో”తి యథా పఞ్చద్వారే అతిమహన్తా రమ్మణేసుపి ఆరమ్మణ ధమ్మా ఉప్పాదం పత్వా ఆదితో ఏకచిత్తక్ఖణమత్తే దుబ్బలా హోన్తి. అత్తనో ద్వారేసు ఆపాతం ఆగన్తుం న సక్కోన్తి. ఏక చిత్తక్ఖణం పన అతిక్కమ్మ బలవన్తా హోన్తి. అత్తనో ద్వారేసు ఆపాతం గన్తుం సక్కోన్తి. మహన్తా రమ్మణాదీసు పన ద్వి చిత్తక్ఖణికమత్తే దుబ్బలా హోన్తీతిఆదినా వత్తబ్బా. న తథా మనోద్వారే ఆరమ్మణానం ఖణ వసేన బలవదుబ్బలతా సమ్భవో అత్థి. కస్మా నత్థీతి ఆహ “తదా”తిఆదిం. తత్థ “తదా”తి తస్మిం వీథి చిత్తప్పవత్తికాలే. “తత్థా”తి మనోద్వారే.

“ఏత్థ సియా”తిఆదీసు. “సియా”తి కేసఞ్చి విచారణా సియా. ఏకం ఆవజ్జనం అస్సాతి ఏకావజ్జనా. “వీథీ”తి వీథిచిత్తప్పబన్ధో. ఏకావజ్జనా చ సా వీథి చాతి విగ్గహో. “ఆవజ్జనం”తి ఆవజ్జన చిత్తం. తం వా ఆవజ్జతీతి సమ్బన్ధో. “తం తం జవనేనా”తి తేన తేన జవనేన సహుప్పన్నం వా పరస్స చిత్తం ఆవజ్జతి కిన్తి యోజనా. “కిఞ్చేత్థా”తి ఏత్థ వచనే కిఞ్చి వత్తబ్బం అత్థీతి అత్థో. యది తావ ఆవజ్జనఞ్చ జవనాని చాతి అధికారో. “తఞ్హి చిత్తం”తి పరస్స చిత్తం. “ఏవమ్పి

భిన్నమేవా"తి జవనానం ధమ్మతో భిన్నమేవ. ఏత్థ అట్ఠకథాయం వినిచ్ఛితన్తి సమ్బన్ధో. తం చిత్తం నిరుద్ధమ్హి జవనానమ్పి పచ్చుప్పన్నమేవ హోతీతి యోజనా. "అద్ధావసేన గహితం"తి అద్ధా పచ్చుప్పన్న వసేన గహితం. "సన్తతివసేన గహితం"తి సన్తతి పచ్చుప్పన్నవసేన గహితం. ఆచరియానన్దమతే. సబ్బేసమ్పి ఆవజ్జన జవనానం. చిత్తమేవ హోతి, తస్మా ధమ్మతో అభిన్నం. పచ్చుప్పన్నఞ్చ హోతి, తస్మా కాలతో అభిన్నన్తి వుత్తం హోతి. అనన్తరపచ్చయే అతీతో చ పచ్చుప్పన్నో చ ఖణ వసేన యుజ్జతి. యది అద్ధాసన్తతి వసేన యుజ్జేయ్య, పచ్చుప్పన్నో ధమ్మో పచ్చుప్పన్నస్స ధమ్మస్స అనన్తర పచ్చయేన పచ్చయోతి వుత్తో భవేయ్య. కస్మా, ఏకావజ్జన వీథియఞ్హి సబ్బాని చిత్తాని అద్ధాసన్తతి వసేన పచ్చుప్పన్నాని ఏవ హోన్తీతి.

౧౩౮. అప్పనావారే. "అప్పనా జవనం"తి కమ్మపదం. "తదా రమ్మణం"తి కత్తుపదం. "ఇన్ద్రియ సమతాదీహి"తి సద్ధాదీనం పఞ్చన్నం ఇన్ద్రియానం అఞ్ఞమఞ్ఞం అనతి వత్తనవసేన సమతాదీహి. "పరితో"తి సమన్తతో. "ఉపేచ్చా"తి ఉపగన్త్వా. అప్పనం వహితుం జనేతుం సమత్థ భావో అప్పనావహసమత్థభావో. "యస్స పవత్తియా"తి యస్స ఉపచార జవనస్స పవత్తితో. "అచిరం కాలం"తి అచిరేకాలే. పరిత్త జాతికా నామ కామావచరజాతి. "గోత్తం"తి కమ్మకత్తు పదం. "అభిభుయ్యతీ"తి భావనా బలేన అభిభుయ్యమానం హోతి. అభిమద్దీయమానం హోతీతి అత్థో. "ఛిజ్జతీ"తి ఇదం పన అభిభవనస్స సిఖాపత్త దస్సనం. యావ తం గోత్తం ఛేదం పాపుణాతి, తావ అభిభుయ్యతి, మద్దీయతీతి వుత్తం హోతి. గోత్తం అభిభవతీతి గోత్రభూతిపి యుజ్జతి. "పఞ్చమం"తి పఞ్చమే చిత్తవారే. "తదాహి జవనం పతితం నామ హోతీ"తి పకతియా జవనప్పవత్తినామ సత్తక్ఖత్తు పరమో హోతి. చతుత్థఞ్చ ముద్ధపత్తం. పఞ్చమతో పట్ఠాయ పతితం. తస్మా తస్మిం పఞ్చమవారే జవనం పతితం నామ హోతి. "దుతీయేనా"తి దుతీయేన ఏవ సద్దేన. "దుతీయం"తి దుతీయే చిత్తవారే. తదా అనులోమం పథమజవనం హోతీతి వుత్తం "అలద్ధా సేవనం అనులోమ"న్తి. "ఏతేసేవా"తి ఏతేన ఏవ సద్ద ద్వయే సేవ. అట్ఠసాలినియం పన అనుఞ్ఞాతా వియ దిస్సతి. వుత్తఞ్హి తత్థ. మన్దపఞ్ఞస్స చత్తారి అనులోమాని హోన్తి, పఞ్చమం గోత్రభు, ఛట్ఠం మగ్గచిత్తం, సత్తమం ఫలన్తి. "ఇతరట్ఠకథాసూ"తి వినయట్ఠ కథాదీసు. "పటిసిద్ధత్తా"తి పఞ్చమం గోత్ర భుప్పవత్తియా పటిసిద్ధత్తా ఆదిమ్హి అట్ఠన్నం అఞ్ఞత్రస్మింతి వుత్తత్తా ఇధ నిరుద్ధేతి పదం అవస్సం ఇచ్ఛితబ్బమేవాతి వుత్తం "నిరుద్ధే అనన్తరమేవాతి పదచ్ఛేదో"తి. అనన్తర సద్దస్స చ నిచ్చం సమ్బన్ధాపేక్ఖత్తా తమేవపదం విభత్తి పరిణామేన అధికతన్తి ఆహ "నిరుద్ధస్సాతి అత్థతో లద్ధమేవా"తి. "వసిభూతాపీ"తి వసిభూతాపి సమానా. "ఏకవారం జవిత్వా"తి ఇదం లోకియప్పనావసేన వుత్తం. లోకుత్తర అప్పనాపన సత్తమమ్పి ఉప్పజ్జతియేవ. మూలటీకా పాఠే "భూమన్తరపత్తియా"తి గోత్రభు చిత్తం కామభూమి హోతి. అప్పనాపన మహగ్గతభూమి వా లోకుత్తరభూమి వా హోతి. ఏవం భూమన్తరపత్తియా. "ఆరమ్మణన్తర లద్ధియా"తి ఫలసమాపత్తి వీథియం ఫలజవనం సన్ధాయ వుత్తం. తత్థహి పురిమాని అనులోమ జవనాని సఙ్ఖారా రమ్మణాని హోన్తి. ఫలజవనం నిబ్బానారమ్మణం. ఇదఞ్చ కారణమత్తమేవ. యథావుత్త లేడ్డుపమా ఏవ ఇధ యుత్తరూపాతి దట్ఠబ్బం. "న ఖో పనేతం ఏవం దట్ఠబ్బ"న్తి ఏతం అత్థజాతం న ఖో ఏవం దట్ఠబ్బం. "అనద్ధనీయా"తి అద్ధానం దీఘకాలం నఖ మన్తీతి అనద్ధనీయా. అసారా. అసారత్తా ఏవ సీఘతరం రుహన్తి. సీఘతరం వుద్ధిం విరుళ్హిం ఆపజ్జన్తి. సారవన్తా పన సారేన సహ వడ్ఢమానత్తా సీఘతరం నరుహన్తి. సీఘతరం వుద్ధిం విరుళ్హిం నా పజ్జన్తి. తేనాహ "ఏకవస్సజీవినో"తిఆదిం. "ఏవమేవా"తిఆదీసు "పతితజవనేసూ"తి పఞ్చమ ఛట్ఠ సత్తమ జవనేసు. "ఏత్థ చా"తిఆదీసు. "సుపక్కసాలిభత్త సదిసానీ"తి యథా సాలిభత్తాని సుపక్కత్తా ఏవ ముదుతరాని హుత్వా దుబ్బలాని అచిరట్ఠితికాని. తస్మిం దివసేపి పూతిభావం గచ్ఛన్తి. ఏవం అప్పనా జవనాని. "యస్మా చా"తిఆదీసు. "దువిధస్స నియమస్సా"తి జవననియమస్స చ కాలనియమస్స చ. "పటిసన్ధియా అనన్తర పచ్చయ భావినో"తి సత్తమ జవన చేతనా అనన్తర పచ్చయో, తదనన్తరే పవత్తం విపాక సన్తానం పచ్చయుప్పన్నో, తమేవ చ అవసానే చుతి చిత్తం హుత్వా భవన్తరే పటిసన్ధి

చిత్తస్స అనన్తర పచ్చయో. ఏవం పటిసన్ధి చిత్తస్స అనన్తర పచ్చయ భావేన అవస్సం భవిస్సమానస్సాతి అత్థో. ఇదఞ్చ కారణ మత్తమేవ. మహాటీకావచనం పన కిఞ్చి వత్తబ్బ రూపన్తి న పటిక్ఖిత్తం. "నిరన్తరప్పవత్తానం"తి ఆదీసు. భిన్నా అసదిసా వేదనా యేసం తాని భిన్నవేదనాని. "ఆసేవన పచ్చనీకానం"తి ఆసేవన పచ్చయప్పటి పక్ఖానం. అభిన్నా వేదనా యేసన్తి విగ్గహో. క్రియజవనానన్తరం అరహత్తఫలం ఫలసమాపత్తి వీథియం దట్ఠబ్బం. సేసమేత్థసువిఞ్ఞేయ్యం.

౧౩౯. "సబ్బథా పీ"తిఆదీసు. లోకే మజ్ఝిమకే హి మహాజనేహి ఇచ్ఛితమ్పి కిఞ్చి ఆరమ్మణం అతిఉక్కట్ఠేహి మన్ధాతు రాజాదీహి ఇచ్ఛితం న హోతి. తథా తేహి మహాజనేహి అనిచ్ఛితమ్పి కిఞ్చి ఆరమ్మణం అతిదుగ్గతేహి పచ్చన్త వాసీహి ఇచ్ఛితం హోతి. తస్మా ఆరమ్మణానం ఇట్ఠానిట్ఠ వవత్థానం పత్వా అతిఉక్కట్ఠేహి చ అతిదుగ్గతేహి చ వవత్థానం న గచ్ఛతి, మజ్ఝిమకేహి ఏవ వవత్థానం గచ్ఛతి. తేనాహ "తత్థ చా"తిఆదిం. "ఆరమ్మణం"తి కత్తుపదం. "విపాకచిత్తం"తి కమ్మపదం. "కిఞ్చీ"తి కిఞ్చి రూపం. "కిస్మిఞ్చీ"తి కస్మించి ఏకస్మిం పుప్ఫే. "తేన వా"తి తేన వా సుఖసమ్ఫస్సేన వత్థేన. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యం.

"వేదనానియమోపనా"తిఆదీసు. "ఆదాసే ముఖనిమిత్తస్స వియా"తి యథా ఆదాసే ముఖ నిమిత్తస్స చలన చవనాదియోగో నానావణ్ణయోగో చ యథాముఖమేవ సిద్ధో. తథా విపాకానం. వేదనా యోగో పన యథారమ్మణమేవ సిద్ధోతి యోజనా. తత్థ "వేదనాయోగో"తి నానావేదనాయోగో. "కప్పేత్వా"తి చిన్తేత్వా. "పకప్పేత్వా"తి నానప్పకారతో చిన్తేత్వా. న కేవలఞ్చ విపాకానం ఏవ యథారమ్మణం వేదనా యోగో హోతీతి యోజనా.

"అయఞ్చా"తిఆదీసు. "అట్ఠకథాయం పీ"తి పట్ఠాన అట్ఠకథాయమ్పి. "తదారమ్మణ వసేనా"తి తదారమ్మణవసేన పవత్తానన్తి పాఠసేసో. "పఞ్చన్నం"తి సోమనస్స సన్తీరణేన సద్ధిం చత్తారి మహావిపాక సోమనస్సాని సన్ధాయ వుత్తం. "పకతి నీహారేనా"తి పకతియా నిచ్చకాలం పవత్తప్పకారేన. పాళిపాఠే. భావితాని ఇన్ద్రియాని యేనాతి భావితిన్ద్రియో. "మనాపం"తి మనోరమ్మం. "అమనాపం"తి అమనోరమ్మం. విహరేయ్యన్తి సచే కఙ్ఖతీతి సమ్బన్ధో. "పటికూలే"తి అమనాపే. "అప్పటికూల సఞ్ఞీ"తి మనాపసఞ్ఞీ. ఏవం సేసేసు. "తేసం"తి ఖీణాసవానం. పాళిపాఠే. "సుమనో"తి సోమనస్సితో. "దుమ్మనో"తి దోమనస్సితో. పాళిపాఠే. "మేత్తాయవా ఫరతీ"తి అయం సత్తో అవేరోహోతూతిఆదినా మేత్తాచిత్తేన వా ఫరతి. "ధాతుసో ఉపసంహరతీ"తి యథా మ మ కాయోపి చతుధాతు సముస్సయో హోతి. తత్థ ఏకాపి ధాతు నామ పటికూలా వా అప్పటికూలా వా న హోతి. కేవలం తుచ్ఛ సుఞ్ఞ సభావమత్తా హోతి. ఏవమేవ ఇమస్స సత్తస్స కాయోపీతిఆదినా ధాతు సో ఉపసంహరతి. "అసుభాయ వా"తి అసుభ భావనాయ వా. అసుభ భావనా చిత్తేన వాతి వుత్తం హోతి. "అసుభాయా"తి వా తస్స అసుభభావత్థాయ. దేవనాటకా దేవచ్ఛరా నామ. కుథితాని కుట్ఠాని యేసం తాని కుథిత కుట్ఠాని. "సరీరానీ"తి కాయఙ్గాని. కుథిత కుట్ఠాని సరీరాని యస్స సో కుథితకుట్ఠసరీరో. "కుథితానీ"తి అబ్భుక్కిరణాని. వేదనా యుత్తాని హోన్తి ఇతి అపరే వదన్తీతి యోజనా. తస్మా పచ్చయో హోతీతి సమ్బన్ధో. కథం పచ్చయో హోతీతి ఆహ "యథా ఆనిసంస దస్సనేనా"తిఆదిం. తత్థ "అట్ఠకథాయం"తి విసుద్ధి మగ్గట్ఠకథాయం. "బుద్ధసుబుద్ధతా దస్సనేనా"తి అత్తనో సత్థుభూతస్స బుద్ధస్స సుబుద్ధతా దస్సనేన. "అత్తసమ్పత్తి దస్సనేనా"తి మయం పన ఏవరూపా దుక్ఖా ముత్తామ్హాతి ఏవం అత్తనో సమ్పత్తి దస్సనేన. "అట్ఠికఙ్కలికపేతరూపే"తి నిమ్మంస లోహితే అట్ఠిపుఞ్జపేతసరీరే. "కుట్ఠినో"తి కుట్ఠసరీరస్స. "అట్ఠకథాయం"తి ధమ్మపద అట్ఠకథాయం. అతి ఇట్ఠే దేవచ్ఛర వణ్ణాదికే. అతి అనిట్ఠే కుథితకుట్ఠసరీరాదికే. "వత్థు భూతో"తి ఉప్పత్తిట్ఠాన భూతో. "తేసం తేసం సత్తానం"తి కత్తు అత్థేసామివచనం. "తదుభయం పీ"తి ఉభయం తం గహణంపి. "తేసం"తి

తేసం లోకియ మహాజనానం. "విపల్లాసవసేనేవ హోతీ"తి దేవచ్ఛరవణ్ణాదీసు అతిఇట్ఠేసు అతిఇట్ఠాకారతో గహణమ్పి విపల్లాస వసేనేవ హోతి. కస్మా, దేవచ్ఛర వణ్ణాదీసు అతి ఇట్ఠ సఞ్ఞాయ విపల్లాస సఞ్ఞాభావతో.

విభావనిపాఠే . "పవత్తియా"తి పవత్తనతో. అట్ఠకథాధిప్పాయే ఠత్వా వుత్తత్తా అట్ఠకథాగారవేన"తం విచారేతబ్బ మేవా"తి వుత్తం. అత్థతో పన అయుత్తమేవాతి వుత్తం హోతి. ఏసనయో అఞ్ఞత్థపి. "ధమ్మ చక్ఖురహితా"తి ధమ్మ వవత్థానఞ్ఞాణ చక్ఖు రహితా. "కుసలాకుసలాని యేవా"తి తేసం ధమ్మ చక్ఖు రహితానం ఉప్పన్నాని కుసలాకుసలానియేవ. గాథాయం. "రూపా"తి రూపతో నప్పవేధన్తీతి సమ్బన్ధో. "సద్దా"తిఆదీసుపి ఏసేవనయో. నప్పవేధన్తీతి చ న చలన్తి, న కమ్పన్తి, చిత్తఞ్ఞథత్తం న గచ్ఛన్తి. తథా ఉపేక్ఖా క్రియజవనానన్తరమ్పి తదారమ్మణాని సోమనస్సు పేక్ఖావేదనా యుత్తాని ఏవ సియున్తి యోజనా. మూలటీకాపాఠే. "తదారమ్మణతా"తి తదారమ్మణతాయ తదారమ్మణభావేన. "కత్థచీ"తి కత్థచి అభిధమ్మ పాళియం. "విజ్జమానే చ తస్మిం"తి తస్మిం క్రియజవనాను బన్ధకే తదా రమ్మణే విజ్జమానే సతి. ఏతం భవఙ్గఞ్చ నామ అనుబన్ధతీతి సమ్బన్ధో. నదీసోతో పటిసోతగామినావం అనుబన్ధతి వియాతి యోజనా. "సవిప్ఫారికం ఏవజవనం"తి కిలేస ధమ్మానం విపల్లాస ధమ్మానఞ్చ వసేన ఖణమత్తేపి అనేకసతేసు ఆరమ్మణేసు వివిధాకారేన ఫరణవేగసహితం కుసలాకుసల జవనమేవ అనుబన్ధతీతి యుత్తం. న పన క్రియజవనం అనుబన్ధతీతి యుత్తన్తి యోజనా. "ఛళఙ్గ పేక్ఖావతో"తి చక్ఖునా రూపం దిస్వా నేవ సుమనో హోతి, న దుమ్మనో, ఉపేక్ఖకో విహరతీ-తిఆదినా వుత్తాయ ఛ ద్వారికవసేన ఛళఙ్గ సమన్నాగతాయ ఉపేక్ఖాయ సమ్పన్నస్స. వత్తనం వుత్తి. సన్తా వుత్తి అస్సాతి సన్త వుత్తి. తం విచారేన్తో "పట్ఠానే పనా"తిఆదిమాహ. "యది చేతం వుచ్చేయ్యా"తి ఏత్థ "ఏతం"తి క్రియా బ్యాకతేతిఆదికం ఏతం వచనం. "తస్మిం"తి తస్మిం వచనే. "ఏవమాదినా"తి ఏవమాదినా నయేన. విభావనిపాఠే. "ఉత్తరం"తి పరిహారం. "విపస్సనాచార వసేనా"తి విపస్సనా పవత్తి వసేన. "తేసం"తి సోమనస్స దోమనస్సానం. "ఇతరీతరానన్తర పచ్చయతా"తి అఞ్ఞమఞ్ఞానన్తర పచ్చయతాతి అత్థో. "థేరేనా"తి అనురుద్ధత్థేరేన. సబ్బాని తదా రమ్మణాని, సబ్బాని భవఙ్గాని చ. "సముదా చరన్తీ"తి చిరకాలం సఞ్చరన్తి . "ఏతానిహీ"తిఆదినా తేసం అట్ఠారసన్నం జవనానం అనన్తరం తదారమ్మణానం అనియమతో పవత్తియా కారణయుత్తిం దస్సేతి. సమ్భవతి ఉప్పజ్జతి ఏతేనాతి సమ్భవో. తదా రమ్మణస్స సమ్భవో తదా రమ్మణ సమ్భవో. అథవా, సమ్భవనం ఉప్పజ్జనం సమ్భవోతి ఇమే ద్వే అత్థే దస్సేతుం "తదా రమ్మణ సమ్భవో"తిఆది వుత్తం. "యేసం పనా"తిఆదీసు. "యేసం"తి యేసం పుగ్గలానం. "ఇతరానీ"తి ఉపేక్ఖా సన్తీరణ ద్వయతో అఞ్ఞాని. "న హోన్తీతి న వత్తబ్బానీ"తి వుత్తం. ఏవంసతి, కస్మా థేరేన ఇధ న వుత్తానీతి. అట్ఠసాలినియం అవుత్తత్తా ఇధ న వుత్తానీతి. అట్ఠసాలినియం పన కస్మా న వుత్తాని. యేభుయ్య నియమసోతే పతితత్తా న వుత్తాని. న పన అలబ్భమానత్తా న వుత్తానీతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో "అట్ఠకథాయం పనా"తిఆదిమాహ. "ఉపేక్ఖాసహగత సన్తీరణ ద్వయమేవ వుత్తం"తి ఆగన్తుక భవఙ్గభావేన వుత్తం. యథాహ అథస్స యదా సోమనస్స సహగతప్పటిసన్ధికస్స పవత్తే ఝానం నిబ్బత్తేత్వా పమాదేన పరిహీనజ్ఝానస్స పణీత ధమ్మో మే నట్ఠోతి పచ్చవేక్ఖతో విప్పటిసారి వసేన దోమనస్సం ఉప్పజ్జతి, తదా కిం ఉప్పజ్జతి. సోమనస్సానన్తరఞ్హి దోమనస్సం, దోమనస్సానన్తరఞ్చ సోమనస్సం పట్ఠానే పటిసిద్ధం. మహగ్గత ధమ్మం ఆరబ్భ జవనే జవితే తదా రమ్మణమ్పి తత్థేవ పటిసిద్ధన్తి. కుసల విపాకావా అకుసలవిపాకావా ఉపేక్ఖా సహగతా హేతుకమనోవిఞ్ఞాణ ధాతు ఉప్పజ్జతి. కిమస్సా రమ్మణన్తి. రూపాదీసు పరిత్త ధమ్మేసు అఞ్ఞతరం. ఏతేసు హి యదేవ తస్మిం సమయే ఆపాతమాగతం హోతి. తం ఆరబ్భ ఏతం చిత్తం ఉప్పజ్జతీతి వేదితబ్బం-తి. ఏవం దోమనస్ససహగత జవనానురూపం ఉపేక్ఖాసహగత సన్తీరణ ద్వయమేవ ఆగన్తుక భవఙ్గభావేన అట్ఠకథాయం వుత్తన్తి. "ఏతమ్పి యుజ్జతి యేవా"తి అకుసల జవనావసానే ఏతం సహేతుకం ఆగన్తుక భవఙ్గంపి యుజ్జతియేవ. "దోమనస్స జవనానన్తరం భవఙ్గ పాతోవ హోతీ"తి ఉపేక్ఖా సహగత మూలభవఙ్గ పాతోవ హోతి.

ఆగన్తుక భవఙ్గేన కిచ్చం నత్థి. కస్మా, ఉపేక్ఖా పటిసన్ధికత్తా. నేవతదారమ్మణ సమ్భవో అత్థి. కస్మా, తేసు ఆరమ్మణేసు తదారమ్మణవారస్స అసమ్భవతో. న హి మహన్తారమ్మణేసు చ అవిభూతారమ్మణేసు చ తదారమ్మణవారో సమ్భవతి. న చ మూలభవఙ్గ సమ్భవో అత్థి. కస్మా, మూలభవఙ్గభూ తస్స సోమనస్స భవఙ్గస్స దోమనస్స జవనేన సహ విరుద్ధత్తా. “ఇతి కత్వా”తి ఇమినా కారణేన. “ఏకం”తి ఏకం ఉపేక్ఖాసహగత విపాకం. తథా తస్సేవ దోమనస్సం ఉప్పాదేన్తస్స నేవ తదారమ్మణ సమ్భవో అత్థి. న చ మూలభవఙ్గ సమ్భవోతి కత్వా దోమనస్సానన్తరం ఛసు...పే.... పవత్తతీతి యోజనా. తత్థ “తస్సేవా”తి సోమనస్సప్పటిసన్ధికస్సేవ. నేవతదారమ్మణ సమ్భవో అత్థి. కస్మా, ఆరమ్మణానం అతిమహన్తత్తేపి అతివిభూతత్తేపి సతి సోమనస్స తదారమ్మణస్స జవనేన సహ విరుద్ధత్తా. ఉపేక్ఖా తదా రమ్మణస్స చ ఆరమ్మణేన సహ విరుద్ధత్తా. న హి అతి ఇట్ఠారమ్మణే ఉపేక్ఖా తదారమ్మణం పవత్తతి. మహగ్గత పణ్ణత్తా రమ్మణేసు పన ఉభయమ్పి తదారమ్మణం నుప్పజ్జతియేవ. న చ మూలభవఙ్గ సమ్భవో అత్థి. కస్మా, జవనేన సహ విరుద్ధత్తాతి.

“ఏత్థ చా”తిఆదీసు. “సబ్బ ధమ్మేసూ”తి సబ్బేసు ఆరమ్మణ ధమ్మేసు. “పఠమ సమన్నాహారో”తి ఆవజ్జన కిచ్చం ఆహ. సుత్తన్త పాఠే. “తజ్జో”తి తేన ఆరమ్మణానం ఆపాతా గమనేన జాతో. “తజ్జో”తి వా తదనురూపోతిపి వదన్తి. “విఞ్ఞాణభాగస్సా”తి చక్ఖు ద్వారిక విఞ్ఞాణ కోట్ఠాసస్స. “యతో”తి యస్మిం కాలే. కథం ఆవజ్జనేన వినా నుప్పజ్జతీతి ఆహ “సచే ఆవజ్జనేనా”తిఆదిం. “ఏత్థ సియా”తిఆదీసు. యథా పన నిరావజ్జనం హోతి భిన్నా రమ్మణఞ్చ, ఏవం తథాతి యోజనా. “ఏకస్సపీ”తి ఏకస్స ఆగన్తుక భవఙ్గస్సపి నత్థి దోసో. మహాఅట్ఠకథాయఞ్చ నత్థి. అట్ఠసాలినియం పన అత్థియేవ. “సవిప్ఫన్దనత్తా”తి ఏత్థ అత్థో సవిప్ఫారికన్తి పదే వుత్తనయేన వేదితబ్బో. “ఇతరే సఞ్చా”తి మహగ్గతలోకుత్తర జవనానఞ్చ. కాని చి పరిత్తారమ్మణానిపి సమానాని. యది తదారమ్మణా పనిస్స యస్స కామభవఙ్గస్స అభావతో తదారమ్మణాని రూపారూప బ్రహ్మానం నుప్పజ్జన్తి. ఏవం సతి, చక్ఖుసోత ద్వారిక చిత్తానిపి రూప బ్రహ్మానం నుప్పజ్జేయ్యున్తి ఆహ “చక్ఖు సోతవిఞ్ఞాణాని పనా”తిఆదిం. “ఇన్ద్రియప్పవత్తి ఆనుభావతో”తి చక్ఖు వత్థు సోతవత్థు సఙ్ఖాతానం ఇన్ద్రియ వత్థూనం రూప బ్రహ్మా సన్తానే పవత్తత్తా తేసం పవత్తి ఆనుభావతో చక్ఖు సోతవిఞ్ఞాణాని రూపబ్రహ్మానం పవత్తన్తియే వాతి దస్సేతుం “సమ్పటిచ్ఛన సన్తీరణానీ”తిఆది వుత్తం. “వికప్పబలేవా”తి కామకుసలా కుసలానం వియ వివిధేన ఆకారేన కప్పేత్వా పకప్పేత్వా ఆరమ్మణగ్గహసామత్థియేవాసతి. “అప్పనాపత్త భావనా కమ్మవిసేసే వా”తి ఏత్థ అభిఞ్ఞా జవనాని వియ మహగ్గత విపాక లోకుత్తర విపాకాని వియ చాతి వత్తబ్బం. “అట్ఠకథాయం”తి పటిచ్చ సముప్పాద విభఙ్గట్ఠకథాయం. “విభావనియం వుత్త కారణానీ”తి అట్ఠకథాతో ఆహరిత్వా విభావనియం వుత్తాని ‘అజనకత్తా జనక సమానత్తా భావతో’తిఆదీని కారణాని.

౧౪౦. జవన నియమే. అట్ఠకథాయమ్పి ఛక్ఖత్తుం పవత్తి వుత్తా. యథాహ సచే పన బలవా రమ్మణం ఆపాతాగతం హోతి. క్రియమనోధాతుయా భవఙ్గే ఆవట్టితే చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని ఉప్పజ్జన్తి. జవనట్ఠానే పన పఠమకామావచర కుసల చిత్తం జవనం హుత్వా ఛసత్తవారే జవిత్వా తదారమ్మణస్స వారం దేతీతి. “ముదుతర భావేనా”తి మాతుకుచ్ఛిమ్హి ఠితకాలేవా సమ్పతి జాతకాలే వా వత్థుస్స అతిముదుభావేన. “కేనచిఉపద్దుత భావేనా”తి బాళ్హగేలఞ్ఞజాతకాలే కేనచి వాతపిత్తసేమ్హాదినా ఉపద్దుత భావేన. “అజ్ఝోత్థట భావేనా”తి తస్స వేవచనమత్తం. మన్దీభూతో వేగో యేసం తాని మన్దీభూత వేగాని. “అసయ్హ రూపేహీ”తి దుక్ఖమసభావేహి. అభిభూతానం సత్తానం. తఞ్చ ఖో వచనం పాకతిక సత్తానం వసేనేవ వుత్తం. న సత్తవిసేసానం వసేన. ఏవం సతి, సత్తవిసేసానం వసేన కథం దట్ఠబ్బన్తి ఆహ “యే పనా”తిఆదిం. “ఉపరీ”తి

మరణుప్పత్తిట్ఠానే. "వుత్తఞ్హో"తి విసుద్ధి మగ్గే వుత్తమేవ. "యమకప్పాటిహారియం"తి యుగళవత్థూనం ఏకతో పవత్త అచ్ఛరియ కమ్మం. "ద్వే ఝానఙ్గానీ"తి ఉపేక్ఖేకగ్గతా ఝానఙ్గాని.

"యోగకమ్మసిద్ధియా"తి భావనాను యోగకమ్మసిద్ధస్స. ఇద్ధి వికుబ్బనం నామ ఇద్ధియా నానాకమ్మకరణం. "సిద్ధియా ఏవా"తి సిజ్ఝ నత్థాయ ఏవ . అత్తనో అనన్తరే ఏవ ఉప్పన్నం ఫలం ఏతిస్సాతి ఆనన్తరికప్ఫలా. మగ్గచేతనా. "ఇతీ"తి తస్మా. "మన్దస్సా"తి మన్ద పుగ్గలస్స. "తిక్ఖస్సా"తి తిక్ఖ పుగ్గలస్స. తీణి ఫలచిత్తాని. "పయోగాభిసఙ్ఖారస్సా"తి పఠమజ్ఝానతో పట్ఠాయ సమథ విపస్సనాయుగనన్ధప్పవత్తి సఙ్ఖాతస్స పుబ్బప్పయోగాభిసఙ్ఖారస్స. "అకతాధికారస్సా"తి ఆసన్నే పురిమభవే అకత ఝానపరికమ్మస్స పుగ్గలస్స. సబ్బేసమ్పి ఫలట్ఠానం చిణ్ణవసిభావానేవ హోన్తీతి యోజనా.

జవననియమోనిట్ఠితో.

౧౪౧. దుహేతుకాదీసు. జాతి ద్విహేతుకాదయో ఏవ అధిప్పేతాతి వుత్తం "పటిసన్ధివిఞ్ఞాణ సహగతా"తిఆదిం. "తేసం ద్విన్నం పీ"తి ద్విహేతుకానమ్పి అహేతుకానమ్పి. భుసోఝాన మగ్గఫలాని వారేన్తి నీవారేన్తీతి ఆవరణాని. విపాకాని చ తాని ఆవరణాని చాతి విగ్గహో. "విపాకానీ"తి అహేతుక ద్విహేతుక విపాకాని. తేహి గహితప్పటిసన్ధికానం ఇమస్మిం భవేఝాన మగ్గఫలప్పటిలాభో నామ నత్థి. తేనాహ "విపాకావరణ సబ్భావతో"తిఆదిం. "తేసం"తి దుగ్గతి అహేతుక పుగ్గలానం. పుగ్గలానన్తి వుత్తం హోతి. న లబ్భన్తీతి సమ్బన్ధో. "ఇతరేసం"తి తతో అఞ్ఞేసం సుగతి అహేతుక పుగ్గలానం.

"ఏత్థ సియా"తిఆదీసు. దుగ్గతి పరియాపన్నానఞ్చ అహేతుకానం. "మూలభవఙ్గే"తిఆదిమ్హి పటిసన్ధి చిత్తం హుత్వా ఆగతే మూలభవఙ్గే. "యం కిఞ్చీ"తి యం కిఞ్చి భవఙ్గం. "వుచ్చతే"తి విసజ్జనా వుచ్చతే. "సబ్బ అట్ఠకథాసు పటిక్ఖిత్తో"తి అట్ఠసాలినియం తావ విపాకుద్ధారకథాయం సోళససు కామావచర కుసల విపాకేసు అట్ఠన్నం అహేతుక విపాకానం ఏవ ఆపాయికేసు సత్తేసు ఉప్పత్తిం దస్సేతి. న అట్ఠన్నం సహేతుక విపాకానం. తథా పటిచ్చ సముప్పాదట్ఠ కథాసు చ విఞ్ఞాణ పదవణ్ణనాసు అఞ్ఞాసు చ అభిధమ్మావతారాదీసూతి ఏవం సబ్బట్ఠకథాసు పటిక్ఖిత్తా నామ హోతి. "యోగసా ధనీయత్తా"తి పయోగేన సాధేతబ్బత్తా. కుసలాకుసలాని హి వడ్ఢేతుం వా హాపేతుం వా పయోగే కతే వడ్ఢన్తి చేవ హాయన్తి చ. ఞాణవిప్పయుత్తభూతం గహేతుం యుత్తం. కస్మా, అహేతుకస్స భవఙ్గస్సాతి వుత్తస్స మూలభవఙ్గస్స అహేతుకత్తా. "ద్విన్నమ్పి అహేతుకానం"తి దుగ్గతి అహేతుకానఞ్చ సుగతి అహేతుకానఞ్చ. "అపరేపనా"తిఆది విభావనియం ఆగతో అపరే వాదో. వుత్తఞ్హి తత్థ 'అపరేపన యథా అహేతుకానం సహేతుక తదారమ్మణం హోతి, ఏవం ద్విహేతుకానం తిహేతుక తదారమ్మణంపీ'తి వణ్ణేన్తి. తేసంమతానురోధేన చ ఇధపి ఞాణసమ్పయుత్త విపాకప్పటిక్ఖేపో అహేతుకేయేవ సన్ధాయాతి వదన్తీతి. తం పన విపాకుద్ధారకథాయం 'ఏత్థేవ ద్వాదస కమగ్గోపీ'తి చ, ఏత్థేవ దసకమగ్గోపీ'తి చ ఆగతేహి న సమేతి. తత్థ హి సోళససుకుసలవిపాకేసు ద్విహేతుక కమ్మనిబ్బత్తానం ద్విన్నం ద్విహేతుకాహేతుక పుగ్గలానం చత్తారి ఞాణసమ్పయుత్త విపాకాని వజ్జేత్వా ద్వాదస కమగ్గో నామ హోతి. పున సేసేసు ద్వాదస విపాకేసుపి అసఙ్ఖారిక కమ్మనిబ్బత్తానం ద్వే ఞాణవిప్పయుత్త ససఙ్ఖారిక విపాకాని, ససఙ్ఖారిక కమ్మనిబ్బత్తానఞ్చ ద్వే ఞాణవిప్పయుత్త అసఙ్ఖారిక విపాకాని వజ్జేత్వా దుతియత్థేర వాదే దసకమగ్గో నామ హోతీతి. ఏత్థ పన ద్వి హేతుకోపి పుగ్గలో అధికేన ఛన్దేన వా వీరియేన వా చిత్తేన వా యుత్తో పరియత్తి ధమ్మం వా నానావిజ్జాసిప్పాని వా బహుం గణ్హేయ్య, సుణేయ్య, ధారేయ్య, వాచేయ్య, చిన్తేయ్య. అథస్స ఞాణసమ్పయుత్త జవనం బహులం సముదా చరేయ్య. తదా తస్స నానాకమ్మేన జవనాను రూపం ఞాణసమ్పయుత్త తదారమ్మణం న న సమ్భవతీతి వుత్తం. తం యుత్తం వియ దిస్సతీతి. "అట్ఠకథాయం పిహి. ల.

వుత్తా”తి కథం వుత్తా. ఏతాని హి మనుస్సేసు చ కామావచర దేవేసు చ పుఞ్ఞవన్తానం ద్విహేతుకతి హేతుకానం పటిసన్ధికాలే పటిసన్ధి హుత్వా విపచ్చన్తీతిఆదినా వుత్తాతి. తే పన తివిధా, నవవిధాతి సమ్బన్ధో. “తేసం తబ్భావో”తి కుసలానం కుసలభావో, అకుసలానం అకుసలభావో. “సిక్ఖన ధమ్మయుత్తా”తి తీహి సిక్ఖాహి పహాతబ్బానం కిలేసానం అత్థితాయ సిక్ఖితబ్బతా పకతియం రితాతి అధిప్పాయో .“హేట్ఠిమానఞ్చా”తి హేట్ఠిమ ఫలానఞ్చ. యానియానిసకాని యథాసకం. “ఉపరిమానం”తి ఉపరిమానం పుగ్గలానం. “పరినిట్ఠిత సిక్ఖా కిచ్చత్తా”తి సిక్ఖా కిచ్చం నామ కిలేస ధమ్మానం పహానత్థాయ ఏవ హోతీతి తేసు సబ్బసో పహీనేసు సిక్ఖా కిచ్చం పరినిట్ఠితం హోతి. ఏవం పరినిట్ఠిత సిక్ఖా కిచ్చత్తా. సుట్ఠు భబ్బోతి సమ్భవో. సమ్భవోతి విసేసన పదమేతన్తి ఆహ “యథా సమ్భవం”తి.

౧౪౨. “ఏత్థేవా”తి ఏతస్మిం కామలోకే ఏవ. “తం తం పసాదరహితానం”తి తేనతేన పసాదేన రహితానం. తస్మిం తస్మిం ద్వారే ఉప్పన్నాని తం తం ద్వారికాని. చతుసట్ఠివీథి చిత్తాని. ద్వే చత్తాలీస వీథి చిత్తాని. “బ్రహ్మలోకే వా”తిఆదీసు. ఇదం అట్ఠకథా వచనం. యథాహ రూపభవే చతున్నం విఞ్ఞాణానం, తథేవ పచ్చయో. పవత్తే, నోపటిసన్ధియం. నోచ ఖో కామావచరే అనిట్ఠ రూపదస్సన సద్దసవనవసేన, బ్రహ్మలోకే పన అనిట్ఠా రూపాదయో నామ నత్థి. తథా కామావచర దేవలోకే పీతి. తాని చత్తారి చిత్తాని. “తత్థా”తి తస్మిం రూపలోకే. విభావనిపాఠే. “ఇధా”తి ఇమస్మిం వచనే. “తం తం భూమి పరియాపన్నే”తి తిస్సం తిస్సం భూమియం పరియాపన్నే. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యం.

వీథిసఙ్గహదీపనియాఅనుదీపనా నిట్ఠితా.

౫. వీథిముత్తసఙ్గహఅనుదీపనా

౧౪౩. వీథిముత్తసఙ్గహే . "పవత్తిసఙ్గహం"తి చిత్తుప్పాదానం పవత్తాకారకథనసఙ్గహం. "పటిసన్ధియం"తి పటిసన్ధికాలే. "తేసం"తి చిత్త చేతసికానం. విభావనిపాఠే. "తదాసన్నతాయా"తి తాయపటిసన్ధియా ఆసన్నతాయ. "తం గహణేనే వా"తి సన్ధిగ్గహణేన ఏవ సన్ధివచనేన ఏవ. "విసయప్పవత్తి నామా"తి కమ్మ కమ్మనిమిత్తాదీనం విసయానం ద్వారేసు ఆపాతా గమన వసేన పవత్తి నామ. "మరణుప్పత్తియం ఏవ సిద్ధా"తి మరణుప్పత్తియం జవనేసు ఏవ సిద్ధా. ఏతేన మరణుప్పత్తి విధానం జవనప్పధానం హోతి, న చుతిప్పధానన్తి దీపేతి. న హి తస్మిం విధానే తస్సం చుతియం విసయప్పవత్తి వచనం నామ అత్థి. జవనేసు ఏవ అత్థి. సా పన చుతి తస్మిం భవే ఆదిమ్హి పటిసన్ధి పవత్తియా సిద్ధాయ సిజ్ఝతి యేవాతి. "తేసం"తి వీథిముత్తానం. "భవన్తీ"తి పాతుబ్భవన్తి. "తతో"తి అయతో. "గన్తబ్బా"తి పటిసన్ధిగ్గహణవసేన ఉపపజ్జితబ్బా. "గచ్ఛన్తీ"తి పవత్తన్తి. "తిరో"తి తిరియతో. "అఞ్చితా"తి గతా పవత్తా, ఆయతా వా. "సమానజాతితాయా"తి తిరచ్ఛాన గతజాతి వసేన సమానజాతి భావేన. "యువన్తీ"తి మిస్సీ భవన్తి. "సుఖసముస్సయతో"తి సుఖసముదాయతో. "దిబ్బన్తీ"తి విజ్జోతన్తి. "ఇతి కత్వా"తి ఇతి వచనత్థం కత్వా ఉపరిదేవా సురాతి వుచ్చన్తీతి యోజనా. "వేపచిత్తిపహారాదాదయో"తి వేపచిత్తి అసురిన్ద పహారాదఅసురిన్దాదికే దేవాసురే. "సురప్పటి పక్ఖా"తి తావతింసాదేవప్పటిపక్ఖా. "సురసదిసా"తి తావతింసాదేవ సదిసా. "వేమానికపేతే"తి వేమానిక నామకే పేతే. "వినిపాతికే"తి వినిపాతిక నామకే దుగ్గత దేవజాతికే. తేసం పవత్తి ఉపరి 'వినిపాతికాసురానఞ్చా'తి పదే ఆవి భవిస్సతి. "తేపీ"తి లోకన్తరిక నేరయిక సత్తాపి. "కాలకఞ్చికపేతే"తి కాలకఞ్చిక నామకే పేతే. ఏవం కథావత్థు పాళియం ఆగతా వేస్సభు ఆదయో యమరాజానోపనాతి సమ్బన్ధో. వేస్సభూ చ నోత్తి చ సోమో చ యమో చ వేస్సవణో చ ఇతి ఇమే పేత్తి రాజానో. "రజ్జ"న్తి రాజభావం రాజకిచ్చం. యే చ యక్ఖరక్ఖసా నామ కరోన్తా విచరన్తీతి సమ్బన్ధో. "కురూరకమ్మకారినో"తి లుద్దకమ్మకారినో. "రేవతి విమానే"తి రేవతి విమాన వత్థుమ్హి. "ఇతో"తి మనుస్స లోకతో, సుగతిభవతో వా. తేహి యక్ఖ రక్ఖసా నామ భుమట్ఠకాపి సన్తి, ఆకాసట్ఠకాపి. "నానాకమ్మకారణాయో"తి ద్వత్తింస విధాని కమ్మకరణ కిచ్చాని. తేసమ్పి నిరయపాలానన్తి సమ్బన్ధో. "తిస్సన్నం"తి తిస్సన్నం అపాయభూమీనం. అపాయభూమి.

ఉస్సితో మనో ఏతేసన్తి వా, ఉస్సన్నో మనో ఏతేసన్తి వా, ద్విధావిగ్గహో. "ఉస్సితో"తి ఉగ్గతో. "ఉస్సన్నో"తి విపులో. కస్మా తిక్ఖతర చిత్తా హోన్తీతి వుత్తన్తి ఆహ "పరిపుణ్ణానం"తిఆదిం. పుబ్బవాక్యే అనన్త చక్కవాళసాధారణ వసేన వుత్తత్తా పున "ఇమస్మిం"తిఆది వుత్తం. వత్తబ్బం నత్థి. ఇధేవ సబ్బఞ్ఞు బుద్ధాదీనం ఉప్పన్నతోతి అధిప్పాయో. "అధిగ్గణ్హన్తీ"తి అధికం కత్వా గణ్హన్తి. "సూరా"తి పాపకల్యాణ కమ్మేసు సూరచిత్తా. "సతిమన్తో"తి విపులస్సతికా. "ఇధ బ్రహ్మచరియవాసో"తి ఇధేవ సిక్ఖత్తయపూరణ సఙ్ఖాతస్స బ్రహ్మచరియవాసస్స అత్థితా. "మరియాదధమ్మేసూ"తి లోకచారిత్త ధమ్మేసు. "ధతరట్ఠో"తి ధతరట్ఠో మహారాజా. ఏవం విరుళ్హకోతిఆదీసు. "గన్ధరుక్ఖాధి వత్థా"తి గన్ధరుక్ఖేసు అజ్ఝావుత్థా. "కుమ్భణ్డా"తి కువుచ్చతి పథవీ. పథవి గతాని రతనభణ్డాని యేసం తేతి విగ్గహో. "దానవరక్ఖసా"తి దనునామదేవధీతాయ అపచ్చన్తి అత్థేన దానవ నామకా రక్ఖసా. అవరుజ్ఝన్తి అన్తరాయం కరోన్తీతి అవరుద్ధకా. "విగచ్ఛరూపో"తి విపన్నవణ్ణో. "నిహీనకమ్మకతా"తి నిహీనానిపాపకమ్మాని కత్వా ఆగతా. కాచిగన్ధప్పియో జాయన్తీతి సమ్బన్ధో. యాగన్ధప్పియో జోగినీతి చ వుచ్చన్తి, జుణ్హాతి చ వుచ్చన్తీతి సమ్బన్ధో. "అభిలక్ఖితరత్తీసూ"తి అభిఞ్ఞాతరత్తీసు. ఉపోసథరత్తీసూతి వుత్తం హోతి. "గోచరప్పసుతకాలే"తి గోచరత్థాయ విచరితకాలే. "జుతిఅత్థేనా"తి విజ్జోతనట్ఠేన. వసూని ధనాని ధారేన్తీతి వసున్ధరా. వసున్ధరా చ తే దేవ యక్ఖా చాతి విగ్గహో. "నాగాత్వేవ వుచ్చన్తీ"తి పాళియం నాగేసు సఙ్గయ్హన్తీతి అధిప్పాయో. "యా"తి యా భుమ్మదేవయక్ఖ

జాతియో. "యాసం"తి యాసం భుమ్మదేవ యక్ఖజాతీనం. "కీళాపసుతవసేనా"తి బోధిసత్తానఞ్చ బుద్ధానఞ్చ అచ్ఛరియ ధమ్మజాతకాలే ఉగ్ఘోసన కీళాకమ్మవడ్ఢనవసేన. "యాసఞ్చ మన్తపదానీ"తి యాసం నిగ్గహ పగ్గహపూజనాది వసేన పవత్తాని మన్తపదాని. "తేసూ"తి + తేసు చతూసు అవరుద్ధకేసు. "కీళాసోణ్డవసేనా"తి కీళాధుత్తవసేన. "ఘాససోణ్డవసేనా"తి ఖాదనభుఞ్జన ధుత్తవసేన. సోణో వుచ్చతి సునఖో. "సత్తే" నేరయికే వా పేతేవా. "కామఞ్చ హోతీ"తి కిఞ్చాపి హోతీతి అత్థో. "నిబన్ధనోకాసో"తి నిచ్చసమ్బన్ధనోకాసో. "సముదాగతేసూ"తి పరమ్పరతో ఆగతేసు. "దేవరాజట్ఠానేసూ"తి ఇమస్మిం చక్కవాళే తావతింసాభవనే దేవరాజట్ఠానేసూతి అధిప్పాయో. "పాళియం ఏవా"తి దీఘనికాయే జనవసభసుత్తపాళియం ఏవ. యచ్ఛన్తి నియచ్ఛన్తి ఏత్థాతి యామో. "నియచ్ఛన్తీ"తి అఞ్ఞమఞ్ఞం ఇస్సామచ్ఛరియ మూలకేహి కలహభణ్డనాదీహి విగచ్ఛన్తీతి అత్థో. "తం సహచరితత్తా"తి తేన యామ నామకేన ఇస్సరదేవకులేన నిచ్చకాలం సహ పవత్తత్తా. "వసం వత్తేన్తీ"తి ఇచ్ఛం పూరేన్తీతి వుత్తం హోతి.

"పురే"తి సమ్ముఖట్ఠానే. తం పన ఠానం ఉచ్చట్ఠానం నామ హోతీతి ఆహ "ఉచ్చేఠానే"తి. "సహస్సో బ్రహ్మే"తిఆదీసు అత్తనో సరీరోభాసేన సహస్సం చక్కవాళ లోకం ఫరన్తో సహస్సోనామాతి అట్ఠకథాయం అధిప్పేతం. కులదేవతాయో నామ కుల పరమ్పర పూజిత దేవతాయో నామ. "ఉపట్ఠహన్తీ"తి యుత్తట్ఠానే దేవవత్థు దేవమాలకాని కత్వా సమయే సమయే తత్థ గన్త్వా గన్ధమాలాదీహి పూజేన్తి, వన్దన్తి, థోమేన్తి, వరం పత్థేన్తీతి అత్థో. "ఉపట్ఠకా ఏవసమ్పజ్జన్తీ"తి ఉపట్ఠకమత్తావహోన్తీతి అధిప్పాయో. "కస్సచీ"తి కస్సచి హేట్ఠిమస్స. "తత్థా"తి తాసు బ్రహ్మభూమీసు. పున "తత్థా"తి తస్మిం దుతీయతలే. "ఆభా"తి సరీరాభా. నిచ్ఛరన్తి అఙ్గపచ్చఙ్గేహి నిగ్గచ్ఛన్తి. "అచల సణ్ఠితా"తి దుతీయ తలే వియ చలితా న హోతి. అథ ఖో అచల సణ్ఠితా. "తేసం"తి తేసంవాదీనం పాఠే. బ్రహ్మపారిసజ్జాతిఆదికం నామం నసిద్ధంతి యోజనా. "ఇఞ్జనజాతికేహీ"తి చలనజాతికేహి. "హేట్ఠిమతలానం ఇఞ్జితం పుఞ్ఞప్ఫలం అత్థీతి సమ్బన్ధో. "ఆనేఞ్జ జాతికేనా"తి అచలనజాతికేన ఉపేక్ఖాఝానేన నిబ్బత్తానం చతుత్థతలానం. "కేనచి అన్తరాయేనా"తి తేజోసంవట్టాదికేన అన్తరాయేన. "ఏత్థపీ"తి ఏతస్మిం చతుత్థతలేపి. "ఆయు వేమత్తతాయా"తి ఆయుప్పమాణనానత్తస్స. "ఓళారికానం"తి ఇదం పకతియా ఓళారిక సభావతాయ వుత్తం. న సుఖుమానం అత్థితాయ. నత్థి విహఞ్ఞనం ఏతేసన్తి అవిహా. కిం విహఞ్ఞనం నామాతి ఆహ "సమథవిపస్సనా కమ్మేసు అవిప్ఫారికతా పత్తీ"తి. చిత్తస్స అవిప్ఫారతా పజ్జనం నామ నత్థీతి వుత్తం హోతి. "పసాద దిబ్బ ధమ్మ పఞ్ఞా చక్ఖూహీ"తి 'పసాద చక్ఖు, దిబ్బచక్ఖు, ధమ్మచక్ఖు, పఞ్ఞా చక్ఖూ, హి. తత్థ పసాదచక్ఖు ఏవ ఇధ దిబ్బచక్ఖూతిపి వుచ్చతి. "ధమ్మ చక్ఖూ"తి హేట్ఠిమమగ్గఞ్ఞాణం. "పఞ్ఞా చక్ఖూ"తి విపస్సనా ఞాణపచ్చవేక్ఖనాఞాణేహి సద్ధిం అవసేసం సబ్బఞ్ఞాణం. "రూపీనం సత్తానం"తి రూపకాయవన్తానం సత్తానం. "కనిట్ఠభావో"తి అప్పతరభావో. "అనాగామిమగ్గట్ఠస్సపి పటిక్ఖిపో"తి సకదాగామిభావేఠత్వా భావేన్తస్సేవ అనాగామిమగ్గో ఉప్పజ్జతి. నో అఞ్ఞథాతి ఆహ "సకదాగామీనం పటిక్ఖేపేనా"తిఆదిం.

భూమిచతుక్కం నిట్ఠితం.

౧౪౪. భవన్తరే ఓక్కమన్తి ఏతాయాతి ఓక్కన్తీతి పియుజ్జతి. "సోతరహితో"తి పసాదసోతరహితో. ఏవం సేసేసుపి. "ఆసిత్తకాదిభావేనా"తి ఆసిత్తకపణ్డకాది భావేన. "ద్వీహి బ్యఞ్జనేహీ"తి ద్వీహి నిమిత్తేహి. "విబచ్ఛవచనో"తి విపన్నవచనో. "వత్థు విపన్నస్సా"తి ఏత్థ "వత్థూ"తి సమ్భార చక్ఖు వుచ్చతి. తస్స ఆదితో పట్ఠాయ విపన్నత్తా తేన సమన్నాగతో పుగ్గలో వత్థువిపన్నోతి వుచ్చతి. "తస్స తస్సా"తి చక్ఖునో తాదికస్స ."పసూతియం యేవా"తి విజాయమానకాలేయేవ. "పఞ్ఞావేయ్యత్తియభావస్సా"తి ఏత్థ బ్యత్తస్స భావో వేయ్యత్తియం. "బ్యత్తస్సా"తి ఫరణఞ్ఞాణస్స పుగ్గలస్స. పఞ్ఞా సఙ్ఖాతం

వేయ్యత్తియం అస్సాతి విగ్గహో. ద్విహేతుక తిహేతుకానంపి న సక్కా నియమేతున్తి సమ్బన్ధో. కథం న సక్కాతి ఆహ "మాతుకుచ్ఛిమ్హి విపత్తి నామ నత్థీ"తి. కతమేసం విపత్తీతి. ఉప్పన్నానమ్పి చక్ఖు సోతానం విపత్తి. కేనకారణేన విపత్తీతి. పరూపక్కమేనవా మాతుయా విసమ పయోగేన వా నానాబాధేన వా విపత్తీతి యోజనా. ధాతుపాఠే యక్ఖ పూజాయంతి పఠితత్తా "పూజనీయట్ఠేనా"తి వుత్తం. ఏతేన యక్ఖితబ్బా పూజితబ్బా యక్ఖాతి దస్సేతి. యే పన కిచ్ఛజీవికపత్తా విచరన్తి, తే భూమస్సితా నామ హోన్తీతి యోజనా. "భూమిస్సితా"తి పాఠే భూమియం సితా నిస్సితాతి ఇమమత్థం దస్సేతుం "పుఞ్ఞనిబ్బత్తస్సా"తిఆది వుత్తం. "వియాపా హుత్వా"తి తే వణ్ణతోపి దుబ్బణ్ణా హోన్తి. సణ్ఠానతోపి దుస్సణ్ఠానా. జీవికతోపి కిచ్ఛజీవికాతిఆదినా విపన్నరూపా హుత్వా. 'వివసా హుత్వా నిపతన్తీ'తి వినిపాతికాతిపి వదన్తి. వివసాతి చ అత్తనో వసేన ఇచ్ఛాయ వినాతి అత్థో. "వివిత్తట్ఠానేసూ"తి జనవివిత్తేసు ఠానేసు. పరియేసిత్వా వా జీవితం కప్పేన్తి. పీళేత్వా వా జీవితం కప్పేన్తి. ఠాసేత్వా పీళేత్వా వా జీవితం కప్పేన్తీతి యోజనా. "వేమానికపేతాపీ"తి అత్తనో పుఞ్ఞనిబ్బత్తం దిబ్బవిమానం యేసం అత్థి, తే వేమానికా. తే పన పుఞ్ఞాపుఞ్ఞమిస్సక కమ్మేన నిబ్బత్తత్తా కేచి దివా దిబ్బసుఖం అనుభవన్తి, రత్తిం పేతదుక్ఖం. కేచి రత్తిం దిబ్బసుఖం అనుభవన్తి, దివా పేతదుక్ఖన్తి. పరేహి దత్తం దిన్నం పుఞ్ఞప్ఫలం ఉపనిస్సాయ జీవన్తీతి పరదత్తూపజీవినో. "పరేహి దిన్నం పుఞ్ఞప్ఫలం"తి ఞాతకేహి పుఞ్ఞం కత్వా ఇదం మే పుఞ్ఞం పేతానం కాలఙ్కతానం ఞాతీనం దేథీతి ఏవం దిన్నం పుఞ్ఞప్ఫలం. "సకలచక్కవాళపరియాపన్నా ఏకభూమకా"తి యథా తావతింసాభూమి నామ సబ్బ చక్కవాళేసుపి అత్థి. సబ్బాపి దిబ్బేన వస్ససహస్సేన ఏకఆయు పరిచ్ఛేదో హోతి. ఇమస్మిం చక్కవాళే వత్తబ్బం నత్థి. న తథా నిరయేసు వా తిరచ్ఛాన యోనియం వా పేత్తివిసయేవా అసురకాయేవా మనుస్సేసువా భుమ్మదేవేసు వా ఏకపరిచ్ఛేదో నామ అత్థి. చతున్నం అపాయానం ఆయుప్పమాణ గణనాయ నియమో నత్థీతి వుత్తం, న ను బ్రహ్మ సంయుత్తే కోకాలికం భిక్ఖుం ఆరబ్బ భగవతా వుత్తో దసన్నం నిరయానం విసుం విసుం అత్థీతి. సచ్చం అత్థి. తే పన దసనిరయా అవీచినిరయే పరియాపన్నా హుత్వా తస్స పదేసమత్తా హోన్తి. న తేహి పదే సమత్తేహి సకలో అవీచినిరయో నియతాయు పరిమాణోతి సక్కా వత్తుం. అపి చ సోపి తేసం ఆయుపరిచ్ఛేదో అవీచిభూమియా నియామేన సిద్ధో న హోతి. తేన తేన కమ్మవిసేసేనేవ సిద్ధో. తస్మా యం వుత్తం "తత్థ యేభుయ్యేన కమ్మప్పమాణత్తా"తి, తం సు వుత్తం హోతి. తేనాహ "తత్థ నిరయేసూ"తిఆదిం. "ఏవం సన్తే"తి న ఇతర దీపవాసీనం ఆయుకప్పస్స ఆరోహణఞ్చ ఓరోహణఞ్చ అత్థీతి వుత్తే సతీతి అత్థో. సమాచారో నామ దససుచరితాని. విసమాచారో నామ దసదుచ్చరితాని. తేసం నిస్సన్దభూతా సమ్పత్తివిపత్తియోతి సమ్బన్ధో. "తేసం పీ"తి ఇతర దీపవాసీనంపి. సో ఏవపరిచ్ఛేదోతి ఆపజ్జతి. న చ సక్కా తథా భవితుం. ఆదికప్పకాలే సబ్బేసమ్పి చతుదీప వాసీనం అసఙ్ఖ్యేయ్యాయుకతా సమ్భవతోతి. అథ ఇతరదీపవాసీనమ్పి ఆయుకప్పస్స ఆరోహణం ఓరోహణఞ్చ అత్థి. ఏవం సతి, ఏతరహిపి తేసం ఆయుకప్పో జమ్బుదీపవాసీనం ఆయుకప్పేన ఏకగతికో సియాతి చోదనా. నిస్సన్దమత్తత్తాతిఆది పరిహారో. నత్థి ఇదం మమ ఇదం మమాతి పవత్తా పాటిపుగ్గలికతణ్హా ఏతేసన్తి "అమమా". "అపరిగ్గహా"తి పుత్తదారాదిపరిగ్గహరహితా. "ఉపరిమే చాతుమహారాజికే"తి ఆకాసట్ఠకచాతుమహారాజికే. దివే దేవలోకే సిద్ధాని దిబ్బాని. "యావ నిమిరాజకాలా"తి యావ అమ్హాకం బోధిసత్తభూతస్స నిమిరఞ్ఞో ఉప్పన్నకాలా. కస్స పబుద్ధో పురిమే అన్తరకప్పే ఉప్పన్నో. నిమిరాజా పన ఇమస్మిం అన్తర కప్పే ఉప్పన్నో. "మనుస్స లోకేహి పఞ్ఞాసవస్సాని చాతుమహారాజికే ఏకోదిబ్బరత్తిదివో హోతీ"తిఆది అభిధమ్మే ధమ్మ హదయ విభఙ్గే ఆగతనయేన వుత్తో. చతుగ్గుణవచనే. "ఉపరిమానం"తి ఉపరిమానం దేవానం. ఏకం వస్ససహస్సం ఆయుప్పమాణం హోతీతి సమ్బన్ధో. "ద్వే"తి ద్వే వస్ససహస్సాని. "అట్ఠా"తి అట్ఠవస్ససహస్సాని. "హేట్ఠిమానం"తి హేట్ఠిమానం దేవానం. "ఉపరిమానం"తి ఉపరిమానం దేవానం. యామే ఏకో రత్తిదివోతిఆదినా యోజేతబ్బం. "చత్తారీ"తి మనుస్సలోకే చత్తారి వస్ససతాని. ఏవం సేసేసు.

“ఆదిఅన్త దస్సనవసేనా”తి చాతుమహారాజికే మనుస్సవస్సగణనా దస్సనం ఆదిదస్సనం నామ. ఇదాని వసవత్తియం మనుస్సవస్సగణనా దస్సనం అన్త దస్సనం నామ.

న అతిదుబ్బలంతి నాతిదుబ్బలం. “తం”తి తం అవితక్క అవిచారమత్తఝానం. “భూమన్తరే”తి పఠమజ్ఝానభూమితో అఞ్ఞిస్సం దుతీయజ్ఝానభూమియం. కప్పవచనే. కప్పీయతి వస్స, ఉతు, మాస, పక్ఖ, రత్తి, దివా, దివసేన పరిచ్ఛిజ్జీయతీతి కప్పో. కప్పీయన్తి వా నానాధమ్మప్పవత్తియో అతీతా దివసేన పరిచ్ఛిజ్జీయన్తి ఏతేనాతి కప్పో. కాలో. మహన్తో కప్పోతి మహాకప్పో. వస్సానం సతభాగేహిపి సహస్సభాగేహిపి సతసహస్సభాగేహిపి సఙ్ఖాతుం అసక్కుణేయ్యోతి అసఙ్ఖ్యేయ్యో. ఏకస్స అసఙ్ఖ్యేయ్యస్స అన్తరే దిస్సమానో కప్పో అన్తరకప్పో. సత్తానం నానాఆయుపరిచ్ఛేదో ఆయుకప్పో. సో పన మనుస్సానం దసవస్సాయుకకాలే దసవస్సేన పరిచ్ఛిన్నో. సేవసఞ్ఞా దేవానం నిచ్చకాలం చతురాసీతి కప్పసహస్సేహి పరిచ్ఛిన్నో. అన్తరకప్పో నామ చూళకప్పా వుచ్చన్తీతి సమ్బన్ధో. వీసతిప్పభేదా చూళకప్పా వుచ్చన్తీతి కేచి వదన్తీతిఆదినా యోజనా. “యే”తి యే చతుసట్ఠియాదిభేదా అన్తరకప్పా. “యథావినట్ఠం”తి వినట్ఠప్పకారేన వినట్ఠప్పకతియా. వడ్ఢమానో కప్పో వివట్టో. “యథావివట్టం”తి వివట్టప్పకారేన వివట్టప్పకతియా. అచ్చయేన అతిక్కమనేన. హరణేన అపనయనేన. “తత్థా”తి తస్మిం కప్పవచనే. అట్ఠకథాయం వుత్తత్తాతి సమ్బన్ధో. “తేజేనా”తి అగ్గినా. “సంవట్టతీ”తి వినస్సతి తదా. “హేట్ఠా”తి హేట్ఠాలోకో. “చతుసట్ఠివారేసూ”తి నిద్ధారణే భుమ్మవచనం.

గాథాసు. “సత్తసత్తగ్గినావారా”తి సత్తసత్తవారా అగ్గినా వినస్సన్తి. అథవా, భుమ్మత్థే పచ్చత్తవచనం. సత్తసుసత్తసువారేసు లోకో అగ్గినా వినస్సతీతి యోజనా. తేనాహ “అట్ఠమే అట్ఠమే”తి. “దకా”తి ఉదకేన. అట్ఠమే అట్ఠమేవారే లోకో దకేన వినస్సతీతి యోజనా. యదా చతుసట్ఠివారా పుణ్ణా, తదా ఏకో వాయువారో సియా. తత్థ “తదా”తి తస్మిం చతుసట్ఠివారే. “వివట్టమానం”తి సణ్ఠహమానం. “వివట్టతీ”తి సణ్ఠహతి. “సంవట్టమానం”తి వినస్సమానం. “సంవట్టతీ”తి వినస్సతి. “ద్వే అసఙ్ఖ్యేయ్యానీ”తి అడ్ఢద్వయం ఏకం అసఙ్ఖ్యేయ్యన్తి కత్వా ఉపచారేన వుత్తం. యథాతం-ఆభస్సరానం అట్ఠకప్పానీతి. “ఉపడ్ఢేనా”తి ఉదకవారే హేట్ఠిమభూమీసు ఉదకేన వినస్సమానాసు దుతీయజ్ఝానభూమి న తావ వినస్సతి. సంవట్టకప్పేపి చిరకాలం తిట్ఠతేయేవ. ఇదం సన్ధాయ వుత్తం. సబ్బఞ్చేతం లబ్భమానత్తా వుత్తం. అసఙ్ఖ్యేయ్యకప్పం సన్ధాయ వుత్తన్తి. ఇదమేవ పమాణన్తి.

పటిసన్ధిచతుక్కం నిట్ఠితం.

౧౪౩. కమ్మచతుక్కే. “జనేతీ”తి అజనితం జనేతి. పాతుభావేతి. “ఉపత్థమ్భతీ”తి జనితం ఉపత్థమ్భతి. చిరట్ఠితికం కరోతి. “ఉపపీళేతీ”తి జనితం ఉపపీళేతి, పరిహాపేతి. “ఉపఘాతేతీ”తి ఉపచ్ఛిన్దతి. “కటత్తా రూపానం”తి కటత్తానామకానం కమ్మజరూపానం. “కమ్మపథపత్తావా”తి ఏత్థ పటిసన్ధిజనేన సతి, సబ్బమ్పి కమ్మం కమ్మపథపత్తం నామ హోతీతి దట్ఠబ్బం. విపచ్చిత్థాతి విపక్కం. విపక్కం విపాకం యేసన్తి విపక్క విపాకా. ఉపత్థమ్భమానా పవత్తతి. సయంపి పచ్చయలాభే సతీతి అధిప్పాయో. “అలద్ధోకాసస్సా”తి ఇదం నిదస్సన మత్తం. లద్ధోకాసస్సపి ఉపత్థమ్భనం నామ ఇచ్ఛితబ్బమేవ. అఞ్ఞం అకుసలకమ్మం ఓకాసం లభతీతి యోజనా. “చాయం”తి చే అయం. “కాలఙ్కరియా”తి కాలంకరేయ్య. “అస్సా”తి ఇమస్స పుగ్గలస్స. “పసాదితం”తి పసన్నం. “పదూసితం”తి పదుట్ఠం. పుబ్బే ‘మరణాసన్న కాలే’తి వుత్తత్తా ఇధ ‘పవత్తికాలేపీ’తి వుత్తం. “ఏతం”తి కమ్మన్తరస్స ఉపత్థమ్భనం. “జీవితపరిక్ఖారే”తి జీవితపరివారే పచ్చయే. “సముదానేత్వా”తి సమాహా రిత్వా .“ఏత్థా”తి ఉపత్థమ్భక కమ్మట్ఠానే. ఖన్ధసన్తానస్స ఉపబ్రూహనన్తి సమ్బన్ధో. “వుత్తనయేనా”తి ‘జీవితన్తరాయే

అపనేత్వా'తిఆదినా వుత్తనయేన. ఖన్ధసన్తానస్స చిరతరప్పవత్తిన్తి సమ్బన్ధో. "వుత్తప్పకారా"తి 'విపచ్చితుం అలద్ధోకాసావా విపక్క విపాకా వా సబ్బాపి కుసలా కుసల చేతనా'తి ఏవం వుత్తప్పకారా. "దుబ్బలతరం కత్వా వా విబాధమానా"తి ఉపపీళక కమ్మకిచ్చం వుత్తం. "జనక కమ్మస్స దుబ్బల ఆయూహనకాలే"తి సముచ్చయనకాలే. "విహత సామత్థియం"తి వినాసితసత్తికం. "మహేసక్ఖేసూ"తి మహానుభావేసు. "ఉపత్థమ్భకమ్హి తబ్బిపరియాయేన వేదితబ్బం"తి ఉపపీళక కమ్మతో విపరియాయేన వేదితబ్బం. 'ఉపరిభూమి నిబ్బత్తకమ్హి సమానం హేట్ఠాభూమియం నిబ్బత్తేతీ'తిఆదీసు 'హేట్ఠాభూమి నిబ్బత్తకమ్హి సమానం ఉపరిభూమియం నిబ్బత్తేతీ'తిఆదినా వత్తబ్బన్తి అధిప్పాయో. అజాతసత్తురాజవత్థుమ్హి తస్స రఞ్ఞో పితుఘాతకమ్మం మహాఅవీచినిరయే నిబ్బత్తనకమ్హి సమానం పచ్ఛా బుద్ధు పట్ఠాన కమ్మేన బాధీయమానం విహతసామత్థియం హుత్వా తం ఉస్సదనిరయే నిబ్బత్తేతి. ఖన్ధసన్తానస్స విబాధనం నామ సత్తస్స దుక్ఖుప్పత్తి కరణన్తి సమ్బన్ధో. కథం గోమహింసాదీనం పుత్తదారఞాతిమిత్తానఞ్చ విపత్తికరణం తస్స సత్తస్స ఉపపీళక కమ్మకిచ్చం భవేయ్య. అఞ్ఞోహి సో పుగ్గలో, అఞ్ఞే గోమహింసాదయో. న చ అఞ్ఞేన కతం కమ్మం అఞ్ఞేసం సత్తానం దుక్ఖుప్పత్తిం వా సుఖుప్పత్తిం వా కరేయ్యాతి చోదనా. దువిధన్తిఆదినా తం విస్సజ్జేతి. ఆనన్ద సేట్ఠివత్థుమ్హి. సోసేట్ఠి మహామచ్ఛరియో అహోసి. అఞ్ఞేపి దానం దేన్తే నీవారేసి. సో తతో చవిత్వా ఏకస్మిం గామకే ఏకిస్సా ఇత్థియాకుచ్ఛిమ్హి జాతో. తస్స జాతకాలతో పట్ఠాయ తస్స పాపకమ్మేన మాతరం ఆదిం కత్వా సకలగామికానం జనానం దుక్ఖుప్పత్తి హోతీతి ధమ్మపద అట్ఠకథాయం వుత్తం. తస్మా నిస్సన్దఫలవసేన అఞ్ఞేన కతం కమ్మం అఞ్ఞేసం సత్తానం దుక్ఖుప్పత్తిం వా సుఖుప్పత్తిం వా కరోతి యేవాతి దట్ఠబ్బం. ["కమ్మజసన్తతి సీసేసూ"తి పటిసన్ధికాలతో పట్ఠాయ ఉప్పన్నా ఏకేకా కమ్మజరూపసన్తతి నామ అత్థి. సా పచ్ఛా అపరాపరం తాదిసాయ కమ్మజరూపసన్తతియా పవత్తత్థాయ సీసభూతత్తా సన్తతి సీసన్తి వుచ్చతి. యం కిఞ్చి ఏకం వాకమ్మజసన్తతి సీసం. ద్వే వాకమ్మజసన్తతి సీసాని]. విసుద్ధిమగ్గపాఠే. "తదేవా"తి తం ఉపఘాతక కమ్మమేవ. "ఇధ చా"తి ఇమస్మిం అభిధమ్మత్థసఙ్గహే. "ఇమస్స పీ"తి ఇమస్స ఉపఘాతక కమ్మస్సపి. దుట్ఠగామణి రఞ్ఞో వత్థుమ్హి చ సోణత్థేర పితునో వత్థుమ్హి చ తేసం మరణాసన్నకాలే పఠమం దుగ్గతి నిమిత్తాని ఉపట్ఠహన్తి. పచ్ఛా రఞ్ఞో ఏకం పుబ్బకతం కల్యాణ కమ్మం అనుస్సరన్తస్స థేరపితు చ తఙ్ఖణే ఏవ ఏకం కల్యాణ కమ్మం కరోన్తస్స తాని దుగ్గతి నిమిత్తాని అన్తరధాయన్తి. సగ్గనిమిత్తాని పాతుబ్భవన్తి. ఉభోపి చవిత్వా సగ్గే నిబ్బత్తన్తీతి. కుసలా కుసల కమ్మానం ఖయం కరోతీతి కుసలా కుసల కమ్మక్ఖయకరో. "ఆయు కమ్మేసు విజ్జమానేసూ"తి తస్స సత్తస్స ఆయు పరిచ్ఛేదో చ పరియన్త గతో న హోతి, కమ్మానుభావో చ పరిక్ఖీణో న హోతి. ఏవం ఆయు కమ్మేసు విజ్జమానేసు. "అపరాధ కమ్మస్సా"తి మాతాపితూసువా ధమ్మికసమణ బ్రాహ్మణేసు వా అపరజ్ఝనవసేన కతస్స అపరాధకమ్మస్స. "సో పనా"తి మజ్ఝిమట్ఠకథావాదో పన. "అరుచ్చమానో వియా"తి అనిచ్ఛియమానోవియ. "సో"తి మజ్ఝిమట్ఠకథా వాదో. "తత్థ పనా"తి మజ్ఝిమట్ఠకథాయం పన. "సబ్బఞ్చేతం"తి సబ్బఞ్చ ఏతం సుత్తవచనం, వసేన వుత్తన్తి సమ్బన్ధో. అనిచ్ఛన్తేహి టీకా చరియేహి. "విపాకం పటిఇచ్చితబ్బో"తి విపాకం పటిచ్చ ఇచ్ఛి తబ్బో. ఏత్థ "విపాకం"తి కమ్మనిబ్బత్తక్ఖన్ధ సన్తానం వుచ్చతి. తస్స జనకం కమ్మం జనక కమ్మన్తి వుచ్చతి. తస్సేవ ఖన్ధసన్తానస్స ఉపత్థమ్భకం తస్సేవ ఉపపీళకం తస్సేవ ఉపఘాతకం కమ్మం ఉపఘాతక కమ్మన్తి వుచ్చతీతి అధిప్పాయో. "సాకేత పఞ్హే"తి విపాకుద్ధారే ఆగతే సాకేత పఞ్హే. ధమ్మదిన్నాయ నామ ఉగ్గసేన రఞ్ఞో దేవియా వత్థుమ్హి సాదేవీ పుబ్బే ఏకం అజం ఘాతేసి, తేన కమ్మేన అపాయేసు పతిత్వా పచ్ఛా పవత్తి విపాకవసేన బహూసు భవేసు అజసరీరే లోమగణనామత్తం అత్తనో సీసచ్ఛేదన దుక్ఖం అనుభోసీతి. "సా పనా"తి సా ఏకా పాణాతిపాత చేతనా పన. మహామోగ్గలాన వత్థు నామ పఞ్చసత చోరానం థేరస్స ఘాత న వత్థు . థేరోహి అత్తనా పుబ్బకతేన ఉపచ్ఛేదక కమ్మేన చోరఘాతనం లభిత్వా పరినిబ్బుతో. సామావతిదేవీ చ వగ్గుముదానదితీరవాసినో పఞ్చసత భిక్ఖూ చ అత్తనో పుబ్బకతేహి ఉపచ్ఛేదక కమ్మేహి

తాదిసం పరూపక్కమం లభిత్వా సగ్గేసు నిబ్బత్తా. దుస్సిమారో నామ కకుసన్ధ బుద్ధకాలే మారదేవ పుత్తో వుచ్చతి. కలాబురాజానామ ఖన్తి వాదితా పసస్స ఘాతకో వుచ్చతి. తే పన తఙ్ఖణే అత్తనా కతేన ఉపచ్ఛేదక కమ్మేన తఙ్ఖణే ఏవ చవిత్వా అవీచిమ్హి నిబ్బత్తా. తత్థ పురిమ వత్థూసు ఉపచ్ఛేదక కమ్మం ఉపచ్ఛిన్దన మత్తం కరోతి. న అత్తనో విపాకం దేతి. పచ్ఛిమవత్థూసు పన ఉపచ్ఛిన్దనఞ్చ కరోతి, విపాకఞ్చ దేతీతి. విభావనిపాఠే. “ఉపచ్ఛేదన పుబ్బకం”తి ఉపచ్ఛేదన పుబ్బకం విపాకం జనేతీతి యోజనా. కమ్మన్తరస్స విపాకం ఉపచ్ఛిన్దిత్వావ అత్తనో విపాకం జనేతీతి అధిప్పాయో. తత్థ “అత్తనో విపాకం జనేతీ”తి ఇధ కదాచి జనేతి, కదాచి న జనేతీతి ఏవం విభాగస్స అకతత్తా “తం న సున్దరం”తి వుత్తం. తేనాహ “ఇధ పుబ్బకతేనా”తిఆదిం. “అట్ఠకథాసుయేవ ఆగతత్తా”తి తేసు వత్థూసు తేజనా ఉపచ్ఛేదక కమ్మేన మరన్తీతి ఏవం వత్వా ఆగతత్తా. విపాకం నిబ్బత్తేతీతి విపాక నిబ్బత్తకం. తస్స భావో విపాక నిబ్బత్తకత్తం. విపాక నిబ్బత్తకత్తస్స అభావోతి విగ్గహో.

జనకచతుక్కం నిట్ఠితం.

౧౩౬. “నికన్తి బలేన వా పటిబాహియమానం విపాకం న దేతీ”తి ఝానలాభినో హుత్వాపి మరణకాలే ఉప్పజ్జితుం నికన్తియా సతి, తం ఝానం విపాకం న దేతీతి అధిప్పాయో. “ఏకస్సా”తి ఏకస్స పుగ్గలస్స. “తేసం”తి మహగ్గతకమ్మ ఆనన్తరియ కమ్మానం. అన్తిమ జవనవీథియం కతం నామ వత్థు దుబ్బలత్తా సయమ్పి దుబ్బలం హోతి. పటిసన్ధిం న జనేతి. తేనాహ “అన్తిమ జవనవీథితో పుబ్బభాగే ఆసన్నే కతం”తి. ఇదఞ్చ కమ్మసామఞ్ఞ వసేన వుత్తం. కమ్మవిసేసే పన సతి, న దేతీతి న వత్తబ్బన్తి దస్సేతుం “మిచ్ఛాదిట్ఠికమ్మం పనా”తిఆది వుత్తం. కతం ఆసన్న కమ్మం నామాతి గహేతబ్బన్తి యోజనా. పాళిపాఠే. అస్సపుగ్గలస్స మరణకాలేవా సమ్మాదిట్ఠి సమత్తా సమాదిన్నా, మిచ్ఛాదిట్ఠి సమత్తా సమాదిన్నాతి యోజనా. పరతో పరిపుణ్ణం ఆగమిస్సతి. సోమనస్స జనకం పరచేతనా పవత్తివసేన. సన్తాప జనకం కుక్కుచ్చవిప్పటిసారప్పవత్తివసేన. ఇదం గరుక చతుక్కం నామ అనన్తరే భవే విపచ్చనకానం కమ్మానం వసేన వుత్తన్తి ఆహ “ఉపపజ్జవేదనీయ కమ్మాని ఏవా”తి. కమ్మం నామ కుసలం వా హోతు, అకుసలం వా. పునప్పునం లద్ధా సేవనే సతి, విపాకం దేతి. అసతి న దేతి. కామావచరస్స కుసలస్స కమ్మస్స కతత్తా ఉపచితత్తా విపాకం ఉప్పన్నం హోతి చక్ఖు విఞ్ఞాణన్తి చ, అకుసలస్స కమ్మస్స కతత్తా ఉపచితత్తా విపాకం ఉప్పన్నం హోతి చక్ఖు విఞ్ఞాణన్తి చ, పాళియం వుత్తం. ఏత్థహి కతత్తాతి వత్వా పున ఉపచితత్తాతి వచనం పునప్పునం వడ్ఢనసఙ్ఖాతే ఆసేవనే సతి ఏవ విపాకం దేతీతి ఞాపేతి. తస్మా కతమత్త కమ్మత్తా కటత్తా కమ్మం నామాతి వుత్తేపి అనన్తరభవే విపచ్చనక కమ్మస్సేవ ఇధ అధిప్పేతత్తా పునప్పునం లద్ధా సేవనమేవ ఇధ గహేతబ్బన్తి దస్సేతుం అట్ఠకథాయం “పునప్పునం లద్ధాసేవనం”తి వుత్తం.

“ఏవఞ్చ కత్వా”తిఆదీసు. “యత్థ తం పుబ్బకతం కమ్మన్తి ఆగతం”తి యస్మిం అట్ఠకథా పదేసే తం కటత్తా కమ్మం పుబ్బకతం కమ్మంతి ఆగతం. “కస్మా ఇధా”తిఆదీసు. “ఇధా”తి ఇమస్మిం అభిధమ్మత్థ సఙ్గహే. పాళియం. యం గరుకం, తం విపాకం దేతి. తస్మిం అసతి, యం బహులం. తస్మిం అసతి, యం ఆసన్నం. తస్మిం అసతి, యం కటత్తా వా పన కమ్మం, తం విపాకం దేతీతి అత్థో. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యం.

సుత్తన్తపాఠే. సుఖవేదనం జనేతీతి సుఖవేదనీయం. “సమత్తా”తి సుట్ఠుగహితా. “సమాదిన్నా”తి తదత్థవివరణం. “పరియత్తం”తి సమత్థం. తమ్బదాఠికస్స యావజీవం బహూని పాపకమ్మాని ఆచిణ్ణాని. మరణ దివసే పన సారిపుత్తత్థేరస్స

ధమ్మదేసనం సుత్వా చవిత్వా తేన ఆసన్న కమ్మేన సగ్గే నిబ్బత్తి. వాతకాలస్స యావజీవం బహూని కల్యాణ కమ్మాని ఆచిణ్ణాని. మరణ దివసేపన బుద్ధసాసనే విపరీత సఞ్ఞం కత్వా తేన ఆసన్న కమ్మేన అపాయే నిబ్బత్తి.

గరుకచతుక్కం నిట్ఠితం.

౧౪౭. దిట్ఠధమ్మచతుక్కే. పస్సితబ్బోతి దిట్ఠో. "ధమ్మో"తి ఖన్ధాయతన ధమ్మ సమూహో. దిట్ఠో ధమ్మోతి దిట్ఠ ధమ్మో. వత్తమానో ధమ్మసమూహో. యో అత్తభావోతి వుచ్చతి. అత్తసఙ్ఖాతస్స దిట్ఠియా పరికప్పితసారస్స భావో పవత్తి కారణన్తి కత్వాతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో "దిట్ఠ ధమ్మో వుచ్చతీ"తిఆదిమాహ. "విపాకం పటిసంవేదేతీ"తి ఏతేన కథం కమ్మసాధనం దస్సేతి. పటిసంవేదన క్రియాపదే విపాకన్తి కమ్మపదం దిస్వా విపాకం నామ వేదితబ్బం వేదనీయం. పటిసంవేదితబ్బం పటిసంవేదనీయన్తి విఞ్ఞాతత్తా. "ఉపేచ్చా"తి ఉపగన్త్వా. "ఉపపజ్జిత్వా"తి ఉపేచ్చ పజ్జిత్వా. పాపుణిత్వాతి అత్థో. విభావనిపాఠే. "దిట్ఠ ధమ్మతో"తి దిట్ఠ ధమ్మస్స. సామిఅత్థే పఞ్చమీ. పాళియం వుత్తం. "ఏత్థహీ"తిఆది పుబ్బవాక్యే వుత్త నయమేవ. అపరసద్దో నిచ్చం అపాదానా పేక్ఖో. తఞ్చ అపాదానం నామ అనన్తరే వుత్తపదేహి. "దిట్ఠధమ్మా నాగతానన్తర భవేహీ"తి దిట్ఠధమ్మతో చ అనాగతానన్తర భవతో చాతి అత్థో. "పరివత్తో"తి పబన్ధో. అపరాపరియోతి వా, అపరో చ అపరో చ అపరాపరో. అపరాపరే పవత్తో అపరాపరియోతి అత్థో. "ఉపపజ్జభవం"తి అనాగతానన్తరభవం. అహోసి కమ్మే "అహోసీ"తి పదం అఞ్ఞాసి కోణ్డఞ్ఞోతి పదేవియ రుళ్హీనామపదన్తి ఆహ "అహోసి నామకం"తి. తం పన రుళ్హిపదం కుతోపవత్తంతి ఆహ "అహోసి కమ్మం"తిఆదిం. "ఏవం వుత్త పాఠవసేనా"తి ఏత్థ ఇధ వుత్తో పాఠో సా వసేనో. పరిపుణ్ణపాఠో పన అహోసి కమ్మం అహోసి కమ్మ విపాకో, అహోసి కమ్మం నాహోసి కమ్మ విపాకో, అహోసి కమ్మం అత్థికమ్మ విపాకో, అహోసి కమ్మం నత్థి కమ్మవిపాకో, అహోసికమ్మం భవిస్సతి కమ్మ విపాకో, అహోసి కమ్మం న భవిస్సతి కమ్మ విపాకోతిఆదినా పటిసమ్భిదా మగ్గే ఆగతో. "సా"తి పథమ జవన చేతనా. "అప్పతర విపాకా చాతీ"తి ఏత్థ "ఇతీ"తి హేతు అత్థే నిపాతో, తస్మా అచిరట్ఠితి కత్తా దిట్ఠ ధమ్మే ఏవ ఫలం దత్వా విగచ్ఛతి, తస్మా అప్పతర విపాకత్తా అహేతుకమత్తం ఫలం దత్వా విగచ్ఛతీతి యోజనా. "పచ్చయోతి చా"తి పచ్చయం లద్ధాతి వుత్తో పచ్చయోతి చ. "సో"తి మహన్తం వుత్తో పచ్చయో. "కాకవలియాదీనం వియా"తి కాకవలియాదీనం పుగ్గలానం దిట్ఠవేదనీయ కమ్మం వియ. "పాకటతరప్ఫలదానం"తి సత్తాహబ్భన్తరే ఏవ సేట్ఠిట్ఠానప్పటి లాభాదివసేన పాకటతరప్ఫలదానకం కమ్మవిసేసం. కమ్మ పథజవనసన్తానే పవత్తా పథమజవన చేతనా వా ఇతరాపి పథమ జవన చేతనా వాతి యోజనా. "కాచీ"తి ఏకచ్చా పథమజవన చేతనా. సేసాని దిట్ఠధమ్మ వేదనీయ కమ్మాని.

ఉపపజ్జకమ్మే. "అత్థ సాధికా"తి సన్నిట్ఠానత్థసాధికా. పాణఘాతాది కిచ్చసాధికాతి వుత్తం హోతి. సుట్ఠు నిట్ఠాపేతీతి సన్నిట్ఠాపికా. "సేసాని పీ"తి సేసాని ఉపపజ్జ వేదనీయ కమ్మానిపి. "ఇధా"తి ఇమస్మిం మనుస్స లోకే. "మిస్సకకమ్మానీ"తి కుసలా కుసలమిస్సకాని కమ్మాని. వేమానికపేతవత్థూని విమానవత్థు పాళియం ఆగతాని. "సుగతియం విపత్తిం అనుభవన్తాని వత్థూనీ"తి ఏత్థ "విపత్తిం"తి చక్ఖు సోతాదీనం అఙ్గ పచ్చఙ్గానం వా విపత్తిం. నానా దుక్ఖుప్పత్తిభూతం వా విపత్తిం. "దుగ్గతియం సమ్పత్తిం"తి మహిద్ధినం నాగసుపణ్ణాదీనం సమ్పత్తిం. "యథా వుత్త వత్థూహీ"తి వేమానిక పేతవత్థాదీహి. అట్ఠకథాపాఠే. "తేసం సఙ్కమనం నత్థీ"తి తేసం కమ్మానం విపచ్చనకాల సఙ్కన్తి నామ నత్థి. "యథాఠానేయేవ పతిట్ఠన్తీ"తి తాని దిట్ఠ ధమ్మట్ఠానాదివసేన భగవతా యథా వుత్తట్ఠానే ఏవ తిట్ఠన్తి. "ఏవం వుత్తం"తి తేసం

సఙ్కమనం నత్థీతిఆదినయేన వుత్తం. “యుత్తియా వా అభావతో”తి ఏత్థ దిట్ఠ ధమ్మ వేదనీయస్స పటిసన్ధి విపాకాది యుత్తియా అభావతో.

దిట్ఠధమ్మచతుక్కం.

౧౪౮. పాకట్ఠానచతుక్కే. “కాయాదీనం”తి చోపనకాయాదీనం. కాయ విఞ్ఞత్తాదీనన్తి వుత్తం హోతి. “అతిపాతేన్తీ”తి అతిక్కమ్మ పయోగేన అభిభవిత్వా పాతేన్తి. తేనాహ “అతిపాతనఞ్చేత్థా”తిఆదిం. “అదిన్నం”తి సామికేనఅదిన్నం పరసన్తకం. అగమనీయవత్థూని నామ అవీతిక్కమనత్థాయ అనుపగన్తబ్బాని మాతురక్ఖితాదీని ఇత్థి పురిససరీరాని. “తస్సా”తి పరపాణస్స. “తతో”తి పరపరిగ్గహిత భావతో. “అచ్ఛిన్దక చేతనా”తి పరసన్తకస్స అత్తనో సన్తకకరణవసేన భుసం పరసన్తకా భావచ్ఛిన్దక చేతనా. విలుప్పన చేతనాతి వుత్తం హోతి. “మగ్గేన మగ్గప్పటిపాదకస్సా”తి అత్తనో మగ్గేన పరమగ్గ సమ్పయోజకస్స. “ఏత్థపీ”తి యథా అదిన్నాదానే పరపరిగ్గహిత సఞ్ఞినోతి దుతీయం అఙ్గపదం వుత్తం. ఏవం ఏత్థపి. ఏత్థ వదన్తి అగమనీయ వత్థు వసేన చిత్తన్తి అవత్వా తస్మిం సేవన చిత్తన్తి వుత్తం. తస్మా అగమనీయ వత్థు సఞ్ఞితాతి అవుత్తమ్పి వుత్తసదిసం హోతీతి. న హోతి. న హి తస్మిన్తి వచనం సఞ్ఞావిసేస సహితం అత్థం వదతి. ఈదిసేసు చ ఠానేసు సచే సఞ్ఞాపధానం హోతి. పాణసఞ్ఞితా, పరపరిగ్గహిత సఞ్ఞితా,తి అఙ్గ పదం వియ ఇధపి అగమనీయ వత్థు సఞ్ఞితాతి దుతీయం అఙ్గపదం అవస్సం వత్తబ్బం హోతి. కస్మా, అఙ్గనియమట్ఠానత్తా. తేనాహ “ఏతేనా”తిఆదిం. “చతురఙ్గికోవ వుత్తో”తి తస్స చత్తారో సమ్భారా. అగమనీయ వత్థు, తస్మిం సేవన చిత్తం, సేవనప్పయోగో, మగ్గేన మగ్గప్పటిపత్తి అధివాసనన్తి. “సా”తి భిక్ఖునీ. “రక్ఖితాసు సఙ్గహితా”తి మాతురక్ఖిత పితు రక్ఖితాదీసు సఙ్గహితా. “టీకాసు పనా”తి సుత్తన్తటీకాసు పన. “సా”తి భిక్ఖునీ. పాసణ్డా వుచ్చన్తి ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతాదీని. తం వాదినో పాసణ్డియా నామ. తేసం ధమ్మో పాసణ్డియ ధమ్మో నామ. మిచ్ఛాచారోపి దుస్సీలాయ ఇత్థియా వీతిక్కమో అప్పసావజ్జో. తతో గోరూప సీలికాయ మహాసావజ్జో. తతో సరణఙ్గతాయ, పఞ్చ సిక్ఖా పదికాయ, సామణేరియా, పుథుజ్జన భిక్ఖునియాతిఆది. అట్ఠకథా పాఠే. “ఏత్థా”తి ఇమస్మిం అకుసలకాయకమ్మే. “న గహితం”తి థేరేన వా అట్ఠకథాచరియేహి వా న గహితం. సురఞ్చ మేరయఞ్చ పివన్తి ఏతేనాతి సురామేరయ పానం. తదజ్ఝోహరణ చేతనా కమ్మం. “సబ్బ లహుకో”తి సబ్బేసం సురాపాన కమ్మ విపాకానం మజ్ఝే యో విపాకో లహుకతరో, పవత్తివిపాకమత్తోతి వుత్తం హోతి. “ఉమ్మత్తకసంవత్తనికో”తి ఉమ్మత్తభావ సంవత్తనికో. “పఞ్చపీ”తి సురాపాన కమ్మేన సహ పఞ్చపి. మూలటీకా వచనే. “తస్సా”తి సురాపాన కమ్మస్స. పటిసమ్భిదా మగ్గటీకాయం ఇమస్స వాక్యస్స సంవణ్ణనాయం వుత్తన్తి సమ్బన్ధో. తత్థ “తబ్బి రమణాదయో చా”తి తతో సురాపానతో విరమణాదయో చ. “మదస్సా”తి మజ్జనస్స. “అపుఞ్ఞపథస్సా”తి అకుసల కమ్మ పథస్స. “తబ్బిరతి పీ”తి తతో సురాపానతో విరతిపి. “నిమ్మదతాయా”తి మజ్జనరహిత భావస్స. “సా”తి నిమ్మదతా. “పుఞ్ఞపథస్సా”తి కుసలకమ్మ పథస్స. “ఇతీ”తి తస్మా. “తానీ”తి సురాపాన కమ్మతబ్బిరతి కమ్మాని. “న ఇతరం”తి కమ్మపథేహి అసమ్బన్ధం. సురాపానం విసుం పటిసన్ధిం న దేతీతి యోజనా. తబ్బిరతి కమ్మే పన సచే ఇదం సురాపానం నామ పాపకమ్మం దుచ్చరితన్తి ఞత్వా సమాదాన విరతి సమ్పత్తవిరతి వసేన తం సిక్ఖాపదం రక్ఖతి. తం సీలం అఞ్ఞేహి పుఞ్ఞపథేహి అసమ్బన్ధమ్పి విసుం పటిసన్ధిం న దేతీతి న వత్తబ్బం. “ఏవమిదం పీ”తి ఏవం ఇదమ్పి సురాపాన కమ్మం కమ్మ పథపత్తస్స కమ్మస్స పరివారభూతం ఏవ పటిసన్ధిం జనేతీతి యోజనా. “తత్థా”తి కమ్మపథసుత్తేసు. సరూపతో న వుత్తన్తి చ సక్కా వత్తున్తి సమ్బన్ధో. “యం”తి యం సురాపాన కమ్మం. “తత్థా”తి తేసు కమ్మపథసుత్తేసు. కమ్మ జననం నామ దుచ్చరిత కమ్మానం జననం. సక్కేన దేవాన మిన్దేన తస్స అపాయగామితా వుత్తాతి సమ్బన్ధో. తస్సాసురాయ పుణ్ణం ఇమం సురాకుమ్భంకిణాథ. మూలం దేథ గణ్హాథాతి అత్థో.

“తస్సా”తి సురాపాన కమ్మస్స. అపాయం గమేతి సమ్పాపేతీతి అపాయ గామీ. “యదిదం”తి యా అయం యథాలాభ యోజనా అత్థి. మూలటీకా వచనే. “కమ్మసహజాతా”తి అకుసల కమ్మసహజాతా తణ్హా. “తేసం”తి తేసం పఞ్చన్నం కమ్మానం. “కోట్ఠాసతో”తి ధమ్మసఙ్గణియం ఫస్సో హోతి, వేదనా హోతీతిఆదినా వుత్తే ధమ్ముద్దేసవారే ఝానాదికోట్ఠాసా నామ ఆగతా. తేసు పఞ్చ సిక్ఖాపదా కోట్ఠాసతో కమ్మపథ కోట్ఠాసికా ఏవ. కమ్మపథ కోట్ఠాసే అన్తోగధాతి అత్థో. “పురిమానం చతున్నం”తి పాణాతి పాతాదీనం చతున్నం కమ్మానం. “పటిక్ఖిత్తో”తి తస్స కమ్మపథభావో పటిక్ఖిత్తో. “తతీయం”తి తతీయ సుత్తం. ఏతాసుపి చ అట్ఠకథాసు.

కాయకమ్మాదీసు. ససమ్భారకాయో నామ సకలో రూపకాయో. పసాదకాయో నామ కాయపసాదో ఏవ. కాయ విఞ్ఞత్తి చోపనకాయో నామ. “చోపన”న్తి చ చలనం వుచ్చతి. “సో యేవా”తి చోపనకాయోయేవ. కాయకమ్మ నామ లాభో చ హోతి, తస్మా సో కమ్మానం పవత్తి ముఖన్తి వుచ్చతీతి యోజనా. “కమ్మాని విసేసేతుం”తి ఇదం కాయకమ్మం నామ, ఇదం వచీకమ్మం నామాతి విసేసేతుం నియమేతుం. “సక్కోన్తీ”తి కమ్మాని విసేసేతుం సక్కోన్తి. తస్మా కాయద్వారే వుత్తితోతి చ వచీద్వారే వుత్తితోతి చ వుత్తన్తి అధిప్పాయో. మిచ్ఛాచారస్స వచీద్వారే అప్పవత్తితో “పురిమాని ద్వే”తి వుత్తం. “మజ్ఝిమాని చత్తారీ”తి ముసావాదాదీని చత్తారి వచీకమ్మాని. “ఛబ్బిధాని తాని వజ్జానీతి”తి ‘కాయకమ్మం జహేయ్యు’న్తిఆదీని ఛబ్బిధాని తాని వజ్జాని. కథం ఏకమేకేన బాహుల్ల సద్దేన ఛబ్బిధాని తాని వజ్జేతీతి. అన్వయతో చ బ్యతిరేకతో చ వజ్జేతి. కథం, పాణాతిపాత కమ్మం కదాచి అప్పకేన వచీద్వారే ఉప్పన్నమ్పి కాయద్వారే ఏవ పవత్తి బహులత్తా కాయకమ్మమేవ హోతి. వచీకమ్మ సఙ్ఖ్యం న గచ్ఛతి. ద్వే వా అస్స నామాని న భవన్తి. వచీద్వారే పన అప్పకవుత్తిత్తా వచీకమ్మం నామ న హోతి. కాయకమ్మన్తి నామం న జహతి. ద్వే వా అస్స నామాని న భవన్తీతి ఏవం ఏకేన కాయద్వారే బాహుల్ల వుత్తివచనేన పాణాతిపాత కమ్మే ఛబ్బిధాని వజ్జాని వజ్జేతీతి. ఏవం సేసేసు. వనచరకో నామ వనలుద్దకో. సో పన కదాచి అప్పకేన గామే చరన్తోపి వనే బాహుల్ల చారిత్తా వనచరకో ఏవ హోతి. గామచరకోతి నామం న లభతి. ద్వే వా అస్స నామాని న భవన్తి. ఏవం సఙ్గామావచరకాపి. సఙ్గామావచరో నామ సఙ్గామే బాహుల్లావచరో హత్థీ వుచ్చతి. ఏత్థ మనోద్వారం సబ్బ కమ్మ సాధారణత్తా కమ్మాని విసేసేతుం న సక్కోతీతి వుత్తం. ఏవఞ్చసతి, ‘అభిజ్ఝా బ్యాపాదో మిచ్ఛాదిట్ఠి చేతి మనస్మిం వుత్తితో మనోకమ్మం నామా’తి ఇదం న వత్తబ్బన్తి. నో న వత్తబ్బం. కమ్మ సిద్ధిం పటిచ్చ అఞ్ఞద్వారేహి అసాధారణత్తా . తేనాహ “మనోకమ్మాని పనా”తిఆదిం. “సిద్ధం”తి నిబ్బత్తం. “కాయకమ్మద్వారం”తి ఏత్థ తత్థ చోపనకాయో కాయకమ్మానం పవత్తి బహులత్తా కాయకమ్మ ద్వారం నామ. చోపనవాచా తత్థ వచీకమ్మానం పవత్తి బహులత్తా వచీకమ్మద్వారం నామ. కుసలా కుసల జవన చిత్తం పన మనోకమ్మానం తత్థేవ కమ్మ కిచ్చ సిద్ధితో మనోకమ్మ ద్వారం నామాతి ఏవం కమ్మేన ద్వార వవత్థానం వేదితబ్బం. “తస్స ద్వారస్స నామం భిన్దితుం వా”తి కాయోతి నామం భిన్దితుం వా. “అత్తనో నామం దాతున్తి వా”తి వచీతి నామం తస్స దాతుం వా. “బ్రాహ్మణ గామాదీనం బ్రాహ్మణ గామాదిభావో వియా”తి తస్మిం అఞ్ఞకులేసు వసన్తేసుపి బ్రాహ్మణ కులబహులత్తా బ్రాహ్మణ గామోత్వేవ నామం హోతి. తస్మిం వనే అఞ్ఞరుక్ఖేసు సన్తేసుపి ఖదీరరుక్ఖ బహులత్తా ఖదీరవనన్త్వేవ నామం హోతీతి వత్తబ్బన్తి. కాయకమ్మం నిట్ఠితం.

౧౪౯. వచీకమ్మే. “ముసా వదన్తీ”తి అభూతతో వదన్తి. పిసతి ఏతాయాతి పిసుణా. “నిరుత్తి నయేనా”తి ఏత్థ పియసుఞ్ఞ కరణాతి వత్తబ్బే అక్ఖర లోపకరణం నిరుత్తి నయో నామ. “యేనా”తి యేనజనేన. “సమ్ఫం”తి ఏత్థ సంసద్దో సమ్మతి దుక్ఖం ఏతేనాతి అత్థేన సుఖే హితే వత్తతీతి ఆహ “సం సుఖం హితఞ్చా”తి. కీదిసం సుఖం హితఞ్చాతి ఆహ “సాధుజనేహి అధిగన్తబ్బం”తి. ఏతేన పాపజనేహి అధిగన్తబ్బం హితసుఖం పటిక్ఖిపతి. హితసుఖస్స వినాసనం నామ తస్స

ఆగమన మగ్గభిన్దనన్తి ఆహ “హితసుఖ మగ్గం భిన్దతీ”తి. “తం వా”తి ఏత్థ “తం”తి హితసుఖం. “అత్థ ధమ్మా పగతస్సా”తి అత్థతో చ ధమ్మతో చ అపగతస్స. “పటిభాణ చిత్తస్సా”తి సుణన్తానం చిత్తరతి చిత్తహాసవడ్ఢనత్థాయ పటిభాణఞ్ఞాణేన చిత్తీకతస్స. “యత్థా”తి యస్మిం కథా మగ్గే. “అత్థ ధమ్మ వినయపదం”తి అత్థ పదఞ్చ ధమ్మపదఞ్చ వినయ పదఞ్చ. తత్థ అత్థో నామ ఆరోగ్యసమ్పత్తి, మిత్తసమ్పత్తి, పఞ్ఞాసమ్పత్తి, ధన సమ్పత్తి, భోగసమ్పత్తియో. తాసు కోసల్లజనకం వాక్యపదం అత్థపదం నామ. ఇదం సుచరితం నామ సగ్గసంవత్తనికం, ఇదం దుచ్చరితం నామ అపాయ సంవత్తనికన్తి ఏవం సభావ ధమ్మేసు కోసల్ల జనకం వాక్య పదం ధమ్మ పదం నామ. ఏవం చిత్తం దమితబ్బం, ఏవం ఇన్ద్రియాని దమితబ్బాని, ఏవం రాగో వినేతబ్బో, ఏవం దోసో వినేతబ్బోతిఆదినా వినేతబ్బేసు వినయ కోసల్లజనకం వాక్యపదం వినయ పదం నామ. యత్థ ఏవరూపం అత్థ పదఞ్చ ధమ్మ పదఞ్చ వినయ పదఞ్చ కిఞ్చి నత్థి. తస్స వాచా వత్థుమత్తస్స ఏతంనామం హోతీతి యోజనా. “సమ్ఫం”తి వుత్తప్పకారం నిరత్థకవచనం. “తత్థా”తి తేసు వచీకమ్మేసు. విసంవాదనం నామ విరఞ్జా పనం. విసంవాదకో నామ విరఞ్జాపనకో. అత్థం భఞ్జతి వినాసేతీతి అత్థ భఞ్జనకో. “కమ్మపథభేదో”తి పటిసన్ధి జనకో కమ్మపథవిసేసో. “ఇతరో”తి అత్థ భఞ్జనకతో అఞ్ఞో ముసావాదో. “కమ్మ మేవా”తి పవత్తి విపాక జనకం వచీకమ్మమేవ. “రజానం”తి ధూలీనం. తాసు సుగతి దుగ్గతీసు ఉప్పజ్జన్తీతి తదుప్పజ్జనకాని. “పథభూతత్తా”తి ఉప్పత్తిమగ్గభూతత్తా. “భేద పురేక్ఖారేనా”తి మిత్తభేదపురేక్ఖారేన. మిత్తం భిన్దతీతి భేదకో. “సంకిలిట్ఠ చేతనా”తి అత్థ పురేక్ఖార ధమ్మ పురేక్ఖార వినయ పురేక్ఖార అనుసాసని పురేక్ఖార రహితా కేవలం భేదపురేక్ఖార చేతనా సంకిలిట్ఠ చేతనా నామ. “పరే భిన్నే యేవా”తి పరజనే పరజనేన మిథుభేదవసేన భిన్నేయేవ. “యం కిఞ్చీ”తి యం కిఞ్చి అక్కోసవత్థు. “అయం పీ”తి అయం ఫరుసవాచాపి. ఏవం అక్కోసన కమ్మంపి అక్కోసితబ్బస్స దూరే ఠితస్సపి మతస్సపి సమ్పజ్జతీతి యోజనా. అనత్థం నిరత్థకవాచా వత్థు మత్తం విఞ్ఞాపేతీతి అనత్థవిఞ్ఞాపనకో. “సచ్చతో గణ్హన్తే యేవా”తి యథా సో కథేతి, తథా తం వత్థు ఉప్పన్న పుబ్బన్తి ఏవం సచ్చతో గణ్హన్తేయేవ. కేచి సచ్చతో గణ్హిత్వా కిఞ్చి వత్థుం పూజనీయ ఠానే ఠపేత్వా థోమేన్తా పూజేన్తా వన్దన్తా పరిహరన్తి. సమ్పరాయి కత్థాయ తం సరణం గచ్ఛన్తి. సబ్బమేతం నిరత్థకం హోతి. “తదస్సాదవసేనా”తి తం రాజకథాదిం తత్థ చిత్తరతిం లభిత్వా అస్సాదవసేన కథేన్తస్సేవ కమ్మం హోతి. అనిచ్చ లక్ఖణ విభావనత్థాయ వా రతనత్తయ గుణవిభావనత్థాయ వా పాప గరహ కల్యాణ సమ్భావనాయ వా కథేన్తస్స పన సత్థకమేవ హోతీతి అధిప్పాయో. తేనాహ “అత్థ ధమ్మ వినయ నిస్సితం”తిఆదిం. సేసమేత్థ కాయద్వారే దీపితమేవ.

౧౩౦. మనోకమ్మే . “అభిఝాయన్తీ”తి అతిరేకతరం ఝాయన్తి, చిన్తేన్తి, ఓలోకేన్తి వాతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో “అస్సాదమత్తే అఠత్వా”తిఆదిమాహ. “బ్యాపాదేన్తీ”తి విగతభావం ఆపాదేన్తి సమ్పాపేన్తి. తఞ్చ ఆపాదనం న కాయవాచాహి. అథ ఖో చిత్తేనేవాతి వుత్తం “చిన్తేన్తీ”తి. “తబ్బి పరీతతో”తి సప్పురిస పఞ్ఞత్తితో విపరీతేన. “తత్థా”తి తేసు మనోకమ్మేసు. “ఇదం మమస్సా”తి ఇదం సన్తకం మమసన్తకం భవేయ్య, అహో సాధు వతాతి యోజనా. “అత్తనో కత్వా”తి అత్తనో సన్తకం కత్వా. “లాభావతిమే”తి ఏత్థ సులాభం లభన్తీతి లాభా. “అత్తనో కరేయ్యం”తి అత్తనో సన్తకం కరేయ్యం. పరభణ్డం వత్థు యస్సాతి పరభణ్డ వత్థుకో. “వత్థూ”తి ఆరమ్మణభూతం వత్థు. యావ న పరిణామేతి, తావ న కమ్మపథభేదో హోతీతి యోజనా. “వుత్తఞ్హేతం అట్ఠకథాసూ”తి అధికారో. “అయం”తి అయం సత్తో. “తస్సా”తి తస్స సత్తస్స. దసవత్థుకామిచ్ఛాదిట్ఠి నామ ‘నత్థిదిన్నం, నత్థియిట్ఠం, నత్థిహుతం’తిఆదికా మిచ్ఛాదిట్ఠి. ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతేసు కాచిదిట్ఠియో నత్థికాది సభావా హోన్తి. ఇధ పన తబ్బహులనయేన కమ్మమేవాతి వుత్తం. యథావుత్తోతి సమ్బన్ధో. గచ్ఛన్తస్స పుగ్గలస్స. “చిత్తుప్పాదో”తి మగ్గచిత్తుప్పాదే. “పస్సన్తో”తి తీణి లక్ఖణాని పస్సన్తో. వుత్తోతి సమ్బన్ధో. “నియామం”తి సమ్మత్త నియామం. అవిపరీతనియామన్తి అత్థో. పున “నియామం”తి మిచ్ఛత్తనియామం. విపరీత నియామన్తి అత్థో. తికిచ్ఛితుం

అసక్కుణేయ్యాతి అతేకిచ్ఛో. ఏకన్తేన అపాయగామీ హోతీతి అత్థో. "అపస్సిత్వా"తి దిట్ఠిట్ఠానానం అపస్సిత్వా. "మిచ్ఛాధిమోక్ఖమత్తేనా"తి తిత్థా చరియేసు సద్దహన మత్తేనాతి అధిప్పాయో. "సకం ఆచరియకం"తి అత్తనో ఆచరియస్స సన్తకభూతం. ఠితో పుగ్గలో. అట్ఠకథాయం వుత్తో, యథాహ మిచ్ఛత్తతికే మిచ్ఛాసభావాతి మిచ్ఛత్తా. విపాకదానే సతి, ఖన్ధభేదానన్తరమేవ విపాకదానతో నియతా. మిచ్ఛత్తా చ తే నియతా చాతి మిచ్ఛత్తనియతా. సమ్మాస భావాతి సమ్మత్తా. సమ్మత్తా చ తే నియతా చ అనన్తరమేవ ఫలదాన నియమేనాతి సమ్మత్తనియతాతి . "తస్సా"తి మిచ్ఛాదిట్ఠియా. "అచోపేత్వా"తి అచాలేత్వా. "ఏతేనా"తి ఏతేనపి సద్దేన. "ఇమేసం"తి మనోకమ్మానం. "ఏతేనా"తి మనస్మిం ఏవాతి వచనేన. "ఉపపన్నం"తి పరిపుణ్ణం. "ఉపలక్ఖణాదివసేనా"తి ఉపలక్ఖణనయ నిదస్సననయ పధాననయాదివసేన. "అత్థన్తరప్పసఙ్గో హోతీ"తి కథం హోతి. ఏవసద్దేన వినా పాణాతిపాత కమ్మం కాయద్వారే బాహుల్ల వుత్తితో కాయకమ్మం నామాతి వుత్తే ఇదం లద్ధాతపత్తో రాజకుమారోతి వియ ఉపలక్ఖణనయమత్తం. తేన సేసద్వారేసుపి బాహుల్ల వుత్తిం ఉపసల్లక్ఖేతీతి అత్థన్తరప్పసఙ్గో సియాతి. ఏవం సేసనయేసుపీతి. "అపిచా"తి కిఞ్చి వత్తబ్బం అత్థీతి జోతేతి. "తేసూ"తి పాణవధాదీసు. "ఏకం అఙ్గం"తి ఉపక్కమోతి చతుత్థం అఙ్గం. "తం సహజాతా చా"తి చేతనా సహజాతా చ. చేతనా పక్ఖే భవాతి చేతనా పక్ఖికా. చేతనా వియ కాయకమ్మభావం గచ్ఛన్తీతి వుత్తం హోతి. "అబ్బోహారికత్తం గచ్ఛన్తీ"తి మనోకమ్మన్తి వోహరితుం అప్పహోనకత్తం గచ్ఛన్తీతి అత్థో. అత్తా పధానం యేసం తే అత్తప్పధానా. అభిజ్ఝాదయో. అత్తప్పధానా న హోన్తి. చేతనా పధానా హోన్తి. ఇధేవ తే అత్తప్పధానా హోన్తీతి అత్థో. "తథా తథా"తి అహోవత ఇదం మమస్సాతిఆదినా తేన తేన పకారేన. "తత్థా"తి తేసు మనోకమ్మేసు. "సబ్బేన సబ్బం"తి పాటిపదికపదమేతం. సబ్బప్పకారతోతి అత్థో. "ఇధా"తి మనోకమ్మట్ఠానే. "మనోకమ్మ కిచ్చవిసేసేనా"తి అహోవత ఇదం మమస్సాతిఆదికేన కిచ్చ విసేసేన. మనోకమ్మ దీపనా నిట్ఠితా.

౧౩౧. "ఏత్థ చ దసన్నం పీ"తిఆదీసు. "తాపీ"తి తా పుబ్బాపరచేతనాయోపి. ఆదితో పట్ఠాయ పవత్తా తాపీతి సమ్బన్ధో. "యానిపనా"తిఆదీసు. ఏకో ఏకస్స వదతి అహం ఇమం సత్తం మారేమి, త్వం అసుకంసత్తం మారేహీతి. ఏవం వత్వా ఉభోపి ఉపక్కమం కరోన్తి. కమ్మం పన ఉభిన్నమ్పి న సిజ్ఝతి. తత్థ ఆణాపకస్స త్వం అసుకం సత్తం మారేహీతి ఆణాపన కమ్మం సచే సిజ్ఝతి. వచీద్వారే పవత్తం కాయకమ్మన్తి వుచ్చతి. ఇధ పన అసిద్ధత్తా వచీద్వారే దిస్స మానం వచీకమ్మన్తి వుచ్చతి. వచీదుచ్చరితమత్తన్తి వుత్తం హోతి. ఏసనయో సేసేసుపి.

"దోసమూలేనా"తిఆదీసు. దోసో ఏవ మూలం దోసమూలం. దోసో మూలం మస్సాతి దోసమూలం. తం సమ్పయుత్త చిత్తన్తి ద్విధా అత్థో. బ్యాపాదో నామ దోసో ఏవ. సో కథం దోసేన మూలేన జాయేయ్యాతి వుత్తం "పురిమో బ్యాపాదవజ్జేహీ"తి. పరతో అభిజ్ఝాయమ్పి ఏసనయో. విభావనిపాఠే. నిధిపాఠకా నామ రాజనిధి విధాయకా. తత్థ చణ్డో నిగ్గహేతబ్బోతి ఆగతత్తా దుట్ఠనిగ్గహత్థన్తి వుత్తం. రాజూనం అదిన్నాదానం మోహమూలేన జాయతీతి యోజనా. "బ్రాహ్మణానఞ్చా"తి సకసఞ్ఞాయ ఏవ యం కిఞ్చి హరన్తానం బ్రాహ్మణానఞ్చ కమ్మఫలసమ్బన్ధాపవాదీనఞ్చ. "ఆహరణం"తి అదిన్నాదానవసేన హరణం. అవహరణన్తి వుత్తం హోతి. యో పన మోహో రాజూనం ఉప్పన్నో, యో చ బ్రాహ్మణానం ఉప్పన్నో, యో చ కమ్మ ఫలసమ్బన్ధా పవాదీనం ఉప్పన్నోతి సమ్బన్ధో. "లోభో నిదానం కమ్మానం సముదయాయా"తి లోభో కమ్మానం సుట్ఠువడ్ఢనాయ నిదానం కారణం హోతీతి యోజనా. సఞ్జాతా కఙ్ఖాయేసం తే సఞ్జాతకఙ్ఖా. పరితో ఉట్ఠాతి ఏత్థాతి పరియుట్ఠానం. కఙ్ఖాయ పరియుట్ఠానం కఙ్ఖాపరియుట్ఠానం. జనానం తానికమ్మానీతి సమ్బన్ధో.

అకుసలకమ్మదీపనానిట్ఠితా.

౧౩౭. కుసలకమ్మే. అయం పన ఏవమాదీసు సుత్తపదేసు ఆగతోతి సమ్బన్ధో. “మేత్తం కాయకమ్మం”తి మేత్తాసహగతం కాయకమ్మం. ఏవం వచీకమ్మేపి. చేతనా హేత్థ కమ్మన్తి అధిప్పేతా. మనోకమ్మే పన చేతనాపి యుజ్జతి. అబ్యాపాదోపి యుజ్జతి. ఞాణం అనుపరివత్తీతి ఞాణానుపరివత్తం. ఞాణానుపరివత్తీతిపి పాఠో, సో యేవత్థో. “పదక్ఖిణం”తి పవడ్ఢితం. అపరం పరియాయం దస్సేతి “యస్మిం పనా”తిఆదినా. దుస్సీలస్స భావో దుస్సిల్యం. పాణాతిపాతాదికమ్మం. “పవత్తమానే”తి కాయద్వారే పవత్తమానే. “యం పన కుసలం”తి పాణాతి పాతాదితో విరతి కుసలం . “పవత్తమానం”తి చిత్తే పవత్తమానం. “కిచ్చ సీసేనా”తి కిచ్చప్పధానేన. కిచ్చం పధానం కత్వాతి అధిప్పాయో. సేసమేత్థ కాయకమ్మే సువిఞ్ఞేయ్యం.

“వచీకమ్మేపి ఏసేవనయో”తి యస్మిం దుస్సిల్యే పవత్తమానే వాచా అపరిసుద్ధా హోతి. వచీ సంవరో భిజ్జతీతిఆదినా వత్తబ్బం. “అవసేసం పనా”తి తీహి కాయకమ్మేహి చతూహి వచీకమ్మేహి అవసేసం. తత్థ “తీహి కాయకమ్మేహీ”తి తీహి కాయదుచ్చరిత విరతి కమ్మేహి. “చతూహి వచీకమ్మేహీ”తి చతూహి వచీదుచ్చరిత విరతి కమ్మేహి. “సబ్బంపి కల్యాణ కమ్మం”తి సబ్బమ్పి దానకమ్మం, సబ్బమ్పి భావనా కమ్మం, అపచాయన కమ్మం, వేయ్యావచ్చకమ్మం, పత్తిదానకమ్మం, పత్తానుమోదనాకమ్మం, ధమ్మసవన కమ్మం, ధమ్మ దేసనా కమ్మం, సబ్బమ్పి దిట్ఠిజుకమ్మం తీసుద్వారేసు పవత్తమ్పి మనోకమ్మం నామాతి యోజనా. ఇమేసు పన ద్వీసు పరియాయేసు పచ్ఛిమోయేవ పధానన్తి సమ్బన్ధో. “యావ దేవా”తి అన్తిమ పరిచ్ఛేద జోతకో నిపాతో. మత్థకపరిచ్ఛేదేనాతి అత్థో.

సీలపదే. “సీలయతీ”తి సమ్మా దహతి చ ఉపధారేతి చాతి ద్విధా అత్థో. “సుసమాహితానీ”తి సుప్పతిట్ఠితాని. “ఉపరిమే కుసల ధమ్మే”తి మహగ్గత లోకుత్తర కుసలధమ్మే. సత్తసు విసుద్ధీసు ఉపరిమే చిత్త విసుద్ధాది కుసలధమ్మే. “అధికుసల ధమ్మే”తి అధికే బోధిపక్ఖియ కుసల ధమ్మే. పరేహి దిన్నం, తదేవ పత్తిం. సబ్బాని పన తాని దానాదీని కుసలాని. సోధేన్తి సప్పురిసాజనా. తాని ఏవపుఞ్ఞాని. ఏకమేకం పుఞ్ఞక్రియవత్థు. “ఇమినా పచ్చయేనా”తి చీవరాది పచ్చయేన, అన్నపానాది పచ్చయేన, ధన ధనఞ్ఞాదిపచ్చయేన వా. “సబ్బంపి చేతం”తి సబ్బమ్పి ఏతం దసవిధం పుఞ్ఞం. “హీనేన ఛన్దేనా”తి యసకామతాదివసేన హీనేన ఛన్దేన, హీనేన చిత్తేన, హీనేన వీరియేన, హీనాయ వీమంసాయ. “మజ్ఝిమేనా”తి పుఞ్ఞప్ఫలకామతాదివసేన మజ్ఝిమేన. “పణీతేనా”తి కత్తబ్బమేవిదన్తి అరియవంసాను బ్రూహనవసేన పణీతేన ఛన్దాదినా పవత్తి తం పణీతన్తి యోజనా. “యసకామతాయా”తి కిత్తి సద్దకామతాయ వా, పరివారకామతాయ వా. “పుఞ్ఞప్ఫలకామతాయా”తి భవసమ్పత్తి భోగసమ్పత్తికామతాయ. “అరియభావం నిస్సాయా”తి ఇదం దానం నామ అరియానం వంసో. అహమ్పి అరియో. తస్మా మయాపి కత్తబ్బమేవిదన్తి ఏవం అరియభావం నిస్సాయాతి అత్థో. ఏత్థ చ “అరియో”తి ఆచార అరియోపి యుజ్జతి దస్సన అరియోపి. తత్థ ఆచార అరియో నామ సప్పురిసో పుథుజ్జన కల్యాణకో వుచ్చతి. దస్సన అరియో నామ పరమత్థ అరియో. “పారమితా దానం”తి సబ్బదానేహి అగ్గపత్తం మహాబోధి సత్తానం పారజ్గతదానం. తఞ్హి సబ్బ సత్తవిమోక్ఖత్థాయ పవత్తి తత్తా అగ్గపత్తం హోతి, పారఙ్గతం. తతో ఉత్తరితరస్స కస్సచిదానస్స అభావతో. సేసేసుపి పుఞ్ఞ క్రియవత్థూసు. “తికద్వయం”తి పురిమాది హీనాది తికద్వయం. “అన్తిమ వత్థునా”తి అన్తిమ వత్థు అజ్ఝాపజ్జనేన వా. “దుస్సీలో నామా”తి దుస్సీల భిక్ఖు నామ. సో హి యావభిక్ఖుప్పటిఞ్ఞం న విజహి. తావ భిక్ఖు ఏవ. న సామణేరో, న గిహీ. తం చే అఞ్ఞో భిక్ఖు అమూలకేన అన్తిమ వత్థునా అనుద్ధంసేతి. అనుద్ధంసేన్తస్స సఙ్ఘాది సేసో. ఓమసవాదే పాచిత్తియం. సహసేయ్యట్ఠానే తేన సహ అతిరేక రత్తిం సయన్తస్సాపి ఆపత్తి నత్థి. తస్మా సో దుస్సీల భిక్ఖుత్వేవ వత్తబ్బోతి. “పున కమ్మవాచాయ సమాదాతబ్బన్తి నత్థీ”తి యథా సిక్ఖం పచ్చక్ఖన్తస్స సబ్బం సమాదానం భిజ్జతి. పున భిక్ఖుభావం ఇచ్ఛన్తేన పున కమ్మవాచాయ సమాదాతబ్బం హోతి. ఏవం పున కమ్మవాచాయ సమాదాతబ్బన్తి నత్థి.

“ఇతరేసు పనా”తి లిఙ్గనాసనఙ్గతో అఞ్ఞేసు దణ్డకమ్మఙ్గేసు. నిచ్చసీలాదీసు. “యం నిచ్చమేవ వట్టతీ”తి యం పాణాతిపాత విరతి సీలం నిచ్చమేవ రక్ఖితుం వట్టతి. అనిచ్చం న వట్టతి. కస్మా, పాణఘాతాదిం కరోన్తస్స సబ్బకాలమ్పి దుచ్చరిత సమ్భవతో. తేనాహ “అనిచ్చం సావజ్జం హోతీ”తి. దుచ్చరితం హోతీతి అత్థో. “యం నిచ్చమ్పి వట్టతీ”తి పకతి గహట్ఠానం యం వికాల భోజనాది విరతి సీలం నిచ్చమ్పి వట్టతి. “అనిచ్చమ్పి వట్టతీ”తి సమాదాన దివసం అతిక్కమిత్వా వికాల భోజనాదిం కరోన్తస్స వీతిక్కమ దోసోవా దుచ్చరిత దోసో వా నత్థీతి అధిప్పాయో. తేనాహ “సావజ్జం న హోతీ”తి. దుచ్చరితం న హోతీతి అత్థో. తథా దససీలఞ్చ పకతి గహట్ఠానం అనిచ్చసీలం నామాతి యోజనా. “అనిచ్చసీలమేవ హోతీ”తి పకతి గహట్ఠానం తం దససీలం యావజీవం నిచ్చం కత్వా సమాదియిత్వా రక్ఖన్తానమ్పి అపబ్బజితత్తా పబ్బజితేసు జాతి సభావేనేవ సిద్ధం నిచ్చసీలం నామ న హోతి. యావజీవం కత్వా సమాదాన వసేనేవ నిచ్చం హోతీతి అధిప్పాయో. “వేసధారణేన సహ సిద్ధత్తా”తి ఏత్థ కథం వేసధారణేన సిద్ధం హోతీతి. వేసధారణం నామ గిహివత్థం పహాయ కాసాయ వత్థ ధారణం. కాసాయవత్థఞ్చ నామ అరహత్తధజో హోతి. న చ అరహత్తధజం ధారేన్తస్స సిక్ఖాపదం అసమాదియన్తస్సపి వికాలే భుఞ్జితుం వట్టతి. తథా నచ్చాదీని పస్సితుం, మాలాదీని ధారేతుం, ఉచ్చాసయనాదీసు వసితుం, జాతరూపాదీని సాదితుం. కస్మా ఇతి చే, తేసఞ్హి తం తం యథాసకం సీలం నిచ్చం సుద్ధం కత్వా రక్ఖితుమేవ వట్టతీతిఆదినా కారణం హేట్ఠా వుత్తమేవాతి. “అప్పనం అపత్తావ అధిప్పేతా”తి అప్పనాపత్తానం మహగ్గతభావనానం విసుం ఉపరి వక్ఖమానత్తాతి అధిప్పాయో. “ఏత్థేవా”తి ఇమస్మిం భావనా కమ్మే ఏవ. “తే సఙ్ఖేవా”తి రతనత్తయాదీనం ఏవ చ. గన్తుం ఆరద్ధో గమికో. అద్ధానం దీఘమగ్గం గచ్ఛన్తో అద్ధికో. “పరిసుద్ధేనా”తి లాభసక్కారాది నిరపేక్ఖతాయ అత్తుక్కం సన పరవమ్భనాది రహితతాయ చ పరిసుద్ధేన. “హితఫ్ఫరణ చిత్తేనా”తి మయి కరోన్తే ఇమస్స ఏత్తకం హితసుఖం భవిస్సతీతి ఏవం తేసం హితసుఖేసు ఫరణ చిత్తేన. మేత్తచిత్తేనాతి వుత్తం హోతి. “అత్తనో కిచ్చేసు వియా”తి ఏతేన తేసం సబ్బం కిచ్చం అత్తనోభారం కరోతీతి దీపేతి. “సాధారణ కరణం”తి అత్తనో పుఞ్ఞం పరేసం దానం. అత్త మనతాపవేదనియాథుసాధూతి వచీభేదకరణం. తఞ్హిదిన్న ఞ్చానుమోదితఞ్చ దిట్ఠధమ్మవేదనీయం జాతన్తి సమ్బన్ధో. “యోనిసోమనసికారే ఠత్వా”తి ఏత్థ సిలోకాదిపక్ఖికం అయోనిసోమనసికారం జహిత్వా సుణన్తస్స ఇమం ధమ్మం సుత్వా అత్థరసధమ్మరసప్పటిసంవేదీ భవిస్సామీతి, దేసేన్తస్స ఇమం దేసేన్తో ధమ్మస్స చ సుణన్తానఞ్చ అనుగ్గహం కరిస్సామీతి యోనిసోమనసికారే ఠత్వా. లాభ సక్కారాది పక్ఖికో మనసికారో అయోని సోమనసికారో నామ. నియ్యానత్థ నిస్సరణత్థ పక్ఖికో యోనిసోమనసికారో నామ. నిరవజ్జ కమ్మాని నామ కసిగోరక్ఖాది కమ్మాని. నిరవజ్జసిప్పాని నామ వడ్ఢకిసిప్పాదీని వేజ్జసిప్పాదీని చ. నిరవజ్జ విజ్జాఠానాని నామ పరూపరోధర హితాని అఙ్గవిజ్జా వేదవిజ్జా మన్తవిజ్జాదీని. “వోదాన కరణం”తి విసేసేన విసుద్ధకరణం. “తం సభావత్తా”తి దానసభావత్తా. “చారిత్త సీలత్తా”తి సప్పురిసానం పకతి చారిత్త సీలత్తా. పున “తం సభావత్తా”తి భావనా సభావత్తా. తథాహి దేసేన్తస్స చ సుణన్తస్స చ దేసనానోతానుసారేన చిత్తభావనా ఞాణభావనావహత్తా దేసనాసవనా సభావా హోన్తి. అత్తనో దిట్ఠిం సయమేవ ఉజుం కరోన్తస్స చ ఞాణభావనా కమ్మమేవ. తథా పరస్స ధమ్మదేసనం సుత్వా ఉజుం కరోన్తస్సాపీతి. “ధమ్మో నామ నత్థీ”తి దేసనా ధమ్మో నామ నత్థి. కస్మా, దానసీలాని దేసేన్తేనపి అన్తే లక్ఖణత్తయేన సహాసచ్చప్పకాసనస్స కత్తబ్బత్తా. ఏతేన దేసనాసవనా అన్తే లక్ఖణత్తయానుపస్సనా భావనా కమ్మట్ఠానే పతిట్ఠితత్తా తం సభావా హోన్తీతి దస్సేతి. “మనోకమ్మ మేవా”తి పదుద్ధారో. “మనస్మిం ఏవా”తి మనోద్వారే ఏవ. “కిచ్చసిద్ధితో”తి అప్పనాకిచ్చస్స సిజ్ఝనతో. “అఙ్గభావా సమ్భవతో”తి అప్పనా కిచ్చసిద్ధియం అఙ్గభావా సమ్భవతో. “తఞ్చభావనా మయ”న్తి పదుద్ధారో. “దానాదివసేనా”తి దానసీలవసేన. దానవసేన అప్పవత్తనతోతి ఇదం తావ యుజ్జతి. సీలవసేన అప్పవత్తనతోతి ఇదం పన పాళియా న సమేతి. పాళియఞ్హి మహగ్గతఝానేసుపి పహానం సీలం వేరమణి సీలన్తిఆది వుత్తన్తి చోదనా. తం పరిహరన్తో “యం

పనా”తిఆదిమాహ. “పరియాయేన వుత్తం”తి కేనపరియాయేన వుత్తన్తి. పకతి చారిత్తం సీలన్తి వుచ్చతి. ఉప్పన్నే చ పఠమజ్ఝానే నీవరణానం పహానం నామ పకతిచారిత్తమేవ పకతి నియామేన పవత్తమేవ. ఇతి పకతిచారిత్తత్తా సీలన్తి వుత్తం. పున నీవరణానం పహానమేవ తేహి విగమనట్ఠేన వేరమణీతి చ, పిదహనట్ఠేన సంవరోతి చ, పహాన కిచ్చం అవిజహనట్ఠేన అవీతిక్కమోతి చ, వుత్తం. చేతనాసీలన్తి ఏత్థ పన ఝానసమ్పయుత్త చేతనా ఏవ వుచ్చతి. సా చ సీలజాతి కత్తా సీలన్తి వుత్తాతి దట్ఠబ్బం. “అప్పనాపత్త”న్తి పదుద్ధారో. “ఝానభేదేనా”తి పన వత్తబ్బం. రూపావచరకుసలఞ్హి ఝానభేదేన పఞ్చవిధం, ఝానమేవ పన ఝానఙ్గభేదేన పఞ్చవిధన్తి.

కుసలకమ్మదీపనా నిట్ఠితా.

౧౨౩. “ఏత్థా”తిఆదీసు. “ధమ్మసఙ్గహే”తి ధమ్మసఙ్గణి పాళియం. “దస్సనేనా”తి సోతాపత్తి మగ్గఞ్ఞాణేన. “తం”తి ఉద్ధచ్చ చేతనం. “భావనాయా”తి ఉపరిమగ్గత్తయసఙ్ఖాతాయ భావనాయ. పాళిపాఠే. “చిత్తుప్పాదా”తి చిత్తచేతసికా వుచ్చన్తి. “సియా”తి ఏకచ్చేతి అత్థే నిపాత పదం. ఇమేసు ఛసు చిత్తుప్పాదేసు ఏకచ్చే ఛ చిత్తుప్పాదా సోతాపత్తి మగ్గేన పహాతబ్బా, ఏకచ్చే ఛ చిత్తుప్పాదా తీహి ఉపరి మగ్గేహి పహాతబ్బాతి అత్థో. తత్థ పఠమపదే “ఏకచ్చే ఛ చిత్తుప్పాదా”తి కమ్మపథపత్తకమ్మసహజాతా ఛ చిత్తుప్పాదా. దుతీయ పదే “ఏకచ్చే ఛ చిత్తుప్పాదా”తి అకమ్మపథ పత్తా ధమ్మికేసు ఠానేసు అస్సాదనాభి నన్దాదివసేన పవత్తా ఛ చిత్తుప్పాదా. “తత్థా”తి ధమ్మసఙ్గహే. “ఇతరత్థా”తి ఇతరేసు భావనాయ పహాతబ్బేసు. “తస్సా”తి నానక్ఖణిక కమ్మపచ్చయస్స. పాళిపాఠే. “సహజాతా”తి అత్తనో పచ్చయుప్పన్నేహి సహజాతా. “నానక్ఖణికా”తి అత్తనో పచ్చయుప్పన్నేహి అసహజాతా అతీతకాలభూతే నానక్ఖణే పవత్తా పాణాతిపాతాది చేతనా. “యది ఏవం”తి ఏవం యది సియాతి అత్థో. యది ఉద్ధచ్చ చేతనా దస్సన పదే అనుద్ధటత్తా పటిసన్ధిం నాకడ్ఢతీతి విఞ్ఞాయేయ్య. ఏవం సతీతి పాఠసేసో. “చే”తి చే వదేయ్య. “నా”తి న సక్కా వత్తుం. “తస్స విపాకస్సా”తి తస్సా ఉద్ధచ్చ చేతనాయ విపాకస్స. పాళిపాఠే. “ఇమేసు ధమ్మేసు ఞాణం”తి ఇమే ధమ్మే ఆరమ్మణం కత్వా ఉప్పన్నఞ్ఞాణం. “తేసం విపాకే”తి ఉద్ధచ్చ సహగతానం విపాకే. “ఞాణం”తి తం విపాకం ఆరమ్మణం కత్వా ఉప్పన్నఞ్ఞాణం. “సబ్బ దుబ్బలన్తి చ సక్కా వత్తుం”తి సమ్బన్ధో. “అతివియ కాళకధమ్మత్తా”తి బుద్ధాదీసు మహన్తేసు ఠానేసు సద్ధారతనస్స అన్తరాయం కత్వా పవత్తనతో అతియేవకణ్హ ధమ్మత్తా. తస్సా విచికిచ్ఛా చేతనాయ పటిసన్ధి ఆకడ్ఢనమ్పి విఞ్ఞాతబ్బన్తి యోజనా. “సభావ విరుద్ధత్తా యేవా”తి విచికిచ్ఛా అసన్నిట్ఠాన సభావా. అధిమోక్ఖో సన్నిట్ఠాన సభావోతి ఏవం సభావ విరుద్ధత్తాయేవ.

“సబ్బత్థా”తిఆదీసు. “విపచ్చతీతి విపాచేతీ”తి వదన్తి. తం పన పదరూపేన న సమేతీతి అఞ్ఞం అత్థం వదన్తో “సబ్బమ్పి వా”తిఆదిమాహ. “మహాసమ్పత్తియో సముట్ఠాపేత్వా”తి దేవలోకే దేవసమ్పత్తి సదిసా దిబ్బవిమానాదికా మహాసమ్పత్తియో సముట్ఠాపేత్వా. ఇదం “ఓకాసం కత్వా”తి పదే విసేసనం. తత్థ “సుఖ విపాకం”తి ఇదం అట్ఠ అహేతుక విపాకాని సన్ధాయ వుత్తం. రూపలోకే బ్రహ్మానం రూపకాయో రూపావచర కమ్మేన నిబ్బత్తో. సో చ కామావచర ధమ్మ సమూహో ఏవ. ఏవం సన్తే తస్మిం లోకే పఞ్చ అహేతుక విపాకానిపి రూపావచర కమ్మేన నిబ్బత్తాని సియున్తి చోదనా. తం పరిహరన్తో “రూపావచర కుసలంపీ”తిఆదిమాహ. “తానీ”తి అపాయభూమియం ఉప్పన్నాని అట్ఠ అహేతుక విపాకాని. “సబ్బస్మిం కామలోకే”తి ఏకాదసవిధే కామలోకే. “తేసు చా”తి తేసు అట్ఠ అహేతుక విపాకేసు చ. “ఆరమ్మణన్తరే”తి కసిణ నిమిత్తాదితో అఞ్ఞస్మిం ఆరమ్మణే. “నిమిత్తా రమ్మణే”తి కసిణ నిమిత్తాదికే నిమిత్త పఞ్ఞత్తా రమ్మణే. “తాని పఞ్చవిపాకానీ”తి చక్ఖు విఞ్ఞాణాదీని పఞ్చ అహేతుక విపాకాని కామావచర కుసల కమ్మస్సేవ విపాకాని హోన్తీతి యోజనా. “సోళసక మగ్గో”తి సోళసకథా మగ్గో

కథాపబన్ధో. ఏవం ద్వాదస కమగ్గో. “అహేతుకట్ఠక”న్తి అహేతుక విపాకట్ఠకం. సమ్మా పకారేన జానాతీతి సమ్పజానం. ఞాణం. సమ్పజానేన కతన్తి విగ్గహో. న సమ్పజానకతం అసమ్పజానకతం. “సద్దహిత్వా”తి ఏతేన దిట్ఠుజు కమ్మఞాణ సమ్పత్తిం దీపేతి. న హి తేన ఞాణేన అసమ్పన్నో కమ్మఞ్చ కమ్మఫలఞ్చ సద్దహతీతి. జానిత్వాతి వా పాఠో సియా. “ఏకమేకం”తి ఏకమేకం కుసలకమ్మం. “కుసల సమయే”తి కుసల కమ్మ కరణకాలే. కుసలుప్పత్తికాలే వా. యస్సమే ఈదిసం పుఞ్ఞం పసుతం. తస్సమే భవలాభో భోగలాభో మిత్తలాభో సబ్బేలాభా ఏకన్తేన సులాభాతి అత్థో. “సులద్ధం”తి ఇదం పుఞ్ఞం సులద్ధం. దేవేసు చ మనుస్సేసు సంసరిత్వాతి పాఠసేసో. “సేసేనా”తి తస్సేకమ్మస్స విపాకావసేసేన. అట్ఠకథా పాఠే. “ఏకపిణ్డపాతస్మిం”తి ఏకవారం పిణ్డపాతదానే. సంయుత్తట్ఠకథాయం వుత్తం. తస్మా యం వుత్తం ‘ఏకా చేతనా ఏకమేవ పటిసన్ధిం దేతీ’తి, తం సువుత్తన్తి అధిప్పాయో. “పటిపక్ఖేహీ”తి పటిపక్ఖేహి అకుసలేహి. విసేసేన భుసం ముఖ్యో బ్యాముఖ్యో. అతివియ బ్యాముఖ్యో అతిబ్యాముఖ్యో. అతిబ్యాముఖ్యత్థాయ పచ్చయభూతన్తి విగ్గహో. అతిదుప్పఞ్ఞాయ పచ్చయభూతన్తి అత్థో. సో హి థేరో వదతీతి సమ్బన్ధో. “ఇతి కత్వా”తి ఏవం మనసికరిత్వా. “సన్నిహితపచ్చయమత్తేనా”తి ఆసన్నే సణ్ఠితపచ్చయ మత్తేన. “పుబ్బపయోగ పచ్చయమత్తేనా”తి వుత్తం హోతి. బలవకమ్మవసేన ఉప్పన్నత్తా తిక్ఖతరం విపాకం. యదా పయోగ రహితేన పచ్చయగణేన ఉప్పజ్జతి, తదా అసఙ్ఖారికం నామ. యదా పయోగసహితేన, తదా ససఙ్ఖారికం నామ. తత్థ అసఙ్ఖారికం తిక్ఖం నామ. ససఙ్ఖారికం మన్దం నామ. తథా దుబ్బల కమ్మేన ఉప్పన్నే మన్దవిపాకేపి యోజేతబ్బం. ఏవం తిక్ఖమన్దానం మన్దతిక్ఖతాపత్తి నామ సియా. న చ తథా సక్కా భవితున్తి అధిప్పాయో. ఏత్థ సియా, యది పుబ్బకమ్మవసేన అట్ఠన్నం మహావిపాకానం సఙ్ఖారభేదో సిద్ధో సియా, అట్ఠన్నం అహేతుక విపాకానమ్పి నోసఙ్ఖారభేదో సిద్ధో భవేయ్య. తానిపి హి కానిచి అసఙ్ఖారికేన కమ్మేన నిబ్బత్తాని, కానిచి ససఙ్ఖారికేనాతి చోదనా. తం పరిహరన్తో “అహేతుక విపాకానం పనా”తిఆదిమాహ. “ఉభయకమ్మ నిబ్బత్తనం”తి తేసం సఙ్ఖార భేదరహితత్తా అసఙ్ఖారిక కమ్మేనపి విరోధో నత్థి. ససఙ్ఖారిక కమ్మేనపి విరోధో నత్థి. అసఙ్ఖారిక కమ్మేనపి నిబ్బత్తన్తి. ససఙ్ఖారిక కమ్మేనపి నిబ్బత్తన్తి. ఏవం ఉభయకమ్మ నిబ్బత్తనం యుత్తం. “ఇతి అధిప్పాయో”తి తస్స థేరస్స అధిప్పాయో. “న కమ్మాగమన వసేనా”తి కమ్మసఙ్ఖాతస్స చిరకాలతో ఆగమన పచ్చయస్స వసేన. “ఆగమనం”తి చ ఆగచ్ఛతి ఏతేనాతి ఆగమనన్తి విగ్గహో. “కమ్మభవే”తి అతీతే కమ్మకరణభవే. “కేచనా”తి కేచి. అట్ఠసాలినియం పన ఆగతాతి చ. పటిసమ్భిదా మగ్గే పన ద్విహేతుకా వుత్తాతి చ సమ్బన్ధో. ఇమస్మిం ఠానే పటిసమ్భిదా మగ్గట్ఠకథా వచనమ్పి వత్తబ్బన్తి వదన్తో “తత్థ పనా”తిఆదిమాహ. “తీసుఖణేసూ”తి కమ్మక్ఖణే నికన్తిక్ఖణే పటిసన్ధిక్ఖణేతి తీసుఖణేసు. “టీకాకారాపనా”తి అభిధమ్మటీకాకారాపన. “సావసేసపాఠో”తి పాళియం తిహేతుకేన కమ్మేన ద్విహేతుక పటిసన్ధి, ద్విహేతుకేన కమ్మేన అహేతుక పటిసన్ధి అవసేసా హోతి. ఏవం అవసేస వాక్య సహితో పాఠో. సరిక్ఖమేవ సరిక్ఖకం. కమ్మేన సరిక్ఖకం సదిసం కమ్మసరిక్ఖకం. విపాకం. “మహాథేరేనా”తి సారిపుత్త మహాథేరేన. ఏవఞ్చ కత్వాతిఆదినా టీకాకారానం వచనం ఉపత్థమ్భేతి.

కామావచరకమ్మం నిట్ఠితం.

౧౩౪. రూపావచరకమ్మే. “అప్పగుణతాయా”తి అపరిచితతాయ. అవడ్ఢతాయ. “హీనేహి ఛన్దాదీహీ”తి లాభసక్కార సిలోకాది సాపేక్ఖతాయ హీనేహి ఛన్దాదిహి. “తే ధమ్మా”తి ఛన్దాదయో ధమ్మా. తాని ఇధ నాధిప్పేతాని. కస్మా, ఉపపత్తిప్పభేదస్స అసాధకత్తాతి అధిప్పాయో. “ఇమానేవా”తి ఇమాని ఏవ ఝానాని. “తివిధాసూ”తి ఏకస్మింతలే బ్రహ్మపారిసజ్జాది వసేన తివిధాసు. “అట్ఠారసప్పభేదేన విభజిత్వా”తి తీసు హీన మజ్ఝిమపణీతేసు ఏకేకస్మిం హీన హీనం హీన మజ్ఝిమం హీన పణీతన్తిఆదినా విభత్తేన నవవిధాని హోన్తి. పున తేసు తీణి మజ్ఝిమాని. మజ్ఝిమహీనం

మజ్ఝిమమజ్ఝిమన్తిఆదినా విభత్తాని నవవిధాని హోన్తి. ఏవం అట్ఠారసభేదేన విభజిత్వా. “కమ్మద్వారాని నామా”తి కమ్మప్పవత్తి ముఖాని నామ. “ఇమేహి పభావితత్తా”తి ఇమేహి పభావేహి మూలకారణేహి పభావితత్తా పవత్తాపితత్తా. “అట్ఠారసఖత్తియా”తి హీనమజ్ఝిమాదిభేదేన అట్ఠారస ఖత్తియా. తథా అట్ఠారస బ్రాహ్మణాదయో. అట్ఠ చత్తాలీస గోత్తాని నామ హీనమజ్ఝిమా దివసేన విభత్తాని గోతమగోత్తాదీని అట్ఠచత్తాలీస గోత్తాని. తేసం చారిత్త పటిపత్తిభూతాని చరణానిపి అట్ఠచత్తాలీస హోన్తీతి. ఏత్థ సియా. పురిమ వచనే హీనాదీని బ్రహ్మలోకే, అట్ఠకథా వచనేహీనాదీని మనుస్సలోకేతి సాధేతబ్బం అఞ్ఞం, సాధకం అఞ్ఞన్తి చోదనా. తం పరిహరతి “ఏతేనహీ”తిఆదినా. “ఉపలక్ఖేతీ”తి పచ్చక్ఖతో పాకటం ఏకదేసం దస్సేత్వా అపాకటే తాదిసేపి జానాపేతీతి అత్థో. “సమత్థా సమత్థం వా”తి సమత్థా సమత్థభావం వా. “తథా హానేనా”తి తథాహి అనేన ఆచరియేన. అనురుద్ధా చరియేనాతి వుత్తం హోతి. నామ రూప పరిచ్ఛేదే వుత్తన్తి సమ్బన్ధో. సమానాసేవనే లద్ధే సతి, మహబ్బలే విజ్జమానే మహగ్గతకమ్మం విపాకం జనేతి. తాదిసం హేతుం అలద్ధా అలభిత్వా అభిఞ్ఞా చేతనా విపాకం న పచ్చతీతి యోజనా. తత్థ “సమానా సేవనే”తి భూమిసమానతా వసేన సమానాసేవనే. కామజవనం కామజవనేన సమానాసేవనం. రూపజవనం రూపజవనేన. అరూపజవనం అరూపజవనేనాతి దట్ఠబ్బం. తేన వుత్తం “సమానభూమికతో”తిఆది. తత్థ “తదభావతో”తి తాదిసస్స బలవభావస్స అభావతో. ఏకవారమత్తభూతా మహగ్గత చేతనా చ. “సబ్బ పథమభూతా”తి సమాపత్తి వీథీసు గోత్రభుస్స అనన్తరే మహగ్గత జవనం సన్ధాయ వుత్తం. లోకుత్తర మగ్గచేతనా కదాచిపి సమానా సేవనం న లభతి. ఏవం సన్తేపి అత్తనో అనన్తరతో పట్ఠాయ యావజీవమ్పి భవన్తరేపి అరియఫలం జనేతియేవ. ఏవమేవాతి వుత్తం హోతి. ఇదం పవత్తిఫలం నామ హోతి, ఇధ పన పటిసన్ధి ఫలం విచారితం, తస్మా అసమానం ఇదం నిదస్సనన్తి చే. వుచ్చతే. మగ్గచేతనా నామ తణ్హా సహాయకం వట్టగామి కమ్మం న హోతి. అతణ్హా సహాయకం వివట్టగామి కమ్మం హోతి. తస్మా పటిసన్ధిం న దేతి. సచే పన తం తణ్హా సహాయకం వట్టగామికమ్మం భవేయ్య. పటిసన్ధి కాలేపి ఫలం దదేయ్య. అసమానా సేవనతా పమాణం న భవేయ్య. ఏవం అఞ్ఞకారణత్తా అసమానం నిదస్సనం హోతి. న అసమానా సేవనతాయాతి దట్ఠబ్బం. “ఉపచితత్తా”తి పునప్పునం ఆసేవన లాభేన వడ్ఢితత్తా. “సా చేతనా”తిఆదికమ్మికమహగ్గత చేతనా చ. “నా”తి చోదనా , న సియాతి అత్థో. న చ సాపి సమానభూమక ధమ్మతో లద్ధా సేవనా హోతి. ఏవం సన్తేపి కతత్తా భావితత్తాతి వుత్తం. భావితత్తాతి చ పునప్పునం ఆసేవన లాభేన వడ్ఢితత్తా ఇచ్చేవత్థో. తస్మా విఞ్ఞాయతి అసమానభూమికేహి పుబ్బభాగప్పవత్తేహి కామజవనేహి పరమ్పరతో పునప్పునం లద్ధా సేవనతాయ ఏవ ఇధ ఉపచితత్తాతి వుత్తన్తి. తేన వుత్తం “ఉభయత్థ పనా”తిఆది. తత్థ “ఉభయత్థా”తి ఉభయేసు కతత్తా ఉపచితత్తాతి చ కతత్తా భావితత్తాతి చ వుత్తేసు పాఠేసు. “పథమ సమన్నాహారతో పట్ఠాయా”తి మహగ్గతజ్ఝానే అప్పనావీథితో పురే ద్వీసు పరికమ్మ భావనా ఉపచార భావనాసు పరికమ్మ భావనం భావేన్తస్స పథవీ పథవీతిఆదినా పథమ సమన్నాహారతో పట్ఠాయ. లోకుత్తర మగ్గేపన దససు విపస్సనా ఞాణేసు సబ్బపథమం సమ్మసనఞ్ఞాణం భావేన్తస్స రూపం అనిచ్చం వేదనా అనిచ్చాతిఆదినా పథమ సమన్నాహారతో పట్ఠాయాతి అత్థో. ఉపచినిత్వాతి చ భావేత్వాతి చ వడ్ఢేత్వా ఇచ్చేవ అత్థో. “అబ్భుణ్హా”తి అభినవాతి వుత్తం హోతి. “అయం వాదో”తి అనురుద్ధా చరియస్స వాదో. యది ఏవం, అట్ఠకథాసు సఙ్ఖార పచ్చయా విఞ్ఞాణ పద నిద్దేసేసు అభిఞ్ఞా చేతనా పనేత్థ పరతో విఞ్ఞాణస్స పచ్చయో న హోతీతి న గహితాతి వుత్తం. తత్థ అఞ్ఞం యుత్తం కారణం వత్తబ్బన్తి, తం వదన్తో “చతుత్థజ్ఝాన సమాధిస్స పనా”తిఆదిమాహ. “టీకాకారా”తి అభిధమ్మటీకాకారా. “తస్సా పనా”తిఆది అత్తనోవాద దస్సనం. సాధేన్తియా అభిఞ్ఞా చేతనాయ. అచిత్తకభవ పత్థనాసహితం సఞ్ఞా విరాగన్తి సమ్బన్ధో. “ఇధా”తి మనుస్స లోకే.

“అనాగామినో పనా”తిఆదీసు. “ఏతేనా”తి ఏతేన అత్థ వచనేన. “సద్ధాధికో”తి సన్ధిన్ద్రియాధికో. ఏవం వీరియాధికాదీసుపి. “అత్తనా లద్ధ సమాపత్తీనం”తి ఏకస్సపి పుగ్గలస్స బహూనం అత్తనా లద్ధ సమాపత్తీనం. తేసు పుథుజ్జన సోతాపన్న సకదాగామీసు. “పుథుజ్జనో”తి ఝానలాభి పుథుజ్జనో. “నికన్తియాసతీ”తి కామభవనికన్తియా సతి. “ఇతరే పనా”తి సోతాపన్న సకదాగామినో పన. పరిహీనజ్ఝానా ఏవ తత్థ నిబ్బత్తన్తి. న నికన్తి బలేనాతి అధిప్పాయో. విభావనిపాఠే “తేసం పీ”తి ఝానలాభి సోతాపన్న సకదాగామీనమ్పి. ఇచ్ఛన్తేన టీకాచరియేన. తథా నికన్తియా సతి పుథుజ్జనాదయో కామావచర కమ్మ బలేన కామభవేపి నిబ్బత్తన్తీతి యోజనా. చేతోపణిధి ఇజ్ఝతి. కస్మా, విసుద్ధత్తా. సీలవిసుద్ధత్తాతి అధిప్పాయో. “తే”తి ఝానలాభి సోతాపన్న సకదాగామినో. అఙ్గుత్తర పాఠే. “సహదస్సనుప్పాదా”తి సోతాపత్తి మగ్గఞ్ఞాణం దస్సనన్తి వుచ్చతి. దస్సనస్స ఉప్పాదక్ఖణేన సద్ధిం. నత్థి తస్స తం సంయోజనన్తిపి పాఠో. “ఇమం లోకం”తి ఇమం కామలోకం. “విపస్సనా నికన్తి తణ్హా”తి తేనేవ ధమ్మరాగేన తాయ ధమ్మ నన్దియాతి ఏవం వుత్తా విపస్సనా సుఖే నికన్తి తణ్హా. పచ్చయే సతి కుప్పన్తి నస్సన్తీతి కుప్పా. కుప్పా ధమ్మా యేసం తే కుప్ప ధమ్మా. “ధమ్మా”తి మహగ్గత ధమ్మా. ఇమే ద్వే సోతాపన్న సకదాగామినో సీలేసు పరిపూరకారినో నామ. సీలప్పటి పక్ఖానం కిలేసానం సబ్బసో పహీనత్తా. తస్మా తే సీలేసు అకుప్ప ధమ్మాతి వుచ్చన్తి. సమాధిస్మిం పన కుప్ప ధమ్మా ఏవ. “మహాబ్రహ్మేసు న నిబ్బత్తన్తీ”తి మహాబ్రహ్మత్తం న లభన్తీతి అధిప్పాయో. “హీనజ్ఝాసయత్తా”తి ఏత్థ ఇత్థియో నామ పకతియావ హీనజ్ఝాసయా హోన్తి నీచ ఛన్దా నీచ చిత్తా మన్దవీరియా మన్దపఞ్ఞా. కస్మా, హీనలిఙ్గత్తా. కస్మా చ తా హీనలిఙ్గా హోన్తి. దుబ్బల కమ్మనిబ్బత్తత్తా. దుబ్బల కమ్మన్తి చ పురిసత్త జనకం కమ్మం ఉపాదాయ వుచ్చతి. బ్రహ్మపురోహితానమ్పి సఙ్గహణం వేదితబ్బం. కస్మా, బ్రహ్మపారిసజ్జానన్తి అట్ఠకథా వచనస్స యేభుయ్యవచనత్తా. తేనాహ “న మహాబ్రహ్మానం”తి. ఇతరథా న బ్రహ్మపురోహితానం న చ మహాబ్రహ్మానన్తి వుత్తం సియా. న చ తథా సక్కా వత్తుం ‘బ్రహ్మత్తన్తి మహాబ్రహ్మత్త’న్తి ఇమినా వచనేన విరుజ్ఝనతో. అయఞ్చ అత్థో న కేవలం యేభుయ్యనయమత్తేన సిద్ధో. అథ ఖో బ్యఞ్జన సామత్థియేనాపి సిద్ధోతి దస్సేతుం “తేహీ”తిఆదిమాహ. తత్థ “తే”తి బ్రహ్మపురోహితా. సంయుత్తపాఠే. “పటిభాతుతం”తి ఏత్థ “తం”తి తుయ్హం. ధమ్మీకథా తుయ్హం పటిభాతు, పాతుబ్భవతు. కథేతు ఇచ్చేవ వుత్తం హోతి . “బ్రాహ్మణా”తి అభిభుం భిక్ఖుం ఆలపతి. “బ్రహ్మునో”తి మహాబ్రహ్మునో అత్థాయ. ఏవం సేసేసు ద్వీసు. “తేసం”తి బ్రహ్మపురోహితానం. విభావనిపాఠే “ఇతి అత్థో దట్ఠబ్బో”తి “బ్రహ్మపారిసజ్జేసు యేవా”తి పుల్లిఙ్గ వచనత్తా పుగ్గలప్పధానం హోతి. నభూమిప్పధానం. తస్మా అయమత్థో యుత్తివసేన దట్ఠబ్బోతి. “తీసుభవగ్గేసూ”తి వేహప్ఫలభూమి పుథుజ్జనభవగ్గో నామ హోతి రూపలోకే. తతో ఉపరి పుథుజ్జనభూమియా అభావతో. అకనిట్ఠభూమి అరియభవగ్గో నామ. తత్థ ఠితానం అరియానం తత్థేవ నిట్ఠానతో. నేవసఞ్ఞాభూమి లోకభవగ్గో నామ. తతో ఉపరి లోకస్సేవ అభావతోతి.

కమ్మచతుక్కానుదీపనా నిట్ఠితా.

౧౩౩. మరణుప్పత్తియం. “ఆయుపరిమాణస్సా”తి ఆయుకప్పస్స. “తదుభయస్సా”తి ఆయుకప్పస్స చ కమ్మస్స చ. “ఉపఘాతక కమ్మేనా”తి బలవన్తేన పాణాతిపాతకమ్మేన. “దుస్సిమార కలాబురాజాదీనం వియా”తి తేసం మరణం వియ. ఉపరోధితం ఖన్ధ సన్తాన మస్సాతి విగ్గహో. “ఉపరోధితం”తి ఉపగన్త్వా నిరోధాపితం. కమ్మం ఖియ్యతియేవ. ఏవం సతి, సబ్బంపి మరణం ఏకేన కమ్మక్ఖయేన సిద్ధం. తస్మా ఏకం కమ్మక్ఖయ మరణమేవ వత్తబ్బన్తి వుత్తం హోతి. “ఇతరేపి వుత్తా”తి ఇతరానిపి తీణి మరణాని వుత్తానీతి చోదనా. వుచ్చతే పరిహారో. “సరసవసేనేవా”తి అత్తనో ధమ్మతావసేనేవ. నానా ఆయు కప్పం విదహన్తి సజ్జరోన్తీతి నానాఆయుకప్ప విధాయకా. “సత్తనికాయే”తి సత్తసమూహే. నిచ్చకాలం ఠితిం కరోన్తీతి ఠితికరా.

కదాచి వుద్ధిం కరోన్తి, కదాచి హానిం కరోన్తీతి వుద్ధికరా హానికరా చ. “తేసం వసేనా”తి తేసం ఉతు ఆహారానం వసేన. “తయోపి చేతే”తి ఏతేతయోపి రితికరాదయో. కమ్మం విపచ్చమానం దత్వా ఖియ్యతీతి సమ్బన్ధో. ఏతేన ఏవరూపేహానే కమ్మం అప్పధానన్తి దీపేతి. “తదనురూపం ఏవా”తి తం దసవస్సకాలాను రూపం ఏవ. “భో గఞ్చా”తి ధనధఞ్ఞాదిపరిభోగఞ్చ. తేసం ఉతుఆహారానం గతి ఏతేసన్తి తగ్గతికా. తేసం ఉతుఆహారానం గతిం అనువత్తన్తీతి వుత్తం హోతి. తేనాహ “తదనువత్తికా”తి. సఙ్ఖారవిదూహి అఞ్ఞత్రాతి సమ్బన్ధో. సఙ్ఖారవిదునో ఠపేత్వాతి అత్థో. ఇద్ధియా పకతాతి ఇద్ధిమయా. “ఇద్ధియా”తి దేవిద్ధియావా భావనామయిద్ధియావా. విజ్జాయ పకతాతి విజ్జామయా. “విజ్జాయా”తి గన్ధారివిజ్జాయ. అట్ఠి న్హారు మంస లోహితాదికా రసధాతుయో అయన్తి వడ్ఢన్తి ఏతేహీతి రసాయనాని. తాని విదహన్తి ఏతేహీతి రసాయన విధయో. నయూపదేసా. చిరట్ఠితి కత్థాయ జీవితం సఙ్ఖరోన్తి ఏతేహీతి జీవిత సఙ్ఖారా. ఇద్ధిమయ విజ్జామయ జీవిత సఙ్ఖారేసు చ రసాయన విధిసఙ్ఖాతేసు జీవిత సఙ్ఖారేసు చ విదునోతి సమాసో. “ద్వి సముట్ఠానిక రూపధమ్మేసూ”తి ఉతుసముట్ఠానిక రూపధమ్మేసు చ ఆహార సముట్ఠానిక రూపధమ్మేసు చ. “పరిణమన్తేసూ”తి విపరిణమన్తేసు. తేనాహ “జియ్యమానేసూ”తిఆదిం. “యావమహన్తం పీతి” సబ్బఞ్ఞుబుద్ధానం కమ్మం వియ కోటిపత్తవసేన అతిమహన్తమ్పి. “అస్సా”తి కమ్మస్స. “ఉపచ్ఛేదక మరణేపి నేతబ్బో”తి బలవన్తే ఉపచ్ఛేదక కమ్మే ఆగతే యావమహన్తమ్పి జనక కమ్మం అత్తనో విపాకాధిట్ఠాన విపత్తియా ఖియ్యతియేవ. సో చస్సఖయో న సరసేన హోతి, అథ ఖో ఉపచ్ఛేదక కమ్మ బలేన హోతీతి ఇధ ఉపచ్ఛేదక మరణం విసుం గహితన్తి ఏవం ఉపచ్ఛేదక మరణేపి నేతబ్బో. “అకాల మరణం”తి ఆయుక్ఖయమరణాదీని తీణి మరణాని కాలమరణాని నామ, మరణా రహకాలే మరణానీతి వుత్తం హోతి. తతో అఞ్ఞం యం కిఞ్చి మరణం అకాల మరణన్తి వుచ్చతి. తేనాహ “తఞ్హి పవత్తమానం”తిఆదిం. “మూలభేదతో”తి మూలకారణప్పభేదతో. యస్మా పన మిలిన్ద పఞ్హే వుత్తన్తి సమ్బన్ధో. సన్నిపతన్తీతి సన్నిపాతా. సన్నిపాతేహి ఉప్పన్నా సన్నిపాతికాతి అత్థం సన్ధాయ “సన్నిపతితానం”తి వుత్తం. అథవా. సన్నిపతనం సన్నిపాతో. ద్విన్నం తిణ్ణం వా దోసానం మిస్సకభావో. సన్నిపాతేన ఉప్పన్నా సన్నిపాతికాతిపి యుజ్జతి. “అనిసమ్మకారీనం”తి అనిసామేత్వా అనుపధారేత్వా కరణ సీలానం. పవత్తా ఆబాధా విసమపరిహారజానామాతి యోజనా. “అత్తనా వాకతానం పయోగానం”తి సత్థహరణ, విసఖాదన, ఉదకపాతనాదివసేన కతానం. “వినాసేన్తీ”తి సత్థవస్స వాలుకవస్సాదీని వస్సాపేత్వావా సముద్ద వీచియో ఉట్ఠాపేత్వావా ఏవరూపే మహన్తే భయుపద్దవే కత్వా వినాసేన్తి. “మనుస్స పథే”తి మనుస్స పదేసే. “తే”తి చణ్డా యక్ఖా. “జీవితక్ఖయం పాపేన్తీ”తి మనుస్సానం వా గోమహింసానం వా మేదలోహితాని పాతబ్బత్థాయ తేసు నానారోగన్తర కప్పాని ఉప్పాదేత్వా జీవితక్ఖయం పాపేన్తీతి అత్థో. “వత్తబ్బమేవ నత్థీ”తి సకలం రజ్జం వా రట్ఠం వా దీపకం వా వినాసేన్తీతి వుత్తే సకలం జనపదం వా నగరం వా నిగమం వా గామం వా తం తం పుగ్గలం వా వినాసేన్తీతి విసుం వత్తబ్బం నత్థీతి అధిప్పాయో. “సత్థదుబ్భిక్ఖరోగన్తర కప్పాపీ”తి సత్థన్తర కప్పో దుబ్భిక్ఖన్తర కప్పో రోగన్తర కప్పోతి ఇమే తయో అన్తర కప్పాపి ఇధ వత్తబ్బాతి అత్థో. తేసు పన రోగన్తర కప్పో యక్ఖా వాళే అమనుస్సే ఓస్సజ్జన్తి, తేన బహూ మనుస్సా కాలఙ్కరోన్తీతి ఇమినా ఏకదేసేన వుత్తోయేవ. “ఉపపీళకో పఘాతకానం కమ్మానం విపచ్చనవసేనా”తి ఏత్థ తేసం కమ్మానం ఓకాసప్పటిలాభేన సత్తసన్తానే సుఖసన్తానం విబాధేత్వా మరణం వా పాపేత్వా మరణ మత్తం వా దుక్ఖం జనేత్వా పీళనఞ్చ ఘాతనఞ్చ ఇధ విపచ్చన నామేన వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. విపాకం పన జనేన్తువా, మావా, ఇధ అప్పమాణన్తి. ఏత్థ సియా. అట్ఠసు కారణేసు ఓపక్కమికట్ఠానే ‘కుప్పితాహి దేవతా సకలం రజ్జాదికం అసేసం కత్వా వినాసేన్తీ’తి వుత్తం. తత్థ వినాసితా జనా కిం ను ఖో అత్తనో అత్తనో కమ్మ విపాకజేహి ఆబాధన దణ్డేహి వా వినస్సన్తి, ఉదాహు విసుం ఓపక్కమికేహి ఆబాధన దణ్డేహి వా వినస్సన్తి. యఞ్చేత్థ వుత్తం ‘ఏవం అకాల మరణం ఉపచ్ఛేదక కమ్మునా వా అఞ్ఞేహి వా అనేక సహస్సేహి కారణేహి

హోతీ'తి. తత్థ యస్స ఉపచ్ఛేదక కమ్మం నామ నత్థి. కిం తస్స అఞ్ఞేన కారణేన అకాల మరణం నామ భవేయ్యాతి. ఏత్థ వదేయ్యం, తస్స అఞ్ఞేన కారణేన అకాల మరణం నామ న భవేయ్య. సబ్బే సత్తా కమ్మస్సకా, కమ్మదాయాదా, కమ్మయోనీ, కమ్మ బన్ధూ, కమ్మప్పటిస్సరణాతిహి వుత్తంతి . తేసం తం వాదం భిన్దన్తో "యేహికేచి లోకే దిస్సన్తీ"తిఆదిమాహ. పున తదత్థం దళ్హం కరోన్తో "యథాహ"తిఆదిం వదతి. తత్థ దువిధం కమ్మఫలం, విపాక ఫలఞ్చ నిస్సన్ద ఫలఞ్చ. తత్థ విపాక ఫలం నామ విపాకక్ఖన్ధా చ చక్ఖు సోతాదీని కటత్తా రూపాని చ. తం యేన పుబ్బే కమ్మం కతం, తస్సేవ సాధారణం హోతి. తస్స సన్తానే ఏవ పవత్తతి. నిస్సన్ద ఫలం నామ తస్స సుఖుప్పత్తియా వా దుక్ఖుప్పత్తియా వా అత్తనో కమ్మానుభావేన బహిద్ధా సముట్ఠితాని ఇట్ఠారమ్మణాని వా అనిట్ఠా రమ్మణాని వా. తం పన అఞ్ఞేసమ్పి సాధారణం హోతి. తం సన్ధాయ వుత్తం "సకకమ్మసముట్ఠితా ఏవ. ల. పరేసం సాధారణా ఏవా"తి. లోకే అట్ఠలోక ధమ్మా నామ సబ్బే కమ్మ విపాకజా ఏవాతి న వత్తబ్బా. ఇమే చ సత్తా సంసారే సంసరన్తా అట్ఠసులోక ధమ్మేసు నిమ్ముజ్జన్తా సంసరన్తి, తస్మా తే వినాపి ఉపపీళక కమ్మేన అఞ్ఞేహి కారణేహి నానాదుక్ఖం ఫుసన్తియేవ. తథా వినాపి ఉపచ్ఛేదక కమ్మేన మరణ దుక్ఖం పాపుణన్తియేవ. తేన వుత్తం "కమ్మేన వినా యతోకుతోచి సముట్ఠితా"తిఆది.

"తే ఉప్పజ్జన్తీ"తి తే నానారోగాదయో ఉప్పజ్జన్తి. "న ఉపాయ కుసలా వా"తి తతో అత్తానం మోచేతుం కారణ కుసలా వా న హోన్తి. "న చ పటికార కుసలా వా"తి ఉప్పన్నం రోగాదిభయం అపనేతుం వూపసమేతుం పటికార కమ్మేతి కిచ్చకమ్మే కుసలా వా న హోన్తి. "నాపి పరిహార కుసలా వా"తి తతో మోచనత్థం పరిహరితుం దేసన్తరం గన్తుం కుసలా వా న హోన్తీతి అత్థో. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యం. "రోగాదయో ఏవ తం ఖేపేన్తా పవత్తన్తీ"తి కథం తే పుబ్బకమ్మం ఖేపేన్తీతి. తస్స విపాకభూతం జీవిత సన్తానం వినాసేన్తా ఖేపేన్తి. వినట్ఠేహి జీవిత సన్తానే తం భవం జనేన్తం ఖియ్యతి యేవాతి. తేనాహ "యథాహీ"తిఆదిం. "కమ్మస్సపి తథేవా"తి తథేవ పుబ్బకమ్మస్సపి తిణగ్గే ఉస్సావ బిన్దుస్సేవ పరిదుబ్బలతా సిద్ధా హోతి. జీవితే పరిక్ఖీణే తం భవం జనేన్తస్స పుబ్బకమ్మస్సపి పరిక్ఖీణత్తా. "ఏవఞ్చేతం"తి ఏతం కమ్మప్పటి సంయుత్త వచనం ఇధ అమ్హేహి వుత్తనయేన సమ్పటిచ్ఛితబ్బం. సబ్బం పుబ్బేకతహేతుదిట్ఠి నామ సబ్బం సుఖం వా దుక్ఖం వా సుచరితం వా దుచ్చరితం వా పుబ్బభవే అత్తనా కతేన పుబ్బకమ్మహేతునా ఏవ ఉప్పజ్జతీతి ఏవం పవత్తా దిట్ఠి. "యం కిఞ్చాయం"తి యం కిఞ్చి అయం. మహాబోధిసత్తానం అధిముత్తికాలఙ్కరియా నామ ఇధ మే చిరకాలం ఠితస్స పారమిపూరణ కిచ్చం నత్థి, ఇదానేవ ఇతో చవిత్వా మనుస్సలోకే ఉప్పజ్జిస్సామి, ఉపరుజ్ఝతు మే ఇదం జీవితన్తి అధిముఞ్చిత్వా దళ్హం మనసికరిత్వా కాలఙ్కరియా. "సయమేవ సత్థం ఆహరిత్వా"తి సయమేవ అత్తనో గీవం సత్థేన హనిత్వాతి అత్థో. "ఏత్థేవా"తి అకాలమరణే ఏవ.

"తథా చా"తిఆదీసు. "సమాపత్తి లాభీనం"తి నిద్ధారణేభుమ్మ వచనం. "జీవిత సమసీసీనం"తి అరహత్త మగ్గం లభిత్వా మగ్గపచ్చవేక్ఖనవీథి ఏవ మరణాసన్నవీథిం కత్వా పరినిబ్బానత్తా సమం సీసం ఏతేసన్తి సమసీసినో. "సమం సీసం"తి జీవిత సన్తాన పరియన్తేన సమం వట్టదుక్ఖ సన్తాన పరియన్తం వుచ్చతి. "సబ్బేసం పీ"తి సబ్బేసమ్పి ఖీణాసవానం. "ఇమం సుత్తపదం"తి మహాపరినిబ్బానసుత్తే ఆగతం సుత్తపదం. "తే"తి తే వాదినో. "తేనా"తి తేన వాదవచనేన. క్రియమనోధాతు నామ పఞ్చద్వారావజ్జనం. క్రియాహేతుకమనో విఞ్ఞాణధాతు నామ హసితుప్పాదచిత్తం. "అస్సా"తి పరినిబ్బాయన్తస్స బుద్ధస్స. "న సమేతి యేవా"తి సన్తిం అనుపాదిసేసం నిబ్బానం ఆరమ్మణం కత్వాతి ఏత్థ పరినిబ్బాన జవనేహి ఆరమ్మణం కత్వాతి వుత్తేపి న సమేతియేవ. తేనాహ "తథాహీ"తిఆదిం. "భవఙ్గం ఓతరిత్వా పరినిబ్బాయతీ"తి ఏత్థ పరినిబ్బాన చుతిచిత్తమేవ భవఙ్గన్తి వుత్తం. చుతిచిత్తన్తి చ భవన్తరం గచ్ఛన్తస్సేవ వుచ్చతి. ఇధ పన వోహార మత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

విభావనిపాఠే. చుతిపరియోసానానం మరణాసన్న చిత్తానం. యథా పన బుద్ధానం భగవన్తానం యావజీవం ఉప్పన్నం మహాభవఙ్గచిత్తం కమ్మకమ్మనిమిత్తాదయో ఆరమ్మణం కరోతియేవ. తథా పరినిబ్బాన చుతిచిత్తం పీతి ఆహ "న హీ"తిఆదిం. నను మరణకాలే కమ్మకమ్మనిమిత్తాదీనం గహణం నామ భవన్తర గమనత్థాయ హోతి, బుద్ధా చ భవన్తరం న గచ్ఛన్తి. తస్మా "న హి. ల. న కరోతీ"తి ఇదం న యుత్తన్తి. నో న యుత్తం. భవన్తర గమనత్థాయాతి ఇదం జవనేహి గహణే దట్ఠబ్బం. ఇధ పన చుతిచిత్తేన గహణేతి దస్సేన్తో "నచచుతియాగహితానీ"తిఆదిమాహ. "కమ్మసిద్ధియా"తి కమ్మసిజ్ఝనత్థాయ ."ఏత్థ చా"తిఆదీసు. "తస్సా"తి సోణత్థేర పితునో. "కమ్మబలేనా"తిఆదీసు. "అఞ్ఞేనపి కారణ బలేనా"తి ఆచిణ్ణభావాదికేన కారణబలేన. గతినిమిత్తం పన కమ్మబలేనేవాతి యుత్తం సియా. "తథోపట్ఠితం"తి అన్తిమవీథితో పుబ్బే బహూసువీథీసు ఉపట్ఠితప్పకారన్తిఅత్థో. పాపపక్ఖియేసు దుగ్గతినిమిత్తేసు. కల్యాణపక్ఖియాని సగ్గనిమిత్తాని. ధమ్మాసోకరఞ్ఞో మరణకాలే పాపపక్ఖియానం ఉపట్ఠానం కత్థచి సీహళగన్థే వుత్తం.

సకలం పథవిం భుత్వా,
దత్వా కోటిసతం ధనం;
అన్తే అడ్ఢామలకమత్తస్స;
అసోకో ఇస్సరం గతో; తి చ;
అసోకో సోక మాగతో; తి చ;

"తం"తి విపచ్చమానకం కమ్మం. "నియామక సహకారి పచ్చయభూతా"తి ఏత్థ యథా నావాయం నియామకో నామ నావం ఇచ్ఛితదిసాభిముఖం నియామేతి, నియోజేతి. తథా అయం తణ్హాపి భవనికన్తి హుత్వా చిత్తసన్తానం గన్తబ్బభవాభిముఖం నియామేతి, నియోజేతి. కమ్మస్స చ అచ్చాయత్త సహాయభావేన సహకారీ పచ్చయో హోతీతి దట్ఠబ్బం. "కుసలాకుసల కమ్మనిమిత్తాని వా"తి అఞ్ఞాని కుసలా కుసలకమ్మనిమిత్తాని వా. "తదుపత్థమ్భికా"తి తస్స కమ్మస్స ఉపత్థమ్భికా. "నిమిత్తస్సాదగధితం"తి ముఖనిమిత్తాదీసు అస్సాదేన్తం గిజ్ఝన్తం. "తిట్ఠమానం తిట్ఠతీ"తి తిట్ఠమానం హుత్వా తిట్ఠతి. అముఞ్చిత్వా తిట్ఠతీతి వుత్తం హోతి. అనుబ్యఞ్జనం నామ పియసాతరూపో కథితలపితాది క్రియావిసేసో. "అస్స పుగ్గలస్సా"తి ఆసన్న మరణస్స పుగ్గలస్స. అట్ఠకథా పాఠే. "కిలేస బలవినామితం"తి అవిజ్జా తణ్హాదీనం కిలేసానం బలేన వినామితం. పటిచ్ఛాదికా ఆదీన వా యస్సాతి విగ్గహో. "తం"తి చిత్తసన్తానం. "తస్మిం"తి కమ్మాదివిసయే. అట్ఠకథాయ న సమేతి. తస్మిం విసయేతిహి తత్థ వుత్తం. న వుత్తం తస్మిం భవేతి. "తస్మిం వుత్తా నం"తి తస్మిం 'యేభుయ్యేన భవన్తరే ఛ ద్వారగ్గహితం'తి ఠానే టీకాసు వుత్తానం. తం సదిస జవనుప్పత్తి నామ కమ్మకరణకాలే పవత్త జవనేహి సదిసానం ఇదాని జవనానం ఉప్పత్తి. భవప్పటిచ్ఛన్నఞ్చ కమ్మం అపాకటఞ్చ కమ్మం న తథా ఉపట్ఠాతి. కేవలం అత్తానం అభినవకరణ వసేన ద్వారపత్తం హుత్వా ఉపట్ఠాతీతి అధిప్పాయో. "విసీద పత్తా"తి విసఞ్ఞీభావేన విరూపం హుత్వా సీదనపత్తా. "తబ్బిపరీతేన పాపకమ్మ బహులాపి వత్తబ్బా"తి తేపివిసీదన్తరే ఆవుధ హత్థా పాణఘాతం కరోన్తా గణ్హథబన్ధథాతి ఉగ్ఘోసన్తా దుట్ఠచిత్తా హోన్తీతిఆదినా వత్తబ్బా. అట్ఠకథా పాఠేసు. ఉక్ఖిత్తో అసి యస్సాతి ఉక్ఖిత్తా సికో. పతుదన్తి విజ్ఝన్తి ఏతేనాతి పతోదనం. పాజనదణ్డో. తస్స అగ్గే కతా సూచి పతోదన సూచి. "పతోదన దుక్ఖం"తి విజ్ఝన దుక్ఖం. కథం పన ఉక్ఖిత్తాసికాదిభావేన ఉపట్ఠానం కమ్ముపట్ఠానం నామ హోతి. కథఞ్చ తం పటిసన్ధియా ఆరమ్మణభావం ఉపేతీతి ఆహ "సో చా"తిఆదిం. ఉప్పజ్జమానానం సత్తానం. "ఇతరేసం పనా"తి రూపారూప భవేసు ఉప్పజ్జమానానం పన. "పరిపుణ్ణం కత్వా"తి తదారమ్మణ పరియోసానాయవా సుద్ధాయ వా జవనవీథియాతి ఏవం పరిపుణ్ణం కత్వా. అయం పన భవఙ్గావసానే

చుతిచిత్తుప్పత్తి నామ అట్ఠకథాసు నత్థి. యఞ్చ భవగ్గం ఓతరిత్వా పరినిబ్బాయతీతిఆది తత్థ తత్థ వుత్తం. తత్థపి "భవగ్గం"తి చుతిచిత్తమేవ టీకాసు వణ్ణేన్తి. తస్మా "భవగ్గక్ఖయేవా"తి ఇదం కథం యుజ్జేయ్యాతి ఆహ "ఏత్థ చా"తిఆదిం. అనురూపం సేతీతి అనుసయో. అనుబన్ధో హుత్వా సేతీతి అనుసయో. అను అను వా సేతీతి అనుసయో. ఏత్థ చ అనుసయో నామ జవనసహజాతో న హోతి. ఇధ చ అనుసయ నామేన వుత్తం. నానాజవన సహజాతా చ అవిజ్జా తణ్హా పటిసన్ధియా విసేస పచ్చయా హోన్తేవ. కథం తా ఇధ గహితా సియున్తి ఆహ "ఏత్థ చా"తిఆదిం. ఏవం సన్తే అవిజ్జా పరిక్ఖిత్తేన తణ్హామూలకేనాతి వుత్తేసు సుట్ఠు యుజ్జతి. అనుసయేహి సహ జవనసహజాతానమ్పి లద్ధత్తా. తస్మా ఇధ అనుసయ వచనం న యుత్తన్తి చోదనా. యుత్తమేవాతి దస్సేన్తో "అపి చా"తిఆదిమాహ. "పరియత్తా"తి సమత్తా. "సో పీ"తి ఫస్సాది ధమ్మ సమూహోపి ."తథా రూపా యేవా"తి అగ్గమగ్గేన అప్పహీన రూపాయేవ, అనుసయభూతాయేవాతి వుత్తం హోతి. "తం"తి చిత్త సన్తానం. "తత్థా"తి తదుభయస్మిం. కథం తం తత్థ ఖిపన్తీతి ఆహ "తస్మిం"తిఆదిం. "విజాననధాతుయా"తి విఞ్ఞాణ ధాతుయా. సఙ్కన్తా నామ నత్థి. యత్థ యత్థ ఉప్పజ్జన్తి. తత్థ తత్థేవ భిజ్జన్తీతి అధిప్పాయో. కుతో మరణకాలే సఙ్కన్తా నామ అత్థి విజ్జన్తీతి యోజనా. ఏవం సన్తే ఇదం వచనం అనమతగ్గియ సుత్తేన విరుద్ధం సియాతి. న విరుద్ధం. ఇదఞ్హి అభిధమ్మ వచనం, ముఖ్యవచనం, అనమతగ్గియ సుత్తం పన సుత్తన్త వచనం పరియాయ వచనన్తి దస్సేన్తో "యఞ్చా"తిఆదిమాహ. పరియాయేన వుత్తన్తి వత్వా తం పరియాయం దస్సేతి "యేసఞ్హీ"తిఆదినా. "సో"తి సో పుగ్గలో. "తేసం"తి అవిజ్జా తణ్హా సఙ్ఖారానఞ్చ పటిసన్ధి నామ రూప ధమ్మానఞ్చ. "హేతుప్ఫలసమ్బన్ధేన భవన్తరం సన్ధావతి సంసరతీతి వుచ్చతీ"తి పుబ్బే కమ్మకరణకాలేపి తే అవిజ్జా తణ్హా సఙ్ఖారా ఏవ సో సత్తోతి వుచ్చన్తి. పచ్ఛా తేసం ఫలభూతాయం పటిసన్ధియా పాతుభవనకాలేపి సాపటిసన్ధి ఏవ సో సత్తోతి వుచ్చతి. మజ్ఝే ధమ్మప్పబన్ధోపి సో సత్తోతి వుచ్చతి. ఏవం హేతుధమ్మేహి సద్ధిం ఫలధమ్మే ఏకం సత్తం కరోన్తస్స హేతుప్ఫల సమ్బన్ధో హోతి. ఏవం హేతుప్ఫల సమ్బన్ధేన సో ఏవ కమ్మం కరోతి. తేన కమ్మేన సో ఏవ భవన్తరం సన్ధావతి సంసరతీతి వుచ్చతి. ఏత్థ చ అనమతగ్గో యం భిక్ఖవే. ల. అవిజ్జానీవరణానం సత్తానంతి ఏవం సత్తవోహారేన వుత్తత్తా సాధమ్మదేసనా పరియాయదేసనా హోతి. పరియాయదేసనత్తా చ సన్ధావతం సంసరతన్తి పరియాయోపి సిజ్ఝతి. యస్సం పన ధమ్మ దేసనాయం ధమ్మదేసనాతి వచనాను రూపం ధమ్మమేవ దేసేతి, న సత్తం, న పుగ్గలం. అయం ధమ్మదేసనా ఏవ ముఖ్యదేసనా నామ హోతి. తత్థ దేసిత ధమ్మా పన పకతికాలేపి దేసన్తరం కాలన్తరం ఖణన్తరం సఙ్కన్తా నామ నత్థి. యత్థ యత్థ ఉప్పన్నా, తత్థ తత్థేవ భిజ్జన్తి. ఖయవయం గచ్ఛన్తి. తేన వుత్తం 'న హి ఉప్పన్నుప్పన్నా ధమ్మా. ల. సఙ్కన్తా నామ అత్థీ'తి. పటిఘోసో చ, పదీపో చ, ముద్దా చ. ఆదిసద్దేన పటిబిమ్బచ్ఛాయా చ, బీజసఙ్ఖారో చ, పాటిభోగో చ, బాలకుమార సరీరేసు ఉపయుత్తా విజ్జాసిప్పోసధా చాతి ఏవం అట్ఠకథా యం ఆగతాని నిదస్సనాని సఙ్గయ్హన్తి. "నిదస్సనా"నీతి చ ఉపమాయో వుచ్చన్తి. తత్థ "పటిఘోసో"తి గమ్భీరలేణ ద్వారే ఠత్వా సద్దం కరోన్తస్స అన్తోలేణే పటిఘోసో పవత్తతి. తత్థ ద్వారే ఉప్పన్నో మూలసద్దో అన్తోలేణం న గచ్ఛతి, ఉప్పన్నట్ఠానే ఏవ నిరుజ్ఝతి. పటిఘోసో చ తతో ఆగతో న హోతి. న చ వినా మూలసద్ద + పచ్చయేన అఞ్ఞతో పవత్తతి. మూలసద్దపచ్చయా ఏవ తత్థ పవత్తతీతి. తత్థ మూలసద్దో వియ అతీత కమ్మం. పటిఘోసో వియ అనన్తరే పటిసన్ధి. ఏసనయో పదీప ముద్దా పటిబిమ్బచ్ఛాయాసు. తత్థ "పదీపో"తి పఠమం ఏకం పదీపం జాలేత్వా తేన అఞ్ఞం పదీపసతమ్పి పదీప సహస్సమ్పి జాలేతి. "ముద్దా"తి లఞ్ఛనలేఖా. తత్థ ఏకేన లఞ్ఛనక్ఖన్ధేన, తేన లఞ్ఛనలేఖాసతమ్పి లఞ్ఛనలేఖా సహస్సమ్పి కరోతి. "పటిబిమ్బచ్ఛాయా"తి పసన్నేసు ఆదాసపట్టేసువా ఉదకేసువా ఉప్పన్నా సరీరచ్ఛాయా. ఏతేహి నిదస్సనేహి ఫలం నామ హేతుతో ఆగతం న హోతి. హేతునా చ వినా న సిజ్ఝతీతి ఏత్తకమత్థం దీపేతి. "బీజసఙ్ఖారో"తి కాలన్తరే ఉప్పన్నేసు పుప్ఫఫలేసు ఇచ్ఛితవణ్ణ గన్ధరసపాతుభావత్థాయ రోపనకాలే అమ్బబీజాదీసు ఇచ్ఛితవణ్ణ

గన్ధరసధాతూనం పరిభావనా. తత్థ తప్పచ్చయా కాలన్తరే పుప్ఫఫలేసు ఉప్పన్నేసు తేవణ్ణగన్ధరసా పాతుబ్భవన్తి. “పాటిభోగో”తి కిఞ్చి అత్థం సాధేతుం పరస్స సన్తికే ఇణం గణ్హన్తస్స తవధనం సంవచ్ఛరేన వుడ్ఢియా సహ దస్సామి, సచే నదదేయ్యం. అసుకం నామ మమఖేత్తం వా వత్థువా తుయ్హం హోతూతి పటిఞ్ఞాఠపనం. తత్థ తప్పచ్చయా ధనం లభిత్వా తం అత్థఞ్చ సాధేతి. కాలే సమ్పత్తే వుడ్ఢియా సహ ఇణఞ్చ సోధేతి. “విజ్జాసిప్పోసధా”తి లోకే పుత్తకే యావజీవం హితత్థాయ దహరకాలే కిఞ్చి విజ్జంవా సిప్పంవా సిక్ఖాపేన్తి. యావజీవం ఖరరోగానం అనుప్పాదత్థాయ దహరకాలే ఓజవన్తం కిఞ్చి ఓసధం వా అజ్ఝోహారేన్తి. తత్థ తప్పచ్చయా పుత్తానం యావజీవం హితప్పటిలాభో వా తాదిసానం రోగానం అనుప్పాదో వా హోతియేవ. ఏతేహి యథా కాలన్తరే అసన్తేసుయేవ పాటిభోగాదీసు మూలకమ్మేసు పుబ్బభాగే కతపచ్చయా ఏవ పచ్ఛా అత్థ సాధనాదీని సిజ్ఝన్తి. తథా కుసలా కుసల కమ్మాని కత్వా కాలన్తరే తేసు అసన్తేసుపి పుబ్బే కతత్తా ఏవ పచ్ఛా పటిసన్ధాదీని ఫలాని పాతుబ్భవన్తీతి దీపేతి. తేనవుత్తం “పటిఘోస పదీపముద్దాదీని చేత్థ నిదస్సనానీ”తి. “కమ్మదుబ్బలభావేనా”తి తదా జీవితిన్ద్రియస్స దుబ్బలత్తా కమ్మమ్పి దుబ్బలమేవ హోతీతి కత్వా వుత్తం. కామఞ్చేత్థ అట్ఠకథాయం వత్వా దస్సితం, తథాపి సమ్భవతీతి సమ్బన్ధో. తత్థ “తం పీ”తి గతినిమిత్తమ్పి. “తథా చవన్తానం”తి దిబ్బరథాదీని గతినిమిత్తం కత్వా చవన్తానం. “దయ్హమానకాయేనా”తి ఇత్థమ్భూతలక్ఖణే కరణవచనం. గాథాయం. పఞ్చద్వారే పటిసన్ధికమ్మం వినా ద్విగోచరే సియాతి యోజనా. తత్థ “ద్విగోచరే”తి కమ్మనిమిత్త గతినిమిత్తభూతే ద్విగోచరే. తత్థ పఞ్చద్వారే పటిసన్ధి నామ పఞ్చద్వారిక మరణాసన్న వీథిచిత్తానం అన్తే చ వన్తానం పటిసన్ధి. సాపి గతినిమిత్తభూతే గోచరే సియాతి వుత్తే పఞ్చద్వారిక వీథిచిత్తాని పఞ్చారమ్మణభూతాని గతినిమిత్తాని ఆరమ్మణం కరోన్తీతిపి సిద్ధం హోతి. ఏవఞ్చ సతి. తేసం వీథిచిత్తానం అన్తే అచవిత్వా తదనుబన్ధక మనోద్వారికవీథిచిత్తేహిపి కదాచి కేసఞ్చి చ వనం ననసమ్భవతీతి సక్కా వత్తుం. తేసు పన అనుబన్ధక వీథీసు అతీతగ్గహణ సముదాయగ్గహణేహి చ వన్తానం అతీతానిపి గతినిమిత్తాని లబ్భన్తి. వత్థుగ్గహణనామగ్గహణేహి చ వన్తానం ధమ్మా రమ్మణంపి లబ్భతియేవ. తస్మా యం వుత్తం ఆచరియేన కామావచర పటిసన్ధియా ఛ ద్వారగ్గహితం కమ్మనిమిత్తం గతినిమిత్తఞ్చ పచ్చుప్పన్నమతీతా రమ్మణం ఉపలబ్భతీతి. తం సువుత్తమేవాతి దట్ఠబ్బం. యం పన ‘తమేవ తథోపట్ఠితం ఆరమ్మణం ఆరబ్భ చిత్తసన్తానం అభిణ్హం పవత్తతీ’తి ఏవం అన్తిమవీథితో పుబ్బభాగే బహూనం వీథివారానం పవత్తనం ఆచరియేన వుత్తం. తం తథోపట్ఠితం గతినిమిత్తం ఆరబ్భాతిపి లద్ధుం వట్టతియేవ. ఏవఞ్చసతి, గతినిమిత్తంపి అతీతం లబ్భతీతి దస్సేతుం “యదాపనా”తిఆది వుత్తం. “సన్తతి వసేనా”తి సన్తతి పచ్చుప్పన్న వసేన. “తస్సా”తి గతినిమిత్తస్స. యేభుయ్యేన వుత్తో, న సబ్బసఙ్గాహికేన వుత్తోతి అధిప్పాయో. “మనోద్వారిక మరణాసన్న జవనానంపి ఇచ్ఛితబ్బత్తా”తి పురేజాతపచ్చయ భావేన ఇచ్ఛితబ్బత్తాతి అధిప్పాయో. “తదనుబన్ధాయా”తి తాని మనోద్వారి కమరణాసన్న జవనాని అనుగతాయ. “పటిసన్ధియాపి సమ్భవతో”తి తస్స పురేజాత పచ్చయస్స పటిసన్ధియాపి పురేజాత పచ్చయతా సమ్భవతో. నను థేరేన భిన్దిత్వా అవుత్తేపి భిన్దితబ్బే సతి, భిన్దనమేవ యుత్తన్తి చే. న యుత్తం. కస్మా, కమ్మనిమిత్తేన సమానగతికత్తా. తేనాహ “నచతం”తిఆదిం. విభావనియం యథాసమ్భవం యోజేతబ్బంతి వత్వా అపరేపన అవిసేసతోవ వణ్ణేన్తీతి అపరేవాదోపి వుత్తో. తత్థ “అవిసేసతో వణ్ణేన్తీ”తి అభిన్దిత్వావ వణ్ణేన్తీతి వుత్తం హోతి. పున తం అపరేవాదం అసమ్పటిచ్ఛన్తో “అట్ఠకథాయం పనా”తిఆదిమాహ. ఇధ పన తం అపరేవాదం పగ్గణ్హన్తో పున “యఞ్చ తత్థా”తిఆదిమాహ. తత్థ “తదారమ్మణాయా”తి తం గతినిమిత్తా రమ్మణాయ. “తేసం వచనం”తి అపరేసం వచనం. “అఞ్ఞత్ర అవిచారణాయా”తి కస్మా వుత్తం. నను అట్ఠకథాయం పనాతిఆది సబ్బం విచారణా వచనమేవ హోతీతి. సచ్చం యథా దిట్ఠపాఠవసేన, సావసేస పాఠభావం పన న విచారేతియేవ. తస్మా “అఞ్ఞత్ర అవిచారణాయా”తి వుత్తం. ఏత్థ సియా. అట్ఠకథాపాఠో సావసేసో హోతు, మూలటీకాపాఠో పన మనోద్వారే యేవాతి

నియమేత్వా వుత్తత్తా కథం సావసేసో సియాతి. నియమేత్వా వుత్తోపి ఇధ అధిప్పేతత్థే అపరిపుణ్ణే సావసేసో ఏవ హోతీతి. తేన వుత్తం “అఞ్ఞం కారణం నత్థి అఞ్ఞత్ర అవిచారణాయా”తి. “పచ్చుప్పన్నమతీతం”తిఆదీసు. తదారమ్మణావసానాయ పఞ్చద్వారిక జవనవీథియా చ వనం హోతీతి యోజనా. ఏవం అపరత్థపి. బలవన్తేపి సతి. తదారమ్మణావసానాయ ఏవ వీథియా. “వుత్తత్తా పనా”తి అట్ఠకథాయం ఏవ వుత్తత్తా పన. “పురిమభాగే ఏవా”తి పఞ్చద్వారిక అన్తిమ వీథితో పుబ్బభాగే ఏవ. “తాహీ”తి దేయ్యధమ్మవత్థూహి. “యథాతం”తి తం అత్థజాతం కతమం వియాతి అత్థో. “ఇతో”తి మనుస్స భవతో. నిమిత్త సదిసం సద్దం వణ్ణన్తి సమ్బన్ధో. “నట్ఠచకారం”తి పతితచకారం. అట్ఠకథాపాఠే ఞాతకా మాతాదయో పఞ్చద్వారే ఉపసంహరన్తీతి సమ్బన్ధో. “తవత్థాయా”తి తవఅత్థాయ. “చీనపటసోమారపటాదివసేనా”తి చీనరట్ఠే పవత్తో పటో చీనపటో. తథా సోమారపటేపి. “తానీ”తి రసఫోట్ఠబ్బాని. ఫోట్ఠబ్బం పన అఞ్ఞంపి యుజ్జతేవ. అత్థిదానీతి మనసికతత్తా పచ్చుప్పన్నభూతానీతి వుత్తం. “అరూపీనం”తి అరూపబ్రహ్మానం. “తే”తి అరూపినో. “తానీ”తి హేట్ఠిమజ్ఝానాని. విస్సట్ఠం లద్ధఝానం యేసం తే విస్సట్ఠజ్ఝానా. “తతోయేవ చా”తి విస్సట్ఠజ్ఝానత్తాయేవ చ. ఆకడ్ఢితం మానసం చిత్తం ఏతేసన్తి విగ్గహో. ఇదఞ్చ హేతువిసేసన పదం. ఆకడ్ఢితమానసత్తా కామభవే ఉప్పజ్జమానానన్తి దీపేతి. తేసం అరూపీనం. “అఞ్ఞం దుబ్బల కమ్మం”తి ఉపచారజ్ఝానకమ్మతో అఞ్ఞం తిహేతుకోమకం కమ్మం. “తేసం”తి రూపలోకతో చ వన్తానం. “సతో”తి సన్తస్స సమానస్స. “ఉపత్థమ్భనే కారణం నత్థీ”తి ఇదం ఉపచారజ్ఝాన కమ్మస్స గరుక కమ్మగతికత్తా వుత్తం. ఏకన్త గరుకకమ్మభూతంపి పన మహగ్గతజ్ఝాన కమ్మం నామ నానానికన్తి బలేన పటిబాహీయమానం పటిసన్ధిం న దేతియేవ. ఉపచారజ్ఝాన కమ్మే వత్తబ్బం నత్థీతి దట్ఠబ్బం. “తాదిసానీ”తి తథా రూపాని ద్విహేతుకోమక కమ్మాని తేసం ఓకాసం న లభన్తి. నీవరణానం సుట్ఠువిక్ఖమ్భితత్తాయేవ. “యేనా”తి యేన ఛన్దాదీనం పవత్తి కారణేన. “నానాకమ్మాని పీ”తి ఉపచారజ్ఝాన కమ్మతో అఞ్ఞాని పచ్చుప్పన్న కమ్మానిపి అతీతభవేసు కతాని అపరపరియాయ కమ్మానిపి. “యేన చా”తి యేన నానాకమ్మానమ్పి ఓకాస లాభకారణేన చ. “తే”తి రూపీ బ్రహ్మానో. “వుత్తనయేనే వా”తి సుట్ఠువిక్ఖమ్భితనీవరణానం తేసం అప్పనా పత్తజ్ఝానవిసేసేన [యస్మా పనాతిఆదినా చ] పరిభావిత చిత్తసన్తానత్తా’తి చ వుత్తనయేనేవ. “తం కారణం”తి అహేతుక పటిసన్ధియా అభావ కారణం. పరమ్పర భవేసుచ వీథిముత్తచిత్తానం పవత్తాకారం దస్సేతున్తి సమ్బన్ధో. “యథా తానియేవ ఓసధానీ”తి లోకే ఏకం ఓసధం లభిత్వాతం దేవసికం భుఞ్జతి. ఏకోపథమదివసే భుఞ్జన్తం దిస్వా కతమం నామ త్వం ఓసధం భుఞ్జసీతి పుచ్ఛి. ఇదం నామ ఓసధం భుఞ్జామీతి వదతి. పునదివసేసుపి ఓసధం భుఞ్జన్తం దిస్వా తథేవ పుచ్ఛి. తమేవ ఓసధం భుఞ్జామీతి వదతి. తత్థ “తమేవ ఓసధం”తి యం పథమదివసే ఓసధం తయాచ పుచ్ఛితం. మయా చ కథితం. తమేవ అజ్జ భుఞ్జామీతి అత్థో. తత్థ పన పథమదివసే భుత్తం ఓసధం అఞ్ఞం. అజ్జ భుత్తం అఞ్ఞం. తంసదిసం పన అఞ్ఞంపి తమేవాతి లోకే వోహరన్తి తానియేవ ఓసధాని భుఞ్జామీతి. ఏవం ఇధపి తస్సదిసే తబ్బోహారో దట్ఠబ్బో. “తస్మిం”తి భవఙ్గచిత్తే. అవత్తమానే ఉపపత్తిభవో ఓచ్ఛిజ్జతి. వత్తమానే న ఓచ్ఛిజ్జతి. తస్మా తస్స ఉపపత్తి భవస్స అనోచ్ఛేద అఙ్గత్థాయ కారణత్తా భవఙ్గన్తి వుచ్చతీతి అధిప్పాయో. “ఉపపత్తి భవో”తి చ కమ్మజక్ఖన్ధసన్తానం వుచ్చతి. “పరసమయే”తి ఉచ్ఛేద దిట్ఠీనం వాదే. “వట్టమూలానీ”తి అవిజ్జాతణ్హా వుచ్చన్తి. వట్టమూలాని సుట్ఠుఉచ్ఛిజ్జన్తి ఏత్థాతి విగ్గహో. “యస్స అత్థాయా”తి సఉపాదిసేసాదికస్స నిబ్బానస్స పటిలాభత్థాయ. “పట్ఠపీయన్తీ”తి పవత్తాపీయన్తి. పజ్జన్తి పాపుణన్తి అరియా జనా ఏత్థాతి పదం. పరతో సమన్తిపదే అనుపాదిసేసస్స గయ్హమానత్తా ఇధ సఉపాదిసేసన్తి వుత్తం. బుజ్ఝన్తీతి బుధా. సుట్ఠు సద్ధిం ఉచ్ఛిన్నం సినేహబన్ధనం యేహి తే సుసముచ్ఛిన్నసినేహబన్ధనా. కథఞ్చ సుట్ఠుఉచ్ఛిన్నం, కేహి చ సద్ధిం ఉచ్ఛిన్నన్తిఆహ “అనుసయమత్తం పీ”తిఆదిం. “సేసకిలేసేహీ”తి తణ్హాసినేహ బన్ధనతో అవసేస కిలేసేహి. “అధిసయితం”తి విక్ఖమ్భితుంపి అసక్కుణేయ్యం హుత్వా అతిరేకతరం సయితం. “అధిగమావహం”తి అధిగమో వుచ్చతి

నవవిధో లోకుత్తర ధమ్మో. తం ఆవహతీతి అధిగమావహం. “సీలం”తి చతుపారిసుద్ధిసీలం. “ధుతఙ్గం”తి తేరసధుతఙ్గం. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యం.

వీథిముత్తసఙ్గహదీపనియాఅనుదీపనా నిట్ఠితా.

౬. రూపసఙ్గహఅనుదీపనా

౧౨౬. రూపసఙ్గహే . “చిత్తచేతసికే”తి చిత్తచేతసిక ధమ్మే. “ద్వీహి పభేదప్పవత్తీహీ”తి ద్వీహి పభేదసఙ్గహపవత్తి సఙ్గహేహి. “యే వత్తన్తీ”తి యే ధమ్మా వత్తన్తి పవత్తన్తి. “ఏత్తావతా”తి ఏత్తకేన ‘తత్థ వుత్తాభిధమ్మత్థా’తిఆదికేన వచనక్కమేన. నిపాతం ఇచ్ఛన్తా ఏత్తకేహి పఞ్చహి పరిచ్ఛేదేహీతి వణ్ణేన్తి. వచనవిపల్లాసం ఇచ్ఛన్తానిపి యుజ్జతి. “సముట్ఠాతీ”తి సుట్ఠు ఉట్ఠాతి, పాతుబ్భవతి, విజ్జమానతం గచ్ఛతి. “కమ్మాదీ”తి కమ్మాదిపచ్చయో. “పిణ్డీ”తి ఏకగ్ఘనతా వుచ్చతి. ఉపాదాయ మహన్తాని ఏవ హుత్వాతి సమ్బన్ధో. ఇన్ద్రియబద్ధసన్తానం సత్తసన్తానం. అజ్ఝత్త సన్తానంతిపి వుచ్చతి. “విసంవాదకట్ఠేనా”తి విరాధకట్ఠేన. భూతఞ్చ అభూతం కత్వా అభూతఞ్చ భూతం కత్వా సన్దస్సకట్ఠేనాతి వుత్తం హోతి. భూతవజ్జప్పటిచ్ఛాదనకమ్మం మహామాయా నామ. మాయం కరోన్తీతి మాయాకారా. ఆవిసనం నామ సత్తానం సరీరేసు ఆవిసనం. గహణం నామ సత్తానం అత్తనోవసం వత్తాపనం. తదుభయం కరోన్తా కత్థ ఠత్వా కరోన్తి. అన్తోవాఠత్వా కరోన్తి, బహివా ఠత్వా కరోన్తీతి పాకతికేహి మనుస్సేహి జానితుం పస్సితుం అసక్కుణేయ్యత్తా అచిన్తేయ్యట్ఠానం నామ. “వఞ్చకట్ఠేనా”తి ఏతా పకతియా అతిదుబ్బణ్ణం అత్తానం దేవచ్ఛరావణ్ణం కత్వా వఞ్చేన్తి. వసనరుక్ఖగుమ్బంపి దిబ్బవిమానం కత్వా వఞ్చేన్తి. ఏవరూపేన వఞ్చకట్ఠేన. “తేనేవట్ఠేనా”తి విసంవాదకట్ఠాదినా తివిధేనేవ అత్థేన. తానిపిహి అసత్తభూతంయేవ అత్తానం సత్తోతి విసంవాదేన్తి. అరుక్ఖంయేవ అత్తానం రుక్ఖోతి విసంవాదేన్తి. అనిట్ఠం, అకన్తం, అమనాపంయేవ అత్తానం ఇట్ఠో, కన్తో, మనాపోతి వఞ్చేన్తి, తథా సహజాతానఞ్చ తేసం అఞ్ఞమఞ్ఞస్స అన్తో వా తిట్ఠన్తి. ఉదాహుబహివాతిట్ఠన్తీతి జానితుం పస్సితుం అసక్కుణేయ్యం ఠానం హోతీతి. “ఉభయత్థపీ”తి మాయాకారాది మహాభూతేసు చ పథవియాదిమహాభూతేసు చ. “అభూతానీ”తి అసన్తాని, అసచ్చాని .“అబ్భుతానీ”తి అచ్ఛరియకమ్మాని. “ఇమస్మిం పాఠే”తి చతున్నం మహాభూతానన్తి ఏవం సమ్బన్ధ పదసహితే పాఠే. అఞ్ఞత్థ పన ఉపాదారూపం అనుపాదారూపన్తిఆదీసు యకార విరహో దిట్ఠోతి అధిప్పాయో. ధాతూనం అనేకత్థత్తా “పథయతి పక్ఖాయతీ”తి వుత్తం. “పుథూ”తి పాటిపదికపదం. తమేవ జాతత్థే నిరుత్తినయేన పథవీతి సిద్ధన్తి దస్సేతుం “పుథుమహన్తీ”తిఆది వుత్తం. పకారేన థవీయతీతి అత్థే పథవీతి ఇదం ఉజుకమేవ. “ఆపేతీ”తి బ్యాపేతి. “అప్పాయతీ”తి భుసం పాయతి, వడ్ఢేతి. తేనాహ “సుట్ఠు బ్రూహేతీ”తిఆదిం. నిసానత్థవసేనేవ పరిపాచనత్థోపి లబ్భతీతి ఆహ “పరిపాచేతివా”తి. “సమీరేతీ”తి సుట్ఠు ఈరేతి కమ్పేతి. వాయతి వహతీతి వాయో అత్థాతిస్సయ నయేన. “విత్థమ్భనం”తి వివిధేన ఆకారేన భూతసఙ్ఘాటానం థమ్భనం వహనం అభినీహరణం. కక్ఖళతా నామ ఖరతా ఫరుసతా. సహజాతరూపానం పతిట్ఠానత్థాయ థద్ధతా థూలతా. సా సేసభూతేసు నత్థీతి ఆహ “సేసభూతత్తయం ఉపాదాయా”తి. “అనవట్ఠానతా”తి ఏత్థ అవట్ఠానం నామ అచలట్ఠానం. న అవట్ఠానన్తి అనవట్ఠానం. చలనన్తి వుత్తం హోతి. తేనాహ “ముదుభూతాపీ”తిఆదిం. ఆబన్ధకం నామ ఆబన్ధితబ్బే వత్థుమ్హి ముదుమ్హి సతి, దళ్హం న బన్ధతి. థద్ధేసతి, దళ్హం బన్ధతీతి ఇదం లోకతోవ సిద్ధన్తి ఆహ “ఆబన్ధితబ్బాయా”తిఆదిం. “తబ్భావం”తి పరిణతభావం. “పరిపాచకతా దస్సనతో”తి హేమన్తే అజ్ఝోహటాహారానం సుట్ఠుపరిపాచకతా దస్సనతోతి వదన్తి. ఉసతి దహతీతి ఉణ్హం. “దహతీ”తి చ ఉణ్హతేజోపి ఉణ్హభావేన దహతి, సీతతేజోపి సీతభావేన దహతి. ఉణ్హేన ఫుట్ఠం వత్థు ఉణ్హత్తం గచ్ఛతి, సీతేన ఫుట్ఠం వత్థు సీతత్తం గచ్ఛతి. యఞ్చ ఉణ్హత్తం గచ్ఛతి, తం ఉణ్హతేజో ఉణ్హభావేన దహతినామ. యఞ్చ సీతత్తం గచ్ఛతి, తం సీతతేజో సీతభావేన దహతినామ. ఏవం సీతతేజోపి ఉసతిదహతీతి అత్థేన ఉణ్హత్త లక్ఖణోనామ హోతీతి. ఏవంసన్తే నీలేనవణ్ణేన ఫుట్ఠం వత్థు నీలం హోతి. పీతేన ఫుట్ఠం పీతం హోతి. నీలంపి పీతంపి తం వత్థుం దహతినామాతి చే. నీలేన వణ్ణేన ఫుట్ఠంనామ నత్థి. తథా పీతేన . కస్మా, నీలాదీనం ఉపాదారూపానం ఫుసన కిచ్చా భావతో. సమ్మిస్సితం నామ హోతి. న చ సమ్మిస్సనమత్తేన దహతి. ఫుసన్తో ఏవ దహతి.

ఫుసన్తానంపి పథవివాతానం దహనకిచ్చం నత్థి. పరిపాచనకిచ్చం నత్థీతి అధిప్పాయో. సచే ఘనథద్ధే సిలాథమ్భే విత్థమ్భనం అత్థి, సకలో సిలాథమ్భో కప్పాసపిచుగుళ్హోవియ సిథిలో చ లహుకో చ భవేయ్య. నచ భవతి. తస్మా తత్థ విత్థమ్భనం నత్థీతి అధిప్పాయేన "నో పన ఘనథద్ధేసు సిలాథమ్భాదీసు న లబ్భతీ"తి చోదేతి. తత్థ పన విత్థమ్భనం లబ్భమానం అధిమత్తేన న లబ్భతి, సహజాతభూతానం ఉపత్థమ్భనమత్తేన లబ్భతీతి దస్సేన్తో "నా"తి వత్వా "తత్థహీ"తిఆదిమాహ. తత్థ "వహతీ"తి థద్ధకక్ఖళ కిచ్చం వహతి.

పసాదరూపేసు. "సమవిసమం"తి సమట్ఠానఞ్చ విసమట్ఠానఞ్చ, సమదేసఞ్చ విసమదేసఞ్చ, సమపథఞ్చ విసమపథఞ్చాతి ఏవమాదిం సమవిసమం. "ఆచిక్ఖతీ"తి ఆచిక్ఖన్తం వియ తం జానన కిచ్చం సమ్పాదేతి. తేనాహ "సమవిసమజాననస్స తం మూలకత్తా"తి. "అనిరాకరణతో"తి అప్పటిక్ఖిపనతో. "తం వా"తి రూపం వా. సుణన్తి జనా. సుయ్యన్తి జనేహి. ఏవం ఘాయన్తీతిఆదీసు. "జీవిత నిమిత్తం"తి జీవితప్పవత్తికారణభూతో. "నిన్నతాయా"తి విసయవిసయీభావూపగమనేన నిన్నతాయ. "జీవితవుత్తి సమ్పాదకత్తా"తి నానావచీభేదవచీకమ్మప్పవత్తనేనాతి అధిప్పాయో. ఇమే పన పఞ్చ చక్ఖు పసాదాదయోతి సమ్బన్ధో. "దట్ఠుకామతా"తి రూపతణ్హా వుచ్చతి. ఆదిసద్దేన సోతుకామతా ఘాయితుకామతా సాయితుకామతా ఫుసితుకామతాయో సఙ్గయ్హన్తి. అత్థతో సద్దతణ్హా గన్ధతణ్హా రసతణ్హా ఫోట్ఠబ్బతణ్హా ఏవ. "నిదానం"తి కారణం. దట్ఠుకామతాదయో నిదాన మస్సాతి విగ్గహో. కుసలా కుసలకమ్మం. సముట్ఠాతి ఏతేనాతి సముట్ఠానం. కమ్మమేవ. దట్ఠుకామతాదినిదానకమ్మం సముట్ఠానం యేసన్తి సమాసో. పథవిఆదీని భూతాని. తేసం పసాదో లక్ఖణం ఏతేసన్తి విగ్గహో. దుతీయ వికప్పే. రూపాదీనం పఞ్చారమ్మణానం అభిఘాతం అరహతీతి రూపాదిఅభిఘాతారహో. భూతానం పసాదో భూతప్పసాదో. సో లక్ఖణం ఏతేసన్తి విగ్గహో. చక్ఖు ఊకాసిరప్పమాణే దిట్ఠ మణ్డలే తిట్ఠతీతి సమ్బన్ధో. "దిట్ఠమణ్డలే"తి మహాజనేహి పకతి చక్ఖునా దిట్ఠే పసన్న మణ్డలే. తేలం సత్తపిచుపటలాని బ్యాపేత్వా తిట్ఠతివియాతి యోజనా. "సోతబిలం" నామ సోతకూపో. "అఙ్గులివేఠనా" నామ అఙ్గులిముద్దికా. "ఉపచితతనుతమ్బలోమం"తి రాసీకతఞ్చ విరళఞ్చ తమ్బలోహవణ్ణఞ్చ సుఖుమలోమం. ఉపచితం రాసీకతం తనుతమ్బలోమం ఏత్థాతి విగ్గహో. "అజపదసణ్ఠానం"తి అజస్స పాదేన అక్కన్తపదసణ్ఠానవన్తం. "ఉప్పలదలం" నామ ఉప్పలపణ్ణం. ఉప్పలదలస్స అగ్గసణ్ఠానవన్తం. "వట్టి" నామ ఇధ మనుస్సానం సరీరాకారసణ్ఠితా ఆయతపిణ్డి. "సుక్ఖచమ్మాని చ ఠపేత్వా"తి సమ్బన్ధో. తే పన పఞ్చప్పసాదా. సముదీరణం చఞ్చలనం. "యథాతం"తి కతమం వియ తం. ఇమే పసాదా విచిత్తా, కథంవిచిత్తాతి ఆహ "అఞ్ఞమఞ్ఞం అసదిసా"తి. కథం అసదిసాతి ఆహ "తేహీ"తిఆదిం.

గోచరరూపేసు. "వణ్ణవిసేసం"తి వణ్ణవిసేసత్థం. వణ్ణవికారన్తి వుత్తం హోతి. హదయే గతో పవత్తో భావో హదయఙ్గతభావో. "భావో"తి చ అధిప్పాయో వుచ్చతి. తం పకాసేతి, ముఖే వణ్ణవికారం దిస్వా అయం మే తుస్సతి, అయం మే రుచ్చతి, అయం మే కుప్పతి, అయం సోమనస్సితో, అయం దోమనస్సితోతి ఏవం జాననపచ్చయత్తా. "పకతియా పీ"తి వణ్ణవిసేసం అనాపజ్జిత్వాపీతి అధిప్పాయో. "యం కిఞ్చిదబ్బం"తి సవిఞ్ఞాణకవత్థుం. సమవిసమం పుట్ఠే పకాసితం. తం తం అత్థం వా ఆచిక్ఖతి తం సుత్వా తస్స తస్స అత్థస్స జాననతో. అత్తనో వత్థుం వా ఆచిక్ఖతి తం సుత్వా తస్స వత్థుస్సపి జాననతో. "అత్తనో వత్థుం సూచేతీ"తి ఇధ ఇదం నామ అత్థీతి పకాసేతి. "ఫుసీయతీ"తి ఫుసిత్వా విజానీయతి. "తం"తి ఫుసనం. "తస్సా"తి ఆపోధాతుయా. "ద్రవతావా"తి అద్దతిన్తరసతావా. ఫుసిత్వా గయ్హతి, సా చ ఆపోధాతు సియాతి చోదేతి. వుచ్చతే పరిహారో. ఏవం పన న లబ్భతి, తస్మా సా తేజోయేవ. న ఆపోతి. ఏత్థ ఏవం అలబ్భమానాపి సాసీతతా ఆపోయేవ, న తేజో. కస్మా, ఆపస్సపి సీతుణ్హవసేన దువిధతా సమ్భవతో . తస్మిఞ్హి లోహరసే ఉణ్హతా ఉణ్హఆపో, సీతవత్థూసు సీతతా సీతఆపోతి

చే. ఏవం పన సతి తేజో నామ నత్థీతి ఆపజ్జతీతి పరిహారో. "సహ అప్పవత్తనతో"తి ఏకతో అప్పవత్తనతో. "ఓరపారానం వియా"తి నదియం తీరం నామ ఇదం ఓరిమతీరం, ఇదం పారిమన్తి నియమతో నత్థి. యత్థ సయం తిట్ఠతి, తం ఓరిమన్తి, ఇతరం పారిమన్తి వోహరతి. ఏవం ఓరపారానం అనవట్ఠానం హోతీతి. ఏత్థ చ "సీతుణ్హానం సహ అప్పవత్తనతో"తి ఏతేన యది తే సహ పవత్తేయ్యుం. తత్థ సీతతా ఆపోనామ, ఉణ్హతా తేజోనామాతి వత్తబ్బా సియుం. న పన తే సహ పవత్తన్తి, తస్మా తథా న వత్తబ్బా హోన్తీతి దస్సేతి. న న వత్తబ్బా. కస్మా, ఉణ్హతేజేన యుత్తోహి ఆపో ఉణ్హత్తమేవ గచ్ఛతి. యథాతం ఉణ్హతేజేన యుత్తా పథవీపి వాయోపి ఉణ్హత్తమేవ గచ్ఛన్తీతి. తస్మా తే సహ న పవత్తన్తి. సహ అప్పవత్తేసుపి తేసు అఞ్ఞత్థ సీతవత్థూసు సీతతా ఆపోనామాతి వత్తబ్బమేవ హోతీతి చోదనా. ఏవంసన్తే తస్మిం లోహరసే సబ్బేపి రూపధమ్మా ఉణ్హత్తం గచ్ఛన్తీతి సబ్బేపి తేజోభావం పాపుణన్తి. 'ఉణ్హత్త లక్ఖణో తేజో'తిహి వుత్తం. యది చ సీతవత్థూసు సీతభావో నామ సియా. తత్థపి తేన యుత్తా సబ్బేపి రూపధమ్మా సీతతం గచ్ఛన్తియేవ. తత్థపి తవమతియా సబ్బేపి ఆపోభావం పాపుణన్తి. న పన సక్కా తథా భవితుం. న హి ఏవరూపం లక్ఖణఞ్ఞథత్తం నామ తేసం అత్థి. భావఞ్ఞథత్తమేవ అత్థి. తత్థ "లక్ఖణఞ్ఞథత్తం" నామ పథవీ ఆపోభావం గచ్ఛతి. ఆపో పథవిభావం గచ్ఛతీతిఆది. "భావఞ్ఞథత్తం" నామ పథవీ కదాచి కక్ఖళా హోతి. కదాచి ముదుకా. ఆపో కదాచి ఆబన్ధనమత్తో హోతి. కదాచి పగ్ఘరణకో. తేజో కదాచి ఉణ్హో, కదాచి సీతో. వాయో కదాచి విత్థమ్భనమత్తో, కదాచి సముదీరణోతి. ఏవం ఏకమేకస్సా ధాతుయా తిక్ఖ మన్ద ఓమత్తాధిమత్తవసేన క్రియాసఙ్కన్తి నామ అత్థీతి. తస్మా యం వుత్తం 'ఉణ్హతేజేన యుత్తోహి ఆపో ఉణ్హత్తమేవ గచ్ఛతి, యథా తం ఉణ్హతేజేన యుత్తా పథవీపి వాయోపి ఉణ్హత్తమేవ గచ్ఛన్తీ'తి. తం లక్ఖణఞ్ఞథత్తవచనం హోతి. న యుజ్జతి. న హి ఉణ్హతేజేన యుత్తా సబ్బేతేధమ్మా ఉణ్హత్తం గచ్ఛన్తి. అత్తనో అత్తనో సభావం న విజహన్తి. తథాహి తస్మిం పక్కుథితే సన్తత్తే లోహరసే భావో ఉణ్హత్తం న గచ్ఛతి. ఆబన్ధన సభావం వా పగ్ఘరణ సభావం వా న విజహతి. యది ఉణ్హత్తం గచ్ఛేయ్య, తం సభావం విజహేయ్య. ఏవంసతి, తస్మిం లోహరసే ఆబన్ధనాకారో వా పగ్ఘరణాకారో వా న పఞ్ఞాయేయ్య. సబ్బేరూప ధమ్మా విక్కిరేయ్యుం. విక్కిరిత్వా అన్తరధాయేయ్యుం. న చ న పఞ్ఞాయతి. నాపి విక్కిరన్తి. నోచ తత్థ ఆబన్ధనాకారో ఉణ్హత్తం గచ్ఛతి. అఞ్ఞోహి ఆబన్ధనాకారో, అఞ్ఞం ఉణ్హత్తం. ఆబన్ధనాకారో ఆపో, ఉణ్హత్తం తేజో. తత్థ పథవివాయేసుపి ఏసేవనయో. తస్మా యం వుత్తం "యది తే సహ పవత్తేయ్యుం. తత్థ సీతతా ఆపోనామ, ఉణ్హతా తేజో నామాతి వత్తబ్బా సియుం. న పన తే సహ పవత్తన్తి. తస్మా తథా న వత్తబ్బా హోన్తీతి దస్సేతీ"తి. తం సువుత్తమేవాతి దట్ఠబ్బం. "తేసం అనవట్ఠానతో"తి ఏతేన సచే తే సీతుణ్హా అవట్ఠితా సియుం. అథ సబ్బకాలేపి సీతతా ఆపోనామ, ఉణ్హతా తేజోనామాతి వత్తబ్బా సియుం. న పన తే అవట్ఠితా హోన్తి. అనవట్ఠితా ఏవ హోన్తి. తస్మా తథా న వత్తబ్బా హోన్తీతి దస్సేతి. ఏత్థ చ అనవట్ఠితేసు సన్తేసు యది సీతతా ఆపో నామ, ఉణ్హతా తేజోనామాతి వదేయ్యుం. ఏవఞ్చసతి, ఆపతేజాపి అనవట్ఠితా సియుం. యో ఇదాని ఆపో, సోయేవ ఖణన్తరే తేజో నామ. యో వా ఇదాని తేజో, సోయేవ ఖణన్తరే ఆపో నామాతి ఆపజ్జేయ్యుం. న చ సక్కా తథా భవితుం. లక్ఖణఞ్ఞథత్తే అసన్తే వోహారఞ్ఞథత్తస్సపి అసమ్భవతో. తేన వుత్తం "ఓరపారానం వియ తేసం అనవట్ఠానతో చ విఞ్ఞాయతీ"తి. తత్థ "విఞ్ఞాయతీ"తి సాసీతతా తేజోయేవ, న ఆపోతి విఞ్ఞాయతీతి.

"అథ పనా"తిఆదీసు. యం పుబ్బే పరేన వుత్తం 'నను ద్రవతా వా ఫుసిత్వా గయ్హతీ'తి. తం విచారేతుం "అథ పనా"తిఆది వుత్తం. తత్థ "అథ పనా"తి యది పన గయ్హతి, ఏవంసతీతి చ. ఏవఞ్చసతి ఆరమ్మణ భూతో ఏవ సియాతి సమ్బన్ధో. అయం పనేత్థా ధిప్పాయో. సచే ద్రవభావభూతో ఆపో ఫుసిత్వా గయ్హేయ్య. ఏవం సతి , అయోపిణ్డాదీసు ఆబన్ధనమత్తభూతో ఆపోపి ఫుసిత్వా గహేతబ్బో సియా. కస్మా, ఆపభావేన ఏకత్తా. ఏవఞ్చసతి, తేసు అయోపిణ్డాదీసు సో ఆపో తాని హత్థేన వా పాదేన వా ఫుసన్తస్స పహరన్తస్స వినా ఇతర మహాభూతేహి విసుం కాయిక సుఖదుక్ఖానం ఆరమ్మణ

పచ్చయో సియా. యథాతం, తేస్వేవ అయోపిణ్డాదీసు పథవిమహాభూతం వినా ఇతరమహాభూతేహి విసుం కాయికసుఖదుక్ఖానం ఆరమ్మణ పచ్చయో హోతి. ఏవం తేజోవాయేసుపీతి. న పన సో విసుం కాయికసుఖదుక్ఖానం ఆరమ్మణ పచ్చయో హోతి. తస్మా సో ఫోట్ఠబ్బ సభావో న హోతి. యథా చ సో ఫోట్ఠబ్బసభావో న హోతి. తథా పకతి ఉదకాదీసు ద్రవభావభూతోపి ఆపో తాని ఫుసన్తస్స పహరన్తస్స కాయికసుఖదుక్ఖానం ఆరమ్మణ పచ్చయో న హోతి. న చ ఫోట్ఠబ్బ సభావోతి. ఏవఞ్చసతి, కథం అయోపిణ్డాదీసు ఆబన్ధనమత్తభూతో ఆపో కాయికసుఖదుక్ఖానం పచ్చయో న హోతి. కథఞ్చ తేసు ఇతరమహాభూతాని విసుం విసుం కాయికసుఖదుక్ఖానం పచ్చయా హోన్తీతి. తం దస్సేతుం "యఞ్హీ"తిఆదిమాహ. తత్థ "సణ్హథద్ధతావసేనవా"తి తేసు రితాయ పథవిధాతుయా సణ్హథద్ధతావసేన వా. సణ్హపథవీసుఖవేదనాయ థద్ధపథవీదుక్ఖవేదనాయ ఆరమ్మణ పచ్చయోతి వుత్తం హోతి. ఏవం సేసేసు. "అబ్భన్తరత్థమ్భనస్సా"తి తేసం అయోపిణ్డాదీనం అబ్భన్తరే రితస్స విత్థమ్భన సభావస్స. "నో అఞ్ఞథా"తి తానితీణి కారణాని ఠపేత్వా ఆబన్ధన క్రియం పటిచ్చ కాయికసుఖదుక్ఖుప్పత్తి నామ నత్థీతి అధిప్పాయో. ఇదాని పకతి ఉదకాదీసు ద్రవభావభూతం ఆపోధాతుమ్పి ఫుసిత్వా జానన్తీతి మహాజనా మఞ్ఞన్తి. తబ్బినోధనేన సహ లద్ధగుణం దస్సేతుం "తస్మా"తిఆదిమాహ. తత్థ "పథమం ద్రవతా సహితాని. ల. జానన్తీ"తి ఇదం పధాన వచనం. లోకే హత్థేన పరామసిత్వా వా చక్ఖునా దిస్వా వా ఇదం రస్సం, ఇదం దీఘం, ఇదం వట్టం, ఇదం మణ్డలన్తిఆదినా సణ్ఠానం జానన్తా హత్థ ఫుసనేన వా చక్ఖు దస్సనేన వా సహేవ తం జానన్తీతి మఞ్ఞన్తి. తత్థ పన పురిమభాగే కాయద్వారవీథి చిత్తేన పచ్చుప్పన్నాని తీణిభూతాని ఫుసిత్వా వా చక్ఖుద్వార వీథిచిత్తేన పచ్చుప్పన్నం రూపం దిస్వా వా పచ్ఛా వత్థుగ్గహణవీథియా ఉప్పన్నాయ ఏవ సణ్ఠానం జానన్తి. ఏసేవనయో రత్తియం అలాతచక్కసణ్ఠానం జానన్తస్సపి. తత్థ పన బహూనిపి పుబ్బాపరవీథిచిత్తసన్తానాని ఇచ్ఛితబ్బాని. తథా లోకే చక్ఖునా దిస్వా ద్వారవాతపానాదీనం ఛిద్దవివరాని జానన్తా చక్ఖునా దస్సనేన సహేవ తాని జానన్తీతి మఞ్ఞన్తి. తత్థ పన పురిమభాగే చక్ఖుద్వారికవీథి చిత్తేన పచ్చుప్పన్నాని కవాటరూపభిత్తి రూపాని పునప్పునం దిస్వా పచ్ఛా అలాతచక్కస్స మజ్ఝే వివరంపి జానన్తా వియ విసుం ఉప్పన్నాయ మనోద్వారిక విఞ్ఞాణవీథియా ఏవ తం ఛిద్దవివరభూతం ఆకాసం జానన్తి. తథా హత్థేన ఉదకం ఫుసన్తస్స పథమం ద్రవసహితాని విలీనాని ముదూని తీణిఫోట్ఠబ్బ మహాభూతాని విసుం విసుం కాయద్వారిక వీథి చిత్తేహి ఫుసనకిచ్చేన ఆరమ్మణం కరిత్వా పచ్ఛా విసుం సుద్ధాయ మనోద్వారిక వీథియా ఏవ ద్రవభావసఙ్ఖాతం పగ్ఘరణక ఆపోధాతుం జానన్తి. ఏవం సన్తేపి తం ద్రవభావంపి హత్థేన ఫుసనేన సహేవ జానన్తీతి మఞ్ఞన్తీతి అధిప్పాయో.

గావో చరన్తి ఏత్థాతి ఆహ "గున్నం చరణట్ఠానం"తి. అక్ఖర విదూ పన గోసద్దం ఇన్ద్రియత్థేపి ఇచ్ఛన్తీతి ఆహ "గోతి వా"తిఆదిం. తాని చక్ఖాదీని ఏతేసు రూపాదీసు చరన్తి, ఏతాని వా రూపాదీని తేసు చక్ఖాదీసు చరన్తి. తత్థ పురిమేన గావో ఇన్ద్రియాని చరన్తి ఏతేసూతి గోచరానీతి దస్సేతి. పచ్ఛిమేన గోసుఇన్ద్రియేసు చరన్తీతి గోచరానీతి. ఇమాని పన పఞ్చ రూపాదీని.

భావద్వయే. ఇచ్ఛనట్ఠేన ఠానట్ఠేన ఠపనట్ఠేన చ ఇత్థీ. సాహికామరతి అత్థాయ సయంపి అఞ్ఞంకామికం ఇచ్ఛతి. సయఞ్చ కామికేన ఇచ్ఛీయతి. అఞ్ఞో చ కామికో ఘరావాస సుఖత్థాయ తత్థ ఠానం ఉపేతి, పతిట్ఠాతి. ఆయతిఞ్చ కులవంసప్పతిట్ఠానత్థాయ తత్థ కులవంస బీజం ఠపేతీతి. పూరణట్ఠేన ఇచ్ఛనట్ఠేన చ పురిసో. సోహి అత్తహితఞ్చ పూరేతి, పరహితఞ్చ ఇచ్ఛతి. ఇధలోకహితఞ్చ పూరేతి, పరలోకహితఞ్చ ఇచ్ఛతి. ఉభయలోకహితఞ్చ పూరేతి, లోకుత్తరహితఞ్చ ఇచ్ఛతి, ఏసతి, గవేసతీతి. పుమస్ససకం పుంసకం. పురిసలిఙ్గాది. నత్థి పుంసకం ఏతస్సాతి నపుంసకం. "యస్స పన

ధమ్మస్సా”తి భావరూపధమ్మస్స. “తం”తి ఖన్ధపఞ్చకం. మహాసణ్ఠానం సత్తానం జాతిభేదం లిఙ్గేతి ఞాపేతీతి లిఙ్గం. లక్ఖణపాఠకా నిమినన్తి సఞ్జానన్తి కల్యాణ పాపకం కమ్మవిపాకం ఏతేనాతి నిమిత్తం. కిరియా కుత్తం. ఆయుకన్తం కప్పీయతి సఙ్ఖరీయతీతి ఆకప్పో. సబ్బేపేతేలిఙ్గాదయో. సోచ అవిసదాదిభావో. “వచనేసుచా”తి ఇత్థిసద్దపురిససద్దాదీసు చ. “వచనత్థేసు చా”తి ఇత్థి సణ్ఠాన పురిససణ్ఠానాది అత్థేసు చ. “నిమిత్తసద్దో వియా”తి నిమిత్త సద్దో అఙ్గజాతే పాకటో వియాతి. న పాకటో దిట్ఠో. అపాకటో పన కత్థచి దిట్ఠోతి అధిప్పాయో. “భవన్తి సద్దబుద్ధియో”తి సద్దసత్థనయో. “భవన్తి లిఙ్గాదీనీ”తి అట్ఠకథానయో. తత్థ హి ఇత్థిలిఙ్గాదీనం హేతుభావ లక్ఖణన్తి వుత్తం. “ఏతస్మిం సతీ”తి చ జాతియా సతి, జరామరణం హోతి. అసతి న హోతీతి ఏత్థవియ హేతు ఫలభావపాకటత్థం వుత్తం.

వత్థురూపే. నిరుత్తినయేన వచనత్థా భవన్తి. ధాతు ద్వయం నామ మనోధాతు మనోవిఞ్ఞాణధాతు ద్వయం. “అవత్వా”తి హదయ వత్థుం అవత్వా. “తం”తి హదయ వత్థు రూపం. “పఞ్చా”తి పఞ్చవత్థూని. “తేసం”తి తేసం కుసలాదీనం. “తత్థ వుత్తం”తి పట్ఠానే వుత్తం. “యం రూపం నిస్సాయా”తి యం రూపం నిస్సాయ మనోధాతు చ మనోవిఞ్ఞాణధాతు చ వత్తన్తీతి ఇమం పాఠం నిద్దిసతి. “అనఞ్ఞ సాధారణేసు ఠానేసూ”తి చక్ఖు వత్థాదీహి అఞ్ఞవత్థూహి అసాధారణేసు కుసలాకుసలట్ఠానేసు.

జీవితరూపే. “అధిప్పచ్చయోగేనా”తి అధిపతిభావయోగేన. “అధిపతిభావో”తి చ ఇన్ద్రియపచ్చయ కిచ్చం వుచ్చతి. న అధిపతి పచ్చయకిచ్చం. “జీవన్తీ”తి హరితభావం న విజహన్తీతి వుత్తం హోతి. న హి తాని ఏకన్తేన జీవన్తాని నామ హోన్తి. జీవిత రూపస్స ఏకన్త కమ్మజస్స బహిద్ధా అనుపలద్ధత్తా. కమ్మజరూపాని జీవన్తి యేవాతి సమ్బన్ధో. “కమ్మే అసన్తేపీ”తి కమ్మచేతనాయ పుబ్బే నిరుద్ధత్తా వుత్తం. తదత్థం బ్యతిరేకతో పాకటం కరోన్తో “తథాహీ”తిఆదిమాహ. “ఇతర రూపానీ”తి చిత్తజరూపాదీని. ఏకవీథివారో నామ పఞ్చద్వారవీథివారో. మనోద్వారవీథివారో ఏకజవన వారోతి వుత్తో. పరిచ్ఛిన్నం హోతి. కస్మా, ఏకేకస్మిం వీథివారే నిరుద్ధే భవఙ్గ సమయే అసదిసస్స రూపసన్తానస్స పాతుబ్భావతోతి అధిప్పాయో. తఞ్చ ఖో రూపవిసేసం జానన్తస్సేవ పాకటం హోతి. అజానన్తస్స పన తఙ్ఖణమత్తే అపాకటం. కస్మా, తాదిసస్సపి ఉతుజరూపసన్తానస్స థోకం పవత్తనతో. యస్సహి దోస సముట్ఠితేన రూపసన్తానేన ముఖరూపం దుబ్బణ్ణం హోతి. తస్స దోసే నిరుద్ధేపి తం రూపం థోకం దుబ్బణ్ణమేవ ఖాయతీతి. “ఉతుజాహారజానఞ్చ సన్తతి పచ్చుప్పన్నం”తి అధికారో. ఏకం అద్ధాపచ్చుప్పన్నమేవ హోతీతి వుత్తం. న ను చక్ఖుసోతాదీని కమ్మజరూపసన్తానానిపి పవత్తికాలే కదాచి సుప్పసన్నాని, కదాచి పసన్నాని, కదాచి అప్పసన్నాని దిస్సన్తీతి. సచ్చం, తథా పవత్తి పన సన్తాన విచ్ఛేదేన న హోతి, నానావిచ్ఛిన్నే చ ఏకేకస్మిం సన్తానే తేసం పునఘటనం నామ నత్థి. సకిం అన్ధో అన్ధోయేవ హోతి. బధిరోచ బధిరోయేవాతి అధిప్పాయో. “యది ఏవం”తి ఏవం యది సియాతి అత్థో. “అరూప ధమ్మానం సన్తతి పచ్చుప్పన్నం”తి అధికారో. “విపాకానీ”తి భవఙ్గభూతాని విపాకాని. ఏకసన్తతివసేన పవత్తిస్సన్తియేవ, తస్మా తేసం నానాసన్తతి పచ్చుప్పన్నం నామ న వత్తబ్బం. కస్మా, యావజీవమ్పి ఏక కమ్మనిబ్బత్తత్తాతి అధిప్పాయో. “ఇతరాని పనా”తి కుసలా కుసల క్రియచిత్తాని పన. “తదారమ్మణా”తి నిరుద్ధారమ్మణా. అద్ధానప్పరణానుభావేన పవత్తన్తియేవ. న పన చిత్తజరూపాదీని వియ అత్తనో జనకపచ్చయే నిరుద్ధే నిరుజ్ఝన్తి. అయం అరూపధమ్మానం జీవన్తత్తే విసేసోతి అధిప్పాయో. “అయమత్థో వత్తబ్బో”తి అరూప ధమ్మానం జీవన్తతావిసేసో వత్తబ్బో. యథా రూపసన్తతియం అనన్తర పచ్చయో నామ నత్థి. చుతికాలే భవన్తరరూపసన్తానస్స కిఞ్చి పచ్చయత్తం అనుపగన్త్వా నిరుజ్ఝతి. తేన భవన్తర పాతుబ్భావో నామ తేసం నత్థి. న తథా అరూపసన్తతియం. తత్థ పన చుతిచిత్తమ్పి పటిసన్ధియా అనన్తర పచ్చయో హుత్వా నిరుజ్ఝతి. తేన భవన్తరపాతుబ్భావో నామ తేసం అత్థి. అయమ్పి అరూపధమ్మానం జీవన్తత్తే

విసేసో. తస్మా అరూపధమ్మానంపి కమ్మజరూపానం వియ నిచ్చం జీవితయోగేన జీవన్తత్తా సన్తతి పచ్చుప్పన్నం నామ న భవేయ్యాతి న చోదేతబ్బన్తి. కుసలా కుసల క్రియచిత్తాని నామ అకమ్మజాని హోన్తి. చిత్తజరూపాదీని వియ అతీతం కమ్మం అనపేక్ఖిత్వా తఙ్ఖణికేహి నానాపచ్చయేహి ఉప్పజ్జన్తి. తస్మా తేసం జీవన్తానంపి సతం అజీవన్తానం చిత్తజరూపాదీనం వియ నానాసన్తతి పచ్చుప్పన్నం నామ అత్థి. జీవన్తతా విసేసోపి అత్థీతి అధిప్పాయో. ఏత్థ కేచి వదన్తి. రుక్ఖాదీసుపి జీవితం నామ అత్థి. యతో తేసం హరితతా చ అహరితతా చ రూహనఞ్చ-అరూహనఞ్చ దిస్సతీతి. వుచ్చతే, యది తేసం జీవితం నామ అత్థి, అరూపజీవితం వా సియా, రూపజీవితం వా. తత్థ సచే అరూపజీవితం హోతి. యథా తేన సమన్నాగతో సత్తో పునప్పునం మరిత్వా పునప్పునం భవన్తరే పాతుబ్భవన్తి. తథా రుక్ఖాపి మరిత్వా భవన్తరే పాతుబ్భవేయ్యుం. అథ రూపజీవితం సియా. యథా సత్తానం చక్ఖాది అఙ్గేసు జీవిత సన్తానే భిన్నే తాని అఙ్గాని పున జీవన్తాని కాతుం న సక్కోన్తి. తథా రుక్ఖాపి ఖన్ధేసు వా సాఖాసువా ఛిన్నేసు జీవితసన్తానే భిన్నే తేఖన్ధావా సాఖాయో వా పున అఞ్ఞత్థ రోపేతుం న సక్కా భవేయ్యుం. సక్కా ఏవ భవన్తి. తస్మా తదుభయంపి జీవితం నామ తేసం నత్థీతి దట్ఠబ్బం. విభావనిపాఠే. న హి తేసం కమ్మంయేవ ఠితికారణం హోతీతి ఏత్థ కమ్మం ఠితికారణం ఏవ న హోతీతి యోజేతబ్బం. తేనాహ "ఆహారజాదీనం"తిఆదిం. ఏకకలాపే గతా పవత్తా సహజాత పచ్చయా, తేహి ఆయత్తా పటిబద్ధాతి విగ్గహో. కమ్మాదీనం రూపజనకపచ్చయానం జనకానుభావో నామ రూపకలాపానం ఉప్పాదక్ఖణే ఏవ ఫరతి, న ఠితిక్ఖణే. ఉపచయసన్తతియో చ ఉప్పాదక్ఖణే లబ్భన్తి, న ఠితిక్ఖణే. తస్మా తా జనకపచ్చయానుభావక్ఖణే లద్ధత్తా కుతోచిజాతనామం లభన్తి. జరతాపన ఠితిక్ఖణే ఏవ లబ్భతి, న ఉప్పాదక్ఖణే. తస్మా సా కుతోచిజాత నామం న లభతి. యది పన ఆహారజాదీనం రూపధమ్మానం ఠితి నామ ఆహారాది జనకపచ్చయాయత్తా భవేయ్య. జరతాపి జనకపచ్చయానుభావక్ఖణేవ లబ్భమానా సియా. ఏవఞ్చసతి, సాపి కుతోచిజాత నామం లభేయ్య. న పన లభతి. తస్మా తేసం ఠితి నామ జనకపచ్చయాయత్తా న హోతీతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో "ఇతరథా"తిఆదిమాహ. "ఉపత్థమ్భమానా"తి కలాపన్తరే ఠత్వా ఉపత్థమ్భమానా. "న ఖణఠితిప్పవత్తియా"తి ఖణఠి తిభావేన పవత్తిఅత్థాయ ఉపత్థమ్భన్తి, అనుపాలేతీతి యోజనా. సబ్బేసంపి రూపారూపధమ్మానం. "తం"తి విభావనివచనం. "ఇదం పనా"తి జీవితరూపం పన.

ఆహారరూపే. "సవత్థుకవచనం"తి భోజనాది వత్థునా సహ పవత్తతీతి సవత్థుకం. వచనం. న హి నిబ్బత్తితం ఆహార రూపం నామ కబళం కాతుం సక్కా హోతీతి. "వివేచితానీ"తి పాచన కిచ్చేన విభజితాని. విసుం విసుం కతాని. "పఞ్చధా విభాగం గచ్ఛన్తీ"తి ఏకం భాగం పాణకా ఖాదన్తి. ఏకం భాగం ఉదరగ్గి ఝాపేతి. ఏకో భాగో ముత్తం హోతి. ఏకోభాగో కరీసం. ఏకోభాగో రసభావం ఆపజ్జిత్వా సోణితమంసాదీని ఉపబ్రూహయతీతి ఏవం వుత్తనయేన పఞ్చధా విభాగం గచ్ఛన్తి. "లోకే"తి లోకియ గన్థే. "తతో"తి ఆమాసయతో. అనుఫరన్తో హుత్వా. "తస్సా"తి రసభాగస్స. "భూతేసూ"తి మహాభూతేసు. సహ ఇన్ద్రియేన వత్తతీతి సేన్ద్రియో. కాయో. ఉదయతీతి ఓజా. దకారస్స జకారో. అవతి జనేతీతి ఓజా. అవసద్దస్స ఓకారో. "అత్తనోవత్థుం"తి అత్తనోనిస్సయభూతం రూపకాయం.

"అఞ్ఞాపదేసో" నామ రూపస్స లహుతాతిఆదీసు అఞ్ఞస్స రూపస్స క్రియామత్తభావేన అపదిసనం వుచ్చతి. "ఉజుకతోవ నిప్ఫాదితం"తి ముఖ్యతోవ జనితం. యథాహి సబ్బం అనిప్ఫన్నరూపం అజాతి ధమ్మత్తా ఉజుకతో కమ్మాదీహి జాతం నామ న హోతి. కమ్మాదీహి జాతం పన నిప్ఫన్నరూపం నిస్సాయ దిస్సమానత్తా ఠానూపచారేన విఞ్ఞత్తి ద్వయం చిత్తజంతిఆదినా వుచ్చతి. న తథా ఇదం నిప్ఫన్నరూపం. ఇదం పన జాతిధమ్మత్తా ఉజుకతోవ కమ్మాదీహి పచ్చయేహి నిప్ఫాదితం జనితన్తి వుత్తం హోతి. "రూపం"తి వుత్తే అనిప్ఫన్నరూపంపి లబ్భతీతి తతో విసేసనత్థం రూపరూపన్తి వుచ్చతీతి

ఆహ "రుప్పనలక్ఖణ సమ్పన్నం"తిఆదిం. తత్థ "రుప్పనలక్ఖణం" నామ సీతుణ్హాదీహి వికారపత్తిలక్ఖణం. తమ్పన అనిప్ఫన్న రూపే ముఖ్యతో న లబ్భతి. నిప్ఫన్నరూపే ఏవ లబ్భతి. కస్మా, నిప్ఫన్నరూపస్సహి నానావికారో వికారరూపన్తి వుచ్చతి. లక్ఖణం లక్ఖణ రూపన్తి వుచ్చతి. వికారస్స పన వికారో నామ నత్థి. లక్ఖణస్స చ లక్ఖణం నామ నత్థి. యది అత్థీతి వదేయ్య. వికారస్స వికారో, తస్స చ వికారో, తస్స చ వికారోతి అపరియన్తమేవ సియా. తథా లక్ఖణేపీతి.

ఆకాసధాతుయం. "పకాసన్తీ"తి ఇదం ఏకం ఇదం ఏకన్తి పఞ్ఞాయన్తి. "పరిచ్ఛిన్దతీ"తి ఆహ "పరితో"తిఆదిం. "అసమ్మిస్సం"తి వత్వా తదత్థం వివరతి "ఏకత్తం అనుపగమనం"తి. పరిచ్ఛిన్దీయతీతి పరిచ్ఛేదోతి ఆహ "తేహి వా"తిఆదిం. "తేహి వా"తి కలాపన్తరభూతేహి వా. "అత్తనో వా పరేసం వా అకత్వా"తి అత్తనోపక్ఖికం వా పరేసం పక్ఖికం వా అకత్వా. పరిచ్ఛేద క్రియామత్తం పరిచ్ఛేదోతి ఆహ "తేసం వా"తిఆదిం. "తేసం వా"తి కలాపన్తరభూతానం వా. "అయం పనా"తి అయం పరిచ్ఛేదో పన. "తస్సా"తి పరిచ్ఛేదస్స. సో పాళియం వుత్తోతి సమ్బన్ధో. "ఇతి కత్వా"తి ఏవం మనసికత్వా. "ఏతేహీ"తి ఏతేహి మహాభూతేహి. "అఞ్ఞమఞ్ఞ అబ్యాపితతా"తి ద్విన్నం తిణ్ణం వా రూపకలాపానం ఏకకలాపత్తూపగమనం అఞ్ఞమఞ్ఞ బ్యాపితా నామ, తథా అనుపగమనం అఞ్ఞమఞ్ఞ అబ్యాపితతా నామ. తేనాహ "ఏకత్తం"తిఆదిం. "తత్థా"తి తిస్సం పాళియం. "నానాకలాపగతానం భూతానం"తి ఏతేన కలాపపరియన్తతా ఏవ వుత్తా హోతి.

విఞ్ఞత్తి ద్వయే. "సయఞ్చా"తి విఞ్ఞత్తి సఙ్ఖాతం సయఞ్చ. "తేనా"తి చలమానేన కాయఙ్గేన. "తేహీ"తి పచ్చక్ఖే ఠితేహి జనేహి. తత్థాతిఆదీసు. "కాయఙ్గవికారం కరోన్తస్సా"తి అభిక్కమనాది అత్థాయ హత్థపాదాదీనం కాయఙ్గానం చలన సఙ్ఖాతం వికారం కరోన్తస్స. ఉప్పజ్జన్తా చ సబ్బేతే చిత్తజవాతకలాపా యథాధిప్పేత దిసాభిముఖా ఏవ ఉప్పజ్జన్తీతి యోజనా. "యథా వా తథా వా అనుప్పజ్జిత్వా"తి అనియమతో అనుప్పజ్జిత్వాతి వుత్తం హోతి. యస్స చోపన కాయస్స. "తేహీ"తి చిత్తజవాతకలాపేహి. నియామకో నావానియోజకో. "తే చా"తి తేచిత్తజవాతకలాపసఙ్ఘాటా. ఏతేన సకలం కాయఙ్గం నిదస్సేతి. సకలకాయఙ్గం నావాసదిసన్తి వుత్తం హోతి. "చారేత్వా"తి వియూహిత్వా. కథం పన సా నియామకసదిసీ హోతీతి ఆహ "యథాహీ"తిఆది. యదేతం సక్కోతీతి వచనం వుత్తన్తి సమ్బన్ధో. "కతిపయజవన వారేహీ"తి ద్వత్తి జవనవారేహి. "తతో"తి యస్మిం వారే చలన సఙ్ఖాతం దేసన్తర పాపనం జాయతి. తతో చలనవారతో. సన్ధమ్భన సన్ధారణాని ఏవ సమ్పజ్జన్తి, న చలనసఙ్ఖాతం దేసన్తర పాపనం. "ఏత్థా"తి ఏతిస్సం అట్ఠకథాయం. నానాజవనవీథీసు. ల. ఉపత్థమ్భనే చ యుజ్జతియేవ. న ఏకిస్సాయ జవనవీథియం ఏవ యుజ్జతీతి అధిప్పాయో. యది నానాజవనవీథీసు తథా ఉపత్థమ్భనఞ్చ గయ్హేయ్య. ఏవంసతి, అన్తరన్తరా బహూ భవఙ్గవారాపి సన్తి. తత్థ కథం తదుపత్థమ్భనం సమ్పజ్జేయ్యాతి ఆహ "తథాహీ"తిఆదిం. తత్థ "ఉతుజరూపసఙ్ఘాటాని పీ"తి భవఙ్గసమయే పవత్తాని ఉతుజరూపకలాపసన్తానకాని. "తదాకార వన్తానీ"తి తస్సా చిత్తజరూపసన్తతియా ఆకార వన్తాని. పచ్ఛిమ పచ్ఛిమానం రూపకలా పసఙ్ఘాటానం అపరాపరం ఉప్పజ్జనన్తి సమ్బన్ధో. పురిమపురిమానం రూపకలాపసఙ్ఘాటానం ఖణికధమ్మతా చ తేసం న సియా. న చ తే ఖణికధమ్మా న హోన్తి. అఞ్ఞథా దేసన్తర సఙ్కమనసఙ్ఖాతం చలనం ఏవ న సియా. చలనం తిహి నానాక్రియానం పాతుబ్భావో వుచ్చతి. నానాక్రియా చ నామ నానాధమ్మా ఏవ. యస్మా చ అఙ్గపచ్చఙ్గానం ఖణేఖణే చలనం నామ లోకే పచ్చక్ఖతో దిట్ఠం. తస్మా తేసం ఖణికధమ్మతాపి దట్ఠబ్బా హోతీతి. ఏతేన తేసం ఖణికమరణం దస్సేతి, యం రూపారూపధమ్మానం అనిచ్చలక్ఖణన్తి వుచ్చతి. అబ్యాపార ధమ్మతా చ అవసవత్తితా చ తేసం న సియా. న చ తే అబ్యాపార ధమ్మా, న అవసవత్తి ధమ్మా చ న హోన్తి. అఞ్ఞథా పచ్చయాయత్త వుత్తితా ఏవ తేసం న సియా. పచ్చయాయత్త వుత్తితాతి చ పచ్చయే సతి, తే వత్తన్తి, అసతి న వత్తన్తీతి ఏవం పవత్తా పచ్చయాయత్త వుత్తితా యస్మా చ పచ్చయసామగ్గియం సతి, తే వత్తన్తియేవ. తేసం వత్తనత్థాయ

కేనచిబ్యాపారేన కిచ్చం నత్థి. తే మావత్తన్తూతి చ అత్తనో వసేన వత్తన్తి. పచ్చయే అసతి, న వత్తన్తియేవ. తేసం అవత్తనత్థాయ కేనచిబ్యాపారేన కిచ్చం నత్థి. తేమావత్తన్తూతి చ అత్తనో వసేనవత్తన్తి. యస్మా చ తేసం పచ్చయాయత్త వుత్తితా నామ లోకే విఞ్ఞానం పచ్చక్ఖతోదిట్ఠా. తస్మా తేసం అబ్యాపారతా చ అవసవత్తితా చ దట్ఠబ్బా హోతి. ఏతేన తేసం సబ్బేహి సత్తపుగ్గల అత్తాకారేహి సబ్బసో సుఞ్ఞం దస్సేతి, యం రూపారూపధమ్మానం అనత్తలక్ఖణన్తి వుచ్చతీతి.

“వచీభేదం”తి అక్ఖర పదభావపత్తం వచీమయసద్దప్పకారం. ఉపాదిన్నకపథవీధాతుయో నామ కమ్మజ పథవీధాతుయో. తాసు సఙ్ఘట్టనన్తి సమ్బన్ధో. అత్తనా సహజాతేనయేన ఆకారవికారేన ఉపగచ్ఛతి, యేన చ ఉపలబ్భతీతి సమ్బన్ధో. అజ్ఝత్త సన్తానగతా సబ్బే చతుజరూపధమ్మాపి కత్థచి ఉపాదిన్నకాతి వుచ్చన్తీతి ఆహ “చతుజభూతాయ ఏవ వా”తి. ద్వీసుఠాన కరణేసు కరణపక్ఖే చలనాకారప్పవత్తా చిత్తజపథవీధాతు ఠానపక్ఖే పథవిధాతుయం సఙ్ఘట్టయమానా కమ్మజపథవియం ఏవ ఘట్టేతి. ఇతర పథవియం న ఘట్టేతీతి న సక్కా వత్తుంతి కత్వా ఇధ ఏవగ్గహణం కతం. “వికార ద్వయఞ్చా”తి కాయవికార వచీవికార ద్వయఞ్చ. కథం పన అసమ్మిస్సం కత్వా వేదితబ్బన్తి ఆహ “ఏత్థచా”తిఆదిం. యం పన తాసం ఘట్టనప్పకారవిధానం అత్థీతి సమ్బన్ధో. “తాసం” చిత్తజపథవీనం. “తం తం వణ్ణుత్తపత్తియా”తి క, ఖా, దివణ్ణుత్తపత్తత్థాయ. యం పన కాయవిఞ్ఞత్తిట్ఠానే ‘అయఞ్చ అత్థో ఉపరి అక్ఖరుప్పత్తి విచారణాయం పాకటో భవిస్సతీ’తి వుత్తం. తం ఇధ పాకటం కరోన్తో “ఏత్థ చా”తిఆదిమాహ. తేనేవ హి మూలటీకాయం వుత్తన్తి సమ్బన్ధో. “ఏత్థ చా”తి మూలటీకాపాఠే. “పుబ్బభాగే”తి పరిబ్యత్త అక్ఖరప్పవత్తివీథితో పుబ్బభాగే. “నానాజవనవీథీహీ”తి నానప్పకారేహి జవనవీథివారేహి. “పఠమజవనచిత్తస్సపీ”తి పరిబ్యత్త అక్ఖరప్పవత్తివీథియం ఉప్పన్నపఠమజవన చిత్తస్సపి. తస్స ఆసేవనఞ్చ నామ తతో పురిమేహి వీథివారేహి ఏవ లద్ధం సియాతి అధిప్పాయో. “ఆసేవనం”తి చ ఉపచార వచనం దట్ఠబ్బన్తి హేట్ఠా వుత్తమేవ. “తస్సా”తి పరిబ్యత్తక్ఖరస్స. వుత్తఞ్చ సద్దసత్థేసు. “దీఘముచ్చరే”తి పఞ్చదీఘా వుచ్చన్తి. మిథిన్ద పఞ్హాపాఠే. “సాధికే వీహివాహసతే”తి వీహిధఞ్ఞపూరో సకటో వీహివాహో నామ. వీహివాహానం సాధికే సతస్మిం. అభిమఞ్ఞనం అభిమానో. “సేసమేత్థ కాయవిఞ్ఞత్తియం వుత్తనయే నా”తి తథాహి చలనచిత్తజరూపసన్తతియం పవత్తానీతిఆదినా వుత్త నయేనాతి అత్థో. ఇధ పన వచీభేదకర చిత్తజసద్దసన్తతియం పవత్తాని ఉతుజరూపసఙ్ఘాటానీతిఆదినా వత్తబ్బం. తేనాహ “యథాసమ్భవం”తి. “పవత్తనత్థో”తి అభిక్కమనాది సజ్ఝాయనాదీనం పవత్తాపనత్థో. “ఏత్థ చా”తిఆదీసు. “బోధేతు కామతా రహితేసూ”తి అభిక్కమనపటిక్కమనాదీసు కాయవిఞ్ఞత్తి చ, సుత్తన్త సజ్ఝాయనాదీసు వచీవిఞ్ఞత్తి చ పరం బోధేతుకామతా రహితాతి దట్ఠబ్బా. “ద్వీసు బోధకవిఞ్ఞత్తీసూ”తి బోధకకాయవిఞ్ఞత్తి బోధకవచీ విఞ్ఞత్తీసు. పురిమా కాయవిఞ్ఞత్తి, పచ్ఛిమా చ వచీవిఞ్ఞత్తి. పచ్ఛా సుద్ధేన మనోద్వారిక జవనేన ఏవ విఞ్ఞాయతి, న పఞ్చద్వారిక జవనేనాతి యోజనా. చక్ఖువిఞ్ఞాణ వీథియా గహేత్వాతి సమ్బన్ధో. “కాయవిఞ్ఞాణ వీథియా”తి వచీభేదం అకత్వా హత్థగ్గహణాది వసేన అధిప్పాయ విఞ్ఞాపనే అయం కాయవిఞ్ఞాణవీథి దట్ఠబ్బా. కస్మా పన సయఞ్చవిఞ్ఞాయతీతి విఞ్ఞత్తీతి అయం వికప్పో వుత్తోతి ఆహ “సాహి అత్తానం”తిఆదిం. “మజ్ఝే”తి విఞ్ఞత్తిగ్గహణవీథి అధిప్పాయగ్గహణవీథీనం మజ్ఝే. కథం పవత్తకవిఞ్ఞత్తీసు అధిప్పాయం విఞ్ఞాపేతి, సయఞ్చవిఞ్ఞాయతీతి ద్వే అత్థా లబ్భన్తీతి ఆహ “ద్వీసు పనా”తిఆదిం. అయం అభిక్కమతి, అయం పటిక్కమతీతి జానన్తా అభిక్కమనపయోగఞ్చ తప్పయోగ జనకచిత్తఞ్చ జానన్తి. “పరస్సకథం”తి బోధేతుకామతారహితమ్పి పరస్సవచనసద్దం. రాగచిత్తఞ్చ జానన్తి. తేన వుత్తం మూలటీకాయం పరం బోధేతుకామతాయ వినాపి అభిక్కమనాదిప్పవత్తనేన సోచిత్తసహభువికారో అధిప్పాయం. ల. ద్విధాపి విఞ్ఞత్తి యేవాతి.

వికారరూపేసు. “కమ్మయోగ్యం”తి అభిక్కమనాదికమ్మేసు యోజేతుం యుత్తం. అదన్ధతా వుచ్చతి సీఘప్పవత్తి. సా లక్ఖణం అస్సాతి విగ్గహో. సరీర క్రియానుకులో కమ్మఞ్ఞభావో లక్ఖణం యస్సాతి సమాసో. “ధాతుయో”తి మహాభూతధాతుయో వా, పిత్తసేమ్హాదిధాతుయో వా. పూతిముఖసప్పసఙ్ఖాతస్స ఆపస్స పరియుట్ఠానన్తి వాక్యం. అసయ్హభారో నామ వహితుం అసక్కుణేయ్యభారో. “సా పవత్తతీ”తి కాయలహుతా పవత్తతి. థద్ధం కరోన్తి సరీరగతా ధాతుయోతి అధికారో. భుసం మారేతీతి ఆమరికో. దకారో ఆగమో. గామనిగమవిలుప్పకో చోరగణో. తస్స భయేన పరియుట్ఠితం. “వివట్టమానం”తి విరూపం హుత్వా వట్టన్తం. “మూలభూతా హోతీ”తి అసప్పాయ సేవనే సతి, సా పఠమం పరియుట్ఠాతి. సీతాధికావా హోతి, ఉణ్హాధికావా. తాయ పరియుట్ఠితాయ ఏవ సబ్బపరియుట్ఠానాని పవత్తన్తీతి వుత్తం హోతి. “ఇమాపనతిస్సో రూపజాతియో రూపకాయస్స విసేసాకారా హోన్తి. ఇతి తస్మా వికారరూపం నామాతి యోజనా.

లక్ఖణరూపేసు. “చయనం”తి సఞ్చితభావగమనం. “ఆదితో”తిఆదిమ్హి. “ఉపరితో”తి ఉపరిభాగే. “ఆచయో”తిఆదిమ్హి చయో. “ఉపచయో”తి ఉపరూపరిచయో. “అద్ధానపూరణవసేనా”తి వస్ససతమ్పి వస్ససహస్సమ్పి దీఘకాలం అత్తభావం పూరణవసేన. “తేన పరియాయేనా”తి ఉపసద్దస్స అత్థనానత్తం అచిన్తేత్వా నిబ్బత్తిం వడ్ఢియం అన్తోగధం కత్వా వుత్తేన తేనపరియాయేన. తస్స చ ఏకేకస్స సన్తతి పచ్చుప్పన్నస్స. తత్థ చిత్తజరూపేసు అస్సాస పస్సాసానం వా పదవారహత్థవారాదీనం వా అక్ఖరానం వా నిబ్బత్తి వడ్ఢి పవత్తియో దిస్సన్తియేవ. తథా నానాచిత్తసముట్ఠితానం నానారూపసన్తతీనం పీతి. ఉతుజరూపేసు ఇరియా పథనానత్తం పటిచ్చ సుఖదుక్ఖజనకానం నానారూపసన్తతీనం నిబ్బత్తివడ్ఢిపవత్తియో దిస్సన్తియేవ. తథా బహిద్ధా ఖాణుకణ్టకాదిసమ్ఫస్సేన సీతుణ్హాదిసమ్ఫస్సేన వాతాతపాదిసమ్ఫస్సేన వా సరీరే ఉప్పన్నానం నానారూపసన్తతీనమ్పి చక్ఖురోగాదిరూపానమ్పీతి. ఆహారజరూపేసు ఆహారనానత్తం పటిచ్చ సరీరే ఉప్పన్నానం సమవిసమరూపసన్తతీనంతి. “అయం నయో”తి బహిద్ధాసన్తానే నిదస్సన నయో. తేన అజ్ఝత్తసన్తానేపి సత్తసన్తానానం హత్థపాదాదిసన్తానానం కేసలోమాది సన్తానానఞ్చ నిబ్బత్తి వడ్ఢిపవత్తియో నిదస్సేతి. “జీరణం”తి అభినవావత్థతో హాయనం. పాళిపాఠే. “రితస్స అఞ్ఞథత్తం”తి అఞ్ఞో పకారో అఞ్ఞథా. అఞ్ఞథా భావో అఞ్ఞథత్తం . ఏతేన జరావసేనవా నానారోగాబాధాదివసేన వా విపరిణామో వుత్తో. “తథా అవత్థాభేదయోగతో”తి జాతిరూపమేవ ఆదిమ్హి నిబ్బత్తి హోతి. తతోపరం తమేవ వడ్ఢి హోతి. తతో పరం తమేవ పవత్తి హోతీతి ఏవం తథా అవత్థాభేదయోగతో. తేనాహ “సాహీ”తిఆదిం. “పబన్ధయతీ”తి పబన్ధం కరోతి. సఙ్గహగాథాదీసు పన సువిఞ్ఞేయ్యా. “ఏత్థ చ పచ్ఛిమానీ”తిఆదీసు. వోహారసిద్ధమత్తభావం”తి పుగ్గలో సత్తో అత్తా జీవోతిఆదికా పఞ్ఞత్తి నామ వోహార సిద్ధమత్తా హోతి. సభావసిద్ధా న హోతి. సాహి మహాజనేహి ఖన్ధ పఞ్చకం ఉపాదాయ పుగ్గలో నామ అత్థీతి సమ్మతత్తా వోహారితత్తా వోహారసిద్ధా నామ. సభావసిద్ధా పన న హోతి. తస్మా అరియానం వోహారే పుగ్గలో నామ నత్థీతి సిజ్ఝతి. ఇమాని పన రూపాని సభావసిద్ధత్తా అరియానం వోహారేపి అత్థీతి సిజ్ఝన్తి. తేనాహ “తాదిసేనా”తిఆదిం. “సుద్ధధమ్మగతియా సిద్ధేనా”తి పథవీధాతు నామ సుద్ధధమ్మో హోతి. సా ఉప్పాదమ్పి గచ్ఛతి, జరమ్పి గచ్ఛతి, భేదమ్పి గచ్ఛతి. తస్మా తస్సా ఉప్పాదోపి జరాపి భేదోపి సుద్ధధమ్మగతియా సిద్ధో నామ. ఏవం లక్ఖణరూపానం సుద్ధధమ్మగతిసిద్ధం పరమత్థలక్ఖణం వేదితబ్బం. తథా విఞ్ఞత్తి ద్వయస్సపి వికారరూపత్తయస్సపి పరిచ్ఛేద రూపస్సపీతి. యథా చ ఇమేసం రూపానం. తథా నిబ్బానస్సపి సుద్ధధమ్మగతిసిద్ధం పరమత్థలక్ఖణం అత్థియేవ. కిలేసధమ్మాహి అరియమగ్గే అభావితే భవపరమ్పరాయ ఉప్పాదం గచ్ఛన్తియేవ. భావితేపన అనుప్పాదం నిరోధం గచ్ఛన్తియేవ. తస్మా కిలేసధమ్మానం అనుప్పాదనిరోధోపి సుద్ధధమ్మగతియా సిద్ధో నామ. ఏవం నిబ్బానస్సపి సుద్ధధమ్మగతిసిద్ధం పరమత్థలక్ఖణం వేదితబ్బం. అత్థి భిక్ఖవే అజాతం అభూతన్తి ఇదం సుత్తంపి ఏత్థ వత్తబ్బం. ఏతేన అరియవోహారే నిబ్బానస్స ఏకన్తేన అత్థితా భగవతా వుత్తా హోతి. తేనాహ “ఇతరథా”తిఆదిం. “నసభావతో

అనుపలద్ధత్తా అనిప్ఫన్నాని నామ హోన్తీ”తి ఏతేన ఏతాని అసభావరూపానీతి చ అలక్ఖణ రూపానీతి చ అసమ్మసనరూపానీతి చ న సక్కా వత్తుంతిపి దీపేతి. కస్మా, యథాసకం సభావేహి సభావవన్తత్తా యథాసకం లక్ఖణే హి సలక్ఖణత్తా పటిసమ్భిదామగ్గే సమ్మసనఞ్ఞాణ విభఙ్గే జాతిజరామరణానమ్పి సమ్మసితబ్బధమ్మేసు ఆగతత్తాతి. అట్ఠసాలినియమ్పి అయమత్థో వుత్తోయేవ. యథాహ పరినిప్ఫన్నన్తి పన్నరసరూపాని పరినిప్ఫన్నాని నామ. దసరూపాని అపరినిప్ఫన్నాని నామ. యది అపరినిప్ఫన్నాని నామ. ఏవంసతి, అసఙ్ఖతాని నామ సియుం. తేసంయేవ పనరూపానం కాయవికారో కాయవిఞ్ఞత్తి నామ. వచీవికారో వచీవిఞ్ఞత్తి నామ. ఛిద్దం వివరం ఆకాసధాతు నామ. లహుభావో లహుతా నామ. ముదుభావో ముదుతా నామ. కమ్మఞ్ఞభావో కమ్మఞ్ఞతా నామ. నిబ్బత్తి ఉపచయో నామ. పవత్తి సన్తతి నామ. జీరణాకారో జరతా నామ. హుత్వా అభావాకారో అనిచ్చతా నామాతి సబ్బం పరినిప్ఫన్నం సఙ్ఖతమేవాతి. తత్థ “తేసంయేవ రూపానం”తి నిద్ధారణే భుమ్మం. తేసంయేవ దసన్నం రూపానం మజ్ఝేతి వుత్తం హోతి. “ఇతిసబ్బం”తి ఇదం సబ్బం దసవిధం రూపం పరినిప్ఫన్నమేవ సఙ్ఖతమేవాతి అత్థో. ఖన్ధవిభఙ్గట్ఠకథాయమ్పి వుత్తోవ. యథాహ పఞ్చవిపనఖన్ధా పరినిప్ఫన్నావ హోన్తి, నో అపరినిప్ఫన్నా. సఙ్ఖతావ, నో అసఙ్ఖతా. అపిచ నిప్ఫన్నాపి హోన్తియేవ. సభావధమ్మేసుహి నిబ్బానమేవేకం అపరినిప్ఫన్నం అనిప్ఫన్నఞ్చాతి చ. నిరోధసమాపత్తి చ నామ పణ్ణత్తి చ కథన్తి. నిరోధసమాపత్తి లోకియలోకుత్తరాతి వా సఙ్ఖతాసఙ్ఖతాతి వా పరినిప్ఫన్నాపరినిప్ఫన్నాతి వా న వత్తబ్బా. నిప్ఫన్నా పన హోతి. సమాపజ్జన్తేన సమాపజ్జితబ్బతో. తథా నామపణ్ణత్తి, సాపిహి లోకియాదిభేదం నలభతి. నిప్ఫన్నా పన హోతి. నో అనిప్ఫన్నా. నామగ్గహణఞ్హి గణ్హన్తోవ గణ్హాతీతి చ. ఏతేన లక్ఖణరూపానమ్పి నిప్ఫన్నతా సిద్ధా హోతి. విసుద్ధి మగ్గేపన నిప్ఫన్నం అనిప్ఫన్నంతిదుకస్స నిద్దేసే. అట్ఠారసవిధం రూపం పరిచ్ఛేదవికార లక్ఖణభావం అతిక్కమిత్వా సభావేనేవ పరిగ్గహేతబ్బతో నిప్ఫన్నం, సేసం తబ్బిపరీతతాయ అనిప్ఫన్నన్తి చ. నిప్ఫన్నరూపం పన రూపరూపం నామాతి చ. యం చతూహి కమ్మాదీహి జాతం, తం చతుజం నామ. తం లక్ఖణ రూపవజ్జం అవసేసరూపం. లక్ఖణరూపం పన న కుతోచిజాతన్తి చ వుత్తం. సబ్బఞ్చేతం ఆచరియేహి గహితనామమత్తత్తా వత్తిచ్ఛానుగతం హోతి. యం రుచ్చతి, తం గహేత్వా కథేతబ్బన్తి.

రూపసముద్దేసానుదీపనా నిట్ఠితా.

౧౮౭. రూపవిభాగే .“ఏకవిధనయం తావ దస్సేతుం”తి రూపవిభాగతో పథమం దస్సేతుం. ఏతేన ఏకవిధనయో రూపవిభాగో నామ న తావ హోతీతి దస్సేతి. తం న సమేతి. కేన న సమేతీతి ఆహ “వక్ఖతిహీ”తిఆదిం. “అజ్ఝత్తికాదిభేదేన విభజన్తి విచక్ఖణా”తి ఏతేన సబ్బంరూపం అజ్ఝత్తికబాహిరవసేన దువిధన్తిఆదికో దువిధనయో ఏవ రూపవిభాగనయో నామాతి విఞ్ఞాయతి. తస్మా తేన న సమేతీతి వుత్తం హోతి. అపిచ పాళియం. సహేతుకా ధమ్మా, అహేతుకా ధమ్మాతిఆది దుకేసు సబ్బంరూపం అహేతుకమేవ, న సహేతుకన్తిఆది నియమకరణమ్పి రూపవిభాగో ఏవాతి కత్వా తథా వుత్తన్తి గహేతబ్బం. “ఇతరాని పనా”తి కామావచరన్తిఆదీని పన. “జనకేన పచ్చయేనా”తి పధానవచనమేతం. ఉపత్థమ్భకాది పచ్చయాపి గహేతబ్బా ఏవ. “సఙ్గమ్మా”తి సమాగన్త్వా. “కరీయతీ”తి నిప్ఫాదీయతి. యోధమ్మోతిఆదీసు. “పహీనో పీ”తి ఛిన్దనభిన్దనాదివసేన పహీనోపి. “తస్మిం సతీ”తి సముదయప్పహానే సతి. కిచ్చపచ్చయానం అరహత్థస్స చ సక్కత్థస్స చ దీపనతో దువిధం అత్థం దస్సేతుం “అట్ఠానత్తా”తిఆది వుత్తం. “తబ్బిసయస్సా”తి రూపవిసయస్స. “ఏవం”తి ఏవంసన్తే. “పహీనం భవిస్సతీ”తి అనాగతభవే పున అనుప్పాదత్థాయ ఇధేవ పహీనం భవిస్సతీతి అత్థో. తేనాహ “ఉచ్ఛిన్నమూలం”తిఆదిం. “తాలావత్థుకతం”తి ఛిన్నతాలక్ఖాణుకం వియ కతం భవిస్సతి. “అనభావం కతం”తి పున అభావం కతం. “పాకటో”తి దస్సనాదికిచ్చవిసేసేహి పఞ్ఞాతో. “తదుపాదాయా”తి తం ఉపనిధాయ. విభావనిపాఠే.

“అజ్ఝత్తికరూపం”తి పదుద్ధారణం. అత్తానం అధికిచ్చ పవత్తం అజ్ఝత్తం. అజ్ఝత్తమేవ అజ్ఝత్తికన్తి దస్సేతి “అత్తభావసఙ్ఖాతం”తిఆదినా. తం న సున్దరం. కస్మా, అజ్ఝత్తధమ్మా అజ్ఝత్తిక ధమ్మానఞ్చ అవిసేసో ఆపజ్జతీతి వక్ఖమానకారణత్తా. “ద్వారరూపం నామా”తి పదుద్ధారపదం. కస్మా ద్వారరూపం నామాతి ఆహ “యథాక్కమం”తిఆదిం. పరతోపి ఏసనయో. “దేసనాభేద రక్ఖణత్థం”తి దుకదేసనాభేదతో రక్ఖణత్థం. తత్థ దేసనాభేదో నామ రూపకణ్డే పఞ్చవిఞ్ఞాణానం వత్థు రూపఞ్చ, న వత్థు రూపఞ్చ , ఆరమ్మణ రూపఞ్చ, న ఆరమ్మణ రూపఞ్చ వత్వా మనోవిఞ్ఞాణస్స న వుత్తం. యది వుచ్చేయ్య, ఆరమ్మణదుకే మనోవిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణ రూపం, న ఆరమ్మణ రూపన్తి దుకపదం న లబ్భేయ్య. అయం దేసనాభేదో నామ. వత్థుదుకేసు హదయవత్థువసేన లబ్భమానం మనోవిఞ్ఞాణదుకం న వుత్తన్తి. “థూలసభావత్తా”తి సుఖుమరూపం ఉపాదాయ వుత్తం. “దూరే పవత్తస్సపీ”తి యథా సుఖుమరూపం అత్తనో సరీరే పవత్తమ్పి ఞాణేన సీఘం పరిగ్గహేతుం న సక్కా హోతి, తథా ఇదం. ఇమస్స పన దూరే పవత్తస్సపి. “గహణయోగ్యత్తా”తి ఞాణేన పరిగ్గహణపత్తత్తాతి అధిప్పాయో. విభావనిపాఠే. “సయంనిస్సయవసేన చా”తి సయఞ్చ నిస్సయ మహాభూతవసేన చ. తత్థ సయం సమ్పత్తా నామ ఫోట్ఠబ్బధాతుయో. నిస్సయవసేన సమ్పత్తా నామ గన్ధరసా. ఉభయథాపి అసమ్పత్తా నామ చక్ఖు రూప, సోత సద్దా. యో పటిముఖభావో అత్థి, యం అఞ్ఞమఞ్ఞపతనం అత్థీతి యోజనా. న చ తాని అఞ్ఞప్పకారాని ఏవ సక్కా భవితున్తి సమ్బన్ధో. “అనుగ్గహ ఉపఘాతవసేనా”తి వడ్ఢనత్థాయ అనుగ్గహవసేన, హాయనాది అత్థాయ ఉపఘాతవసేన. “యం కిఞ్చీ”తి చతుసముట్ఠానికరూపం గణ్హాతి. “ఆదిన్నపరామట్ఠత్తా”తి తణ్హామానేహి ఏతం మమ ఏసోహమస్మీతిఆదిన్నత్తా, దిట్ఠియా ఏసో మే అత్తాతి పరామట్ఠత్తా చ. “నిచ్చకాలం పవత్తివసేనా”తి ఏకేన జనకకమ్మేన పటిసన్ధిక్ఖణతో పట్ఠాయ నిచ్చకాలం పవత్తివసేన. “ఉపచరీయతీ”తి వోహరీయతి. “అత్థవిసేసబోధో”తి రూపారమ్మణస్స కిచ్చవిసేసబోధో. “అసమ్పత్తవసేనా”తి విసయట్ఠానం సయం అసమ్పజ్జనవసేన. అత్తనోఠానం వా విసయస్స అసమ్పజ్జనవసేన. తత్థ విసయస్స అసమ్పత్తం దస్సేన్తో “తత్థా”తిఆదిమాహ. తథా సోతసద్దేసు చ అఞ్ఞమఞ్ఞం లగ్గిత్వా ఉప్పజ్జమానేసు. “సమ్పత్తియా ఏవా”తి సమ్పజ్జనత్థాయ ఏవ. తథా ఆపో చ సమ్పత్తియా ఏవ పచ్చయోతి యోజనా. దుబ్బలపథవీ ఏవ సన్నిస్సయో యస్సాతి విగ్గహో. “అస్సా”తి చక్ఖుస్స. “సోతస్సపనకథం”తి సోతస్స అసమ్పత్తగ్గహణం కథం పాకటం. సమ్పత్తగ్గహణం ఏవ పాకటన్తి దీపేతి. తేనాహ “తత్థహి”తిఆదిం . దక్ఖిణపస్సతో వా సుయ్యతి, చేతియాదికస్స పురత్థిమదిసాభాగే ఠితానన్తి అధిప్పాయో. “పటిఘట్టనానిఘంసో”తి సోతేసు పటిఘట్టనవేగో. “తేసం”తి ఆసన్నేవా దూరే వా ఠితానం. హోతు దూరే ఠితానం చిరేన సుతోతి అభిమానో. కస్మా పన ఉజుకం అసుత్వా దక్ఖిణపస్సతోవా ఉత్తరపస్సతో వా సుణేయ్య, అసుయ్యమానో భవేయ్యాతి పుచ్ఛా. తం కథేన్తో “అపిచా”తిఆదిమాహ. విభావనిపాఠే. “గన్త్వా విసయదేసం తం, ఫరిత్వా గణ్హాతీతి చే”తి తం చక్ఖుసోత ద్వయం దూరేవిసయానం ఉప్పన్నదేసం ఫరిత్వా గణ్హాతీతి చేవదేయ్యాతి అత్థో. దూరేఠత్వా పస్సన్తో సుణన్తో చ మహన్తమ్పిపబ్బతం ఏకక్ఖణే పస్సతి, మహన్తంపి మేఘసద్దం ఏకక్ఖణే సుణాతి. తస్మా ఉభయం అసమ్పత్తగోచరన్తి విఞ్ఞాయతి. ఇమస్మిం వచనే ఠత్వా ఇదం పరికప్పవచనం దస్సేతి తం ద్వయం విసయప్పదేసం గన్త్వా మహన్తంపి పబ్బతం వా మేఘసద్దం వా ఫరిత్వా గణ్హాతి. తస్మా మహన్తంపి పస్సతి, సుణాతి. న అసమ్పత్తగోచరత్తా మహన్తం పస్సతి సుణాతీతి కోచి వదేయ్యాతి వుత్తం హోతి. అధిట్ఠానవిధానేపి తస్స నో గోచరో సియాతి. ఏవంసతి, దిబ్బచక్ఖు దిబ్బసోతాభిఞ్ఞానం అధిట్ఠానవిధానేపి సో రూపసద్దవిసయో తస్స పసాదచక్ఖుసోతస్స గోచరో సియాతి అభిఞ్ఞాధిట్ఠాన కిచ్చం నామ నత్థి. చక్ఖుసోతం దేవలోకమ్పి గన్త్వా దిబ్బరూపమ్పి దిబ్బసద్దమ్పి గణ్హేయ్య. న పన గణ్హాతి. తస్మా తస్స విసయదేసగమనఞ్చ మహన్తదేసఫరణఞ్చ న చిన్తేతబ్బన్తి వుత్తం హోతి.

రూపవిభాగానుదీపనా నిట్ఠితా.

౧౩౮. రూపసముట్ఠానే. సుత్తన్తేసు చేతనాసమ్పయుత్తా అభిజ్ఝాదయోపి కమ్మన్తి వుత్తా. తే పన పట్ఠానే కమ్మపచ్చయం పత్వా తప్పచ్చయకిచ్చం న సాధేన్తి, చేతనా ఏవ సాధేతీతి ఆహ "సా యేవా"తిఆదిం. "తం సముట్ఠానానఞ్చ రూపానం"తి హేతూహి చ హేతుసమ్పయుత్తకధమ్మేహి చ సముట్ఠానానఞ్చ రూపానన్తి అత్థవసేన చేతసికధమ్మానమ్పి రూపసముట్ఠాపకతా సిద్ధా హోతి. సో హి ఉదయతి పసవతీతి సమ్బన్ధో. "కప్పసణ్ఠాపనవసేనా"తి కప్పప్పతిట్ఠాపనవసేన. అజ్ఝత్తికసద్దో ఖసు చక్ఖాదీసు అజ్ఝత్తికాయతనే స్వేవ పవత్తతి. ఇధ పన సకలం అజ్ఝత్తసన్తానం అధిప్పేతన్తి ఆహ "అజ్ఝత్త సన్తానేతి పన వత్తబ్బం"తి. "ఖణే ఖణే"తి విచ్ఛావచనం. "విచ్ఛా"తి చ బహూసుఖణేసు బ్యాపనన్తి ఆహ "తీసుతీసుఖణేసూ"తి.

యమకపాఠేసు. యస్స వా పన పుగ్గలస్స. "నిరుజ్ఝతీ"తి భఙ్గక్ఖణ సమఙ్గీతమాహ. "ఉప్పజ్జతీ"తి ఉప్పాదక్ఖణ సమఙ్గీతం. "ఇతీ"తి అయం పుచ్ఛా. "నో"తి పటిక్ఖేపో. సముదయసచ్చస్స భఙ్గక్ఖణే దుక్ఖసచ్చభూతస్స రూపస్సవా నామస్సవా ఉప్పాదో నామ నత్థీతి వుత్తం హోతి. యస్స కుసలా ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి, యస్స అకుసలా ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తీతి ద్వే పాఠాగహేతబ్బా. "నో"తి కుసలాకుసల ధమ్మానం ఉప్పాదక్ఖణే అబ్యాకతభూతానం రూపానం వా నామానం వా నిరోధో నామ నత్థీతి వుత్తం హోతి. తేసుపాఠేసు కేసఞ్చివాదీనం వచనోకాసం దస్సేతుం "అరూపభవం"తిఆది వుత్తం. "చే"తి కోచివాదీ చేవదేయ్య. "నా"తి న వత్తబ్బం. "ఉప్పజ్జతీ"తి చ ఉద్ధటా సియున్తి సమ్బన్ధో. "ఇతరత్థ చా"తి తతో ఇతరస్మిం యస్స కుసలా ధమ్మాతిఆదిపాఠే చ. "తమ్పి నా"తి తమ్పి వచనం న వత్తబ్బన్తి అత్థో. "పురిమకోట్ఠాసే"తి అసఞ్ఞసత్తానం తేసం తత్థాతి ఇమస్మిం పురిమపక్ఖేతి అధిప్పాయో. "పచ్ఛిమకోట్ఠాసే"తి సబ్బేసం చవన్తానం పవత్తే చిత్తస్సభఙ్గక్ఖణేతి ఇమస్మిం పచ్ఛిమ పక్ఖే. చవన్తానం ఇచ్చేవ వుత్తం సియా, న పవత్తే చిత్తస్స భఙ్గక్ఖణేతి, నో చ న వుత్తం, తస్మా విఞ్ఞాయతి పవత్తే చిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే రూపజీవితిన్ద్రియమ్పి న ఉప్పజ్జతీతి. రూపజీవితిన్ద్రియే చ అనుప్పజ్జమానే సతి, సబ్బాని కమ్మజరూపాని ఉతుజరూపాని ఆహారజరూపాని చ చిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే నుప్పజ్జన్తీతి విఞ్ఞాతబ్బం హోతీతి అధిప్పాయో. "పచ్ఛిమకోట్ఠాసే"తి సబ్బేసం చవన్తానం పవత్తే చిత్తస్స భఙ్గక్ఖణేతి ఇమస్మిం పచ్ఛిమపక్ఖే. తత్థ చ పవత్తే చిత్తస్స భఙ్గక్ఖణేతి ఇదం అధిప్పేతం. ఏవం పాళిసాధకం దస్సేత్వా ఇదాని యుత్తిసాధకం దస్సేన్తో "యస్మా చా"తిఆదిమాహ. "తస్సా"తి ఆనన్దా చరియస్స మూలటీకాకారస్స. విభావనియం. భఙ్గే రూపస్స నుప్పాదో, చిత్తజానం వసేన వా. ఆరుప్పం వాపి సన్ధాయ, భాసితో యమకస్స హి. న చిత్తట్ఠితి భఙ్గే చ, న రూపస్స అసమ్భవో. తి వుత్తం. తత్థ "న హి న చిత్తట్ఠితీ"తి చిత్తస్సఠితి నామ న హి నత్థి. "భఙ్గేచా"తి చిత్తస్సభఙ్గక్ఖణే చ. తం అసమ్భావేన్తో "యమకపాళియో పనా"తిఆదిమాహ. "నానత్థా నానాబ్యఞ్జనా"తి ఏతేన పాళిసంసన్దనా నామ గరుకత్తబ్బాతి దీపేతి. "గమ్భీరో చ సత్థు అధిప్పాయో"తి ఏతేన అత్తానం సత్థుమతఞ్ఞుం కత్వా ఇదం సన్ధాయ ఏతం సన్ధాయాతి వత్తుం దుక్కరన్తి దీపేతి. "సుద్ధం అరూపమేవా"తి సుద్ధం అరూపప్పటిసన్ధిం ఏవ. ఛ చత్తాలీసచిత్తాని రూపం జనేతుం న సక్కోన్తి. ఏవం సతి అరూపవిపాకవజ్జితన్తి కస్మా వుత్తన్తి ఆహ "అరూపవిపాకాపనా"తిఆదిం. విభావనిపాఠే. "హేతునో"తి రూపవిరాగభావనా కమ్మసఙ్ఖాతస్స హేతుస్స. "తబ్బిధురతాయా"తి రూపవిరుద్ధతాయ. రూపారూపవిరాగభావనాభూతో మగ్గో. తేన నిబ్బత్తస్స. రూపోకాసో నామ కామరూపభవో. విభావనిపాఠే. "ఏకూన న వుతిభవఙ్గస్సే వా"తి పవత్తికాలే రూపజనకస్స ఏకూన న వుతిభవఙ్గ చిత్తస్సాతి అత్థో. తత్థ పన అరూపవిపాకం పవత్తికాలేపి రూపజనకం న హోతీతి ఆహ "తత్థా"తిఆదిం. కేచి పన పటిసన్ధి చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే రూపం పచ్ఛాజాత పచ్చయం న లభతి. ఠితిక్ఖణే రూపం పరతో భవఙ్గచిత్తతో పచ్ఛాజాతపచ్చయం లభతీతి వదన్తి. తం న గహేతబ్బన్తి దస్సేతుం "న హి అత్తనా"తిఆది వుత్తం. సయం విజ్జమానో హుత్వా ఉపకారకో పచ్చయో అత్థిపచ్చయో. పచ్ఛాజాతో చ తస్స ఏకదేసో. "ఆయుసఙ్ఖారానం"తి ఉస్మాదీనం. "తం"తి ఖీణాసవానం చుతిచిత్తం.

“యథాహా”తి నో థేరో కిం ఆహ. “వుత్తం”తి అట్ఠకథాయం వుత్తం. ఇతి పన వచనతో అఞ్ఞోసంపి చుతిచిత్తం రూపం న సముట్ఠాపేతీతి విఞ్ఞాయతీతి పధానవచనం. పన సద్దో అరుచి జోతకో. “తథా వుత్తేపీ”తి జోతేతి. వచీసఙ్ఖారో నామ వితక్కవిచారో. కాయసఙ్ఖారో నామ అస్సాసపస్సాసవాతో. నో సబ్బేసంపి కామసత్తానం చుతి చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే చ తతో పురిమచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే చ ననిరుజ్ఝతీతి వచనేన చుతిచిత్తతో పుబ్బభాగేయేవ అస్సాసపస్సాసానం అభావం ఞాపేతి. నను ఇమిస్సం పాళియం చుతికాలే అస్సాసపస్సాసస్స అభావం వదతి. అఞ్ఞేసం చిత్తజరూపానం అభావం న వదతి. తస్మా ఇమాయ పాళియా సబ్బేసమ్పి చుతిచిత్తం అస్సాసపస్సాసం న జనేతీతి విఞ్ఞాయతి. న అఞ్ఞాని చిత్తజరూపానీతి చోదనా. తం పరిహరన్తో “న హీ”తిఆదిమాహ. న హి రూపసముట్ఠాపకచిత్తస్స కాయసఙ్ఖార సముట్ఠాపనం అత్థీతి సమ్బన్ధో. “గబ్భగమనాదివినిబద్ధాభావే”తి మాతుకుచ్ఛిమ్హి గతస్స అస్సాసపస్సాసో న ఉప్పజ్జతి, తథా ఉదకే నిముగ్గస్స. బాళ్హం విసఞ్ఞీభూతస్స. చతుత్థజ్ఝానం సమాపజ్జన్తస్స. నిరోధసమాపత్తిం సమాపజ్జన్తస్స. రూపారూపభవే ఠితస్సాతి. తస్మా ఏతేగబ్భగమనాదయో అస్సాసపస్సాసం వినిబద్ధన్తి నీవారేన్తీతి గబ్భగమనాదివినిబద్ధా. తేసం అభావోతి విగ్గహో. వినా ఇమేహి కారణేహి అస్సాసపస్సాసస్స చ అఞ్ఞచిత్తజరూపానఞ్చ విసేసో నత్థీతి వుత్తం హోతి. అఞ్ఞంపి యుత్తిం దస్సేతి “చుతో చా”తిఆదినా. చుతో చ హోతి, అస్స చిత్తసముట్ఠాన రూపఞ్చ పవత్తతీతి న చ యుత్తన్తి యోజనా. నో చ సుట్ఠు ఓళారికో రూపధమ్మో. ఇతి తస్మా న సక్కా వత్తుంతి సమ్బన్ధో. “ఇమస్స అత్థస్సా”తి వత్వా తం అత్థం వదతి “ఓళారికస్సా”తిఆదినా. “కతీపయ ఖణమత్తం”తి పన్నరసఖణసోళసఖణమత్తం. “చిత్తజరూపప్పవత్తియా”తి చిత్తజరూపప్పవత్తనతో. దుబ్బలా హోన్తి, తదా పఞ్చారమ్మణానిపి పఞ్చద్వారేసు ఆపాతం నాగచ్ఛన్తి. “పచ్చయపరిత్తతాయ వా”తి తదా పచ్ఛాజాతపచ్చయస్స అలాభతో వుత్తం. దుబ్బలా హోన్తి. తదా దుబ్బలత్తా ఏవ పఞ్చారమ్మణాని పఞ్చద్వారేసు ఆపాతం నాగచ్ఛన్తి. పరియోసానేపి ఏకచిత్తక్ఖణమత్తే. వత్థుస్స ఆదిఅన్తనిస్సితాని పటిసన్ధిక్ఖణే ఆదిమ్హి నిస్సితాని. మరణాసన్నకాలే అన్తే నిస్సితాని. సమదుబ్బలాని ఏవ హోన్తి. తస్మా యథా సబ్బపటిసన్ధిచిత్తమ్పి రూపం న జనేతి, తథా సబ్బచుతిచిత్తమ్పి రూపం న జనేతీతి సక్కా విఞ్ఞాతున్తి. “పాళివిరోధం”తి పుబ్బే దస్సితాయ సఙ్ఖార యమకపాళియా విరోధం .“కారణం వుత్తమేవా”తి చిత్తఞ్హి ఉప్పాదక్ఖణే ఏవ పరిపుణ్ణం పచ్చయం లభిత్వా బలవం హోతీతి వుత్తమేవ. “తం”తి అప్పనాజవనం. అచలమానం హుత్వా. “అబ్బోకిణ్ణే”తి వీథిచిత్త వారేన అవోకిణ్ణే. న తథా పవత్తమానేసు అఙ్గాని ఓసీదన్తి, యథా ఠపితానేవ హుత్వా పవత్తన్తి. “న తతోపరం”తి తతో అతిరేకం రూపవిసేసం న జనేతి. “కిఞ్చీ”తి కిఞ్చిచిత్తం. “ఉత్తరకిచ్చం”తి ఉపరూపరికిచ్చం. “అట్ఠ పుథుజ్జనానం”తి అట్ఠ సోమనస్స జవనాని హసనంపి జనేన్తి. ఛ జవనాని పఞ్చజవనానీతి అధికారో. తేసం బుద్ధానం. సితకమ్మస్సాతి సమ్బన్ధో. సితకమ్మం నామ మిహితకమ్మం. “కారణం వుత్తమేవా”తి ‘రూపస్స పన ఉపత్థమ్భకభూతా ఉతుఆహారా పచ్ఛాజాతపచ్చయ ధమ్మా చ ఠితిక్ఖణే ఏవ ఫరన్తీ’తి ఏవం కారణం వుత్తమేవ. “ఉతునో బలవభావో”తి రూపుప్పాదనత్థాయ బలవభావో. సన్తతిఠితియా బలవభావో పన పచ్ఛాజాతపచ్చయాయత్తో హోతి. రూపం న సముట్ఠాపేయ్య. నో న సముట్ఠాపేతీతి ఆహ “వక్ఖతి చా”తిఆదిం. అజ్ఝత్త సన్తానగతో చ బహిద్ధాసన్తానగతో చ దువిధాహారోతి సమ్బన్ధో.

ఏత్థచాతిఆదీసు. ఉతు పఞ్చవిధో. అజ్ఝత్తసన్తానే చతుజవసేన చతుబ్బిధో, బహిద్ధా సన్తానే ఉతుజవసేన ఏకో. తథా ఆహారోపి పఞ్చవిధో. తేసు ఠపేత్వా బహిద్ధాహారం అవసేసానం అజ్ఝత్త సన్తానే రూపసముట్ఠాపనే వివాదో నత్థి. బహిద్ధాహారస్స పన అజ్ఝత్తసన్తానే రూపసముట్ఠాపనే వివాదో అత్థీతి తం దస్సేతుం “ఏత్థ చా”తిఆదిమాహ. “ఉతుఓజానం వియా”తి ఉతుఓజానం అజ్ఝత్తసన్తానే రూపసముట్ఠాపనం వియ. అట్ఠకథాపాఠే. “దన్తవిచుణ్ణితం పనా”తి దన్తేహి సఙ్ఖాదిత్వా విచుణ్ణం కతం పన. “సిత్థం”తి భత్తచుణ్ణసిత్థం. టీకాపాఠే. “సా”తి బహిద్ధా ఓజా. “నసఙ్ఖాదితో”తి న సుట్ఠుఖాదితో.

“తత్తకేనపీ”తి ముఖేరపితమత్తేనపి. “అబ్భన్తరస్సా”తి అజ్ఝత్తాహారస్స. “అట్ఠఅట్ఠరూపాని సముట్ఠాపేతీ”తి ఉపత్థమ్భనవసేన సముట్ఠాపేతి, జనన వసేన పన అజ్ఝత్తికాహారో ఏవ సముట్ఠాపేతీతి అధిప్పాయో. “ఉపాదిన్నకా”తి అజ్ఝత్త సమ్భూతా వుచ్చన్తి. బహిద్ధా ఓజాపి రూపం సముట్ఠాపేతి యేవాతి సమ్బన్ధో. “తేనఉతునా”తి అజ్ఝత్త ఉతునా. “సేదియమానా”తి ఉస్మాపియమానా. “తాయ చ ఓజాయా”తి అజ్ఝత్త ఓజాయ. “మేదసినేహుపచయ వసేనా”తి మేదకోట్ఠాసరససినేహ కోట్ఠాసానం వడ్ఢనవసేన. ఇతరాని పన తిణిరూపసముట్ఠానాని. పాళిపాఠే. “ఇన్ద్రియానీ”తి చక్ఖాదీని ఇన్ద్రియ రూపాని. “విహారో”తి సమాపత్తి ఏవ వుచ్చతి. సమాపత్తి చిత్తేన జాతత్తా తాని ఇన్ద్రియాని విప్పసన్న నీతి కత్వా కస్మా వుత్తన్తి పుచ్ఛతి. “ఉపచరితత్తా”తి ఠానూపచారేన వోహరితత్తా. “తేసం న వన్నం”తి ఇన్ద్రియరూపానం. నిధికణ్డపాఠే. సున్దరో వణ్ణో యస్సాతి సువణ్ణో. సువణ్ణస్స భావో సువణ్ణతా. తథాసుస్సరతా. “సరో”తి చ సద్దో వుచ్చతి. “సుసణ్ఠానం”తి అఙ్గపచ్చఙ్గానం సుట్ఠుసణ్ఠానం. “సురూపతా”తి సున్దరరూపకాయతా. “యథా”తి యేనఆకారేన సణ్ఠితే సతి. తథా తేన ఆకారేన సణ్ఠితా హోతీతి యోజనా.

లహుతాదిత్తయే. దన్ధత్తాదికరానం ధాతుక్ఖోభానం పటిపక్ఖేహి పచ్చయేహి సముట్ఠాతీతి విగ్గహో. “ఏతస్సా”తి లహుతాదిత్తయస్స వుత్తా. తస్మా ఏతం లహుతాదిత్తయం కమ్మసముట్ఠానన్తి వత్తబ్బన్తి అధిప్పాయో. “యమకేసుపి అద్ధాపచ్చుప్పన్నే నేవ గహితో”తి యస్స చక్ఖాయతనం ఉప్పజ్జతి, తస్స సోతాయతనం ఉప్పజ్జతీతి. సచక్ఖుకానం అసోతకానం ఉపపజ్జన్తానం తేసం చక్ఖాయతనం ఉప్పజ్జతీతిఆదీసు ఉప్పాదవారే పటిసన్ధివసేన, నిరోధవారే చుతివసేన అద్ధాపచ్చుప్పన్నంవ వుత్తన్తి అధిప్పాయో. అకమ్మజానం పవత్తికాలే కాలభేదో వుత్తోతి. “కమ్మవిపాకజా ఆబాధాతి వుత్తం”తి వీథిముత్తసఙ్గహే ఉపచ్ఛేదకకమ్మదీపనియం ‘అత్థి వాత సముట్ఠితా ఆబాధా. ల. అత్థి కమ్మవిపాకజా ఆబాధా’తి వుత్తం. తాని ఉపపీళకుపఘాతక కమ్మానిపి విపత్తియో లభమానాని ఏవ ఖోభేత్వా నానాబాధే ఉప్పాదేన్తీతి సమ్బన్ధో. సరీరే రన్తి తిట్ఠన్తీతి సరీరట్ఠకా. “తదనుగతికాని ఏవ హోన్తీ”తి కమ్మజాదీనిపి ఖుబ్భితాని ఏవ హోన్తీతి అధిప్పాయో. ఏతేన అట్ఠసు కారణేసు యేనకేనచికారణేన చక్ఖురోగాదికే ఆబాధే జాతే తస్మిం అఙ్గే పవత్తాని సబ్బాని రోగసముట్ఠానాని ఆబాధభావం గచ్ఛన్తియేవ. ఏవం సన్తేపి తప్పరియాపన్నాని కమ్మజరూపాని తదనుగతికభావేన ఆబాధభావం గచ్ఛన్తి, న ఉజుకతో కమ్మవసేనాతి దీపేతి. కమ్మసముట్ఠానో ఆబాధో నామ నత్థి. తథాపి అట్ఠసు ఆబాధేసుపి అత్థి వాతసముట్ఠానా ఆబాధాతిఆదీసు వియ అత్థి కమ్మసముట్ఠానా ఆబాధాతి అవత్వా అత్థి కమ్మవిపాకజా ఆబాధాతి వుత్తం. తత్థ ఉపపీళకో పఘాతకకమ్మానంవసేన ఉప్పన్నో యోకోచిధాతుక్ఖోభో సుత్తన్తపరియాయే న కమ్మవిపాకోతి వుచ్చతియేవ. తతో జాతో యోకోచి ఆబాధో కమ్మవిపాకజోతి వుత్తోతి. సుగమ్భీరమిదంఠానం. సుట్ఠువిచారేత్వా కథేతబ్బం. “యతో”తి యస్మా కమ్మసముట్ఠానా బాధపచ్చయా. ల. లబ్భమానో సియా. కేవలం సో కమ్మసముట్ఠానో ఆబాధో నామ నత్థీతి యోజనా. “అవిహింసా కమ్మనిబ్బత్తా”తి మేత్తాకరుణాకమ్మనిబ్బత్తా. సువిదూరతాయచేవ నిరాబాధా హోన్తీతి సమ్బన్ధో. “సణ్ఠితియా”తి దుక్ఖోభనీయే విసేసనపదం. హేతుపదం వా దట్ఠబ్బం. ఖోభేతుం దుక్కరా దుక్ఖోభనీయా. “కామం”తి కిఞ్చాపీతి అత్థే నిపాతపదం. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యం.

“వుచ్చతే”తిఆదీసు. రూపపచ్చయధమ్మానం పచ్చయకిచ్చం తివిధం. జననఞ్చ ఉపత్థమ్భనఞ్చ అనుపాలనఞ్చ. తత్థ జననకిచ్చం జనేతబ్బానం జాతిక్ఖణే ఏవ లబ్భతి. సేసద్వయం పన ఠితిక్ఖణేపి లబ్భతి. భఙ్గక్ఖణే పన సబ్బం పచ్చయకిచ్చం నత్థి. తత్థ జననకిచ్చవసేన విచారేన్తో “రూపజనకానం”తిఆదిమాహ. “అపిచా”తిఆదీసు. “తాసం”తి

ఉపచయసన్తతీనం, జరతా అనిచ్చతానఞ్చ. “తేసూ”తి కుతోచి సముట్ఠానేసు. ఇధ పన అభిధమ్మత్థ సఙ్గహేపన. “ఏవం సన్తేపీ”తి పచ్చయవిసేసేన అదిస్సమానవిసేసత్తేపి. “సారతర”న్తి అతిసారభూతం. “సేయ్యో”తి సేట్ఠో.

రూపసముట్ఠానానుదీపనా నిట్ఠితా.

౧౬౯. కలాపయోజనాయం . “సఙ్ఖానే”తి గణనే. “తేనా”తి సఙ్ఖానట్ఠేన ఏకసద్దేన దస్సేతీతి సమ్బన్ధో. “పిణ్డీ”తి ఏకగ్ఘనో. మూలటీకాపాఠే. “ఉప్పాదాదిప్పవత్తితో”తి ఉప్పాదాదివసేన పవత్తనతో. “ఇతీ”తి తస్మా. ఉపాదారూపాని త్వేవ వుచ్చన్తి. “ఏవం వికారపరిచ్ఛేద రూపాని చ యోజేతబ్బానీ”తి పఞ్చవికారరూపాని కలాపస్సేవ చోపనాదిసభావా హోన్తి, న ఏకమేకస్స రూపస్స. తస్మా తాని ఏకేకస్మిం కలాపే ఏకేకాని ఏవ హోన్తి. పరిచ్ఛేదరూపం పన కలాపపరియాపన్నం రూపం న హోతి. తస్మా ద్విన్నం ద్విన్నం కలాపానం అన్తరా తంపి ఏకేకమేవ హోతీతి దట్ఠబ్బం. “చతున్నం మహాభూతానం నిస్సయతా సమ్భవతో”తి ఏత్థ చతున్నం మహాభూతానంపి లక్ఖణమత్తేన నానత్తం హోతి, పవత్తివసేన పన ఏకగ్ఘనత్తా సఙ్ఖానట్ఠేనపి ఏకో నిస్సయోతి వత్తబ్బమేవ. ఏవఞ్చసతి ఏకసద్దస్స అత్థ చలనం నత్థీతి. “తేన సద్దేనా”తి చిత్తజసద్దేన. అత్తానం మోచేన్తో “అధిప్పాయేనా”తి ఆహ. థేరస్స అధిప్పాయేనాతి వుత్తం హోతి. అత్తనో అధిప్పాయం దస్సేన్తో “ఏత్థ పనా”తిఆదిమాహ. తత్థ “సద్దేనా”తి చిత్తజసద్దేన. “తాయవాచాయా”తి వచీమయసద్దేనాతి అత్థో. “విఞ్ఞత్తీ”తి విఞ్ఞాపనం ఇచ్చేవత్థో. విఞ్ఞాపేతీతి విఞ్ఞాపితో. తస్స భావో విఞ్ఞావితత్తం. వితక్కవిప్ఫారసద్దో నామ కస్సచి మహన్తం అత్థం చిన్తేన్తస్స సోకవసేన వా తుట్ఠివసేన వా బలవవితక్కో పవత్తతి. సో సోకం వా తుట్ఠిం వా సన్ధారే తుం అసక్కోన్తో దుతీయేన సద్ధిం మన్తేన్తో వియ అత్తనో ముఖేయేవ అబ్యత్తం సద్దం కత్వా సముదీరతి. పకతిజనో తం సద్దమత్తం సుణాతి వా న వాసుణాతి. సుణన్తోపి అక్ఖరం వా అత్థం వా అధిప్పాయం వా న జానాతి. దిబ్బసోతేన వా విజ్జాసోతేన వాసుణన్తో అక్ఖరంపి అత్థంపి అధిప్పాయంపి జానాతి. జానిత్వా ఏవంపి తే మనో, ఇత్థంపి తే మనోతిఆదిసతి. అయం వితక్కవిప్ఫారసద్దో నామ. సో విఞ్ఞత్తిరహితో సోతవిఞ్ఞేయ్యోతి మహాఅట్ఠకథాయం వుత్తో. సఙ్గహకారోపన వచీమయసద్దోనామ విఞ్ఞత్తిరహితోతి వా అసోతవిఞ్ఞేయ్యోతి వా నత్థీతి పటిక్ఖిపతి. “ఆగతే”తి అట్ఠకథాసు ఆగతే. “పచ్చేతబ్బా”తి సద్ధాతబ్బా. “టీకాసుపనస్సా”తి అస్ససచ్చసఙ్ఖేపస్స ద్వీసుటీకాసు. అక్ఖరఞ్చ పదఞ్చ బ్యఞ్జనఞ్చ అత్థో చాతి ద్వన్దో. అప్పఞ్ఞాయమానా అక్ఖరపదబ్యఞ్జనత్థా యస్సాతి విగ్గహో. “అన్ధదమిళాదీనం”తి అన్ధజాతికదమిళజాతికాదీనం మిలక్ఖూనం. “ఉక్కాసితసద్దో చ ఖిపితసద్దో చ వమితసద్దో చ ఛడ్డితసద్దో చాతి ద్వన్దో. ఆదిసద్దేన తాదిసా ఉగ్గార హిక్కార హసిత రోదితాదయో సఙ్గణ్హాతి. సేసమేత్థసువిఞ్ఞేయ్యం.

కలాపయోజనానుదీపనా నిట్ఠితా.

౧౭౦. రూపప్పవత్తిక్కమే. నపుగ్గలవసేన విసేసనం హోతి. భూమివసేన విసేసనం హోతి. తఞ్చ ఖో పవత్తికాలవసేనాతి అధిప్పాయో.

ఏత్థచాతిఆదీసు. పురిమేసు ద్వీసు యోనీసు పాళినయేన వేదితబ్బాతి సమ్బన్ధో. నిక్ఖన్తా, ఇతి తస్మా అణ్డజాతి చ జలాబుజాతి చ వుచ్చన్తి. కథం అయం నయో పాళినయో నామ హోతీతి. పాళియం అణ్డకోసం వత్థికోసం అభినిబ్భిజ్జ అభినిబ్భిజ్జ జాయన్తీతి వచనేన అణ్డతో జలాబుతో జాతా విజాతా నిక్ఖన్తాతి అత్థో విఞ్ఞాయతి. అట్ఠకథాయం పన అణ్డేజాతా జలాబుమ్హిజాతాతి వుత్తం. గబ్భపలివేఠనాసయో నామ యేన పలివేఠితో గబ్భో తిట్ఠతి. విభావనిపాఠే “ఉక్కంసగతి

పరిచ్ఛేదవసేనా”తి ఉక్కట్ఠప్పవత్తినియమనవసేన. ఉక్కట్ఠనయవసేనాతి వుత్తం హోతి. అభిరూపస్స కఞ్ఞా దాతబ్బాతి ఏత్థ కఞ్ఞా దాతబ్బాతి సామఞ్ఞతో వుత్తేపి అభిరూపస్స పురిసస్సాతి వుత్తత్తా కఞ్ఞాపి అభిరూపకఞ్ఞా ఏవ విఞ్ఞాయతి. అయం ఉక్కట్ఠనయో నామ. “తత్థ తాని సబ్బానీ”తిఆదీసు. తానిసబ్బానిపి చక్ఖు సోత ఘాన భావ ద్వయాని న ఓమకేన కమ్మేన లబ్భతి. ఉక్కట్ఠేన కమ్మేన ఏవ లబ్భతీతి అధిప్పాయో. విభఙ్గపాఠే. సద్దాయతనం నామ పటిసన్ధికాలే న లబ్భతీతి వుత్తం “ఏకాదసాయతనానీ”తి. చక్ఖువేకల్లస్స దస, సోతవేకల్లస్స అపరానిదస, చక్ఖు సోతవేకల్లస్సనవ , గబ్భసేయ్యస్సవసేన సత్తాయతనాని. పాళియం ఓపపాతి కగబ్భసేయ్యకానం ఏవ వుత్తత్తా “పాళియం అవుత్తంపిపనా”తి వుత్తం. అవుత్తమ్పి చక్ఖాదివేకల్లం. “అఞ్ఞమఞ్ఞం అవినాభావవుత్తితా వుత్తా”తి కథం వుత్తా యస్స ఘానాయతనం ఉప్పజ్జతి, తస్స జివ్హాయతనం ఉప్పజ్జతీతి, ఆమన్తా. యస్స వా పన జివ్హాయతనం ఉప్పజ్జతి, తస్స ఘానాయతనం ఉప్పజ్జతీతి, ఆమన్తాతిఆదినా వుత్తా పేయ్యాలముఖేన. ఆచరియానన్తత్థేరే న పన ఇచ్ఛితన్తి సమ్బన్ధో. “జివ్హావేకల్లతావియా”తి జివ్హావేకల్లతానామ నత్థి వియ. “ఘానవేకల్లతాపి అత్థీతి యుత్తం”తి ఏత్థ పాళియం అఘానకానం ఇత్థీనం పురిసానంతి ఇదం మాతుగబ్భే ఘానాయతనే అనుప్పన్నేయేవ పురేతరఞ్చ వన్తానం ఇత్థిపురిసానం వసేన వుత్తం. న ఘానవేకల్లానం అత్థితాయాతిపి వదన్తి. గబ్భే సేన్తీతి గబ్భసయా. గబ్భసయా ఏవ గబ్భసేయ్యా.

పవత్తికాలేతిఆదీసు. మూలటీకాపాఠే. “ఓరతో”తి పటిసన్ధిం ఉపాదాయ వుత్తం. ఏకాదసమసత్తాహే అనాగతేతి వుత్తం హోతి. రూపాయతనం నుప్పజ్జిస్సతి. నో చ చక్ఖాయతనం నుప్పజ్జిస్సతీతి ఇదం అద్ధాపచ్చుప్పన్నవసేన వుత్తం. తస్మా పటిసన్ధితో పట్ఠాయ ఉప్పన్నం రూపాయతనం యావజీవంపి ఉప్పన్నన్త్వేవ వుచ్చతి. న ఉప్పజ్జిస్సమానన్తి. చక్ఖాయతనం పన ఏకాదసమసత్తాహా ఓరతో రితస్స న ఉప్పన్నం. తదా అనుప్పన్నత్తా ఏకాదసమే సత్తాహే సమ్పత్తే ఉప్పజ్జిస్సతీతి వత్తబ్బం హోతి. పచ్ఛిమ భవికత్తా పన తదుభయమ్పి భవన్తరే నుప్పజ్జిస్సతియేవాతి. ఘానాయతనం నిబ్బత్తేతీతి ఘానాయతనానిబ్బత్తతం, కమ్మం. తేన కమ్మేన గహితప్పటిసన్ధికానం. ఇదఞ్చ యది తన్నిబ్బత్తకేన కమ్మేన పటిసన్ధిం గణ్హేయ్యుం. ఘానాయతనే అనుప్పన్నే అన్తరా న కాలఙ్కరేయ్యున్తి కత్వా వుత్తం. తన్నిబ్బత్తకేన కమ్మేన పటిసన్ధిం గణ్హన్తాపి తతో బలవన్తే ఉపచ్ఛేదకకమ్మే ఆగతే సతి. ఘానాయతనుప్పత్తికాలం అపత్వా అన్తరా నకాలఙ్కరోన్తీతి నత్థి. “చక్ఖుఘానేసు వుత్తేసూ”తి టీకాయం వుత్తేసు. “అత్థతో సిద్ధా ఏవా”తి ఏకాదసమసత్తాహే ఉప్పన్నాతి సిద్ధా ఏవ. “ఈదిసేసుఠానేసూ”తి సభావం విచారే తుం దుక్కరేసు ఠానేసు. అట్ఠకథాయేవ పమాణం కాతుం యుత్తాతి అధిప్పాయో. అట్ఠకథాపాఠే. “పురిమం భవచక్కం”తి అవిజ్జామూలకం వేదనావసానం భవచక్కం. “అనుపుబ్బప్పవత్తిదీపనతో”తి యథా పచ్ఛిమే తణ్హామూలకే భవచక్కే ఉపపత్తిభవప్పవత్తిం వదన్తేన భవపచ్చయాజాతీతి ఏవం ఏకతో కత్వా వుత్తా, న తథా పురిమే భవచక్కే. తత్థ పన సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణం, విఞ్ఞాణ పచ్చయా నామ రూపన్తిఆదినా అనుపుబ్బప్పవత్తిదీపనతో. “సో పటిక్ఖిత్తోయేవా”తి ఆయతనానం కమతో వినిచ్ఛయట్ఠానే దేసనాక్కమోవ యుత్తోతి వత్వా సో ఉప్పత్తిక్కమో పటిక్ఖిత్తో.

సంయుత్తకే యక్ఖసంయుత్తపాళియం. గాథాసు. “కలలా”తి కలలతో. “అబ్బుదా”తి అబ్బుదతో. “పేసియా”తి పేసితో. “ఘనా”తి ఘనతో. “జాతిఉణ్ణంసూహీ”తి సుద్ధజాతికస్స ఏలకస్స లోమంసూహి. “పరిపక్కసమూహకం”తి కలలతో పరం థోకం పరిపక్కఞ్చ సమూహాకారఞ్చ హుత్వా. “వివత్తమానం తబ్భావం”తి కలలభావం విజహిత్వా వత్తమానం. “విలీనతి పుసదిసా”తి అగ్గిమ్హి విలీనతిపురససదిసా. “ముచ్చతీ”తి కపాలే నలగ్గతి. ఏతానిజాయన్తీతి ఏవం అట్ఠకథాయఞ్చ వుత్తం. “ద్వా చత్తాలీసమే సత్తాహే”తి నవమాసే అతిక్కమ్మ వీసతిమేదివసే. యది ఏవం, పఞ్చమేసత్తాహే పఞ్చప్పసాఖా జాయన్తి, ఏకాదసమేసత్తాహే చత్తారి ఆయతనాని జాయన్తి, మజ్ఝేపన పఞ్చసత్తాహా అత్థి. తత్థ కథన్తి ఆహ “ఏత్థ చా”తిఆదిం.

“ఛసత్తాహా”తి ఏకాదసమేన సద్ధిం ఛసత్తాహా. ఏకాదసమేపి హి పచ్ఛిమదివసే జాతత్తా ఛదివసాని అవసిట్ఠాని హోన్తి. “పరిణతకాలా”తి పరిపక్కకాలా. పరిపాకగతా ఏవ హి కమ్మజమహాభూతా సుప్పసన్నా హోన్తి. తేసఞ్చ పసాదగుణా పసాదరూపా హోన్తీతి. “తస్సా”తి కలలస్స. వణ్ణజాతం వా సణ్ఠానం వాతి సమ్బన్ధో. “ఆకాసకోట్ఠాసికో”తి మనుస్సేహి ఆకాసకోట్ఠాసే ఠపితో. హుత్వాతి పాఠసేసో. కథం పరమాణుతో పరిత్తకం సియాతి ఆహ “సోహీ”తిఆదిం. “సో”తి పరమాణు. పటిసన్ధిక్ఖణే కలలరూపం కలాపత్తయపరిమాణం. పరమాణు పన ఏకూనపఞ్ఞాసకలాపపరిమాణో. తస్మా తం తతో పరిత్తకన్తి వుత్తం హోతి. పటిసన్ధిక్ఖణతో పరం పన తంపి ఖణేఖణే ఉపచితమేవ హోతి. “ధాతూనం”తి చతుధాతువవత్థానే ఆగతానం చతున్నం మహాభూతానం. కలలస్సవా ఉపచితప్పమాణం గహేత్వా వుత్తన్తిపి యుజ్జతి. “వత్థుస్మిం”తి అబ్బుదాదివత్థుమ్హి. “జలాబుమూలానుసారేనా”తి జలాబుజాతకాలే తస్స మూలాను సారేనాతి అధిప్పాయో. గాథాయం. “మాతుతిరో కుచ్ఛిగతో”తి వత్తబ్బే గాథాబన్ధవసేన “మాతుకుచ్ఛిగతో తిరో”తి వుత్తం. తేనాహ “మాతుయా తిరోకుచ్ఛి గతో”తి. “ఛిద్దో”తి సుఖుమేహి ఛిద్దేహి సమన్నాగతో. లద్ధంవా పానభోజనం. “తతో పట్ఠాయా”తి సత్తరసమభవఙ్గచిత్తతో పట్ఠాయ. “రూపసముట్ఠానే వుత్తమేవా”తి రూపసముట్ఠానే మూలటీకావాద విచారణాయం ‘యం పితత్థ న చ యుత్త’న్తిఆదినా వుత్తమేవ. “అజ్ఝోహటాహారాభావతో”తి బహిద్ధాహారాభావతోతి అధిప్పాయో. “తత్థా”తి రూపబ్రహ్మలోకే. అభావం వణ్ణేతి. కస్మాపన వణ్ణేతి, నను వణ్ణేన్తస్స అట్ఠకథా విరోధో సియాతి. విరోధో వా హోతు, అవిరోధో వా. పాళియేవ పమాణన్తి దస్సేన్తో “రూపధాతుయా”తిఆదినా విభఙ్గే పాళిం ఆహరి. తత్థ “రూపధాతుయా”తి రూపలోకధాతుయా. రూప బ్రహ్మలోకేతి వుత్తం హోతి. “ఉపపత్తిక్ఖణే”తి పటిసన్ధిక్ఖణే. ఆచరియస్స అధిప్పాయం విభావేన్తో “ఏత్థచా”తిఆదిమాహ. “ఫోట్ఠబ్బే పటిక్ఖిత్తేపీ”తి పఞ్చాయతనానీతి వా పఞ్చధాతుయోతి వా పరిచ్ఛేదకరణమేవ పటిక్ఖి పనం దట్ఠబ్బం. “కిచ్చన్తర సబ్భావా”తి ఫోట్ఠబ్బకిచ్చతో కిచ్చన్తరస్స విజ్జమానత్తా. కిమ్పన కిచ్చన్తరన్తి. రూపకాయస్స పవత్తియా హేతుపచ్చయకిచ్చం. మహాభూతా హేతూ మహాభూతా పచ్చయా రూపక్ఖన్ధస్స పఞ్ఞాపనాయాతి హి భగవతా వుత్తం. తత్థ హేతుకిచ్చం నామ రూపజననకిచ్చం. పచ్చయ కిచ్చం నామ రూపూపత్థమ్భన కిచ్చం. కిచ్చన్తరమేవనత్థీతి ఘానాదీనం విసయ గోచరభావకిచ్చం తేసం కిచ్చం నామ, తతో అఞ్ఞం కిచ్చం నామ నత్థి. “యేనా”తి కిచ్చన్తరేన. “తే”తి గన్ధాదయో. ఇదాని అట్ఠక థానుగతం వాదం దస్సేన్తో “యథాపనా”తిఆదిమాహ. “యేన కిచ్చవిసేసేనా”తి విసయగోచరభావకిచ్చవిసేసేన. రూపజననరూపూపత్థమ్భన కిచ్చవిసేసేన చ. “సబ్బత్థా”తి సబ్బస్మిం పాళిప్పదేసే. “తేసం”తి గన్ధాదీనం. “తత్థా”తి రూపలోకే. “నిస్సన్ద ధమ్మమత్తభావేనా”తి ఏత్థ యథా అగ్గిమ్హి జాతే తస్స నిస్సన్దా నామ ఇచ్ఛన్తస్సపి అనిచ్ఛన్తస్సపి జాయన్తియేవ. వణ్ణోపి జాయతి, ఓభాసోపి, గన్ధోపి, రసోపి, ధూమోపి, పుప్ఫుల్లానిపి కదాచి జాయన్తియేవ. తేహి వణ్ణాదీహి కరణీయే కిచ్చవిసేసే సతిపి అసతిపి. తథా మహాభూతేసు జాతేసు తేసం నిస్సన్దా నామ ఇచ్ఛన్తస్సపి అనిచ్ఛన్తస్సపి కిచ్చవిసేసే సతిపి అసతిపి జాయన్తియేవ. ఏవం నిస్సన్దధమ్మమత్తభావేన. అనుప్పవేసో యుత్తో సియా అజ్ఝత్త సన్తానేతి అధిప్పాయో. బహిద్ధా సన్తానే పన వత్థా భరణ విమానాదీసు తేసం భావో ఇచ్ఛి తబ్బో సియా. అజ్ఝత్తేపి వా కాయం ఓళారికం కత్వా మాపితకాలేతి. ఏత్థ చ “ధమ్మాయతన ధమ్మధాతూసు అనుప్పవేసో”తి ఏత్థ అట్ఠసాలినియం తావ. యే పన అనాపాథాగతా రూపాదయోపి ధమ్మారమ్మణమిచ్చేవ వదన్తీతి వుత్తం. తం తత్థ పటిక్ఖిత్తం. అనాపాథాగమనం నామ విసయగోచర కిచ్చరహితతా వుచ్చతి. తఞ్చ మనుస్సానమ్పి దేవానమ్పి బ్రహ్మానమ్పి పసాదరూపేసు అనాపాథా గమనమేవ అధిప్పేతం. తం పన అత్థినత్థీతి విచారేత్వా కథేతబ్బం. అపి చ నిస్సన్దధమ్మా నామ ఓళారికానం మహాభూతానం వివిధాకారాపి భవేయ్యుం. బ్రహ్మానం పన అజ్ఝత్త రూపం అప్పనా పత్తకమ్మవిసేసేన పవత్తం అతిసుఖుమం హోతి. తస్మా కామసత్త సన్తానే వియ తత్థ పరిపుణ్ణం నిస్సన్దరూపం నామ విచారేతబ్బమేవ. ధమ్మా రమ్మణఞ్చ

ముఖ్యధమ్మారమ్మణం అనులోమ ధమ్మాయతనన్తి పాళియం వుత్తం నత్థి యేవాతి. “జీవిత ఛక్కఞ్చా”తి వత్తబ్బం రూపలోకే. “తత్థా”తి అసఞ్ఞసత్తే. కామలోకే జీవితనవకం కస్మా విసుం న వుత్తన్తి. పటిసన్ధిక్ఖణే కస్మా న వుత్తం. పవత్తికాలేపి విసుం న వుత్తమేవ. “ఆహారూపత్థమ్భకస్సా”తి ఆహారసఙ్ఖాతస్స రూపూపత్థమ్భకస్స. “సకలసరీర బ్యాపినో అనుపాలకజీవితస్సా”తి కాయదసకభావదసకేసు పరియాపన్నస్స జీవితస్స. “ఏత దేవా”తి జీవితనవకమేవ. “తత్థా”తి రూపలోకే. ఉదయభూతస్సా”తి వడ్ఢిభూతస్స. “ద్వీసు అగ్గీసూ”తి పాచకగ్గిస్మిఞ్చ కాయగ్గిస్మిఞ్చ. ఆతఙ్కో వుచ్చతి రోగో. బహుకో ఆతఙ్కో యస్సాతి విగ్గహో. “విసమవేపాకినియా”తి విసమం పాచేన్తియా. “గహణియా”తి ఉదరగ్గినా. “పధానక్ఖమాయా”తి పధాన సఙ్ఖాతం భావనారబ్భకిచ్చం ఖమన్తియా. “ఏతం”తి జీవితనవకం. “థేరేన చా”తి అనురుద్ధత్థేరేన చ. “ఏతం”తి జీవిత నవకం. “నిరోధక్కమో”తి మరణాసన్నకాలే నిరోధక్కమో. “ఏత్థా”తి రూపలోకే. కళేవరం వుచ్చతి మతసరీరం. తస్స నిక్ఖేపో కళేవరనిక్ఖేపో. అణ్డజసఞ్చ ఓపపాతికానం కళేవరనిక్ఖేపో నామ నత్థి. కస్మా పన తేసం కళేవరనిక్ఖేపో నామ నత్థీతి ఆహ “తేసఞ్హీ”తిఆదిం. విభావనిపాఠే. సబ్బేసంపి రూపబ్రహ్మానం. ఆహారసముట్ఠానానం రూపానం అభావతో తిసముట్ఠానానీతి వుత్తం. అసఞ్ఞసత్తే చిత్తసముట్ఠానానమ్పి అభావతో ద్విసముట్ఠానానీతి వుత్తం. “తానీ”తి మరణాసన్న చిత్తసముట్ఠానాని. తం పరిమాణం అస్సాతి తావత్తకం. “లహుకగరుకతాదివికారో”తి సకలరూపకాయస్స లహుకగరుకాదివికారో. అపి చ తత్థ దన్తత్తాదికర ధాతుక్ఖోభపచ్చయానం సబ్బసో అభావతో నిచ్చకాలమ్పి సకలసరీరస్స లహుతాదిగుణో వత్తతియేవ. కిం తత్థ పటిపక్ఖ ధమ్మప్పవత్తి చిన్తాయ. తథా అసఞ్ఞసత్తేపి రుప్పనవికార చిన్తాయాతి.

రూపప్పవత్తిక్కమానుదీపనా నిట్ఠితా.

౧౬౧. నిబ్బానసఙ్గహే. ద్వీసు నిబ్బానపదేసు పథమపదం అవిఞ్ఞాతత్థం సామఞ్ఞ పదం. దుతీయం విఞ్ఞా తత్థం విసేసపదం. కిలేసే సమేతీతి సమణో. అరియపుగ్గలో. సమణస్స భావో సామఞ్ఞం. అరియమగ్గో. సామఞ్ఞస్స ఫలాని సామఞ్ఞఫలాని. లోకతో ఉత్తరతి అతిక్కమతీతి లోకుత్తరం. లోకే న పఞ్ఞాపీయతీతి పఞ్ఞత్తీతి ఇమమత్థం సన్ధాయ “నహీ”తిఆదిమాహ . చత్తారిమగ్గఞ్ఞాణాని చతుమగ్గఞ్ఞాణన్తి ఏవం సమాసవసేన ఏకవచనన్తం పదం వాక్యం పత్వా బహువచనన్తం హోతీతిఆహ “చతూహి అరియమగ్గఞ్ఞాణేహీ”తి. “తాదిసవ్హా”తి అరియమగ్గసదిసవ్హా. “విముఖానం”తి పరమ్ముఖానం. “జచ్చన్ధానం వియా”తి జచ్చన్ధానం చన్దమణ్డలస్స అవిసయభావో వియ. “తస్సా”తి నిబ్బానస్స. తత్థ “జచ్చన్ధానం”తి అవిసయపదే సామిపదం. “తస్సా”తి భావపదం. “యం కిఞ్చీ”తి కిఞ్చియం అత్థజాతం. అస్సనిబ్బానస్స సిద్ధతన్తి సమ్బన్ధో. అపాకటస్స ధమ్మస్స. వాయామోపి నామ న అత్థి. కుతో తస్స సచ్ఛికరణం భవిస్సతీతి అధిప్పాయో. “యేనా”తి వాయామేన. “నిబ్బానేన వినా”తి నిబ్బానారమ్మణం అలభిత్వాతి వుత్తం హోతి. “అకిచ్చసిద్ధిం”తి కిలేసప్పహాన కిచ్చస్స అసిద్ధిం. “తతో”తి తస్మా. “వధాయా”తి వధితుం. “పరిసక్కన్తా”తి వాయమన్తా. గాథాయం. “అన్తోజటా”తి అజ్ఝత్తసన్తానే తణ్హాజటా, తణ్హావినద్ధా. “బహిజటా”తి బహిద్ధాసన్తానే తణ్హాజటా, తణ్హావినద్ధా. “తస్సా”తి తణ్హాయ. “వత్థుతో”తి విసుంవిసుం జాతసరూపతో. పరినిబ్బాయింసు, పరినిబ్బాయన్తి, పరినిబ్బాయిస్సన్తీతి పరినిబ్బుతా. తకారపచ్చయస్స కాలత్తయేపి పవత్తనతో. యథా దిట్ఠా, సుతా, ముతా, విఞ్ఞాతా,తి. విసిట్ఠం కత్వా జానితబ్బన్తి విఞ్ఞాణం. న నిదస్సితబ్బన్తి అనిదస్సనం. నత్థి అన్తో ఏతస్సాతి అనన్తం. సబ్బతో పవత్తా గుణప్పభా ఏతస్సాతి సబ్బతోపభం. “భగవతా వుత్తం”తి దీఘనికాయే కేవట్టసుత్తే వుత్తం. “సవన్తియో”తి మహానదియో వా కున్నదియో వా. “అప్పేన్తీ”తి పవిసన్తి. “ధారాతి” మేఘవుట్ఠిధారా. బుద్ధేసు అనుప్పజ్జన్తేసు ఏకసత్తోపి పరినిబ్బాతుం న సక్కోతీతి ఇదం బుద్ధుప్పాదకప్పే ఏవ పచ్చేక సమ్బుద్ధాపి ఉప్పజ్జన్తీతి కత్వా వుత్తం. అపదాన పాళియం పన బుద్ధసుఞ్ఞకప్పేపి పచ్చేకసమ్బుద్ధానం ఉప్పత్తి ఆగతా ఏవ.

“ఏకసత్తోపీ”తి వా సావకసత్తో గహేతబ్బో. ఏవఞ్హి సతి అపదానపాళియా అవిరోధో హోతి. “ఆరాధేన్తీ”తి సాధేన్తి పటిలభన్తి. సబ్బతో పవత్తా గుణప్పభా ఏతస్సాతి అత్థం సన్ధాయ “సబ్బతోపభా సమ్పన్నం”తి వుత్తం. “జోతి వన్త తరోవా”తి ఓభాసవన్తతరో వా. సబ్బత్థ పభవతి సంవిజ్జతీతి సబ్బతోపభన్తి ఇమమత్థం సన్ధాయ సబ్బతో వా పభుతమేవ హోతీతి వుత్తం. తేనాహ “న కత్థచి నత్థీ”తి. “ఏవంసన్తే పీ”తి ఏవం వుత్తనయేన ఏకవిధే సన్తేపి. “ఉపచరితుం”తి ఉపచారవసేన వోహరితుం. “యథాహా”తి తస్మిం యేవసుత్తే పున కిం ఆహా. భవం నేతీతి భవనేత్తి. భవతణ్హా ఏవ. “సమ్పరాయికా”తి చుతిఅనన్తరే పత్తబ్బా. ద్విన్నం ఖీణాసవానం అనుపాదిసేసతా వుత్తాతి సమ్బన్ధో. ఏత్థ “అనుపాదిసేసతా”తి అనుపాదిసేసనిబ్బానం వుచ్చతి. సేక్ఖేసు అరహత్తమగ్గట్ఠస్స సేక్ఖస్స కిలేసుపాదిసేస వసేన అనుపాదిసేసతా వుత్తా. “కిలేసుపాదిసేసో”తి చ కిలేస సఙ్ఖాతో ఉపాదిసేసో. తథా ఖన్ధుపాదిసేసోపి. అన్తరాపరినిబ్బాయీతిఆదీసు పరినిబ్బానం నామ కిలేసపరినిబ్బానం వుత్తం. ఉభతో భాగ విముత్తాదీనం పదత్థో నవమపరిచ్ఛేదే ఆగమిస్సతి. “కిలేసక్ఖయేన సహేవ ఖియ్యన్తీ”తి పచ్చుప్పన్నభవే అరహత్తమగ్గక్ఖణే కిలేసక్ఖయేన సద్ధిం ఏవ ఖియ్యన్తి. అనుప్పాద ధమ్మతం గచ్ఛన్తి. తథా అనాగామి పుగ్గలస్స కామపటిసన్ధిక్ఖన్ధాపి అనాగామిమగ్గక్ఖణే, సోతాపన్నస్స సత్తభవేఠపేత్వా అవసేస కామపటిసన్ధిక్ఖన్ధా సోతాపత్తి మగ్గక్ఖణే తం తం కిలేసక్ఖయే న సహేవ ఖియ్యన్తీతి. పచ్చుప్పన్నక్ఖన్ధా పన కిలేసక్ఖయేన సహఖియ్యన్తి. ఖన్ధుపాదిసేసా నామ హుత్వా యావమరణకాలా ఖీణాసవానమ్పి పవత్తన్తి. కస్మా పవత్తన్తీతి ఆహ “యావచుతియా పవత్తమానం”తిఆదిం. పచ్చుప్పన్నక్ఖన్ధసన్తానం పన ధమ్మతాసిద్ధన్తి సమ్బన్ధో. “ఫలనిస్సన్దభూతం”తి విపాకఫలభూతఞ్చ నిస్సన్దఫలభూతఞ్చ హుత్వా. “తేనసహేవా”తి కిలేసక్ఖయేన సహేవ. “యస్మాపనా”తిఆదీసు. పరిసమన్తతో బున్ధన్తి నీవారేన్తి, సన్తిసుఖస్స అన్తరాయం కరోన్తీతి పలిబోధా. కిలేసాభిసఙ్ఖరణ కిచ్చాని, కమ్మాభిసఙ్ఖరణకిచ్చాని, ఖన్ధాభిసఙ్ఖరణ కిచ్చాని చ. పలిబోధేహి సహ వత్తన్తీతి సపలిబోధా. సఙ్ఖార నిమిత్తేహి సహ వత్తన్తీతి సనిమిత్తా. తణ్హాపణిధీహి సహ వత్తన్తీతి సపణిహితా .“తతో”తి పాపకమ్మతో, అపాయదుక్ఖతో చ. “కోచీ”తి కోచిధమ్మో. “నిరోధేతుం సక్కోతీ”తి సక్కాయదిట్ఠియా నిరుద్ధాయ తే నిరుజ్ఝన్తి. అనిరుద్ధాయ ననిరుజ్ఝన్తి. తస్మా సక్కాయదిట్ఠి నిరోధో నిబ్బాపారధమ్మోపి సమానో తే పలిబోధే నిరోధేతి నామ. “నిరోధేతుం సక్కోతీ”తి చ అబ్యాపారే బ్యాపారపరికప్పనాతి దట్ఠబ్బం. సక్కాయదిట్ఠినిరోధోయేవ తే పలిబోధే నిరోధేతుం సక్కోతీతి ఏత్థ ద్విన్నమ్పి నిరోధో ఏకోయేవ. ఏవం సన్తేపి అవిజ్జా నిరోధా సఙ్ఖార నిరోధోతిఆదీసు వియ అభేదే భేదపరికప్పనా హోతీతి. ఉప్పాదో చ పవత్తో చ ఉప్పాదప్పవత్తా. తే మూలం యస్సాతి విగ్గహో. యేన ఓళారికాకారేన. మారేన్తీతి మారా. వధకపచ్చత్థికాతి వుత్తం హోతి. కిలేసమారాదయో. మారా దహన్తి తిట్ఠన్తి ఏతేసూతి మారధేయ్యా. మారేతి చావేతి చాతి మచ్చు. మరణమేవ. మచ్చుదహతి తిట్ఠతి ఏతేసూతి మచ్చుధేయ్యా. “నత్థి తస్మిం నిమిత్తం”తి వుత్తే పఞ్ఞత్తిధమ్మేసుపి ఉప్పాదప్పవత్తమూలం నిమిత్తం నామ నత్థి. ఏవంసతి, తేహి నిబ్బానస్స అవిసేసో ఆపజ్జతీతి చోదనా. తం పరిహరన్తో “తఞ్హీ”తిఆదిమాహ. విద్ధంసేత్వాతి చ సాధేన్తన్తి చ అత్థవిసేస పాకటత్థాయ అబ్యాపారే బ్యాపార పరికప్పనా ఏవ. పణీతాదిభేదే. ఇదం బుద్ధానం నిబ్బానం పణీతం. ఇదం పచ్చేకబుద్ధానం నిబ్బానం మజ్ఝిమం. ఇదం బుద్ధసావకానం నిబ్బానం హీనన్తి భిన్నం న హోతీతి యోజేతబ్బం. నానప్పకారేన చిత్తం నిధేతి ఏతేనాతి పణిహితం. “నిధేతీ”తి ఆరమ్మణేసు నిన్నం పోణం పబ్భారం కత్వా ఠపేతీతి అత్థో. తథా పణిధానపణిధీసు. అత్థతో ఏకం ఆసాతణ్హాయ నామం. “లబ్భమానాపీ”తి భవసమ్పత్తి భోగసమ్పత్తియో లబ్భమానాపి. “పిపాసవినయ ధమ్మత్తా”తి పాతుం పరిభుఞ్జితుం ఇచ్ఛా పిపాసా. పిపాసం వినేతి విగమేతీతి పిపాసవినయో. “వేదయితసుఖం”తి వేదనాసుఖం. “కతమం తం ఆవుసో”తి పాళిపాఠే “తం”తి తస్మా. “యదేత్థ వేదయితం నత్థీ”తి యస్మా ఏత్థ వేదయితం నత్థి. తస్మా నిబ్బానే సుఖం నామ కతమన్తి యోజనా. “ఏత్థా”తి

ఏతస్మిం నిబ్బానే. “ఏతదేవేత్థా”తిఆదిమ్హి. “ఏత దేవా”తి ఏసోఏవ. యస్మా ఏత్థ వేదయితం నత్థి. తస్మా ఏసో వేదయితస్స నత్థిభావో ఏవ ఏత్థనిబ్బానే సుఖన్తి యోజనా.

“ఏత్థ చా”తిఆదీసు. యదేతం ఖియ్యనం నిరుజ్ఝనం అత్థీతి సమ్బన్ధో. కేచి పన తంఖియ్యన నిరుజ్ఝన క్రియామత్తం నిబ్బానం న హోతి. అభావ పఞ్ఞత్తిమత్తం హోతీతి వదన్తి. తం పటిసేధేన్తో “న హితం”తిఆదిమాహ. “పఞ్ఞత్తిరూపం”తి పఞ్ఞత్తిసభావో. పాళిపాఠే. “పదహతీ”తి వీరియం దళ్హం కరోతి. పహితో అత్తా అనేనాతి పహితత్తో. “పహితో”తి పదహితో. అనివత్తభావే ఠపితో. పేసితోతిపి వణ్ణేన్తి. “కాయేనా”తి నామకాయేన. తణ్హావసే వత్తన్తీతి తణ్హావసికా. “తేసం పీ”తి తేసం వాదేపి. తస్మిం ఖయ నిరోధమత్తే అనన్తగుణా నామ నత్థీతి ఇమం వాదం విసోధేతుం “నిబ్బానస్స చా”తిఆది వుత్తం. “పటిపక్ఖవసేన సిజ్ఝన్తీ”తి ఏతేన వట్టధమ్మేసు మహన్తం ఆదీనవం పస్సన్తా ఏవ తేసం నిరోధే మహన్తం గుణానిసంసం పస్సన్తీతి దీపేతి. యే పన యథావుత్తం ఖయనిరోధం పరమత్థనిబ్బానన్తి న జానన్తి, తేసం వత్తబ్బమేవ నత్థి. ఏవం గుణపదానం గమ్భీరత్తా తంఖయనిరోధమత్తం అనన్తగుణానం వత్థు న హోతీతి మఞ్ఞన్తి. ఇదాని నిబ్బానం పరమం సుఖన్తి వుత్తం. కథం తం ఖయనిరోధమత్తం పరమసుఖం నామ భవేయ్యాతి ఇమం వాదం విసోధేతుం “సన్తిసుఖఞ్చనామా”తిఆది వుత్తం. అత్థిభిక్ఖవేతి సుత్తే. “నోచేతం అభవిస్సా”తి ఏతం అజాతం నోచే సన్తం విజ్జమానం న భవేయ్య. “నయిమస్సా”తి న ఇమస్స. పచ్చక్ఖభూతం ఖన్ధపఞ్చకం దస్సేన్తో “ఇమస్సా”తి వదతి. నిస్సక్కత్థే చ సామివచనం. ఇమస్మా జాతా భూతా కతా సఙ్ఖతా సత్తానం నిస్సరణం నామ న పఞ్ఞాయేయ్యాతి యోజనా. పరత్థపి ఏసనయో. ఏసనయో సబ్బేసూతిఆదీసు. దుచ్చరిత ధమ్మా నామ పచ్చయే సతి, జాయన్తి. అసతి, న జాయన్తీతి ఏవం జాతం వియ అజాతమ్పి తేసం అత్థి. యది చ అజాతం నామ నత్థి. జాతమేవ అత్థి. ఏవంసతి, అత్తని దుచ్చరితానం అజాతత్థాయ సమ్మాపటిపజ్జన్తానంపి సబ్బే దుచ్చరిత ధమ్మా అత్తని జాతాయేవ సియుం, నో అజాతా. కస్మా, అజాతస్స నామ నత్థితాయాతిఆదినా యోజేతబ్బం.

“ఏత్తావతా”తి , అత్థి భిక్ఖవే అజాతంతిఆదినా పాళివచనేన. సబ్బేసఙ్ఖారా సమన్తి వూపసమన్తి ఏత్థాతి సబ్బసఙ్ఖార సమథో. సబ్బే ఉపధయో ఏత్థ నిస్సజ్జన్తి అరియాజనాతి సబ్బుపధినిస్సగ్గో. “ఉపలబ్భమానో”తి సన్తిలక్ఖణేన ఞాణేన ఉపలబ్భమానో. “ఏసింసూ”తి కత్వా ఏసనకిచ్చస్స సిఖాపత్తం అత్థం దస్సేతుం “అధిగచ్ఛింసూ”తి వుత్తం.

నిబ్బానసఙ్గహానుదీపనా నిట్ఠితా.

రూపసఙ్గహదీపనియాఅనుదీపనా నిట్ఠితా.

౭. సముచ్చయసఙ్గహఅనుదీపనా

౧౬౨. సముచ్చయసఙ్గహే . అత్తనో ఆవేణికభూతేన సామఞ్ఞ లక్ఖణేనతి చ సమ్బన్ధో. అఞ్ఞాపదేసేన ఏవ తదుభయలక్ఖణేన సలక్ఖణాని నామ వుచ్చన్తీతి అధిప్పాయో. “నిబ్బానస్సపి సరూపతో లబ్భమానసభావతా”తి అఞ్ఞనిస్సయ రహితేన లబ్భమానసభావతా. నను నిబ్బానమ్పి రాగక్ఖయో దోసక్ఖయో మోహక్ఖయోతిఆదినా అఞ్ఞనిస్సయదస్సనం అత్థి యేవాతి. దస్సనమత్తం అత్థి. నిబ్బానం పన రాగాదీహి పటిబద్ధం న హోతి. అథ ఖో తేహి దూరతరం హోతి. పటిపక్ఖతరం, పటివిరుద్ధతరం. యఞ్హి రూపస్స ఖయో వయో భేదో అనిచ్చాతి వుత్తం. తత్థ రూపస్స ఉప్పజ్జిత్వా ఖయో వుత్తోతి సో రూపస్స నిస్సితో ఏవ హోతి. ఇధ పన రాగాదీనం పున ఉప్పాదస్సపి అభావో వుత్తోతి సో రాగాదీసు అనిస్సితో ఏవ. న కేవలం అనిస్సితో. అథ ఖో తేహి దూరతరో చ పటిపక్ఖతరో చ తేసం పటిపక్ఖగుణేహి ఇమస్ససిద్ధత్తాతి. అనిప్ఫన్నరూపానిపి అధిప్పేతాని ఏవ తేసమ్పి ఖన్ధాయతనధాతు సచ్చేసు సఙ్గహితత్తా.

ఆసవాదీసు. “పారివాసియట్ఠేనా”తి పరివాసకరణట్ఠేన. “మదనీయట్ఠేనా”తి మదనజనకట్ఠేన. “పరివాసం గణ్హన్తీ”తి దోసవేపుల్లం ఆపజ్జన్తీతి వుత్తం హోతి. పున “పరివాసం”తి దుగ్గన్ధతాదిపరివాసం. “ఆసవభరితమేవా”తి ఆసవేహి పూరితమేవ. “ఛళారమ్మణాని దూసేన్తీ”తి తాని సాసవాదిభావం పాపేన్తీతి అధిప్పాయో. “భవతో”తి భూమితో ఇచ్చేవత్థో. అవధీయతి పరిచ్ఛిన్దీయతి ఏతస్మాతి అవధి. అపాదానం వుచ్చతి. మరియాదో నామ పరియన్తపరిచ్ఛేదో. మరియాదమత్తభూతో క్రియావిసయో మరియాదవిసయో. అవధి నామ బ్యాపన విధానం, క్రియా బ్యాపనస్స విసయో అభివిధివిసయో. “యస్సా”తి అవధి వత్థుస్స. “అత్తానం”తి అవధివత్థుం. “బహికత్వా”తి సమ్పత్తమత్తం కత్వాతి అధిప్పాయో. అవధివిచారణాయం. “సద్దస్సా”తి భగవతో కిత్తిసద్దస్స. “తం”తి అవధిభూతం అత్థం. “యసో”తి కిత్తిసద్దో. “ఇతరం”తి అనభివిధివిసయం బహి కత్వా పవత్తతి.

కామాసవాదీసు. “తన్నామేనా”తి కామనామేన. “తదారమ్మణా”తి కామధమ్మారమ్మణా. “అయమత్థో వా”తి కామీయతీతిఆదినా వుత్తో పచ్ఛిమత్థోవ. “మహగ్గతకుసలధమ్మా”తి ఇధాధిప్పేతం కమ్మభవం సన్ధాయ వుత్తం. “తం నిబ్బత్తా”తి తేన నిబ్బత్తా. “తదారమ్మణా”తి దువిధభవారమ్మణా. “తణ్హా ఏవా”తి భవతణ్హా ఏవ. “భవో ఏవా”తి భవారమ్మణతాయ భవనామికా తణ్హా ఏవ. “ఇమే ఏవా”తి తణ్హాదిట్ఠి అవిజ్జా ఏవ. “పరివుత్థే సతీ”తి పరివసితే సతి. “కామవిసయా”తి కామధమ్మవిసయా. “తస్మిం”తి కామాసవే. భవవిసయా మానాదయో పరివుత్థా ఏవాతిఆదినా యోజేతబ్బం. తథా దిట్ఠివిసయాతి పదేపి.

“అనస్సాసికం కత్వా”తి అస్సాసపస్సాసరహితం కత్వా. “అవహననట్ఠేనా”తి అజ్ఝోత్థరిత్వా మారణట్ఠేన. అధోకత్వా మారణట్ఠేనాతిపి యుజ్జతి. “దుత్తరట్ఠేనా”తి తత్థ పతన్తస్స తరితుం దుక్కరట్ఠేన. “వుత్తనయేనా”తి ఆసవేసు వుత్తనయేన.

“వట్టస్మిం”తి తివిధవట్టస్మిం. “భవయన్తకే”తి అవిజ్జాసఙ్ఖారాదికే భవచక్కే. “ఆమసనం”తి పదస్స అత్థం దస్సేతి “తథా తథా కప్పేత్వా గహణ”న్తి. “సాసనే”తి పరియత్తిసాసనే తస్మిం తస్మిం సుత్తన్తే. “దిట్ఠియో దిట్ఠుపాదానం”తి దిట్ఠివత్థూసు దళ్హగ్గాహట్ఠేన దిట్ఠియో ఏవ దిట్ఠుపాదానం. అత్తవాదుపాదానే. పరికప్ప బుద్ధి నామ మిచ్ఛాఞాణం వుచ్చతి. “ఇస్సర నిమ్మితం”తి సకలలోకిస్సరేన మహాబ్రహ్మునా ఆదికప్పకాలే నిమ్మితం. “అధిచ్చ సముప్పన్నం”తి అహేతు అపచ్చయా

సముప్పన్నం. "అచ్చన్తసస్సతం"తి భవపరమ్పరాసు సస్సతం. "ఏకచ్చసస్సతం"తి భవవిసేసం పత్వా ఏకచ్చానం సత్తానం సస్సతం. "ఉచ్ఛిన్నం"తి యత్థకత్థచి పరమ్మరణా ఉచ్ఛిన్నం. పురాణఞ్చకమ్మం పరిక్ఖీణం, నవఞ్చకమ్మం అకతం. ఏవం సంసార సుద్ధితిఆదినా గహణన్తి అత్థో. సన్తో కాయో సక్కాయో. "సన్తో"తి పరమత్థతో విజ్జమానో. "కాయో"తి రూపకాయో, నామకాయో. అత్తనో అత్తనో కాయో వా సక్కాయో. పచ్చత్తకాయో, పాటిపుగ్గలిక కాయోతి వుత్తం హోతి. యథావుత్తకాయ ద్వయమేవ. సక్కాయే దిట్ఠి సక్కాయదిట్ఠి. తత్థ "సక్కాయే దిట్ఠీ"తి పుబ్బన్తాపరన్త కప్పికానం వియ పుబ్బన్తా పరన్తేఅచిన్తేత్వా సబ్బసత్తానంపి అత్తనో ఖన్ధేసు ఏవ 'రూపం మే అత్తాతి వా' అత్తా మే రూపవాతి వా, అత్తని మే రూపన్తి వా, రూపస్మిం మే అత్తాతి వా, ఏవమాదినా ధమ్మతా సిద్ధా దిట్ఠీతి వుత్తం హోతి. "అస్సుతవా"తి ఖన్ధదేసనాదికే సుఞ్ఞతధమ్మప్పటిసం యుత్తే దేసనా ధమ్మే అస్సుత పుబ్బత్తా నత్థి సుతం ఏతస్సాతి అస్సుతవా. "పుథుజ్జనో"తి లోకియమహాజనో. తత్థ పరియాపన్నో పన ఏకపుగ్గలోపి పుథుజ్జనోత్వేవ వుచ్చతి. సో సుతవాపి అత్థి, అస్సుతవాపి అత్థి. ఇధ అస్సుతవా అధిప్పేతో. అరియ పుగ్గలో పన తత్థ పరియాపన్నో న హోతి. అహన్తివా, మమాతి వా, మయాతి వా, మేతి వా, పరామసన పదాని నామ. "సేసధమ్మేవా గహేత్వా"తి రూపతో అవసేసే నామక్ఖన్ధ ధమ్మే అత్తా మేతి గహేత్వా వా. "ధమ్మ ముత్తకం వా అత్తానం గహేత్వా"తి పఞ్చక్ఖన్ధధమ్మవిముత్తం పరికప్పసిద్ధం అత్తానం వా గహేత్వా. చతస్సో అవత్థా యస్సాతి చతురావత్థికా. వేదనాయ సమ్భోగరసత్తా "సంభుఞ్జం"తి వుత్తం. "సుఖితో"తి సుఖవేదనాయ సమఙ్గీపుగ్గలో. ధమ్మతో ఖన్ధ పఞ్చకమేవ. తత్థ పన సుఖవేదనాపధానత్తా తథా సమనుపస్సన్తో వేదనం అత్తాతి సమనుపస్సతి నామ. "సమూహతో గహేత్వా"తి అహమస్మి, అహం ఏకో సత్తోతిఆదినా సమూహతో. "వత్థూ"తి పఞ్చక్ఖన్ధా వుచ్చన్తి. ఞాతపరిఞ్ఞాదివసేన అపరిఞ్ఞాతాని వత్థూని ఏతేహీతి అపరిఞ్ఞాతవత్థుకా. ఏకముహుత్తమత్తేపి కాలే. రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీతిఆదికం చతురావత్థం సన్ధాయ "కదాచి అత్తతో"తిఆది వుత్తం. "అత్తనిమిత్తం"తి అభిక్కమనాదీసు కాయవచీమనో క్రియాసు అహం అభిక్కమామి, అహం పటిక్కమామీతిఆదినా చిత్తే దిస్సమానా అత్తచ్ఛాయా వుచ్చతి.

"కామనట్ఠేనా"తి ఇచ్ఛనట్ఠేన. "ఛన్దనట్ఠేనా"తి పత్థనట్ఠేన. లీనభావో నామ చిత్తచేతసికానం పటికుటనం. ఆపాదీయతే ఆపాదనం. లీనభావస్స ఆపాదనన్తి విగ్గహో. "తన్దీ"తి ఆలస్యం వుచ్చతి. "విజమ్భితతా" నామ కిలేసవసేన కాయఙ్గానం విజమ్భనం సమిఞ్జనప్పసారణాదికరణం. సా ఏవ పచ్చయో ఏతస్సాతి విగ్గహో.

అనుసయపదత్థే. "ఉప్పజ్జన్తీ"తి ఉప్పజ్జితుం సక్కోన్తి. న పన ఏకన్తతో ఉప్పజ్జన్తి. సన్తేసుహి ఏకన్తతో ఉప్పజ్జన్తేసు అనుసయా నామ న హోన్తి సయనకిచ్చస్సేవ అభావతో. "ఉప్పజ్జన్తీ"తి వా ఉప్పజ్జితుం పహోన్తి. పత్థోదనో బహూనం జనానం పహోతీతిఆదీసు వియ. పఞ్ఞత్తియోహి అసభావధమ్మజాతికత్తా కారణ లాభేపి ఉప్పజ్జితుం నప్పహోన్తి. ఇమే పన సభావధమ్మజాతికత్తా కారణ లాభే సతి ఉప్పజ్జితుం పహోన్తీతి. ఏవఞ్చసతి, ఉప్పాదం అపత్తానంపి తేసం పరమత్థజాతికతా సిద్ధా హోతీతి. "సహ అనుసేన్తీ"తి ఏకతో అనుసేన్తీతి వుత్తా కామరాగానుసయో చ పటిఘానుసయో చ మానానుసయో చ దిట్ఠానుసయో చ విచికిచ్ఛానుసయో చ. ఇమేసం సత్తానం సత్తసన్తానే అనుసయకిచ్చమత్తం ఠపేత్వా ఏకతో ఉప్పత్తి నామ నత్థి. యది ఏకతో ఉప్పజ్జేయ్యుం. ద్వాదసా కుసలచిత్తాని సత్తసన్తానే నిచ్చకాలమ్పి ఏకతో ఉప్పజ్జేయ్యుం. న చ ఉప్పజ్జన్తి. తస్మా విఞ్ఞాయతి ఉప్పజ్జనం నామ అప్పహీనట్ఠేన ఉప్పజ్జనారహభావో వుత్తోతి. సేన్తీతి వత్వా తదత్థం దస్సేతి "విసుం"తిఆదినా. "అవుట్ఠితా"తి ఉప్పాదం అపత్తా. "తథాపవత్తా"తి చాలనాకారేన పవత్తా. పున "తథాపవత్తా"తి జవనసహజాతాకారేన పవత్తా. "యేసం"తి కామరాగానుసయాదీనం. "ఆవజ్జనం"తి ఆవజ్జనచిత్తం. "దమథం"తి సుదన్తభావం. "తథా పవత్తా"తి చిత్తసన్తానానుసయనాకారేన పవత్తా. తాఅవత్థా యేసం తే తదవత్థికా. యది తే ఉప్పాదం

అపత్తా. ఏవంసతి, తే పరమత్థాపి నామ న భవేయ్యున్తి చోదనం పరిహరతి “తే పనా”తిఆదినా. సచే తే కుసలాబ్యాకత చిత్తసన్తానమ్పి అనుగతా. ఏవంసతి, తే కుసలాబ్యాకతాని నామ సియున్తి చోదనం పరిహరతి “న చా”తిఆదినా. అథ తే ఏకన్త అకుసలా సియుం. ఏవంసతి, కుసలాబ్యాకతేహి విరుద్ధా భవేయ్యుంతి చోదనం పరిహరతి “నాపీ”తిఆదినా. యది ఉప్పాదం అపత్తా. ఏవంసతి, కాలవిముత్తా సియున్తి ఆహ “నాపికాలత్తయ వినిముత్తా”తిఆదిం. “సానుసయే చిత్తసన్తానే”తి సేక్ఖపుథుజ్జనానం చిత్తసన్తానే. “సహ మగ్గుప్పాదా”తి మగ్గుప్పాదేన సహేవ. “తత్థ తత్థ వుత్తో”తి అట్ఠకథాటీకాసు వుత్తో. “అనాగతసామఞ్ఞం”తి అనాగతసదిసం. న ఏకన్త అనాగతన్తిపి వదన్తి. కథం తే సబ్బతజాతికా హోన్తీతి ఆహ “తేహి మగ్గే”తిఆదిం. విభావనిపాఠే. “అప్పహీనా”తి మగ్గేన అప్పహీనా. “తదవత్థా”తి ఉప్పజ్జనారహావత్థా. “తం సభావత్తా”తి కామరాగాది సభావత్తా. “తథా వుచ్చన్తీ”తి అనుసయాతి వుచ్చన్తి. అనాగతా నామ న హోన్తి. చిత్తసన్తానే వత్తమానభావేన సిద్ధత్తా. “హఞ్చి పజహతీ”తి యదిపజహతి. “తేనహీ”తి తతో ఏవ. “రత్తో”తి రాగసమఙ్గీ హుత్వా. “దుట్ఠో”తి దోససమఙ్గీ హుత్వా. “ముళ్హో”తి మోహసమఙ్గీ హుత్వా పజహతీతి దోసో ఆపజ్జతీతి వుత్తం హోతి. పరియుట్ఠాన పత్తానం రాగాదీనం. “మగ్గవజ్ఝం”తి మగ్గేన వధితబ్బం. “ఉప్పన్నం”తి పచ్చుప్పన్నం. వత్తమానఞ్చ తం ఉప్పన్నఞ్చాతి వత్తమానుప్పన్నం. “భుత్వా”తి ఆరమ్మణం పరిభుఞ్జిత్వా. విగచ్ఛతీతి విగతం. భుత్వా విగతఞ్చ తం ఉప్పన్నఞ్చాతి భుత్వా విగతుప్పన్నం. విపచ్చనత్థాయ ఓకాసం కరోన్తీతి ఓకాసకతం. ఓకాసకతఞ్చ తం ఉప్పన్నఞ్చాతి ఓకాసకతుప్పన్నం. సముదాచారో వుచ్చతి భియ్యో పవత్తనం. సముదాచారో చ నో ఉప్పన్నఞ్చాతి సముదాచారుప్పన్నం. ఖన్ధపఞ్చక సఙ్ఖాతం భూమిం లభతీతి భూమిలద్ధం. భూమిలద్ధఞ్చ తం ఉప్పన్నఞ్చాతి భూమిలద్ధుప్పన్నం. ఆరమ్మణం అధికతరం గణ్హాతీతి ఆరమ్మణాధిగ్గహితం. ఆరమ్మణాధిగ్గహితఞ్చ తం ఉప్పన్నఞ్చాతి ఆరమ్మణాధిగ్గహితుప్పన్నం. మహగ్గతజ్ఝానేన అవిక్ఖమ్భితఞ్చ తం ఉప్పన్నఞ్చాతి అవిక్ఖమ్భితుప్పన్నం. మగ్గేన అసముగ్ఘాటితఞ్చ తం ఉప్పన్నఞ్చాతి అసముగ్ఘాటితుప్పన్నం. ఏవం మగ్గవజ్ఝానం అనుసయానం ఉప్పన్నభావేన వుత్తత్తా పచ్చుప్పన్నతా పరియాయోవ తేసం వత్తబ్బోతి. “సేక్ఖా”తి సత్తసేక్ఖపుగ్గలా.

ఓరమ్భాగో వుచ్చతి కామలోకోచేవ పుథుజ్జనభావో చ. ఓరమ్భాగే సన్దిస్సన్తీతి ఓరమ్భాగియాని. ఉద్ధంభాగో వుచ్చతి మహగ్గతభావోచేవ అరియభావో చ. ఉద్ధంభాగే సన్దిస్సన్తీతి ఉద్ధంభాగియాని. తత్థ. కామచ్ఛన్దో, బ్యాపాదో,తి ఇమాని ద్వేసం యోజనాని కామలోకసఙ్ఖాతే ఓరమ్భాగే ఏవ సన్దిస్సన్తి. దిట్ఠి, విచికిచ్ఛా, సీలబ్బతపరామాసో,తి ఇమాని తీణి పుథుజ్జనభావ సఙ్ఖాతే. సేసాని పన పఞ్చ మహగ్గతభావసఙ్ఖాతే చ అరియభావసఙ్ఖాతేచ ఉద్ధంభాగేపి సన్దిస్సన్తి. అథవా. పురిమాని పఞ్చయస్స తాని మగ్గేన అప్పహీనాని, తం ఉపరిభవగ్గే ఠితంపి కామలోకసఙ్ఖాతం ఓరమ్భాగం ఆకడ్ఢన్తి, తస్మా ఓరమ్భాగాయ సంవత్తన్తీతి ఓరమ్భాగియాని. పచ్ఛిమాని పఞ్చ యస్స తాని అప్పహీనాని, తం కామలోకే ఠితంపి ఉద్ధంభాగం ఆకడ్ఢన్తి, తస్మా ఉద్ధంభాగాయ సంవత్తన్తీతి ఉద్ధంభాగియాని. తత్థహి ద్వేరూపారూపరాగా ఏకన్తేన మహగ్గతభావం ఆకడ్ఢన్తియేవ. మానో చ ఉద్ధచ్చఞ్చ అవిజ్జాచాతి ఇమాని చ రూపారూపరాగసహగతాని హుత్వా ఆకడ్ఢన్తి. ఓరం హేట్ఠిమం కామలోకం భజన్తీతి ఓరమ్భాగియాని. ఉద్ధం రూపారూపలోకం భజన్తీతి ఉద్ధంభాగియానీతిపి వణ్ణేన్తి. “ఇతరాని పనా”తి ద్వే ఇస్సా సంయోజన మచ్ఛరియసంయోజనాని. “కమోపన ద్విన్నం పీ”తి ఇధ సఙ్గహే ద్విన్నంపి అనుక్కమోపన.

“విబాధేన్తీ”తి విహింసన్తి. “ఉపతాపేన్తిచా”తి ఉపగన్త్వా సన్తాపేన్తి. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యం.

అకుసలసఙ్గహానుదీపనా నిట్ఠితా.

౧౬౩. మిస్సకసఙ్గహే. "చిత్తప్పటిపాదనం చిత్తనియోజనం. "సుగతి దుగ్గతి వివట్టసఙ్ఖాతాసు చా"తి సుగతిభవ దుగ్గతి భవనిబ్బానసఙ్ఖాతాసు చ. నిబ్బానఞ్హి వట్టతో గిగతత్తా వివట్టన్తి వుచ్చతి. "దస్సనాదీహి ఏవా"తి దస్సనసఙ్కప్పనాదీహి ఏవ. ఉజుగతి నామ హితసుఖసంవత్తనికా పవత్తి వుచ్చతి. వఙ్కగతినామ అహిత దుక్ఖసంవత్తనికా పవత్తి. "పథఙ్గానీ"తి పథస్సమగ్గస్స అఙ్గాని. మగ్గోతి చ ఉపాయో వుచ్చతీతి ఆహ "ఉపాయఙ్గానీ"తి. "ఇతరానీ"తి సమ్మాదిట్ఠి సమ్మాసఙ్కప్పాదీని అఙ్గాని. ఉజుగతియా గమనస్స ఉపాయఙ్గాని. ఇమేపి చత్తారో మగ్గఙ్గ ధమ్మా ధమ్మా నామ ఆగతా. "తథా తథా పవత్తానం"తి ముసావాదాదివసేన పవత్తానం. "నా నామగ్గోవా"తి మిచ్ఛామగ్గో చ సమ్మామగ్గో చ.

"అత్తాధీనవుత్తికే"తి అత్తాయత్తప్పవత్తికే. అత్తనో గతి నామ చక్ఖున్ద్రియాదీనం దస్సనాది కిచ్చమేవ వుచ్చతి. "ఇస్సరా అధిపతినో"తి ఇదం ఆధిప్పచ్చత్థపాకటత్థం వుత్తం. అత్థో పన భావప్పధానవసేన గహేతబ్బో. ఇన్ద్రియం ఇస్సరియం ఆధిప్పచ్చన్తిహి ఇమే ఏకత్థాతి. "ఇత్థాకారాని" నామ ఇత్థిలిఙ్గపురిసలిఙ్గాది. "అఞ్ఞథా అప్పవత్తియం"తి ఇత్థిసణ్ఠానే పురిసలిఙ్గాదీనం, పురిససణ్ఠానే ఇత్థిలిఙ్గాదీనం అప్పవత్తియం. తేనాహ "తథాహీ"తిఆదిం. మనో విజాననకిచ్చే సమ్పయుత్తధమ్మానం ఇస్సరో హోతి అనఞ్ఞాభిభవనీయభావేన పవత్తనతోతి సమ్బన్ధో. ఏవం పరత్థ. "ఆరమ్మణాధిముచ్చనే"తి ఆరమ్మణే నిరాసఙ్కప్పవత్తియం. "ఆరమ్మణుపట్ఠానే"తి చిత్తే బుద్ధగుణాధికస్స ఆరమ్మణస్స ఉపట్ఠానే. "చతుసచ్చధమ్మో"తి తేన పుగ్గలేన అనఞ్ఞాత పుబ్బో చతుసచ్చ ధమ్మో. అనఞ్ఞాత పుబ్బం అమతం వా పదం. అనఞ్ఞాతం ఞస్సామి ఇతి పవత్తం ఇన్ద్రియన్తి సమాసో. పటిపన్నస్సాతి పన అత్థతో సిద్ధత్తా వుత్తం. "విప్పకతభావేనా"తి అనిట్ఠఙ్గతభావేన. పునప్పునం జాననకిచ్చయుత్తానం మజ్ఝే ఛన్నంసేక్ఖానం. ఏతేన అవసద్దస్సయావ సబ్బకిలేసప్పహానా జాననన్తి అత్థం దీపేతి. పథమ మగ్గేన ఞాతం మరియాదం అనతిక్కమ్మ జాననన్తిపి వణ్ణేన్తి. ఆజానితత్థాతి అఞ్ఞాతావీ. అరహా ఖీణాసవో కతకిచ్చో వుసిత బ్రహ్మచరియో. అఞ్ఞాతావినో ఇన్ద్రియన్తి అఞ్ఞాతావిన్ద్రియన్తి అత్థం దస్సేతుం "పరినిట్ఠిత ఆజాననకిచ్చస్సా"తిఆది వుత్తం. "తబ్బిముత్తీ"తి అత్తగ్గాహ విముత్తి. "తస్మిం వా"తి తస్మిం అత్తనివా. "సంకిలిట్ఠో"తి నానాకిలేసేహి సంకిలేసితో. "విప్ఫన్దితో"తి నానాసుఖదుక్ఖేహి సంకమ్పితో. "వోదానపత్తియా"తి విసుద్ధిపత్తత్థాయ. "తాయపటి పత్తియా"తి కరణత్థే, హేతు అత్థే వా కరణవచనం. "వోదానపత్తియా"తి సామిఅత్థే సామివచనం.

"బలీయన్తీ"తి నామధాతునిద్దేసో. తేనాహ "బలసా కరోన్తీ"తి. "బలసా"తి బలేన. పరితో సమన్తతో సేన్తి పరివారేన్తీతి పరిస్సయా. అస్సద్ధస్స భావో అస్సద్ధియం. కోసజ్జసఙ్ఖాతేన పటిపక్ఖధమ్మేన. ముట్ఠా నట్ఠా సతి యస్సాతి ముట్ఠస్సతి. ముట్ఠస్సతిస్స భావో ముట్ఠస్సచ్చం. "సేసదుక ద్వయం"తి అహిరికదుకం హిరిదుకఞ్చ.

గహపతి, జాయమ్పతీ, తిఆదీసు వియ పతిసద్దో సామిఇస్సర పరియాయోతి ఆహ "పతీతి సామిఇస్సరో"తి. "పరేసం"తి సహజాతేసు పరేసం ఇన్ద్రియానం. "పరేహీ"తి కమ్మత్థే కరణవచనం. పరే సహజాతే ఇన్ద్రియ ధమ్మేతి అత్థో. "అధికో"తి అధికతరో. "అత్తాధీన వుత్తీనం"తి అత్తాయత్తవుత్తీనం. "ఛన్దాగమనవసేన వా"తి ఏత్థ ఆగచ్ఛతి ఫలం ఏతేనాతి ఆగమనం. ఆదికారణం, మూలకారణం, పభవకారణం. ఛన్దో ఏవ ఆగమనం ఛన్దాగమనం. తేనాహ "పుబ్బే అతీతభవేసూ"తిఆదిం. సమ్పయుత్త ధమ్మే అత్తపరాధీనే కత్వాతి సమ్బన్ధో. మహోఘో తిణపణ్ణకసటే అత్తపరాధీనే కరోన్తో వియాతి యోజనా. తత్థ "అత్తపరాధీనే"తి అత్తసఙ్ఖాతోపరో అత్తపరో. అత్తపరేన అధీనా అత్తపరాధీనాతి అత్థో. "సేసేసుపీ"తి సేసేసు వీరియ చిత్త వీమంసాధిపతీసుపి. ఏతేన 'వీరియమేవ అధిపతి వీరియాధిపతి. వీరియవతో కిం నామ కమ్మం న

సిజ్ఝతీతి ఏవం పుబ్బాభిసఙ్ఖారవసేన వా పుబ్బే అతీతభవేసు సుట్ఠు ఆసేవితవీరియాగమనవసేన వా తేసు తేసు కల్యాణ పాపకమ్మేసు సమ్పయుత్త ధమ్మే మహోఘో వియ తిణపణ్ణకసటే అత్తపరాధీనే నిచ్చం పగ్గహితధురేకత్వా పవత్తం వీరియ'న్తిఆదినయం అతిదిసతి. "పచ్ఛిమా తయో ధమ్మా"తి వీరియ చిత్త వీమంసా ధమ్మా. పరవసేపి వత్తన్తి, తదా తేసం అధిపతిభావో నత్థీతి చోదనా. అధిపతి కిచ్చం నామ ధురవాహితాతి సమ్బన్ధో. "తం తం కిచ్చ విసేసం అనపేక్ఖిత్వా"తి చక్ఖున్ద్రియం దస్సన కిచ్చే ఇస్సరో, సోతిన్ద్రియం సవన కిచ్చేతిఆదీసు తం తం కిచ్చవిసేసం అపేక్ఖతి, తథా అనపేక్ఖిత్వా. "విజాననాది కిచ్చం"తి 'మనో ఆరమ్మణ విజాననే'తిఆదినా వుత్తం సబ్బం ఇన్ద్రియ కిచ్చం.

భుసో హరన్తి వహన్తీతి ఆహారా. "భుసో"తి అతిరేకతరన్తి అత్థో. కథం పన భుసో హరన్తీతి ఆహ "సహజాతాదీ"తిఆదిం. తేతే పచ్చయ ధమ్మా తేతే పచ్చయుప్పన్న ధమ్మా చాతి యోజనా. "ఏత్థా"తి ఇమిస్సం పాళియం. "పచ్చయాహారో వా"తి ఏత్థ హేతు ఆరమ్మణాదికో సబ్బోపచ్చయో పచ్చయాహారో నామ. ఆహార పచ్చయోపన విసుం ఏకో పచ్చయవిసేసో. "పచ్చయట్ఠేనా"తి హేతు ఆరమ్మణాది పచ్చయట్ఠేన. "ఆహారభూతా"తి ఉపత్థమ్భనకిచ్చవిసేసభూతాతి వుత్తం హోతి. "కళీరజ్కురానం"తి కమ్మత్థే సామివచనం. "వడ్ఢియా"తి వడ్ఢనత్థాయ. "ఠితియా"తి ఠితత్థాయ. ఇమేసత్తా వట్టే పవత్తన్తీతి సమ్బన్ధో. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యం. "పక్ఖే వియూహిత్వా"తి పక్ఖే సఞ్చాలేత్వాతి వుత్తం హోతి. "పక్ఖే"తి వా పక్ఖేహి వాతం బ్యూహిత్వా. "తదనుసయితస్సా"తి తస్మిం విపాక సన్తానే అనుసయి తస్స. "విభావేత్వా"తి పచ్చక్ఖతో విభూతం పాకటం కత్వా. "అలభిత్వా"తి చక్ఖుమ్హి అలభిత్వా. అపస్సిత్వాతి వుత్తం హోతి. "తత్థేవా"తి నివాసట్ఠానే ఏవ. "సమ్పయుత్తా"తి విఞ్ఞాణేన సమ్పయుత్తా. భవింసు వడ్ఢిం సూతి భూతా. సమ్భవం వుడ్ఢికారణం ఏసన్తి గవేసన్తీతి సమ్భవేసినో. "వుత్తనయేనా"తి 'యథా యవబీజానం వా సాలిబీజానం వా'తిఆదినా వుత్తనయేన. "ఆహారేతీ"తి పవత్తేతి. "మనోసఞ్చేతనాహారో"తి కుసలాకుసల కమ్మభూతో మనోసఞ్చేతనాహారో. "తయో భవే"తి తయో కామభవాదికే ఉపపత్తిభవే. ఠితియాతి చ అనుగ్గహాయాతి చ వుత్తం. ఇతరథా ఉప్పత్తియాతి చ వుత్తం సియాతి అధిప్పాయో.

"దుబ్బలకిచ్చట్ఠానవత్థుకత్తా"తి దుబ్బలకిచ్చత్తా దుబ్బలట్ఠానత్తా దుబ్బలవత్థుకత్తా. "అభినిపాత మత్తాని హోన్తీ"తి దస్సన సవనాది మత్తాని హోన్తీతి అధిప్పాయో. "వితక్క పచ్ఛిమకం ఝానం"తి ఝానాని నామ వితక్కస్స పచ్ఛానుగతం హోతీతి అత్థో. "తత్థా"తి తేసుపఞ్చవిఞ్ఞాణేసు. "తా"తి వేదనా ఏకగ్గతా. "తం"తి ఝానకిచ్చం. ఏకగ్గతా బలవతీ న హోతీతి సమ్బన్ధో. "మగ్గిన్ద్రియ బలభావాయా"తి మగ్గిన్ద్రియ బలభావత్థాయ. లోకుత్తరవిపాకాని జవనకిచ్చాని చ సాధిపతికాని చ హోన్తీతి వుత్తం "తిభూమకానీ"తిఆది. సేసమేత్థ సుబోధం.

మిస్సకసఙ్గహానుదీపనా నిట్ఠితా.

౧౬౪. బోధిపక్ఖియసఙ్గహే. "సతిపట్ఠానా"తి ఏత్థ పసద్దో పముఖత్థో పధానత్థోతి ఆహ "పముఖా పధానా హుత్వా"తి. ఠాసద్దో గతినివత్తి అత్థోతి ఆహ "చిత్తగమనం నివత్తేత్వా పవత్తన్తీ"తి. "కాయే అనుపస్సనా"తి కాయే పవత్తా అనుపస్సనా. పునప్పునం పస్సన్తి యోగినో ఏతాయాతి అనుపస్సనా. కతమం పస్సన్తీతి ఆహ "అస్సాసపస్సాసాదికస్సా"తిఆదిం. కథఞ్చతం పస్సన్తీతి వుత్తం "తం తం కాయభావేనా"తిఆది. ఇదాని పునప్పున సద్దస్స అత్థం దస్సేన్తో "యావా"తిఆదిమాహ. వేదనాను పస్సనాదీసుపి ఏసేవనయో. తం న సున్దరం. కస్మా, సకలస్స రూపకాయస్స అధిప్పేతత్తా. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యం. యది ఏవన్తిఆదీసు. "ఇతరాపి సిద్ధా"తి కాయానుపస్సనాదయోపి సిద్ధా. కస్మా, ధమ్మానుపస్సనాయ అన్తోగధత్తా. "తథా అనుపస్సన్తస్సా"తి రూప్పనలక్ఖణతో అనుపస్సన్తస్స. "తం తం

సమూహభూతరూపధమ్మవసేనా”తి అస్సాసపస్సాసాది సమూహభూతస్స రూప ధమ్మస్స వసేన. “సుభాదివిపల్లాసస్సా”తి సుభ సుఖ నిచ్చవిపల్లాసస్స. “ఓళారికస్సా”తి సుపాకటవసేన ఓళారికస్స. “అత్తూపనిబన్ధా”తి అత్తేన ఉపనిబన్ధా, పటిబద్ధా.

“కామం”తి ఏకన్తేన. ఉపసుస్సతూతి సమ్బన్ధో. “యన్తం”తి ఝానాభిఞ్ఞా మగ్గఫలనిబ్బానం. “వీరియస్స సణ్ఠానం”తి వీరియగమనస్స వీరియప్పవత్తనస్స నివత్తివసేన సణ్ఠానం. ఉప్పన్నసద్దేన అతీత కిలేసాపి పచ్చుప్పన్న కిలేసాపి గహేతబ్బా హోన్తీతి ఆహ “అసుకస్మిం కాలే”తిఆదిం. “మయ్హం ఉప్పన్నం”తి ఇదాని ఉప్పన్నం. “పహానాయా”తి ఏత్థ సముచ్ఛేదప్పహానం అధిప్పేతన్తి ఆహ “అనుప్పాద ధమ్మతాపాదనకరణత్థం”తి. తత్థ అనుప్పాదో ధమ్మో యేసం తే అనుప్పాద ధమ్మా. మగ్గేన పహీనా అకుసల ధమ్మా. అనుప్పాద ధమ్మానం భావోతి విగ్గహో. అనుప్పాద ధమ్మతాయ ఆపాదనం. తస్స కరణన్తి సమాసో. “దిస్వా”తి తేసం ఉప్పత్తి వత్థుం దిస్వా. “పచ్చయసముచ్ఛిన్దనత్థం”తి పచ్చయభూతస్స అనుసయస్స సముచ్ఛిన్దనత్థం. “అపత్తా”తి ఇదాని అపత్తా. “సమయే”తి బుద్ధుప్పాదనవమక్ఖణే. “నియామం న ఓక్కమన్తీ”తి అరియమగ్గసఙ్ఖాతం సమ్మత్తనియామం న ఓక్కమన్తి. నప్పవిసన్తి. కిలేసేహి అకోపేతబ్బతాయ అకుప్పో ధమ్మో యస్సాతి అకుప్ప ధమ్మో. ఖీణాసవో. అకుప్ప ధమ్మస్స భావో అకుప్ప ధమ్మతా. అరహత్త ఫలం. “తేసం”తి కుసలానం ధమ్మానం. ఉప్పన్నానం పాపకానం పహానాయాతి కత్వా విసుద్ధిధమ్మేసు యోగం కరోన్తస్స అనుక్కమేన భావనా కమ్మే మత్థకం పత్తేఆదితో పట్ఠాయ ఉప్పన్నాపి పాపకా పహియ్యన్తి. అనుప్పన్నాపి నుప్పజ్జన్తి. అనుప్పన్నాపి కుసలా ఉప్పజ్జన్తి. ఉప్పన్నాపి భావనా పారిపూరిం గచ్ఛన్తి. ఏసనయో అనుప్పన్నానం పాపకానం అనుప్పాదాయాతిఆదీసు. ఏవం చతూసు ముఖేసు ఏకేకముఖేనపి సమ్మా పదహన్తస్స సమ్మప్పధానం చతుకిచ్చసాధకం హోతి. తేనాహ “ఏతేసు పనా”తిఆదిం.

అభివిసిట్ఠేన ధమ్మవవత్థానఞ్ఞాణేన ఞాతబ్బా సబ్బే పరమత్థ ధమ్మా అభిఞ్ఞేయ్యా నామ. “అభిఞ్ఞా సిద్ధీ”తి అభిజానన కిచ్చసిద్ధి. విసుం విసుం పరిచ్ఛిన్దిత్వా ఞాతబ్బా చతుసచ్చ ధమ్మా పరిఞ్ఞేయ్యా నామ. తేహి దుక్ఖసచ్చ ధమ్మా పరిఞ్ఞాతబ్బభావేన, సముదయ సచ్చ ధమ్మా పహాతబ్బ భావేన, నిరోధసచ్చ ధమ్మా సచ్ఛికాతబ్బ భావేన, మగ్గసచ్చ ధమ్మా భావేతబ్బభావేన ఞాతబ్బా హోన్తీతి. “భావనాసిద్ధీ”తి భావనాకిచ్చ సిద్ధి. తం సంయుత్తకే ఇమాయపాళియా సమేతీతి సమ్బన్ధో. “విభఙ్గే పనా”తి ఇద్ధిపాదవిభఙ్గే పన. “చిత్త చేతసికరాసీ”తి సహ పుబ్బభాగభావనాయ ఉత్తరి మనుస్స ధమ్మపరియా పన్నా చిత్తచేతసికరాసి. “తత్థ పనా”తి విభఙ్గే తస్మిం ఉత్తరచూళభాజనీయే పన. “ఇధా”తి ఇమస్మిం సఙ్గహే.

చత్తారి సోతాపత్తియఙ్గాని నామ బుద్ధే అవేచ్చప్పసాదేన సమన్నాగతో. ధమ్మే, సఙ్ఘే, అరియకన్తేహి సీలేహి సమన్నాగతోతి ఏవం వుత్తాని సోతాపత్తియా అఙ్గాని. తత్థ “అరియకన్తేహీ”తి అరియజనేహి కామితేహి ఇచ్ఛితేహి. “సీలేహీ”తి పఞ్చనిచ్చసీలేహి, ఆజీవట్ఠమకసీలేహి వా. “సమ్మప్పధానేసూ”తి సమ్మప్పధానకిచ్చేసు.

“సోళసహికిచ్చేహీ”తి ఏకేకస్మిం సచ్చే చత్తారి చత్తారి కత్వా సోళసహి కిచ్చేహి. పీళనట్ఠో, సఙ్ఖతట్ఠో, తిఆదీహి సోళసహి అత్థేహీతి వుత్తం హోతి. తే చ అత్థా పరతో ఆగమిస్సన్తి. సతి ఏవ సమ్బోజ్ఝఙ్గోతి వుత్తం, కథం పన సా సతి సమ్బోధిం సముట్ఠాపేతీతి ఆహ “సాహీ”తిఆదిం. ఏసనయో సేసబోజ్ఝఙ్గేసుపి. “తేసు ధమ్మేసూ”తి అజ్ఝత్తబహిద్ధా ధమ్మేసు. “లీనసఙ్కోచ కోసజ్జపక్ఖం”తి లీనపక్ఖ సఙ్కోచ పక్ఖకోసజ్జ పక్ఖం. ధురం సుట్ఠు పగ్గణ్హాతి ఉక్ఖిపతీతి ధురసమ్పగ్గహో. “ధురం”తి సమథధురం విపస్సనా ధురఞ్చ. “అరతి ఉక్కణ్ఠ పక్ఖం”తి అరతిపక్ఖ నిబ్బిదాపక్ఖం. ధమ్మే రతి ధమ్మరతి. ధమ్మే నన్దీ ధమ్మనన్దీ. ధమ్మే

ఆరామో ధమ్మారామో. “సారమ్భో” నామ చిత్తవిహేసా. “దరథో” నామ చిత్తసన్తాపో. సమాహితో భిక్ఖవే యథాభూతం పజానాతి పస్సతీతి వచనతో పఞ్ఞాయ సమాధి పాదకతా పాకటాతి వుత్తం “తస్సా”తిఆదిం. సమం అవిసమం అత్తనో కిచ్చం వహతి సీలేనాతి సమవాహీ. సమవాహిస్స భావో సమవాహితా.

సా పన చతుబ్బిధా హోతీతి సమ్బన్ధో. “తస్సా”తి సమ్మాదిట్ఠియా. “విసాఖా”తి ఆలపన పదం. ‘సబ్బే లోకుత్తరే హోన్తీ’తి వచనస్స సమ్బన్ధం దస్సేతుం “తే పన సత్తతింసప్పభేదా”తిఆదిమాహ. న వట్టానాని అస్స అత్థీతి నవట్టానికం. “లోకుత్తరే”తి లోకుత్తర చిత్తే. “అత్తప్పటిపక్ఖానం”తి అత్తనా ఉజుప్పటిపక్ఖానం. “తే”తి బోధిపక్ఖియ ధమ్మా. ఏతేన దస్సేతీతి సమ్బన్ధో. “కుణ్డలియా”తి ఏవం నామకం బ్రాహ్మణం ఆలపతి. “విజ్జా”తి మగ్గవిజ్జా. “విముత్తీ”తి ఫలవిముత్తి.

బోధిపక్ఖియానుదీపనా నిట్ఠితా.

౧౬౭. సబ్బసఙ్గహే. “పఞ్చరాసయో”తి పఞ్చసఙ్గహా. “అతీతాదిభేదభిన్నానం”తి అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నభేదేన, అజ్ఝత్త బహిద్ధాభేదేన, ఓళారికసుఖుమభేదేన, హీనపణీతభేదేన, దూరసన్తికభేదేన చ భిన్నానం. “ఉపపత్తి ద్వారేసూ”తి చక్ఖాది ద్వారేసు. “కమ్మద్వారేసూ”తి కాయకమ్మద్వారాదీసు. “సఙ్గమ్మా”తి సఙ్గన్త్వా. “సమాగమ్మా”తి సమాగన్త్వా. “సాధారణ కిచ్చాని వా”తి సబ్బిరియాపథేహి సాధారణ కిచ్చానివా. పాళిపాఠే. “కిఞ్చా”తి కస్మా చ. “సఙ్ఖారేవదేథా”తి సఙ్ఖారా సఙ్ఖారా ఇతి తుమ్హే వదేథ. “కిఞ్చసఙ్ఖతం”తి కతమఞ్చసఙ్ఖతం. “రూపం రూపత్థాయా”తి రూపవికతియా జాతత్థాయ రూపసఙ్ఖాతం సఙ్ఖతం అభిసఙ్ఖరోన్తీతి అత్థో. ఉపభోగో నామ వత్థాభరణాదికో అన్తోభోగో. పరిభోగో నామ మఞ్చపీఠాదికో బాహిర పరిభోగో. సమ్పరాయికఞ్చ వేదనన్తి అధికారో. సేసేసుపి సఞ్ఞాసఙ్ఖార విఞ్ఞాణేసుపి. “దానం దానత్థాయా”తి దానపుఞ్ఞస్స జాతత్థాయ. దానసఙ్ఖాతం సఙ్ఖతం అభిసఙ్ఖరోన్తీతి అత్థో. అథవా దానస్స అత్థో దానత్థో. “అత్థో”తి చ విపాకత్థో ఫలత్థో. దానవిపాకత్థాయ దానఫలత్థాయ దానపుఞ్ఞసఙ్ఖాతం సఙ్ఖతం అభిసఙ్ఖరోన్తీతి అత్థో. ఏవం సేసేసుపి. “అనుయుఞ్జన్తా”తి విపస్సనా కమ్మం అనుయుఞ్జన్తా. “తేసు ధమ్మేసు కిలమిస్సన్తీ”తి వుత్తం. కథం కిలమిస్సన్తీతి ఆహ “తథాహి యథా”తిఆదిం. “సుఖసఞ్ఞితేసు పటిసరణేసూ”తి చిత్తసాతచిత్తరతి పటిలాభత్థాయ పటిసరణేసు ఆరమ్మణేసు. “తాహీ”తి సమ్పత్తీహి. “తా”తి సమ్పత్తియో. పరముక్కంసగతం సుఖసఞ్ఞితట్ఠానం హోతి. తస్మా తత్థ దుక్ఖానుపస్సనాఞాణం అతిరేకతరం పవత్తేతబ్బన్తి తదత్థాయ భగవా తం వేదనం విసుం ఏకం ఖన్ధం కత్వా ఖన్ధ దేసనం దేసేతీతి అధిప్పాయో. ఏసనయో పరత్థపి. “ఞాణసమ్మతం”తి పుథుజ్జనేహి ఞాణసమ్మతం. “పరమం అత్తానం కత్వా”తి లోకే విఞ్ఞాతత్తం పరమం హోతి, తస్మా విజాననం పరమం అత్తానం కత్వా. సేసమేత్థ సుపాకటం. “యత్థభుఞ్జతీ”తిఆదీసు. “యత్థ భుఞ్జతీ”తి యస్మిం భాజనే భుఞ్జతి. “యఞ్చ భుఞ్జతీ”తి యఞ్చ భోజనం భుఞ్జతి. “యేన చ భుఞ్జతీ”తి యేనబ్యఞ్జనేన భుఞ్జతి. “యో చ భోజకో”తి సమీపే ఠత్వా పరివేసకో. “యో చ భుఞ్జితా”తి యో చ భుఞ్జకో.

“సాసవా ఏవా”తి సాసవా నామ లోకియ ధమ్మా. “ఉస్సాహన్తా వియ హోన్తీ”తి అబ్యాపార ధమ్మత్తా వుత్తం. న హి అబ్యాపార ధమ్మానం ఏకన్తేన ఉస్సాహో నామ అత్థి. ఫలస్స నిబ్బత్తనతో ఫలత్థాయ ఉస్సాహన్తా వియ హోన్తీతి. “ఆకిరిత్వా”తి పత్థరిత్వా. సేసమేత్థ సుబోధం.

ధాతుసఙ్గహే. “అత్తనో ఏవ సభావం”తి అత్తనో సభావం ఏవాతిపి యుజ్జతి. “ఈహా చ బ్యాపారో చా”తి అభిక్కమామి పటిక్కమామీతిఆదినా ఉస్సాహో చ, అభిక్కమనాది బ్యాపారో చ. “న చ జీవయోగా”తి న చ లోకియమహాజన సమ్మతేన

జీవేన యుత్తా. అట్ఠకథాపాఠే. యాయతి ఏత్థాతి యన్తం. ఉదుక్ఖలం. యన్త చక్కయట్ఠినామ యన్త చక్కసమ్బన్ధా ముసలయట్ఠి. అరణీ వుచ్చతి అగ్గినిబ్బత్తకత్థాయ కతా ద్వే సారఘటికా. అధరారణీ నామ హేట్ఠారణీ. ఉత్తరారణీ నామ ఉద్ధారణీ. "సల్లమివా"తి కణ్డోవియ. "సూలమివా"తి విజ్ఝనకదణ్డో వియ. "ఆతురావియా"తి తేహిసల్లసూలేహి విద్ధగిలానా వియ. అయథాభుచ్చ నిమిత్తం నామ అయథాభూతం సత్తపుగ్గలాదినిమిత్తం. "వనమిగో వియా"తి తిణ రూపే పురిస సఞ్ఞాలాభో వనమిగో వియ. "అఙ్గారకాసుయం"తి అఙ్గారకూపే. "నానావిధుపద్దవ నిమిత్తతో"తి నానావిధానం ఉపద్దవానం ఉప్పత్తి పచ్చయతో. "వనమక్కటో వియా"తి వనవానరో వియ. దుక్ఖేన దమనం అస్సాతి దుద్దమనో. "అస్సఖళుఙ్కో"తి దుట్ఠ అస్సో. "యత్థ కామనిపాతితో"తి యస్మిం యస్మిం ఆరమ్మణే పతితుం కామేతి ఇచ్ఛతి, తత్థ తత్థ నిపాతితో. పుగ్గలవసే అవత్తిత్వా ఆరమ్మణేసు యదిచ్ఛకం నిపతనతోతి వుత్తం హోతి. "రఙ్గనటో వియా"తి సమజ్జనటకో వియ. సభావతో అత్థి సంవిజ్జతీతి సన్తో. తథోతి చ అవితథోతి చ అత్థతో ఏకం. అఞ్ఞో పకారో అఞ్ఞథా. నత్థి అఞ్ఞథా అస్సాతి అనఞ్ఞథం. దుక్ఖదుక్ఖం నామ కాయికదుక్ఖ చేతసికదుక్ఖం. "కమ్మజానం"తి విపాకక్ఖన్ధకటత్తా రూపానం. "ఉప్పత్తియా"తి ఉప్పాదత్థాయ. "పగేవా"తి పురేతరమేవ. "ఉప్పన్నం పీ"తి ఉప్పన్నమ్పి చక్ఖు. "పవత్తియా"తి సన్తానట్ఠితియా ఠితత్థాయ. "పటిజగ్గన దుక్ఖం"తి సోధన దుక్ఖం. పచ్చయవేకల్లం నామ ఆహారచ్ఛేదాదికం. నను భిజ్జనభయేన పగేవ పచ్చయసమ్పాదనం నామ సఙ్ఖార దుక్ఖమేవ సియాతి. సచ్చం. ఇధ పన ఆసన్నే భిజ్జననిమిత్తం దిస్వా కతం పచ్చయ సమ్పాదనం అధిప్పేతం. "రక్ఖావరణగుత్తి సంవిధాన దుక్ఖం"తి నానాభయతో రక్ఖణస్స చ ఆవరణస్స చ గోపనస్స చ సంవిధాన దుక్ఖం. "తదుభయేన సహేవ సిజ్ఝతీ"తి కసిగోరక్ఖాదీని సఙ్ఖార కమ్మాని వా రక్ఖావరణ గుత్తిసం విధానాదీనివా కరోన్తానం తం దుక్ఖ దుక్ఖం తదుభయేన దుక్ఖేన సహేవ సిజ్ఝతి. "తేసం"తి చక్ఖాదీని అస్సాదేన్తానం న ముచ్చతీతి సమ్బన్ధో. "పవత్తి నిరోధ భూతస్సా"తి పవత్తియా నిరోధ భూతస్స. "తం పజహతి యేవా"తి తం లోభం పజహతియేవ. "యావదేవా"తి ఉపరిమపరియన్తేన. అహం అస్మీతి పవత్తో మానో అస్మిమానో. తస్స సముగ్ఘాతనం సముచ్ఛిన్దనం. "పరిఞ్ఞాతేసూ"తి తేసు అనుసయితాయ తణ్హాయ పహానవసేన పరిఞ్ఞాతేసు. "తబ్బిపరీతేన పనా"తి తతో విపరీతేన పన. అస్మిమానస్స అనధిట్ఠానభూతాతిఆది అత్థేన. అనిన్ద్రియబద్ధ ధమ్మా నామ పథవీపబ్బతాదీసు పవత్తా రూప ధమ్మా.

సత్తే అనుక్కణ్ఠమానే కరోతీతి సమ్బన్ధో. "ఇతీ"తి తస్మా. తేసం సత్తానం. దుజ్జహో నామ నత్థి. తస్మా లోభోయేవ దుక్ఖసముదయారియ సచ్చం నామాతి యోజనా. సాసవా కుసలా కుసల ధమ్మా సముదయసచ్చం నామ, దుక్ఖ సచ్చభూతానం విపాకక్ఖన్ధకటత్తా రూపానం సముదయత్తా సంవడ్ఢనత్తా. మూలభావేన వుత్తా 'అవిజ్జా పచ్చయా సఙ్ఖారా'తిఆదీసు. "నన్దనసదిసం"తి దేవలోకే నన్దనవనుయ్యానసదిసం. "ఆదిపభవపధానభూతా"తి దుక్ఖ ధమ్మానం ఆదిభూతా, పభవభూతా, పధానభూతా. "పభవభూతా"తి చ పథముప్పత్తిహేతుభూతా. "తేసం"తి దుక్ఖ ధమ్మానం.

"కత్థచీ"తి కామభవాదీసు కిస్మిఞ్చిభవే. "కదాచీ"తి అతీతాదికాలేసు కిస్మిఞ్చికాలే. "కేసఞ్చీ"తి దేవమనుస్సాదీసు సత్తేసు కేసఞ్చిసత్తానం. "కుతోచీ"తి బహూసుకారణేసు కుతోచికారణా. "కథఞ్చీ"తి కేనచిపకారేన.

"పరిణామో"తి పరిణమనం అఞ్ఞథాభావో. "తం సమఙ్గీనం"తి తేహి చక్ఖాదీహి సమఙ్గీనం పుగ్గలం. పాళిపాఠే. "ఆదిత్తం"తిఆదీపితం సముజ్జలన్తం. "కేనా"తి కరణభూతేన కేన అగ్గినా. తథా అరియమగ్గో విపరిణామ ధమ్మో చ హోతి. సోవిపరిణామ దుక్ఖేనపి పుగ్గలం భుసం పీళేతియేవాతి యోజనా. "నా"తి న సియా. సమనం వూపసమనం సన్తి. సబ్బదుక్ఖానం సన్తీతి విగ్గహో. సబ్బం వట్టదుక్ఖన్తి సమ్బన్ధో. "తస్సా"తి అరియమగ్గస్స. "పవత్తమానా చా"తి సన్తతిఠితివసేన

వత్తమానా చ. “మహన్తం పరిళాహదుక్ఖం”తి సోక పరిదేవ దుక్ఖ దోమనస్సుపాయాసానం పవత్తివసేన మహన్తం పరిళాహ దుక్ఖం. నిబ్బానస్స అనుప్పాద ధమ్మత్తా ఉప్పాదత్థాయ పచ్చయో నామ నత్థి. తథా అప్పవత్తి ధమ్మత్తా పవత్తత్థాయ. సమ్పాపుణితబ్బత్తా పన సమ్పాపనత్థాయ పచ్చయో అత్థీతి ఆహ “సమ్పాపక పచ్చయాభిసఙ్ఖరణలేసం”తి. సమ్పాపక పచ్చయా నామ అరియ మగ్గో చ తస్స పచ్చయా చ.

భవాభవసఙ్ఖాతస్స దుక్ఖక్ఖన్ధస్సాతి సమ్బన్ధో. “తదేవా”తి తం దుక్ఖక్ఖన్ధం ఏవ. అనుపునప్పునం పదీయతే అనుప్పదానం. “నియ్యాతనట్ఠో”తి హన్ద గణ్హాతి సమ్పటిచ్ఛాపనట్ఠో. “తతో”తి వట్టదుక్ఖతో. “ముచ్చనూపాయస్సా”తి దానసీలనిక్ఖమాదికస్స ముచ్చనూపాయస్స. “నిస్సరణవిముత్తియా”తి నిస్సరణ సఙ్ఖాతాయ విముత్తియా. సఙ్ఖార దుక్ఖస్స అభావట్ఠో. “సమ్మోహస్స పహానవసేనా”తి ఏతేన ఇధ దస్సనం నామ ఇతో పట్ఠాయ చతూసు సచ్చేసు అసమ్మోహ భావపత్తి ఏవ ఆలోకపత్తి ఏవ వుచ్చతీతి దస్సేతి . తేనాహ “పటివిజ్ఝనట్ఠో”తి. తణ్హాయ దాసో తణ్హాదాసో. తణ్హాదాసస్స భావో తణ్హాదాసబ్యం. పరవసతో విముత్తివసేన అపరాధీనతా భుజిస్సభావో నామ. లోకియమగ్గాహి తణ్హాదాసబ్యం నాతివత్తన్తి. తణ్హావసం పూరయమానా తణ్హావిసయం విపాకం జనేన్తి. అయం అరియమగ్గో ఏవ తణ్హాయ అనారమ్మణభావే ఠితో తణ్హాదాసబ్యం అతివత్తతి. తణ్హావసం భిన్దమానో తణ్హాయ అవిసయం విపాకం జనేతీతి అధిప్పాయో. “దుక్ఖముత్తియా”తి దుక్ఖతో ముచ్చనత్థం. “దుక్ఖవడ్ఢియా”తి దుక్ఖవడ్ఢనత్థాయ. సేసమేత్థ సుబోధం. “ఖయవిరాగ నిరోధ భూతో”తి ఏత్థ కిలేస ధమ్మానం విరజ్జనం విగమనం అన్తరధానం విరాగో. “అనత్థ పదానీ”తి అహితపదాని. భయాదీనవపదాని. “ద్వారచక్కఆరమ్మణ ఛక్కభేదేనా”తి ద్వారచక్కం ధమ్మారమ్మణం హోతి. ఏవంసతి, ఆరమ్మణ ఛక్కన్తి న వత్తబ్బం ధమ్మారమ్మణస్స విసుం గహితత్తాతి. నో నవత్తబ్బం. కస్మా, ద్వారచక్కతో సేసానం ధమ్మారమ్మణానం అత్థితాయాతి దస్సేతుం “ఏత్థ చా”తిఆది వుత్తం. పరతో “ఏత్థపీ”తిఆదీసు ఏసేవనయోతి.

సబ్బసఙ్గహానుదీపనా నిట్ఠితా.

సముచ్చయసఙ్గహదీపనియాఅనుదీపనా నిట్ఠితా.

౮. పచ్చయసఙ్గహఅనుదీపనా

౧౬౬. యేహిపకారేహి యథా. తేసం విభాగో తం విభాగో. అయఞ్చనిద్దేసో ఏకసేసనిద్దేసో, విచ్ఛాలోపనిద్దేసోవాతి దస్సేతుం "తేసం"తిఆదిమాహ. న సమేతి. గాథాయం 'యేసం'తిఆదినా తీహి-య-సద్దేహి దస్సితానం తిణ్ణం అత్థానం-త-సద్దత్థ సమ్భవతో. త-సద్దత్థానఞ్చ అనుసన్ధియం పరిపుణ్ణం కత్వా వత్తబ్బతో. "సముప్పజ్జతీ"తి సుట్ఠు పరిపుణ్ణం కత్వా ఉప్పజ్జతి, పాతుభవతి. "అవినా"తి అవినా హుత్వా. "సహజాత ధమ్మేహీ"తి అవిజ్జా పచ్చయా సఙ్ఖారాతిఆదీసు సఙ్ఖారాదీనం సహజాత ధమ్మేహి సహేవ ఉప్పజ్జనం. "కలాపవసేనా"తి సుద్ధ ధమ్మ కలాపవసేన. "సామఞ్ఞ లక్ఖణం"తి సాధారణ లక్ఖణం. "అత్థో"తి ఇదప్పచ్చయతా సద్దస్స అత్థో. "అయమత్థో పటిక్ఖిత్తో"తి 'సముప్పజ్జనం సముప్పాదో'తి అయంభావసాధనత్థో పటిక్ఖిత్తో. "అయమేవా"తి అయం భావసాధనత్థో ఏవ. జరామరణం సమ్భవతీతి యోజనా. "ఉప్పాదావా తథాగతానం"తి సమ్మాసమ్బుద్ధానం ఉప్పాదేవా సతి. "అనుప్పాదావా"తి అనుప్పాదేవా సతి. "ఠితావ సాధాతూ"తి జాతియా సతి జరామరణస్స పవత్తిసభావో లోకే ఠితోయేవ. కతమా పన సాధాతూతి ఆహ "ధమ్మట్ఠితతా"తిఆదిం. తత్థ "ధమ్మట్ఠితతా"తి కేనచి అకతా సభావట్ఠితతా. "ధమ్మనియామతా"తి సభావనియామతా. "తత్ర తథతా"తి తస్మిం సామఞ్ఞలక్ఖణే సఙ్ఖత ధమ్మానం తథతా. సామఞ్ఞ లక్ఖణమేవ పటిచ్చసముప్పాదో నామాతి దస్సేతి, న అవిజ్జాదికో పచ్చయ ధమ్మో. కస్మా, తేహి వచనేహి ధమ్మనియామతా మత్తస్స దస్సితత్తా. అవిజ్జాదీనం ధమ్మ సరూపానం అదస్సితత్తా. "ధమ్మనియామతామత్తం"తి చ యథా వుత్తసామఞ్ఞ లక్ఖణమేవ వుచ్చతి. యది భావసాధనం ఇచ్ఛేయ్య, భావసాధనం నామ కత్తురహితం భవేయ్య. కత్తురహితే చ సతి, కథం పటిచ్చ క్రియాయ సమానకత్తుకతా లబ్భతి. అలద్ధే చ సమానకత్తుకత్తే కథఞ్చ పుబ్బకాలేత్వా పచ్చయసమ్భవోతి. అయం భావసాధనం ఇచ్ఛన్తస్స బ్యఞ్జనయుత్తివిరోధో. తం పరిహరన్తో న చేత్థాతిఆదిమాహ. గమ్భీరోచానన్ద పటిచ్చసముప్పాదో గమ్భీరావ భాసోచాతి భగవతా వుత్తం. భావసాధనే చ కతే ఉప్పజ్జన క్రియామత్తం నామ విసుం ఏకో ధమ్మో న హోతీతి కథం తం గమ్భీరం సియాతి. అయం భావసాధనం ఇచ్ఛన్తస్స గమ్భీరవచన విరోధో. తం పరిహరన్తో "సఙ్ఖత ధమ్మేసు చా"తిఆదిమాహ. అపి చ సఙ్ఖత లక్ఖణం నామ సఙ్ఖత ధమ్మతోపి గమ్భీరం హోతి. తథాహి చిత్తం నామ సఙ్ఖత ధమ్మో. తఞ్చ అత్థి మేచిత్తం నామాతి సత్తానం పాకటం హోతి. తస్స పన అనిచ్చతా సఙ్ఖాతం సఙ్ఖత లక్ఖణం అపాకటం హోతి సుట్ఠు సన్తతియా పటిచ్ఛన్నం. తథా వేదనా నామ సుఖావా దుక్ఖావా సఙ్ఖత ధమ్మో. సా చ అత్థి మేవేదనాతి సత్తానం పాకటా హోతి. తస్సా పన అనిచ్చతా సఙ్ఖాతం సఙ్ఖత లక్ఖణం అపాకటం హోతి సుట్ఠు సన్తతియా పటిచ్ఛన్నం. ఏవం సేసేసు నామధమ్మేసు చ రూపధమ్మేసు చ. యతో సత్తేసు విసుద్ధీసు సఙ్ఖత ధమ్మ వవత్థాన సఙ్ఖాతం దిట్ఠివిసుద్ధిఞాణఞ్చ అవిజ్జాదిపచ్చయ పరిగ్గహ సఙ్ఖాతం కఙ్ఖావితరణ విసుద్ధిఞాణఞ్చ పథమం సమ్పాదేత్వా పచ్ఛా దసవిధాని సఙ్ఖత లక్ఖణానుపస్సనా ఞాణాని సమ్పాదేతబ్బాని హోన్తీతి. యథా చ అనిచ్చతా సఙ్ఖాతం సఙ్ఖత లక్ఖణం సఙ్ఖత ధమ్మతో గమ్భీరం హోతి. తథా ఇదమ్పి పటిచ్చసముప్పాద సఙ్ఖాతం సఙ్ఖత లక్ఖణం సఙ్ఖత ధమ్మతో గమ్భీరం హోతీతి దట్ఠబ్బం.

"తబ్భావభావీభావో"తి ఏత్థ భవతి సంవిజ్జతీతి భావో. సో సో అవిజ్జాదికో భావో తబ్భావో. తబ్భావే భవన్తి సమ్భవన్తి సీలేనాతి తబ్భావభావినో. సఙ్ఖారాదయో. "భావో"తి ఉప్పత్తికారణం. తబ్భావభావీనం భావోతి తబ్భావభావి భావోతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో "తస్మిం తస్మిం"తిఆదిమాహ. అపి చ "భావో"తి విజ్జమానతా వుచ్చతి. తస్స తస్స పచ్చయ ధమ్మస్స భావోతి తబ్భావో. తబ్భావే సతి భవన్తి సమ్భవన్తి ధమ్మతాయాతి తబ్భావభావినో. తేసం భావోతిపి యుజ్జతియేవ. "హేత్వాది

పచ్చయ సత్తినియామం”తి హేతుపచ్చయో, ఆరమ్మణ పచ్చయో, తిఆదీసు హేతుసద్ద ఆరమ్మణ సద్దాదయో లోభాదీనం రూపారమ్మణాదీనఞ్చ ధమ్మానం తం తం పచ్చయ సత్తివిసేసం దీపేన్తి. తేసఞ్చ సో సో పచ్చయ సత్తివిసేసో విసుం ధమ్మనియామో హోతి, ఏవం హేత్వాది పచ్చయసత్తినియామం నివత్తేతి. “తథా తథా”తి మూలట్ఠగోచరవిసయట్ఠాదికేన తేన తేన పచ్చయాకారేన. సో హి వుచ్చతీతి సమ్బన్ధో. “పచ్చయ ధమ్ముద్ధార మత్తే అఠత్వా”తి పచ్చయ ధమ్మానం నామ సఞ్ఞావసేన ఉద్ధరణమత్తం అకత్వాతి అధిప్పాయో. “ఆహచ్చా”తి ఆహనిత్వా తం తం పచ్చయసత్తి విసేసం పాపేత్వాతి అత్థో. తేనాహ “మత్థకం పాపేత్వా”తి. పచ్చయసత్తి విసేసో హి హేతుఫలదీపనే తతో ఉత్తరి వత్తబ్బ కిచ్చాభావతో మత్థకం నామ హోతీతి. “అనోసక్కమానా”తి అనివత్తమానా. “ఏతాయా”తి పచ్చయ సత్తియా. పపఞ్చేన్తే ఆచరియే.

ఏతస్మా కారణా ఫలం ఏతదేవ పటిచ్చ అనాగతపక్ఖతో పచ్చుప్పన్నపక్ఖం ఆగచ్ఛతి పాతుబ్భవతీతి పచ్చయో. ఉప్పత్తికారణం పవత్తికారణఞ్చ. తత్థ ఉప్పత్తికారణం జనకపచ్చయో. పవత్తికారణం ఉపత్థమ్భక పచ్చయో. “ఏతేనా”తి హేతునా. “కాయవచీ మనోకమ్మం”తి ఏత్థ “కమ్మం”తి క్రియావుచ్చతి, గమన ఠాన నిసజ్జసయనాదికం కాయిక క్రియఞ్చ. ఆలాప సల్లాప కథన సజ్ఝాయన గాయనాదికం వాచసిక క్రియఞ్చ. విజానన చిన్తన వీమంసనాదికం మానసిక క్రియఞ్చ. “అభిసఙ్ఖరోన్తీ”తి అభినిప్ఫాదేన్తి. “ఏతేహీ”తి ఏతేహి లోకియకుసలా కుసల చేతనా ధమ్మేహి. అపి చ సఙ్ఖరోన్తి సత్తా ఏతేహీతి సఙ్ఖారా. “సఙ్ఖరోన్తీ”తి కిం సఙ్ఖరోన్తి. అత్తభావం సఙ్ఖరోన్తి. భవాభవం సఙ్ఖరోన్తి. దిట్ఠధమ్మికమ్పి అత్థం వా అనత్థం వా సఙ్ఖరోన్తి. సమ్పరాయికమ్పి అత్థం వా అనత్థం వా సఙ్ఖరోన్తీతిఆదినా. చక్ఖుమ్పి సఙ్ఖరోన్తి, సోతంపి సఙ్ఖరోన్తీతిఆదినా. దస్సనమ్పి సఙ్ఖరోన్తి, సవనమ్పి సఙ్ఖరోన్తీతిఆదినా చ వత్తుం వట్టతియేవ. “విజానాతీ”తి వివిధేన జానాతి. భూతేనపి జానాతి, అభూతేనపి జానాతి. “నమతీ”తి గోచర విసయత్థాయ నమతి. “రుప్పతీ”తి కుప్పతి, ఖోభతి. “ఫుసతీ”తి సంహనతి. “వేదయతీ”తి విదితం కరోతి. తం తం ఆరమ్మణం లగ్గనవసేన భుసం నహతి బన్ధతి, ముఞ్చితుం న దేతీతి తణ్హాతిపి యుజ్జతి. “ఉపాదియతీ”తి దళ్హం గణ్హాతి. తేనాహ “అముఞ్చగ్గాహం గణ్హాతీ”తి. భవతీతి భవో. ఉపపత్తిభవో. భవన్తి ఏతేనాతి భవో. కమ్మభవో. “జననం”తి అభినవస్స పాతుబ్భవనం. “జీరణం”తి అభినవభావతో హాయనం. “సోచనం”తి చిత్తసన్తాపనం. “పరిదేవనం”తి రోదనం. “దుక్ఖం”తి కాయరుజ్జనం. “దోమనస్సం”తి చిత్తరుజ్జనం. “విసీదనం”తి బాళ్హం చిత్తకిలమథభావేన విరూపం హుత్వా చిత్తస్ససీదనం. థామబలఖియ్యనం. యతో అస్సాసపస్సాసానం విరూపప్పవత్తివా తఙ్ఖణే సబ్బసో ఉపరుజ్ఝనం వా హోతీతి. “కేనచి సుఖేనా”తి దుక్ఖసచ్చతో విముత్తేన కేనచి సన్తిసుఖేన.

“దుక్ఖప్పటిచ్ఛాదికా”తి భయట్ఠేన దుక్ఖభూతానం తేభూమిక ధమ్మానం దుక్ఖభావప్పటిచ్ఛాదికా. “సముదయప్పటిచ్ఛాదికా”తి తణ్హాయ దుక్ఖ సముదయ భావప్పటిచ్ఛాదికా. “నిరోధప్పటిచ్ఛాదికా”తి తణ్హానిరోధస్సేవ దుక్ఖనిరోధ భావప్పటిచ్ఛాదికా. “మగ్గప్పటిచ్ఛాదికా”తి అట్ఠఙ్గీక మగ్గస్సేవ దుక్ఖనిరోధ మగ్గభావప్పటిచ్ఛాదికా. పుబ్బన్తో వుచ్చతి అతీతేకాలే భవపరమ్పరా. అపరన్తో వుచ్చతి అనాగతే భవపరమ్పరా. పుబ్బన్తా పరన్తో వుచ్చతి తదుభయం. “పటిచ్చసముప్పాదప్పటిచ్ఛాదికా”తి పచ్చుప్పన్నభవే ఖన్ధానం పటిచ్చసముప్పాదప్పటిచ్ఛాదికా. “సుత్తన్తికనయేనా”తి అభిధమ్మేపి విభఙ్గే సుత్తన్త భాజనీయం నామ ఆగతం. తేన సుత్తన్త భాజనీయనయేన. సాసవా కుసలా కుసల చేతనా సఙ్ఖారా నామాతి యోజనా. “అభిధమ్మనయేనా”తి విభఙ్గే అభిధమ్మభాజనీయనయేన. అట్ఠకథాపాఠే. అవిజ్జా కిరియ ధమ్మానం నేవ ఉపనిస్సయ పచ్చయత్తం లభతి. కుసలా కుసలమూలాని కిరియ ధమ్మానం న ఉపనిస్సయ పచ్చయత్తం లభన్తీతి యోజనా. కిరియ ధమ్మా అవిజ్జాతో చ కుసలా కుసల మూలేహి చ ఉపనిస్సయ పచ్చయం న లభన్తీతి వుత్తం హోతి. “పచ్చయాకారో”తి పటిచ్చ సముప్పాదో. “అవిజ్జావిరాగా”తి అవిజ్జా విగమనతో. తేసంపికిరియ ధమ్మానం.

విఞ్ఞాణాదీసుపి కిరియ విఞ్ఞాణం, కిరియ నామం, కిరియ మనాయతనం, కిరియఫస్సో, కిరియ వేదనాతి అత్థితాయ "ఏసనయో విఞ్ఞాణాదీసుపీ"తి వుత్తం. "కుసలా కుసల విపాకసమ్పయుత్త"న్తి కుసల విఞ్ఞాణ సమ్పయుత్తం, అకుసలవిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తం , విపాక విఞ్ఞాణ సమ్పయుత్తం. "తం అనుపపన్న"న్తి పవత్తివిపాకవిఞ్ఞాణ సహగతస్స ఖన్ధత్తయస్స తం సహజాతస్స చిత్తజరూపస్స చ అవసిట్ఠత్తా తం న సమ్పన్నన్తి అత్థో. తత్థ హి విఞ్ఞాణపదే పవత్తివసేన ద్వత్తింసవిధం విపాకచిత్తం విఞ్ఞాణం నామాతి వుత్తం. ఏవఞ్చసతి, నామ రూపపదేపి పవత్తివసేన తదుభయం పవత్తివిఞ్ఞాణసహగతంపి గహేతబ్బమేవాతి. "తం తం విఞ్ఞాణ సమ్పయుత్తా"తి పటిసన్ధివిఞ్ఞాణ పవత్తి విఞ్ఞాణసమ్పయుత్తా. "తణ్హుపాదానానిపాకటానీ"తి ఛ తణ్హా రూపతణ్హా సద్దతణ్హాదివసేన. చత్తారి ఉపాదానాని కాముపాదానాదివసేనాతి ఏవం పాకటానియేవ. "లక్ఖణమత్తానీ"తి సఙ్ఖత ధమ్మానం సఙ్ఖతభావసల్లక్ఖణ నిమిత్తమత్తాని. "ఞాతిబ్యసనాదీహీ"తి ఞాతివినాసనాదీహి. "ఞాతిబ్యసనాదినిమిత్త"న్తి ఞాతివినాసనాదికారణా.

"ఖన్ధదుక్ఖే"తి పచ్చక్ఖన్ధసఙ్ఖాతే దుక్ఖసచ్చే. ఖన్ధప్పవత్తి మగ్గో నామ తణ్హాసముదయో ఏవ. ఖన్ధనిరోధ మగ్గో నామ అరియమగ్గో. "ఖన్ధ సముదయభూతా"తి ఖన్ధప్పవత్తియా కారణభూతా. "అవిజ్జాని వుటాన"న్తి అవిజ్జాయనీవారితానం పిహితానం. "అప్పహీన భవాభిలాసాన"న్తి మగ్గేన అప్పహీన భవపత్థనానం. అప్పహీనభవతణ్హానన్తి వుత్తం హోతి. "విబన్ధో"తి అన్తరాయో. "ఉదయభూతాన"న్తి వడ్ఢిభూతానం. "అవస్సయో"తి నిస్సయో. సుఖవేదనా విసేసతో తణ్హాయ పచ్చయో హోతీతి వుత్తం "సుఖవేదనాసదిసో"తిఆది. దోమనస్సానం పన తస్సా పచ్చయభావో పరతో పరియేట్ఠితణ్హాయం పాకటో భవిస్సతి. ఉపేక్ఖా వేదనాపి దుక్ఖేన పీళితస్స సుఖరానే తిట్ఠతి. సుఖం వియ తం పత్థేతీతి. సముదా చరిత్వా పరిచయిత్వా. "తణ్హా ఏవా"తి కామతణ్హా ఏవ. "అత్తని చా"తి దిట్ఠియఞ్చాతి అధిప్పాయో. "అత్తనో ఆరమ్మణేసూ"తి అత్త జీవ లోకాదీసు దిట్ఠియాగహితా రమ్మణేసు. "అస్సాదన ఖమనరోచనభూతాయా"తి సాధువతాయం మమదస్సనన్తి ఏవం రజ్జన తుస్సన కన్తిభూతాయ. "ఉపాదానీయస్సా"తి దళ్హం గహేతబ్బస్స. "అత్థస్సా"తి అత్తనో అత్తాదికస్స అత్థస్స. గాథాయం ."భవం హోతీ"తి భవన్తో వడ్ఢన్తో హోతి. "పరాభవో"తి వినాసన్తో.

"అద్ధానవన్తే ధమ్మే"తి తేకాలికసఙ్ఖత ధమ్మే. అపతమానే కత్వాతి పాఠసేసో. యథా ఉపాదానంతి దిస్వా ఉపాదారూపంతి పదే ఆదాసద్దో విఞ్ఞాయతి. న ఉపుబ్బ పదసద్దో. ఇతరథా ఉపాదానన్తి నసిజ్ఝతి. ఏవం అద్ధా, అద్ధాన, పదేసుపి. తేనాహ "అద్ధాన"న్తి నసిజ్ఝతీతి. సంఖిపన్తి వీసతాకారా ఏతేసూతి సఙ్ఖేపా. సఙ్గహా. "వట్టధమ్మా"తి సఙ్ఖారాదయో ధమ్మా. "ఏత్థా"తి ఏతాసు అవిజ్జాతణ్హాసు. కథం తిట్ఠన్తీతి ఆహ "తదాయత్తవుత్తితాయా"తి. "పతిట్ఠా"తి సుప్పతిట్ఠితట్ఠానాని. "పభవా"తి వట్టధమ్మపరమ్పరప్పవత్తియా మూల పధాన కారణాని. తత్థ హేతు చ దేసేతబ్బో హోతి. ఇతరథా ఇస్సరనిమ్మానదిట్ఠి అహేతుక దిట్ఠీనం ఓకాసో సియాతి. ఫలఞ్చ దేసేతబ్బం హోతి. ఇతరథా ఉచ్ఛేదదిట్ఠియా ఓకాసో సియాతి. "అద్ధునో"తి దీఘకాలస్స. "నివత్తేతీ"తి సముచ్ఛిన్దతి. "అహేతూ అపచ్చయా సత్తా పవత్తన్తీ"తి పుబ్బహేతురహితా పుబ్బపచ్చయరహితా హుత్వా ఇమేసత్తా పవత్తన్తి. "అవిజ్జాదీహి సాధేతబ్బో న హోతీ"తి భవపరమ్పరాసు నిచ్చో హుత్వా సన్ధావన్తస్స అవిజ్జాదీహి కత్తబ్బ కిచ్చం న హోతీతి అధిప్పాయో. "కేసఞ్చి న సమ్భవన్తియేవా"తి అనాగామీనం అరహన్తానఞ్చ న సమ్భవన్తియేవ. మహాఆదీనవరాసిదస్సనత్థం సోకాదివచనం హోతీతి యోజనా. "తేస"న్తి అఞ్ఞేసం పచ్చయానం. "లద్ధా"తి అత్థతో లద్ధా. "తదవినాభావిభావలక్ఖణేనా"తి ఏత్థ తేన తేన పచ్చయేన అవినాభావీనం భావో, సో ఏవ లక్ఖణన్తి విగ్గహో. "పరత్థ పీ"తి ఇతో పరేసు తణ్హుపాదాన భవగ్గహణేనాతిఆదీసుపి. "ఆదితో"తిఆదిమ్హి. విభావనిపాఠే. "కిలేసభావసామఞ్ఞతో"తి కిలేసభావేన సమానత్తా సదిసత్తా. "లక్ఖితబ్బ ధమ్మేహీ"తి విఞ్ఞాణాదీహి. "పఠమేన

దుతీయస్సా”తి పఠమసఙ్ఖేపేన సద్ధిం దుతీయస్స సఙ్ఖేపస్స ఏకా సన్ధీతిఆదినా యోజేతబ్బం. “లోకస్స పాకట వోహారేనా”తి కిలేసధమ్మా కమ్మధమ్మా చ లోకే హేతూతి పాకటా హోన్తి. విపాకధమ్మా పన ఫలన్తి పాకటా. ఏవం లోకే పాకట వోహారేన. ఇధ పన కిలేసధమ్మకమ్మధమ్మా వా హోన్తు, విపాకధమ్మా వా, యో యో పచ్చయపక్ఖే ఠితో, సో సో హేతూతిపి వత్తబ్బోయేవ. యో యో పచ్చయుప్పన్న పక్ఖే ఠితో, సో సో ఫలన్తిదస్సేన్తో “హేతుఫలసద్దాపనా”తిఆదిమాహ. అట్ఠకథా పాఠే. “సఙ్ఖన్తస్సా”తి సంవిదహన్తస్స. “ఆయూహన సఙ్ఖారా నామా”తిఆదితో పట్ఠాయ సముచ్చయనసఙ్ఖారా నామ. “దక్ఖిణం”తి దానవత్థుం. దక్ఖిణోదకం వా. “ఏత్థ చా”తి ఇమస్మిం తతీయపఞ్చకే చ. “వుత్తనయేనే వా”తి పఠమపఞ్చకే వుత్తనయేనేవ. విభావనిపాఠే. “ఆయతిం పటిసన్ధియా పచ్చయచేతనా భవో నామా”తి ఇదం ఉద్దేసపాళియం యథాదిట్ఠపాఠవసేనేవ వుత్తం. తథా పురిమకమ్మభవస్మిం ఇధ పటిసన్ధియా పచ్చయచేతనా సఙ్ఖారా నామాతి ఇదఞ్చ. ఇధ పన పుబ్బేయేవ ద్వీసుహేతుపఞ్చకేసు ద్విన్నం సఙ్ఖార కమ్మభవానం సఙ్గహితత్తా అట్ఠకథాయం వుత్తనయేనేవ ద్విన్నం సఙ్ఖార కమ్మభవానం విసేసో యుత్తో. తేనాహ “తం ఇధ న యుజ్జతీ”తి. “సఙ్గహితత్తా”తి పుబ్బేయేవ సఙ్గహితత్తా. “ఏతం”తి విభావని వచనం. “ధమ్మవిభాగరక్ఖణత్థం”తి విభఙ్గే భవపదే ఉపపత్తిభవస్సపి విభత్తత్తా ఏవం విభత్తస్స ధమ్మవిభాగస్స రక్ఖణత్థం. ఫలపఞ్చకతో అనఞ్ఞంపి ఉపపత్తిభవం అఞ్ఞంవియ కత్వా ‘ఉపపత్తిభవసఙ్ఖాతో భవేకదేసో’తి వుత్తం. సో చ ఉపపత్తిభవో నామ పచ్చుప్పన్నహేతూహి నిబ్బత్తత్తా చతుత్థే ఫలపఞ్చకే ఏవ సఙ్గహితో. తస్మా తేన ఉపపత్తిభవసద్దేన చతుత్థ పఞ్చకమేవ గహితన్తి యుత్తం. ఇతరథా ద్వే ఫలపఞ్చకాని విపాకవట్టన్తి వుత్తే సిద్ధమేవ హోతి. ఏవఞ్చసతి అవసేసా చాతి ఏత్థ దుతీయఫలపఞ్చకమేవ అవసిట్ఠం హోతీతి దట్ఠబ్బం. “అవిజ్జా నామ మోహో, సో చ అకుసల మూల”న్తిఆది అభిధమ్మే మూలయమకే మూలనామేన ఆగతత్తా వుత్తం. ద్వీసుపనభవ చక్కేసు పురిమచక్కే అవిజ్జా ఆది హోతి. పచ్ఛిమచక్కే తణ్హా. ఆది చ నామ మూలన్తి చ సీసన్తి చ వత్తుం వట్టతీతి పరియాయం దస్సేతుం “అథవా”తిఆది వుత్తం .“ఆగమనసమ్భారేసూ”తి అతీతభవతో ఇమంభవం ఆగమనసమ్భారేసు. తణ్హా ఏవ సీసం కత్వా వుత్తాతి యోజనా. “తేసం అన్తరే”తి అవిజ్జాసఙ్ఖారానం అన్తరే. తణ్హాయ ఓకాసో నత్థీతి కస్మా వుత్తం. నను అవిజ్జాయ సతి, తణ్హా నామ ఏకన్తేన సమ్భవతియేవ. సా చ సఙ్ఖారానం బలవపచ్చయో హోతి. తస్మా సా అవిజ్జా పచ్చయా తణ్హా, తణ్హా పచ్చయా సఙ్ఖారాతి వత్తబ్బా సియాతి. తం పరిహరితుం “అయఞ్హీ”తిఆదివుత్తం. పటిలోమపటిచ్చసముప్పాదో నామ అవిజ్జానిరోధా సఙ్ఖారనిరోధోతి ఏవం పవత్తో పటిచ్చసముప్పాదో. “జరామరణముచ్ఛయాతిఆది నవత్తబ్బం సియా”తి జరామరణముచ్ఛాయాతిఆదివచనం అనులోమపటిచ్చసముప్పాద సమ్బన్ధ వచనన్తి కత్వా వుత్తం. “ఉపరివట్టమూల ధమ్మప్పటిపాదకానం”తి ఉపరి దుతియానాగతభావాదీసు అవిజ్జాతణ్హా సఙ్ఖాతానం వట్టమూలధమ్మానం నియోజకానం. “తే పీ”తి సోకాదయో దుక్ఖధమ్మాపి. “ఆసవసమ్భూతా”తి ఆసవేహి సమ్భూతా సఞ్జాతా. “తేసం”తి సోకాదీనం దుక్ఖధమ్మానం. “జరామరణఙ్గే గహణం”లి ద్వాదససు అఙ్గేసు జరామరణఙ్గే సఙ్గహణం. “పవడ్ఢతీ”తి భుసం వడ్ఢతి. “ఆసవసముదయా”తి ఆసవసముప్పాదా. “అవిజ్జాసముదయో”తి అవిజ్జాసముప్పాదో. “అవిజ్జాపచ్చయాసఙ్ఖారాతీ”తి ఏత్థ ఇతిసద్దో ఆదిఅత్థో. “నానాబ్యసన ఫుట్ఠస్సా”తి ఞాతిబ్యసనాదీహి నానాబ్యసనేహి ఫుట్ఠస్స, విహింసితస్స. “యతో”తి యం కారణా, అవిజ్జాతణ్హానం వడ్ఢనకారణా. “వట్టం”తి సఙ్ఖారాదికం భవచక్కం. సంముయ్హనం సమ్మోహో. పరియేసనం పరియేట్ఠి. విపచ్చతీతి విపాకో. విపాకో ఏవ వేపక్కం. సమ్మోహో వేపక్కం అస్సాతి సమ్మోహవేపక్కం. తథా పరియేట్ఠివే పక్కఞ్చాతి ఇమమత్థం దస్సేతి “తదుభయం”తిఆదినా. తదుభయం విపాకం ఏతస్సాతి కత్వా దుక్ఖం సమ్మోహవేపక్కన్తి చ పరియేట్ఠివేపక్కన్తి చ వుచ్చతీతి యోజనా. అపి చ, సమ్మోహం విపాచేతి సఞ్జనేతీతి సమ్మోహ వేపక్కం. ఏవం పరియేట్ఠివేపక్కన్తిపి యుజ్జతి. “కిచ్ఛం”తి కసిరం దుక్ఖం ఆపన్నో. “మియ్యతీ”తి మరతి. “చ వతీ”తి సఙ్కమతి.

“ఉపపజ్జతీ”తి భవన్తరం ఉపేతి. “అథ చ పనా”తి ఏవంభూతస్స సతో. “జరామరణస్సా”తి జరామరణ సఙ్ఖాతస్స ఇమస్స దుక్ఖస్సాతి సమ్బన్ధో. “నిస్సరణం”తి నిగ్గమనం. “నప్పజానాతీ”తి అయం లోకో నప్పజానాతి. “ఆగతియా”తి ఇమస్మిం భవే పటిసన్ధివిఞ్ఞాణుప్పత్తివసేన ఆగమనేన. “గతియా చా”తి అనాగతభవే జాతిపాతుబ్భావవసేన గమనేన చ. ఆదిసఙ్ఖాతో పుబ్బపరియన్తో యస్స అత్థీతిఆదిమన్తం. న ఆదిమన్తం అనాదిమన్తం. “వట్టప్పవత్తస్సా”తి తివిధవట్టసఙ్ఖాతస్స పబన్ధప్పవత్తస్స. జాతియా వుత్తాయ సబ్బాని తస్సా నిదానాని వుత్తాని ఏవ హోన్తీతి కత్వా “జాతియా ఏవ వా”తి వుత్తం. “ఇచ్చేవం”తి ఇతి ఏవం. తత్థ అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారాతిఆదినా నయేన పట్ఠపేసి మహామునీతి సమ్బన్ధో. ఆచరియ వాదేపన “ఇచ్చేవం”తి జరామరణ ముచ్ఛాయాతిఆదినానయేన. ఆబన్ధం అనాదికన్తి సమ్బన్ధో. ఇధపి తమేవ సమ్బన్ధం గహేత్వా యోజేతి “ఇచ్చేవం ఆబన్ధన్తి. ల. పునప్పునం ఆబన్ధం”తి. అవిజ్జా ఆదిమ్హి వుత్తా. తస్మా సా సయం అహేతు అపచ్చయా హుత్వా వట్టస్స ఆదిపచ్చయభూతా హోతీతి చోదనా. తం పరిహరతి “వట్టస్సా”తిఆదినా. “వట్టకథాయ సీసభూతత్తా”తి వట్టస్స ఆదినామ నత్థి. తస్స పన పవత్తి నివత్తియో అత్థి. జానన్తేహి తాసం పకాసనత్థాయ పటిచ్చసముప్పాదకథానామ వట్టకథా ఏకన్తేన కథేతబ్బా హోతి. కథేన్తేహి చ వట్టధమ్మానం మజ్ఝే కతమస్స ధమ్మస్స కిచ్చం వట్టప్పవత్తత్థాయ పధానతరం హోతీతి జానితబ్బం హోతి. తదా కిచ్చవసేన పధానతరం ఏకం ధమ్మం మూలం సీసం కత్వా వట్టకథా కథేతబ్బాతి. ఇదం వట్టకథాయ సీసం నామ. తత్థ అవిజ్జా నామ మోహో. సో చ ముయ్హనకిరియా. అన్ధభావకరణఞ్చస్స కిచ్చం. న చ పఞ్ఞా చక్ఖుస్స అన్ధభావకరణ సదిసం అఞ్ఞం వట్టస్స పవత్తత్థాయ పధానకిచ్చం నామ అత్థి. తస్మా అవిజ్జా ఏవేత్థ సబ్బప్పధాన కిచ్చత్తా వట్టకథాయ సీసభూతా హోతి. ఏవం వట్టకథాయ సీసభూతత్తా సా ఆదిమ్హి వుత్తాతి. “అనాదికభావో ఏవ దిస్సతో”తి అనాదికభావో దిస్సతో ఏవ. నో న దిస్సతోతి అత్థో. ఇతి ఏతం అత్థజాతం పచ్చక్ఖతో సిద్ధం. “ఇధా”తి ఇమస్మింభవే. “తస్సా”తి అతీత భవపరియాపన్నాయ అవిజ్జాయ. “అఞ్ఞాయ అవిజ్జాయ ఏవా”తి అతీతభవతోపి పురిమభవే సిద్ధాయ అఞ్ఞాయ అవిజ్జాయ ఏవ. “తస్సాపీ”తి పురిమతరభవే అవిజ్జాయపి. “అత్తభావో”తి పురిమతరో అత్తభావో. “పధాన పచ్చయభూతత్తా”తి పుబ్బే వుత్తనయేన అన్ధభావకరణ కిచ్చత్తా వట్టప్పవత్తియా పధాన పచ్చయభూతా హోతి. ఏవం పధానపచ్చయభూతత్తా. “తస్స తస్సాతి నిట్ఠానమేవ న పఞ్ఞాయేయ్యా”తి తస్స పచ్చయస్స పచ్చయో వత్తబ్బో. తస్సపి పచ్చయస్స పచ్చయో వత్తబ్బోతి ఏవం వస్ససతమ్పి వస్ససహస్సంపి నిట్ఠానమేవ న పఞ్ఞాయేయ్య. “వుత్తోయేవా”తి అవిజ్జాయ పచ్చయో వుత్తోయేవ. “పఞ్చనీవరణాతిస్సవచనీయం”తి పఞ్చనీవరణ ధమ్మా అవిజ్జాయ ఆహారోతి వచనీయం భవేయ్య. తత్థ “ఆహారో”తి బలవపచ్చయో వుచ్చతీతి.

పటిచ్చసముప్పాదనయానుదీపనా నిట్ఠితా.

౧౬౭. పట్ఠాననయే. “హేతు చ సో పచ్చయో చా”తి ఏత్థ లోభో హేతుజాతికత్తా హేతు చ హోతి. ఆరమ్మణానన్తరాది పచ్చయేన అఞ్ఞధమ్మస్స పచ్చయో చ హోతీతి అత్థస్స సమ్భవతో “హేతు హుత్వా పచ్చయో”తి వణ్ణేతి. ఏవం వణ్ణితేపి “హేతు హుత్వా పచ్చయో”తి హేతు హోన్తో పచ్చయోతి అత్థే సతి, సో యేవత్థో సమ్భవతీతి “పున హేతుభావేన పచ్చయో”తి వణ్ణేతి. ఏత్థ సియా, హేతు చ సో పచ్చయో చాతి ఏత్థ పద ద్వయం ఏకధమ్మాధికరణత్తా తుల్యాధికరణం హోతి. హేతుభావేన పచ్చయోతి ఏత్థ పన పదద్వయం తుల్యాధికరణం న హోతి. పురిమ పదఞ్హి ధమ్మ భావప్పధానం, పచ్ఛిమం ధమ్మప్పధానన్తి. ఏవం సన్తే తుల్యాధికరణం వాక్యం భిన్నాధికరణం కత్వా వణ్ణేతీతి న యుత్తమేతన్తి. నో న యుత్తం. ముఖ్యోపచారమత్తేన నానత్థత్తా. పచ్ఛిమవాక్యంహి ముఖ్యవచనం. పురిమవాక్యం ఉపచార వచనం. ఉపచారవచనే చ ఉపచారత్థో యుజ్జతి. ముఖ్యవచనే ముఖ్యత్థోతి. “హేట్ఠావుత్తమేవా”తి పకిణ్ణకసఙ్గహే వుత్తమేవ. హినోన్తి ఏత్థాతి హేతు.

హినోన్తి ఏతేనాతి హేతు. తత్థ "హినోన్తీ"తి సుట్ఠుపతిట్ఠహన్తి. కే పతిట్ఠహన్తీతి ఆహ "సహజాత ధమ్మా"తి. కథఞ్చ సుట్ఠుపతిట్ఠహన్తీతి ఆహ "వుద్ధి విరుళ్హి వేపుల్లపత్తవసేనా"తి. కస్మా తే సుట్ఠు పతిట్ఠహన్తీతి. పతిట్ఠితట్ఠానస్స పతిట్ఠితకారణస్స వా థామబలసమ్పన్నత్తాతి దస్సేతుం "ఆరమ్మణే దళ్హనిపాతినా థామబలసమ్పన్నేనా"తి వుత్తం. హేతువిసేసనఞ్చేతం. ఆరమ్మణే దళ్హనిపాతిమ్హి థామబలసమ్పన్నే ఏత్థ ధమ్మేతిపి యోజేతబ్బం. ఉపకారకోతి చ ఉపలద్ధియేవాతి సమ్బన్ధో. "యాదిసేనసభావేనా"తి హేతుభావాదిసభావేన. "ఉపలద్ధియేవా"తి కస్మా వుత్తం. నను ఉపకారక సద్దో కత్తారం వా కారేతారం వా వదతీతి. వోహారమత్తేన వదతి. ధమ్మతో పన కత్తా వా కారేతా వా నత్థీతి దస్సేతుం "న హి సభావ ధమ్మేసూ"తిఆదిమాహ. యది ధమ్మతో కత్తావా కారేతావా నత్థి. కస్మా ఉపకారకోతి వుచ్చతీతి ఆహ "తథా ఉపలద్ధియం పనా"తిఆదిం.

ఆరమ్మణపచ్చయే. "అజ్ఝోలమ్బమానా"తి ఆరమ్మణ కరణవసేన అధిఓలమ్బమానా. "ఆరమ్మణభావేనా"తి గోచరవిసయభావేన.

అధిపతిపచ్చయే. "గరుకతా"తి అస్సాదనాభినన్దనాదివసేన వా సద్ధాపసాదాదివసేన వా గరుకతా. "సామినో వియ దాసే"తి సామినో అత్తనోదాసే అత్తనోవసే వత్తయమానా వియ. సహజాతాధిపతి పన హేట్ఠా సముచ్చయ సఙ్గహే వుత్తోతి ఇధ న వుత్తో.

అనన్తరపచ్చయద్వయే. "అన్తరం"తి ఛిద్దం వివరం. "సన్తానం"తి చిత్తసన్తానం. "సన్తానానుబన్ధవసేనా"తి చిత్తసన్తానం పునప్పునం బన్ధనవసేన. ఉప్పాదనన్తి సమ్బన్ధో. "ధమ్మన్తరస్సా"తి నామక్ఖన్ధ ధమ్మన్తరస్స. "అనన్తర పచ్చయతా"తి అనన్తరపచ్చయ కిచ్చన్తి వుత్తం హోతి. యం కిఞ్చి ధమ్మన్తరం. "పురిమపచ్ఛిమభాగప్పవత్తానం"తి నిరోధస్స అసఞ్ఞీభవస్స చ పురిమభాగే చ పచ్ఛిమభాగే చ పవత్తానం. "చిత్తుప్పాదానం పీ"తి నిరోధస్స పుబ్బభాగే నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతన కుసల క్రియ చిత్తుప్పాదానం. పచ్ఛాభాగే అనాగామిఫల అరహత్తఫలచిత్తుప్పాదానం . అసఞ్ఞీభవస్స పుబ్బభాగే కామభవే చుతి చిత్తుప్పాదానం. పచ్ఛాభాగే కామభవే ఏవ పటిసన్ధి చిత్తుప్పాదానం. తేసు పన కథం అనన్తరం నామ సియా. ద్విన్నం ద్విన్నం పురిమభాగ పచ్ఛిమ భాగానం మజ్ఝే అచిత్తకస్స కాలస్స అచిత్తకస్స రూపసన్తానస్స చ అన్తరికత్తాతి చోదనా. తం పరిహరితుం "న హి అభావభూతో"తిఆది వుత్తం. "తేసం"తి ద్విన్నం ద్విన్నం చిత్తుప్పాదానం. రూపధమ్మో అన్తరం న చ కరోతి నామ. అరూపధమ్మానం అనన్తరతా నామాతిఆదినా యోజనా హోతి. "తథాపవత్తన సమత్థతా"తి ఏకీభూతానం వియ అత్తనో అనన్తరే ధమ్మన్తరం ఉప్పాదనే సమత్థతా.

సహజాతపచ్చయే. "యే పన ధమ్మా"తి పచ్చయుప్పన్న ధమ్మా. "అత్తనీ"తి పచ్చయ ధమ్మో వుచ్చతి.

"అఞ్ఞమఞ్ఞం ఉపత్థమ్భన్తం తిదణ్డం వియా"తి భూమియం అఞ్ఞమఞ్ఞం నిస్సాయ ఉస్సితా తయోదణ్డా అఞ్ఞమఞ్ఞం ఉపత్థమ్భన్తా వియ. "పురిమేనా"తి పురిమేన సహజాత పచ్చయేన. "ఇతరీతరో పత్థమ్భనం"తి అఞ్ఞమఞ్ఞో పత్థమ్భనం.

"సూదో"తి భత్తకారకో. "ఉక్ఖలీ"తి భత్తపచనకుమ్భీ. "వుట్ఠిధారా"తి మేఘువుట్ఠిధారా. "ఉపనిస్సయో"తి భత్తుప్పత్తియా ఉపనిస్సయో. "తాసు అసతీ"తి సాలిక్ఖేత్త వుట్ఠిధారాసు అసతి. "బలవతరట్ఠేనా"తి బలవతరనిస్సయట్ఠేన. "పకతూపనిస్సయో"తి ఏత్థ "పకతో"తి భుసం కతో. తేనాహ "సుట్ఠుకతో"తి. కరణఞ్చ అత్తనో సన్తానే సుట్ఠుఉప్పాదనఞ్చ సుట్ఠుఉపసేవనఞ్చ దట్ఠబ్బన్తి సమ్బన్ధో. "వుత్తప్పకారేనా"తి 'యథా కతే సతీ'తిఆదినా వుత్తప్పకారేన.

“నిస్సయారమ్మణ ధమ్మా ఏవా”తి నిస్సయ పచ్చయ ధమ్మ ఆరమ్మణ పచ్చయ ధమ్మా ఏవ. “పురేజాతతామత్తవిసిట్ఠా”తి ఏత్థ మత్తసద్దేన నిస్సయారమ్మణసత్తితో విసుం పురేజాతసత్తి నామ నత్థీతి దస్సేతి. విసుం పురేజాతసత్తి నామ అత్థీతిపి వదన్తి. తం వాదం దస్సేతుం “ఆచరియానన్దత్థేరేనా”తిఆదిమాహ. ఏత్థ పఞ్చవత్థూని చ పఞ్చారమ్మణాని చ పురేజాతత్తా ఏవ సుట్ఠుబలవతాయ పఞ్చవిఞ్ఞాణానం వత్థు కిచ్చ ఆరమ్మణ కిచ్చాని సాధేన్తి. తథా హదయవత్థు చ మనోధాతు మనోవిఞ్ఞాణధాతూ నన్తి. అయం విసుం పురేజాతసత్తి విసేసోతి వదేయ్య. సచ్చం. సుద్ధమనో ద్వారేపన ఇధ ఠత్వా నిరయేసు ఏవరూపాని నిరయగ్గిరూపాని అత్థి. ఇదాని దేవేసు చ ఏవరూపాని దిబ్బరూపాని అత్థీతి చిన్తయన్తానమ్పి, తేసు పురే ఏవరూపాని ఉప్పజ్జింసూతి వా, తేసు అనాగతే ఏవరూపాని ఉప్పజ్జిస్సన్తీతి వా చిన్తయన్తానంపితాని రూపాని నిబ్బిసేసాని హుత్వా మనోవిఞ్ఞాణానం ఆరమ్మణ పచ్చయత్తం గచ్ఛన్తి. తత్థ పురే జాతాని హుత్వా తదా విజ్జమానాని పచ్చుప్పన్నరూపాని ఆరమ్మణ పురేజాతపచ్చయో. ఇతరాని ఆరమ్మణ పచ్చయో ఏవ. న చేత్థ పురేజాతానం పచ్చుప్పన్నరూపానం పురేజాతత్తేన విసేసో అత్థి. న చ తాని పురేజాతపచ్చయో న హోన్తి. యది విసుం పురేజాతసత్తివిసేసో పురేజాతపచ్చయోతి వదేయ్య. తాని పురేజాతపచ్చయో నామ న భవేయ్యుం. కస్మా, తాదిసస్స విసేసస్స నత్థితాయ. న చ నభవన్తి. కస్మా, పురేజాతమత్తవిసేసస్స అత్థితాయ. ఏత్థ వదేయ్యుం, పఞ్చద్వారేసు పన పుబ్బే వుత్తనయేన విసుం పురేజాతసత్తివిసేసో దిస్సతీతి. కిఞ్చాపిదిస్సతి. సో పన బహువిధానం నిస్సయ పచ్చయ ఆరమ్మణపచ్చయానం మజ్ఝే నిస్సయ సత్తివిసేసో ఏవ, ఆరమ్మణ సత్తివిసేసో ఏవ చాతి. అపి చ విసుం పురేజాత సత్తివిసేసో నామ నత్థీతి ఇదం యథావుత్తే సుద్ధమనోద్వారే తబ్బిసేసాభావం సన్ధాయ వుత్తం. విసుం పురేజాత సత్తివిసేసో నామ అత్థీతి ఇదం పఞ్చద్వారేసు తబ్బిసేసస్స అత్థిభావం సన్ధాయ వుత్తన్తి. యం రుచ్చతి, తం గహేతబ్బం.

పచ్ఛాజాతపచ్చయే. “రుక్ఖపోతకానం వియా”తి పచ్ఛా ఆసిఞ్చియమానం ఉదకం రుక్ఖపోతకానం వుద్ధివిరుళ్హభావం పాపేత్వా ఉపత్థమ్భనవసేన ఉపకారకో వియాతి యోజనా. ఆహారం ఆసిం సతీతి ఆహారాసా. జిఘచ్ఛా, పిపాసా, తణ్హా. తాయ సమ్పయుత్తా చేతనాతి విగ్గహో. సా పన ఆహారాసా చేతనా ఉపత్థమ్భతి యేవాతి సమ్బన్ధో. “అయమత్థో”తి ‘సుపాకటేనా’తిఆదినా వుత్తో అయమత్థో. సబ్బాచేసావిచారణా గిజ్ఝోపమాయ ఉపమామత్తభావం నీవారేతా హోతీతి.

ఆసేవన్తి తం పచ్చయ ధమ్మం పచ్చయుప్పన్నా ధమ్మాతి ఆసేవనం. ఏతేన భుసో పచ్చయుప్పన్న ధమ్మేహి ఆసేవితబ్బత్తా ఆసేవనన్తి వుచ్చతీతి దస్సేతీతి. “తం”తి తం పురిమం పురిమం పచ్చయ ధమ్మం. “భజన్తీ”తి ఉపేన్తి. కే భజన్తీతి ఆహ “అపరాపరం ఉప్పజ్జమానా ధమ్మా”తి. “ధమ్మా”తి చ అనన్తరుప్పన్నా చిత్తచేతసికా ధమ్మా. కథఞ్చ తం తేభజన్తీతి ఆహ “సుట్ఠుసేవమానా వియ భజమానా వియ పవత్తన్తీ”తి. వియ సద్దేన లోకే కిఞ్చిజనం కేచిజనా కేనచి అత్థేన సుట్ఠుసేవన్తా వియాతి దస్సేతి. కథం సుట్ఠుసేవియమానా వియ హోన్తీతి ఆహ “తస్స పురిమస్సా”తిఆదిం. పురిమస్స అనన్తరస్స చిత్తుప్పాదస్సాతి అత్థో. “సబ్బపరిపూరం ఆకారం”తి జవవేగసహితేహి విజానన ఘుసనాదీహి సావజ్జాన వజ్జాదీహి చ సబ్బేహి జవనగుణేహి పరిపూరం ఆకారం. “ఆసేపేతీ”తి మం సుట్ఠు సేవథాతి నియోజేన్తం వియ హోతి. తేనాహ “అత్తనో వాసం”తిఆదిం. తత్థ “వాసం”తి వాసనం. “సుట్ఠు గాహాపేతీ”తి పరిపుణ్ణం దేతీతి వుత్తం హోతి. ఏతేన యథా లోకే ఏకో పరేసం యథిచ్ఛితం దేతి. ఏవం దేన్తం పన పరే భజన్తియేవ. మం భజథాతి నియోజనకిచ్చం నత్థి. ఏవమేవ ఇధపి సుట్ఠువాసదానమేవ భజాపనం నామాతి దస్సేతి. “వడ్ఢేతి వా”తి ఏతేన ఆసేవనా భావనా వడ్ఢనాతి ఇమంపరియాయత్థం వదతి. పురిమాభియోగో నామ ఆదితో పట్ఠాయ సజ్ఝాయనాదికమ్మేసు యథాసత్తి యథాబలం వా యామకరణం. తథా

కరోన్తస్స తం ఉగ్గహణ కమ్మం ఉపరూపరి పగుణభావం గచ్ఛతీతి. "ఆసేవనట్ఠేనా"తి వడ్ఢాపనట్ఠేన, ఉపకారకోతి సమ్బన్ధో. "సజాతియానం"తి కుసలాదిభావేన సమానజాతికానం.

కాయఙ్గాభిసఙ్ఖరణం నామ కాయసఞ్చేతనాకిచ్చం. వాచఙ్గాభిసఙ్ఖరణం వచీసఞ్చేతనాకిచ్చం. చిత్తఙ్గాభిసఙ్ఖరణం మనోసఞ్చేతనాకిచ్చం. "కిరియాభావేనా"తి దస్సనసవనాదికిచ్చేసు గమనఠాన నిసజ్జాదికిచ్చేసు సంవిధానకిరియాభావేన. "వత్థుమ్హీ"తి గబ్భవత్థుమ్హి. యథావుత్తాభిసఙ్ఖరణకిచ్చం నామ కాయఙ్గవాచఙ్గ చిత్తఙ్గాభిసఙ్ఖరణ కిచ్చం. "తదభిసఙ్ఖరణవేగజనితం"తి తస్స కాయఙ్గాదికస్స అభిసఙ్ఖరణవేగేన జనితం కిరియావిసేస నిధానకిచ్చన్తి సమ్బన్ధో. "సన్తానే"తి చిత్తసన్తానే.

విపచ్చనభావో చ నామ పాతుభావోతి సమ్బన్ధో. నిరుస్సాహ సన్తభావో నామ కుసలా కుసలానం వియ కాయఙ్గవాచఙ్గాభిసఙ్ఖరణ కిచ్చేసు చ ఆయతిం విపచ్చన కిచ్చేసు చ నిరుస్సాహభావేన సన్తభావో. న కిలేసు పసన్తభావేన. చిత్తాభిసఙ్ఖరణ కిచ్చేసుపన సమ్పయుత్తచేతనావసేన యథోపట్ఠితేసు ఆరమ్మణేసు సమ్పయుత్తధమ్మానం ఏకతో సన్నిపాతగమనుస్సాహమత్తం అత్థి. తతోపరం పన సుపిన దస్సన కిచ్చంపి నత్థీతి. "మన్దమన్దాకారేనా"తి మన్దతో అతిమన్దాకారేన. కిఞ్చిజానన చిత్తం నామ కమ్మాది ఆరమ్మణం అప్పమత్తకంపి జాననం వీథిచిత్తం. తస్స పవత్తియా.

"అరూపినో"తి అరూపలక్ఖణ సమఙ్గినో. నామలక్ఖణ సమఙ్గీనోతి వుత్తం హోతి. "జనయన్తాపీ"తి సహజాత ధమ్మే జనేన్తాపి. "సన్తానట్ఠితియా"తి పబన్ధప్పతిట్ఠానస్స.

"కస్మాపనేత్థా"తిఆదీసు. "భావిన్ద్రియ ద్వయం"తి ఇత్థిన్ద్రియ పురిసిన్ద్రియ ద్వయం. "ఇధా"తి ఇమస్మిం ఇన్ద్రియపచ్చయే. కస్మా న గహితం. నను ఇత్థిలిఙ్గాదీనం పవత్తికారణత్తా ఇధ గహేతబ్బమేవాతి అధిప్పాయో. జనకత్తం నామ జనక కిచ్చం. ఏవం సేసేసుపి. "ఏతంతయంపి నత్థీ"తి జనకత్తాదికిచ్చత్తయంపి నత్థి. ఏవంసన్తేకథం లిఙ్గాదీనం పవత్తికారణం హోతీతిఆహ "కేవలం పనా"తిఆదిం. "ద్వయం"తి ఇత్థిభావపుమ్భావ ద్వయం. న ఇన్ద్రియ పచ్చయత్తేన ఇన్ద్రియం నామ హోతి. యథాహి ఏకో రాజా అత్తనో విజితే గేహాని కరోన్తి. ఏవం కరోన్తూతి గేహసణ్ఠానం పట్ఠపేతి. సబ్బేజనా తథేవ కరోన్తి, నో అఞ్ఞథా. తత్థ రాజా గేహుప్పత్తియా చ గేహట్ఠితియా చ కిఞ్చి కిచ్చం న కరోతి. గేహసామికావా గేహవడ్ఢకినో వా కరోన్తి. కరోన్తా పన రఞ్ఞా పట్ఠపితం సణ్ఠానం అనతిక్కమిత్వావ కరోన్తి. ఏవమేవ మిదం దట్ఠబ్బం. ఉపగన్త్వా ఝాయనట్ఠేనాతి సమ్బన్ధో. ఉపసద్దో ఉపనిస్సయ పదేవియ ఉపరి అత్థో. "ఉపరీ"తి చ థామబలవుద్ధివసేనాతి ఆహ "తస్మిం వా"తిఆదిం. "తస్మిం"తి ఆరమ్మణే.

"సుగతి దుగ్గతి నిబ్బాన సమ్పాపకట్ఠేనా"తి వుత్తం. నో అత్థో అబ్యాకతమగ్గఙ్గేసు నత్థి. ఏవఞ్చసతి తాని కథం మగ్గపచ్చయత్తం గచ్ఛన్తీతి ఆహ "ఏత్థ చా"తిఆదిం. "సమ్మాదస్సనాదినా"తి సమ్మాదస్సన సఙ్కప్పనాదినా. "తేసం"తి సమ్మాదిట్ఠీనం. "తేసం పీ"తి అబ్యాకత భూతానం సమ్మాదిట్ఠీనమ్పి. "తేనేవట్ఠేనా"తి సమ్మాదస్సనాదినా లక్ఖణట్ఠేన. అథవా. "తేనేవట్ఠేనా"తి సుగతి నిబ్బాన సమ్పాపకట్ఠేనే వాతి అత్థో. ఏవఞ్చసతి సహేతుకా విపాక క్రియా బ్యాకతధమ్మాపి తేనేవట్ఠేన సబ్బసో కుసలసదిసా సియున్తి. న సియుం, పచ్చయ వేకల్లత్తా. విపాకాబ్యాకతాహి కమ్మవేగేన సన్తానే పతితమత్తత్తా నిరుస్సాహసన్తసభావతో తం సమ్పయుత్తా చేతనా నానక్ఖణిక కమ్మపచ్చయత్తం న గచ్ఛతి. కిరియాబ్యాకతా చ నిరనుసయసన్తానే ఉప్పన్నత్తా తం సమ్పయుత్తచేతనాపి తప్పచ్చయత్తం న గచ్ఛతియేవ. తస్మా తేసు విపాక

క్రియాబ్యాకతేసు సమ్మాదిట్ఠాదీనిపి సుగతి సమ్పాపకట్ఠం న సాధేన్తి. కిలేసప్పహాన కిచ్చస్స అభావతో నిబ్బాన సమ్పాపకట్ఠమ్పి నసాధేన్తి. సభావ లక్ఖణవేకల్లతాపన తేసం సమ్మాదిట్ఠాదీనం నత్థియేవ. తస్మా తాని మగ్గపచ్చయే సఙ్గహితానీతి. ఇన్ద్రియ ధమ్మేసు అరూపిన్ద్రియానం ఆధిప్పచ్చ కిచ్చం అరూపధమ్మే స్వేవ ఫరతి. రూపధమ్మా పన తం సముట్ఠితత్తా ఏవ తప్పచ్చయుప్పన్నేసు వుత్తా. తథా హేతు కమ్మ మగ్గ ఝానేసు. తేన వుత్తం "ఏసనయో కమ్మిన్ద్రియఝానపచ్చయేసుపీ"తి. తత్థ కమ్మసద్దేన నానక్ఖణిక పచ్చయో గహేతబ్బో.

"సమ్పయుత్తాసఙ్ఖా సమ్భవతీ"తి సహజాతా నామధమ్మా తం సముట్ఠాన రూపేహి, పచ్ఛాజాతా చ అత్తనో అత్తనో పచ్చయుప్పన్నరూపేహి, వత్థు ధమ్మా చ తన్నిస్సితనామధమ్మేహి కాలతో చ ఠానతో చ ఏక సమ్బన్ధత్తా తేసు సమ్పయుత్తాసఙ్ఖా సమ్భవతి. "విప్పయుత్తపచ్చయప్పసఙ్గో నత్థీ"తి ఆరమ్మణానన్తరాదిపచ్చయాపి అత్తనో పచ్చయుప్పన్నేహి సమ్పయుత్తా న హోన్తి. తస్మా తేపి విప్పయుత్తపచ్చయ భావేన వత్తబ్బాతి ఏవరూపో విప్పయుత్తపచ్చయప్పసఙ్గో తేసు ఆరమ్మణ పచ్చయాదీసు నత్థీతి అధిప్పాయో.

"హేట్ఠావుత్తప్పకారేసు ఏవా"తి ఏత్థ ఏవసద్దేన పచ్చయన్తరం న హోతీతి దస్సేతి. యది పచ్చయన్తరం న హోతి, న వత్తబ్బోయేవ. కస్మా, దేసకస్స పునరుత్తినిరత్థకవాదితా పత్తితోతి. నో న వత్తబ్బో. కస్మా, లోకే యో సయం నత్థి, విగతో హోతి. నో కస్స పచ్చయో భవితుం అరహతీతి ఏవరూపస్స మిచ్ఛాభినివేసస్స పహానతో. తేన ఇమమత్థం ఞాపేతి, లోకే కేచిధమ్మా సయం అత్థికాలే ఏవ అఞ్ఞేసం పచ్చయా హోన్తి, నో నత్థికాలే. కేచి ధమ్మా సయం నత్థికాలే ఏవ అఞ్ఞేసం పచ్చయా హోన్తి, నో అత్థికాలేతి అయఞ్చవిభాగో అవస్సం ఇచ్ఛితబ్బో యేవాతి. "ఓకాసదానసఙ్ఖాతేనా"తి తస్స అఞ్ఞస్స చిత్తుప్పాదస్స ఉప్పత్తియా ఓకాసదానసఙ్ఖాతేన.

సుత్తన్తే, అత్థీతి అయ మేకో అన్తోతి సత్తానం సేట్ఠసారభూతో అత్తానామ అనమతగ్గే సంసారే నిచ్చకాలం అత్థి. ఉచ్ఛేదో వా విమోక్ఖో వా సబ్బసో నత్థి. అయం సస్సతవాదో నామ ఏకోవిసమన్తో ఏకావిసమాకోటి. నత్థీతి సత్తోనామ ఏకభవపరమో హోతి, మరణతో పరం నత్థి. ఏకన్తేన ఉచ్ఛిజ్జతి. అయం ఉచ్ఛేదవాదో నామ దుతీయో విసమన్తో దుతీయావిసమకోటి. ఇమే పటిచ్చ సముప్పాదం అజానన్తానం ఉభోవిసమన్తా నామ. జానన్తానం పన తాదిసో అత్తానామ నత్థి, యో అత్థీతి వా నత్థీతి వా వత్తబ్బో భవేయ్య. సుద్ధధమ్మప్పబన్ధో ఏవ అత్థి. తస్స చ యావ అవిజ్జా అప్పహీనా హోతి, తావ ఉచ్ఛేదో నామ నత్థి. అవిజ్జాయ పన పహీనాయ తతోపరం న పవత్తతి. అత్థి నామ న హోతి. అయం అన్తద్వయముత్తో మజ్ఝిమఞాయో నామ. బహుం నానత్థ సమ్భవం వణ్ణేన్తియేవ. వణ్ణేన్తానంపి తేసం బహు పయోజనం నత్థి యేవాతి అధిప్పాయో.

పచ్చయుద్దేసానుదీపనా నిట్ఠితా.

౧౬౮. పచ్చయనిద్దేసే. "పఞ్చధా"తి పఞ్చవిధేహి పచ్చయేహి. "ఏకధా"తి ఏకవిధేన పచ్చయేన. ఏవం సేసేసుపి. "అవిచ్ఛేదాయా"తి అవిచ్ఛేదత్థాయ. "పటిపాదనాయా"తి యోజనత్థాయ. యో కోచి చిత్తుప్పాదో అవిరుద్ధస్స యస్స కస్సచి చిత్తుప్పాదస్స పచ్చయో న న హోతీతి యోజనా. "పునుప్పన్నానం"తి నిరుజ్ఝిత్వా పున ఉప్పన్నానం. "పురిమాని జవనానీ"తి ఏత్థ మగ్గో గోత్రభుతో ఆసేవన పచ్చయం లభతి. ఫలస్స పన సో భిన్నజాతికత్తా ఆసేవన పచ్చయో న హోతి. ఫలం పన సబ్బసో ఆసేవన ముత్తం హోతి. తస్మా తదుభయం ఇధ పురిమజవనసఙ్ఖ్యం న గచ్ఛతీతి వుత్తం "మగ్గ ఫలజవనవజ్జానీ"తి. ఫలజవనవజ్జానం పచ్ఛిమానం జవనానం. "సబ్బాకారపారిపూరం"తి ఏత్థ కుసలాదిజాతిపి సఙ్గహితాతి

వుత్తం "జాతిమత్తేనపీ"తి. అభిన్నా ఏవ సియుం. న పన భిన్నా హోన్తి. కదాచి కేచిభిన్నా ఏవ హోన్తి. తస్మా భిన్నజాతికా ధమ్మా. ల. న సక్కోన్తీతి యోజనా. "కామావచరభావతో మహగ్గతానుత్తరభావపత్తి నామా"తి చిత్తసన్తానస్సాతి అధిప్పాయో. గోత్ర భుచిత్తం కామభూమి. ఝానచిత్తం మహగ్గతభూమి. మగ్గచిత్తం లోకుత్తర భూమి. కమ్మచేతనాయ నిరుద్ధాయపి తస్సా పవత్తాకారో ననిరుజ్ఝతి. చిత్తసన్తానం అనుగచ్ఛతి. సో ఏవ ఆయతిం విపాకధమ్మరాసి హుత్వా పాతుబ్భవతి. తస్మా సో విపాకస్స బీజసఙ్ఖ్యం గచ్ఛతి. సో చ యావ న విపచ్చతి. తావ సంసారప్పవత్తియా సతి, అన్తరా వినట్ఠో నామ న హోతి. తస్మా కమ్మచేతనా ఉప్పజ్జమానా చిత్తసన్తానే తస్స బీజస్స నిధానత్థాయ ఉప్పజ్జతి, నిరుజ్ఝమానా చ నిదహిత్వా ఏవ నిరుజ్ఝతీతి వుత్తం "అత్తనో పవత్తాకారసఙ్ఖాత బీజనిధానఞ్చా"తి. "చేతనాయ హోతీ"తి చేతనాయ సాధారణం హోతి. పురేజాతా సాలరుక్ఖపోతకా పచ్చయా హోన్తీతి సమ్బన్ధో. పురిమచిత్తక్ఖణేసు ఉప్పన్నా చతుసముట్ఠానికరూపధమ్మాతి సమ్బన్ధితబ్బం. "ఆహారజకాయో"తి ఏవం వుత్తాతి పాఠసేసో. "పచ్ఛా జాతేనా"తి పచ్ఛాజాతపచ్చయేన పయోజనం నత్థి. జిణ్ణపతరుక్ఖస్స ఉదకాసిఞ్చనం వియ హోతీతి అధిప్పాయో. "యదగ్గేనా"తి యేనకారణ కోట్ఠాసేన. "వత్థు రూపం"తి నిరోధాసన్నం హదయవత్థు రూపం. "ఏవమయం పీ"తి ఏవం అయం పచ్ఛాజాతపచ్చయోపి. వివిధేన ఆకారేన ఫరణం కాలన్తర దేసన్తర గమనం విప్ఫారో. మహన్తో విప్ఫారో యస్సాతి సమాసో. "వత్థుమ్హీ"తి హదయవత్థుమ్హి. పఞ్చహి ఖన్ధేహి వోకిణ్ణో సమ్మిస్సోతి పఞ్చవోకారో. కామ రూపభవో . వినా ఉప్పజ్జితుం న సక్కోతి. రూపవిరాగభావనాబలేన రూపస్స అవిక్ఖమ్భితత్తాతి అధిప్పాయో. "పురేజాతం వా"తి ఏకచిత్తక్ఖణాతీతే పురేజాతం వా. "వడ్ఢనపక్ఖే ఠితం వా"తి తతో పచ్ఛా యావ అట్ఠమ చిత్తక్ఖణా వడ్ఢనపక్ఖే ఠితం వా. "ఉప్పన్నం వత్థూ"తి ఉప్పన్నం వత్థురూపం. "ఏత్థా"తి ఇమస్మిం పురేజాత పచ్చయే. కిఞ్చాపి దిస్సతీతి సమ్బన్ధో. "పచ్చనీయే"తి పచ్చనీయ వారే. "తం"తి ఆరమ్మణపురేజాతం. తస్స ఆరమ్మణస్స అపరిబ్యత్తత్తావాతి సమ్బన్ధో. కారణం వదన్తి పట్ఠానటీకాచరియా. అరూపభవే మరణాసన్నకాలే కస్సచి గతినిమిత్తు పట్ఠానం అట్ఠకథాసు వుత్తమేవ. ఏవఞ్చసతి, తత్థ ఆరమ్మణ పురేజాతం లద్ధబ్బమేవ. పట్ఠానేపన తస్మింభవే సబ్బం పురేజాతపచ్చయం పటిక్ఖిపతి. కస్మా ఇతి చే, వత్థు పురేజాతపచ్చయస్స తత్థ అలద్ధబ్బత్తాతి ఇమినా అధిప్పాయేన "ఆరుప్పేవియా"తి వుత్తం. ఏత్థ చ పట్ఠానే అరూపభవే ద్వేపి పురేజాతపచ్చయా పటిక్ఖిత్తా, తస్మా సబ్బేపి అరూప పుగ్గలా సబ్బంపి రూపధమ్మం ఆరమ్మణం న కరోన్తీతిపి వదన్తి. ఏవఞ్చ కత్వా ఆరమ్మణ సఙ్గహదీపనియం 'అసఞ్ఞీభవతో చుతానం వియ అరూపభవతో చుతానంపి గతినిమిత్తభూతం కామపటిసన్ధియా ఆరమ్మణం భవన్తరే కేనచిద్వారేన అగ్గహితం, కేవలం కమ్మబలేనేవ ఉపట్ఠాపిత'న్తి వుత్తం. "గూథకుణపాదీనీ"తి గూథఞ్చ మతపూతిసరీరాని చ. "ఏవం వుత్తేహీ"తి పట్ఠానే వుత్తేహి. తే పన అకుసలా ధమ్మా కథం చతుభూమిక కుసలానం ఉపనిస్సయ పచ్చయా హోన్తీతి ఆహ "తత్థ ఆనన్తరియ వజ్జానీ"తిఆదిం. తత్థ ఆనన్తరియ కమ్మకతానం కిలేసావరణ కమ్మావరణేహి సమన్నాగతత్తా ఝానమగ్గప్పటిలాభో నామ నత్థీతి వుత్తం "ఆనన్తరియ వజ్జానీ"తి. "తానీ"తి రాగాదీని అకుసలాని చతుభూమిక కుసలానం ఉప్పత్తియా బలవనిస్సయా హోన్తీతి యోజనా. "సమతిక్కమముఖేనా"తి పట్ఠానే అకుసలో ధమ్మో కుసలస్స ధమ్మస్స ఉపనిస్సయ పచ్చయేన పచ్చయోతి ఏతస్స పఞ్హస్స విభఙ్గే పాణం హన్త్వా తస్స పటిఘా తత్థాయ దానం దేతి, సీలం సమాదియతి, ఉపోసథకమ్మం కరోతి, ఝానం ఉప్పాదేతి, మగ్గం ఉప్పాదేతి, అభిఞ్ఞం ఉప్పాదేతీతి వుత్తం. తత్థ "తస్స పటిఘాతత్థాయా"తి తస్స పాణాతిపాతకమ్మస్స పటిహననత్థాయ పహానత్థాయ సమతిక్కమనత్థాయాతి వుత్తం హోతి. సో చే పాణాతిపాతీ పుగ్గలో పున సంవేగం ఆపజ్జిత్వా తస్స కమ్మస్స సమతిక్కమనత్థాయ దానం దేతి, సీలం సమాదియతి, ఉపోసథ కమ్మం కరోతి. తదా తం పాణాతి పాతకమ్మం తం పుగ్గలం దానకమ్మేనియోజేతి నామ. తథా సీలకమ్మే ఉపోసథ కమ్మేతి. యథాహి రాజా ఏవం వదేయ్య ఇమస్మిం దివసే యో ఉపోసథం నుపవసతి, తం ఘాతేస్సామీతి. తదా సబ్బేపి నాగరా ఉపోసథం

ఉపవసేయ్యుం. ఏవమిదం దట్ఠబ్బం. రాజావియ హి తస్స పాణాతిపాతకమ్మం. నాగరా వియ సో పాణఘాతకో. ఉపోసథ కమ్మ కుసలాని వియ తస్స దానసీల ఉపోసథ కమ్మ కుసలానీతి. "ఝానం ఉప్పాదేతి, మగ్గం ఉప్పాదేతి, అభిఞ్ఞం ఉప్పాదేతీ"తి పదేసుపి ఏసేవనయో. ఏవం సమతిక్కమముఖేన ఏకంపి అకుసలం సబ్బాని చతుభూమిక కుసలాని ఉపనిస్సయ సత్తియా జనేతి పవత్తేతీతి వేదితబ్బం. "తానియేవ సబ్బానీ"తి ఆనన్తరియ కమ్మసహితానిసబ్బాని అకుసలానియేవ సబ్బేసం అకుసలానం అబ్యాకత ధమ్మానం ఉప్పత్తియా బలవనిస్సయా హోన్తీతి యోజనా. దానసీలాదయో కుసలా ధమ్మా. సుట్ఠు బలవం కమ్మం అధిప్పేతం, న దుబ్బలం. ఉపనిస్సయట్ఠానత్తా. తేసంపి రూపధమ్మానం బలవనిస్సయా ననుహోన్తీతి సమ్బన్ధో. కథం హోన్తీతి ఆహ "బహిద్ధారుక్ఖతిణాదీనం"తిఆదిం. తత్థ పథవీరస ఆపోరసవస్సోదక బీజాని రుక్ఖతిణాదీనం బలవనిస్సయా హోన్తి. మూలభేసజ్జాదీని అజ్ఝత్తం సన్తానం బలవనిస్సయా హోన్తీతి యోజనా. "పకతస్సేవా"తి పథమతరం కతస్స ఉప్పాదనాదికమ్మస్సేవ. "న ఏవం రూపసన్తానేనా"తి ఏవం రూపసన్తానేన ఉప్పాదితా ఉపసేవితా ధమ్మా నత్థి. "తం"తి ఉతుబీజాదికం. కమ్మాదికఞ్చ. "పకతం"తి పురేతరం ఉప్పాదితఞ్చ ఉపసేవితఞ్చ. సచేతనస్సేవ చేతనం పకప్పనం పకరణన్తి సమ్బన్ధో. చేతనం పకప్పనం పకరణం నామాతి అత్థో. "పకప్పనం"తి చ సంవిధానం. "కిఞ్చీ"తి కిఞ్చికమ్మాదికం ఉతుభోజనాదికఞ్చ. అత్తనో చ ఉప్పన్నా రాగాదయో పరస్స చ సన్తానే పరస్స చ ఉప్పన్నా రాగాదయో అత్తనో చ సన్తానేతి యోజనా . "నిదస్సనం"తి ఉదాహరణం హోతి. మనోపదోసికదేవా అఞ్ఞమఞ్ఞం దిస్వా అత్తనో మనం పదూసేన్తి. బాళ్హం ఇస్సాధమ్మం ఉప్పాదేన్తి. తస్మింయేవ ఖణే చవన్తి. తేసం ద్వే ఇస్సాధమ్మా అఞ్ఞమఞ్ఞస్స బలవనిస్సయా హోన్తీతి. కామావచర కుసలస్స బలవనిస్సయా హోన్తీతిఆదినా యోజేతబ్బం. విభావనిపాఠే. ఝాన మగ్గ ఫల విపస్సనాదిభేదం ఆలమ్బణం పచ్చవేక్ఖన అస్సాదనాది ధమ్మే అత్తాధీనే కరోతీతి యోజనా. "అత్తాధీనే"తి అత్తాయత్తే అత్తాబద్ధే. పట్ఠానే పఞ్హావారే దానం దత్వా సీలంసమాదియిత్వా ఉపోసథకమ్మం కత్వా తం గరుం కత్వా పచ్చవేక్ఖతి. పుబ్బే సుచిణ్ణాని గరుం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తీతిఆదినా ఆగతత్తాదాన సీల. ల. నిబ్బానాని చేవాతి వుత్తం. రాగం గరుంకత్వా అస్సాదేన్తి, అభినన్దతీతిఆదినా, చక్ఖుం గరుం కత్వా అస్సాదేన్తీతిఆదినా చ ఆగతత్తా "రాగ దిట్ఠి చక్ఖు సోతాదీనిచా"తి వుత్తం. "పరత్థ పీ"తి పరతో నిస్సయ పచ్చయాదీసుపి. "సో ఏవా"తి పచ్చుపత్థమ్భకో ఏవ. "కిఞ్చీ"తి కిఞ్చిమత్తంపి. మహాభూతే కిఞ్చి ఉపత్థమ్భేతుం న సక్కోన్తీతి యోజనా. నను ఆహార రూపం మహాభూతే ఉపత్థమ్భేతుం సక్కోతి. జీవితరూపఞ్చ కమ్మజమహాభూతే అనుపాలేతున్తి. సచ్చం. ఇధ పన సహజాతపచ్చయ కిచ్చం అధిప్పేతం. తేసఞ్చ ద్విన్నం సహజాతపచ్చయ కిచ్చం నత్థి. తం పరతో ఆవీ భవిస్సతీతి. "వత్థు విపాకానం"తి వత్థురూపం విపాకానం. పట్ఠానపాఠే. ఆరమ్మణఞ్చ, నిస్సయో చ, పురేజాతఞ్చ, విప్పయుత్తో చ, అత్థి చ, అవిగతో చా,తి ఛసుపచ్చయేసు ఘటితేసు తీణి విసజ్జనాని లబ్భన్తీతి యోజనా. తీణి విసజ్జనాని నామ వత్థు కుసలానం ఖన్ధానం ఛ హి పచ్చయేహి పచ్చయో. వత్థు అకుసలానం, వత్థు అబ్యాకతానన్తి. ఏత్థ చ అత్తనో అజ్ఝత్తం వత్థుం ఆరబ్భ వత్థు మే అనిచ్చన్తిఆదినా సమ్మసన్తస్స వత్థురూపం కుసలానం ఖన్ధానం ఛహి పచ్చయేహి పచ్చయో. ఏతం మమ, ఏసో హమస్మి, ఏసో మే అత్తా,తి ఉపాదియన్తస్స వత్థు రూపం అకుసలానం. ఉభయత్థపి ఆవజ్జనక్ఖణే అబ్యాకతానం. అరహతో పన తం అనిచ్చన్తిఆదినా సమ్మసన్తస్స క్రియాబ్యాకతానం ఖన్ధానన్తి. తేనాహ "పచ్చుప్పన్నం వత్థుం"తిఆదిం. తత్థ "పచ్చుప్పన్నం వత్థుం"తి అత్తనో పచ్చుప్పన్నం వత్థుం. అధిట్ఠానవిధానే పన ఆకాస గమనే రూపకాయం ఆరబ్భచిత్తం వియ కాయం లహుకం అధిట్ఠహన్తస్స తప్పరియాపన్నం వత్థు అభిఞ్ఞాచిత్త ద్వయస్సాతి యోజేతబ్బం. "అనిట్ఠేఠానే"తి జవనచిత్తస్స ఆవజ్జనేన వినా ఉప్పజ్జనం నామ కత్థచి ఇచ్ఛితబ్బం హోతి. కత్థచి అనిచ్ఛితబ్బం. తత్థ నిరోధసమాపత్తితో వుట్ఠానే, మగ్గవీథీసు గోత్రభువోదానట్ఠానే, ఆగన్తుక భవఙ్గట్ఠానేతి ఇదం ఇచ్ఛితబ్బట్ఠానం నామ. ఇతో అఞ్ఞం అనిచ్ఛితట్ఠానం నామ.

ఏవం అనిచ్ఛితబ్బే ఠానేతి అత్థో. "పకతికాలే"తి మరణాసన్నకాలతో అఞ్ఞస్మింకాలే. "తానివా"తి అత్తనో అత్తనో నిస్సయవత్థూనివా. "అఞ్ఞం వా"తి వత్థుతో అఞ్ఞం రూపాదికం వా. "భిన్నారమ్మణాని నామా"తి అఞ్ఞం ఆవజ్జనస్స ఆరమ్మణం, అఞ్ఞం జవనానన్తి ఏవం జవనాని ఆవజ్జనేన భిన్నారమ్మణాని వా. తేన వుత్తం "పచ్ఛాఉప్పన్నానీ"తిఆది. "తేసం"తి వీథిచిత్తానం. "తదేవా"తి తం ఏవవత్థు రూపం. "వత్థు చా"తి నిస్సయో చ. "తేసం"తి అట్ఠకథాచరియానం. న హి గహేతుం సక్కోన్తీతి సమ్బన్ధో. సేసమేత్థ సుబోధం. "కస్మా వుత్తం"తిఆదీసు. "తస్స యక్ఖస్సా"తి ఇన్దకనామస్స తస్సయక్ఖస్స. "ఇతరేసంపీ"తి సంసేదజోపపాతికానంపి. "దువిధేనా"తి రూపజనన కిచ్చం రూపూపత్థమ్భన కిచ్చన్తి ఏవం దువిధేన. అథవా "దువిధేనా"తి అజ్ఝత్తాహారస్స ఉపత్థమ్భనం బహిద్ధాహారస్స ఉపత్థమ్భనన్తి ఏవం దువిధేన. "తథారూపానఞ్చా"తి అప్పనాపత్తకమ్మవిసేసేన సిద్ధానఞ్చ. "అజ్ఝత్తాహారోపీ"తి పిసద్దేన యథావుత్తజీవితిన్ద్రియఞ్చ అరూపాహారే చ సమ్పిణ్డేతి. "వత్థువిపాకానం"తి వత్థురూపం విపాకానం. "సబ్బథా"తి అబ్యాయపదం. తఞ్చ సబ్బవిభత్తియుత్తం. ఇధ పన పచ్చత్తవచనన్తి ఆహ "సబ్బథా"తి సబ్బప్పకారన్తి. పకారో చ వేదితబ్బోతి సమ్బన్ధో. కథం వేదితబ్బోతి ఆహ "తివిధో"తిఆదిం. "సహజాతే సఙ్గహేతబ్బం"తి పచ్చయభావేన సఙ్గహేతబ్బం. సహజననం నామ అత్తనా సహ జనేన్తస్స సహజననం. తఞ్చ కమ్మచిత్తాదీనం వియ విసుం జననకిచ్చం న హోతి. అత్తని ఉప్పజ్జన్తే ఏవ ఇతరాని రూపాని ఉప్పజ్జన్తి. అనుప్పజ్జన్తే న ఉప్పజ్జన్తీతి ఏవరూపం జననకిచ్చం వేదితబ్బం ."వినావ సహుప్పాదనకిచ్చేనా"తి అత్తనా సహుప్పాదనకిచ్చే ఆహారస్స బ్యాపారో నత్థీతి అధిప్పాయో. తేనేవ సహజాతాని ఉపత్థమ్భన్తోపి సహజాతపచ్చయత్తం న గచ్ఛతీతి. ఏసనయో రూపజీవితిన్ద్రియేపి. తేన వుత్తం "జీవితంపీ"తిఆది. "తీసూ"తి ఆరమ్మణఞ్చ ఉపనిస్సయో చ అత్థిచాతి ఇమేసు తీసు. ఆరమ్మణాధిపతిమ్హి పురేజాతా రమ్మణాధిపతిపి అత్థి. నో పురేజాతత్థి పచ్చయో ఏవాతి అత్థిపచ్చయే సఙ్గహితో. "తస్మిం కతే పవత్తమానానం"తి తస్మిం కమ్మే కతే తస్స కతత్తా ఏవ పవత్తమానానం. ఆరమ్మణాకారో గోచరవిసయాకారో. "సన్తానవిసేసం కత్వా"తి బీజనిధానం కత్వాతి అధిప్పాయో. "తే"తి ఆరమ్మణపచ్చయ కమ్మ పచ్చయా. "అకాలికో"తి మగ్గచేతనావసేన అకాలికో. సోహి అత్తనో అనన్తరేఫలం జనేతి. తస్మా ఆగమేతబ్బస్స ఆయతికాలస్స అభావా అకాలికోతి వుచ్చతి. అవసేసో నానక్ఖణికపచ్చయో కాలికో. "పచ్చయట్ఠేనా"తి పచ్చయకిచ్చేన. లోకప్పవత్తియా కమ్మహేతుకత్తాతి సమ్బన్ధో. "ఫలహేతూ పచారేనా"తి ఫలభూతాయ సబ్బలోకప్పవత్తియా హేతుభూతస్స కమ్మస్స నామం ఫలమ్హి ఆరోపేత్వా వోహారేన సబ్బేపి తేవీసతిపచ్చయా కమ్మసభావం నాతివత్తన్తీతి యోజనా. కమ్మపచ్చయ సఙ్ఖ్యం గచ్ఛన్తీతి వుత్తం హోతి. "విజ్జమానా యేవా"తి అత్థిపచ్చయా ఏవాతి వుత్తం హోతి. "సాసనయుత్తియా విరుద్ధమేవా"తి ఏత్థ సాసనయుత్తి నామ తీణిపిటకాని. "విరుద్ధమేవా"తి ఆరమ్మణ పచ్చయభూతా సబ్బే పథవీ పబ్బత నదీసముద్ద అజటాకాసాదయో చ సబ్బాపఞ్ఞత్తియో చ నిబ్బానఞ్చ కమ్మసఙ్ఖ్యం గచ్ఛన్తీతి వదన్తో చ, సబ్బే అతీతానాగత ధమ్మా అత్థిపచ్చయా ఏవాతి వదన్తో చ, తీహి పిటకేహిపి విరుజ్ఝతియేవ. పట్ఠానపాళియా పన వత్తబ్బమేవ నత్థి. అత్థి సద్దోహి పట్ఠానే పచ్చుప్పన్నభావేన విజ్జమానత్థో. న పరమత్థ ధమ్మ భావేన. నాపిలోక సమ్ముతివసేన. న హి పరమత్థ ధమ్మ భూతాపి అతీతానాగతధమ్మా ఇధ అత్థి సఙ్ఖ్యం గచ్ఛన్తి. నాపిపఞ్ఞత్తి హోతి. "అఞ్ఞమఞ్ఞప్పటిబద్ధఓకాసే"తి అఞ్ఞమఞ్ఞం నిస్సయనిస్సితభావే న పటిబద్ధే కామరూపభవోకాసే. "యతో"తి యమ్హాపటిసన్ధి విఞ్ఞాణతో. "యతో"తి వా యమ్హాసీసతో, యమ్హాబీజతో నిబ్బత్తీతి యోజనా. "బీజతో వియ మహారుక్ఖస్సా"తి బీజపచ్చయా కళీరఙ్కురాదికస్స మహారుక్ఖసన్తానస్స నిబ్బత్తివియ. పాళిపాఠే. "న ఓక్కమిస్సథా"తి సచే న ఓక్కమేయ్య. "సముచ్ఛిస్సథా"తి అపినుఖో సముచ్ఛేయ్య, వడ్ఢేయ్య. "వోక్కమిస్సథా"తి సచే విగమేయ్య, వినాసేయ్య. "అభినిబ్బత్తిస్సథా"తి అపినుఖో అభినిబ్బత్తేయ్య, పాతుభవేయ్య. "వోచ్ఛిజ్జిస్సథా"తి సచేఉచ్ఛిజ్జేయ్య. "ఆపజ్జిస్సథా"తి అపినుఖో ఆపజ్జేయ్య. "యదిదం"తి యం ఇదం. "ఇదం"తి

నిపాతమత్తం. “విఞ్ఞాణం”తి పటిసన్ధివిఞ్ఞాణం. యం విఞ్ఞాణం అత్థి. ఏసేవ విఞ్ఞాణ ధమ్మోతి యోజనా. “రూపుప్పత్తియా”తి రూపుప్పాదస్స. విఞ్ఞాణం పచ్చయో ఏతస్సాతి విఞ్ఞాణ పచ్చయా. రూపుప్పత్తి. “రూపప్పవేణియా”తి కమ్మజరూపసన్తతియా. “ఉతుఆహారాపీ”తి అజ్ఝత్త ఉతుఅజ్ఝత్త ఆహారాపి. ఇదఞ్చ సమ్భవయుత్తి వసేన వుత్తం. అత్థతో పన పురిముప్పన్నాయ రూపప్పవేణియా అసతి, అజ్ఝత్తం తే ఉతుఆహారాపి నత్థియేవ. బహిద్ధా ఉతుపన అసతిపి పురిముప్పన్నాయ రూపప్పవేణియా రూపం న జనేతీతి న వత్తబ్బం. టీకాపాఠే. “అరూపం పనా”తి అరూపభూమిపన. “యస్మింరూపే”తి కమ్మజరూపే. “పచ్చయభావో అత్థీ”తి పచ్ఛిమరూపుప్పత్తియా పచ్చయసత్తి అత్థి. కస్మా విఞ్ఞాయతీతి చే. “పుత్తస్సా”తిఆదిమాహ. “బీజభావసఙ్ఖాతం”తి అమ్బబీజాదీనం బీజభావసఙ్ఖాతం. “నియామరూపం నామా”తి ఉతువిసేసమాహ. “యథా వా తథా వా”తి అనియమతోతి వుత్తం హోతి. “యోనిభావసఙ్ఖాతం”తి తం తం గోత్తకులజాతీనం జాతిభావసఙ్ఖాతం. “నియామరూపం”తి ఉతువిసేస సఙ్ఖాతం నియామరూపం. సదిసాని రూపసణ్ఠానాని యేసన్తి విగ్గహో. “పటిసన్ధిరూపస్సేవ ఆనుభావో”తి కలలకాలాదీసు ఉప్పన్నస్స పటిసన్ధిరూపస్సేవ ఆనుభావో. పున తమేవత్థం విసేసేత్వా దస్సేతుం “అపిచా”తిఆదిమాహ. “సముదాగతం”తి సుట్ఠు ఉపరూపరిఆగతం. ఇత్థిభావాదిరూపం బీజరూపఞ్చ నియామేతీతి సమ్బన్ధో. “నియామకం”తి నానావణ్ణసణ్ఠానాదీనం నియామకం. “తత్థ ఇమస్మిం భవే”తిఆదీసు. ధనఞ్చ ధఞ్ఞఞ్చ తతో అవసేసా సబ్బేఉపభోగపరిభోగాచాతి విగ్గహో. విజ్జా చ సిప్పఞ్చ నానాబహుస్సుతఞ్చ పరియత్తి చాతి ద్వన్దో. “అనాగతానం తాసం”తి తాసం అభినవధనధఞ్ఞాదిసమ్పత్తీనం. “ఉపనిస్సయ పచ్చయతా”తి పుబ్బయోగకమ్మస్స ఉపనిస్సయ పచ్చయతా. తత్థ ధనధఞ్ఞభోగానం పటిలాభత్థాయ పుబ్బయోగకరణం నామ కసికమ్మ వాణిజ్జకమ్మాదీనం కరణం. తత్థ కసికమ్మే తావ ధనధఞ్ఞభోగానం పటిలాభత్థాయ కసికమ్మకరణే ధనధఞ్ఞభోగా అనాగతూపనిస్సయ పచ్చయో. ఇదాని కసికమ్మకరణం తస్స పచ్చయుప్పన్నం. ధనధఞ్ఞ భోగానం పటిలాభపరిభోగకాలేసు కసికమ్మకరణం అతీతూపనిస్సయ పచ్చయో. తేసం పటిలాభో చ పరిభోగో చ తస్స పచ్చయుప్పన్నో. కసికమ్మకరణక్ఖణే పన ఖేత్త, వత్థు, బీజ, మేఘవుట్ఠియో చ నఙ్గలాదీని కసిభణ్డాని చ గోమహింసా చ కమ్మకారక పురిసా చ పచ్చుప్పన్నూపనిస్సయో. కసికమ్మకరణం తస్స పచ్చయుప్పన్నం. కమ్మసాధికస్స మాతాపితాదయో పుబ్బపురిసా తస్స కమ్మస్స అతీతూపనిస్సయ పచ్చయో. తం కమ్మం తస్స పచ్చయుప్పన్నన్తి. ఏవం సేసేసుపి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యం.

“పఞ్చవిధ”న్తిఆదీసు. “సణ్ఠానత్తం”తి అణు, తజ్జారీ, రథరేణు, లిక్ఖాదీని ఉపాదాయ సబ్బేసం రూపసణ్ఠానానం భావో సణ్ఠానత్తం. “భావో”తి చ తేసం పవత్తి వుచ్చతి. “పవత్తి హేతూ”తి చ పరమత్థ రూప ధమ్మా ఏవ. “అనుపగమనతో”తి ఏత్థ సభావతో అతిసుఖుమత్తా అనుపగమనం వేదితబ్బం. అధివచనసఙ్ఖాతం నామాభిధానన్తి విగ్గహో. “అధివచనం”తి చ అత్థప్పకాసకత్తా అధికం వచనం అధివచనం. “నామాభిధాన”న్తి చ నామపఞ్ఞత్తి వుచ్చతి. “గహేతబ్బ భావో”తి ఇదం చిత్తం నామ, అయం ఫస్సోనామాతిఆదినా కథేన్తానం సన్తికా నామాభిధానం సుత్వా తదనురూపస్స సభావత్థస్స జాననవసేన ఞాణేన గహేతబ్బభావో. నామ పఞ్ఞత్తానుసారేన జానితబ్బత్తా నామన్తి వుచ్చతీతి వుత్తం హోతి. ఆరమ్మణే నమతీతి నామం. ఆరమ్మణిక ధమ్మా వా ఏత్థ నమన్తీతి నామన్తిపి యుజ్జతి.

ఇమస్మిం పచ్చయసఙ్గహే పచ్చయధమ్మేసు పఞ్ఞత్తీనంపి సఙ్గహితత్తా పఞ్ఞత్తి సఙ్గహోపి థేరేన ఇధ నిక్ఖిత్తో. తత్థ “పఞ్ఞాపీయతీ”తి ఏత్థ పఞ్ఞాపనం నామ వోహారట్ఠపనం. తఞ్చఠపనం ద్విహికారణేహి సిజ్ఝతి వదన్తానం వోహారేన చ, సుణన్తానం సమ్పటిచ్ఛనేన చాతి దస్సేతుం “అయం పీ”తిఆదిమాహ. “సమ్పటిచ్ఛీయతీ”తి యథా పుబ్బపురిసేహి వోహరీయతి, తథా పచ్ఛిమ జనపరమ్పరాహి వోహరీయతీతి వుత్తం హోతి. పకారేన ఞాపీయతీతి పఞ్ఞత్తీతిపి యుజ్జతి.

“బ్యఞ్జనత్థో”తి మనుస్స, దేవ, పథవీ, పబ్బతాదికో సద్దత్థో. “పఞ్ఞా పేయన్తీ”తి పకారేన ఠపీయన్తి. సద్దపఞ్ఞత్తిం ఆహాతి అధికారో. అధిమత్తభావప్పకారో నామ పథవీపబ్బతాదీసు పథవీధాతుయా అధిమత్త భావవిసేసో. నదీ సముద్దోదకాదీసు ఆపోధాతుయా. అగ్గిక్ఖన్ధేసు తేజోధాతుయా. వాతక్ఖన్ధేసు వాయోధాతుయాతి ఏవం అధిమత్త భావవిసేసో. వివిధేన పకారేన పరిణమనం విపరిణామోతి ఆహ తథా తథా విపరిణామాకారన్తి. పథవీపబ్బతాదివోహారో సణ్ఠితాకారం నిస్సాయ పవత్తో న హోతి. పథవీ నామ ఏవం సణ్ఠానా, పబ్బతో నామ ఏవం సణ్ఠానోతి సణ్ఠాననియమో నత్థి. పంసుసిలానం రాసిపుఞ్జప్పవత్తిమత్తేన వోహారో సిద్ధోతి వుత్తం “న హి ఇధ సణ్ఠానం పధానం”తి. “కట్ఠాదయో ఏవ వుచ్చన్తీ”తి తే ఏవసణ్ఠాననానత్తం పటిచ్చ నానావోహారేన వుచ్చన్తి. పథవీ పబ్బత నదీ సముద్దాదీసు వియ భూతానం పవత్తివిసేసాకారేనాతి వుత్తం “న హి ఇధ సమూహో పధానం”తి. “ఉపాదాపఞ్ఞత్తీ”తి పఞ్చక్ఖన్ధ ధమ్మే ఉపాదాయ తేహి అనఞ్ఞం ఏకీభూతం కత్వా పఞ్ఞత్తి. న ఆకాస పఞ్ఞత్తి దిసాదేసపఞ్ఞత్తియో వియ తేహి ఖన్ధేహి ముఞ్చిత్వా పఞ్ఞత్తి. “యతో”తి యవ్హాదిసతో. “లద్ధప్పకాసత్తా”తి లద్ధప్పభాసత్తా. “అహస్సా”తి దివసస్స. ఉద్ధుమాతకాదీని ‘ఉద్ధుమాతకం పటికూలం’తిఆదినా పటికూలవసేన మనసికరోన్తస్సపి నిమిత్తం ఉపట్ఠహన్తం భూతవికారప్పకారేన ఉపట్ఠహతీతి కత్వా భూతనిమిత్తే సఙ్గణ్హాతి. “అట్ఠకథాయం”తి పుగ్గలపఞ్ఞత్తి అట్ఠకథాయం. “తాసం”తి భూమిపబ్బతాదికానం అత్థ పఞ్ఞత్తీనం. “తథా తథా”తి అయం భూమి, అయం పబ్బతో, తిఆదినా తేన తేన వోహారేన. అత్థానం పరమత్థానం ఛాయాతి అత్థచ్ఛాయా. “ఛాయా”తి చ నిమిత్తచ్ఛాయాయో వుచ్చన్తి. అత్థచ్ఛాయానం ఆకారో అత్థచ్ఛాయాకారో. “ఆకారో”తి చ నానాసమూహ నానాసణ్ఠానాదికో ఆకారో. అత్థోతి వా సద్దాభిధేయ్యో వచనత్థో. సోయేవ సమూహాకారాది నిమిత్త మత్తత్తా అత్థచ్ఛాయాకారోతి వుచ్చతీతి ఇమమత్థం దస్సేతి “సద్దాభిధేయ్య సఙ్ఖాతేనా”తిఆదినా. “దబ్బప్పటిబిమ్బాకారేనా”తి దబ్బసఙ్ఖాతేన పటిబిమ్బాకారేన. “ఓలమ్బియా”తి అవలమ్బిత్వా. “గణనూపగం కత్వా”తి అయ మేకో అత్థో, ఇదమేకం వత్థూతి ఏవం గణనూపగం కత్వా. “ఇమేధా”తి ఇమే ఛసద్దపఞ్ఞత్తి వోహారా నామ నామకమ్మాది నామ. “అత్తనీ”తి నామపద సఙ్ఖాతే అత్తని. అత్థ విసయం ఏవ హుత్వా పవత్తతి భాసఞ్ఞాణన్తి అధిప్పాయో. “నామే సతీ”తి అక్ఖరసమూహో పదం, పదసమూహో వాక్యన్తి ఏవం వుత్తే నామపదే విజ్జమానే సతి. “తదుగ్గణ్హన్తానం”తి తం తం నామపదం వాచుగ్గతకరణ వసేన ఉగ్గణ్హన్తానం జనానం. “తదత్థా”తి తస్స తస్స నామ పదస్స అత్థా. “ఆగచ్ఛన్తి యేవా”తి భాసఞ్ఞాణం ఞాణాభిముఖం ఆగచ్ఛన్తియేవ. ఏతేన అత్తని అత్థస్స నామనం నామ అత్థజోతన కిచ్చమేవాతి దీపేతి. “సుణన్తానం ఞాణం”తి ఏత్థ “ఞాణం”తి ఉపలక్ఖణ వచనం, అకుసల విఞ్ఞాణస్సపి అధిప్పేతత్తా. “తం తం అత్థాభిముఖం నామేతీ”తి ఆరమ్మణ కరణవసేన నామేతి. “నామగ్గహణ వసేనా”తి అయం అసుకోనామ హోతూతి ఏవం నామగ్గహణవసేన. “ధారీయతీ”తి యావజీవంపి అప్పముస్సమానం కత్వా ధారీయతి. నీహరిత్వా వుచ్చతి అత్థో ఏతాయాతి నిరుత్తి. “ఏతాయా”తి కరణభూతాయ ఏతాయనామజాతియా. “అవిదితపక్ఖే”తి నామపదం అస్సుతకాలే అవిఞ్ఞాతపక్ఖే. “తతో నీహరిత్వా”తి అవిదితపక్ఖతో ఞాణేన నీహరిత్వా. “కథీయతీ”తి తం సుతకాలే వదన్తేన సుణన్తస్స ఆచిక్ఖీయతి ఞాపీయతి. “అత్థస్సా”తి అవిదితపక్ఖే ఠితస్స అత్థస్స. “ఏతస్సే వా”తి నామపదస్సేవ. నామపదన్తి చ క్రియ పదంపి , ఉపసగ్గపదమ్పి, నిపాతపదమ్పి, పాటిపదికపదంపి, ఇధ నామపదస్సేవ వుచ్చతి. “విసేసనభూతానం”తి అఞ్ఞపదత్థసమాసే సమాసపదానం అత్థా విసేసనా నామ. ఏవం విసేసనభూతానం. “పుగ్గలస్సా”తి అఞ్ఞపదత్థభూతస్స అభిఞ్ఞాలాభీ పుగ్గలస్స. “వదన్తీ”తి ఆనన్దాచరియం సన్ధాయ వుత్తం. సో హి ధమ్మసఙ్గణియం పఞ్ఞత్తిదుకనిద్దేసే మూలటీకాయం తథా వదతి. “తబ్భావం”తి అక్ఖర పదబ్యఞ్జనభావం. “అస్సా”తి నామపఞ్ఞత్తియా. అక్ఖరపదబ్యఞ్జనం గోచరో ఆరమ్మణం అస్సాతి విగ్గహో. “అనుసారేనా”తి అనుగమనేన. “లోకసఙ్కేత నిమ్మితా”తి లోకసఙ్కేతఞ్ఞాణేన పవత్తితా. “లోకసఙ్కేతఞ్ఞాణం”తి చ ఇదం

నామం ఇమస్సత్థస్స నామం, అయమత్థో ఇమస్స నామస్స అత్థోతి ఏవం పురేతరం లోకసఙ్ఞాణ జాననకఞ్ఞాణం. "అతీత సద్దమత్తారమ్మణా"తి సోతవిఞ్ఞాణ వీథియా ఆరమ్మణం హుత్వా నిరుద్ధం అతీత సద్దమత్తం కురుమానా. "తేన వుత్తవచనే"తి తేన సిక్ఖం పచ్చక్ఖస్తేన భిక్ఖునా సిక్ఖం పచ్చక్ఖామీతి వుత్తవచనే. పచ్చుప్పన్నం సద్దం సోతవిఞ్ఞాణ వీథియా, అతీతఞ్చ సద్దం మనోవిఞ్ఞాణ వీథియాతి యోజనా. "తాని అక్ఖరానీ"తి సిక్ఖం పచ్చక్ఖామీతి వాక్యే అవయవక్ఖరాని. "అయం అక్ఖర సమూహో"తి ఇదం నామపదన్తి వుత్తం హోతి. ఏతస్స అత్థస్స. "వినిచ్ఛయవీథిం"తి అక్ఖర పదసల్లక్ఖణవీథిఞ్చ. "ఏకక్ఖరే సద్దే"తి 'గో' ఇచ్చాదికే ఏకక్ఖరే పఞ్ఞత్తి సద్దే. "యా"తి నామ పఞ్ఞత్తి. "వదన్తస్స మనసా"తి సమ్బన్ధో. "పుబ్బభాగే"తి యం కిఞ్చి అత్థం పరేసం వత్తుకామో వదన్తో తస్స తస్స అత్థస్స నామం పథమం మనోద్వారవీథియా నియమేత్వా ఏవ వదతి, తం నామం పుబ్బభాగే వదన్తేన మనసా వవత్థాపితా నామపఞ్ఞత్తీతి వుచ్చతి. పటిపాటికథనం పవత్తిక్కమకథనం. "వుత్తం"తి అట్ఠకథాసు వుత్తం. తథా అద్ధమత్తికన్తి చ వుత్తన్తి సమ్బన్ధో. "వుత్తం"తి చ సద్దసత్థేసు వుత్తం.

గాథాయం. "మత్తా"తి ఏకవిజ్జుప్పాదక్ఖణం వుచ్చతి. ఏకా మత్తాయస్సాతి ఏకమత్తో. "దీఘముచ్చతే"తి దీఘో నామ వుచ్చతే. "ప్లుతో"తి నానప్పకారేన రుతో గాయితోతి పరుతో . సో ఏవ రకారస్స లకారం కత్వా పకారే చ సరలోపం కత్వా ప్లుతోతి వుచ్చతి. గీతన్తి వుత్తం హోతి. "పరమత్థ సద్దసఙ్ఘాటానం"తి పరమ్పరా పవత్తానం పరమత్థ సద్దరాసీనం. "అనేకకోటిసతసహస్సాని చిత్తానీ"తి జవనవీథీనం అన్తరన్తరా భవఙ్గచిత్తేహి సద్ధిం అనేకకోటిసతసహస్సాని చిత్తాని.

పట్ఠాననయానుదీపనా నిట్ఠితా.

పచ్చయసఙ్గహానుదీపనా నిట్ఠితా.

౬. కమ్మట్ఠానసఙ్గహఅనుదీపనా

౧౭౦. కమ్మట్ఠానసఙ్గహే . విదితో విఞ్ఞాతో నామరూప విభాగో యేనాతి విగ్గహో. యోగీ పుగ్గలో. “కిలేసే సమేతీ”తి కామచ్ఛన్దాదికే నీవరణకిలేసే ఉపసమేతి. “తథా పవత్తో”తి భావనావసేన పవత్తో. వూపసమనవసేన వా పవత్తో. “తాయా”తి తాయభావనా పఞ్ఞాయ, పస్సన్తీతి సమ్బన్ధో. “పస్సితం”తి సమనుపస్సితం. కథం కసిణభావనాదికం యోగకమ్మం అత్తావ అత్తనో ఠానం హోతీతి వుత్తం “ఆదిమజ్ఝపరియోసానానంహీ”తిఆది. విభావనిపాఠే. “పదట్ఠానతాయా”తి ఏతేన తిట్ఠతి అనివత్తమానం పవత్తతి ఏతేనాతి ఠానన్తి అత్థేన పదట్ఠానమేవ ఠానన్తి వుచ్చతీతి దీపేతి. “సుఖవిసేసానం”తి ఝానసుఖ మగ్గసుఖ ఫలసుఖానం. “దసకసిణానీ”తిఆదీసు ముఖ్యతో వా ఉపచారతో వా ద్విధాపి అత్థం దస్సేతుం “దసకసిణానీ”తిఆది వుత్తం. “సేసానిపీ”తి అప్పమఞ్ఞాదీని సేసకమ్మట్ఠానానిపి. యం యం అనురూపం యథానురూపం. “సముదాచరణం”తి పునప్పునం భుసం పవత్తనం. “సంసగ్గ భేదో”తి ఏకమేకస్స పుగ్గలస్స కస్సచి ద్వేచరియా, కస్సచి తిస్సోతిఆదినా సమ్మిస్స విభాగో. అట్ఠకథాయం”తి విసుద్ధిమగ్గ అట్ఠకథాయం. “సబ్బాయపి అప్పనాయా”తి ఝానప్పనాయ చ మగ్గప్పనాయ చ ఫలప్పనాయ చ. “యా ఆసన్నే పవత్తా దూరే పవత్తాతి అధికారో. “ఇతరా పనా”తి దూరే పవత్తాపన. “తాసం పనా”తి తిస్సన్నం భావనానం పన. “తేసం పీ”తి ద్విన్నం నిమిత్తానంపి. “విదత్థిచతురఙ్గులం” నామ విత్థారతో చతురఙ్గులాధికం విదత్థిప్పమాణం. విదత్థిప్పమాణం వా చతురఙ్గులప్పమాణం వాతిపి యుజ్జతి. తథాహి విసుద్ధిమగ్గే వాయోకసిణ విధానే చతురఙ్గులప్పమాణం సీసం వాతేన పహరియమానం దిస్వాతి వుత్తం. ఖలమణ్డలం నామ కస్సకానం కస్సమద్దనభూమిభాగమణ్డలం. “కతం వా”తి నీలాదివణ్ణవిసేసరహితం అరుణవణ్ణం మత్తికక్ఖణ్డం ఉదకేన మద్దిత్వా చక్కమణ్డలం వియ పరిమణ్డలం సుమట్ఠతలం పథవిమణ్డలం కరోన్తి. ఏవం కతం వా. “అకతం వా”తి కత్థచి భూమిభాగే కేనచి అకతం సయం జాతం వా. “కసిణేన జమ్బుదీపస్సా”తి ఏత్థ.

బుద్ధోతి కిత్తయన్తస్స, కాయే భవతి యా పీతి;
వరమేవ హి సాపీతి, కసిణేనపి జమ్బుదీపస్సాతి.

గాథాసేసో. తత్థ జమ్బుదీపస్స కసిణతో సాపీతివరా ఏవాతి యోజనా. “కసిణతో”తి చ సకలమణ్డలతో. సకలస్స జమ్బుదీపమణ్డలస్స ఇస్సరియాధిపతితో పీతి వుత్తం హోతి. “సన్నివిట్ఠా”తి సమం సణ్ఠితా. “సణ్ఠాన పఞ్ఞత్తీ”తి మణ్డలసణ్ఠానేన ఉపట్ఠితా నిమిత్తపఞ్ఞత్తి ఏవ వుచ్చతి. “ఘుట్టట్ఠానే”తి కాయేవా రుక్ఖగ్గాదీసువా వాతేన పహతట్ఠానే. “వాయు వట్టీ”తి వాతపరిమణ్డలం. చన్దసూరియానం అగ్గిస్స చ ఓభాసేన విసిట్ఠాతి సమాసో. “విసిట్ఠా”తి విసేసితా.

“ధూమాతం”తి ధూమాయితం. ధూమపూరితపటం వియాతి వుత్తం హోతి. తేనాహ “సూనభావం గతం”తి. అన్తే కకారో నిన్దత్థజోతకోతి వుత్తం “కుచ్ఛితత్తా”తి. జేగుచ్ఛ తబ్బత్తాతి అత్థో. “ఛవసరీరస్సా”తి లామకసరీరస్స. “తదేవా”తి ఛవసరీరమేవ. విపుబ్బకం విచ్ఛిన్నకం నామాతి సమ్బన్ధో. తత్థ విసేసేన నీలన్తివినీలం. తమేవ కుచ్ఛితత్తా వినీలకం. “తదేవ పున పచ్చిత్వా”తి వినీలకసరీరమేవ పున కాలాతిక్కమే పచ్చిత్వా. పూతిలోహితానం పరిపక్కభావం పత్వాతి అత్థో. తతో తతో ద్వారచ్ఛిద్దతో. యుత్తం తదేవ సరీరన్తి సమ్బన్ధో. విచ్ఛిన్నకం నామ, విచ్ఛిద్దకన్తిపి పఠన్తి. “అపకడ్ఢిత్వా”తి ఖణ్డాని సరీరతో మోచేత్వా తం తం పదేసం కడ్ఢిత్వా. “పగ్ఘరితలోహిత సరీరం”తి ఛిన్నవిద్ధట్ఠానేసు వణముఖేహి పగ్ఘరితలోహితసరీరం.

“బుద్ధానుస్సతీ”తి ఏత్థ బుద్ధసద్దో గుణ్యూపచార వచనం హోతి. గుణినో దబ్బస్స నామేన గుణానం గహేతబ్బత్తాతి వుత్తం “బుద్ధగుణస్స అనుస్సతి బుద్ధానుస్సతీ”తి. ఏసనయో ధమ్మానుస్సతాదీసు. “అరహతాదీ”తి అరహతాదిగుణో. విగతాని దుస్సీల్యాది మలాని చ మచ్ఛేరఞ్చ యస్స తం విగతమలమచ్ఛేరం. తస్స భావోతి విగ్గహో. “అత్తనా అధిగతనిబ్బానఞ్చా”తి ఏతేన అరియపుగ్గలానం కిలేసానం అచ్చన్తవూపసమో వుత్తో. “యం ఆరబ్భా”తి యం పుగ్గలం ఆరబ్భ. హితూపసంహారో నామ అయం పుగ్గలో అవేరో హోతు, అబ్యాపజ్జో హోతూతిఆదినా అవేరతాదీని హితసుఖాని తస్మిం పుగ్గలే చిత్తేన ఉపసంహరణం. కరుణా, ముదితా, మేత్తా చేతసికసఙ్ఖాతా వుత్తత్థా ఏవ. హితూపసంహారో చ హితమోదనా చ అహితాపనయనఞ్చాతి ద్వన్దో. తత్థ హితూపసంహారో మేత్తాయ కిచ్చం. హితమోదనా ముదితాయ. అహితాపనయనం కరుణాయ కిచ్చం. తత్థ పరం హితసుఖసమ్పన్నం దిస్వా తేన పరహితేన అత్తని పీతిపామోజ్జవడ్ఢనం హితమోదనా నామ. పరం దుక్ఖితం దిస్వా అయం ఇమమ్హాదుక్ఖా ముచ్చతు, మాకిలమతూతి ఏవం చిత్తేన పరస్మిం అహితస్స దుక్ఖస్స అపనయనం అహితాపనయనం నామ. “తేసం”తి పరసత్తానం. సస్స అత్తనో ఇదన్తి సకం. “ఇదం” సుఖదుక్ఖకారణం. అత్తనా కతకమ్మం ఏవ సకం యేసం తే కమ్మస్సకా. పరసత్తా ఏవ. తేసం భావో. తస్స అనుబ్రూహనన్తి విగ్గహో. “సీమసమ్భేదో”తి అత్తా చ పియపుగ్గలో చ మజ్ఝత్తపుగ్గలో చ వేరిపుగ్గలో చాతి చతస్సో సీమా. సమ్భిన్దనం సమ్భేదో. సమ్మిస్సనం అనానత్తకరణన్తి అత్థో. సీమానం సమ్భేదో సీమసమ్భేదో. సబ్బా ఇత్థియో, సబ్బేపురిసాతిఆదినా ఓధినో పరిచ్ఛేదతో ఫరణం ఓధిసోఫరణం నామ. సబ్బేసత్తా, సబ్బేపాణా, సబ్బేభూతాతిఆదినా అనోధినో అపరిచ్ఛేదతో ఫరణం అనోధిసోఫరణం నామ. పురత్థిమాయదిసాయ సబ్బేసత్తా అవేరాహోన్తూతిఆదినా దిసావిభాగవసేన ఫరణం దిసాఫరణం నామ. “తం సమఙ్గినో చా”తి తాహి అప్పమఞ్ఞాహి సమఙ్గినో పుగ్గలా. “నిచ్చం సోమ్మహదయభావేనా”తి సబ్బకాలం సన్తసీతల హదయభావేన. బ్రహ్మసద్దో వా సేట్ఠపరియాయో ‘బ్రహ్మం పుఞ్ఞం పసవతీ’తిఆదీసు వియ. అసితబ్బం భుఞ్జితబ్బన్తి అసితం. పఞ్చభోజనం. పాతబ్బన్తి పీతం. అట్ఠవిధం పానం. దన్తేన ఖాయితబ్బం ఖాదితబ్బన్తి ఖాయితం. పూవక్ఖజ్జఫలక్ఖజ్జాదికం నానాఖాదనీయం . అఙ్గులీహిపి గహేత్వా సాయితబ్బం లేహితబ్బన్తి సాయితం. మధుప్ఫాణితాదికం సాయనీయం. సరసప్పటికూలతా నామ అత్తనో సభావతో పటికూలతా. చతుబ్బిధోపి హి ఆహారో భాజనేసు వా హత్థముఖాదీసు వా యత్థ యత్థ సమ్మక్ఖేతి, లగ్గతి, లిమ్పతి. తం ఉదకేన ధోవితబ్బం హోతి. అధోతం పన తమ్పి జేగుచ్ఛనీయం హోతి. ఆసయతో పటికూలతా నామ తస్స అజ్ఝోహరీయమానస్స కణ్ఠాదీసు ఠితేహి పిత్తసేమ్హాదీహి ఆసయేహి సమ్మిస్సనవసేన పటికూలతా. నిధానతో పటికూలతా నామ నిధానతో పటికూలతా. “నిధానం”తి చ ఆమాసయో వుచ్చతి. పక్కతో పటికూలతా నామ తస్స నిధానగతస్స పరిపక్కకాలే గూథముత్తాదిభావపత్తితో పటికూలతా. అపక్కతో పటికూలతా నామ తస్మిం అపరిపక్కే అజిణ్ణే సతి సరీరే నానారోగుప్పత్తివసేన పటికూలతా. ఫలతో పటికూలతా నామ తస్స పరిపక్కకాలతో పట్ఠాయ సరీరే కేసలోమాదీనం పటికూలరాసీనం వడ్ఢనవసేన పటికూలతా. నిస్సన్దతో పటికూలతా నామ తస్స న వహిద్వారేహి వా లోమకూపేహివా అఞ్ఞేహి నానావణముఖేహి వా ఉగ్ఘరణ పగ్ఘరణాదివసేన పటికూలతా. “తత్థా”తి తస్మిం చతుబ్బిధే ఆహారే. “నికన్తిప్పహానసఞ్ఞా”తి కన్తారమగ్గే మాతాపితూనం కన్తారనిత్తరణత్థాయ పుత్త మంసఖాదనే వియ అతి మనుఞ్ఞేపి ఆహారే రసతణ్హా పహానవసేన పవత్తా సఞ్ఞా. “సలక్ఖణాదివసేనా”తి సలక్ఖణససమ్భారాదివసేన. “రాగేన చరతీ”తి ఏత్థ “రాగేనా”తి కరణత్థే, ఇత్థమ్భూతలక్ఖణేవా కరణ వచనం. తత్థ కరణత్థేతావ “రాగేన చరతీ”తి చతూసు ఇరియాపథేసు యేభుయ్యేన రాగచిత్తేన చరతి. రాగచిత్తేన నియ్యమానో విచరతీతి వుత్తం హోతి. ఇత్థమ్భూత లక్ఖణే పన “రాగేన చరతీ”తి తేసు రాగకేతు రాగధజో హుత్వా విచరతీతి వుత్తం హోతి. “అస్సా”తి తస్సపుగ్గలస్స. “ఉస్సన్నో”తి ఉగ్గతో పాకటతరో. బహుతరోతిపి వదన్తి. “పహానాయా”తి ఏత్థ ఇతిసద్దో ఆది అత్థో. తేన కరుణా భావేతబ్బా విహింసాయ

పహానాయ. ముదితా భావేతబ్బా అరతియా పహానాయాతి ఇమం పాళిసేసం సఙ్గణ్హాతి. “నిస్సరణతావచనతో”తి నిస్సరణఞ్హేతం బ్యాపాదస్స యదిదం మేత్తాచేతో విముత్తి. నిస్సరణఞ్హేతం విహింసాయయదిదం కరుణా చేతోవిముత్తి. నిస్సరణఞ్హేతం అరతియా యదిదం ముదితా చేతో విముత్తీతి ఏవం నిస్సరణ భావవచనతో చ. చతస్సో అప్పమఞ్ఞాయో. ల. దోస చరితస్సాతి వుత్తం. “దోస వత్థుత్తాభావతో చా”తి దోసుప్పత్తియా వత్థు భావస్సకరణ భావస్స అభావతో చ. నీలాదీని చత్తారి కసిణాని దోస చరితస్సాతి వుత్తం. కస్మాపనేత్థ దోస చరితస్స ఉపేక్ఖా సప్పాయకారణం విసుం న వుత్తన్తి. అఞ్ఞకారణత్తా న వుత్తన్తి దస్సేన్తో “ఏత్థ చా”తిఆదిమాహ. “తిస్సో”తి తిస్సో అప్పమఞ్ఞాయో. “మనాపియరూపానీ”తి మనాపియవణ్ణాని. విక్ఖిత్తచిత్తో చ హోతీతి అధికారో. “తస్సా”తి పమాద బహులస్స విక్ఖిత్తచిత్తస్స చ పుగ్గలస్స. వుత్తం సియా. విసుద్ధి మగ్గే పన ఏవం వుత్తం నత్థీతి అధిప్పాయో. విభావనిపాఠే. “బుద్ధివిసయ భావేనా”తి వుత్తం. యది బుద్ధివిసయత్తా మోహచరితస్స సప్పాయం. బుద్ధివిసయభూతాని మరణ ఉపసమసఞ్ఞా వవత్థానానిపి మోహచరితస్స సప్పాయాని సియున్తి వుత్తం “ఏవఞ్హిసతీ”తిఆదిం. “భూతకసిణానీ”తి పథవీకసిణాదీని మహాభూతకసిణాని. “తత్థాపీ”తి వా తేసు చత్తాలీస కమ్మట్ఠానేసుపి. ఏవంసతి వణ్ణకసిణానం పుథులఖుద్దకతాపి ఏత్థ సఙ్గహితా హోతీతి. “మహన్తం”తి విదత్థి చతురఙ్గులతో మహన్తం. యది ఏవసద్దో యథారుతమేవ యుజ్జేయ్య. ఏవంసతి ఖుద్దకం వితక్కచరితస్సేవ సప్పాయం, న బుద్ధిచరితాదీనన్తి ఏవమత్థోపి గణ్హేయ్య. అథ బుద్ధిచరితస్స పన అసప్పాయం నామ నత్థీతి అట్ఠకథావచనేన విరుజ్ఝేయ్యాతి ఇమినా అధిప్పాయేన “ఖుద్దకన్తి పదేయుజ్జతీ”తి వుత్తం. అథవా, పుథులం మోహచరితస్స, ఖుద్దకం వితక్కచరితస్సేవ, నమోహచరితస్సాతి అత్థే సతి, బుద్ధిచరితాదీనం పన పుథులంపి ఖుద్దకంపి అనుఞ్ఞాతం హోతీతి దట్ఠబ్బం. “సబ్బఞ్చేతం”తి సబ్బఞ్చ ఏతంచరితవిభాగవచనం. ఉజువిపచ్చనీకవసేన తీసు అకుసల చరితేసు పుగ్గలేసు. వితక్క చరితే చ అతిసప్పాయతాయ సద్ధాబుద్ధి చరితేసూతి అధిప్పాయో. తేనాహ “రాగాదీనం పన అవిక్ఖమ్భికా”తిఆదిం.

“బుద్ధధమ్మ. ల. గుణానం”తి ఏత్థ గుణసద్దో పుబ్బపదేసు యోజేతబ్బో బుద్ధగుణానఞ్చ ధమ్మగుణానఞ్చాతిఆదినా. “తత్థా”తి తస్మిం గుణపదే. న తప్పేతీతి అతప్పనీయో. తప్పనం సన్తుట్ఠిం న జనేతీతి అత్థో. సంవేజనం సంవేగం జనేతీతి సంవేజనియో. “ధమ్మో”తి సభావో. సంవేజనియో ధమ్మో యస్సాతి సంవేజనియ ధమ్మం. మరణం. “పఞ్చమజ్ఝానసమాధిస్సా”తి రూపావచర పఞ్చమజ్ఝాన సమాధిస్స. “ఉదయమత్తానీ”తి వడ్ఢితమత్తాని. “తత్థా”తి పటికూలారమ్మణేసు. “పుబ్బచ్ఛట్టకస్సా”తి పురాణచ్ఛట్టకస్స. గూథముత్తవిస్సజ్జన కస్సాతి వుత్తం హోతి. తేనాహ “గూథరాసి దస్సనే వియా”తి. న తే కదాచి సోమనస్సేన వినా అప్పనం పాపుణన్తి. బ్యాపాదవిహింసా అరతీనం దూరిభావేన సోమనస్సుప్పత్తియా అతిసుకరత్తా పఞ్చమజ్ఝానే వియ సుఖసోమనస్సానఞ్చ అవిక్ఖమ్భనతో. “ఉదాసినపక్ఖే”తి అజ్ఝుపేక్ఖనపక్ఖే. “దళ్హం”తి భుసం. “విభూతం”తి పాకటం. నిమిత్తం దళ్హవిభూతం కత్వా గహణం దళ్హ విభూతగ్గహణం. “కస్సచి ఆరమ్మణస్సా”తి బుద్ధగుణాది ఆరమ్మణస్స. “పటిభాగనిమిత్తం”తి ఏత్థ పటిభాగసద్దో తస్స దిసే పవత్తోతి ఆహ “తాదిసే”తిఆదిం. “తంసణ్ఠానే”తి ఏతేన పథవిమణ్డలాదీసు వియ సణ్ఠానాకారేన ఠితేసు సభావ ధమ్మ పుఞ్జేసు ఏవ తస్సదిసం పటిభాగనిమిత్తం నామ సిజ్ఝతీతి దస్సేతి. “ఏవ”న్తి సముథసఙ్గహే తావ దసకసిణాని, దసఅసుభాతిఆదినా వుత్తేన వచనక్కమేన. “ఉగ్గహకోసల్లం”తి భావనాకమ్మం ఆరభితుకామేన భిక్ఖునా ఆచరియస్స సన్తికే సబ్బస్స కమ్మట్ఠాన విధానస్స ఉగ్గహణం ఉగ్గహో. తస్మిం కోసల్లం ఉగ్గహకోసల్లం. అపిచేత్థ. సబ్బం ఉగ్గహితుం అసక్కోన్తేన యం అత్తనా ఆరభిస్సతి. తస్స ఏకస్స విధానం పరిపుణ్ణం ఉగ్గహేతబ్బం. “ఉగ్గణ్హన్తస్సా”తి ఏత్థ ఉకారో ఉపరి అత్థో. “గహణం”తి చ యథా చిత్తే అవినస్సమానం హుత్వా లబ్భతి, తథా కత్వా చిత్తేన గహణన్తి దస్సేతుం “ఉపరూపరీ”తిఆది వుత్తం. “సమనుపస్సన్తస్సా”తి సమ్మా పునప్పునం చక్ఖునా దస్సనసదిసం కరోన్తస్స. పరితో సమన్తతో కరణం పరికమ్మం. తస్మిం

నిమిత్తగ్గహణకమ్మే యం యం కత్తబ్బవిధానం అత్థి, తం తం పరిపుణ్ణం కత్వా గహణన్తి వుత్తం హోతి. భావనాతి వడ్ఢనాతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో "పునప్పున"న్తిఆదిమాహ. "నిరన్తరం పదహన్తస్సా"తి రత్తిదివం నిరన్తరం ఆరభన్తస్స. ఉగ్గహ నిమిత్తే సణ్ఠానం గణ్హన్తోపి వణ్ణరూపాదినా సభావ ధమ్మేన సహేవ గణ్హాతి. పటిభాగనిమిత్తే పన సభావధమ్మం ముఞ్చిత్వా తస్స దిసం నిమిత్త పణ్ణత్తి సఙ్ఖాతం సుద్ధసణ్ఠానమేవ గణ్హాతి. ఏత్థ సియా, పటిభాగనిమిత్తేపి వణ్ణో నామ సన్దిస్సతి యేవాతి. సచ్చం. సో పన పటిభాగమత్తం హోతి. న ఏకన్తవణ్ణో. తేనాహ "తప్పటిభాగం వత్థు ధమ్మవిముచ్చితం"తి. "సన్నిసిన్నం"తి అచలం. "పవేసితం"తి భావనాచిత్తస్స అబ్భన్తరే పక్ఖిత్తం వియ హోతీతి అధిప్పాయో. ఓభాసతీతి ఓభాసో. ఓభాసో హుత్వా జాతన్తి ఓభాసజాతం. ఓభాసనం వా ఓభాసో. జాతో ఓభాసో అస్సాతి ఓభాసజాతం. "పాతేన్తీ"తి పటిపాతేన్తి. పున ఉప్పజ్జనవసేన ఉట్ఠాతుం న దేన్తి. "ఏతాయా"తి కత్తు అత్థే కరణవచనం. "నిమిత్తరక్ఖణవిధానం"తి సముప్పన్నస్స నిమిత్తస్స అనస్సనత్థాయ సత్తవిధేహి పలిబోధ ధమ్మేహి రక్ఖణత్థం. కతమే పన తేసత్తవిధా పలిబోధధమ్మా నామాతి. ఇధ అమ్హేహి వత్తబ్బం నత్థి. విసుద్ధి మగ్గే ఏవ తే వుత్తాతి దస్సేతుం గాథమాహ. "ఆవాసో"తి అసప్పాయావాసో. "గోచరో"తి అసప్పాయగోచరగామో. "భస్సం"తి అసప్పాయవచనం. ఏవం పుగ్గలాదీసు. "సేవేథా"తి సేవేయ్య. "ఏవఞ్హిపటిపజ్జతో"తి ఏవంహివజ్జితబ్బే వజ్జనవసేన సేవితబ్బే సేవనవసేన పటిపజ్జన్తస్స. "కామతణ్హాయ విసయభావం అతిక్కమిత్వా"తి ఏతేన కామభూమి కామభవసమతిక్కమో, రూపభూమిరూపభవ ఓక్కమో చ వుత్తో. వసనం వసీ. సత్తి. సామత్థియన్తి అత్థో. వసిం భూతం పత్తన్తి వసిభూతం. వసీ ఏవ వసితా. యథా పారమితాతి. "తతో విచారన్తి" ఏత్థ ఇతిసద్దో ఆదిఅత్థో. తేన తతో పీతింతిఆదిం సఙ్గణ్హాతి. ఇచ్ఛన్తానం తేసం సబ్బఞ్ఞుబుద్ధానం. "యత్థా"తి యేసుద్వీసుభవఙ్గేసు. "భవఙ్గచారే"తి భవఙ్గప్పవత్తియం. "దన్ధాయితత్తం"తి దన్ధం హుత్వా అయతి పవత్తతీతి దన్ధాయితం. తస్స భావో దన్ధాయితత్తం. "ఠపేతుం"తి అధిట్ఠానం కత్వా ఠపేతుం. తతో అనతిక్కమితుం. "యత్థిచ్ఛకం"తిఆదీని క్రియావిసేసనపదాని. "యత్థిచ్ఛకం"తి యత్థ యత్థ ఠానే ఇచ్ఛాను రూపం. యదిచ్ఛకన్తియస్మిం యస్మిం ఖణే ఇచ్ఛాను రూపం. "యావతిచ్ఛకం"తి యత్తకేన పమాణేన ఇచ్ఛాను రూపం. "వితక్కాదికం ఓళారికఙ్గం పహానాయా"తి ఏత్థ కస్స బలేన పహానం హోతి. తం తం విరాగ భావనా బలేన పహానం హోతి. కాచ తం తం విరాగభావనా నామ హోతి. అజ్ఝాసయ విసేస పరిగ్గహితా ఉపచారభావనా ఏవాతి ఇమమత్థం దస్సేతుం "పఠమజ్ఝానం తావా"తిఆది వుత్తం. "ఆతాపవీరియం"తి యేనవీరియేన యోగినో అత్తానం వా కిలేస ధమ్మే వా ఆతాపేన్తి పరితాపేన్తి. తం ఆతాపవీరియం నామ. ఉగ్ఘాటీయమానమ్పి ఆకాసమేవ హోతి. తం ఆరబ్భ ఉపరిఝానన్తరుప్పత్తియా భావనం కరోన్తస్సపి పునప్పునం తమేవ పఞ్చమజ్ఝానం ఉప్పజ్జతి. ఆరమ్మణే చ అనతిక్కన్తే ఝానంపి అనతిక్కన్తమేవ హోతీతి. "తత్థా"తి తస్మిం ఆకాసకసిణే. "తదతిక్కమనసమ్భవో"తి కసిణ నిమిత్తాతిక్కమనసమ్భవో. "యథాదిట్ఠే"తి ఝానచక్ఖునా దిట్ఠప్పకారే. "సమ్భావేత్వా"తి థోమేత్వా. సమ్మా అనుస్సరణం సమనుస్సరణం. "ఇతరేసంపి వా"తి పుథుజ్జన పణ్డితానంపి వా. మరణ సఞ్ఞా వవత్థానేసు పరికమ్మఞ్చ సమాధియతి, ఉపచారో చ సమ్పజ్జతీతి యోజనా తిక్ఖపఞ్ఞానం పన పుథుజ్జనానంపి సతం బుద్ధగుణాదీసుపి ఉపచార సమ్భవో అట్ఠకథాయం వుత్తోయేవ. "సమథజ్ఝానేసూ"తి ఇదం అధికారవసేన వుత్తం. విపస్సనా కమ్మంపి గహేతబ్బమేవాతి దట్ఠబ్బం. పుబ్బేదానం దత్వా ఇమినా పుఞ్ఞేన ఆయతిం ఝానాభిఞ్ఞాయో వా మగ్గఫలాని వా పటిలభిస్సామీతి పత్థనం కత్వా ఆగతోపి కతాధికారో ఏవాతిపి వదన్తి. కతమో పన కతాధికారో నామాతి ఆహ "ఆసన్నభవే"తిఆదిం. అట్ఠవిధేసు చతుక్కనయవసేన, నవవిధేసు పఞ్చకనయవసేన వుత్తోతి తేసం వాదీనం సాధకవచనం. విచారేత్వా పన గహేతబ్బం. ఆకాస కసిణేన వినా అరూపజ్ఝానాని లభిత్వా పున అభిఞ్ఞత్థాయ పరికమ్మేకతే ఆకాసకసిణేపి కత్తబ్బత్తా తస్స అభిఞ్ఞాపాదకతా సమ్భవో వుత్తోతి అత్థస్స సమ్భవతో. పుబ్బే అభావిత భావనోతి చ అకతాధికారోతి చ అత్థతో ఏకం.

“ఆదికమ్మికో”తి అభిఞ్ఞాకమ్మే ఆదికమ్మికో. “తాదిసానం”తి పుబ్బే అకతాధికారానం అభావితభావనానం ఇదాని ఇద్ధివికుబ్బనం కరిస్సామీతి ఆరభన్తానం అభిఞ్ఞాకమ్మే ఆదికమ్మికకులపుత్తానన్తి సమ్బన్ధో. “ఇద్ధివికుబ్బనం”తి చ ఉపలక్ఖణవచనం. దిబ్బాయ సోతధాతుయా సద్దం సవనం కరిస్సామీతిఆదికంపి గహేతబ్బం. ఇదఞ్చ ఆదికమ్మికవిధానాధికారత్తా వుత్తం. అభిఞ్ఞాసు వసిపత్తానమ్పి తం పఞ్చమజ్ఝానం ఛసుఆరమ్మణేసు యథారహం అప్పేతియేవ. “అధిట్ఠాతబ్బం”తి యథిచ్ఛిత నిప్ఫత్తత్థాయ సతం హోతు సహస్సం హోతూతిఆదినా చిత్తేన అభివిధాతబ్బం. అభినీహరితబ్బన్తి వుత్తం హోతి. “సతం హోమి, సహస్సం హోమీతి వా”తి అత్తానం సతం వా సహస్సం వా నిమ్మినవసేన వుత్తం. సేసం పన అఞ్ఞథానిమ్మినవసేన. సోతుం వా సద్దం, పస్సితుం వా రూపం, జానితుం వా పరచిత్తం. అనుస్సరితుం వా పుబ్బేనివుత్థం. అట్ఠకథాపాఠే. “అధిట్ఠాతీ”తి అభిఞ్ఞాయ అధిట్ఠాతి. అభివిధాతి నిబ్బత్తేతీతి వుత్తం హోతి. దువిధంహి అధిట్ఠానం పరికమ్మేన అధిట్ఠానం అభిఞ్ఞాయ అధిట్ఠానన్తి. ఇధ పన అభిఞ్ఞాయ అధిట్ఠానం వుత్తం. “అధిట్ఠాన చిత్తేనా”తి అభిఞ్ఞాచిత్తేనాతి వుత్తం హోతి. “పరికమ్మచిత్తస్సా”తి పుబ్బభాగే ఆవజ్జన పరికమ్మ అధిట్ఠానపరికమ్మచిత్తస్స. పచ్ఛిమం పన పాదకజ్ఝాన సమాపజ్జనం. పరికమ్మచిత్తస్స సమాధానత్థాయాతి వుత్తం. పరికమ్మచిత్తే సమాహితే కిం పయోజనన్తి ఆహ “తథాహీ”తిఆదిం. “సేసాభిఞ్ఞాసుపి యథారహం వత్తబ్బో”తి దిబ్బసోతపరికమ్మే తేనేవపరికమ్మ సమాధిఞ్ఞాణసోతేన ఆసన్నే దిబ్బవిసయంపి సద్దం సుణాతీతిఆదినా వత్తబ్బో. “ఇతి కత్వా”తి ఇతి మనసికత్వా. “తం”తి పచ్ఛిమం పాదకజ్ఝాన సమాపజ్జనం. “ఇధ నగహితన్తి దట్ఠబ్బం”తి థేరస్స మతేన దట్ఠబ్బన్తి అధిప్పాయో. ఇధ పన ఆదికమ్మికవిధానప్పధానత్తా పచ్ఛిమంపి పాదకజ్ఝాన సమాపజ్జనం వత్తబ్బమేవాతి. “కాయగతికం అధిట్ఠహిత్వా”తి అయం కాయో వియ ఇదం చిత్తంపి దన్ధగమనం హోతూతి ఏవం చిత్తం కాయగతికం కరణేన అధిట్ఠహిత్వా. “దిస్సమానేన కాయేనా”తి దన్ధగమనేన గచ్ఛన్తత్తా బహుజనానమ్పి దిస్సమానేన రూపకాయేన. తబ్బి పరీతేన సీఘగమనం వేదితబ్బం. “ఆరమ్మణమత్తం హోతీ”తి అనిప్ఫన్నరూపం సన్ధాయ వుత్తం. “ఆరమ్మణ పురేజాతం”తి నిప్ఫన్నరూపం. ఇతరం పన హదయ వత్థురూపం సన్ధాయ వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. పరచిత్త విజాననట్ఠానే అట్ఠకథాటీకాచరియానం విచారణా అత్థీతి తం దస్సేతుం “ఏత్థ చ అట్ఠకథాయం తావా”తిఆది వుత్తం. “అట్ఠకథాయం”తి ధమ్మసఙ్గణి అట్ఠకథాయంపి విసుద్ధిమగ్గ అట్ఠకథాయంపి. “ఖణికవసేనా”తి ఖణికపచ్చుప్పన్నవసేన. ఆవజ్జనే నిరుద్ధేతి సమ్బన్ధో. “ఏకం చిత్తం”తి పరస్స చిత్తం. తదేవ అతీతం చిత్తం గణ్హన్తి. “తానీ”తి జవనాని. “తేసం”తి జవనానం. “తేనా”తి ఆవజ్జనేన. “ఇతరథా”తి అఞ్ఞథా సన్తతి అద్ధావసేన వుత్తన్తి గహితే సతి. వుత్తో సియా. కస్మా, సన్తతి అద్ధావసేన పచ్చుప్పన్నే గహితే సతి, సబ్బాయ ఏకజవనవీథియా ఏకపచ్చుప్పన్నత్తా. “సబ్బాని చిత్తానీ”తి జవనచిత్తాని. “సహుప్పన్నానీ”తి ఇదం సహుప్పన్నానంపి అత్థితాయ వుత్తం. ఆవజ్జనాదీని పన ఖణభేదం నగణ్హన్తి. సబ్బం పరస్స చిత్తం ఏకచిత్తమివ గణ్హన్తి. తస్మా కాలభేదోపి నత్థీతి దట్ఠబ్బం. “నిబ్బానఞ్చా”తి వుత్తం, కథం నిబ్బానం పుబ్బేనివుత్థం నామ సియాతి. అతీతే పరినిబ్బుతానం మగ్గఫలాని అనుస్సరణకాలే తేసం ఆరమ్మణభూతం నిబ్బానంపి అనుస్సరతియేవ. తత్థ తేసం మగ్గఫలానం అతీతత్తా నిబ్బానంపి పుబ్బేనివుత్థం నామ హోతీతి.

“యం యం అధిట్ఠాతీ”తి యం యం సతాదికం సంవిధాతి. “యథా యథా అధిట్ఠాతీ”తి యేన యేన ఆవిభావాదికేన పకారేన సంవిధాతి. “పకతివణ్ణం”తి పకతిసణ్ఠానం. “తస్సేవా”తి పకతివణ్ణస్సేవ. దేవానం పసాదసోతన్తి సమ్బన్ధో. “ఆరమ్మణ సమ్పటిచ్ఛన సమత్థం”తి ఆరమ్మణస్స ఉపట్ఠానం సమ్పటిచ్ఛన సమత్థం. తదేవ చేతోపరియఞాణన్తిపి వుచ్చతీతి సమ్బన్ధో. “చేతో”తి చిత్తం. “పరిచ్ఛిజ్జా”తి ఇదం సరాగచిత్తం, ఇదం విరాగచిత్తన్తిఆదినా పరిచ్ఛిన్దిత్వా. “గోచర నివాసవసేనా”తి గోచరం కత్వా నివసనవసేన. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణగతికం సబ్బఞ్ఞుబుద్ధానం అనాగతం సఞ్ఞాణన్తి అధిప్పాయో. అనాగతే సత్తదివసతో ఓరిమా చిత్తచేతసిక ధమ్మా చేతోపరియఞ్ఞాణస్స విసయోతి కత్వా అనాగతే సత్తదివసతోతి వుత్తం. పట్ఠాయ పవత్తమానాతి

పాఠసేసో. ఇమస్మిం దివసే చ అనాగతపక్ఖే సబ్బంపి ఆరమ్మణం పకతిఞాణస్స విసయోతి కత్వా "దుతీయదివసతో పట్ఠాయా"తి వుత్తం. "ఏతం"తి ఏతం అనాగతం సఞ్ఞాణం. "యథా చేతం"తి యథా చ ఏతం ఇమస్మిం భవే అనాగత ధమ్మే జానాతి. "అసాధారణకాలవసేనా"తి అఞ్ఞేనఞాణేన అసాధారణ కాలవసేన. పచ్చుప్పన్న భవోహి అఞ్ఞఞ్ఞాణసాధారణోతి.

సమథకమ్మట్ఠానానుదీపనా నిట్ఠితా.

౧౭౧. విపస్సనాకమ్మట్ఠానే. "యథాదిట్ఠం"తి సక్కాయదిట్ఠియా యథాదిట్ఠం. నిచ్చనిమిత్తం నామ సత్తపుగ్గలాదినిమిత్తమేవ. సత్తనిమిత్తఞ్హి పఞ్ఞత్తి ధమ్మత్తా ఖణేఖణే ఖయవయభేదాభావతో సో ఏవగచ్ఛతి సో ఏవ తిట్ఠతీతిఆదినా నిచ్చాకారసణ్ఠితం హోతీతి. "ధువనిమిత్తం"తి థిరనిమిత్తం. ఇదమ్పి సో గచ్ఛన్తోపి ననస్సతి, తిట్ఠన్తోపి ననస్సతీతిఆదినా థిరాకారసణ్ఠితం సత్తనిమిత్తమేవ. "సుఖనిమిత్తం"తి ఖణేఖణే ఖయవయభేద దుక్ఖానం అభావతో సుఖితో నిద్దుక్ఖో నిబ్భయోతిఆదినా సుఖాకారసణ్ఠితం సత్తనిమిత్తమేవ. "అత్తనిమిత్తం"తి గన్తుం ఇచ్ఛన్తో గచ్ఛతి, ఠాతుం ఇచ్ఛన్తో తిట్ఠతీతిఆదినా వసవత్తనాకార సణ్ఠితం సత్తనిమిత్తమేవ. "కిరియా"తి భావనాకిరియా.

విసుజ్ఝతీతి విసుద్ధి. విసోధేతీతి వా విసుద్ధి. సీలమేవ విసుద్ధి సీలవిసుద్ధీతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో "నిచ్చసీలమేవా"తిఆదిమాహ. తత్థ నిచ్చసీలమేవ ఉపరిఝానాదివిసేసానం అధిట్ఠాన కిచ్చసాధకత్తా ఇధ అధిప్పేతన్తి వుత్తం "నిచ్చసీలమేవా"తి. సమాధి అధిప్పేతో . వక్ఖతిహి "దువిధోపి సమాధి చిత్తవిసుద్ధి నామా"తి. ఏతేన విసుజ్ఝతి ఏతాయాతి విసుద్ధి. చిత్తస్స విసుద్ధి చిత్తవిసుద్ధి. సమాధి ఏవాతిపి దీపేతి. విసుజ్ఝనం వా విసుద్ధి. చిత్తస్స విసుద్ధి చిత్తవిసుద్ధి. అత్థతోపన విసుద్ధచిత్తమేవ వుచ్చతీతిపి యుజ్జతి. విసుద్ధిసద్ద సమ్పన్నే హి సతి, చిత్తవిసుద్ధి ఇచ్చేవ వుచ్చతి. న సమాధివిసుద్ధీతి. "సోళసవిధం కఙ్ఖం"తి అహోసిం ను ఖో అహ మతీతమద్ధానన్తిఆదినా సుత్తన్తేఆగతం సోళసవిధం విచికిచ్ఛం. "అట్ఠవిధం వా కఙ్ఖం"తి సత్థరికఙ్ఖతీతిఆదినా అభిధమ్మే ఆగతం అట్ఠవిధం విచికిచ్ఛం. విసమహేతుదిట్ఠి నామ సత్తానం ఉప్పత్తియా అకారణమేవ కారణం కత్వా గహణదిట్ఠి. "మనసికారవిధీ"తి అనిచ్చలక్ఖణాదీసు మనసికారవిధి. అనుపాయభూతో మనసికారో నామ నిచ్చాదివసేన మనసికారో. అధిమానవత్థు నామ ఓభాసాదీని. "మగ్గతో"తి మగ్గభావేన. "అమగ్గతో"తి అమగ్గభావేన. "దస్సనఞ్చా"తి తేసంఅధిమానవత్థూనం అనిచ్చతాదిదస్సనఞ్చ. తమేవ విసుద్ధినామాతి సమ్బన్ధో. "సమ్మోహమలతో"తి చతుసచ్చప్పటిచ్ఛాదక సమ్మోహమలతో. నను దస్సనన్తి ఞాణమేవ. ఏవంసతి, ఞాణన్తి వుత్తే సిద్ధే కత్వా దస్సనసద్దేన సహ ఞాణదస్సనన్తి వుత్తన్తి ఆహ "ఏత్థచా"తిఆదిం. "సుతమయాదివసేనా"తి సుతమయ చిన్తామయవసేన. తత్థ యథాసుతస్స పాళిధమ్మస్స అత్థమత్తజాననం సుతమయఞ్ఞాణం నామ. అత్థం ఞత్వా అత్థానురూపస్స సభావలక్ఖణస్స చిన్తనావసేన ఉప్పన్నం ఞాణం చిన్తామయఞ్ఞాణం నామ. "అనుమానాదిఞాణంపీ"తి నామరూప ధమ్మేసు సభావానుమానఞ్ఞాణ సభావజాననఞ్ఞాణంపి. "అత్తపచ్చక్ఖఞ్ఞాణమేవా"తి అత్తనా పచ్చక్ఖకరణఞ్ఞాణమేవ. "సబ్బత్థా"తి మగ్గామగ్గఞ్ఞాణదస్సనాదీసు సబ్బేసు ఠానేసు. ఏత్థ చ దససు విపస్సనాఞాణేసుపి విపస్సనా వచనేన పచ్చక్ఖదస్సనమేవ అధిప్పేతన్తి కత్వా సబ్బత్థగ్గహణం కతన్తి దట్ఠబ్బం. సమ్మసనఞ్ఞాణతో పట్ఠాయ హి దస్సనమేవ అధిప్పేతం. న సభావజాననమత్తం. యతో చక్ఖునా పస్సన్తస్సేవ సుట్ఠు పచ్చక్ఖతో దస్సనత్థాయ పునప్పునం భావనా కమ్మం నామ తత్థ ఇచ్ఛితబ్బం హోతి.

"ధమ్మా"తి సఙ్ఖత ధమ్మా. అనిచ్చతా ఏవ లక్ఖణన్తి అనిచ్చలక్ఖణం. అనిచ్చానం వా సఙ్ఖత ధమ్మానం లక్ఖణన్తి అనిచ్చలక్ఖణన్తిపి యుజ్జతి. "అభిణ్హసమ్పటిప్పీళనాకారో"తి యథా సీఘసోతాయం నదియం నావాయ ఉద్ధం గచ్ఛన్తం

సానావా అభిసఙ్ఖరణదుక్ఖేన అభిణ్హం సుట్ఠు పటిప్పీళేతి. కస్మా, అసతి అభిసఙ్ఖారే తఙ్ఖణే ఏవ అధోవుయ్హనతో. అధోవుయ్హనఞ్హి నావాయ పకతి కిచ్చం. ఉద్ధం ఆరూహనం అభిసఙ్ఖార సిద్ధం. ఏవమేవం సీఘసోతే సంసారే అత్తభావేన ఉద్ధం ఖణతో ఖణం దివసతో దివసం గచ్ఛన్తం పుగ్గలం అయం అత్తభావో అభిసఙ్ఖరణ దుక్ఖేన అభిణ్హం సుట్ఠు పటిప్పీళేతి. కస్మా, అసతి అభిసఙ్ఖారే, పచ్చయవేకల్లే చ సతి, తఙ్ఖణే ఏవ విపరిణమనతో. విపరిణమనఞ్హి అత్తభావస్స పకతి కిచ్చం. ఉద్ధంగమనం అభిసఙ్ఖార సిద్ధం. ఏవం అభిణ్హ సమ్పటిప్పీళనం వేదితబ్బం. ఏత్థ చ సంసారస్స సీఘసోతతా నామ అత్తభావపరియాపన్నానం నామ రూపధమ్మానం పవత్తినివత్తి సీఘతా వుచ్చతి. ఏత్థ చ మరణం దువిధం సమ్ముతి మరణఞ్చ పరమత్థ మరణఞ్చ. తత్థ సమ్ముతి మరణం నామ సమ్ముతి సచ్చభూతస్స సత్తస్స మరణం. తం ఏకభవపరియన్తే సన్దిస్సతి. పరమత్థ మరణం నామ పరమత్థ సచ్చభూతానం నామరూప ధమ్మానం మరణం. ఇదమేవ ఏకన్తమరణం, సచ్చమరణం, సభావమరణం హోతి. ఇమస్మిం విపస్సనా కమ్మే ఇదం పరమత్థ మరణం ఏవ అనిచ్చతాతి చ వుచ్చతి. ధమ్మానం సుసానక్ఖేత్తన్తి చ సుసానభూమీతి చ వుచ్చతీతి. సా చ సుసానభూమినామ సత్తానం పటిసన్ధితో పట్ఠాయ సన్తానం అనుబన్ధతియేవ. అనుబన్ధత్తా చ సత్తానం పటిసన్ధితో పట్ఠాయ సో నామ సమయో నత్థి, యత్థ సత్తా న మరన్తీతి. ఇదఞ్చ అనుబన్ధనం సత్తానం అభిణ్హసమ్పటిప్పీళనమేవ హోతి. తేసం సబ్బిరియాపథేసు జీవితస్స చ అజ్ఝపచ్చుట్ఠానఞ్చ కాయవచీమనో కమ్మానఞ్చ సమ్బాధపత్తితో. అవసవత్తనాకారో పన అభిసఙ్ఖార దుక్ఖం అభిణ్హం పచ్చనుభవన్తానం పాకటోయేవ. వసవత్తనేహి సతి, అభిసఙ్ఖరణ కిచ్చస్స ఓకాసో నత్థి. వసవత్తనేనేవ యథిచ్ఛి తస్స కిచ్చస్స సమ్పజ్జనతో. లోకస్మిఞ్హి సబ్బంపి అభిసఙ్ఖార కిచ్చం నామ అన్తమసో అస్సాసనపస్సాసన కిచ్చం ఉపాదాయ ధమ్మానం వసవత్తనాభావతో కరోన్తీతి.

అనిచ్చస్స ధమ్మస్స అనుఅనుపస్సనాతి సమ్బన్ధో. “అనుఅనుపస్సనా”తి చ ఞాణచక్ఖునా పునప్పునం నిజ్ఝాయనా ఓలోకనా. “ధమ్మానం”తి పఞ్చక్ఖన్ధ ధమ్మానం. “యత్థ యత్థా”తి యస్మిం యస్మిం సరీరఙ్గే. “పురాణ ధమ్మానం”తి పురాణానం పాతుబ్భూతానం, వడ్ఢితానఞ్చ ధమ్మకోట్ఠాసానం అన్తరధానం వయో వుచ్చతి. విపస్సనా కమ్మం పత్వా ఖణికవసేన ఏకేకధమ్మవిభాగవసేన చ అనుపస్సనా కిచ్చం నత్థీతి ఆహ “సమూహ సన్తతివసేన పనా”తి. ఏకేకధమ్మవిభాగవసేన అనుపస్సనాపి పన పకతియా సుపాకటేసు చిత్తవేదనాదీసు ఇచ్ఛితబ్బాయేవ. “అనిచ్చతాయ పరమాకోటీ”తి తతో ఉత్తరి అనిచ్చతా నామ నత్థీతి అధిప్పాయో. ధమ్మానం తథా తథా భాయితబ్బప్పకారో నామ పఞ్చక్ఖన్ధే ‘అనిచ్చతో, దుక్ఖతో, రోగతో, గణ్డతో, సల్లతో, అఘతో, ఆబాధతో, తిఆదినా వుత్తో భాయితబ్బప్పకారో. తస్స సమనుపస్సనాఞాణం భయఞాణం. ఏతేన అపాయదుక్ఖ సంసార దుక్ఖభీరుకేహి జనేహి భాయితబ్బన్తి భయం. తే వా భాయన్తి ఏతస్మాతి భయం. భయస్స సమను పస్సనాఞాణం భయఞాణన్తి ఇమమత్థం దస్సేతి. “కిఞ్చిభయవత్థుం”తి సీహబ్యగ్ఘాదికం భయవత్థుం. “పటిస్సరణే”తి గుహాలేణాదికే పటిస్సరణే. “తేసం”తి భిజ్జనసభావానం ధమ్మానం. “తేహీ”తి భిజ్జనసభావేహి. ఉక్కణ్ఠతా నామ చిత్తస్స విరుద్ధతా నిక్ఖమాభిముఖతా. “చత్తాలీసాయ ఆకారేహీ”తి పఞ్చక్ఖన్ధే ‘అనిచ్చతో, దుక్ఖతో, రోగతో, గణ్డతో, సల్లతో, అఘతో, ఆబాధతో, పరతో, పలోకతో, ఈతితో,. ఉపద్దవతో, భయతో, ఉపసగ్గతో, చలతో, పభఙ్గుతో, అద్ధువతో, అతాణతో, అలేణతో, అస్సరణతో, రిత్తతో,. తుచ్ఛతో, సుఞ్ఞతో, అనత్తతో, ఆదీనవతో, విపరిణామ ధమ్మతో, అసారకతో, అఘమూలతో, వధకతో, విభవతో, సాసవతో,. సఙ్ఖతతో, మారామిసతో, జాతిధమ్మతో, జరాధమ్మతో, బ్యాధిధమ్మతో, మరణధమ్మతో, సోకపరిదేవధమ్మతో, దుక్ఖదోమనస్స ధమ్మతో, ఉపాయాస ధమ్మతో, సంకిలేసిక ధమ్మతో, పస్సన్తో సుఞ్ఞతో లోకం అవేక్ఖతీతి ఏవం మహానిద్దేసే మోఘపఞ్హనిద్దేసే ఆగతేహి చత్తాలీసాయ ఆకారేహి. తత్థ పఞ్చక్ఖన్ధే అనిచ్చతో పస్సన్తోతిఆదినా యోజేతబ్బం. “అనిచ్చతో”తి చ అనిచ్చభావేనాతి అత్థో. సబ్బేపి పఞ్చక్ఖన్ధా అనిచ్చా ఏవాతి

పస్సన్తోతి వుత్తం హోతి. కథం పన అనిచ్చతో పస్సన్తో సుఞ్ఞతో లోకం అవేక్ఖతీతి. నిచ్చగుణ సుఞ్ఞతాయ సుఞ్ఞతో పఞ్చక్ఖన్ధభూతం లోకం అవేక్ఖతి. సేసపదేసుపి ఏసేవనయో. తత్థ "అనిచ్చా ఏవా"తి పటిసన్ధిక్ఖణతో పట్ఠాయ యదాకదాచి మరణ ధమ్మత్తా అనిచ్చా ఏవ. "దుక్ఖా ఏవా"తి అనిచ్చ ధమ్మత్తాయేవ దుక్ఖా ఏవ. యదనిచ్చం, తం దుక్ఖంతిహి వుత్తం. దుక్ఖ సచ్చధమ్మత్తా వా. "రోగా ఏవా"తి రోగజాతికత్తా రోగా ఏవ. యేహి కేచి లోకే చక్ఖు రోగాదికా అనేకసహస్సా రోగా నామ సన్దిస్సన్తి. సబ్బేతే ఇమేపఞ్చక్ఖన్ధా ఏవ. ఇతో అఞ్ఞోకోచి రోగో నామ నత్థి. తస్మా తే ఏకన్తేన రోగజాతికా ఏవాతి. అపి చ, దుక్ఖసచ్చ ధమ్మత్తాతీహి దుక్ఖతాహి చతూహి దుక్ఖట్ఠేహి చ అభిణ్హసమ్పటిప్పీళనతో రుజ్జనట్ఠేన రోగా ఏవ. తత్థ "తీహి దుక్ఖతాహీ"తి దుక్ఖదుక్ఖతా సఙ్ఖార దుక్ఖతా విపరిణామ దుక్ఖతాతి ఇమాహి తీహిదుక్ఖతాహి. "చతూహి దుక్ఖట్ఠేహీ"తి దుక్ఖస్స పీళనట్ఠో, సఙ్ఖతట్ఠో, సన్తాపట్ఠో, విపరిణామట్ఠో,తి ఇమేహి చతూహి దుక్ఖట్ఠేహి. దుక్ఖ కిచ్చేహీతి అత్థో. ఏసనయో గణ్డాదీసు. తత్థ గణ్డోనామ పీళకాబాధో. సల్లం నామ విజ్ఝనట్ఠేన కిలేస సల్లఞ్చ దుక్ఖసల్లఞ్చ. అఘన్తి నిరత్థకం. ఇమే చ ఖన్ధా విపత్తిపరియోసానత్తా నిరత్థకా ఏవ హోన్తి. సబ్బాసమ్పత్తియో విపత్తిపరియోసానాతి హి వుత్తం. అవిస్సాసికట్ఠేన పరే ఏవ. న హి తే ఏతం మమ, ఏసో హమస్మి, ఏసో మే అత్తాతి ఏవం విస్సాసం అరహన్తి. తథా విస్సాసం కరోన్తస్స నానాదుక్ఖేహి నిచ్చం విహింసనతో. పటిసన్ధితో పట్ఠాయ యదాకదాచి పలుజ్జనధమ్మత్తా పలోకధమ్మా ఏవ. "ఈతీ"తి అన్తరాయో వుచ్చతి. ఖన్ధా అన్తరాయ జాతికా ఏవాతి వుత్తం హోతి. అజ్ఝత్తభావం ఉపగన్త్వా దుతత్తా విబాధకత్తా ఉపద్దవా ఏవ. భాయితబ్బత్తా భయా ఏవ. అనత్తా ఏవ సమానా అజ్ఝత్తభావం ఉపగన్త్వా సజ్జనతో లగ్గనతో దుమ్మో చయతో ఉపసగ్గా ఏవ. నిచ్చకాలం లోకధమ్మేహి చలనత్తా విప్ఫన్దనత్తా చలాఏవ. నానప్పకారేన భఞ్జనధమ్మత్తా పభఙ్గునో ఏవ. ఖణమత్తమ్పి అథిరత్తా అద్ధువా ఏవ. జరామరణాదితో అపాయవినిపతనాదితో భయతో తాయతి రక్ఖతీతి తాణం. తే చ ఖన్ధా కస్సచితాణా న హోన్తి. తేసఞ్చ కిఞ్చితాణం నామ నత్థి. తస్మా అతాణా ఏవ. భయతో భీరుకా జనా లీయన్తి నిలీయన్తి ఏత్థాతి లేణం. తే చ కస్సచిలేణా న హోన్తి. తేసఞ్చ కిఞ్చిలేణం నామ నత్థి. తస్మా అలేణా ఏవ. భయం సరతిహింసతీతి సరణం. తే చ కస్సచిసరణం న హోన్తి. తేసఞ్చ కిఞ్చిసరణం నామ నత్థి. తస్మా అస్సరణా ఏవ. నిచ్చతాదీహి సబ్బేహి సోభణగుణేహి సబ్బసో రహితత్తా తుచ్ఛత్తా సుఞ్ఞత్తారిత్తా ఏవ. తుచ్ఛా ఏవ. సుఞ్ఞా ఏవ. అత్తా వుచ్చతి యస్సకస్సచి కోచి సారభూతో పటిస్సరణో. తే సయఞ్చ కస్సచి అత్తాన హోన్తి. అత్తనో చ కోచి అత్తానామ నత్థి. తస్మా అనత్తా ఏవ. అనిచ్చతాదీహి ఆదీనవేహి దోసేహి సమ్పుణ్ణత్తా ఆదీనవా ఏవ. విపరిణామ సభావత్తా విపరిణామా ఏవ. సారభూతస్స కస్సచి అధిట్ఠానస్స అభావా అసారాఏవ. అఘస్స సబ్బనిరత్థకస్స పతిట్ఠానత్తా అఘమూలా ఏవ. తే సయం మరణ ధమ్మసమఙ్గీనో హుత్వా తేన మరణసత్థేన మరణావుధేన సంసారే సత్తానం నిచ్చం మారకత్తా జీవితిన్ద్రియుపచ్ఛేదకత్తా వధకా ఏవ. నిచ్చసుఖహిత వుడ్ఢివిగతత్తా విభవా ఏవ. ఆసవేహి పరిగ్గహితత్తా సాసవా ఏవ. నిచ్చకాలం పచ్చయాయత్తవుత్తికత్తా సఙ్ఖతా ఏవ. కిలేసమారమచ్చుమారానం ఆమిసాహారత్తా మారామిసా ఏవ. అనిచ్చన్తస్సేవ సతో చక్ఖురోగాదిభావేన అపాయభవాదిభావేన జాతసభావత్తా జాతిధమ్మా ఏవ. అనిచ్చన్తస్సేవ సతో హాయనమరణసభావత్తా జరామరణ ధమ్మా ఏవ. సోకాదీనం వత్థుభావేన ధారణత్తా సోకాది ధమ్మా ఏవ. తణ్హా సంకిలేస దిట్ఠిసంకిలేస దుచ్చరిత సంకిలేసేహి నియుత్తత్తా సంకిలేసిక ధమ్మా ఏవాతి. తేన వుత్తం "చత్తాలీసాయ ఆకారేహీ"తి. "పటిసఙ్ఖానవసేనా"తి పరివీమంసనవసేన ."నికన్తియా"తి నికన్తితణ్హాయ. "పరియాదిన్నాయా"తి సుక్ఖభావపత్తాయ. "భయఞ్చా"తి భయఞాణవసేన ఉప్పన్నం ఓత్తప్పభయఞ్చ.

లోకే అత్తజీవా నామ సత్తానం అజ్ఝత్త ధమ్మేసు సారధమ్మా హోన్తి. తేసు విగతేసు సేసధమ్మా నిస్సత్త నిజ్జీవభావం పత్వా ఫేగ్గుభూతా కచవరభూతాతి లోకస్స అభిమానో. తే చ అత్తజీవా నామ సబ్బసో నత్థీతి దిట్ఠే ఖన్ధేసు కచవరభావదస్సనం అత్తజీవ సుఞ్ఞతా దస్సనం నామ. "విముచ్చమానో"తి ఏతేన విముచ్చతీతి విమోక్ఖోతి అత్థం దస్సేతి.

విముచ్చన్తి ఏతేనాతి విమోక్ఖోతిపి యుజ్జతి. “నిమిత్తానీ”తి విపల్లాసధమ్మేహి నిమ్మితాని నిచ్చనిమిత్త సుఖనిమిత్త అత్తనిమిత్త జీవనిమిత్తాని. సత్త పుగ్గల ఇత్థి పురిస హత్థ పాద సీస గీవాదీని నిమిత్తాని చ. తత్థ సఙ్ఖారానం ఖణిక ధమ్మత్తా అనిచ్చానంయేవ సతం సన్తతి ఘనేన పటిచ్ఛన్నత్తా హియ్యోపి సో ఏవ, అజ్జపి సో ఏవాతిఆదినా నిచ్చాకారేన ఉపట్ఠానం నిచ్చనిమిత్తం నామ. కిలేసమలేహి పరిగ్గహితత్తా అసుభానంయేవ సతం అవిజ్జాయ పటిచ్ఛన్నత్తా ఇదం ఇట్ఠం, కన్తం, మనాపం, పియరూప, న్తిఆదినా సుభాకారేన ఉపట్ఠానం సుభనిమిత్తం నామ. భయట్ఠేన అఖేమట్ఠేన దుక్ఖానంపి సతం తాయేవ పటిచ్ఛన్నత్తా ఇదం సుఖం, నిబ్భయం, ఖేమం, సాతరూప, న్తిఆదినా సుఖాకారేన ఉపట్ఠానం సుఖనిమిత్తం నామ. పచ్చయా యత్తవుత్తికత్తా పచ్చయేన వినా కేవలం అత్తనో వసాయత్తవుత్తితా భావతో అనత్తానంయేవ సతం అత్తనో ఇచ్ఛావసేన కరోతి, కథేతి, చిన్తేతి, గన్తుం ఇచ్ఛన్తో గచ్ఛతి, ఠాతుం ఇచ్ఛన్తో తిట్ఠతీ, తిఆదినా వసవత్తనాకారేన ఉపట్ఠానం అత్తనిమిత్తం నామ. తథా సత్తోనామ సత్తాహంపి జీవతి, మాసంపి జీవతి, సంవచ్ఛరంపి జీవతీతిఆదినా జీవాకారేన ఉపట్ఠానం జీవనిమిత్తం నామ. నను చేత్థ అత్తనో ఇచ్ఛావసేన కరోతీతిఆదీసు ఇచ్ఛానామ తణ్హావాఛన్దో వా. తదుభయమ్పి చిత్తసమ్పయుత్తం. కరణఞ్చ నామ కాయికక్రియాభూతానం చిత్తజరూపకలాపానం పవత్తివిసేసో. ఏవఞ్చసతి తేసం చిత్తవసేన పవత్తత్తా అత్తనో ఇచ్ఛావసేన కరోతీతి ఇదం అభిధమ్మవిరుద్ధం న హోతీతి. న న హోతి. అత్తనోతి చ కరోతీతి చ వుత్తత్తా. న హి అత్తానామ అత్థి, యో అత్తనోతి వుచ్చేయ్య. న చ కత్తానామ అత్థి, యో కరోతీతి వుచ్చేయ్య. ఇధ పన తస్మిం సమయే పవత్తం ఖన్ధపఞ్చకమేవ అత్తాతి చ కత్తాతి చ గహేత్వా అత్తనోతి చ కరోతీతి చ వుత్తం. “అవస్సయో హోతీ”తి పతిట్ఠా హోతి. “విధమిత్వా”తి ఞాణేన అన్తరధాపేత్వా. సభావతో విజ్జమానాని న హోన్తీతి దస్సనఞాణేన వినిచ్ఛయం పాపేత్వాతి వుత్తం హోతి. భావదస్సనం నామ సోకదుక్ఖాదీనం అభావదస్సనం.

“తం తం ఘనవినిబ్భుజ్జనవసేనా”తి సమూహసన్తతి ఘనాదీనం భిన్దన ఛిన్దనవసేన. తత్థ సమూహఘనభిన్దనం ఆదితో ధమ్మవవత్థానఞాణకిచ్చం. తదా అత్తదిట్ఠి విక్ఖమ్భితా హోతి. జీవదిట్ఠి చ నామ సుఖుమతరా అత్తదిట్ఠి ఏవ వుచ్చతి. మగ్గక్ఖణం పత్వా ఏవ తదుభయంపి సబ్బసో సముచ్ఛిన్దతీతి దట్ఠబ్బం. “పణిహితగుణస్సా”తి పత్థితగుణస్స.

“పాతిమోక్ఖ”న్తి ఏత్థ “పతీ”తి జేట్ఠకో వుచ్చతి. “ముఖం”తి మూలకారణం. పతి చ సో ముఖఞ్చాతి పతిముఖం. పతిముఖమేవ పాతిమోక్ఖన్తి ఇమమత్థం దస్సేన్తో “తం హీ”తిఆదిమాహ. సబ్బలోకియసీలాని నామ చతుపారిసుద్ధిసీలాని. తేసం మజ్ఝే. “జేట్ఠకత్తా”తి జేట్ఠకసీలత్తా. “తమేవా”తి వినయపఞ్ఞత్తిసీలమేవ +. “యేసం ధమ్మానం”తి ఉద్ధచ్చ ముట్ఠస్సచ్చాది ధమ్మానం. “విప్ఫన్దితాని నామా”తి విప్పకిణ్ణాని నామాతి అధిప్పాయో. తేనాహ “లోలాని నామా”తి. “తదనుబన్ధా”తి తానివిప్ఫన్దితాని ఇన్ద్రియాని అనుగతా. “బుద్ధప్పటికుట్ఠేహీ”తి బుద్ధేనభగవతా పటిక్కోసితేహి నీవారితేహి. “మిచ్ఛాపయోగేహీ”తి అట్ఠకులదూసనకమ్మేహి చేవ ఏకవీసతిఅనేసనకమ్మేహి చ. “తివిధకుహనవత్థూహీ”తి పచ్చయప్పటిసేవనఞ్చ, సామన్తజప్పనఞ్చ, ఇరియా పథ సన్నిస్సితఞ్చాతి ఇమేహి తివిధేహి కుహనవత్థూహి. తివిధేహి అచ్ఛరియ కమ్మవిధానేహీతి వుత్తం హోతి. పరిసుజ్ఝతీతి పరిసుద్ధి. పరిసుద్ధి ఏవ పారిసుద్ధి. “సమ్మోహస్సా”తి ధాతుమనసికారాదీసు సమ్ముయ్హనస్స. “గేధస్సా”తి సమ్మోహత్తాయేవ పచ్చయేసు భత్తనిక్ఖిత్తకా కస్సవియ గేధస్స, అభికఙ్ఖస్స. “మదస్సా”తి లాభసక్కారా దిమూలకస్స మానమదస్స. “పమాదస్సా”తి కుసలేసు ధమ్మేసు పమాదస్స ముట్ఠస్సచ్చస్స. తం తం పయోజన మరియాదో నామ చీవరపచ్చయే తావ సీతప్పటిఘాతాదికో పయోజనమరియాదో. “మరియాదో”తి చ యావదేవాతి పదేన దస్సితో సీతప్పటిఘాతాదికో చీవరప్పయోజన పరిచ్ఛేదో. సో చ చీవరపచ్చయే సమ్మోహాదికే సావజ్జపక్ఖే అపతనత్థాయ ఠపితో. తేన వుత్తం “సమ్మోహస్స గేధస్స మదస్స పమాదస్స పహానత్థం”తి.

ఏసనయో పిణ్డపాతపచ్చయాదీసుపి. ఏతేన పచ్చవేక్ఖనాపాఠేసు అయమత్థో దస్సితో. ఇధ భిక్ఖు చీవరం పటిసేవతి యావదేవ సీతస్స పటిఘాతాయ ఉణ్హస్స పటిఘాతాయాతిఆదీసు యావదేవ సీతస్స పటిఘాతాయ పటిసేవతి. న తతో ఉత్తరి సమ్మోహత్థాయ గేధత్థాయ మదత్థాయ పమాదత్థాయ పటిసేవతీతిఆది. ఏవఞ్చసతి, యం చీవరం పటిసేవన్తస్స సమ్మోహగేధమదప్పమాదా ఉప్పజ్జన్తి. తం న సేవితబ్బం. ఇతరం సేవితబ్బన్తి దస్సితం హోతీతి.

"పచ్చత్తసభావో"తి పచ్చేకసభావో. "కారియసఙ్ఖాతం"తి కాతబ్బం అభినిప్ఫాదేతబ్బన్తి కారియం. ఆసన్నఫలం. తేనాహ "అగ్గిస్సధూమోవియా"తి. ఆసన్నకారణం పదట్ఠానం నామ అగ్గికారకో వియ. పజ్జతి గచ్ఛతి పవత్తతి ఫలం ఏతేనాతి పదం. తిట్ఠతి ఫలం ఏత్థాతి ఠానం. ఉభయంపి కారణ పరియాయో ఏవ. తేన అతిస్సయత్థోపి సిజ్ఝతీతి ఆహ "ఆసన్నకారణం"తి. "సద్ధిం సఞ్ఞా చిత్త విపల్లాసేహీ"తి దిట్ఠిసమ్పయుత్తేహీతి అధిప్పాయో. దిట్ఠివిప్పయుత్తా పన సఞ్ఞా చిత్త విపల్లాసా విక్ఖమ్భితుం సక్కోతీతి న వత్తబ్బా. "సాసన ధమ్మే"తి అనత్తలక్ఖణ సుత్తన్తాదికే సుఞ్ఞత ధమ్మప్పటిసంయుత్తే దేసనాధమ్మే. "దిట్ఠివిపల్లాసో విక్ఖమ్భితో"తి తాదిసం ధమ్మదేసనం సుత్వా దేసకే సత్థరి చ దేసితే ధమ్మే చ సద్ధం పటిలభిత్వా సచ్చమేవ భగవా ఆహ, అహం పన ఏతం మమ, ఏసోహమస్మి, ఏసో మే అత్తా,తి గణ్హామి, మిచ్ఛావతాయం మమగాహోతి ఏవం విక్ఖమ్భితో హోతి. తతో పట్ఠాయ ఏసో మే అత్తాతి వదన్తోపి దిట్ఠిసమ్పయుత్తచిత్తేన న వదతి. దిట్ఠివిప్పయుత్తచిత్తేన ఏవ వదతీతి అధిప్పాయో. ఇదమ్పన దళ్హగ్గాహ విక్ఖమ్భనమత్తం ఏవ . న అత్తదస్సన విక్ఖమ్భనం. తం పన ధమ్మవవత్థానఞ్ఞాణే సిద్ధే ఏవ సిజ్ఝతీతిపి వదన్తి. చతున్నం ఆహారానం వసేన చతుధా నామరూపం పరిగ్గహేతబ్బమేవ. కస్మా, చత్తారో ఆహారే పరిగ్గహేత్వా తేస్వేవ లక్ఖణత్తయం సమనుపస్సన్తస్స అస్తే లోకుత్తరఞ్ఞాణదస్సనప్పటిలాభకిచ్చస్స సిద్ధత్తాతి అధిప్పాయో. పఞ్చధాతిఆదీసు ఏసనయో. ఆదికమ్మికానం అవిసయో, విసుం విసుం లక్ఖణ రసాదీహి పరిగ్గహేతుం అసక్కుణేయ్యత్తా. పరిగ్గహణే సక్కోన్తస్సపి విపస్సనా కమ్మే విసుం విసుం పస్సితుం అసక్కుణేయ్యత్తా చ. తథాహి వక్ఖతి "కలాపవసేన సంఖిపిత్వా"తి. "అఞ్ఞస్స కస్సచీ"తి అత్తజీవాదికస్స. నో కరోతి కుసలాకుసలం కమ్మం. నో పటిసంవేదేతి భవన్తరం పత్వా తబ్బిపాకం. సంసరతి భవతో భవం. సన్ధావతి కమ్మవేగేన ఖిత్తో. సుద్ధే నామే ఏవ వా రూపే ఏవ వా ఈహాబ్యాపారానం అభావదస్సనతోతి యోజనా. పుగ్గలసత్తానం క్రియాయోతి సఞ్ఞితాతి విగ్గహో. "అత్తాతి పవత్తా దిట్ఠీ"తి కారక దిట్ఠి. "తదత్థా భినివేసవసేనా"తి సత్తో, పుగ్గలో, తిఆది వోహారస్స సబ్భావతో తస్స అత్థభూతో సత్తపుగ్గలాదికోపి సభావతో అత్థియేవ. నో నత్థీతి ఏవం దళ్హం హదయే సన్నిధానకరణ వసేన. "అతిధావనఞ్చా"తి వోహార పఞ్ఞత్తిమత్తే అట్ఠత్వా తం అతిక్కమిత్వా పఞ్చక్ఖన్ధే సత్తాదిభావేన గహణఞ్చాతి అధిప్పాయో.

"కమ్మచిత్తోతుకాహారవసేనా"తి ఏత్థ కకారో సన్ధి వసేన ఆగమో. కమ్మవసేన చిత్తవసేన ఉతువసేన ఆహారవసేనాతి అత్థో. అనురూపానం పచ్చయానం సామగ్గీతి విగ్గహో. "అఞ్ఞథా పవత్తియా"తి అఞ్ఞేన పకారేన పవత్తనస్స. "హేతుసమ్భారపచ్చయేహీ"తి హేతుపచ్చయ సమ్భారపచ్చయేహి. జనక పచ్చయా హేతుపచ్చయా నామ. పరివారపచ్చయా సమ్భారపచ్చయా నామ. "కమ్మప్పవత్తియా"తి కమ్మప్పవత్తితో. "విపాకప్పవత్తియా"తి విపాకప్పవత్తితో. ఏకస్స సత్తస్స అనమతగ్గే సంసారే సంసరన్తస్స రూపకాయోపి అత్థి నామకాయోపి అత్థి. తతో అఞ్ఞో కోచిసభావో నామ నత్థి. ద్వే చ కాయా పఞ్చవోకారే సంసరన్తస్స ఏకతో పవత్తన్తి. అసఞ్ఞసత్తే సంసరన్తస్స రూపకాయో ఏవ పవత్తతి. సో ఏవ తత్థ ఏకోసత్తోతి సఙ్ఖ్యం గచ్ఛతి. అరూపే సంసరన్తస్స నామ కాయో ఏవ పవత్తతి. సో ఏవ తత్థ ఏకో సత్తోతి సఙ్ఖ్యం గచ్ఛతి. "సఙ్ఖ్యం గచ్ఛతీ"తి చ పఞ్ఞత్తిమత్తం గచ్ఛతీతి అధిప్పాయో. తేసు చ కాయేసు రూపకాయే చుతి పటిసన్ధీనం అఞ్ఞమఞ్ఞం అనన్తర పచ్చయతా నామ నత్థి. ఏకమేకస్మిం భవే ఏకమేకో హుత్వా చుతికాలే భిజ్జతి. రూపసన్తతి ఛిజ్జతి. పటిసన్ధిరూపేన సహ

పచ్చయ పచ్చయుప్పన్నతా పబన్ధో నప్పవత్తతి. నామ కాయే పన చుతి పటిసన్ధీనం అఞ్ఞమఞ్ఞం అనన్తరపచ్చయతా అత్థి. చుతికాలేపి నామసన్తతి న ఛిజ్జతి. పటిసన్ధి నామేన సహ పచ్చయ పచ్చయుప్పన్నతా పబన్ధో పవత్తతియేవ. తత్థ పటిచ్చసముప్పాద కుసలో భిక్ఖు పటిచ్చసముప్పాదఞ్ఞాణే ఠత్వా ఏకస్మింభవే ఏకస్స సత్తస్స పవత్తిం పస్సన్తో సత్తం నామ న పస్సతి. పుగ్గలం నామ న పస్సతి. అహన్తిపి న పస్సతి. పరోతిపి న పస్సతి. అహం అతీతేసు భవేసు అహోసిన్తిపి న పస్సతి. ఇమస్మింభవే అస్మీతిపి న పస్సతి. అనాగతేసు భవిస్సామీతిపి న పస్సతి. అథ ఖో అవిజ్జా పచ్చయా సఙ్ఖారా పవత్తన్తి. సఙ్ఖార పచ్చయా భవన్తరే విఞ్ఞాణం పవత్తతీతిఆదినా నయేన నామరూప ధమ్మానం హేతుఫల పరమ్పరావసేన అవిచ్ఛేదప్పవత్తిమేవ పస్సతి. ఏకస్మింభవే పవత్తిం పస్సన్తే సతి, అనమతగ్గేసంసారే అనన్తేసు భవేసు తస్స సత్తస్స పవత్తి దిట్ఠా ఏవ హోతి తత్థపి ఏవమేవ, తత్థపి ఏవమేవాతి. తదా తస్స సోళసవిధా కఙ్ఖా పహీయతీతి ఇమమత్థం "దస్సేన్తో అనమతగ్గే సంసారే"తిఆదిమాహ. తత్థ కతమా సోళసవిధా కఙ్ఖాతి. అహోసిం ను ఖో అహం అతీతమద్ధానం. న ను ఖో అహోసిం. కిం ను ఖో అహోసిం. కథం ను ఖో అహోసిం. కిం హుత్వా కిం అహోసిం ను ఖో అహం అతీతమద్ధానన్తి ఏవం పుబ్బన్తే పఞ్చవిధా కఙ్ఖావుత్తా. భవిస్సామి ను ఖో అహం అనాగతమద్ధానం. న ను ఖో భవిస్సామి. కిం ను ఖో భవిస్సామి. కథం ను ఖో భవిస్సామి. కిం హుత్వా కిం భవిస్సామి ను ఖో అహం అనాగతమద్ధానన్తి ఏవం అపరన్తే పఞ్చవిధా కఙ్ఖా వుత్తా . అహం ను ఖో స్మి. నో ను ఖో స్మి. కిన్ను ఖో స్మి. కథం ను ఖో స్మి. అహం ను ఖో సత్తో కుతో ఆగతో. సో కుహిం గామీ భవిస్సామీతి ఏవం పచ్చుప్పన్నే ఛబ్బిధా కఙ్ఖా వుత్తా. ఇమా సోళసవిధా కఙ్ఖాతి. తత్థ అహోసిం ను ఖో, న ను ఖో అహోసిన్తి ఇమినా పదద్వయేన అతీతకాలే అత్తనో అత్థి నత్థిభావే కఙ్ఖతి. సచే అత్థి, కిం ను ఖో అహోసిన్తి కఙ్ఖతి. కేనచి హేతునా పచ్చయేన వా అహోసిం. కేనచి ఇద్ధిమన్తేన వా నిమ్మితో అహోసిం. అహేతు అపచ్చయా వా అనిమ్మితో వా సయంజాతో అహోసిన్తి అత్థో. యది తేసుపకారేసు అఞ్ఞతరేన అహోసిం. కథం ను ఖో అహోసిం. అపాదకోవా అహోసిం. ద్విపాదకో వా. చతుప్పాదకోవా. బహుప్పాదకోవా. రూపీవా. అరూపీవా. సఞ్ఞీవా. అసఞ్ఞీవా ఇచ్చాది. అథ తేసు అపాదకాదీసు అఞ్ఞతరో అహం అహోసిం. కిం హుత్వా కిం అహోసిం. పఠమభవే కిం హుత్వా దుతీయ భవాదీసు కిం అహోసిన్తి ఇదం భవపరమ్పరావసేన వుత్తం. ఏసనయో అపరన్తేపి. పచ్చుప్పన్నే "అహం ను ఖో స్మి, నో ను ఖో స్మీ"తి యథా ఖుద్దకవత్థు విభఙ్గే అట్ఠసతతణ్హావిచరితేసు. సతస్మీతి హోతి. సీతస్మీతి హోతీతి వుత్తం. తత్థ "సతస్మీ"తి అహం సస్సతో వా భవామి. "సీతస్మీ"తి అహం ఉచ్ఛిన్నోవా భవామీతి అత్థో. యథా చ. అత్థీతి ఖో ఏకో అన్తో. నత్థీతి ఖో దుతీయో అన్తోతి వుత్తం. తత్థ "అత్థీ"తి అత్తానామ భవాభవేసు నిచ్చకాలం అత్థి. "నత్థీ"తి తథా నత్థి, ఉచ్ఛిజ్జతి. న హోతి పరమ్మరణాతి అత్థో. తథా ఇధాపి అహం ను ఖో స్మి. నో ను ఖో స్మీతి కఙ్ఖతి. తత్థ "అహం ను ఖోస్మీ"తి అయం అహం నామ భవాభవేసు నిచ్చకాలం అస్మి ను ఖో, మమ అత్తానామ సస్సతో హుత్వా సబ్బకాలం అత్థి ను ఖోతి వుత్తం హోతి. "నో ను ఖో స్మీ"తి తథా నో అస్మి ను ఖో. మమ అత్తా తథా నత్థి ను ఖోతి అత్థో. ఏత్థ చ "భవాభవేసూ"తి పవత్తేపి పచ్చుప్పన్నే వత్తమానం అత్తానం గహేత్వా పవత్తా పచ్చుప్పన్నే సఙ్గహితన్తి దట్ఠబ్బం. "కిం ను ఖో స్మీ"తి అహం నామ సన్తో జాతో కిం ను ఖో అస్మి. కేనచి హేతునా పచ్చయేన వా అస్మి ను ఖో. కేనచి ఇద్ధిమన్తేన వా నిమ్మితో భవామి ను ఖో. ఉదాహు అహేతు అపచ్చయా వా కేనచి అనిమ్మితో వా సయం ను ఖో భవామి ను ఖోతి అత్థో. "కథం ను ఖో స్మీ"తి ఏత్థ పన అపదాదీహి అయోజేత్వా అహం ను ఖో కిం గోత్తో భవామి. గోతమగోత్తో వా వాసేట్ఠ గోత్తో వా తిఆదినా యోజేతబ్బం. ఆది కప్పకాలే తాని గోత్తాని ఏతరహి సమ్భేదం గచ్ఛన్తి. తస్మా తేసు కఙ్ఖన్తో కఙ్ఖతియేవ. "అహం కుతో ఆగతో"తి అహం అతీతే కుతోభవతో ఆగతో అస్మి. "సోకుహింగామీ భవిస్సామీ"తి సో అహం ఆయతిం భవే కుహిం గామికో భవిస్సామీతి కఙ్ఖతి. "కఙ్ఖాయ అతిక్కమో"తి సో భిక్ఖు పటిచ్చసముప్పాదే అవిజ్జాదికం అతీతహేతు పఞ్చకం పస్సన్తో తస్మింభవే సబ్బంపి పటిచ్చసముప్పాదం

పస్సతియేవ. ఏవం పస్సన్తో న తత్థ అహం నామ కోచి అత్థి, యం పటిచ్చ అతీత విసయా పఞ్చవిధా కఙ్ఖా ఉప్పజ్జతి. ధమ్మ మత్తమేవ తత్థ అత్థీతి ఏవం అతీతే కఙ్ఖా వత్థుస్స అభావదస్సనేన పఞ్చవిధాయ కఙ్ఖాయ అతిక్కమో హోతి. నను తథా పస్సన్తస్సపి కథం ను ఖో స్మి, కిం హుత్వా కిం అహోసిం ను ఖోతి అయం కఙ్ఖా అత్థియేవ. తథా పస్సన్తోపి హి వినా పుబ్బేనివాసఞ్ఞాణేన అతీతే భవే అహం ద్విపాదకో అహోసిన్తివా చతుప్పాదకో అహోసిన్తి వా తతో చుతో అసుకభవే ఉప్పన్నోతి వా న జానాతి న పస్సతీతి. వుచ్చతే. సా పన కఙ్ఖా ధమ్మ మత్తప్పవత్తి దస్సనతో పట్ఠాయ అన్తరాయిక కఙ్ఖా న హోతి. విచికిచ్ఛా పటిరూపికా ఏవ. సా హి అరియానంపి లబ్భతి యేవాతి. తథా అనాగతే ఫలపఞ్చకం పస్సన్తో అపరన్తే పఞ్చవిధం కఙ్ఖం అతిక్కమతి. పచ్చుప్పన్నే ఫలపఞ్చకఞ్చ హేతుపఞ్చకఞ్చ పస్సన్తో పచ్చుప్పన్నే కఙ్ఖా ఛక్కం అతిక్కమతి. సేసం సబ్బం పుబ్బన్తే వుత్తనయమేవాతి. అట్ఠవిధాయ కఙ్ఖాయ అతిక్కమనే పన పటిచ్చసముప్పాదం అనులోమప్పటిలోమం పస్సన్తో దేసనా ధమ్మే చ లోకుత్తర ధమ్మేసు చ కఙ్ఖం అతిక్కమతి. ధమ్మే కఙ్ఖాతిక్కమనేన సహేవ దేసేన్తే సత్థరి చ, యథానుసిట్ఠం పటిపన్నే సఙ్ఘే చ, తీసు సిక్ఖాసు చ, యథావుత్తే పుబ్బన్తే చ, అపరన్తే చ, పుబ్బన్తా పరన్తేసు చ, పటిచ్చసముప్పాదేన సహ పటిచ్చసముప్పన్నేసు ధమ్మేసు చ సబ్బం కఙ్ఖం అతిక్కమతియేవ. తేనాహ “సభావ ధమ్మప్పవత్తియా”తిఆదిం. తత్థ “సభావధమ్మప్పవత్తియా చా”తి పచ్చయపరమ్పరావసేన సభావధమ్మానం పరమ్పరప్పవత్తియా చ. ధమ్మేసు ధమ్మతా నామ దేసనా ధమ్మస్స స్వాక్ఖాతతాదిభావేన సున్దర ధమ్మతా. అనవజ్జధమ్మతా. బుద్ధసుబుద్ధతా నామ తం ధమ్మం దేసేన్తస్స బుద్ధస్స సబ్బఞ్ఞుబుద్ధతా.

పరియుట్ఠితానం దిట్ఠివిచికిచ్ఛానం విక్ఖమ్భనం నామ హేట్ఠా ధమ్మవవత్థాన వసేన పచ్చయపరిగ్గహవసేన చ సిజ్ఝతి. విపస్సనా కమ్మం పన అనుసయభూతానం దిట్ఠివిచికిచ్ఛానం సల్లిఖనత్థాయ కరీయతీతి వుత్తం “అనుసయ సమూహననత్థఞ్చా”తిఆది. “తత్థ పనా”తి తస్మిం పటిసమ్భిదా మగ్గే పన. విభత్తేసూతి పాఠసేసో. “యస్సా”తి యోగీ పుగ్గలస్స. “యం దూరే సన్తికేవా”తి యం దూరే పవత్తం రూపం వా, సన్తికే పవత్తం రూపంవాతి పాఠసేసో. “తదత్థస్స పనా”తి సమ్మసితధమ్ముద్ధారత్థస్స. “ఞాణేన దళ్హం గహేత్వా”తి ధమ్మవవత్థానఞ్ఞాణేన సుట్ఠువిభూతం కత్వాతి అధిప్పాయో. ఇదాని యం యం దళ్హం గహేతబ్బం. తం తం సరూపతో దస్సేతుం “తత్థా”తిఆదిమాహ. పున దళ్హం గహితస్స రూపస్స అనిచ్చలక్ఖణం దస్సేతుం “సా చ క్రియా”తిఆది వుత్తం. “నస్సన్తీ”తి భిజ్జన్తి. అనిచ్చతం గచ్ఛన్తి. “విత్థమ్భన క్రియా”తి ఏత్థ వివిధేన థమ్భనం విత్థమ్భనం. నానాదిసాభిముఖవసేన థమ్భనం వహనన్తి అత్థో. “ఇమాసఞ్చా”తి చతున్నం మహాభూతానఞ్చ. విసుం విసున్తి వుత్తత్తా తాసం అఞ్ఞమఞ్ఞఞ్చ సహజాతేసు గహణం సమ్భవతీతి వుత్తం “ఆపాదీనం”తి. ఆపాదీనం సేసమహాభూతానఞ్చాతి అత్థో. సన్తతియా సరీరాని సన్తతి సరీరాని. “తథా తథా కప్పేత్వా”తి రూపధమ్మానం సన్తతి పరివత్తి నామ అభిక్కమన్తస్స ఏవం భవేయ్య, పటిక్కమన్తస్స ఏవం భవేయ్య, తథా సమిఞ్జన్తస్స పసారేన్తస్సాతిఆదినా పరికప్పేత్వా. “సేసఖన్ధేసుపి తం తం సన్తతి నానత్తం”తి వేదనాక్ఖన్ధే తావ కాయే కాయికసుఖసన్తతి దుక్ఖసన్తతీనం నానత్తం. చిత్తే సోమనస్స దోమనస్స సన్తతీనం. ఉపేక్ఖా సన్తతి పన అవిభూతా హోతి. కప్పేత్వా గహేతబ్బా. యదా చిత్తే సోమనస్స దోమనస్సాని న సన్దిస్సన్తి, తదా ఇదాని ఉపేక్ఖా మే వేదనా పవత్తతీతి వా, యదా తాని సన్దిస్సన్తి , తదా సా నిరుజ్ఝతీతి వా ఏవం తక్కేత్వా సమ్మసితబ్బాతి వుత్తం హోతి. సఞ్ఞాక్ఖన్ధే రూపసఞ్ఞాసద్దసఞ్ఞాదీనం వసేన. సఙ్ఖారక్ఖన్ధే రూపసఞ్చేతనా సద్దసఞ్చేతనాదీనం వసేన, నానావితక్క విచారాదీనం వసేన, లోభాలోభ దోసాదోస మోహామోహాదీనం వసేన చ. విఞ్ఞాణక్ఖన్ధే చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం, కుసలా కుసలవిఞ్ఞాణాదీనఞ్చ వసేన సన్తతి నానత్తం వేదితబ్బం. విస్సాసం కరోతీతి వత్వా తదత్థం వివరతి “ఏతం మే”తిఆదినా. తత్థ తయోవిస్సాసా తణ్హావిస్సాసో, మానవిస్సాసో, దిట్ఠివిస్సాసో. తత్థ ఏతం మమాతి తణ్హావిస్సాసో. ఏసోహమస్మీతి మానవిస్సాసో. ఏసో మే అత్తాతి దిట్ఠివిస్సాసో. “పరిహరతీ”తి భవాభవేసు

పరిగ్గహేత్వా హరతి వహతి. “పరమజ్ఝత్తభావేనా”తి పధానఅజ్ఝత్తభావేన. అజ్ఝత్తసారభావేనాతి వుత్తం హోతి. “పరిగ్గహితో”తి ఏసో మే అత్తాతి దిట్ఠిపరిగ్గహేన పరిగ్గహితో. తయో హి పరిగ్గహా తణ్హా పరిగ్గహో, మానపరిగ్గహో, దిట్ఠిపరిగ్గహోతి. వసే సబ్బసో వత్తన్తో నామ కేవలం వసాయత్తవుత్తికో ఏవ సియా, న పచ్చయాయత్తవుత్తికోతి దస్సేన్తో “యథావుత్తేహీ”తిఆదిమాహ. తత్థ “యథావుత్తేహీ”తి సబ్బసఙ్గహే వుత్తప్పకారేహి కమ్మాభిసఙ్ఖరణాదీహి. “తథాపరిగ్గహేతబ్బో”తి ఏసో మే అత్తాతి ఏవం పరమజ్ఝత్తభావేన పరిగ్గహేతబ్బో. తథా హి యో అత్తనో వసేన వత్తతి, తస్మిం అత్తనో సామిభావో నత్థి. యస్మిఞ్చ సామిభావో నత్థి, తస్మిం రూపాదికే ధమ్మే అత్తానం సామికం కత్వా ఏసో మమ అత్తాతి పరిగ్గహో నామ మిచ్ఛా ఏవ. తథా యో చ ఖణిక ధమ్మో హోతి, ఖణే ఖణే భిజ్జతి, తం రూపాదికం ఖన్ధపఞ్చకం అత్తనో సారం కత్వా తథా పరిగ్గహోపి మిచ్ఛా ఏవ. ఏత్థ చ “మిచ్ఛా ఏవా”తి పరమత్థ సచ్చం పత్వా మిచ్ఛా ఏవ. విపల్లాసో ఏవాతి వుత్తం హోతి. “సుఖం విద్ధంసేతీ”తి కాయికసుఖఞ్చ చేతసిక సుఖఞ్చ విద్ధంసేతి. వినాసేతి. “నానాదుక్ఖం జనేతీ”తి కాయికదుక్ఖఞ్చ చేతసిక దుక్ఖఞ్చ జనేతి ఉప్పాదేతి. “ఇదఞ్చ రూపం ఏదిసమేవ హోతీ”తి కథం హోతి. మనుస్సత్తభావే ఠితానం సత్తానం యథాపవత్తం మనుస్స సుఖం విద్ధంసేతి, జిణ్ణభిన్నభావం పాపేతి, నానాదుక్ఖం జనేతి. సయం అపాయత్తభావం గహేత్వా తేసం నానాఅపాయ దుక్ఖం జనేతి. తథా దేవత్తభావే సక్కత్తభావే బ్రహ్మత్తభావే ఠితానన్తిఆదినా వత్తబ్బం. తథా మనుస్సత్తభావే ఠితానం నానావిపరిణామ కిచ్చేహి యథాపవత్తం సుఖం విద్ధంసేతి, నానాపచ్చయాభిసఙ్ఖరణకిచ్చేహి నానాదుక్ఖం జనేతి. తేన వుత్తం “ఇదఞ్చ రూపం ఏదిసమేవా”తి. “సారోనామ థామబలవిసేసో వుచ్చతీ”తి ఏతేన థామబలవిసేసేన సమ్పన్నం వత్థుంపి సఙ్గణ్హాతి. “అసారకట్ఠేనా”తి ఏత్థ సారో ఏవ సారకం, న సారకం అసారకన్తి ఇమమత్థం సన్ధాయ “రూపం పన సయంపి ఏవరూపో సారో న హోతీ”తి వుత్తం. సత్తానం అత్తసారో జీవసారో న హోతీతి అత్థో. నత్థి సారో ఏతస్సాతి అసారకన్తి ఇమమత్థం సన్ధాయ “న చ ఏవరూపేన సారేన యుత్తం”తి వుత్తం. అత్తసారేన జీవసారేన సంయుత్తం హోతీతి అత్థో. తత్థ పురిమో అత్థో రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీతి ఇదం సన్ధాయ వుత్తో. పచ్ఛిమో రూపవన్తం వా అత్తానం, అత్తని వా రూపం, రూపస్మిం వా అత్తానంతి ఇమాని సన్ధాయ వుత్తో. ఏతేన అసారకట్ఠేనాతి అసారభావేన, అసారయుత్తభావేన వాతి చ. అనత్తాతి ఏత్థపి న అత్తా అనత్తా, నత్థి అత్తా ఏతస్సాతి వా అనత్తాతి చ ద్విధా అత్థో సిజ్ఝతి. “యఞ్చా”తి యఞ్చ రూపం. “పీళేతీ”తి తం సమఙ్గీ పుగ్గలం పీళేతి. ఏతేన అనత్తభావే సిద్ధే దుక్ఖభావోపి సిద్ధోతి దస్సేతి. “తిణ్ణం వయానం వసేన అద్ధాభేదో యోజేతబ్బో”తి పఠమవయే పవత్తం రూపం దుతీయవయం న పాపుణాతి, పఠమవయే ఏవ నిరుజ్ఝతీతిఆదినా అద్ధాపచ్చుప్పన్నే అన్తోగధభేదో యోజేతబ్బో. “సభాగేకసన్తానవసేనా”తి సభాగానం ధమ్మానం సభాగట్ఠేన ఏకీభూతా సన్తతి సభాగేకసన్తతి. “సభాగానం ధమ్మానం”తి చ చిత్తజేసుతావ నిరన్తరప్పవత్తేన లోభసమ్పయుత్తచిత్తేన సహజాతా రూపధమ్మా సభాగరూపధమ్మా నామ. తథా నామ ధమ్మా చ. ఏవం దోససమ్పయుత్తాదీసుపి. ఉతుజేసు నిరన్తరప్పవత్తేన సీతఉతునా సముట్ఠితా రూపధమ్మా సభాగరూప ధమ్మా నామ. తథా ఉణ్హఉతునా సముట్ఠితా. ఏసనయో ఆహారజేసుపీతి ఏవం సభాగేకసన్తతివసేన. “సమ్పాపుణితుం”తి ఞాణేన సమ్పాపుణితుం. “అద్ధాసన్తతివసేనా”తి ఏత్థ సన్తతివసేన సమ్మసనం విసేసతో అధిప్పేతం. ఏవఞ్చ కత్వా హేట్ఠా అనిచ్చం ఖయట్ఠేనాతి పదే చతున్నం మహాభూతానం సన్తతి విభాగనయో సుట్ఠు దస్సితోతి. “అనిచ్చలక్ఖణ దస్సనమేవ పధానం”తి ఇమస్మిం ఞాణేపి ఉదయబ్బయఞ్ఞాణేపి భఙ్గఞ్ఞాణేపి అనిచ్చలక్ఖణ దస్సనమేవ పధానం. భయఞ్ఞాణే చ ఆదీనవఞ్ఞాణే చ నిబ్బిదాఞాణే చ దుక్ఖలక్ఖణ దస్సనం పధానం. ఉపరి చతూసు ఞాణేసు అనత్తలక్ఖణ దస్సనం పధానన్తి. “సముదితేసూ”తి అఞ్ఞమఞ్ఞం అవినాభావసహాయభావేన సముప్పన్నేసు. ఇదఞ్చ అవిజ్జాసముదయా రూపసముదయో. తణ్హాసముదయా ఉపాదాన సముదయో. ఆహార సముదయా రూపసముదయోతి పాళివసేన వుత్తం. అప్పహీన వసేనాతి పాళిపదే పన అవిజ్జా తణ్హా దిట్ఠానుసయానం అప్పహీనట్ఠేన

సన్తానే విజ్జమానతా ఏవ పమాణన్తి దట్ఠబ్బం. “సముదేన్తీ”తి పటిసన్ధితో పట్ఠాయ ఏకతో ఉదేన్తి. ఉపరూపరి ఏన్తి. ఆగచ్ఛన్తీతి అత్థో. ఏకభవభావేన పాతుబ్భవన్తీతి అధిప్పాయో. తేనాహ “యావమరణకాలా”తిఆదిం. “పసవన్తీ”తి పవడ్ఢమానా సవన్తి, పవత్తన్తి, సన్దన్తి. “తేసు పనా”తి అవిజ్జా తణ్హుపాదాన కమ్మేసు. “నిరుజ్ఝన్తీ”తి తస్మింభవే ఏవ నిరుజ్ఝన్తి. తస్మిం భవే నిరోధో నామ భవన్తరే పున అనుప్పాదో యేవాతి వుత్తం “భవన్తరే”తిఆది. “తం సన్తతియం”తి తస్మిం పచ్చుప్పన్న భవేతి వుత్తం హోతి. “పున అనుప్పాదసఙ్ఖాతం నిరోధం”తి సన్తతి నిరోధో నామ వుత్తో. న నిబ్బాన నిరోధో. ఏతాహి పచ్చయే సతి, భవన్తరే ఉప్పజ్జిస్సన్తి యేవాతి. ఇదాని యథాపవత్త సన్తతీసు పరియాపన్నానం సబ్బపచ్చిమానం నామరూపానం ఖణికనిరోధవసేన అత్థం వదన్తో “యథాపవత్త సన్తతియో వా ఛిజ్జన్తి భిజ్జన్తీ”తి వుత్తం. “ఉదయబ్బయం సమనుపస్సన్తస్స చా”తి ఏత్థ కతమో ఉదయో నామ, కతమో వయో నామ, కథఞ్చ తదుభయం సమనుపస్సతీతి ఆహ “ఉదయబ్బయం పస్సన్తస్సాతి ఏత్థ యథా నామా”తిఆదిం. తత్థ “తమో ఖన్ధో”తి తమోరాసి. “వేతీ”తి విగచ్ఛతి. అన్తర ధాయతి .“ఉదయో”తి ఉప్పాదో చేవ వడ్ఢి చ. “వయో”తి విగమనం, అన్తరధానం. “నానాపయోగవసేనవా”తి సమిఞ్జనప్పసారణాది నానాపయోగవసేన వా. ఉదయపక్ఖానం నానాసన్తతీనం ఉదయఞ్చ ఉదయతో. వయపక్ఖానం నానాసన్తతీనం వయఞ్చ వయతోతి యోజనా.

బోజ్ఝఙ్గ ధమ్మేహి సమ్పన్నత్తా ఆరాధేతి అత్తనో చిత్తంతి ఆరద్ధో. తుట్ఠచిత్తోతి అత్థో. విపస్సతీతి విపస్సకో. ఆరద్ధో హుత్వా విపస్సకో ఆరద్ధవిపస్సకో. దువిధోహి విపస్సకో తరుణ విపస్సకో చ ఆరద్ధ విపస్సకో చ. తత్థ ఖన్ధానం ఉదయబ్బయం సుట్ఠు అపస్సన్తో దుబ్బలవిపస్సకో తరుణ విపస్సకో నామ. ఖన్ధానం ఉదయబ్బయం సుట్ఠు పస్సన్తో విపస్సనా కమ్మే ఆరాధిత చిత్తో బలవవిపస్సకో ఆరద్ధవిపస్సకో నామ. యం సన్ధాయ వుత్తం.

[క]

‘సుఞ్ఞాగారే పవిట్ఠస్స, సన్తచిత్తస్స భిక్ఖునో;
అమానుసీ రతీ హోతి, సమ్మ ధమ్మం విపస్సతో,తి చ.

[ఖ]

‘యో చ వస్ససతం జీవే, అపస్సం ఉదయబ్బయం;
ఏకాహం జీవితం సేయ్యో, పస్సతో ఉదయబ్బయం,తి చ.

అయమిధ అధిప్పేతో. విపస్సనం ఉపేచ్చ కిలేసేన్తి, మలీనభావం గమేన్తీతి విపస్సనుపక్కిలేసా. పరిబన్ధన్తి నీవారేన్తీతి పరిబన్ధకాతి హేట్ఠా వుత్తమేవ అన్తరాయిక ధమ్మానం నామం. “సరీరోభాసో”తి సకలసరీరతో నిక్ఖన్తో ఓభాసో. “పఞ్చవిధా పీతీ”తి ఖుద్దికా పీతి, ఖణికా పీతి, ఓక్కన్తికా పీతి, ఉబ్బేగా పీతి, ఫరణా పీతీతి. “దువిధా పస్సద్ధీ”తి అతిబలవన్తీ కాయపస్సద్ధిచేవ చిత్తపస్సద్ధి చ. విపస్సనా కమ్మే ఓకప్పనాకారప్పవత్తా సద్ధాఏవ అధిముచ్చనట్ఠేన అధిమోక్ఖో సద్ధాధిమోక్ఖో. “వీరియం”తి తస్మిం కమ్మే అనిక్ఖిత్తధురం పగ్గహితసీసం వీరియం. “సుఖం”తి చిత్తసుఖం. తేనాహ “సోమనస్సం”తి. “విపస్సనాఞాణం”తి ఇన్దవిస్సట్ఠవజిరసదిసం బలవవిపస్సనాఞాణం. “సతీ”తి తస్మిం కమ్మే అప్పముట్ఠా సతి. “తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖా”తి చిత్తస్స లీనుద్ధచ్చాదీహి విసమన్తేహి విముత్తా తత్రమజ్ఝత్తతాసఙ్ఖాతా ఉపేక్ఖా. “ఆవజ్జనుపేక్ఖా”తి వసిభావపత్తా ఆవజ్జనసఙ్ఖాతా ఉపేక్ఖా. “ఆలయం”తి తణ్హాలయం. “కురుమానా”తి కరోన్తీ. “సుఖుమా తణ్హా”తి కుసలేహి

మిస్సకత్తా ఇదం అకుసలన్తిపి జానితుం అసక్కుణేయ్యా సుఖుమత్తా. “న వతమే”తి మమ న ఉప్పన్నపుబ్బోవతాతి యోజనా. “అస్సాదసహితా”తి ఓభాసాదీసు అస్సాదతణ్హా సహితా. “అధిమాన వసేనా”తి అధికతరం మఞ్ఞనావసేన. “తావదేవా”తి నికన్తియా ఉప్పత్తిక్ఖణేయేవ. “నికామనాకారో”తి ఇచ్ఛనాకారో. అస్సాదనాకారో. “నికామనస్సవత్థూ”తి నికన్తియా వత్థు. “అద్ధా”తి ఏకన్తేన. “హన్దా”తి చిత్తవిస్సట్ఠకరణే నిపాతపదం. ఇదానేవ నం వినోధేమి, న చిరం పవత్తితుం దస్సామీతి ఇమమత్థం దీపేతి. “తేస్వేవా”తి తేసుఓభాసాదీసు ఏవ. అట్ఠకథాయ న సమేతి. అట్ఠకథాయం నికన్తి విక్ఖమ్భనస్స విసుం వుత్తత్తాతి అధిప్పాయో. విపస్సనాపరిపాకో నామ విసేసన్తరప్పవత్తేన పాకటోతి దస్సేతుం “సఙ్ఖారుపేక్ఖాభావం పత్తా”తిఆదిమాహ. వుట్ఠానగామిని విపస్సనాభావపత్తేనాతి వుత్తం హోతి. “ద్వే విపస్సనా చిత్తానీ”తి ఉపచారానులోమచిత్తాని. సో హి వుట్ఠానన్తి వుచ్చతీతి సమ్బన్ధో. సఙ్ఖార నిమిత్తతో వా వుట్ఠాతి. నిబ్బానం ఆరబ్భ పవత్తితో. యది ఏవం గోత్రభుపి వుట్ఠానం నామ సియాతి. న సియా. మగ్గస్స ఆవజ్జనమత్తే ఠితత్తా. పటివేధకిచ్చస్సచ సమ్మోహ సముచ్ఛేదకిచ్చస్స అభావతో. “సయం”తి మగ్గసఙ్ఖాతో సయం. “తం సమఙ్గీపుగ్గలం వా”తి తేన మగ్గేన సమఙ్గీపుగ్గలం వా. “వట్టప్పవత్తతో చా”తి ఆయతిం భవేసు అపాయవట్టప్పవత్తతో వా, అట్ఠమ భవతో పట్ఠాయ కామసుగతి వట్టప్పవత్తతో వా. అవస్సం వుట్ఠానం గమేతి సమ్పాపేతీతి వుట్ఠానగామినీతి వచనత్థో. “అవస్సం వుట్ఠానం గచ్ఛన్తీ”తి ఇధ ఠితానం వుట్ఠానతో నివత్తి నామ నత్థీతి అధిప్పాయో. ఇదఞ్చ పచ్చేకబుద్ధానం బుద్ధసావకానఞ్చ వసేన దట్ఠబ్బం. సబ్బఞ్ఞు బోధిసత్తా పన పుబ్బబుద్ధానం సాసనే పబ్బజిత్వా విపస్సనా కమ్మం ఆరభన్తా అనులోమఞ్ఞాణం ఆహచ్చ ఠపేన్తీతి అట్ఠక థాసు వుత్తం. తత్థ “ఆహచ్చా”తి ఇదం సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణస్స మత్థకపత్తిదస్సనత్థం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. “ఆవజ్జనట్ఠానియం”తి తతో పుబ్బభాగే కేనచి చిత్తేన అగ్గహితే నిబ్బానా రమ్మణే ఆవజ్జనట్ఠానియం. “తం”తి గోత్రభుఞ్ఞాణం. గోత్తం భవతి అభిభవతి ఛిన్దతీతి గోత్రభు. గోత్తం వా అభిసమ్భుణాతి పాపుణాతీతి గోత్రభూతి వచనత్థో. కథం పన గోత్రభు చిత్తం గోత్రభుఞ్ఞాణం పుథుజ్జనగోత్తం ఛిన్దతి, అరియగోత్తం పాపుణాతీతి యుజ్జేయ్య, సోహి పుగ్గలో తస్మింఖణే పుథుజ్జనగోత్తపరియాపన్నో ఏవాతి. సచ్చం. అత్తని పన ఛిన్నత్తా సయం ఛిన్దతి నామ. నిబ్బానస్స చ అరియగోచరత్తా తం ఆరమ్మణ కరణవసేన అరియగోత్తం పాపుణాతి నామాతి దట్ఠబ్బం. పచ్చయసత్తివిసేసేన అత్తనో అనన్తరే అరియగోత్తం భావేతి, పాతుభావేతీతి గోత్రభూతిపి యుజ్జతి. “పరిచ్ఛిజ్జా”తి పరిచ్ఛిన్దిత్వా. దిట్ఠివిచికిచ్ఛాదీహి సబ్బవిప్పన్దనేహి ముఞ్చిత్వాతి వుత్తం హోతి. సమ్మోహస్స పహానమేవ దట్ఠబ్బం. న తే ధమ్మే ఆరమ్మణ కరణ వసేన జాననం. కథం తే ధమ్మే ఆరమ్మణం అకరోన్తో మగ్గో తే ధమ్మే పరిజానాతి నామాతి. కిచ్చసిద్ధి వసేన. సో హి సమ్మోహం పజహన్తో ఆరమ్మణం కరోన్తానిపి హి పుబ్బభాగఞ్ఞాణాని తప్పహానకిచ్చస్స అసాధకత్తా దుక్ఖ సచ్చం పరిజానన్తానీతి న వుచ్చన్తి. మగ్గో పన ఆరమ్మణం అకరోన్తోపి తప్పహానకిచ్చస్స సాధకత్తాతం సచ్చం పరిజానాతీతి వుచ్చతి. కస్మా. తతో పట్ఠాయ తస్సపుగ్గలస్స సబ్బకాలం తస్మింసచ్చే పరిజానన కిచ్చస్స సిద్ధత్తా. యథాహి ఏకో పురిసో చక్ఖుమ్హి పిత్తసేమ్హాదిదోసేహి పలిబుద్ధత్తా అన్ధో హోతి. న కిఞ్చి పస్సతి. యదా పన సో ఏకం తేజవన్తం అఞ్జనం లభిత్వా చక్ఖుం అఞ్జయన్తో సబ్బరత్తిం నిద్దాయతి. తస్స నిద్దాయన్తస్సేవ చక్ఖుమ్హి సబ్బదోసా నస్సన్తి. చక్ఖు విప్పసన్నం హోతి. తక్ఖణతో పట్ఠాయ సో నిద్దాయన్తోపి రూపాని పస్సతీతి వుచ్చతి. కస్మా, అన్ధభావవిగమేన దస్సనకిచ్చస్స సిద్ధత్తా. ఏవమేవమిదం దట్ఠబ్బన్తి. ఏకదేసేన వా హేట్ఠిమమగ్గేసు, అనవసేసేన వా అరహత్తమగ్గే. “అపచ్చావత్తికం”తి ఏత్థ పచ్చతో ఆవత్తనం పచ్చావత్తం. నత్థి పచ్చావత్తం అస్సాతి అపచ్చావత్తికన్తి విగ్గహో. “పున అనుప్పాదధమ్మతాపత్తివసేన నిరోధసఙ్ఖాతం”తి మగ్గక్ఖణే ఏవ తానివట్టాని పున అనుప్పాదసభావం ఆపజ్జన్తి, నిరుజ్ఝన్తి. తథా నిరోధసఙ్ఖాతం. “ఉప్పాదనసఙ్ఖాతాయ భావనాయా”తి ఏతేన మగ్గస్స ఏకచిత్తక్ఖణికత్తా వడ్ఢనసఙ్ఖాతాయ భావనాయ ఓకాసో నత్థీతి కత్వా వుత్తం. అరియమగ్గం పటిలాభత్థాయ పన పవత్తితా పుబ్బభాగభావనాపి మగ్గభావనా ఏవ. సా చ అరియమగ్గం పత్వా

మత్థకపత్తా హోతి. తస్మా అరియమగ్గో ఏవ మత్థకపత్తో భావనానుత్తరో హోతీతి ఇమినాపరియాయేన వడ్ఢన సఙ్ఖాతాయ భావనాయాతిపి యుజ్జతియేవ. అత్తనో అనన్తరే పవత్తం ఆనన్తరికం. ఆనన్తరికం ఫలం ఏతస్సాతి విగ్గహో. తస్స చ తతోపరం ద్వే వా తీణి వా ఫలచిత్తాని పవత్తన్తీతి ఇమినా సమ్బన్ధో. అపనీతో అగ్గి ఏతస్మాతి అపనీతగ్గికో. "నిబ్బాపేన్తో వియా"తి ఏతేన పటిప్పస్సమ్భనప్పహానకిచ్చేన మగ్గానుకులప్పవత్తిం దస్సేతి. "తేసం"తి తేసం చక్ఖూనం. తం రూపం తస్స పాకటం న తావ హోతీతి సమ్బన్ధో. "తస్సా"తి తస్స పుగ్గలస్స. "పచ్చవేక్ఖనవారేసూ"తి ఏత్థ పసాదచక్ఖునా దిట్ఠే పవత్తా అనుబన్ధక వీథియోపి సఙ్గయ్హన్తి.

ఉపరిమగ్గేహి వధితబ్బా మారేతబ్బాతి ఉపరిమగ్గవజ్ఝా. "కిలేసవిభాగేసూ"తి అసుకమగ్గేన అసుకాకిలేసా పహీయన్తీతి ఏవం కిలేసవిభాగేసు. "పాళియం"తి పటిసమ్భిదా మగ్గపాళియం. వుచ్చమానే పన వత్తబ్బన్తి సమ్బన్ధో. మగ్గఙ్గబోజ్ఝఙ్గాదీనం పచ్చవేక్ఖనం నామ మగ్గపచ్చవేక్ఖనమేవ. తథా పచ్ఛా వా పవత్తతీతి సిద్ధం. "అవిరుద్ధా హోతీ"తి విసుద్ధిమగ్గేన అసమేన్తాపి పచ్చవేక్ఖన్తానం ఇచ్ఛానురూపసమ్భవతోతి అధిప్పాయో. "అధిమాననిద్దేస అట్ఠకథాసూ"తి వినయే చతుత్థపారాజికే అధిమానపదనిద్దేస అట్ఠకథాసు. "సో"తి అరియభూతో భిక్ఖు. "నో లద్ధుం న వట్టతీ"తి అలద్ధుం న వట్టతీతి అత్థో. లద్ధుం నో న వట్టతీతి వా యోజనా. చతుబ్బిధం మగ్గఞ్ఞాణం గహితం. ఞాణదస్సనవిసుద్ధి నామాతి వుత్తత్తా.

"అభినివిసనం"తి అజ్ఝత్తం దళ్హతరం పతిట్ఠానం. "నిఖాతసినేరుపా దస్సవియా"తి తస్స పవత్తనం వియ. "కేవలం పచ్చయాయత్త వుత్తితాయ అదిట్ఠత్తా"తి ఏతేన ఏసో మే అత్తా, న పరస్స అత్తాతి ఏవం అత్తానం అత్తస్స సామికం కత్వా గహణకారణం వదతి. తత్థ కేవలసద్దేన పరమత్థ సచ్చం పత్వా అత్తస్సేవ అభావతో ఖన్ధపఞ్చకస్స అత్తనోవసాయత్త వుత్తితం నివత్తేతి. సమ్ముతి సచ్చం పన పత్వా అత్తస్స విజ్జమానత్తా మహాజనో అత్తనో ఖన్ధపఞ్చకం అత్తనో వసాయత్త వుత్తిం మఞ్ఞమానో ఏసో మే అత్తాతి గణ్హాతి. "ఖణభఙ్గస్స చ అదిట్ఠత్తా"తి ఏతేన ఏసో మే సారట్ఠేన అత్తా. ఏసో మమ సారో. ఏతం మమ సరీరం. యావ వస్ససతంపి వస్ససహస్సమ్పి ఏతం ఖన్ధపఞ్చకం న భిజ్జతి, న వినస్సతి. తావ అహం న మరామి. యదా ఏతం భిజ్జతి, వినస్సతి. తదా అహం మరామి. అహఞ్చ మమ ఖన్ధపఞ్చకఞ్చ అద్వయం అనానత్తన్తి ఏవం గహణకారణం వదతి. తత్థ "ఖణభఙ్గస్సా"తి నామరూపధమ్మానం ఖణే ఖణే భఞ్జనస్స భిజ్జనస్స మరణస్స. ఇదమ్పనమరణం సమ్ముతి సచ్చే నత్థి. పరమత్థ సచ్చే ఏవ అత్థి. తస్మా తం అపస్సన్తో మహాజనో అత్తనో ఖన్ధపఞ్చకం అత్తనోసారం మఞ్ఞమానో ఏసో మే అత్తాతి గణ్హాతీతి. "తం ద్వయం సుదిట్ఠం కత్వా"తి ఖన్ధపఞ్చకస్స కేవలం పచ్చయాయత్త వుత్తితఞ్చ ఖణభఙ్గఞ్చ ఞాణ చక్ఖునా సుట్ఠుదిట్ఠం కత్వా. తత్థ పఞ్చన్నం ఖన్ధానం పటిచ్చసముప్పాదం సుట్ఠుపస్సన్తో కేవలం పచ్చయాయత్త వుత్తితఞ్చ అవసాయత్త వుత్తితఞ్చ సుట్ఠు పస్సతి. యో చ అత్తనో వసాయత్తవుత్తి న హోతి. సో పరమత్థసచ్చం పత్వా ఏసో మమ సన్తకన్తిపి వత్తుం నారహతి. కుతో మమ అత్తాతి. అపి చ, సత్తో నామ సభావతో నత్థి. పఞ్ఞత్తిమత్తం హోతి. యో 'అహన్తి వా, మేతి వా, మమాతి వా, గయ్హేయ్య. అసన్తే చ అత్తస్మిం కో మమ అత్తా నామ భవేయ్యాతి. ఖణభఙ్గో హోతి. ఖణే ఖణే భిజ్జతి. సత్తో చ నామ ఏకస్మింభవే ఆదిమ్హి సకిం ఏవ జాయతి. అన్తే సకిం ఏవ మరతి. అన్తరా వస్ససతంపి వస్ససహస్సంపి మరణం నామ నత్థి. అఞ్ఞాహి ఖణికధమ్మానం గతి. అఞ్ఞా సత్తస్స. ఏవంసన్తే కథం ఖణికధమ్మా సత్తస్స సారట్ఠేన అత్తానామ భవేయ్యున్తి. తస్మా తే అవసవత్తనట్ఠేన అసారకట్ఠేన చ అనత్తా ఏవ. అపిచ "అవసవత్తనట్ఠేనా"తి ఏత్థ వసో నామ సత్తసన్తానే ఏకో పధానధమ్మో. సచే అత్తానామ అత్థి. సో ఏవ పధానభూతస్స వసస్సపి అత్తా భవేయ్య. ఏవంసతి, యో వసో, సో అత్తా. యో అత్తా, సో వసోతి భవేయ్య. తథా చ సతి, రూపం అత్తాతి గణ్హన్తో రూపఞ్చ వసఞ్చ అత్తానఞ్చ ఏకత్తం కత్వా గణ్హాతి నామ. తథా వేదనం అత్తాతి. సఞ్ఞం, సఙ్ఖారే, విఞ్ఞాణం అత్తాతి

గణ్హన్తేపి. ఏవఞ్చసతి, సత్తో చ ఖన్ధపఞ్చకఞ్చ వసో చ అత్తా చ సబ్బమేతం ఏకత్తం గచ్ఛతి, ఏకో సత్తోతి సఙ్ఖ్యం గచ్ఛతి. న హి ఇమస్మిం వసవత్తనట్ఠే ఏకస్ససత్తస్స ద్వే అత్తా తయో అత్తా బహూఅత్తాతి సక్కా భవితుం. అథ యథా యథా సత్తస్స వసో వత్తతి, ఇచ్ఛా పవత్తతి. తథా తథా ఖన్ధపఞ్చకమ్పి నిచ్చకాలం సత్తస్సవసం అనుగచ్ఛేయ్య. కస్మా, సత్తస్స చ ఖన్ధపఞ్చకస్స చ వసస్స చ నానత్తాభావతో. ఏవం అనుగచ్ఛన్తే సతి. రూపం మే అత్తా, వేదనా మే అత్తాతిఆదిగ్గహణం వట్టేయ్య. సభావతో అవిరుద్ధం భవేయ్య. న పన తథా అనుగచ్ఛతి. న హి దుబ్బణ్ణో దురూపో పురిసో అత్తనో రూపకాయం అత్తనో వసేనేవ సువణ్ణం సురూపం కాతుం సక్కోతి. తథా దుస్సద్దోవా సుసద్దం, దుగ్గన్ధోవా సుగన్ధం. న చ అన్ధోవా అనన్ధం. బధిరోవా అబధిరం. రోగీవా అరోగం. కుట్ఠీవా అకుట్ఠం. గణ్డీవా అగణ్డం. జిణ్ణోవా తరుణం. అజరం వా అమరణం వా కాతుం సక్కోతి. నాపి అపాయేసు చ అపతన్తం. పతిత్వా వా తతో విముత్తం కాతుం సక్కోతి. తథా దేవో వా దేవత్తా అచావేతుం. సక్కోవా సక్కత్తా, మారో వా మారత్తా, బ్రహ్మా వా బ్రహ్మత్తాతి. ఏసనయో సేసఖన్ధేసుపి. తథా పన అవసానుగమనతో పరమత్థ సచ్చం పత్వా ఖన్ధపఞ్చకే అత్తనో సామికిచ్చం ఇస్సరకిచ్చం నామ నత్థి. అసామికమేవ తం హోతి, అనిస్సరం. తథా చ సతి, అత్తానం తస్స సామిం ఇస్సరం కత్వా రూపం మే అత్తాతి గహణం మిచ్ఛాగహణం నామ హోతీతి. లోకే పన మహాజనో ధమ్మానం పటిచ్చసముప్పాదం న జానన్తి, న పస్సన్తి, న పటివిజ్ఝన్తి. తేసం పరమ్పర పచ్చయవసేన పవత్తమానే ఖన్ధసన్తానే సమ్ముతి సచ్చవసేన నానావసవత్తనాకారా నామ సన్తి. నానాసామి ఇస్సరాధిపతివోహారా చ లోకే సన్దిస్సన్తి. తే సమ్ముతి సచ్చవసేన ఉప్పన్నేసు తేసు సామిఇస్సరాధిపతి వోహారేసు వోహారమత్తే అఠత్వా సభావసచ్చం మఞ్ఞన్తా మిచ్ఛాగహణం గణ్హన్తి. ఏత్థ సియా. న ను వసోనామ ఇచ్ఛా. సత్తో చ గన్తుం ఇచ్ఛన్తో గచ్ఛతి. ఠాతుం ఇచ్ఛన్తో తిట్ఠతి. ఏవంసతి. తస్స ఖన్ధపఞ్చకం తస్స వసాయత్త వుత్తి ఏవ హోతీతి. న హోతి. కస్మా, పచ్చయాయత్త వుత్తిత్తా ఏవ. తథాహి గన్తుం ఇచ్ఛానామ బహిద్ధా ధనహేతువా ఉప్పజ్జేయ్య. నానాభోగహేతు వా. అఞ్ఞేన వా నానాకారణేన. తత్థ యేసం ధనే అసతి, యం యం దుక్ఖం ఆగచ్ఛేయ్య కాయికం వా చేతసికం వా. తేసం తం తం దుక్ఖపచ్చయా ధనిచ్ఛా నామ ఉప్పజ్జతి. ధనిచ్ఛా పచ్చయా గన్తిచ్ఛాదయో ఉప్పజ్జన్తి. తథా నానాభోగిచ్ఛా నానాకమ్మిచ్ఛాసు చాతి.

నానాదుక్ఖభయుపద్దవమూలికాసు ఇచ్ఛాసు వత్తబ్బ మేవ నత్థి. తథా నానారమ్మణానం పలోభన దుక్ఖమూలికాసు చ నానావితక్కానం విప్ఫన్దనమూలికాసు చ ఇచ్ఛాసు. ఏవం వసోపి పచ్చయాయత్త వుత్తికో ఏవ హోతి. "గమనం"తి గమనాకారేన పవత్తం ఖన్ధపఞ్చకం. యేనయేనధనాదిహేతునా సో సో వసో ఉప్పజ్జతి. గమనమ్పి తేన తేనేవ ఉప్పజ్జతి ఆహారుపత్థమ్భనాదిపచ్చయేన చ. వసో పన గమనస్స పచ్చయేక దేసమత్తం హోతి. సో హి తదఞ్ఞపచ్చయేహి వినా సయం ఉప్పజ్జితుం న సక్కోతి. కుతో గమనం ఉప్పాదేతుం. ఏవం ఠానాదీసు. ఏవఞ్చ సతి, ఇదం ఖన్ధపఞ్చకం పచ్చయాయత్త వుత్తికన్తిచ్చేవ వత్తుం అరహతి. నో వసాయత్త వుత్తికన్తి. అపి చ గన్తుం ఇచ్ఛన్తో గచ్ఛతీతి పఞ్ఞత్తి మత్తభూతో సత్తో గచ్ఛతి. ఖన్ధపఞ్చకం పన ఖణిక ధమ్మత్తా న గచ్ఛతి. ఉప్పన్నుప్పన్నం తత్థ తత్థేవ భిజ్జతి. సన్తతి వసేన గమనాకార నిమిత్తం పఞ్ఞాయతి. ఏవం అవసవత్తనం హోతీతి. హోతు తత్థ తత్థేవ భిజ్జనం. అవిచ్ఛేదప్పవత్తియా సతి, గమనం సమ్పజ్జతియేవ. గమనే చ సమ్పజ్జమానే ఖణికభిజ్జనేన దోసో నత్థీతి చే. అత్థి. ఖణికమరణఞ్హి సత్తస్స సుసానభూమి నామ హోతి. అన్తరాయేవా ఆగతే పక్ఖలన్తే వా సతి, గచ్ఛన్తో సత్తో యదా కదాచి మరణం వా నిగచ్ఛతి మరణ మత్తం వా దుక్ఖన్తి. కిలేసే నిమినాతి పవత్తేతీతి నిమిత్తన్తి వచనత్థో. "విపల్లాసనిమిత్తం"తి చ విపల్లాస ధమ్మానం వసేన ఉపట్ఠితం కిచ్చ నిమిత్తం. తణ్హా ఏవ పణిధీతి సమ్బన్ధో. మహన్తానం ఆదీనవానం రాసి మహాఆదీనవరాసి. ఖన్ధేసు సుఞ్ఞతలక్ఖణం నామ అతి గమ్భీరం హోతి. ఞాణస్సేవ విసయభూతం. సుఞ్ఞత దస్సనఞ్చ దిట్ఠియా ఉజుప్పటిపక్ఖన్తి ఆహ "సఙ్ఖారేసు సుఞ్ఞతదస్సనవసేనా"తిఆదిం. తత్థ "అత్థ సిద్ధి నామా"తి మగ్గఫలప్పటిలాభసఙ్ఖాతస్స అత్థస్స సిద్ధి నామ. అత్తాతి

అభినివేసో అత్తాభినివేసో. గణ్హాతీతి గాహో. ఉపాదీయతీతి అత్థో. దిట్ఠిసఙ్ఖాతో గాహో దిట్ఠిగ్గాహో. అత్థాభినివేసో చ సో దిట్ఠిగ్గాహో చాతి విగ్గహో. తస్స పటిపక్ఖం అనత్తానుపస్సనాఞాణం. అను అను భవనం ఆనుభావో. పరమ్పరతో వడ్ఢనన్తి అత్థో. "తథా సమనుపస్సిత్వా"తి సుఞ్ఞతా కారేన సమనుపస్సిత్వా. విముఞ్చన్తస్స అరియపుగ్గలస్స. "అనిచ్చలక్ఖణం నామ నాతి గమ్భీరం హోతి. సద్ధాయపి విసయభూతం. ఉన్నతిలక్ఖణో చ అహం మానో ఖన్ధేసు నిచ్చధువవిపల్లాసమూలకో సద్ధాయ చ పటిపక్ఖోతి ఆహ "అనిచ్చదస్సనవసేనా"తిఆదిం. "నిమిత్తాభినివేసభూతస్సా"తి నిచ్చధువనిమిత్తాభినివేసభూతస్స. "మానగ్గాహస్సా"తి మానసఙ్ఖాతస్స గాహస్స. "సద్ధాయ పీ"తిపిసద్దేన ఞాణం సమ్పిణ్డేతి. దుక్ఖలక్ఖణం నామ భయసంవేగ జనకం హోతి. ఆరమ్మణేసు తణ్హాలోలస్స తణ్హావిప్ఫన్దనస్స పటిపక్ఖం. విసేసతో సమాధిస్స అనురూపన్తి ఆహ "దుక్ఖదస్సన వసేనా"తిఆదిం. "తిణ్ణం ధమ్మానం"తి పఞ్ఞిన్ద్రియ సద్ధిన్ద్రియ సమాధిన్ద్రియ సఙ్ఖాతానం తిణ్ణం ఇన్ద్రియ ధమ్మానం. "విపస్సనా గమనవసేనే వా"తి వుట్ఠానగామిని విపస్సనా సఙ్ఖాతస్స ఆగమన కారణస్స వసేనేవ.

ఇదాని పుబ్బే యం వుత్తం 'సత్తఅరియ పుగ్గలవిభాగస్స పచ్చయభావపత్తియా చా'తి. తత్థ సత్త అరియపుగ్గలవిభాగం దస్సేతుం "తత్థా"తిఆది వుత్తం. ధమ్మానుసారీ నామాతి ఏత్థ "ధమ్మో"తి పఞ్ఞా వుచ్చతి 'సచ్చం, ధమ్మో, ధీతి, చాగో,'తి ఏత్థ వియ. తిక్ఖతరం ధమ్మం అనుస్సరతీతి ధమ్మానుసారీ. పఞ్ఞాబలానుసారేన ఆదిమ్హి మగ్గం లభతీతి వుత్తం హోతి. అథవా. "ధమ్మో"తి నిస్సత్తనిజ్జీవట్ఠేన సఙ్ఖార ధమ్మో వుచ్చతి. సుఞ్ఞతదస్సనఞ్చ నామ విసేసతో సుద్ధధమ్మ దస్సనం నామ. ఇతి సుద్ధధమ్మం అనుస్సరతి, ఞాణగతియా అనుగచ్ఛతీతి ధమ్మానుసారీ. దిట్ఠిపత్తోతి ఏత్థ దిట్ఠినామ దస్సనఞ్ఞాణం వుచ్చతి. ఆదితో పట్ఠాయ పరిసుద్ధ దస్సనసమ్పన్నత్తా దిట్ఠిబలేనేవ సుఖేన తం తం మగ్గఫలం పత్తోతి దిట్ఠిపత్తో. తేనేవ దస్సన పఞ్ఞాబలేన కిలేసబన్ధనతో విముత్తోతి పఞ్ఞావిముత్తో. సఙ్ఖార ధమ్మానం ఖణిక ధమ్మభావే సుట్ఠు సద్దహనం అవేచ్చప్పసాదో సద్ధా నామ. తత్థ "అవేచ్చప్పసాదో"తి ఞాణసమ్పయుత్తప్పసాదో. "ఞాణం"తి చ సఙ్ఖార ధమ్మానం ఖణికభావనిమిత్తానం దస్సనఞ్ఞాణం. తాదిసే హి ఞాణే సతి, తత్థ అవేచ్చప్పసాదో నామ జాయతి, నో అఞ్ఞథాతి. సద్ధం అనుస్సరతీతి సద్ధానుసారీ. సద్ధాబలేనేవ ఆదిమ్హి అరియమగ్గం పాపుణాతీతి వుత్తం హోతి. సద్ధాబలేన విముత్తోతి సద్ధావిముత్తో. "కాయసక్ఖి నామా"తి ఏత్థ సక్ఖంతి సన్దిట్ఠం. యం సాధకన్తిపి వుచ్చతి. అత్తనో కాయే ఏవ లద్ధం సక్ఖం యస్సాతి కాయసక్ఖీ. దుక్ఖాను పస్సీ పుగ్గలో హి సంవేగ బహులో హోతి. సంవేగో చ పధాన వీరియస్స పదట్ఠానం. సంవిగ్గో యోనిసో పదహతీతి హి వుత్తం. తస్మా సో సంవేగవసేన భావనం అనుయుఞ్జన్తో యం యం పురిసథామేన పత్తబ్బం హోతి. తం తం పాపుణాతి. పాపుణన్తో చ అత్తనో కాయే ఏవ సక్ఖం లభతి. సన్దిట్ఠం ఝానసుఖం వా మగ్గఫలసుఖం వా లభతీతి వుత్తం హోతి. "ఉభతోభాగ విముత్తో"తి అరూపజ్ఝానేహి రూపకాయతో అరహత్తమగ్గఫలేహి నామకాయతోతి ఏవం ఉభోహి కాయభాగేహి విముత్తో. ఏత్థ చ తయో అరియపుగ్గలా పఞ్ఞాధికో చ సద్ధాధికో చ వీరియాధికో చ. తత్థ ధమ్మానుసారీ చ దిట్ఠిపత్తో చ పఞ్ఞావిముత్తో చ పఞ్ఞాధికో నామ. సద్ధానుసారీ చ సద్ధావిముత్తో చ సద్ధాధికో నామ. కాయసక్ఖీ చ ఉభతోభాగవిముత్తో చ వీరియాధికో నామాతి దట్ఠబ్బం. అయఞ్చ పుగ్గలవిభాగనయో పటిసమ్భిదామగ్గనయేన వుత్తో. అభిధమ్మే పన పుగ్గల పఞ్ఞత్తియం సద్ధావిముత్తో చ కాయసక్ఖీ చ ద్వేపుగ్గలా సేక్ఖేసు ఏవ వుత్తా. అరహత్తం పత్తా పన ఏతే ద్వేపి పఞ్ఞావిముత్తా ఏవాతి దట్ఠబ్బా. ఏత్థ సియా, సఙ్ఖార ధమ్మానం ఖణిక ధమ్మభావే సుట్ఠు సద్దహనం అవేచ్చప్పసాదో సద్ధా నామాతి వుత్తం. కిం పన తాదిసేన సద్ధామత్తేన సోతాపత్తి మగ్గం పాపుణాతీతి. ఏత్థ అమ్హేహి వత్తబ్బం నత్థి. భగవతా ఏవ వుత్తం. యథాహ మహావగ్గే ఓక్కన్త సంయుత్తే చక్ఖు భిక్ఖవే అనిచ్చం విపరిణామీ అఞ్ఞథాభావీ, యో ఏవం సద్దహతి, ఏవం అధిముచ్చతి. అయం వుచ్చతి సద్ధానుసారీ. ఓక్కన్తో అరియభూమిం. అతిక్కన్తో పుథుజ్జనభూమిం. నో యేనకమ్మేన అపాయం దుగ్గతిం వినిపాతం ఉప్పజ్జేయ్య. న తం కమ్మం కరోతీతి. సోతం భిక్ఖవే అనిచ్చం. విపరిణామీ అఞ్ఞథాభావీతిఆదినా ద్వాదసాయతనాని విత్థారే తబ్బాని. తత్థ

“విపరిణామీ”తి విపరిణామో యస్స అత్థీతి విపరిణామీ. విపరిణామోతి చ ఖణే ఖణే జీరణతా భిజ్జనతా వుచ్చతి. “అఞ్ఞథాభావీ”తి తస్సేవ వేవచనం. “ఏవం అధిముచ్చతీ”తి ఏతేన ఞాణసమ్పయుత్తసద్ధం దీపేతి. సా ఏవ సోతాపత్తియఙ్గేసు బుద్ధే అవేచ్చప్పసాదేన సమన్నాగతో, ధమ్మే, సఙ్ఘే అవేచ్చప్పసాదేన సమన్నాగతోతి వుత్తా. తత్థ ఞాణసమ్పయుత్తసద్ధా నామ చక్ఖాదీనం అనిచ్చనిమిత్త దస్సనఞ్ఞాణేన సమ్పయుత్తా ఓకప్పనసద్ధా. అనిచ్చనిమిత్తఞ్చ నామ రూపం అనిచ్చం ఖయట్ఠేనాతిపదే వుత్తనయేన చక్ఖాదినిస్సయానం మహాభూతానం సన్తతి పరివత్తనాదికం వుచ్చతి. తఞ్హి పస్సన్తో చక్ఖాదీనం అనిచ్చభావే సద్దహతి, అధిముచ్చతి. తానిపి ఖణే ఖణే ఏకన్తేన భిజ్జతి యేవాతి సద్ధాధిమోక్ఖం సద్ధావినిచ్ఛయం పటిలభతీతి అత్థో. “బుద్ధే అవేచ్చప్పసాదేనా”తి ఏత్థ పన అరహతా సమ్మాసమ్బుద్ధతాదీనం బుద్ధగుణాదీనం దస్సనఞ్ఞాణేన సమ్పయుత్తో పసాదో అవేచ్చప్పసాదో నామ. అరియభూమి నామ దిట్ఠానుసయ విచికిచ్ఛానుసయేహి పరిసుద్ధా అవత్థాభూమి వుచ్చతి. తేహి సహితా అవత్థాభూమి పుథుజ్జనభూమి నామ. కథం పన తస్స పుగ్గలస్స పుథుజ్జనభూమిం అతిక్కన్తతా అరియభూమిం ఓక్కన్తతా చ విఞ్ఞాయతీతి ఆహ “సో యేనా”తిఆదిం. యో అత్తనో జీవితహేతుపి కిఞ్చి కమ్మపథపత్తం అపాయగామి కమ్మం న కరోతి. సో ఏకన్తేన పుథుజ్జనభూమిం అతిక్కన్తో, అరియభూమిం ఓక్కన్తోతి విఞ్ఞాయతీతి వుత్తం హోతి. ఇదం సద్ధానుసారిసుత్తం. అపరంపి వుత్తం చక్ఖు భిక్ఖవే విపరిణామీ అఞ్ఞథాభావీ. యస్స ఏవం మత్తసో నిజ్ఝానం ఖమతి. అయం వుచ్చతి ధమ్మానుసారీ తిఆది. తత్థ “మత్తసో నిజ్ఝానం ఖమతీ”తి సద్ధానుసారీవియ సద్దహనమత్తే అట్ఠత్వా చక్ఖాదీనం తాదిసం అనిచ్చతం సమనుపస్సన్తో థోకం థోకం దస్సనం లభతియేవ. ఏవంసతి, చక్ఖాదీని తస్స పుగ్గలస్స నిజ్ఝానం ఓలోకనం మత్తసో ఖమన్తి నామ. ఇదం ధమ్మానుసారిసుత్తం. అపరంపి వుత్తం చక్ఖు భిక్ఖవే అనిచ్చం విపరిణామీ అఞ్ఞథాభావీ. యో ఏవం పజానాతి పస్సతి. అయం వుచ్చతి సోతాపన్నో తిఆది. తత్థ “పజానాతి పస్సతీ”తి ధమ్మానుసారీవియ మత్తసో నిజ్ఝానక్ఖమమత్తే అట్ఠత్వా పఞ్ఞాయ పజానాతి, ఞాణచక్ఖునో పచ్చక్ఖతో పస్సతీతి అత్థో. ఇదం దిట్ఠిపత్తాదీనం సుత్తం.

“యథా సకం ఫలం”తి ఏత్థ సస్స అత్తనో ఇదం సకం. యం యం సకం యథాసకన్తి అత్థం దస్సేతి సోతాపన్నస్సాతిఆదినా. ఫలసమాపత్తి వీథియం పన అనులోమజవనాని ఏవ ఫలానం ఆసన్నకారణాని, న మగ్గజవనానీతి ఆహ “న మగ్గాగమనవసేనా”తి. “సో”తి మగ్గో. సన్తో సంవిజ్జమానో సబ్భావో. “అస్సా”తి మగ్గస్స.

అనిచ్చానుపస్సనా కిచ్చతో అనిమిత్తా హోతి. సభావతో సనిమిత్తాఏవ. నిచ్చనిమిత్తసహితాఏవ. యతో సా ఏసోహమస్మీతిగ్గహణం లభతి. ఇదంపి విపస్సనాఞాణం అనిచ్చం ఖయట్ఠేనాతి సమనుపస్సితబ్బా చ హోతీతి. తత్థ చ అభిధమ్మం పత్వా సభావప్పధానం హోతి, న కిచ్చప్పధానం. తస్మా అభిధమ్మ నయేన విపస్సనా అత్తనో నిమిత్త నామం మగ్గస్స దాతుం న సక్కోతి. అయం అట్ఠకథాయ అధిప్పాయో. కిలేస ధమ్మా నామ యస్స ఉప్పజ్జన్తి, తం పుగ్గలం పలిబున్ధన్తి. సమ్బాధం కరోన్తి. తస్మా పలిబోధకరానామ. తం పుగ్గలం నిచ్చనిమిత్త సుభనిమిత్త సుఖనిమిత్త అత్తనిమిత్తాని గాహేన్తి. తస్మా నిమిత్తకరానామ. తం పుగ్గలం ఆరమ్మణేసు భుసం నిహితం నివిట్ఠం కరోన్తి. తస్మా పణిధికరానామ. తే చ మగ్గఫలాని ఆరమ్మణం న కరోన్తి. మగ్గఫలేహి చ సమ్పయోగం న గచ్ఛన్తి. ఏవం ఆరమ్మణకరణా దివసేన మగ్గఫలేసు తేసం అభావో. అభావత్తాఏవ చ తాని మగ్గఫలాని అత్తనో ధమ్మతాయ తీణినామాని లభన్తీతి దస్సేతుం “ఆరమ్మణ కరణవసేనవా”తిఆది వుత్తం. “అత్తనో సభావేనా”తి అత్తనో ధమ్మతాయ.

“అత్తదిట్ఠియా ఉప్పన్నాయ ఉప్పజ్జన్తీ”తి ఇదం తాసం దిట్ఠివిచికిచ్ఛానం అత్తదిట్ఠియా అవినాభావం దీపేతి. న పన అత్తదిట్ఠియా తాహి అవినాభావన్తి దట్ఠబ్బం. విపచ్చన్తీతి అపాయేసు విపచ్చన్తి. అపాయపటిసన్ధిం జనేన్తి. దిట్ఠసచ్చానఞ్చ అరియపుగ్గలానం. దిట్ఠివిచికిచ్ఛాసమ్పయుత్తా అకుసలధమ్మా దిట్ఠివిచికిచ్ఛాగ్గహణేన గహితాతి ఆహ “దిట్ఠివిచికిచ్ఛా విప్పయుత్తా”తి. “అకుసలధమ్మాచే వా”తి పచ్చుప్పన్నభూతా దసాకుసలకమ్మపథ ధమ్మా చేవ. “సత్తహి భవేహీ”తి క్రియాపవగ్గే కరణవచనం. యథా సత్తహి మాసేహి విహారం నిట్ఠాపేతీతి. క్రియాపవగ్గోతిచ క్రియాయసీఘుతరం నిట్ఠాపనం వుచ్చతి. “సత్తక్ఖత్తుం”తి సత్తవారా. తీణి సంయోజనానినామ ‘సక్కాయదిట్ఠి, విచికిచ్ఛా, సీలబ్బతపరామాససంయోజనాని,. “అవినిపాత ధమ్మో”తి విరూపం హుత్వా పతనం వినిపాతో. అపాయనిపాతోతి వుత్తం హోతి. “ధమ్మో”తి సభావో. నత్థి వినిపాతో ధమ్మో యస్సాతి విగ్గహో. “నియతో”తి సుగతిభవేసు నియత గతికో. సమ్మా బుజ్ఝతీతి సమ్బోధి. మగ్గఞ్ఞాణం. “పరాయనం”తి పరభాగే గన్తబ్బట్ఠానం వుచ్చతి. సమ్బోధిసఙ్ఖాతం పరాయనం అస్సాతి సమ్బోధిపరాయనో. “అనియమత్థో”తి వాసద్దత్థోతి వుత్తం హోతి. వా సద్దత్థేసు చ అనియమత్థో. న వికప్పత్థో. వికప్పత్థేహి సతి ద్వే ఏవ సత్తక్ఖత్తుపరమా లబ్భన్తి. మిస్సకభవోన లబ్భతి. అనియమత్థే తయోపి లబ్భన్తి. అట్ఠకథాయం పన సముచ్చయత్థస్స గహితత్తా ఏకో మిస్సకభవో ఏవ లబ్భతి. నను చ సద్దో నామ సముచ్చయత్థే పాకటో, న అనియమత్థే. తస్మా సముచ్చయత్థోవ ఇధ యుత్తోతి చే. న యుత్తో. కస్మా. ద్విన్నం అసఙ్గహితత్తా. అట్ఠకథాయం పన సముచ్చయత్థం గహేత్వా తే ద్వే పుగ్గలా ఇమస్మిం పాఠే అసఙ్గహితాతి వుత్తం. యది తే ఇమస్మిం పాఠే అసఙ్గహితా. కత్థతే సఙ్గహితా భవేయ్యుం. న హి కోచి సత్తక్ఖత్తు పరమో నామ ఇధ అసఙ్గహితోతి యుత్తోతి. “అస్సా”తి తస్సపాళిపాఠస్స. “ఏత్థ చ యస్మా. ల. పరమో నామ వుత్తో”తి ఇదం ఉపరి ‘యే కామభవే యేవా’తిఆదినా ‘యేదిట్ఠ ధమ్మే వా’తిఆదినా చ యోజేతబ్బం. సో చ సుక్ఖవిపస్సకో వా పరిహీనజ్ఝానో వా దట్ఠబ్బోతి సమ్బన్ధో. “పాళియం”తి పుగ్గలపఞ్ఞత్తి పాళియం. “ఇధ నిట్ఠా”తి ఇమస్మిం కామలోకే ఆసవక్ఖయం పత్వా ఖన్ధపరినిబ్బానపత్తి వసేన నిట్ఠా. నిట్ఠానం పరియోసానన్తి అత్థో. కులతో కులం గచ్ఛతీతి కోలంకోలో. భవతో భవం గచ్ఛతీతి అత్థో. ఏకమేవ పటిసన్ధిసఙ్ఖాతం భవబీజం అస్స అత్థీతి ఏకబీజీ. యో చ దిట్ఠేవ ధమ్మే అరహా. తస్స చ ఇధ నిట్ఠాతి యోజనా. కేన పన తిణ్ణం సోతాపన్నానం విసేసో కతోతి. సత్తక్ఖత్తు పరమో తావ కేవలం పఠమమగ్గ సమ్పయుత్తేహి ఇన్ద్రియేహి కతో. ఇతరే ద్వే ఉపరిమగ్గత్థాయ పవత్తితేహి విపస్సనిన్ద్రియేహి కతోతి. తత్థ సత్తక్ఖత్తు పరమో సబ్బముదుకో హోతి. తతో కోలంకోలో తిక్ఖో. సో పన ఛ భవికో, పఞ్చభవికో, చతుభవికో, తిభవికో, ద్విభవికోతి పఞ్చవిధో. తత్థ పఞ్చభవికో తిక్ఖో. సేసా అనుక్కమేన తిక్ఖతరాతి దట్ఠబ్బా. ఏకబీజీ పన ఏకభవికో సబ్బతిక్ఖో. తత్థ సత్తక్ఖత్తు పరమో కేవలేన పఠమమగ్గానుభావేన సిద్ధత్తా సబ్బముదుకో హోతి. ఇతరే ద్వేపకతియా సత్తక్ఖత్తు పరమభావే ఠత్వా ఉపరిమగ్గత్థాయ విపస్సనా కమ్మం పట్ఠపేన్తి. తదా తేసం ఇన్ద్రియాని పున విసేస పత్తాని హోన్తి, తిక్ఖాని. తస్మా తే సత్తక్ఖత్తు పరమతో తిక్ఖానామ హోన్తీతి. “సత్తవారతో ఓరం వా”తి ఇదం కోలంకోల ఏకబీజినో సన్ధాయ వుత్తం. “ఉపరి తిణ్ణం మగ్గానం విపస్సనా నియామేతీ”తి ఇదం ఉపరిమే ద్వేసోతాపన్నే సన్ధాయ వుత్తం. సత్తక్ఖత్తు పరమోపన పఠమమగ్గేనేవ నియమితోతి దట్ఠబ్బం. తథాహి సోయేవ సఙ్గహపాఠే సరూపతో ఆగతో సోతాపత్తి మగ్గం భావేత్వా దిట్ఠివిచికిచ్ఛాపహానేన పహీనాపాయగమనో సత్తక్ఖత్తు పరమో సోతాపన్నో నామ హోతీతి. ఇతరే పన ద్వే పాళియం సోతాపన్న పుగ్గలవిభాగట్ఠానేస్వేవ ఆగతాతి. “యే పనా”తి యే సోతాపన్న పుగ్గలాపన. గాథాయం “ఇతోసత్తా”తి ఇమస్మిం మనుస్సలోకే సత్త సంసరాని. “తతోసత్తా”తి తస్మిం దేవలోకే సత్తాతి అత్థో. అఙ్గుత్తరపాఠే “తేనచిత్తప్పసాదేనా”తి మహాసహస్సిలోకధాతుం సరేన విఞ్ఞాపేతుం సమత్థస్స సత్థుగుణే చిత్తప్పసాదో జాయతి. తేన చిత్తప్పసాదేన. “తేన పరియాయేనా”తి సచే సో దేవేసు ఏవ సంసరతి. సత్తక్ఖత్తుం ఓపపాతిక పటిసన్ధియో గణ్హిత్వా తత్థేవ పరినిబ్బాయిస్సతి.

యది మనుస్సేసు ఏవ సంసరతి. సత్తగబ్భసేయ్యక పటిసన్ధియో గణ్హిత్వా ఏత్థేవ పరినిబ్బాయిస్సతి. ఏవం దేసనా వారేన చుద్దస కత్వా దేసితేన పరియాయేనాతి అత్థో. "తం వీమంసితబ్బం"తి వదన్తేన టీకాచరియేన సయం చుద్దసపటిసన్ధియోవ ఇచ్ఛతీతి దీపేతి. ఇదాని తం చుద్దసపటిసన్ధివాదం పటిక్ఖిపన్తో "విభఙ్గే పనా"తిఆదిమాహ. "విభఙ్గే"తి అభిధమ్మే ఞాణవిభఙ్గే. నత్థి ఠానమస్సాతి అట్ఠానం. "ఠానం"తి మూలకారణం. నత్థి అవకాసో అస్సాతి అనవకాసో. "అవకాసో"తి పచ్చయకారణం. "యం"తి క్రియాపరామసనం. యం నిబ్బత్తేయ్య, తం నిబ్బత్తనం అట్ఠానం. సో నిబ్బత్తన ధమ్మో అనవకాసోతి యోజనా. "అభిసఙ్ఖార విఞ్ఞాణస్సా"తి సత్తభవతో ఉద్ధం కామభవే పటిసన్ధిజనకస్స కుసలా కుసలకమ్మ విఞ్ఞాణస్స. "నిరోధేనా"తి సోతాపత్తి మగ్గక్ఖణే ఏవ నిరోధనేన. నిరుజ్ఝన్తీతి సమ్బన్ధో. "నామఞ్చ రూపఞ్చా"తి యే నామ రూపధమ్మా ఉప్పజ్జేయ్యుం. ఏతే నామ రూపధమ్మా ఏత్థ ఏతస్మిం అభిసఙ్ఖార విఞ్ఞాణ నిరోధక్ఖణే నిరుజ్ఝన్తీతి యోజనా. "యథావుత్తనయేనేవా"తి తేన పరియాయేనాతి వుత్తప్పకారనయేనేవ. "తదేకట్ఠమోహస్సా"తి తేన రాగేన తేన దోసేన ఏకస్మిం చిత్తే ఏకతో ఠితస్స మోహస్స. న దిట్ఠివిచికిచ్ఛా సమ్పయుత్తస్స మోహస్స. తస్స పఠమమగ్గే ఏవ పహీనత్తా. నాపి ఉద్ధచ్చచిత్తసమ్పయుత్తస్స మోహస్స. తస్స చతుత్థమగ్గే ఏవ పహాతబ్బత్తా. ఉప్పజ్జన్తా రాగదోసమోహా. "ధమ్మికేసూ"తి ధమ్మేన సమేన ఉప్పన్నేసు. "యతో"తి యంకారణా. బలవన్తకారణాతి అత్థో. "తేసం"తి సోతాపన్నానం. "సల్లిఖిన వసేనా"తి బహలపక్ఖం థూలభాగం సుట్ఠులిఖనవసేన. అధిచ్చుప్పత్తి నామ పుబ్బే యథాపవత్తం కాలం అధిచ్చ అతిక్కమ్మ ఉప్పత్తి . ఉప్పజ్జన్తానమ్పి రాగదోసమోహానం. "తేసం పీ"తి సకదాగామీనమ్పి. "మేథునవత్థు సమాయోగో ఇచ్ఛితో"తి జాయమ్పతీనం మేథునకమ్మసమాయోగో నామ సకదాగామీనం అత్థీతి ఇచ్ఛితో. థేరోపి అధిచ్చుప్పత్తిమత్తం ఇచ్ఛతి. పరియుట్ఠానమన్దతం న ఇచ్ఛతి. సకదాగామీనం పుత్తధీతరోపి సన్దిస్సన్తీతి వదతి. "మహాఅట్ఠకథాయం పటిక్ఖిత్తో"తి థేరస్స మనోరథమత్తంతి వత్వా పటిక్ఖిత్తో. ఇదం సబ్బం అట్ఠసాలినియం వుత్తం. "ఛక్కనిపాతే"తి అఙ్గుత్తరే ఛక్కనిపాతే. "మిగాసాళవత్థుమ్హీ"తి మిగాసాళనామికాయ ఉపాసికాయ వత్థుమ్హి. కేచి ఇమం వత్థుం దిస్వా మహాఅట్ఠకథావాదం న రోచేన్తి. మహాసివత్థేరవాదం రోచేన్తి. "అబ్రహ్మచారినో"తి మేథున ధమ్మా అప్పటివిరతస్స. "సకదాగామిత్తం బ్యాకతం"తి తస్మిం కాలఙ్కతే సో బ్రాహ్మణో ఇధ సకదాగామిభావం పత్వా తుసితాకాయం ఉపపన్నోతి ఏవం తస్స యం సకదాగామిత్తం భగవతా బ్యాకతం. "అధిగమవసేనా"తి సకదాగామిభావం పటిలాభవసేన. న పన అబ్రహ్మచారినో సతో అధిగమవసేనాతి అధిప్పాయో. మరణాసన్నకాలేపి హి సిక్ఖాపదాధిట్ఠానేన సహ ఉపరిమగ్గఫలాధిగమనం నామ తిక్ఖపఞ్ఞస్స అరియసావకస్స న దుక్కరన్తి. ఏతేన కేసఞ్చి థేరవాదరోచనం పటిక్ఖిత్తం హోతి. "సకిందేవ ఇమంలోకం ఆగన్త్వా"తి ఏతేన ఇతో పరలోకం గమనస్స చ తతో పున ఇధాగమనస్స చ సిద్ధత్తా అయం పుగ్గలో సుద్ధేన మగ్గనియామేన కామభవే ద్విక్ఖత్తు పరమోనామ హోతీతి సిద్ధో. కథం. ఇధ పత్వా తత్థ నిబ్బత్తిత్వా ఇధ పరినిబ్బాయీ, తత్థ పత్వా ఇధ నిబ్బత్తిత్వా తత్థ పరినిబ్బాయీతి. సేసాపన చత్తారో విపస్సనానియామేన సిద్ధా హోన్తీతి విఞ్ఞాయతి. కతమే చత్తారో. ఇధ పత్వా ఇధ పరినిబ్బాయీ. తత్థ పత్వా తత్థ పరినిబ్బాయీ. ఇధ పత్వా తత్థ పరినిబ్బాయీ. తత్థ పత్వా ఇధ పరినిబ్బాయీతి. ఏత్థ చ తీసు సోతాపన్నేసు ఏకోసత్తక్ఖత్తు పరమో ఏవ మగ్గనియామేన సిద్ధో. సేసా పన ద్వే సోతాపన్నా విపస్సనానియామేన సిద్ధా. ఛ సకదాగామీసు ద్వే ఏవ మగ్గనియామేన సిద్ధా. సేసా పన చత్తారో విపస్సనానియామేన సిద్ధా. తత్థ మగ్గసిద్ధేసు సోతాపన్న సకదాగామీసు సఙ్కరో నత్థి. విపస్సనాసిద్ధేసు పన సఙ్కరో అత్థి. అత్థతో అవిరుద్ధే సతి, వోహారమత్తేన సఙ్కరే దోసో నత్థీతి దట్ఠబ్బం. ఆగన్త్వాతి పాఠవసేన ఆగమనతోతి వుత్తం. ఆగన్తాతి పన పాఠో యుత్తో. ఆగమనసీలో ఆగమన ధమ్మో హుత్వా సకదాగామీ నామాతి అత్థో. అనాగన్త్వా ఇత్థత్తన్తి ఏత్థపి ఏసేవనయో. అరహతో భావో అరహత్తం. అరహత్త మగ్గం. దక్ఖిణాయ విపత్తికరానామ అప్పప్ఫల అప్పానిసంసకరా. సమ్పత్తికరా నామ మహప్ఫల మహానిసంసకరా. సీలక్ఖన్ధాదిగుణా నామ సీలక్ఖన్ధ సమాధిక్ఖన్ధ

పఞ్ఞాక్ఖన్ధ విముత్తిక్ఖన్ధ విముత్తిఞ్ఞాణ దస్సనక్ఖన్ధగుణా. “దక్ఖిణేయ్యేసూ”తి దక్ఖిణారహా పుగ్గలేసు. “ధురం”తి పధానసీసట్ఠానియం వుచ్చతి. సద్ధా ఏవ ధురం అస్సాతి సద్ధాధురో. ఏవం పఞ్ఞాధురో. కస్మా పనేత్థ వీరియధురో న గహితోతి. పాళియం సద్ధావాహీ మగ్గం భావేతి, పఞ్ఞావాహీ మగ్గం భావేతీతి వుత్తం. న పన వుత్తం వీరియవాహీ మగ్గం భావేతీతి. తస్మా న గహితోతి. కస్మా పన వీరియవాహీ మగ్గం భావేతీతి న వుత్తన్తి. వుచ్చతే. మగ్గం భావేన్తస్స నామ ఆదిమ్హి దిట్ఠివిచికిచ్ఛానం పహానాయ కమ్మం మహన్తం హోతి. కస్మా, అపాయమూలకత్తా. తత్థ సద్ధా చ విచికిచ్ఛా చ ద్వే ఉజుప్పటిపక్ఖా హోన్తి. యస్మిం ఆరమ్మణే సద్ధా నివిసతి, తస్మిం విచికిచ్ఛా నత్థి. యస్మిం విచికిచ్ఛా నివిసతి, తస్మిం సద్ధా నత్థి. తథా పఞ్ఞాదిట్ఠియో చ ఉజుప్పటిపక్ఖా. యత్థ పఞ్ఞా, న తత్థ దిట్ఠి. యత్థ దిట్ఠి, న తత్థ పఞ్ఞాతి. అపి చ సద్ధా అత్తనో విసయే దిట్ఠిం విధమతియేవ. పఞ్ఞాయ విచికిచ్ఛావిధమనే వత్తబ్బమేవ నత్థి. తస్మా ఆరద్ధ విపస్సకో అనిచ్చాదీసు అవేచ్చప్పసాదమత్తేనపి దిట్ఠివిచికిచ్ఛాయో పజహిత్వా సద్ధానుసారిభావఞ్చ సుట్ఠుతరం పసీదిత్వా సద్ధావిముత్తభావఞ్చ పాపుణాతి. పఞ్ఞాయ అనిచ్చాదీని నిజ్ఝానక్ఖమం కత్వా ధమ్మానుసారిభావఞ్చ సుట్ఠుతరం పస్సిత్వా దిట్ఠిపత్తపఞ్ఞా విముత్తభావఞ్చ పాపుణాతి. వీరియం పన దిట్ఠివిచికిచ్ఛానం పటిపక్ఖమత్తమ్పి న హోతి. అథ ఖో తాసం సహాయోపి హోతి, ధురభూతఞ్చ. పగ్గహలక్ఖణఞ్హి వీరియం. తం సద్ధంపి పగ్గణ్హాతి, పఞ్ఞంపి పగ్గణ్హాతి, దిట్ఠింపి పగ్గణ్హాతి, విచికిచ్ఛమ్పి పగ్గణ్హాతియేవ. కుతోపన అత్తనో సభావేన దిట్ఠివిచికిచ్ఛాయో పజహితుం సక్ఖిస్సతి. తస్మా ఇమస్మిం ఠానే వీరియవాహీతి చ వీరియధురోతి చ న వుత్తోతి. కాయసక్ఖిమ్హి పన సద్ధా చ పఞ్ఞా చ సమబలా హోన్తి. వీరియఞ్చ సయం సమ్మప్పధానట్ఠానే ఠత్వా తదుభయం ఉపబ్రూహేతి. సో చ పుగ్గలో తదుభయబలేన దిట్ఠివిచికిచ్ఛాదయో పజహిత్వా కాయసక్ఖిభావం పాపుణాతి. అట్ఠవిమోక్ఖే వా ఉప్పాదేత్వా ఉభతోభాగ విముత్తభావం పాపుణాతి. ఇమేసు పన ద్వీసు పుగ్గలేసు వీరియస్స థామో సుట్ఠు పాకటో. తస్మా ఇమే ద్వే వీరియాధికాత్వేవ వత్తబ్బా. న వీరియధురోతి. చతుప్పటిపదా నామ దుక్ఖాపటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా. దుక్ఖాపటిపదా ఖిప్పాభిఞ్ఞా. సుఖాపటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా. సుఖాపటిపదా ఖిప్పాభిఞ్ఞా. తివిధవిమోక్ఖో నామ సుఞ్ఞతో విమోక్ఖో. అనిమిత్తో విమోక్ఖో. అప్పణిహితో విమోక్ఖో. “తయో అన్తరా పరినిబ్బాయినో”తి ఏత్థ ఆయుకప్పస్స పరియన్తం అపత్వా అన్తరా ఏవ కిలేసపరినిబ్బానపత్తా అన్తరాపరినిబ్బాయీ నామ. సో తివిధో. ఆయుకప్పస్స పఠమభాగే పరినిబ్బాయీ, దుతీయభాగే, తతీయభాగేతి. ఇమే తయో అన్తరా పరినిబ్బాయినో నామ. ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీ నామ ఆయుకప్ప పరియన్తే పరినిబ్బాయీ. ఉద్ధం ముఖో వట్టసోతో ఏతస్సాతి ఉద్ధంసోతో. అకనిట్ఠం అవస్సం గమిస్సతీతి అకనిట్ఠగామీ. విపస్సనా కమ్మం ససఙ్ఖారం సప్పయోగం కత్వా పరినిబ్బాయీ ససఙ్ఖార పరినిబ్బాయీ. సఙ్ఖారరహితేన సుఖేన విపస్సనా కమ్మేన పరినిబ్బాయీ అసఙ్ఖార పరినిబ్బాయీ. “ద్వాదస సోతాపన్నా”తి ఏకబీజికా తయో. తే ఏవ చతూహి పటిపదాహి గుణితా ద్వాదస. ద్వాదస సకదాగామినో పుబ్బే వుత్తనయా ఏవ.

ఏకచ్చానం ఏవ అనాగామి అరహన్తానం ఏవ. “అజ్ఝోసితతస్సా”తి అధిఓసితస్స. మమేవిదన్తి నిట్ఠానం కత్వా ఠపితస్స. గిలిత్వా ఠపితస్సాతి వుత్తం హోతి. బహలేన థూలేన కామరాగేన విముత్తా బహలరాగవిముత్తా. ఆరుప్పేసు చ తస్సో అరూపసమాపత్తియో ఏవ అత్థి. న చతస్సో రూపసమాపత్తియో. తస్మా తత్థ అనుపుబ్బనిరోధో న లబ్భతి. “ఆదితో పట్ఠాయా”తి అట్ఠసు సమాపత్తీసు పఠమజ్ఝాన సమాపత్తిఆది. తతో పట్ఠాయ. అనుపుబ్బనిరోధో నామ పఠమజ్ఝానే పటిఘసఞ్ఞానానత్తసఞ్ఞానం నిరోధో. పటిఘసఞ్ఞా నామ పఞ్చవిఞ్ఞాణసఞ్ఞా. నానత్తసఞ్ఞా నామ కసిణ నిమిత్తతో అఞ్ఞేసు నానారమ్మణేసు పవత్తమనోవిఞ్ఞాణ సఞ్ఞా. దుతీయజ్ఝానే వితక్క విచారానం నిరోధోతిఆదినా అనుపుబ్బ నిరోధో. “తతో పఞ్చమజ్ఝానం”తి పఞ్చకనయేన వుత్తం. అట్ఠసమాపత్తి వచనం పన చతుక్కనయేన వుత్తం. తదుభయంపి పుగ్గలానురూపం లబ్భతియేవ. యుగనన్ధం నామ ద్వన్దబన్ధనం, సమథవిపస్సనానం యుగనన్ధన్తి విగ్గహో. “సమాపజ్జన

వుట్ఠాన విపస్సనావసేనా”తి ఏత్థ వసిభావపత్తం సమాపజ్జనఞ్చ వుట్ఠానఞ్చ గహేతబ్బం. అత్తనో సరీరా బద్ధేసు పరిక్ఖారేసు సమాపత్తిబలేనేవ అన్తరాయాభావతో విసుం అధిట్ఠాతబ్బ కిచ్చం నత్థీతి వుత్తం “అత్తనో సరీరాబద్ధే పరిక్ఖారే ఠపేత్వా”తి. “నానాబద్ధానీ”తి నానాఠానేహి ఆబద్ధాని. నానాఠానేసు ఠపితానీతి వుత్తం హోతి. “పరిస్సయేనా”తి అన్తరాయేన. మావినస్సన్తూతి వా నానాబద్ధ అవికోపనం అధిట్ఠాతబ్బం. తదా వుట్ఠహామీతివా సఙ్ఘప్పతిమాననం అధిట్ఠాతబ్బం. ఏవం సత్థుపక్కోసనంపి. “అద్ధానపరిచ్ఛేదో”తి అత్తనో జీవితకాలస్స ఉపపరిక్ఖణం. మరణఞ్హి నామ సమాపత్తిబలేనపి పటిబాహితుం న సక్కాహోతి. అన్తో సమాపత్తియఞ్చ మరణే సతి సబ్రహ్మచారీసు కత్తబ్బవత్తం న కరేయ్య. ఏతఞ్హి వత్తం యం అరియసావకానం మరణాసన్నే సబ్రహ్మచారీనం వా ఉపట్ఠాకానం వా అప్పమాదకథాను సాసనికమ్మం. సమాపత్తియం వా అఞ్ఞతిత్థియానం గరహా వివజ్జనత్థం. ఏవఞ్హి తే గరహేయ్యుం. గోతమసావకానం నిరోధసమాపత్తి నామ ఏకం మరణముఖం. యం సమాపజ్జన్తో అసుకో భిక్ఖు మరణం గచ్ఛతి. అనరియ కమ్మం హేతన్తి.

“యదత్థం”తి పటిపత్తి రసస్సాదత్థం. “తదత్థే”తి తస్మిం అత్థే. నిరామిస సుఖం నామ ఆమిసరహిత సుఖం. దువిధఞ్హి సుఖం సామిససుఖఞ్చ నిరామిససుఖఞ్చ. తత్థ యే లోకే ఇట్ఠ కన్త మనాపియా పఞ్చకామగుణా నామ అత్థి. తే కిలేసేహి ఆమసితబ్బత్తా ఆమిసా నామ. యఞ్చసుఖం తే ఆమిసే పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి, తం సామిససుఖం నామ. యం లోకే దిబ్బం సుఖం మానుసకం సుఖన్తి మమాయన్తి. యఞ్చ అనుభవన్తం మహాజనం సబ్బాని అపాయభయ వట్టభయాని సమ్పరివారేన్తి. ఝానసుఖ మగ్గసుఖ ఫలసుఖ నిబ్బానసుఖం పన నిరామిససుఖం నామ. యం నేక్ఖమ్మసుఖన్తి చ పవివేకసుఖన్తి చ ఉపసమసుఖన్తి చ సమ్బోధిసుఖన్తి చ విముత్తిసుఖన్తి చ అరియసుఖన్తి చ అనవజ్జసుఖన్తి చ వుచ్చతి. యఞ్చ అనుభవన్తం అరియజనం సబ్బాని అపాయభయ వట్టభయాని సమ్పరివజ్జన్తి. “అస్సాదితబ్బట్ఠేనా”తి కిలేసపలిబోధేహి విముత్తత్తా విపుల గమ్భీర సన్త పణీతరసత్తా చ అహోసుఖం అహోసుఖన్తి ఉదాహరన్తేనపి అస్సాదితబ్బట్ఠేనాతి.

కమ్మట్ఠానసఙ్గహానుదీపనా నిట్ఠితా.

నిగమగాథాసు.

౨౬౨. చరితబ్బన్తి చారిత్తం. దసకుసలకమ్మపథధమ్మజాతం. “కులాచారేనా”తి కులపరమ్పరతో ఆగతేన ఆచారేన. “ఞాతి మిత్త ధన భోగసమ్పత్తియా”తి హేతుఅత్థే కరణవచనం. “విసాలే”తి విపులే. “తేనా”తి తస్సపదస్స విభత్యన్త దస్సనం. “సద్ధాయా”తి రతనత్తయే అవేచ్చప్పసాదసద్ధావసేన. “అభివుడ్ఢానం”తి హానభాగియ ఠితిభాగియభావం అతిక్కమ్మవిసేసభాగియ నిబ్బేధభాగియ భావపత్తివసేన అతిస్సయ వుడ్ఢానం. “పరిసుద్ధానఞ్చా”తి అత్తుక్కంసన పరవమ్భనాది దోసేహి పరిసుద్ధానఞ్చ. నం నం జనం పాతిరక్ఖతీతి నమ్బో. దిట్ఠదిట్ఠేసు మేత్తావిహారీతి వుత్తం హోతి. ఆవ్హాతబ్బోతి అవ్హయో. నామం. నమ్బో ఇతి అవ్హయో అస్సాతి నమ్బవ్హయోతి వచనత్థో. “పణిధాయా”తి పత్థేత్వాతి అత్థం నివత్తేతి “భుసం నిధాయా”తిఆదినా. “ఉపాదాయ పటిచ్చా”తి తస్స పదస్స పరియాయదస్సనమేతం. “అత్తనో మన్దబుద్ధీనం”తి పచ్చక్ఖే ధరమానానన్తి అధిప్పాయో. తేనాహ “పచ్ఛిమ జనానం వా”తి. అనుకమ్పనం అనుకమ్పో. కథం ను ఖో ఇమే జనా అభిధమ్మత్థేసు సుఖేన ఆజానేయ్యున్తి ఏవం పవత్తో చిత్తబ్యాపారో. అత్థతో అనుదయసఙ్ఖాతా కరుణాయేవ. తేనాహ “అనుదయం కారుఞ్ఞం”తి. “పత్థితం”తి వా సాధువతస్స యం థేరో ఏవరూపం పకరణం కరేయ్యాతి ఏవం చిరకాలం పత్థితం ఆసింసితన్తి అత్థో. “ఖుద్దసిక్ఖాటీకాయం”తి పోరాణటీకం సన్ధాయ వుత్తం. నోమవిహారోత్వేవ

పఞ్ఞాయిత్థ తస్మిం దీపేతి అధిప్పాయో. గాథాయం “అథా”తి తస్మింకాలే. “ఏత్థా”తి ఏతస్మిం నగరే. “సద్దో”తి కస్మా రాజా ఏవరూపం మఙ్గలహత్థిం బ్రాహ్మణానం అదాసి. నేతం పతిరూపం యం రఞ్ఞా కతన్తి ఏవం పవత్తో అమనాపసద్దో. “భేరవో”తి భీరుతాజనకో భయానకో. “సివీనం”తి సివిరట్ఠవాసీనం. “రట్ఠవడ్ఢనే”తి రట్ఠం వడ్ఢేతీతి రట్ఠవడ్ఢనో. హత్థినాగో. సో హి లక్ఖణసమ్పన్నో ఆజానియో హోతి. యస్మిం రట్ఠే తం అభిమఙ్గలం కరోన్తి, తస్మిం రట్ఠే దేవో సమ్మా వస్సతి, నానాభయుపద్దవా తస్మిం నుప్పజ్జన్తీతి లోకసమ్మతో మఙ్గలహత్థీ హోతి. తేన వుత్తం “సివీనం రట్ఠవడ్ఢనే”తి. “విత్థిణ్ణో”తి విత్థారితో. అతివిత్థారోతి వుత్తం హోతి. ధనీయన్తి మహాజనేహి దట్ఠుం పత్థీయన్తీతి ధఞ్ఞా. మహిద్ధికా. అధివసన్తి ఏత్థాతి అధివాసో. ధఞ్ఞానం అధివాసోతి సమాసో. అజ్ఝావసింసు ఏత్థాతి అజ్ఝావుత్థం. కిత్తిగుణవసేన ఉదేన్తి ఉగ్గచ్ఛన్తీతి ఉదితా. ఉదితానంపి ఉదితోతి విగ్గహో. తేనాహ “నభమజ్ఝే”తిఆదిం. సారజ్జనం సారదో. విగతో సారదో యస్సాతి విసారదో. విసారదస్స భావో వేసారజ్జం. పరియత్తియం వేసారజ్జం పరియత్తివేసారజ్జం. తేపిటకపరియత్తియం వేయ్యత్తియఞ్ఞాణం. తం ఆది ఏతిస్సా పఞ్ఞాయాతి పరియత్తివేసారజ్జాది పఞ్ఞా. పాపతో లజ్జనసీలాతి లజ్జినోతి ఆహ “పాపగరహినో”తి. పాపం ధమ్మం గరహన్తిఆదీనవం కథయన్తి సీలేనాతి పాపగరహినో. “అనుస్సరన్తూ”తి పునప్పునం సరన్తు. విసేసేన భవన్తి వేపుల్లం గచ్ఛన్తీతి విభవా. పుఞ్ఞాని చ తాని విభవాచాతి పుఞ్ఞవిభవా. విపులపుఞ్ఞానీతి దస్సేతుం “విపులానం”తిఆదిమాహ. అనుత్తరియ ధమ్మా నామ దస్సనానుత్తరియ సవనానుత్తరియాదయో. లోకే బహూసు దస్సనేసు ఇతో ఉత్తరం అఞ్ఞం దస్సనం నామ నత్థీతి దస్సనానుత్తరియం. రతనత్తయదస్సనం. చతుసచ్చదస్సనఞ్చ. రతనత్తయగుణకథాసవనం , ఖన్ధాయతన ధాతు సచ్చపటిచ్చసముప్పాదకథాసవనఞ్చ సవనానుత్తరియం నామ. తేసు రతనత్తయాదీసు సద్ధా పటిలాభో లాభానుత్తరియం నామ. తేసమేవ పునప్పునం సరణం అనుస్సతానుత్తరియం నామ. రతనత్తయే చతూహి పచ్చయేహి వా వత్తప్పటివత్తకరణేన వా పరిచరణం పారిచరియానుత్తరియం నామ. బుద్ధపఞ్ఞత్తాసు తీసు సిక్ఖాసు సమాదాయ సిక్ఖనం సిక్ఖానుత్తరియం నామ. తాదిసే పఞ్ఞావదాతగుణసోభాదికే గుణే అవస్సం భజన్తి పాపుణన్తీతి తాదిసగుణభాగినో. “భవిస్సామా”తి భవితుం ఉస్సాహం కరిస్సామాతి వుత్తం హోతి.

దీపనియా నిగమగాథాసు.

“బస్సుస్సుఞ్ఞచమ్మేకమ్హీ”తి ఏత్థ “బస్సూ”తి అట్ఠసఙ్ఖ్యాయ సఙ్కేత వచనం. “చమ్మం”తి ద్విసఙ్ఖ్యాయ. ఏకఞ్చ దుకఞ్చ సుఞ్ఞఞ్చ అట్ఠచాతి గణనక్కమో. సహస్స ద్విసత అట్ఠసఙ్ఖాతే సాకేతి అత్థో. ఏసనయో పరతో “నవపఞ్చ చమ్మేకమ్హీ”తి పదేపి. గాథావణ్ణనాసు. నగరతి న చవతీతి నగరం. థావరియన్తి వుత్తం హోతి. “రఞ్జతీ”తి రమేతి. ఖేమసుభిక్ఖతాదిగుణేహి అనాగతే జనే గమాపేతి, ఆగతే అఞ్ఞత్థ గన్తుం న దేతీతి వుత్తం హోతి. రోహితమిగా నామ సువణ్ణవణ్ణమిగా. “సాకే”తి సాకనామేన రఞ్ఞా పున సఙ్ఖతత్తా ఇమం కలియుగం సాకన్తి వుచ్చతి. యం ఏతరహి సాక్కరాజన్తిపి వోహరన్తి. సాకరాజా చ నామ ఉత్తరాపథేసు ఏకో గన్ధారరాజా. యం జేట్ఠకం కత్వా భిన్నలద్ధికా వజ్జీభిక్ఖూ ఇమం ధమ్మ వినయం మహాసఙ్గీకం నామ సఙ్గహం ఆరోపేన్తి. సో చ ధమ్మవినయసఙ్గహో ఉత్తరాపథేసు వత్తతి. వేసాలియం యసత్థేర సఙ్గహో పన దక్ఖిణాపథేసూతి. చత్తారియుగాని నామ లోకే పఞ్ఞపేన్తి సత్యయుగం, ద్వాపరయుగం, తేత్రయుగం, కలియుగ,న్తి. యుగన్తి చ ఆయుపరిమాణం వుచ్చతి. ఇదానిపన కలియుగం వత్తతి. తేన వుత్తం “సాకేతి కలియుగే”తి. పాపయుగేతి అత్థో. “ల తీ”తి సాలిక్ఖేత్తానం సోధనట్ఠానత్తా ఏవం మ్రమ్మదేసవోహారేన లద్ధనామం అరఞ్ఞం. తం పన ముంర్వానగరస్స ఏసన్నే పఞ్చధనుసతికే పదేసే జాతం. “విస్సుతే”తి విసేసేన కిత్తితే. సారఞ్చ అసారఞ్చ వివేచేన్తి విచారేత్వా జానన్తిసీలేనాతి సారాసార వివేకినోతి వచనత్థోతి.

ఇతి పరమత్థదీపనియా అనుదీపనా నిట్ఠితా.

౧. పరమత్థదీపనీ నామ, యేన థేరేన సా కతా.

తేనేవే సా కతా హోతి, అయం తస్సాను దీపనీ.

౨. అట్ఠసత్తద్వయేకమ్హి, సాకే సా జేట్ఠమాసకే.

కాళే నవమియం దివా, మజ్ఝన్హికే నిట్ఠం గతా.

అనుదీపనీ నిట్ఠితా.